

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА
ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
ІБЕРО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
АВІАЦІЙНОГО ТА КОСМІЧНОГО ПРАВА (ІСПАНІЯ)
ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ (УГОРЩИНА)
КЛУЗЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БАБЕША-БОЛЪЯЇ (РУМУНІЯ)
АВТОНОМНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САН-ЛУЇС-ПОТОСІ (МЕКСИКА)
СУХУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ГРУЗІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ЛІНКОЛЬНА (ВЕЛИКОБРИТАНІЯ)
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ БЕЖА (ПОРТУГАЛІЯ)
ТУРИНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ІТАЛІЯ)**

МАТЕРІАЛИ

XIV Міжнародної науково-практичної конференції

**«ПРАВОВА ПАРАДИГМА ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

23 лютого 2024 року

Київ 2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Сопілко І. М., т.в.о. декана Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Юринець Ю. Л., заступник декана Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Макеєва О. М., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Волкова Ю. А., завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Вишновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу Юридичного факультету НАУ, доктор юридичних наук, професор;

Нецька Л. С., завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права Юридичного факультету НАУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Балашова І. І., директор навчального центру проблем повітряного та космічного права Юридичного факультету НАУ.

Адреса редакційної колегії:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корп. 1, ауд. 458

Тел. (044) 406-79-71

e-mail: pravo@nau.edu.ua

Рекомендовано до друку

Вченою радою Юридичного факультету

(протокол від 19.02.2024 № 2)

П 68 **Правова** парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. – Тернопіль: Вектор, 2024. – 648 с.

ISBN 978-966-310-8126-89-5

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи».

Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.

Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.

Відповідальність за зміст, точність цитувань несуть автори.

Тексти друкуються в авторській редакції.

УДК 34:168.522:316.3:321.01(063)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	24
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	25
<i>Balzhyk I.A.</i> CHRISTIAN VALUES IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF HUMAN RIGHTS	25
<i>Водоласкова К.Ю.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (СИСТЕМ) ТА ДРОНІВ	27
<i>Juan Manuel de Faramiñán Gilbert</i> THE EU-UKRAINE TWINNING AGREEMENT ON SATELLITE NAVIGATION AND THE GALILEO PROGRAMME.....	30
<i>Куник А.М., Миронець О.М.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ	33
<i>Lali Gabisonia</i> THE GOALS OF LAW IN RADBRUCH'S PHILOSOPHY: STABILITY, EXPEDIENCY, JUSTICE	36
<i>Shykeriava D.S.</i> THE RULE OF LAW IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S INTEGRATION TO THE EUROPEAN UNION	39
<i>Алієв Р.В.</i> УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ	41
<i>Артюшенко Л.В., Олещенко В.Ю.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВОЇ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	44
<i>Багмет А.А.</i> РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	47
<i>Бойко О.В.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ НОТАРІАТУ	50

Бондаренко С.Ю.	
ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ДЕМОКРАТИЧНЕ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ЕПОХУ СУЧАСНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПАРАДИГМА.....	52
Бондаренко С.Ю.	
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО КОДЕКСУ	54
Булкат М.С.	
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ	57
Варава І.П., Дячишин М.В.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІШНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	60
Варава І.П., Івахненко К.І.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	63
Holovko S.	
CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE	65
Дір І.Ю.	
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТ УКРАЇНИ, ВИЗНАЧЕНИЙ В ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЯХ.....	68
Загоруй Л.М., Загоруй І.С.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ	70
Загуменна Ю.О., ...	73
Греля Д.П.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	73
Калюжний Р.А.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	75
Клещенко Н.О.	
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СУТНІСНІ ВИМІРИ.....	79
Купіна Л.Ф.	
ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ВЛАДИ У ВИЗНАННІ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЄС: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	82

Макеєва О.М., Савліва Н.О.	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	86
Малюга Л.Ю.	
ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	88
Михеєнко Р.М.	
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	92
Михеєнко Ю.М.	
НОВЕЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	94
Музичка І.М., Рудковська О.	
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄВРОСОЮЗУ	96
Мушенко В.В.	
ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПУБЛІЧНУ ПОСАДУ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	98
Наджафлі Є.М.	
ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Е-ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ	101
Олещенко В.Ю.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ЦІННІСНИЙ ЗМІСТ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	103
Орлов О.О., Меланіч В.В.	
ПРИНЦИП ПРОЗОРОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	105
Островська Б.В.	
ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ	107
Палеха В.О.	
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	110
Пархоменко Н.М.	
СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	113

Пархоменко М.М., Мамедова А.Ф.	
ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	116
Похиленко І.С.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ В ЦИФРОВІЙ ПЛОЩИНІ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ШЛЯХУ ДО ЄС	119
Пріор Ю.С., Головка С.Г.	
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	122
Процько В.М., Бухер М.О.	
ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЄС ЯК КРИТЕРІЙ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	124
Рабко Т.О.	
ОБОВ'ЯЗКОВА РЕЄСТРАЦІЯ В ЄДИНІЙ СУДОВІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ (ЄСІТС).....	126
Рибікова Г.В., Антух А.І.	
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ПРОЦЕС ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС	130
Розгон О.В.	
ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ МЕРЕЖ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	132
Сіньова Л.М.	
ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ	134
Сунєгін С.О.	
ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ	137
Сушицька Н.В.	
УКРАЇНА - ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	140
Тарахонич Т.І.	
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА	142
Тетруєв К.К.	
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ	145

Ткачук О.С.	
НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА АГРЕСИВНУ ВІЙНУ В УКРАЇНІ.....	147
Токарчук О.В.	
СУДОВИЙ ПОРЯДОК У ДАВНІХ ПРАВОВИХ ПАМ'ЯТКАХ	150
Хаустова М.Г.	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	153
Ходаківська К.А., Череватюк В.Б.	
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	155
Череватюк В.Б.	
НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	158
Чубенко Я.В., Олещенко В.Ю.	
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	160
Швачка В.Ю.	
ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВА ПРИРОДИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ	163

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ФОКУС НА СТРАТЕГІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ .....

Dr. Corpădean Adrian-Gabriel, Dr. Oprescu Mihaela-Adriana	
ON ROMANIA'S NORMATIVE APPROACH TO MINORITY LANGUAGES AMID EU INTEGRATION	166
Markova O.	
A BRIEF OVERVIEW OF THE AMERICAN MODEL OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE.....	169
Rauerova K., Kachinetsova B., Myronets O.	
SLOVAK CHARITY AS AN EFFECTIVE FORM OF RESTORATION FOR UKRAINIANS IN TIMES OF THE WAR	171
Засць О.М.	
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ АНАЛІТИКИ	173

Рокитський Є.Л.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СВІТЛІ «РЕВОЛЮЦІЙНОЇ» СТРАТЕГІЇ ЄС	176
Акімов М.О.	
ДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 10236 ВІД 09.11.2023 р.)	178
Барвіненко В.Д.	
КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	181
Бєлкін Л.М.	
ПРОБЛЕМА ПРАВОМІРНОСТІ ОБРАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА КРИТЕРІЄМ «ОСТАННЬОЇ У ЧАСІ» (НА ПРИКЛАДІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА)	183
Бєлкін М.Л.	
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ ЗА РАХУНОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	186
Бут О.В.	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЗАСУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРАТОРА	188
Внукова Н.М.	
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИНЕРГІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ	191
Волкова Ю.А.	
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ МОРСЬКОГО ПРОСТОРУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	194
Гедульянов В.Е.	
ПОДАЛЬШЕ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ: ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	196
Гордієнко А.В.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА БЕЗПЕКИ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	198

Добрянська Н.В., Кирильчук І.А. ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ЇЇ ПРОЖИВАННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ	201
Дума О.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ	203
Жадан Є.В. СИСТЕМА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ.....	205
Загоруй Л.М., Алексєєва Є.А., Лупенко А.В. СУБ'ЄКТИ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ	208
Келин С.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЗАГОНАМИ МОРСЬКОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	210
Козут Б.Б. ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ, ЩО БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ	212
Корват О.В. ВРАХУВАННЯ АСПЕКТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	215
Крайній П.І. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	218
Криволап Є.В. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНТРОЛЮ І ПРОТИДІЇ ВРАЗЛИВОСТЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В АСПЕКТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	220
Кузьмін А.Р. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ШЛЯХОМ СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	223

Лавронова І.О.	
АВТОМАТИЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПРИЗНАЧЕННЯ САНКЦІЙ ТА СТЯГНЕННЯ ШТРАФІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	226
Лулу Ю.Д.	
НАЙБІЛЬШ ТИПОВІ ПОМИЛКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ВИСНОВКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	228
Ляднов А.В.	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ.....	231
Ляднова О.В.	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ.....	234
Мартищенко С.Л.	
РЕЗУЛЬТАТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА БАЗОВОМУ РІВНІ.....	237
Мінько О.В.	
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	240
Мінько О.В.	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПУБЛІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	242
Москаль Д.Д.	
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	245
Олейнікова Т.В.	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА АТЕСТАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	247
Парамонова О.Ю.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ..	249
Петров В.А.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКОВУ ПІДГОТОВКУ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ	252

Пушкар О.А.	
ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	254
Рябченко В.В.	
ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦТВО В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ	257
Сопілко І.М.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	260
Станішевський Є.В.	
ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	263
Устинова І.П.	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ Е-ГРИВНІ В СИСТЕМІ ЦИФРОВИХ ПРАВ ТА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	266
Ушинкіна О.А.	
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	268
Федоренко Є.О.	
ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.....	271
Чулінда Л.І., Гелбутівський М.О.	
ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАНДАРТІВ ІСАО В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	274
Шершель О.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	276
Юринець Ю.Л.	
ОБМЕЖЕННЯ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ВРП ЗАЯВНИКАМИ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	278
Яцуба В.В.	
ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК КЕРІВНИЙ ЧИННИК ПРАВА.....	281

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 284

Tsikarishvili Kakha

PROBLEM OF CASE DELAY IN GEORGIAN COURTS AND
ABSENCE OF EFFECTIVE REMEDY FOR THE PARTIES 284

Wala Krzysztof

CRIMINAL LIABILITY FOR PUBLIC INCITEMENT OR PRAISE
TO COMMIT A CRIME IN POLISH CRIMINAL LAW 287

Poniatowski Piotr

CRIMINAL LIABILITY FOR UNINTENDED CONSEQUENCES
OF A CRIMINAL ACT IN THE POLISH PENAL CODE 292

Jakulin Vid

RESTITUTION OF STOLEN WORKS OF ART 295

Третьяков Дмитро

УЧАСТЬ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ
СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЄСПЛ)..... 297

Адаменко О.М.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ
РОЗГЛЯДІ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА АБО РЕАЛЬНУ ЙОГО ЗАГРОЗУ 300

Аніщенко В.О.

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ..... 302

Бабіков О.П.

ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РИЗИКИ..... 304

Бабікова О.С.

НЕЗАЛЕЖНА СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ТВЕРДЖЕННЯ
ЧИ ПИТАННЯ? 307

Бахаєва А.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ, ЯКА
ВЧИНИЛА ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ
111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 309

Бахмач А.О.

СТАДІЇ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД
ВІЙСЬКОВИХ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ 311

Богатирьов І.Г.	
КОЛАБОРАЦІОНАЛІЗМ В УКРАЇНІ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ	314
Вітомський Ю.Л., Бондаренко С.Ю.	
ПСИХОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ТА МЕТОДІВ ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТУ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	317
Гольдберг Н.О.	
АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТІ УЧАСТІ ОСІБ, ЩОДО ЯКИХ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, У ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	319
Грицай С.О.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИЗНАЧЕННІ ПРАВОВОЇ СУТНОСТІ І ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ ТА КРИПТОВАЛЮТА	321
Гученко К.В.	
ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЗЕРТИРСТВО В ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ.....	324
Дідківська Г.В.	
ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ КІБЕРПОЛІЦІЇ.....	326
Дрижакова Д.Ю.	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ (АВТОМАТИЗОВАНИХ), ЕЛЕКТРОННИХ, КОМУНІКАЦІЙНИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ, ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ.....	329
Дякур М.Д.	
ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ (ст. 369-2 КК УКРАЇНИ)	331
Залужовська Г.П.	
СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	333
Ковтун О.І.	
ЗМІСТ ПРИМУШУВАННЯ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ У ДИСПОЗИЦІЇ Ч. 2 СТ. 180 КК УКРАЇНИ	336

Коломієць Н.В., Лугина Є.Ю. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ.....	338
Kolos N.M. STAGES OF PROSECUTORIAL SUPERVISION IN UKRAINIAN LEGISLATION IN ADOPTING EUROPEAN STANDARDS	341
Корнякова Т.В., Юзікова Н.С. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	343
Кришевич О.В. ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	347
Кубрак Р.М., Діденко О.В. ОКРЕМІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСУДЖЕНИХ З ПСИХІЧНИМИ ВІДХИЛЕННЯМИ.....	349
Лихова С.Я., Літвінчук Б.С. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	351
Літвінова І.Ф., Можарівська І.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	354
Марчук М.П. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	357
Мирошниченко Н.А. ДЕЯКІ ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА ДІЮЧИМ КК УКРАЇНИ, ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ	360
Мусієнко А.В., Парубець К.А. АКТУАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЦИДУ В УКРАЇНІ, СПРИЧИНЕНОГО РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ: МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ	363
Нікітенко В.М. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШТУЧНО СТВОРЕНІ ДОКАЗИ	365
Ніколаєнко Т.Б., Сапрун В.А. ІСТОТНА ШКОДА В НЕЗАКОННОМУ ЗАЙНЯТТІ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	367

Павлов В.Г.	
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ.....	370
Панова О.О., Лугіна Т.С.	
ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ МІГРАЦІЇ	373
Рyzhov M.S.	
PROSECUTOR AS REPRESENTATIVE IN CIVIL PROCEEDINGS	375
Плисюк Н.М.	
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	377
Попович М.В.	
ТАКТИКА ДОПИТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	380
Присяжна А.В.	
ПРАВОВА ПРИРОДА РІШЕНЬ РАДИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ....	382
Продан Т.В.	
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ	385
Рябчинська О.П., Большакова Д.О.	
ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ Ч. 3 СТ. 111 ¹ КК УКРАЇНИ	387
Рябчинський Д.А.	
ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	390
Сисак В.Т.	
АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ОДНА З ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	392
Сорока М.В.	
НЕОБХІДНІ ЗМІНИ ДО СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	396
Сосніна О.В.	
НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОНТРАБАНДИ ТА ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ	398

Степаненко О.В., Степаненко А.С.	
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ	400
Тарасюк С.М.	
НЕВІДКЛАДНЕ ПРОНИКНЕННЯ У ЖИТЛО ЧИ ІНШЕ ВОЛОДІННЯ ОСОБИ. ВАГОМІСТЬ ПІДСТАВ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ	403
Тигров В.О.	
ВЗАЄМОДІЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШПИГУНСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ І МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ	405
Ткаченко О.Г., Олефір Л.І.	
НОВІТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ, ЩО СПРЯМОВАНІ НА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	408
Топчій В.В.	
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ	410
Чижиков О.О.	
ПРО ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ	413
Шведова Г.Л.	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ	415
Ющик О.І.	
ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВНАСЛІДОК ЗБІГУ ТЯЖКИХ ОСОБИСТИХ, СІМЕЙНИХ ЧИ ІНШИХ ОБСТАВИН	417
РОЗДІЛ 4. ВІЗІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ЧАС	420
Batozhska Oleksandra, Kmetyk Khrystyna	
A PRELIMINARY CONTRACT: THE PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION	420
Diduk Alla, Lytvyn Stepan	
THE PROBLEM ISSUE OF UNDERSTANDING INFORMATION AS AN OBJECT OF CIVIL LAW	422

<i>Samojłow Maksymilian</i>	
THE CURRENT CHANGES IN THE REGULATION OF THE LEGAL STATUS OF UKRAINIAN MIGRANTS IN THE REPUBLIC OF POLAND	426
<i>Анатійчук В. В.</i>	
МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН .	429
<i>Андрійв В.</i>	
ЩОДО МІНІМАЛЬНОГО РОЗМІРУ ОПЛАТИ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ.....	432
<i>Белуга Ю. М.</i>	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	434
<i>Бесчастний В.М., Щербина В.І.</i>	
ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК НЕЗАПЕРЕЧНА КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ	437
<i>Білий В. М.</i>	
СУТНІСТЬ ЛОКАЛЬНОГО НОРМАТИВНОГО АКТУ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	440
<i>Бориченко К. В., Ігнатенко А. А.</i>	
ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ГІДНОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ	443
<i>Вавженчук С. Я.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА У КЛЮЧІ ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ	446
<i>Вахонєва Т.</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ	449
<i>Vuprytskyi A. O.</i>	
DISTRIBUTION OF BURDENS OF PROOF IN CIVIL JURISDICTION	451
<i>Вишновецька С. В., Вишновецький В. М.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО БАЛАНС ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЙ ТРУДОВОГО ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ЧАС	454
<i>Гетманцев О. В., Гетманцев М. О.</i>	
ВПЛИВ ІНТЕРПРТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄСПЛ НА ФОРМУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	457

Гетьманцева Н. Д.	
РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЗАКОННОСТІ	459
Дибань М. П.	
ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	462
Карпенко О. О.	
ЩОДО СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ	464
Кашицький А. В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ БЛАГОДІЙНИЦТВА	467
Кирильчук І. А.	
ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ЇЇ ПРОЖИВАННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ	469
Кожевникова В. О.	
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ.....	472
Кучма О. Л.	
ПРАВО ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, НА ПЕНСІЮ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА.....	475
Кушнір Р. С.	
ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНИХ СПЛОК УКРАЇНИ	477
Кушнір Я. Р.	
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	482
Мирончук В. В.	
ЩОДО ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	484
Наньєва М. І., Бєвза К. В.	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	488
Осадчук Т. В.	
ВОЛЬОВИЙ АСПЕКТ У РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ.....	490

Пендюра М. М. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	492
Панченко А. О., Боброва С. В. БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	495
Петровська Д. Р. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	498
Підгородський Б. М. ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ НОРМ ПРАВА ТА ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ	501
Плотян Д. С. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ	503
Погребняк М. В., Літвінчук Б. С. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ФІКТИВНИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ	506
Пожарова О. В., Кушнірова А. С. ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ВІКОМ НА РИНКУ ПРАЦІ	509
Процьків Н. М. ВИЗНАННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПРИМУСОВО ВИЛУЧЕНІ АКЦІЇ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ	511
Реуцька В. В. ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАЦІВНИКІВ	514
Розум І. О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, РЕГЛАМЕНТОВАНИХ ЧАСТИНОЮ ЧЕТВЕРТОЮ СТАТТІ 41 КУ _{ПАП} ТА АБЗАЦОМ ТРЕТІМ ЧАСТИНИ ДРУГОЇ СТАТТІ 265 КЗ _{ППУ} , ДО ФОП У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 61 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	517
Стадніченко С. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	519
Ступакова І. Г. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ	522

Тарасенко В.С., Комарова Д.О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВІДПУСТОК.....	524
Тищенко О. В. ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ ПРОЄКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЗАСАДНИЧИМ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	527
Фіщук В. С. ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ПОРУШЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ	533
Чанишева Г. І., Костенко К. А. ПРОЄКТ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ.....	536
Чернега В. М. РЕЛЕВАНТНІСТЬ ТА ІРРЕЛЕВАНТНІСТЬ ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВИМОГАМ НАШОГО ЧАСУ	539
Черноус С. М. ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВІДПУСТКУ.....	541
Юдіна І. В. ЕКСПЕРТНА ІНІЦІАТИВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	543

**РОЗДІЛ 5. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО,
ПОВІТРЯНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
СВІТОВОГО ДОСВІДУ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ КРАЇНИ І
НАЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ .....**

Martín Beltrán Saucedo, Galí Aleksandra Beltrán Zhizhko INTERNATIONAL, ECONOMIC AND GEOPOLITICAL SITUATION OF UKRAINE IN THE CONTEMPORARY WORLD ..	546
Армаш Н.О. ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ	551
Бараненко Д.В. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ПОКАЗНИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	554
Беззубов Д.О., Шевченко В.І. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ АВІАЦІЇ	556

Беззубов Д.О., Синиця В.Т.	
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	559
Бортник Н.П.	
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	561
Дараганова Н.В.	
ЗМІНА ВЕКТОРУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ	563
Дубинський О.Ю.	
ТРАНСПОРТНА ГАЛУЗЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	566
Жмур Н.В.	
ПРОБЛЕМА АВІАЦІЙНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ	568
Жмур Н.В., Криса С.	
ЕКОЛОГІЧНІ НОРМАТИВИ ВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ПРАВореАЛІЗАЦІЇ	570
Завгородній М.О.	
СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА.....	573
Клюєва Є.М.	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	576
Клюєва Є.М., Чепіль О.М.	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	578
Kovryhina O.K., Zubyk V.R.	
PREVENTION OF THE MILITARIZATION OF SPACE	580
Ковтун Д.С.	
ДЕРЖАВНА ЛІСОВА ПОЛІТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	583
Ковтун О.М.	
РЕЄСТР ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ (ДО ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ).....	586
Лех Т.А., Жмур Н.В.	
ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ	589

Лук'янець Т.П., Горінов П.В.	
ПЕРСПЕКТИВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РФ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ НА ПРИКЛАДІ КОМПЕНСАЦІЙ ІРАКУ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ (1990- 1991 рр.).....	592
Мілімко Л.В.	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ...	594
Нецька Л.С., Гелбутівський М.О.	
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	597
Нецька Л.С.	
НЕКОМЕРЦІЙНА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ГОСПОДАРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ	599
Нецька Л.С., Чубенко Я.В.	
ЗБЕРЕЖЕННЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	601
Пальчук П.М.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ОБОРОННО- ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	604
Парпан У.М., Сумало Н.М.	
КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК РУЙНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	607
Пархоменко М.М., Мамедова А.Ф.	
ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	609
Пашинська Д.Ю.	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ.....	612
Петруняк Є.В.	
ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ	615
Поліщук І.В.	
ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР .	617
Понур Ю.С.	
ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ	619
Різник О.Ю., Матвієва Д.А.	
ІНСТИТУТ СУБСИДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ДІЄВИЙ МЕТОД ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ КРЕДИТОРА НА ПОГАШЕННЯ БОРГІВ	623

Слободська І.А.	
БЕЗПІЛОТНИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ.....	626
Стародубова О.А.	
ПАРЛАМЕНСЬКИЙ КОНТРОЛЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ.....	630
Тімуш І.С., Водоп'янова Єва	
ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАНКРУТСТВА У КАНАДІ.....	632
Тубай А.В., Ятсків Віталій	
LEGAL RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL OFFENSES. FIXATION OF ENVIRONMENTAL CRIMES	635
Філіппов А.В.	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВІ.....	637
Хом'яченко С.І., Мунтяну М.П.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	639
Khotsianovska N., Gomon V.	
LEGAL REGULATION OF INSOLVENCY PROCEEDINGS UNDER THE EUROPEAN UNION DIRECTIVES	642
Черній Є.В.	
ВИВЧЕННЯ НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ДЛЯ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ З АКЦЕНТОМ НА КРИЗУ В УКРАЇНІ, СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ТА ВНЕСОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	644

ПЕРЕДМОВА

Юридичний факультет Національного авіаційного університету не змінюючи традицій проводить вже XIV Міжнародну науково-практичну конференцію «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи». На відповідний міжнародний захід ми запрошуємо наших іноземних колег та партнерів, щоб поговорити про досягнення і результати, зокрема, і в аерокосмічній галузі. Дана конференція – це чудова можливість для відкритого діалогу, обміну думками та досвідом.

Під час конференції, в процесі обговорення ми маємо змогу розглянути і вирішити ряд важливих для нашої держави проблем, пов'язаних, насамперед, із правовими цінностями як детермінантами стратегії розвитку України в умовах євроінтеграції; інноваційної модернізації публічно-правових відносин в Україні у фокусі на стратегію під час війни та повоєнне відновлення; сучасними тенденціями розвитку кримінально-правової науки та правоохоронної діяльності; візією національного приватного права у повоєнний час; тенденціями розвитку господарського, повітряного та екологічного права через призму світового досвіду повоєнної відбудови країни і національних особливостей тощо.

Пропозиції та рекомендації, висловлені учасниками конференції, будуть впроваджуватись у навчальний процес, використовуватись для подальших наукових досліджень, а також слугуватимуть удосконаленню національного законодавства в контексті адаптації його до норм і вимог міжнародних стандартів.

Бажаю всім учасникам конференції яскравих виступів, цікавих дискусій, набуття цінного досвіду та дружніх контактів, а також продуктивних успіхів у досягненні поставлених цілей.

З глибокою повагою та щирими побажаннями нових наукових звершень, декан Юридичного факультету Національного авіаційного університету Ірина Сопілко!

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

UDC 348:342.7(043.2)

Balzhyk I.A., PhD in Law, Associate Professor,
Vienna, Austria,
Doctoral degree Seeker at the National University “Odesa Law Academy”,
Odesa, Ukraine

CHRISTIAN VALUES IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF HUMAN RIGHTS

In the realm of values, law and Christianity are united by their anthropocentrism, their focus on the individual. The current issue of the universality of legal values is essentially a particular aspect of the debate surrounding the existence of so-called universal human values, which include Christian values [1, p. 87].

Christianity has formed a coherent doctrine-ideology, which includes a number of provisions about a man. The latter ones were of decisive importance for determining the vector of the development of the European history, where the principles of recognition of personality autonomy and, accordingly, respect for it were in the first place. There is a different approach to this problem within the three denominations of Christianity. With the passage of time, the approaches and interpretation of the human rights changed, sometimes radically, this was of direct importance for the society of the relevant time.

There is no doubt that the human rights have become an important institution of the modern social and state system. Its attractiveness is based on a simple and accessible idea according to which the care for well-being of each individual person is placed at the center of social life. It is claimed that Christianity first brought this idea to the European culture.

People's legal freedom, the ability to defend themselves, their property and freedom directly depended on the state's interpretation of the human rights. Ideas and concepts about the human rights began to form from the earliest times of the development of society. Already in this period, the relevance of the outlined question, its importance for the life activity of an individual person and the state in general was recognized. And today, after many centuries, it is important for every country in the world.

Human rights are a necessary element of a civil society and a constitutional state.

The process of formation and development of the human rights, which occupy a decisive place in legal relations, is also characterized by certain specificity.

In the sociocultural dimension, religion as a tradition is the most important mechanism of reproduction and transmission of moral norms, spiritual values, without which it is impossible to imagine any culture. Many national states use the sociocultural potential of religion to strengthen the consolidation of society and ensure its stability [2]. The modern theory of human rights, which was formed within the framework of the European legal culture, provides for the division of rights according to the criterion of the possibility or impossibility of their limitation into absolute and relative ones. In this case, “human rights that cannot be limited under any conditions” are absolute. This is the right to life.

Today’s situation in the world is extraordinary because the war encroaches on the basic human right that is the right to life.

The protection of the human rights in the period of the military conflict has acquired the character of a global, world problem. Therefore, today the issue of human rights protection is the most important one. Human rights are part of the universal legal structure and first of all act as a system of minimal legal means aimed at protecting a person as a fundamental value [3, p. 280].

Today we are witnessing historical changes in cultural paradigms, it should be said that there is a certain correlation between these paradigms and the generations of modern warfare. This new paradigm is sometimes called the metamodernity and can be seen as involving the creation of new authorities in place of those undermined by postmodernity, the creation of new sources of power and new rules. In general, the new wars, which will be based on new principles of warfare and will combine violent kinetic warfare with various types of manipulation of the mind and social reality, may merge into one war, forming a new kind of global wars that will be very different from the world wars of the past. The concept of “unlimited war” predicted the modern phenomenon of 5GW almost in its entirety [4, p. 18]. This means that wars are now fought in all dimensions, including virtual spaces and the human mind at the same time, their rules are absolutely unlimited.

The dialectics of the evolution of human rights in the legal doctrines of the main Christian denominations are to be reinterpreted: from the affirmation of the idea of human dignity, conditioned by the godlikeness of man, in early Christianity and, therefore, opposition to the ideas of status inequality in the secular law to the secularization of the idea of equality in human rights, its institutionalization in constitutions, and, respectively, the denial of the traditional values of Christian anthropology in the modern era and the post-secular “removal” of contradictions between the Christian and secular understanding of a man and his rights in the modern world order [5, p.139].

Literature

1. Gorobets K. Аксиосфера права: філософський та юридичний дискурс: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 218 с. Available from: https://www.researchgate.net/publication/283849767_Aksiosfera_prava_filosofskij_i_uridiceskij_diskurs.
2. Traer R. Christian Support for Human Rights. *Religion and Human Rights*. 2015. No. 1, Vol. 3.
3. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 4(22). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4\(22\)-280-291](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4(22)-280-291) (date of access: 31.01.2024).
4. Herring A. Searching for 5GW. *The handbook of 5GW: A fifth generation of war*. Nimble Books. 2010. 274 p.
5. Вовк Д. Християнська правова традиція: окремі аспекти методології дослідження. *Право України*. 2014. № 6. С. 139–148. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6146/1/Vovk_139_148.pdf (date of access: 31.01.2024).

УДК 341.312.5:355.02(043.2)

Водоласкова К.Ю., к.ю.н.,
Державне підприємство «Міжнародний аеропорт «Бориспіль»,
м. Бориспіль, Україна
Інститут авіаційного, космічного та кіберправа,
Кельнський університет, м. Кельн, Німеччина

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (СИСТЕМ) ТА ДРОНІВ

З часу повномасштабного вторгнення на територію України з боку північного сусіда інтерес до всіх видів БПЛА зріс особливим чином.

Дрони або «безпілотники» — це безпілотні літальні апарати (БПЛА), якими керують дистанційно та в режимі реального часу люди-оператори. Їх називають «дронами» через постійне дзижчання, яке видають деякі з цих транспортних засобів під час польоту (від англ. drone [drəʊn] гул, бриніти, густити, прогудіти (про літак), продзижчати (про жука), стугоніти) [1, с. 312].

Існує велика різноманітність моделей і типів БПЛА за розміром, вагою, вартістю, радіусом дії та можливостями: від крихітних транспортних засобів вагою до двох кілограмів, схожих на моделі літаків, до винищувачів вагою кілька тонн, що здатний оснащуватися важким озброєнням і мати дальність польоту в тисячі кілометрів [2, с. 10]. Так, з боку терористичних загарбників застосовується велика кількість

армійських безпілотників у небі над Україною: від масових "Орланів-10" до розвідувально-ударних "Форпостів" та "Оріонів".

Враховуючи різноманіття, БПЛА використовуються у стратегічних і військових цілях трьома різними способами:

– по-перше, коли наземні війська атакують або піддаються нападу, БПЛА залучаються для використання бомб та ракет, як і будь-який інший військовий літак;

– по-друге, є дрони, які цілодобово патрулюють небо над певними країнами, спостерігаючи за життям;

– по-третє, дрони використовуються в місіях, запланованих для «знешкодження» підозрюваних у тероризмі, в контексті «війни з терором» [3].

З технічної точки зору дрони та БПЛА мають відмінності у сфері, цілях застосування та інших характеристик. БПЛА можна назвати дроном, але не кожен дрон є БПЛА. Проте темою цього дослідження є основи правового регулювання використання БПЛА, зокрема, стосовно першого із вказаних вище способів використання. Саме воно викликає кілька запитань з точки зору міжнародного права. Окрім тих, які виникають щодо застосування будь-якої іншої зброї, незалежно від того, чи є вона повітряною чи пілотованою, щодо застосування БПЛА виникає особлива увага до ще більшої пильності з метою гарантування використання зброї відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права.

Якщо озброєні дрони використовуються в контексті військового конфлікту, очевидно, що їх оператори повинні поважати принцип розрізнення та інші правила *jus in bello* або право ведення війни (від лат. право на ведення війни) — право держави до ведення війни. Ні більше, ні менше: у цьому відношенні бойовий безпілотник не є зброєю «невибіркового характеру» або зброєю, яка обов'язково завдає «надмірної шкоди чи непотрібних страждань» (стаття 36 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій) [4, с. 12], а отже, це Важко стверджувати, що, окрім можливих конкретних міжнародних норм, це може бути за своєю суттю незаконна зброя відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Безпілотники конкретно не згадуються в договорах про зброю чи інших правових інструментах міжнародного гуманітарного права. Однак використання будь-якої системи озброєння, включаючи озброєні безпілотники, у ситуаціях збройного конфлікту чітко підпадає під дію норм міжнародного гуманітарного права. Серед іншого це означає, що під час використання безпілотників сторони конфлікту повинні завжди розрізняти комбатантів і цивільних осіб, а також військові цілі та цивільні об'єкти. Вони повинні вжити всіх можливих запобіжних заходів, щоб позбавити цивільне населення та інфраструктуру, і вони повинні призупинити або скасувати атаку, якщо очікувана випадкова шкода або

шкода цивільним особам або цивільним об'єктам буде надмірною по відношенню до конкретної та очікуваної прямої військової переваги. Подібним чином дрони ні в якому разі не можна використовувати для перевезення забороненої зброї, наприклад хімічних або біологічних агентів. З іншого боку, з точки зору міжнародного гуманітарного права, будь-яка зброя, яка дає змогу здійснювати точніші атаки та допомагає уникнути або мінімізувати випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, має бути надано перевагу над зброєю, яка цього не робить [5]. Чи справді використання озброєних дронів надасть ці переваги, залежатиме від конкретних обставин. Це питання є предметом постійних дебатів через, серед іншого, відсутність інформації про наслідки більшості ударів безпілотників.

Застосування БПЛА на території суверенної і незалежної держави [6, с. 2], якою є Україна, теоретично та враховуючи статистичні дані загиблих та постраждалих серед цивільного населення іноземною країною з терористичним режимом, не відповідає нормам міжнародного гуманітарного права та тягне за собою притягнення до відповідальності відповідними уповноваженими міжнародними органами якнайшвидше.

Література

1. Сучасний англо-український та українсько-англійський словник (100 000 слів). Укл. М. Зубков, В. Мюллер. Школа, 2018.
2. Escoda Anna (2013). "Los drones armados: una realidad en expansión" in *Materiales de Trabajo* n. 47. Barcelona: Centre Delàs d'Estudis per la Pau, p. 9-12.
3. Alberstadt R. (2014). Drones under International Law. *Open Journal of Political Science*, 4, 221-232. DOI: 10.4236/ojps.2014.44023.
4. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, 08.06.1977. *Збір. чинних міжн. договорів України 1990 р.* № 1. С. 25.
5. Melzer Nils (2013). *Human Rights Implications of the usage of drones and unmanned robots in warfare*. Brussels: European Parliament.
6. Конституція України (1996). *Відомості Верховної Ради України* (офіційне видання) від 23.07.1996. 1996. № 30. Ст. 141.

Juan Manuel de Faramiñán Gilbert,
Ibero-American Institute of Aeronautical and Space Law, Spain

THE EU-UKRAINE TWINNING AGREEMENT ON SATELLITE NAVIGATION AND THE GALILEO PROGRAMME

I would like to begin my speech by expressing my pleasure at being able to participate in this international scientific-practical congress organized by the NAU Faculty of Law and to indicate my solidarity with the Ukrainian people.

Between 2013, 2014 and 2015 I had the opportunity to work with the Ukrainian Space Agency on legal advice for the drafting of the Ukrainian Law on Satellite Navigation as a member of the Twinning Project "Strengthening of the Space Agency's of Ukraine (SSAU) International Capacity to Implement European Space Programmes in Satellite Navigation (EGNOS/Galileo) which was successfully realized and concluded following the drafting of the Agreement On the Ratification of the Cooperation Agreement on a Civil Global Navigation Satellite System (GNSS) between the European Community and its Member States and Ukraine (Agreement ratified by law N 553-V (553-16) from 10. 01.01.2007, VVR, N 12, art.108.¹

**Working meeting in the framework
of Twinning for the drafting of the law.**

¹ Publications document: fitsiynny visnyk Ukrayiny from 29.01.2007-2007 year, № 4, page 14, art. 145.

Also, I had the opportunity to deliver a lecture on "Working Towards an International Code of Conduct for Outer Space Activities: New trends in Space Activities, which I conducted with the Ministry of Educations and Science, Youth and Sport of Ukraine, National Aviation University (NAU), Institute of Air Navigation, Ukrainian State Air Traffic, on 17 November 2014.

**Conference on the Code of Conduct for Space Activities
(National Aviation University)**

In this regard, I would like my intervention to be directed towards analyzing the importance of the Galileo Satellite Navigation Programme as analyzed within the twinning project on "Strengthening institutional capacity in the implementation of European space programmes in the field of satellite navigation (EGNOS/Galileo) and GMES remote sensing", with a view to drafting the "Law of Ukraine: About state regulation in the field of Earth remote sensing".

This Twinning was carried out by Spanish experts from the National Institute of Aerospace Technology (INTA) and the inauguration ceremony was attended by the Ambassadors of the European Union of Ukraine, the Spanish Ambassador to Ukraine and the managers of the Resident Twinning Adviser from the Ukrainian and Spanish side.

***

The objective of the "Cooperation Agreement on a Civil Global Navigation Satellite System (GNSS) between the European Community and its Member States and Ukraine" is to promote, facilitate and enhance cooperation in civil global satellite navigation. In particular, considering the advantages of the Galileo system as an autonomous European civil satellite navigation and timing system under civilian control to provide Global Navigation Satellite System

(GNSS) services and supported by regional or local mechanisms such as the European Geostationary Navigation Overlay Service (EGNOS).

It should be noted that Galileo, which has been dubbed the "European GPS", provides for open, commercial, safety-of-life and search and rescue services, as well as a highly secure Public Regulated Service with restricted access to meet the needs of authorized users in the public sector. This, in the current situation of Ukraine, which has been invaded by the Russian Federation, becomes a highly effective tool.

This indicates that among the services offered by the Galileo system, the "Safety of Life Service" is an open service that provides the necessary information for safety of life in aviation and maritime transport. In addition to the "Search and Rescue Service" which is very effective in improving search and rescue operations by providing faster and more accurate location of distress beacons. Not forgetting the "Commercial Service" which offers improved performance, faster data transmission with service guarantees and high accuracy.

Other systems such as GPS (Global Position System), which depends on the United States, GLOSNASS, which depends on the Russian Federation, or BeiDou, which depends on China, may be surpassed in quality and speed by the Galileo system, which aims to achieve an accuracy five times greater than GPS, with the advantage that it does not depend on one country, i.e. the United States, the Russian Federation or China, but rather on a global group of states such as the European Union, which gives it greater freedom and flexibility in its control.

Moreover, another important fact, considering the current war situation in Ukraine, is that it can control "classified information", which means that it protects unauthorised information, defined as "classified", when its disclosure could harm essential national security interests and is therefore protected against any loss of confidentiality.

Therefore, Article 3 of the "Cooperation Agreement on a Civil Global Navigation Satellite System (GNSS) between the European Community and its Member States and Ukraine" under discussion here sets out important principles of cooperation such as the reciprocal exchange of information and cooperative activities in satellite navigation projects.

In this regard, the parties recognize the value of coordinating these activities in fora related to global navigation services and commit to jointly support the development of Galileo standards by promoting their implementation in Ukraine, cooperating on all issues arising in connection with the International Civil Aviation Organisation, the International Maritime Organisation or the International Telecommunication Union.

In this line of reasoning, Article 12 of the Agreement states that the parties, i.e. the European Union and Ukraine, in the field of security, are convinced of

the need to protect Global Navigation Satellite Systems "against misuse, interference, disruption or hostile acts". To this end, they decide to establish an appropriate "consultation channel" to address security issues.

Undoubtedly, the use of satellites, whether by American GPS or European Galileo, has given Ukraine access to important data and sensitive information.

In the aftermath of the Russian invasion, Ukraine has used satellites to build a highly operational defense system in order to stay connected and has been able to access large amounts of satellite imagery that allowed it to observe the concentration of Russian forces during the first days of the invasion, as well as the movement of troops or ships in the Black Sea.

This indicates that the adoption of this Agreement has led to cooperative activities in a number of areas related to science and technology, industrial manufacturing, and the development of services and markets. The signature of this agreement has served to pave the way for Ukraine to participate in the Galileo programme and for the European Union to extend the European Geostationary Navigation System (EGNOS).

To conclude this presentation, let us recall that Ukraine, within the space community, is one of the few countries in the world with significant technological know-how in the development of space programmes and global navigation satellite systems (GNSS), given that Ukrainian industry is among the world's leaders in the design and production of launchers and GNSS components.

УДК 347:438 (043.2)

Куник А.М., магістр права,
м. Вроцлав, Республіка Польща

Миронець О.М., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Від початку повномасштабної російсько-української війни Польща стала важливим хабом для надання Україні міжнародної підтримки, включаючи гуманітарну, матеріальну та військову допомогу. Польща прийняла на власній території більше 2 мільйонів українських біженців [1].

Станом на початок 2024 року правову основу перебування громадян України, які користуються тимчасовим захистом на території Польщі, формують 7 польських нормативно-правових актів. Певні спрощення, пільги чи соціальні виплати для українців зі статусом UKR передбачені

законами Польщі: «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12 березня 2022 року: так звана, Спецустава, «Про систему освіти» від 7 вересня 1991 року, «Про освіту» від 14 грудня 2016 року, «Про іноземців» від 12 грудня 2013 року, «Про облік населення» від 24 вересня 2010 року, «Про надання іноземцям захисту на території РП» від 13 червня 2003 року, «Про внесення змін до назв вищих навчальних закладів державної служби, підпорядкованих міністру внутрішніх справ, внесення змін до законів «Про Поліцію», «Про Прикордонну варту», «Про державну пожежну охорону» та деяких інших законів від 14 квітня 2023 року [2].

Усі українці, які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року, мають право на отримання тимчасового захисту, який дає право на проживання в країні на період до 18 місяців (з 24 лютого 2022 року, а не з дати в'їзду), доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та доступ до освіти для дітей [3].

Тимчасовий захист у Польщі для українських біженців у загальному діє до 4 березня 2024 року, при цьому рішення щодо його продовження до 2025 року влада країни ще не ухвалила. Тому досі для українців діють ті самі умови перебування та пільги, що й у 2023 році [4].

А саме, українці мають право на: безкоштовне житло впродовж 120 днів за програмою “40+”; безкоштовне житло для вразливих категорій: багатодітні сім'ї, люди з інвалідністю, пенсіонери, вагітні та матері з немовлятами; офіційне працевлаштування (за умови оформлення PESEL UKR впродовж 30 днів з моменту прибуття в Польщу); безкоштовну медицину та освіту; отримання щомісячної виплати на кожну неповнолітню дитину [5].

За інформацією від польського прикордонного відомства номер PESEL з позначкою UKR є офіційним підтвердженням права на легальне перебування на території Польщі. Прикордонна служба Польщі не керує статусом UKR, тобто не надає і не анулює його, за присвоєння статусу UKR відповідає Міністерство цифризації Польщі, а статус UKR є частиною бази даних PESEL, яка функціонує в рамках Системи державних реєстрів Польщі [2].

Виїзд на термін більше 30 днів призводить до втрати статусу UKR і його автоматичної зміни на статус NUE. Відсутність статусу UKR пов'язана, серед іншого, із втратою права на медичне обслуговування, пільги чи соціальну допомогу та інших прав, що випливають із спеціального закону про допомогу громадянам України.

На українських біженців, які знаходяться у Польщі, у 2024 році чекають зміни щодо термінів тимчасового захисту, пільг та виплат на дітей. Українські біженці у Польщі мають право на отримання виплат на кожну неповнолітню дитину у розмірі 500 злотих (4864 грн.) щомісяця (з

1 січня 2024 року – 800 зл). Передбачається, що ця соціальна допомога зросте до 800 злотих (7782 грн.). Тим українцям, які вже отримують ці виплати, подавати додаткову заяву не потрібно. Громадяни України, які вперше оформлюватимуть соціальну допомогу «800+», мають відповідати вимогам: легально перебувати у Польщі та виховувати неповнолітню дитину [4].

Наразі остаточного рішення щодо скасування пільг та виплат для біженців з України у Польщі не ухвалено. Крім цього, етап, коли українці масово тікають від війни вже пройдено, а тому у Польщі сподіваються, що необхідності у наданні фінансової допомоги для біженців не буде [5].

Уряд працює над поправкою до спецзакону України, яка передбачає продовження терміну перебування українських біженців до 4 березня 2025 року. Вона буде подана до Сейму найближчими тижнями [6].

Якщо громадяни України планують залишитися в Польщі надовго, то можуть податися на статус біженця. Проте у цього статусу є багато недоліків. При поданні заявки на його отримання необхідно буде здати свій закордонний паспорт, і протягом 6 місяців після подачі заявки заявники не матиме права працювати. Крім того, на час розгляду заявки заявники не матимуть право повертатися в Україну або перетинати кордон інших держав. Тимчасовий захист не є тотожний статусу біженця, втім, особи, які отримали тимчасовий захист в ЄС, можуть надалі в будь-який час звернутися за отриманням статусу біженця [3].

У складні часи, коли російська агресія проти України підірвала всю систему європейської та світової безпеки, відносини між Україною і Польщею набувають особливого значення, а щира допомога польського народу українцям відкривають нову сторінку у спільній історії двох країн [1].

Література

1. Україна і Польща відкривають нову сторінку у спільній історії – дипломати. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3477945-ukraina-i-polsa-vidkrivaut-novu-storinku-u-spilnij-istorii-diplomati.html> (дата доступу: 31.01.2024).

2. Кобрин І. Важливі аспекти статусу UKR в Польщі у 2024 році: перетин кордону, особливості використання, втрати та відновлення. *UAPL.INFO*. URL: <https://uapl.info/vazhlyvi-aspekty-statusu-ukr-v-polshchi-u-2024-rotsi-peretyn-kordonu-osoblyvosti-vykorystannia-vtraty-ta-vidnovlennia/> (дата доступу: 31.01.2024).

3. Для українців, які переїхали до Польщі: 100 відповідей на найпоширеніші запитання. URL: <https://spilnoinpl.org/article/poradnyk-dlia-ukraintsiv-iaki-znaishly-prykhystok-u-polshchi> (дата доступу: 31.01.2024).

4. Ульяновок В. Що чекає на українських біженців у Польщі у 2024 році: головні зміни. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/shcho-chekaje-na->

ukrajinskikh-bizhentsiv-u-polshchi-u-2024-rotsi-holovni-zmini-977847.html (дата доступу: 31.01.2024).

5. Зміни для українських біженців у Польщі з 2024 року: що відомо? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3152/zmini-dlya-ukrainskikh-bizenciv-u-polshhi-z-2024-roku-shho-vidomo> (дата доступу: 31.01.2024).

6. Перебування українців буде пролонговано, проблему із працевлаштуванням відтерміновано. *Dziennik Gazetaprawna*. URL: <https://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/9405680.pobyt-ukraincow-bedzie-przedluzony-problem-z-zatrudnianiem-odroczone.html> (дата доступу: 31.01.2024).

УДК 340(043.2)

Lali Gabisonia, Head of the Department of Fundamentals and Methods of Law, Faculty of Law and Diplomacy, Professor at Sokhumi State University, Georgia

THE GOALS OF LAW IN RADBRUCH'S PHILOSOPHY: STABILITY, EXPEDIENCY, JUSTICE

Gustav Radbruch was a German criminal lawyer, then Minister of Justice of the Weimar Republic and professor of law. After Hitler came to power, he was dismissed from the university for political reasons, forbidden to hold lectures and publish publications in his native language. After the defeat of the Nazis, Radbruch returned to law. After his death, his manuscripts were published, making up 20 of the most valuable volumes. Among them the book "Philosophy of Law" (Gustav Radbruch "Rechtsphilosophie"), where he was forced to say: the belief in the principle that "the law is the law" made German lawyers vulnerable to the arbitrary content of the criminal laws of the Third Reich.

"If a law deliberately violates the will of justice, then such law is void, the people are not bound to obey them, and lawyers must find the courage not to recognize their legal nature." According to Radbruch, examples of such laws are cases in which certain nations or races are legally recognized as "inferior" (Untermenschen), when the same punishment (death) is applied to many crimes of varying severity, and in different forms of criminality when the "enemy" Radio broadcasts and the slightest remark towards the Führer are considered treason. On the example of the anti-human, racist laws of the Third Reich, he gave us the so-called The concept of "immoral laws" and asserts that such a law is not binding on judges, the judge is freed from the obligation to comply with the law, which is inconsistent, more precisely, outrageously contrary and incompatible with justice, therefore it completely rejects justice, such laws do not have a legal nature, says Radbruch. Since they do not recognize the main essence of justice - equality.

This famous formula of Radbruch was actively used by the German courts during the denazification of Germany.

Radbruch believed it was obvious that the main goal of any normative prescription is its stability, expediency and justice. For law, all three goals are therefore important and unconditional, it is an ideal triad. But, firstly, if two of them can be identified, then the third is more difficult, because it belongs to the category of morality and value system. It is very difficult to determine what is fair for everyone and what is the difference between what is simply unfair and what is "intolerably" unfair.

And secondly, what should they do if they come into conflict with each other? Or what if what is appropriate is unjust, or what is stable is not appropriate? In this case, one of the goals should have priority, and in a critical situation of choice, this priority prevails over everything else. There is an answer. Justice, justice, justice is the main goal and task of law, justice and any legal activity. The British have not used the word "correct" in its pure form for a long time. In their legal discourse it is called law and morality. And for the British public, this morality is clear and understandable, because it is no longer just a morality, but a prevailing social worldview, based on the value of human rights and freedoms.

Stability is impossible and meaningless without justice. Unjust stability leads to degeneration and death of state and society. The right (appropriate) is that, which has the best fair results.

"Justice" is not equal to "law" and "rule of law" is not "dictatorship of law" - this is Radbruch's formula. Its essence is this: where justice is not even sought, where equality, which is the basis of justice, is denied in the legislative process, that the law is not simply "illegal". In fact, it has no legal nature at all. And therefore it must be "set aside" by the judge in the interest of justice.

If laws deliberately violate the will of justice, for example, by granting or simply arbitrarily denying human rights, then such laws are void, people are not bound to obey them, and lawyers must find the courage not to recognize their legal nature."

Radbruch believes that justice is more important than stability. But at the same time he explains that justice prevails only when "the existing law becomes so obviously incompatible with justice that the law as 'wrong law' denies justice, when justice is not even sought, and when the equality which forms its foundation., was deliberately rejected in the law-making process".

This model of community management based on the principle of "accept, beg and do" and "the law is the law", whatever its content, is a very dangerous form of legal positivism, with serious consequences. It is characteristic of absolute monarchies and authoritarian pseudo-parliamentary regimes. Under these conditions, any arbitrariness can happen with the help of the law. But law and arbitrariness are completely different worlds. The law of arbitrariness is not

only an illegal law, it is no law at all. Radbruch wrote: Positivism, believing in the principle that "the law is the law", made German jurists vulnerable to criminal and arbitrary laws. However, positivism is not able to independently justify the validity of the law. Positivism assumes that the validity of a law is demonstrated by its ability to be enforced by force.

It is impossible to distinguish between cases of "legislative error" and the law acting against its unjust content. But we can clearly define: When justice is not even aspired to, but when the equality underlying it is deliberately denied in the process of making the law, then the law is not only an "unjust law," but more than that, it is illegal. Its nature, since law, including positive law, cannot be defined otherwise than as an order and totality of laws (Satzung) created essentially for justice. And the Nazi law does not meet this criterion either in whole or in its individual parts.

The most striking personality trait of Hitler, the person who left his mark on the entire Nazi "law", was the complete absence of truth and law in the true sense of the word. Since Hitler had not even a hint of the truth, it cost nothing to give the appearance of truth to his propaganda influence without shame or conscience. And as he had no legal sense, he unhesitatingly asserted the most obvious arbitrariness of the law. A criminal who made a mistake, guided by patriotic motives, could not be subjected to the same punishment as another whose motivation (in the Nazi sense) was of an anti-national nature. Thus, it became clear from the beginning that the so-called "National Socialist law" sought to distance itself from the requirement that defines the essence of justice: equal treatment. As a result, this "right" had no legal nature. And it wasn't "right" at all. This is especially true of the norms by which the National Socialist Party, which, like all other parties, represents only a part of the population, has claimed the usurpation of the entire state. It cannot be underestimated - especially after 12 years of the fascist regime - what a terrible threat to legal stability is posed by the concept of "legal wrong", the denial of the legal nature of laws. I hope that such a "wrong" will be the only mistake in the history of the German people. But at the same time, we must be prepared to face the potential danger of the return of such an outlaw state by overcoming the positivism that robbed us of the power and ability to resist the abuses of Nazi legislation. - wrote Gustav Radbruch.

Illegal legality provided by state power is arbitrariness. Radbruch admits that "it is entirely conceivable that the content of illegal actions, their degree of injustice or inappropriateness is so important that the legal stability guaranteed by existing legislation cannot be taken into account." It seems to refer to a situation where a law deviates so much from its meaning that its main features are lost, so such law is considered invalid and illegal.

"Human imperfection does not allow us to harmoniously combine in the law all three values of law - common benefit, legal stability and justice, and it

remains only to make a choice, in the name of legal stability, to agree or not. The operation of a bad, harmful, or unjust law, or the denial of its operation, considering its injustice and the harm it causes to society as a whole. But the people, and especially the jurists, must clearly know that although there may be laws which are largely unjust and injurious to society, they must refuse to act upon them and to recognize their legal character."

Literature

1. Gustav Radbruch's Concept of Law. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.upjs.sk/public/media/16913/Gustav%20Radbruch%27s%20Concept%20of%20Law.pdf

2. II legal philosophy by Gustav Radbruch 1932. URL: https://www.degruyter.com/document/doi/10.4159/harvard.9780674493025.c5/pdf

3. Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 26, No. 1 (2006), pp. 13–15. doi:10.1093/ojls/gqi042 © The Author 2006. Published by Oxford University Press. All rights reserved. For permissions, please e-mail: journals.permissions@oxfordjournals.org Five Minutes of Legal Philosophy (1945)* Gustav Radbruch translated by Bonnie Litschewski Paulson and Stanley L. Paulson chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj. URL: /https://idv.sinica.edu.tw/philaw/Jurisprudence_Reading/Five%20Minutes%20of%20Legal%20Philosophy%20(1945).pdf

4. Gustav Radbruch Rechtsphilosophie I. C.F. Muller 1987. URL: https://books.google.ge/books?hl=en&lr=&id=8xAqHr8A5UC&oi=fnd&pg=PA24&dq=related:kmkk_nwrKZEJ:scholar.google.com/&ots=UmXg11XRAm&sig=xESoErp20JzcBM1xwWlUwp7hnjM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

UDC 347.85 (043.2)

Shykeriava D.S., Seeker of the second (Master's) level,
Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania,
Master of Law, Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
Scientific Advisor: Myronets O.M., PhD in Law

THE RULE OF LAW IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S INTEGRATION TO THE EUROPEAN UNION

Guillermo O'Donnell specified that the rule of law works intimately with other dimensions of the quality of democracy. Without a vigorous rule of law, defended by an independent judiciary, rights are not safe and the equality and dignity of all citizens are at risk. Only under a democratic rule of law will the various agencies of electoral, societal, and horizontal accountability function effectively, without obstruction and intimidation from powerful state actors.

And only when the rule of law bolsters these democratic dimensions of rights, equality, and accountability will the responsiveness of government to the interests and needs of the greatest number of citizens be achieved [1].

Art. 2 of the TEU provides that the Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to the Member States in a society in which pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men prevail [2].

This provision lays down the biggest values of the European Union, which, shall be recognized and followed by all the Member States.

According to the art. 3(5) of the TEU, in its relations with the wider world, the Union shall uphold and promote its values and interests and contribute to the protection of its citizens. It shall contribute to peace, security, the sustainable development of the Earth, solidarity and mutual respect among peoples, free and fair trade, eradication of poverty and the protection of human rights, in particular the rights of the child, as well as to the strict observance and the development of international law, including respect for the principles of the United Nations Charter [2].

The European Union establishes high importance of the values it provided. In essence, it aims to spread their effect to the world wide extend in order to support peace, security and other core principles.

Art. 21(1) of the TEU provides that The Union's action on the international scene shall be guided by the principles which have inspired its own creation, development and enlargement, and which it seeks to advance in the wider world: democracy, the rule of law, the universality and indivisibility of human rights and fundamental freedoms, respect for human dignity, the principles of equality and solidarity, and respect for the principles of the United Nations Charter and international law [2].

By this provision, the European Union establishes the rule of law is one of the most important consequences arising out of application of legal values. Since it proclaims high importance for international cooperation, it is crucial to follow this principle as a part of integration process.

The finding on the linkage between the attention devoted by the EU to rule of law application in a partner state and the integration ambitions of the parties is also of broad significance. The closer the parties aim to integrate politically and economically, the higher the risks for European businesses and citizens from noncompliance with the rule of law in a partner state and, hence, the higher the attention devoted to the subject by the EU [3].

Indeed, it is difficult to overestimate the role of the rule of law in the integration process. This is one of the indicators of the common goals of the two parties, as well as their intention to cooperate in a high-quality manner.

Literature

1. Guillermo O'Donnell. Why the Rule of Law Matters. *Journal of Democracy*. 2004. № 4, 15. P. 32-46.
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.ENG (date of access: 25.01.2024).
3. Burlyuk O. A Thorny Path to the Spotlight: The Rule of Law Component in EU External Policies and EU-Ukraine Relations. *European Journal of Law Reform*. 2014. № 1, 16. P. 133-153.

УДК 344.123(477)(043.2)

Алієв Р.В., к.ю.н., доцент,
Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) визначає спеціаліста у кримінальному провадженні як особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК України сторони кримінального провадження та суд можуть залучати спеціаліста для надання технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо), а під час судового розгляду – суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань [1]. Таким чином, спеціалістом у кримінальному провадженні може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, навичками та реальним досвідом застосування цих знань в практичній діяльності.

Можливість залучення спеціаліста до проведення слідчих дій передбачена в низці статей КПК України, а саме: 237, 240, 241, 245, 245-1, 262, 266, 300, 360, 361, що вказує на важливість даного правового інституту та доцільність використання спеціальних знань у процесі доказування, у тому числі за фактами порушень законів та звичаїв війни, зокрема використання заборонених засобів та методів ведення війни. Процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів,

що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапис.

Слід розуміти, що однією з особливостей здійснення кримінального провадження про порушення законів та звичаїв війни після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну – є необхідність врахування певних можливостей спеціаліста як інтелектуальних так і процесуальних (мається на увазі військового спеціаліста) із застосування спеціальних знань та навиків щодо технічної допомоги, наданні висновків та відповідних довідок стосовно зброї та слідів, обставин її використання збройними силами російської федерації, зокрема артилерійської та ракетної зброї.

Так, з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень за фактами порушень законів та звичаїв війни, зокрема використання заборонених засобів та методів ведення війни, в тому числі деяких видів зброї заборонених міжнародним гуманітарним правом, на підставі наказу Офісу Генерального прокурора “Про створення міжвідомчої робочої групи” від 24 травня 2022 року № 83 в Офісі Генерального прокурора України створено міжвідомчу робочу групу (далі – МРГ), щодо вивчення проблемних питань, пов’язаних із розслідуванням порушень законів та звичаїв війни скоєних військовослужбовцями збройних сил російської федерації [2].

На інтелектуальному рівні можливості спеціаліста обмежені наявними у нього спеціальних знань, вмінь, навичок, практичного досвіду тощо. Рівень процесуальної закріпленості діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні обмежений нормою ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої, лише з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Обмеженість також існує щодо надання висновків з питань, що належать до сфери знань спеціаліста, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою ст. 214 КПК України.

Отже, враховуючи важливість виявлення, фіксації фактів порушень законів та звичаїв війни, зокрема використання заборонених засобів і методів ведення війни збройними силами російської федерації проти України, назріла необхідність внесення доповнення до ст. 71 КПК України, щодо обов’язковості залучення спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку і судом, з метою надання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань стосовно зброї та слідів, обставин її використання збройними силами російської федерації, зокрема артилерійської та ракетної зброї.

Крім того, слід звернути увагу на роз'ясненні положення норми ст. 360 КПК України щодо права суду скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Отже, виникає питання, які саме письмові роз'яснення їх форма і зміст має надавати спеціаліст, у тому числі під час фіксації фактів порушень законів та звичаїв війни? Адже, на підставі ст. 71 КПК України, спеціаліст: надає безпосередню технічну допомогу (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо); надає висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків; надає довідки з питань, що належать до сфери його знань.

Необхідність вирішення вищезазначених питань обумовлена тим, що з початку вторгнення росії в Україну виконано більше 30000 військових експертиз, що так необхідні для фіксації порушення законів та звичаїв війни, адже спеціальні знання озброюють наші правоохоронні органи, військовослужбовців, захисників та захисниць знаннями з кваліфікації злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що дозволяє успішно боротися з гібридними викликами та загрозами [3, с. 3].

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 29.01.2024).
2. Про створення міжвідомчої робочої групи: Наказ Офісу Генерального прокурора від 24 травня 2022 року № 83.
3. Кваліфікація злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, вчинених військовослужбовцями збройних сил Російської Федерації під час російсько-української війни: довідник (міжнародний та національно-правовий досвід) / уклад.: Р.В. Алієв, Л.А. Панасевич, М.М. Прохоренко, Б.М. Шамрай. Київ: НУОУ, 2023. 377 с.

Артюшенко Л.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Олещенко В.Ю., канд. держ. упр.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВОЇ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Забезпечення в Україні високого рівня захисту прав та свобод громадян поступово стає ключовим аспектом у процесі європейської інтеграції. Для відповідності міжнародним стандартам та вимогам Європейського союзу, Україна зобов'язана провести реформи національної правової системи. Таким чином, дослідження регулювання прав і свобод в умовах євроінтеграції стає надзвичайно важливим і актуальним, оскільки воно допомагає визначити шляхи розвитку в напрямку створення правової, демократичної та соціальної держави.

Права людини є багатограним та складним соціальним явищем, їх важко переоцінити у сучасному суспільстві, оскільки вони наявні у всіх сферах життєдіяльності людини. Практична реалізація прав людини є основним критерієм оцінки рівня демократичного розвитку будь-якої держави та суспільства загалом. Л. Васильчук стверджує, що одним із головних прав людини, яке безумовно забезпечується державою, являється право на безпечне для здоров'я і життя довкілля [1]. Саме тому, в рамках євроінтеграції України, це питання стає актуальною темою досліджень, оскільки європейські стандарти вимагають від України впровадження відповідних заходів та політик, спрямованих на покращення екологічної ситуації та гарантування безпеки для здоров'я та життя населення.

У сучасному праві ЄС існує значна кількість інститутів і механізмів, спрямованих на захист прав та свобод людини і громадянина. Однак, незважаючи на це, права особистості часто порушуються, а способи їх захисту не завжди виявляються достатньо ефективними. Хоча закріплення таких прав є правовим обов'язком сучасних європейських держав, який реалізується за допомогою системи принципів, інститутів та механізмів, що прямо або опосередковано передбачені для даних цілей.

Європейський Союз безпосередньо впливає на реалізацію прав людини в Україні шляхом застосування різноманітних механізмів співпраці та діалогу. Один із найважливіших механізмів - це Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, яка включає зобов'язання, що стосуються захисту прав людини та засад правової держави [2]. Інтеграція України до ЄС включає багато секторів, які визначають відносини між Києвом і

Брюсселем. Угода моніториться за 24 напрямками, що, серед інших, охоплюють права людини та інтелектуальну власність. Однак варто зазначити, що інтеграція в різних секторах може відрізнитися за масштабами, станом виконання та часовим горизонтом очікуваних результатів [3, с. 15].

Розробку власних спеціалізованих документів про права людини Євросоюз розпочав у 1989 році, як продовження процесу стандартизації прав людини, який було розпочато з прийняттям Декларації про права людини (1948), результатом роботи стала прийнята Хартія Співтовариства про основні соціальні права робітників. Наступний, справді революційний, крок у цьому напрямі Європейський Союз зробив у червні 1999 року, коли під час Кельнського самміту Європейська Рада прийняла рішення про створення Конвенту для розробки Хартії Європейського Союзу про основні права [4, с. 164]. Хартія Європейського Союзу стала унікальним документом у світовій практиці, яка закріпила основні прав людини у Європейському Союзі. Даний документ, по-перше, поєднав у собі усі види прав людини без винятку і, по-друге, поширив свою дію як на сферу міжнародного, так і конституційного права. Разом з тим, справжньою новацією став також спосіб викладення прав і свобод. У Хартії вони розміщені не згідно із традиційним поділом на політичні, економічні, соціальні, культурні, а відповідно до системи цінностей ЄС, на захист яких вони спрямовані. Кожний розділ символізує одну з базових цінностей або суспільне благо (гідність, свобода, рівність, солідарність тощо).

У Преамбулі Хартії зроблено важливий наголос на думці про неподільність та універсальність прав, що становлять основу людської гідності, свободи, рівності та солідарності, а тому викладені соціальні права більше не розглядаються як другорядні. Разом з тим, як відомо, дієвість і реальність прав людини залежать не лише від їх проголошення, але й від їх забезпечення відповідними юридичними гарантіями, головне місце серед яких займає діяльність ефективного і незалежного суду.

На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів Суд ЄС захищає, по-перше, функціональні права, які випливають зі змісту установчих договорів і специфіка яких полягає в тому, що вони захищаються тоді, коли Співтовариство має конкретну компетенцію в даному питанні; по-друге, основні права громадян Союзу, що передбачені Маастрихтським договором, по-третє, основні права і свобод людини в загальнозживаному розумінні цього поняття, що є наочним свідченням еволюції Євросоюзу в напрямі запровадження повномасштабного захисту прав і свобод людини. У підсумку слід зазначити, аналіз участі Європейського Союзу в процесі реалізації, закріплення та визначення поняття «права людини» неодмінно пов'язано із їх охороною та захистом. Окрім цього, в умовах сьогодення

на рівні Європейського Союзу здійснено уніфікацію правових систем європейських країн у галузі захисту прав людини. Окрім цього, після прийняття Хартії та запровадження громадянства ЄС, співтовариство починає не стільки конкурувати, скільки доповнювати діяльність Ради Європи у сфері захисту прав людини.

Отже, можемо дійти висновку про те, що права людини в контексті євроінтеграції - це загальна й рівна для всіх міра (норма) свободи (можливої поведінки), необхідна для задоволення основних потреб її існування, розвитку й самореалізації, яка в певних історичних умовах визначається взаємним визнанням свободи суб'єктами правового спілкування (з іншими особами, суспільством і державою) і не залежить від її офіційної фіксації державою, хоча й потребує державного визнання й гарантування. Більше того, основні права людини в Європейському Союзі - найбільш важливі, невідчужувані права і свободи людини і громадянина, з яких виникають всі інші похідні права.

Література

1. Васильчук Л.Б. Особливості реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в контексті євроінтеграції України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 5. С. 80–85. URL: <https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR-521-Last.pdf>

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014 р. Дата оновлення: 25.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

3. Конончук І.М. Конституційно-правове регулювання інституту конституційної скарги в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2022. № 2(19). С. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2022-2/2>

4. Венецька О. Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу та Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: проблема взаємодії. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки. 2007. Вип. 38. С. 161–167.

УДК 340:362.6 (043.2)

Багмет А.А., заступник директора департаменту - начальник
відділу прав власності Департаменту моніторингу
додержання соціальних та економічних прав
Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини,
м. Київ, Україна

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни в Україні права громадян на власність стають все більш актуальними. Масштабне руйнування та знищення житлового фонду набуло жахливих розмірів. За даними Київської школи економіки, сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. Внаслідок бойових дій та регулярних обстрілів щодня збільшується кількість пошкоджених та зруйнованих житлових будинків: станом на січень 2024 року таких понад 250 тисяч будівель. З них – 222 тисяч приватних будинків, понад 27 тисяч – багатоквартирних та 526 гуртожитків. Прямі збитки від руйнувань цих об'єктів оцінюються у \$58,9 млрд [1].

Одним із аспектів права на власність можна визначити право на житло, на проживання, добробут та можливість проживати в іншому місці у разі потреби у житлі.

У праві Ради Європи Європейська соціальна хартія (переглянута) [2] встановлює право на житло у пункті 31 (частина I). У статті 31 (частина II), з метою забезпечення її ефективного здійснення, Хартія зобов'язує сторони: сприяти доступові до житла належного рівня (§ 1); запобігати бездомності та скорочувати її з метою її поступової ліквідації (§ 2); і встановлювати на житло ціни, доступні для малозабезпечених осіб (§ 3).

Згідно зі статтею 47 Конституції України [3] кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [4].

Враховуючи те, що за законодавством вирішення питання забезпечення житлом належить органам місцевого самоврядування [5],

роль Уповноваженого полягає у додержанні та повазі до прав і свобод людини і громадянина в таких відносинах.

Для здійснення парламентського контролю в громадах, Офісом Уповноваженого здійснено дистанційні моніторинги до 79 органів місцевого самоврядування щодо виконання ними повноважень в сфері забезпечення житлових прав громадян.

Аналіз щодо виконання вищезазначених повноважень здійснювався на підставі отриманої інформації від органів місцевого самоврядування про: наявний фонд соціального житла та житла для тимчасового проживання, стан забезпечення громадян, які перебувають на обліках, житлом; виконання заходів з передачі гуртожитків з державної/приватної власності до комунальної власності; наявність затверджених місцевих програм розвитку соціального житла та передачі гуртожитків у власність територіальної громади; майно, яке обліковується як соціальне житло.

За результатами таких моніторингів виявлено низку проблемних питань в сфері соціального житла. Проблемними питаннями, зокрема є: відсутність майна, яке обліковується як соціальне житло; відсутність місцевих програм розвитку соціального житла; непередачі гуртожитків в комунальну власність органів місцевого самоврядування.

Низька кількість наданого житла сім'ям та самотнім особам, які перебувають на квартирному обліку, свідчить про недостатнє фінансування цього напрямку [7].

Однак питання низького рівня забезпечення житлом пов'язане не лише із фінансовою складовою, а й з застарілими нормами законодавства.

Положення Житлового кодексу України діють ще з 1983 року, не врегульовують виклики сьогодення та містять застарілі норми.

Необхідно розуміти, що незважаючи на триваючу війну, держава має сприяти громадянам у реалізації їх права на житло, на належні умови життя. Крім того, є такі соціально незахищені категорії громадян як внутрішньо переміщені особи, особливо ті, які виїхали з населених пунктів, яких вже фізично немає.

Зрозуміло, що забезпечити кожного благоустроєним житлом – це поки мрія ніж реальність. Однак, розвиток громад має акцентуватися в першу чергу на добробуті своїх мешканців. Фінансові ресурси не безмежні, потребуючих все більше, житлове законодавство застаріле.

В такій ситуації, Уповноважений наділений правом вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема, і у сфері права на власність. Це дає йому можливість впливати на процес реформування житлової політики.

Позитивною тенденцією слід відмітити той факт, що наразі Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України

спільно з міжнародними експертами та громадськими організаціями розробляється законопроект про засади житлової політики, до розробки якого долучений і Офіс Уповноваженого [9].

Він міститиме основні засади житлової політики з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, у тому числі захисту порушених прав на власність, зокрема у сфері житлових відносин, у результаті збройної агресії Російської Федерації проти України, шляхом встановлення правових, економічних, соціальних та організаційних засад державної житлової політики.

Література

1. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення: 14.02.2023).

2. Європейська соціальна хартія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 14.02.2023).

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.02.2023).

5. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.02.2023).

6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoring-strijskoyi-miskoyi-radi-lvivskoyi-oblasti-shchodo-doderzhannya-zhitlovih-prav-gromadyan-vidshkoduvannya-zbitkiv-vlasnikam-zemli (дата звернення: 15.02.2023).

7. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoring-shepetivskoyi-miskoyi-radi-hmelnickoyi-oblasti (дата звернення: 15.02.2023).

8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoring-zhmerinskoyi-miskoyi-radi-vinnickoyi-oblasti (дата звернення: 15.02.2023).

9. Міністерство відновлення України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34954.html> (дата звернення: 14.02.2023).

Бойко О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ НОТАРІАТУ

Нотаріус - це посадова особа, яка має право здійснювати нотаріальні дії та посвідчувати документи згідно з законодавством. Нотаріус є незалежною особою, яка має високу кваліфікацію та відповідає за правильність та законність здійснених ним дій.

Нотаріуси є обов'язковою ланкою української правової системи та забезпечують правову довіру та захист прав та інтересів громадян і бізнесу. Виконує ряд важливих функцій, пов'язаних з забезпеченням правової довіри, захистом прав та інтересів громадян і бізнесу.

Функції нотаріату безпосередньо пов'язані із вчиненням нотаріусами нотаріальних дій, вони є і були історично притаманні нотаріату як в Україні, так і за її межами і складають основу діяльності нотаріату, а також його призначення в суспільстві та державі. Тому виходячи з ролі нотаріату і визначених цивільним законодавством напрямів його діяльності ми можемо визначити, що основною функцією нотаріату є забезпечення безспірності в цивільних правовідносинах, ризиками якої є правоохоронна, правозахист та праворегулювання при реалізації учасниками (суб'єктами) цивільних правовідносин своїх прав.

Також Законом України «Про нотаріат», зважаючи на приватний характер цивільних правовідносин, встановлені норми, які забезпечують охорону цивільних прав, так нотаріус зобов'язаний зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо його діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась (ст. 8) [1].

Нотаріус зобов'язаний забезпечити зберігання документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса (ст. 14) [1]. Таким чином законом встановлюються дві важливі функції, якими проникнуті всі процедури, згідно яких вчиняються нотаріусом нотаріальні дії, навіть якщо нотаріальна дія не вчиняється. А саме забезпечується право особи на конфіденційність і невтручання сторонніх осіб у здійснення нею своїх цивільних прав, також збереження документів в архіві нотаріуса надає додаткові засоби охорони прав осіб, що зверталися за вчиненням нотаріальної дії, оскільки може або слугувати доказами укладення певного правочину чи вчинення іншої дії, що оформлювалася в нотаріальному порядку, або може стати підставою поновлення документа,

який підтверджує складення певного правочину чи підтверджує право, в разі його втрати.

Таким чином ми маємо узагальнене уявлення про функції нотаріату, які реалізуються нотаріусом при здійсненні нотаріальної діяльності, закріплене в національному законодавстві. При цьому цікавим є той факт, що такий же підхід до професії нотаріуса застосовують і нотаріати інших країн, адже відповідно до принципів, схвалених на загальних зборах членів палат нотаріатів Міжнародного союзу нотаріату 8 листопада 2005 року нотаріус може виконувати інші дії, передбачені законодавством, з метою забезпечення правової довіри та захисту прав громадян і бізнесу.

Оскільки з часом у нотаріусів з'явилися і інші функції, на сьогоднішній день варто виділити вказану вище функцію в окрему функцію нотаріату – нотаріальну функцію, яка і є основною функцією нотаріату і охоплює правоохоронну, правозахисну та праворегулюючу функції. Так, з запровадженням інформаційних систем багато документів, що оформлюються в нотаріальному порядку підлягають реєстрації в електронних реєстрах відразу ж після вчинення нотаріальної дії. Наприклад, запровадження Спадкового реєстру (Єдиного реєстру заповітів, складених та посвідчених, змінених у встановленому законодавством порядку, заведених спадкових справ та виданих свідоцтв про право на спадщину) стало підставою отримання нотаріусами функції реєстратора зазначеного реєстру. Відповідно до Цивільного кодексу України всі заповіти підлягають реєстрації в Спадковому реєстрі (ст. 1247) [2].

Хоча в юридичній науці склалося уявлення, що ці функції відносяться до правил ведення нотаріального діловодства, і є лише цифровізацією вчинених нотаріальних дій, так існує думка, що нотаріальне діловодство у своєму розвитку пройшло шлях від особистого підпису нотаріуса і прикладення печатки до запровадження інформаційних (комп'ютерних) технологій [3, с. 513], з цим не можна погодитися на тій підставі, що по-перше законодавство визначає тут роль нотаріуса як реєстратора, а по-друге метою запровадження реєстрів є не лише фіксація вчинення нотаріальної дії, що собою несуть правила ведення нотаріального діловодства, а забезпечення можливості встановлення факту вчинення певної дії, наприклад, заповіту, встановлення його дійсності і таким чином забезпечення захисту прав учасників цивільних правовідносин, а також достовірності вчиненої нотаріальної дії на основі даних цих реєстрів.

Отже, функції нотаріуса є дуже важливими, і вони пов'язані з забезпеченням правової довіри, захистом прав та інтересів громадян і бізнесу.

Література

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
3. Фурса С.Я. Теорія нотаріального процесу. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.

УДК 340.12(043.2)

Бондаренко С.Ю., фахівець КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК,
Національна академія СБ України, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Радовецька Л.В., к.ю.н.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ДЕМОКРАТИЧНЕ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ЕПОХУ СУЧАСНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПАРАДИГМА

У сучасну епоху вплив міжнародного права на демократичне державне управління стає все більш значущим, що відображає взаємопов'язаність націй і зростаюче визнання спільних цінностей та відповідальності у світовій спільноті. У цій роботі обговорюється багатогранний вплив міжнародного права на принципи і практику демократичного врядування, підкреслюється його роль у просуванні підзвітності, захисті прав людини та сприянні співпраці між країнами.

В основі демократичного врядування лежить верховенство права, яке слугує фундаментом для забезпечення рівності, справедливості та захисту індивідуальних свобод у суспільстві. У той час як національні правові системи відіграють центральну роль у підтримці цих принципів, міжнародне право забезпечує додаткові рамки, які виходять за межі національних кордонів для вирішення транснаціональних викликів і сприяння встановленню спільних стандартів поведінки між державами. Через договори, конвенції та звичаєві норми міжнародне право встановлює керівні принципи поведінки держав у таких сферах, як права людини, захист довкілля та вирішення конфліктів, формуючи таким чином правовий і політичний ландшафт, в якому функціонує демократичне врядування.

В даній роботі авторами концепт «демократичне державне управління (врядування)» розуміється як інституційні рамки та адміністративні процеси, створені в державі, які дотримуються демократичних принципів, забезпечуючи управління, що характеризується підзвітністю, прозорістю, оперативністю та участю населення в процесах прийняття рішень,

пов'язаних з державними справами. Вона втілює систему, в якій адміністративні дії здійснюються відповідно до верховенства права, поважаючи основні права і свободи, і керуючись принципами рівності, справедливості та загального блага. Центральним елементом демократичного державного управління є визнання та захист плюралістичних інтересів і поглядів, сприяння інклюзивному обговоренню, досягненню консенсусу та справедливому розподілу ресурсів і можливостей. Крім того, воно передбачає механізми нагляду, стримувань і противаг, а також механізми розгляду скарг, які гарантують, що державні службовці діють в інтересах суспільства і підзвітні виборцям.

Одним з найважливіших внесків міжнародного права в демократичне державне управління є його роль у захисті прав людини. Закріплюючи основні свободи та забороняючи дискримінаційні практики, міжнародні документи з прав людини, такі як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, слугують потужним інструментом для притягнення урядів до відповідальності за їхні дії та захисту прав громадян від зловживань з боку держави [1; 2]. Через такі механізми, як міжнародні суди, трибунали та наглядові органи за дотриманням договорів, міжнародне право забезпечує шляхи для відшкодування та підзвітності, коли національні правові системи не в змозі захистити права людини, тим самим зміцнюючи основи демократії та верховенства права.

Крім того, міжнародне право відіграє вирішальну роль у просуванні демократичного врядування через механізми міжнародного співробітництва та колективних дій. У все більш взаємопов'язаному світі держави стикаються з безліччю спільних викликів, включаючи зміну клімату, тероризм, війни і глобальні пандемії, які виходять за межі національних кордонів і вимагають скоординованих відповідей на міжнародному рівні. Забезпечуючи рамки для співпраці, такі як багатосторонні договори та міжнародні організації, міжнародне право дозволяє державам об'єднувати свої ресурси, обмінюватися інформацією та координувати політику реагування на спільні загрози, тим самим підвищуючи ефективність демократичного врядування у вирішенні транснаціональних проблем.

Однак вплив міжнародного права на демократичне державне управління не позбавлений викликів і обмежень. У деяких випадках держави можуть надавати перевагу національному суверенітету та власним інтересам над міжнародно-правовими зобов'язаннями, що призводить до суперечностей між внутрішньою автономією та міжнародними нормами. Більше того, ефективність міжнародного права у просуванні демократичного врядування залежить від готовності держав виконувати свої правові зобов'язання та спроможності міжнародних

інституцій забезпечувати виконання цих зобов'язань. За відсутності надійних механізмів правозастосування міжнародному праву може бракувати «зубів», що підриває його здатність притягати держави до відповідальності за порушення демократичних принципів і прав людини.

Отже, вплив міжнародного права на демократичне державне управління в сучасну епоху є глибоким і багатограним, охоплюючи як можливості, так і виклики для просування демократичних цінностей і принципів на світовій арені. Забезпечуючи основу для співпраці, сприяючи підзвітності та захисту прав людини, міжнародне право слугує наріжним каменем демократичного врядування у все більш взаємопов'язаному світі. Однак реалізація повного потенціалу міжнародного права у просуванні демократичного врядування вимагає від держав, міжнародних інституцій та суб'єктів громадянського суспільства постійної прихильності до підтримки верховенства права, поваги до прав людини та просування демократичних принципів у всіх аспектах глобального управління.

Література

1. Загальна декларація прав людини: Декларація; ООН від 10.12.1948. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 29.01.2024).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт; ООН від 16.12.1966. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 29.01.2024).

УДК 342.95:35.078.3(477)(043.2)

Бондаренко С.Ю., фахівець КТЗК ЦКБ ННГІ ІБ СК,
Національна академія СБ України, м. Київ, Україна

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО КОДЕКСУ

Швидке поширення цифрової інформації в сучасному суспільстві викликає значні правові та етичні проблеми щодо управління нею та її використання. Наша робота має на меті розглянути необхідність створення єдиного інформаційного кодексу, який би регулював збір, поширення та використання даних відповідно до принципів прозорості, підзвітності та дотримання прав особистості. Дійсно, «потреба в єдиному інформаційному кодексі» представляє переконливу філософську площину, де перетинаються право, етика, технології та управління. У нашому цифровому взаємопов'язаному світі інформація поширюється з безпрецедентною швидкістю, формуючи думки, політику та суспільні

норми. Проте, на тлі такого поширення даних, відсутність цілісної уніфікованої правової бази, яка б регулювала їхнє поширення та використання, створює серйозні проблеми.

По суті, заклик до створення єдиного інформаційного кодексу відобразить визнання влади, притаманної інформації, та моральних імперативів, які супроводжують управління нею. Інформація, чи то у вигляді новин, персональних даних або культурних артефактів, є не просто товаром, а ресурсом, наділеним суспільною значущістю. Тому управління нею вимагає ретельного дотримання таких принципів, як прозорість, підзвітність і повага до індивідуальної автономії. З філософської точки зору, пошук єдиного інформаційного кодексу спонукає нас замислитися над природою істини, знання та етичними обов'язками тих, хто контролює інформаційні потоки. У світі, де багато дезінформації та пропаганди, пошук істини стає етичним імперативом, що вимагає прихильності до інтелектуальної чесності, ретельної перевірки фактів та різноманітності точок зору. Більше того, поширення інформації несе в собі здатність формувати сприйняття, впливати на поведінку і навіть маніпулювати громадською думкою. Таким чином, етичні міркування повинні виходити за рамки простої точності і охоплювати питання навмисності, упередженості та потенційного впливу інформації на окремих осіб і суспільство в цілому.

Крім того, потреба в єдиному інформаційному кодексі пов'язана з ширшими проблемами справедливості, рівності та демократизації знань. В епоху, позначену цифровими розривами і нерівним доступом до інформації, етичний імператив забезпечення справедливого розподілу і репрезентації набуває першочергового значення. Це вимагає не лише подолання нерівності в доступі до технологій та інформаційної грамотності, а й протистояння системним упередженням, закладеним в алгоритмах, практиках збору даних та медіа-репрезентаціях. У боротьбі зі складнощами інформаційного врядування ми стикаємося з фундаментальними питаннями про владу, свободу і природу самої демократії. Пошуки єдиного інформаційного кодексу вимагають переосмислення традиційних уявлень про управління, переходу від регуляторних підходів до більш партисипативних, інклюзивних моделей, які дають людям можливість самостійно розпоряджатися власними даними та брати активну участь у процесах прийняття рішень.

Зрештою, заклик до створення єдиного інформаційного кодексу спонукає нас розвивати культуру етичної відповідальності, критичного мислення та громадянської активності в нашу цифрову епоху. Це вимагає філософської переорієнтації на інформацію як спільне благо, що вимагає колективних дій і спільних етичних зобов'язань для забезпечення етичного управління нею задля покращення життя суспільства в цілому.

Швидке поширення цифрової інформації в сучасному суспільстві викликає значні правові та етичні проблеми щодо управління нею та її використання. Цей юридичний висновок має на меті розглянути необхідність створення єдиного інформаційного кодексу, який би регулював збір, поширення та використання даних відповідно до принципів прозорості, підзвітності та дотримання прав особистості. Право на свободу вираження поглядів та доступ до інформації закріплено в багатьох національних конституціях (Україна – не виключення) та міжнародних документах з прав людини [1]. Однак ці права не є абсолютними і можуть підлягати обмеженням з метою захисту громадського порядку, національної безпеки та приватного життя. Єдиний інформаційний кодекс має забезпечити баланс між сприянням свободі вираження поглядів та захистом інших фундаментальних прав. У різних юрисдикціях прийняті закони, що регулюють збір, обробку та зберігання персональних даних, такі як Загальний регламент захисту даних Європейського Союзу (GDPR) та Каліфорнійський закон про захист персональних даних споживачів (CCPA) [2,3]. Єдиний інформаційний кодекс міг би гармонізувати ці розрізнені правові рамки, забезпечивши чіткість і узгодженість стандартів захисту даних у різних країнах.

Закони про авторське право, торгові марки та патенти регулюють право власності та використання інтелектуальної власності, в тому числі цифрового контенту. Єдиний інформаційний кодекс повинен прояснити права і обов'язки авторів, розповсюджувачів і споживачів контенту, а також вирішити нові проблеми, такі як цифрове піратство і порушення прав в Інтернеті. Поширення цифрової інформації також призвело до зростання кіберзагроз і злочинної діяльності, таких як хакерство, крадіжка особистих даних і витік інформації. Єдиний інформаційний кодекс повинен містити положення щодо посилення заходів кібербезпеки, сприяння обміну інформацією між правоохоронними органами та встановлення покарань за кіберзлочини. Ефективне впровадження єдиного інформаційного кодексу вимагає надійних механізмів регуляторного нагляду та правозастосування. Регуляторні органи повинні мати повноваження контролювати дотримання кодексу, розслідувати порушення та накладати санкції на суб'єктів, які його не дотримуються. Крім того, для ефективного вирішення транскордонних інформаційних питань необхідна міжнародна співпраця та взаємодія.

Отже, потреба в єдиному інформаційному кодексі очевидна у світлі складних правових та етичних викликів, що постають перед цифровою епохою. Такий кодекс забезпечив би всеосяжну основу для управління збором, поширенням і використанням інформації таким чином, щоб поважати фундаментальні права, сприяти інноваціям і зміцнювати довіру до цифрової екосистеми. Вкрай важливо, щоб політики, законодавці та

зацікавлені сторони співпрацювали у розробці та впровадженні єдиного інформаційного кодексу для ефективного вирішення цих нагальних проблем.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.01.2024).

2. General Data Protection Regulation (GDPR) – Official Legal Text. General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <https://gdpr-info.eu/> (date of access: 29.01.2024).

3. California Consumer Privacy Act (CCPA). State of California - Department of Justice - Office of the Attorney General. URL: <https://oag.ca.gov/privacy/ccpa> (date of access: 29.01.2024).

УДК 340.1(043.2)

Булкат М.С., д.ю.н., доцент,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»,
м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Натепер у вітчизняній публічно-правовій доктрині зберігають актуальність тенденції переосмислення її засадничих положень. Їх основу становлять дослідження співвідношення держави і громадянського суспільства. Вони вдало розроблені О. Скрипнюком [16; 17; 18], В. Цветковим, І. Кресіною [4; 19]. Науковці відзначили, що держава виступає як система, що визначає вектор розвитку громадянського суспільства, і навпаки. На початковому етапі трансформації відносин держави і громадянського суспільства поширилося спрощене уявлення, що чим сильніші громадські організації, тим слабші установи державної влади. Натепер усталеним є співвідношення: сильне суспільство – сильна держава. Наскрізною ідеєю сучасної публічно-правової доктрини є діалектичний зв'язок партнерського розвитку держави і громадянського суспільства [19, с. 6–7]. Науковці традиційно вказують на їх розвиток з урахуванням концепції людиноцентризму. Натхненником її використання, як відомо, був В. Авер'янов. Окремим концептуальним напрямом наукових досліджень залишається європеїзація та адаптація законодавства

України як рівномірно спланований процес, що включає декілька етапів, на кожному з яких потрібно досягати певного ступеня відповідності законодавства України до законодавства ЄС, в чому і проявляється досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього [7, с. 109]. Однією з актуальних тенденцій розвитку публічно-правової доктрини є переосмислення галузевого співвідношення у вітчизняному праві. Окремим напрямом залишається вивчення співвідношення конституційного та адміністративного права, а також фінансового, митного, інформаційного тощо. Слід відзначити, що це «класична» тенденція розвитку доктрини внутрішнього права. Через поєднання правових норм різної галузевої належності фахівці традиційно звертаються до обговорення питань первинності тієї чи іншої фундаментальної галузі щодо похідних. Однією з перших у вітчизняній публічно-правовій доктрині постала тенденція вивчення внутрішньогалузевої будови адміністративного права [3, с. 20], а саме її напрям у контексті реалізації матеріальних норм адміністративного права. Натепер прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру» [11]. Ним урегульовано відносини органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. Слід відзначити, що у навчальних виданнях вже виокремлено розділи «Адміністративна процедура», «Адміністративні процедури». У подальшому може постати питання про розмежування адміністративного процесуального права та адміністративного процедурного права [8; 9]. Не втрачають актуальності дискусії щодо місця адміністративної юстиції у системі права. Подальше досягнення змістовних характеристик адміністративної юстиції значною мірою залежить від об'єктивного встановлення її місця у правовій системі України, зокрема в адміністративному процесі України, судовому праві [6; 10; 12; 13; 20]. Триває дискусія про реанімацію чи реабілітацію поліцейського права. Пропонують виокремити науку про право державної служби та/або службове право. Їх предметом є характеристики державної служби як виду публічної служби і як складного правового явища, що охоплює адміністративний, спеціалізований, мілітаризований види служби. Натепер розроблені навчальні видання [1; 2]. В провідних університетах утворено відповідні кафедри [див., наприклад, 5]. Перспективним напрямом досліджень залишається розвиток муніципального права. Актуальним питанням у доктрині залишається розвиток науки про державне управління та її співвідношення з адміністративним правом. Її

визначають як сферу і спосіб наукових досліджень, що має своїм об'єктом державне управління як різновид управління взагалі та соціального управління зокрема, а також як вид професійної діяльності з виконання рішень органів державної влади. Протягом останніх двадцяти років проводилися наукові дослідження з проблем державного управління. Було розроблено паспорт наукової спеціальності з державного управління: галузь, в якій присуджуються наукові ступені – державне управління. Лише за спеціальністю «державна служба» науки державного управління протягом 2003 – 2013 рр. було захищено 14 докторських і близько 60 кандидатських дисертацій. Натепер ці показники покращилися більш як вдвічі. Першим доктором наук за спеціальністю «державна служба» з 2004 р. зазначають С. Серьогіна [14; 15], натепер це потужна наукова школа. Наріжним каменем розвитку публічно-правової сфери, що певною мірою залежить від визначення питань галузевої диференціації, залишається систематизація, і особливо кодифікація законодавства. Таким чином, коротко окреслений пласт загальних питань у публічно-правовій доктрині засвідчує широкі можливості актуальної наукової роботи у поточному році.

Література

1. Біла-Тіунова Л. Р. Державна служба України. Загальна частина: навч. посіб. Одеса, 2020. 511 с.
2. Біла-Тіунова Л. Р., Стець О. М. Службове право України: підруч. Одеса: Фенікс, 2022. 771 с.
3. Булкат М. С. Внутрішньогалузевий розвиток адміністративного права України: процедурне і процесуальне право. *Приватне та публічне право*. 2023. № 2. С. 20–24.
4. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: монографія / Кресіна І. О., Скрипнюк О. В., Коваленко А. А., Перегуда Є. В., Стойко О. М., Балан С. В., Полішкарлова О. О., Явір В. А.; за ред. О. І. Кресіної. Київ: Логос, 2007. 316 с.
5. Кафедра службового та медичного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка: веб-сайт. URL: <https://law.knu.ua/ua/kafedra-sluzhbovoho-ta-medychnoho-prava>.
6. Лапкін А. В. Судове право України: навч. посіб. у схемах. Харків: Право, 2016. 148 с.
7. Малюга Л. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 109.
8. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: автореф. дис. ... докт. юрид. н.: 12.00.07. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т, 2011. 40 с.
9. Миколенко О. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Харків: Бурун Книга, 2010. 336 с.

10. Прилуцький С. В. Вступ до судової влади: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 317 с.
11. Про адміністративну процедуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n856>.
12. Селіванов А. О. Судове право як самостійна галузь системи сучасного українського права. *Право України*. 2015. № 3. С. 9–17.
13. Селіванов А. О. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка? *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 6. С. 6–9.
14. Серьогін С. Влада і державна служба: Історичний аспект: навч. посіб. 1999. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=Qrc8YeEAAAAAJ&hl=ru>.
15. Серьогін С. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством. 2002. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=Qrc8YeEAAAAAJ&hl=ru>.
16. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації: монографія. Київ: Академія правових наук України, 2005. 167 с.
17. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
18. Скрипнюк О. В. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку громадянського суспільства і правової держави в Україні: монографія. Київ: Хрещатик, 1995. 216 с.
19. Цветков В. В., Кресіна І. О., Коваленко А. А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти: монографія. Київ: Концерн ВД «Ін Юре», 2003. 496 с.
20. Щербанюк О. В. Становлення концепції судового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. Т. 1. С. 157–160.

УДК 341.1: 061.1ЄС (043.2)

Варава І.П., доктор філософії,
Дячишин М.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК КЛЮЧ ДО УСПІШНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний світовий розвиток країн характеризується активізацією інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. Початок третього тисячоліття вже ознаменувався глобалізацією суспільного розвитку; зближенням націй, народів, держав; переходом людства до новітніх науково-інформаційних технологій, високих економіко-технологічних

укладів; загостренням конкуренції регіонів, націй, держав, окремих громадян; докорінною зміною підходів до освітньої політики в цілому, захисту прав та основоположних свобод людини, тобто актуалізацією правових цінностей.

Однією з фундаментальних складових та ключових критеріїв, за якими Україна оцінюється Європейським Союзом, є правові цінності. І це зрозуміло. По-перше, правові цінності відображають спільні для країн ЄС принципи, які є основою для побудови демократичного, справедливого та ефективного суспільства. По-друге, вони забезпечують захист прав людини та основоположних свобод, сприяють розвитку демократії і верховенства права. А по-третє, впровадження правових цінностей у вітчизняне законодавство та практику сприяє зміцненню демократичних інститутів, захисту прав та свобод людини, що в кінцевому результаті сприяє покращенню якості життя громадян.

Сучасні дослідники проблеми правових цінностей та їх значення в умовах євроінтеграції України (О. Крюков, І. Снігур, О. Кривошеєв, А. Пазенок, О. Головка) розкривають правові цінності в контексті євроінтеграції України з різних аспектів: теоретичні основи та практичне впровадження в Україні, взаємозв'язок правових цінностей та євроінтеграційних процесів в Україні тощо. Їх праці сприяють розумінню важливості правових цінностей для зближення з Європейським Союзом та розвитку сучасного демократичного українського суспільства. Інтереси України та ЄС збігаються. Європейська інтеграція стала стратегічною ціллю нашої держави, оскільки Україна потребує нині європейських норм і стандартів для забезпечення функціонування власної демократії, її переорієнтацію з держави на людину, на фундаментальні людські та правові цінності.

Євроінтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Війна, розв'язана країною-агресором, з одного боку, довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку, об'єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху до ЄС. А з іншого – активізувала двосторонні процеси євроінтеграції, надала нової якості політики Брюсселя в українському напрямі, змусила переглянути підходи і пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, під час якої Україна зазнала величезних людських та фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування до об'єднаної Європи, обумовила особливості «воєнної» євроінтеграції [1].

Збройна агресія Росії, як відзначає науковець Г.Яворська, стала «довгостроковим чинником деструктивних впливів на глобальну та регіональну безпеку, на українську внутрішню політичну, економічну та соціальну реальність» [2]. У часи війни безпекові загрози перетворюються

на складники життєвого оточення. Пошуки сутності війни та миру, проблеми їхньої онтології набувають поряд із теоретико-методологічним також і безпосереднє практичне значення... Війна і мир належать до категорії явищ, що справляють потужний вплив на розвиток людської думки [2, с. 110].

Як зазначав давньогрецький філософ Епікур, держава і право виникають тоді, коли люди укладають між собою угоду з метою забезпечити спільну користь – взаємну безпеку. Звідси, основним призначенням держави є безпечне існування соціуму. Тобто національна (суспільна) безпека – це безпека всіх і кожної особи, які проживають на території України [3, с. 40].

Таким чином, сьогодні перед Україною стоять такі першочергові завдання: реформування структурних ланок державних органів державної влади та їх структурних підрозділів відповідно до чіткого визначення їх завдань та функцій; усунення дублювання та паралелізму в діяльності окремих органів; захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та перехід від практики ситуативного реагування на несподівані загрози й небезпеки до комплексної, довгострокової і науково обґрунтованої державної політики в сфері національної безпеки.

Для забезпечення відповідності України правовим цінностям ЄС необхідно здійснити низку заходів, зокрема: прийняти та привести у відповідність до європейських стандартів національне законодавство; створити ефективну систему правосуддя та правоохоронних органів; забезпечити дотримання прав людини та основоположних свобод, а особливо - впровадити систему захисту прав людини в правоохоронній діяльності, яка гарантуватиме дотримання прав громадян під час їхнього затримання, допиту та утримання в місцях позбавлення волі, а також забезпечити розвиток інституту громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

Важливо, щоб ці заходи були спрямовані на досягнення спільної мети – побудови справедливого та ефективного суспільства в Україні, оскільки правові цінності є важливим фактором розвитку України в умовах євроінтеграції.

Література

1. Україна на шляху до ЄС: реалії та перспективи. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. *Національна безпека і оборона*. № 1-2. 2022. С. 187-188.

2. Яворська Г.М. Війна і мир у сучасних парадигмах безпекових досліджень. *Стратегічні пріоритети*. № 1(49), 2019. С. 110-116.

3. Лемак О.В. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. № 27. С. 40-44.

УДК 340.11:124.5(043.2)

Варава І.П., доктор філософії,
Івахненко К.І., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Право сьогодні віднесено до числа основних цінностей світової культури, що виробило людство в процесі свого розвитку. Протягом усієї сучасної історії право слугувало універсальним засобом міжособистісного спілкування. Закон, як відомо, поширюється на всі основні сфери суспільного життя: політичне, економічне, соціальне і духовне. Але, перш за все, це засіб соціального регулювання. Завдяки своїй інституційності право характеризується особливими якостями, як от: загальнообов'язковість, формальна визначеність, високий ступінь захищеності та інші, які розкривають його місію як носія значущих соціальних цінностей.

Говорячи про цінність, яка належить певному предмету, ми говоримо про персоніфікацію поняття «цінність». Вказуючи на суб'єктивний характер будь-яких ціннісних відносин, ми маємо на увазі, що цінності обумовлені практичною діяльністю людини і тісно пов'язані з нею. Цю обставину переконливо доводить той факт, що цінності змінюються, коли змінюється сама людина. Якщо інструмент середньовічної людини міг бути вершиною технічної творчості для свого часу, то зараз він має лише історичну та наукову цінність як свідчення еволюції людського суспільства. Тому неможливо розглядати людську діяльність поза контекстом цінностей, у т.ч. невід'ємною частиною соціальної та правової комунікації [2, с. 6-7].

Право є важливим інструментом та найціннішою функцією, за допомогою якого суспільство змушує державні інститути діяти в його інтересах. Держава, своєю чергою, застосовує закон для організації та раціоналізації роботи своїх інститутів і виступає ініціатором соціального розвитку і прогресу суспільства. Для окремої особистості цінність права полягає в тому, що право захищає людину від самої держави, від посягань на її особисте життя, від посягань на права і свободи людини та

громадянина. Таким чином право вказує на межі свободи та міру відповідальності учасників суспільного життя. [1, с. 180].

Цінність права знаходимо також в тому, що держава має діяти виключно в межах закону, а правові норми мають поважатися всіма без винятку членами суспільства. Іншими словами, цінність права полягає також в здатності права задовольняти потреби суспільства в соціальній справедливості. Історично доведено, що право є універсальною, необхідною і загальнообов'язковою формою вираження таких фундаментальних загальнолюдських цінностей, як рівність, свобода і справедливість.

З одного боку, право в силу своїх об'єктивних особливостей, форми та послідовності є найважливішою соціальною цінністю, що дозволяє реалізовувати соціальні ідеали, примиряти протиріччя, створювати стабільність і гарантувати індивідуальну свободу. З іншого боку, право як складна інституційна система об'єктивує усталені в суспільстві цінності за допомогою відповідних інструментів для цих цілей - правових принципів. Але, закон стосується не тільки обмежень, заборон і санкцій. Правова реальність набагато багатша і включає правову культуру, правові ідеали і, звичайно, цінності [3, с. 51].

У структурі цінностей суспільства в цілому і кожної людини зокрема завжди існують певні групи цінностей, відповідні різним поглядам. Але у свідомості кожної конкурентоспроможної людини в певний момент часу домінує певна група цінностей, які людина відносить до певного способу життя.

Ідея цінності права дозволяє нам зрозуміти ключові особливості права, що сприяє поліпшенню розуміння людьми ролі права в суспільстві, підвищенню рівня правової культури, прагненню до юридичної освіти, що знижує рівень правового нігілізму.

На моє переконання, основна цінність права в сучасних умовах полягає в створенні сприятливих правових умов для кожної людини і, тут мається на увазі, не тільки в регулюванні відносин в суспільстві, служінні інтересам держави або окремих колективних утворень, але, першою чергою, в служінні особистості.

Отже, розуміння цінності права в сучасному суспільстві має велике практичне значення і це підвищує рівень правової культури, заохочує прагнення людини до більшої обізнаності в правовій сфері, підвищення якості юридичної освіти населення. Без юридичних знань важко побудувати правильні відносини в цивілізованому суспільстві. Правова культура поступово входить в життя кожної людини, але одного знання права недостатньо. Повага до закону – наступна важлива складова цивілізованого суспільства. Переконаність індивіда в справедливості закону корінним чином визначає його громадянську позицію та спрямовує

діяльність, яка виступає вищим структурним елементом правової культури суспільства.

Література

1. Вороніна І.М. Теоретичні основи дослідження класифікації правових цінностей. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 177-183.
2. Качур В.О. Категорія цінність у теорії правової культури: до визначення поняття. *Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал*. 2019. № 11(1). С. 6–12.
3. Кравцов І.В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 51-55.

UDC 343.33 (043.2)

Holovko S., PhD, Associate Professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE

A war crime is a violation of the laws and customs of war that leads to individual criminal liability for acts committed by combatants during a conflict. These acts include intentional acts such as the intentional killing of civilians or prisoners of war, torture, hostage taking, unjustified destruction of civilian property, deceitful falsehood, wartime sexual violence, looting, and any command directives approving mass killings, including genocide or ethnic cleansing. It also includes the refusal to provide housing upon surrender, the recruitment of children into the army, and the disregard of legal distinctions of proportionality and military need.

The Russian-Ukrainian war has opened a new page of human rights violations and war crimes. The war, which has lasted almost two years, has already left its mark on the history of humanity.

The rights of people in the Ukrainian territories occupied by Russia are constantly being violated. The world is constantly shaken by reports of the terrible consequences of their war crimes, evidence of which can be found in the de-occupied territories. For example, law enforcement officers discovered a torture chamber in a children's sanatorium in Bucha. In addition, international forensic experts established that the occupiers used small metal darts, which were used since the First World War to attack infantry. It was they who caused the death of dozens of civilians [1].

The next large-scale act of genocide was the war crimes committed by the occupiers in the Kharkiv region, which the world learned about in September 2022 after the de-occupation of these territories by Ukrainian troops. More than 18,000 criminal proceedings have been opened by investigators regarding war crimes committed by the Russian Federation on the territory of the Kharkiv region. More than 14,000 of them are due to the shelling of Kharkiv and the region. As noted in ISW: "The discovery of mass graves of civilians and torture chambers in the newly liberated Izyum confirm that the atrocities in Buch were not isolated war crimes, but a microcosm of Russian atrocities in Russian-occupied territories" [2].

Kherson, which was liberated by the Armed Forces of Ukraine on November 11, 2022, also suffered from the atrocities of the Russian occupiers. Russians illegally detained Ukrainians during the occupation of Kherson. People were brutally tortured and threatened with death. The international human rights organization Human Rights Watch established new facts of abuse of Russians in Kherson and its surroundings from March to November 2022. Experts interviewed 34 people, including victims and their relatives. People were tortured in the pre-trial detention center, the city administration building, the village school building and in the technical building of the airport.

The treatment of Ukrainian prisoners of war is another vivid example of Russian war crimes. Prisoners of war are combatants (participants in hostilities) who fell into the hands of the enemy during an armed conflict. Dealing with them is regulated by the III Geneva Convention, and Russia systematically violates its provisions.

Prisoners are kept in undesignated places, in inhumane conditions. Often without elementary sanitary conditions – as in Olenivka, where there was no functioning water supply system. They were not allowed to contact relatives and loved ones, they were not allowed to receive parcels, including humanitarian aid, they did not have access to medical care - and these are all requirements of the Geneva Convention. They were subjected to psychological and physical abuse, including horrific examples of genital cutting with a penknife and beheading.

Ukrainian soldiers were held there illegally, without minimal means of subsistence, they were not provided with any medical assistance. In addition, they were subjected to constant torture. In order to hide the traces of its crimes, in July 2022, Russia initiated a terrorist attack. Ukrainian prisoners died on July 29 from explosions in one of the barracks of the colony. Information about this was spread in the self-proclaimed "DPR" and in Russia, accusing the armed forces of shelling. They reported more than 50 dead and more than 100 wounded as a result of the HIMARS missile hitting the colony in Olenivka [3].

On February 28, 2022, the prosecutor of the International Criminal Court began an investigation into war crimes and crimes against humanity committed

by Russia. The prosecutor received appeals regarding the situation in Ukraine from 39 countries. The court is investigating these crimes between November 21, 2013 and today, committed by all parties on the territory of Ukraine. The leading investigative journalist of the Bellingcat publication Hristo Grozev also stated the inevitability of the international criminal court against the top military and political leadership of Russia.

Putin has already been recognized as a war criminal by the Polish Sejm [4], and the US Senate has passed a resolution demanding an investigation into his crimes.

As the international community grapples with the consequences of these egregious violations, the pursuit of justice is paramount. The prospect of trials of Russian war criminals, including senior political and military leaders, offers a glimmer of hope to those seeking redress for the countless lives lost and human rights abuses suffered during this devastating conflict. The resilience of the Ukrainian people in the face of such atrocities is a testament to their unwavering commitment to justice and human rights in their quest for a more just and equitable world.

References

1. War Crimes: an online-article. URL: <https://www.un.org/en/genocideprevention/war-crimes.shtml> (дата звернення: 30.01.2024).

2. RUSSIAN OFFENSIVE CAMPAIGN ASSESSMENT, SEPTEMBER 16: an online-article. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russian-offensive-campaign-assessment-september-16> (дата звернення: 30.01.2024).

3. A War Crime Has No Statute of Limitations': One Year After The Blast That Killed Ukrainian POWs In Olenivka: an online-article. URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-olenivka-massacre-anniversary-justice-russia/32525593.html> (дата звернення: 30.01.2024).

4. The Polish Sejm has declared Putin a war criminal: an online-article. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/en/news/the-polish-sejm-has-declared-putin-a-war-criminal/> (дата звернення: 30.01.2024).

Діп І.Ю., к.ю.н., доцент,
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
Заслужений юрист України,
докторант ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ПРІОРИТЕТ УКРАЇНИ, ВИЗНАЧЕНИЙ В ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЯХ

З моменту отримання незалежності Україна визначила одним із пріоритетів зовнішньої політики вступ до Європейського Союзу. Так, 11 червня 1998 року Указом Президента України було затверджено «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» [1]. Варто відмітити, що правовою основою даного документу було визначено Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами.

В рамках цієї Стратегії сформульовано базові принципи співробітництва України з Євросоюзом, зокрема були виділені такі напрями інтеграційного процесу:

1. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини;
2. Економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС;
3. Інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки;
4. Політична консолідація та зміцнення демократії;
5. Адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС;
6. Культурно-освітня і науково-технічна інтеграція;
7. Регіональна інтеграція України;
8. Галузева співпраця у таких сферах: транс'європейська, транспортна, магістральні газо- та нафтопроводи, електроенергетична та інформаційних мереж, співробітництво у галузі юстиції, запобігання та боротьба зі злочинністю, митна справа, науково-дослідницька, промисловість та сільське господарство;
9. Співробітництво у галузі охорони здоров'я.

Згадана Стратегія, яка тривалий час була стимулом для розвитку двосторонніх відносин, втратила чинність 7 липня 2015 року.

Крім того, 18 березня 2004 року була затверджена «Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», яка чинна до цих пір. Основна мета Програми полягає у визначенні механізму досягнення Україною відповідності

третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі [2].

Необхідно також зауважити, що по завершенню терміну дії «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» нового документу, який би стосувався саме цього питання, так і не ухвалено. Після підписання Угоди про асоціацію у 2014 році окремі напрями стратегічного партнерства між сторонами за різними галузями були визначені саме у ній [3].

Тому, багато питань, які стосуються євроінтеграції після 2014 року знаходили своє відображення у різного роду державних стратегіях. Наприклад, в Національній економічній стратегії на період до 2030 року серед орієнтирів наводиться європейська та євроатлантична інтеграція України, а також наближення законодавства України до європейського у сфері економіки [4].

У Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року євроінтеграція також висвітлена з точки зору багатьох аспектів, які стосуються різних типів транспорту. У Стратегії наголошується, що її реалізація сприятиме наближенню України до Євросоюзу та сприятиме поступовій інтеграції до його внутрішнього ринку [5].

Інші стратегії, серед яких «Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року», «Стратегія національної безпеки», «Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року», «Стратегія інноваційного розвитку України до 2030 року» та ряд профільних державних стратегій України, також містять положення, що прямо чи опосередковано стосуються євроінтеграційного вибору держави.

Крім того, починаючи з 2018 року, Уряд на трирічний період додатково затверджує Стратегію комунікацій з питань європейської інтеграції України, мета якої полягає у створенні свідомої суспільної підтримки серед громадян України щодо членства в Євросоюзі [6].

Отже, з моменту отримання незалежності, Україна на державному рівні оголосила своїм пріоритетом вступ до Європейського Союзу. У свою чергу це знаходило відображення у державних стратегіях. Перша така стратегія прийнята у 1998 році. Вона охоплювала широкий спектр питань і була розрахована на 17 років. Після завершення її терміну дії у 2015 році нова стратегія не була розроблена. Проте, окремі положення стосовно двостороннього співробітництва з ЄС були висвітлені в Угоді про асоціацію, яка в подальшому лягла в основу багатьох стратегій України у різних галузях.

Література

1. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98: станом на 10 лип. 2015 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV: станом на 4 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014 р.: станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 16.02.2024).

4. Кабінет Міністрів України. Постанова від 03 березня 2021 р. № 179 Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 16.02.2024).

5. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р: станом на 3 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-r#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

6. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 09.12.2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-r#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

УДК 340:12(043.2)

Загоруй Л.М., к.ю.н., доцент
Загоруй І.С., к.і.н., доцент
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Питання про правові цінності залишається актуальним незважаючи на те, що вчені-правники тривалий час працюють над дослідженням правової природи цього феномена, класифікацією та «...осмисленням правових цінностей і розробкою ціннісного підходу у правових дослідженнях» [1, с. 1]. В умовах воєнного конфлікту загострюється проблематика правових цінностей, оскільки виникають виклики та тенденції, пов'язані з воєнними діями та їх наслідками. Сам факт розв'язання державою-агресором війни проти іншої суверенної, демократичної, правової держави з метою її знищення на перший погляд може ставити під сумнів такі цінності в праві як свобода, справедливість, інші цінності, які є складовою демократії,

верховенства права тощо, та які цей агресор очевидно обстоює у своєму позитивному праві. З іншого боку, навпаки, можна стверджувати, що визнані і закріплені в праві цінності, якими влада мала б себе обмежити, не стали соціальною практикою.

Загально визнано, що найабстрактнішими правовими цінностями є справедливість, свобода, рівність, моральність, гідність, доброта. Це основа, на якій вибудовується більш конкретне право. Вони визначають загальну мету та цілі правової системи в суспільстві, а також відіграють ключову роль в формуванні етичних основ правової системи. З урахуванням зазначеного в Конституції України (стаття 3) закріплені найвищі соціальні цінності - людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека; усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23) та ін. Такий підхід знаходить подальшу трансформацію на рівні галузей права, наприклад в цивільному праві – це верховенство права, право власності, свобода в різних формах прояву, право на судовий захист, справедливість, добросовісність, розумність тощо. Утім, в умовах війни правові цінності можуть зазнати змін або обмежень через вплив конфлікту на них, тобто є виклики та простежуються певні тенденції.

Щодо викликів у сфері правових цінностей, то звернемо увагу на деякі з них. По-перше, в умовах війни стають майже незахищеними право на життя, право власності, особиста недоторканість, свобода та інші, тобто порушуються фундаментальні права людини, які в більшості забезпечують природне існування фізичної особи. Також замість дотримання міжнародних норм, ми стаємо свідками системних порушень або повного фактичного ігнорування (в публічній площині лунають інші цинічні заяви, які не мають відношення до реальних дій) зі сторони країни-агресора прав людини, як-то: масові вбивства, пограбування, катування, нелюдське поводження, різні форми насильства тощо. Отже, простежуються виклики щодо суттєвого збільшення порушень прав людини та правопорядку. Тому за таких умов важлива наявність правдивої інформації, фіксація, збір доказів для притягнення винних до відповідальності, а міжнародне право може відігравати важливу роль в цьому питанні. По-друге, можливе обмеження основних прав та гарантій, зловживання владою як з боку органів влади, так і збройних формувань та окупаційної влади. Такі процеси впливають на переосмислення правових цінностей з урахуванням існуючих реалій, бажанням вижити, зберегти своє життя та життя членів сім'ї, родичів, друзів. Таким чином, в умовах

війни створюються специфічні виклики щодо дотримання прав людини, та ролі права в цілому.

Наступним проявом є тенденції у сфері правових цінностей в умовах війни:

– зростання гуманітарної допомоги (особливо для вразливих категорій населення – дітей, інвалідів, людей похилого віку) та захист цивільного населення (*цінність добра й справедливості*);

– підвищення ролі правозахисних організацій щодо виявлення, документування правопорушень, воєнних злочинів;

– посилення ролі гуманітарного права (Женевські конвенції та додаткові протоколи) з метою обмеження застосування сили під час війни, забезпечення захисту цивільного населення, військовополонених, дітей тощо;

– посилення кібербезпеки, інформаційних та цифрових прав, системна боротьба з дезінформацією (з пропагандою) та забезпечення достовірної інформації в медіапросторі.

Звичайно перелік викликів та тенденцій не є вичерпним, але навіть на підставі цих прикладів можна побачити складність взаємозв'язків між воєнним конфліктом та правовими цінностями. З урахуванням цього, ми бачимо зростання потреби в збереженні загальнолюдських цінностей у праві, особливо щодо захисту й дотримання прав і свобод людини, актуалізації питання про відповідальність за воєнні злочини, відшкодування завданої шкоди, виплату репарацій. В умовах війни важливо зберігати баланс між відновленням прав людини, забезпеченням безпеки й дотриманням правил міжнародного гуманітарного права, що може бути підставою для переосмислення правових цінностей, їх ролі та значення. Останнє пов'язано з тим, що правові цінності впливають на формування мотиваційної складової поведінки, «... пронизують суспільну правосвідомість» [2, с. 87] впливають на правову культуру. Утім, демократія має базуватися на певній незмінній основі правових цінностей [3, с. 8].

Література

1. Гладкий С.О. Правові цінності як практична проблема правового життя українського суспільства. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Камінська Н.В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 86-95. Бібліотека конституційного права. URL: <https://ccu.gov.ua/library/suchasna-paradygma-konstytuciynyh-cinnostey-ta-yih-znachennya-v-umovah-voeyennogo-stanu> (дата звернення: 27.01.2024).

3. Грищук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/f/463419.pdf> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 316.346: 305(043.2)

Загуменна Ю.О., к.ю.н., доцентка,
Греля Д.П., курсантка,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Актуальність вивчення питання гендеру полягає в тому, що світ давно визнав, що надання пріоритету гендерній рівності в реформах усіх національних інституцій тісно пов'язане з фундаментальними цінностями демократії, індивідуальних свобод і прав людини та є складовою демократичного контролю в усіх сферах. З початку бойових дій на сході нашої держави, а тим паче з початком повномасштабного вторгнення, розпочалося активне впровадження методів та засобів передових країн. Сьогодні, коли Україна впевнено крокує на шляху до євроінтеграції, питання рівноправності чоловіків і жінок є актуальним для українського суспільства загалом і Сектору безпеки і охорони зокрема. Тому цілеспрямована державна політика щодо досягнення гендерної рівності є вирішальною умовою спрямування діяльності національних інституцій із забезпечення та гарантування рівних прав, свобод і можливостей чоловіків і жінок, утвердження гендерної демократії, формування гендерної культури та запобігання дискримінації за ознакою статі. Статус та сприйняття жінки-військовослужбовиці дуже змінився з 2014 року. Не маючи практично ніяких гарантій з боку держави, спочатку вони йшли на війну, а вже потім їх помітили і почали зважати на їхні потреби та інтереси. На фоні цього ми можемо спостерігати збільшення кількості жінок в лавах Збройних сил України. Звичайно, важливою умовою забезпечення гендерної рівності є правове забезпечення на рівні держави, яке гарантуватиме жінкам і чоловікам рівне право на службу у збройних силах, а їх права будуть захищені та розвинені. Оборонний сектор повинен мати можливість застосовувати гендерну перспективу, щоб повністю зрозуміти і реагувати на загрози державі та безпеці людини [1; 2].

Необхідність створення умов для рівної реалізації прав і свобод людини і громадянина незалежно від раси, статі, національності,

віросповідання чи інших відмінностей зумовлює важливість дослідження розвитку гендерної демократії в Україні та світі. Принцип гендерної рівності зазнав важливих і значущих формальних реалізацій і трансформацій у ході історичного розвитку. Принцип гендерної рівності є ціллю, яку необхідно враховувати в законодавстві та правозастосуванні. Питання гендерного балансу в Збройних силах України стосується, перш за все, гендерної інтеграції жінок, чисельність яких у силах оборони значно зросла в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Визначений стратегічний курс України на інтеграцію жінок в сили оборони залишається незмінним. Проте в умовах воєнного стану змінилися пріоритети та спрямованість. Аналіз контрольних показників, які використовуються для оцінки забезпечення гендерної рівності в силах оборони, показує, що кількісні показники повинні супроводжуватися якісними показниками. Сьогодні в умовах гендерної інтеграції першочерговим завданням Збройних Сил України є забезпечення ефективного виконання бойових завдань чоловіками та жінками із забезпеченням максимального захисту їх життя і здоров'я.

Сьогодні все ж існує цілий ряд проблем, пов'язаних з реалізацією принципу гендерної рівності в оборонній сфері. Наприклад, на державному рівні недостатньо обговорюються побутові проблеми, такі як відсутність спеціалізованої медичної допомоги для жінок, відповідного одягу та розміру взуття, незадовільні умови проживання. Насправді, інфраструктура української армії розрахована на потреби чоловіків, що виключає жінок з певними потребами в армії. Проведено аналіз змісту вітчизняної нормативно-правової бази, що забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків, а також підтверджено правомірність визначення одного з варіантів реалізації гендерної політики в діяльності Збройних Сил України. Це визначить наступний напрямок – вдосконалення системи освіти та гендерного виховання

Збройні Сили України мають унікальний досвід впровадження гендерних підходів та їх нормативно-правового забезпечення. Водночас, для ефективного вирішення проблем необхідно спиратися на результати наукових досліджень. Тому вважаємо, що наступним напрямком реалізації гендерної політики є удосконалення системи наукового забезпечення реалізації гендерної політики у Збройних Силах України [3, с. 318].

Слід зазначити, що можливими шляхами реалізації гендерної політики в діяльності Збройних Сил України мають стати: удосконалення системи військового збору, удосконалення системи військової освіти та гендерного виховання, удосконалення систем забезпечення якості життя військовослужбовців, удосконалення системи наукового забезпечення реалізації гендерної політики в діяльності Збройних Сил України [4, с.123–126], удосконалення нормативно-правової бази Збройних Сил

України в рамках забезпечення гендерної рівності. На нашу думку, реалізація гендерної політики в діяльності Збройних Сил України не лише певною мірою гарантує дотримання рівних прав та можливостей військовослужбовців та військовослужбовців, а й гарантує впровадження європейських стандартів рівності, що дозволить мають позитивний вплив на боєздатність.

Література

1. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>.

2. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

3. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.

4. Загуменна Ю.О., Греля Д.П. Проблема гендерного балансу у національних збройних силах: теоретико-правовий аспект. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 18 травня 2023 року). Хмельницький: Вид-во НаДпсу, 2023. С. 122-127.

УДК 340(043.2)

Калюжний Р.А., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку України надають особливої актуальності темі правових цінностей. Зміни системи соціальних орієнтирів і потреб обумовили необхідність відповідних перетворень в усіх сферах суспільного життя. Змінюється і право, роль якого в житті суспільства все більше зростає. Відображаючи сформовані соціальні потреби, право, з одного боку, змушене «підлаштовуватися» під постійні зміни, а з іншого – саме виступає інструментом, за допомогою якого можна якнайшвидше і найякісніше здійснити необхідні перетворення. Проблема визначення правової цінності на сучасному етапі розвитку українського суспільства, без сумніву, є досить значимою, оскільки без її належного дослідження неможливо оптимізувати механізм правового регулювання, налаштувати

правову систему на соціальну плідну роботу, що є однією з важливих передумов подальшого прогресивного розвитку нашої країни.

Поняття цінностей багатозначне, адже його зміст розкривається через виокремлення основних характеристик, які так чи інакше притаманні різним формам їх буття: «користь», «необхідність», «нормативність» тощо. В науковій літературі етимологічний смисл терміна «цінність» достатньо простий та відповідає самому терміну – це те, що цінять люди, тобто предмети, речі, явища природи і суспільства, людські вчинки, прояви культури. Цінність виступає як судження, що впливає із оцінки існуючого предмета чи явища людством або суспільством [1, с. 69]. Цінності впорядковують дійсність, вносять в неї осмислення, оціночні моменти, дозволяють порівнювати свою поведінку з нормою, ідеалом, ціллю, яка виступає в якості зразка, еталона.

Цінність як філософсько-правова категорія вперше отримує свій розвиток в 60-ті роки XIX ст. в працях німецького філософа Р.Г. Лотце. Саме він порушив питання визначення критеріїв цінності, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в цінностях. Пізніше, в 1902 році для позначення сфери філософських проблем, які відносяться до цінностей, французьким педагогом і філософом Полем Лапі введений термін «аксіологія» (від грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення).

Наукове поняття «цінність» широко використовується не лише в аксіології, філософському вченні про природу цінностей, їх місці в реальності, про їх структуру і зв'язки різних цінностей між собою. Це наукове поняття достатньо активно використовується в юриспруденції, яка визначає (правову сутність цінності) як конкретні соціально-правові явища правові засоби та механізми.

Цінності – це передусім сфера світогляду який є способом не вивчення і пояснення відповідних феноменів, зокрема права, а його духовного освоєння, інтерпретації [2, с. 30].

Проблеми цінностей в гранично широкому смислі неминуче виникають в епохи знецінення культурних традицій і розхитування ідеологічних підвалин суспільства.

Розвиток такого напрямку філософії права як аксіологія (вчення про цінності) дозволив охарактеризувати місце і роль права в житті суспільства більш чітко і ґрунтовно. Право в суспільстві в умовах цивілізації з аксіологічної точки зору – це не лише необхідність, засіб соціального регулювання, але і соціальна цінність, соціальне благо.

Осмислення сенсу права як соціального феномену буде найглибшим при застосуванні аксіологічного підходу. Право – єдиний можливий засіб повноцінної реалізації таких людських цінностей як свобода, рівність, справедливість тощо, і саме тому воно є цінністю. Але право – не просто інструмент, воно виступає також самостійною цінністю культури, яка

посідає гідне місце серед інших її цінностей. Вивчаючи право, слід аналізувати і питання про правові цінності [3, с. 4].

У праві, як писав Г. Гегель, «людина повинна знайти свій розум, повинна, отже, розглядати розумність права» [4, с. 57]. Перенесення аксіологічної проблематики в соціальну (а особливо правову) сферу нині відбувається під знаком того, що за твердженням К. Горобця, всі елементи буття-існування пронизані ціннісними значеннями, а тому людина є його ціннісним центром [5, с. 13].

Констатація існування особливої аксіологічної сфери права – це шлях до обґрунтування культурної специфіки права. Дійсно, ніде, крім права, немає таких цінностей, як конституція, законність, правопорядок, права людини, правосуддя та ін.

Аксіологічний підхід до права дозволяє акцентувати увагу на тих сторонах правової дійсності, які пов'язані з відношенням людей до законодавства та правосуддя, з вибором ними шляхів досягнення особистих і суспільних цілей і тощо. Визнання правових цінностей є першим кроком до досягнення високого рівня правосвідомості, активної правомірної поведінки, до охорони і примноження всіх цінностей суспільства.

Для характеристики правової цінності необхідно, перш за все, звернути увагу на позиції, що характеризують право як невід'ємну ознаку і складову частину людської цивілізації, а саме на роль права в системі суспільних відносин, особливості правового регулювання як способу впливу на суспільні відносини, конкретні функції права, механізми дії права та ін.

Право являє собою не лише соціальний регулятор, але і соціальну цінність. Будучи частиною культури певного соціуму, право тісно взаємопов'язане з традицією і системою цінностей, сформованих в процесі соціалізації. Правові цінності як основоположні характеристики правової системи здійснюють вплив на механізми правового регулювання. В свою чергу, модернізація правової системи і її окремих елементів відображаються, зокрема і на ціннісних орієнтирах конкретного суспільства.

З одного боку, цінностям притаманна така риса, як динамізм, детермінований соціально-економічними, політичними та ідеологічними факторами. Це можна прослідкувати, наприкладі зміни суспільного ладу, який призводить до зміни правових цінностей.

З іншого боку, цінності мають такі властивості, як абсолютність, тісно пов'язану з цивілізаційним значенням права. Така властивість проявляється в незмінності абсолютних універсальних цінностей.

Статус цінностей в праві можуть набути різні факти і явища матеріального та ідеального характеру: матеріальні предмети і блага,

суспільні відносини, людські вчинки, вольові феномени (мотиви, спонукання), ідеї, ідеальні цілі, соціальні інститути. Вони є правовими цінностями, оскільки лежать в основі права і правопорядку, вони виступають в якості ідеального обґрунтування права, закріплюються і охороняються правовими нормами, складають цілі права і його інститутів [6, с. 94].

Особливе значення мають деякі соціальні цінності, які з часом набувають характеру також і правових цінностей. В якості високих ідеалів вони пронизують суспільну правосвідомість і стають основними принципами права. Такими є свобода, рівність, справедливість, демократія, порядок, мир, безпека. Поряд з ними існують і специфічні правові цінності загального значення, такі як ідея права, ідея стабільної законності, правова реальність тощо. Дані цінності одночасно є ідеалами і здійснюються реальною людською практикою. В праві вони закріплюються в тій чи іншій якості. Проте, в деяких випадках суспільна та індивідуальна правосвідомість можуть сприймати їх лише як цінність ідеальну, як ідеальні цілі політичної і правотворчої програми.

В сучасній Україні соціально-правові цінності знаходяться на стадії становлення у зв'язку з тим, що попередні цінності зруйновані слідом за розпадом радянської держави, втратою застарілих світоглядних устоїв і провідної об'єднавчої національної ідеї, яка формується під впливом цінностей.

В той же час не варто абсолютизувати право в якості самостійного фактора зміни суспільного життя, автономного від традицій та цінностей даного суспільства. Його відмінність від інших сфер культури заключається в тому, що право – найбільш консервативна її частина. Це пов'язане не лише з ускладненим, формалізованим порядком його зміни, наявністю спеціального законотворчого органу, уповноваженого змінювати правові норми, достатньо серйозною та довгою підготовкою законопроектів, а і з тим, що моральні ідеали суспільства і виражене в праві уявлення про справедливість змінюються досить рідко.

Резюмуючи вищевикладений матеріал, варто відмітити, що особливу роль в процесі модернізації правової системи відіграють вибрані орієнтири формування структури аксіологічного фундаменту. В умовах зростання глобальної системної кризи важливе значення має пошук не лише шляхів розвитку держави (громадянського суспільства) в економічних і правових межах, але і соціокультурних стратегій, здатних укріпити і зберегти систему правових традицій і цінностей.

Система правових цінностей, їх типізація і обґрунтування є основоположним вектором в процесі збереження культурно-історичних цінностей. Від обсягу інновацій, використовуваних в процесі модернізації правової системи, буде залежати подальше збереження традицій, основою

якої виступає система цінностей, притаманних суспільству в конкретний історичний період, їх еволюція у відповідності з викликами сучасності, а також стійкість розвитку правової системи і збереження національної ідентичності.

Література

1. Зубець В.М. Два типи ціннісних вимірів. Філософія науки. 2000. № 4. С. 69.
2. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
3. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини в праві: монографія. Київ: НАВСУ. 2000. 200 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Філософія права. 1990. 424 с.
5. Горобець К.В. Аксиосфера права: філософський і юридичний дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 218 с.
6. Чернописька В. Проблема дефініції «правових цінностей» у сучасному науковому дискурсі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2020. № 1. Т. 7. С. 94.

УДК 340.1(043.2)

Клещенко Н.О., к.ю.н., науковий співробітник,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: СУТНІСНІ ВИМІРИ

Громадянське суспільство в сучасному розумінні його сутності являє собою складну, розмаїту систему індивідів, громад і організацій, кількість яких постійно зростає, а структурно-функціональні характеристики – урізноманітнюються. З 2014 року в Україні, а особливо з 24 лютого 2022 року розвиток громадянського суспільства набуває нових рис та динаміки. Це можна було простежити у контексті ухвалення та реалізації державних рішень при проведенні низки реформ та в боротьбі з корупцією, здійсненні контролю за діями органів влади тощо.

Дійсно, початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну ознаменував небачене раніше посилення ролі громадянського суспільства в усіх напрямках діяльності держави. Зокрема зросла активність громадян в оборонній системі країни. І мова не про загальну мобілізацію, а про патріотичний дух українських громадян щодо захисту своєї землі, що проявився у потоці добровольців до лав Збройних Сил і територіальної оборони на початку війни. Потужна волонтерська

підтримка і в тилу і на фронті - ще один якісний показник громадянського суспільства. Крім того розвитку громадянського суспільства також сприяють інформаційні та комунікаційні технології, використання яких легко долає будь-які географічні, соціальні та фізичні бар'єри.

Якщо торкнутися історичних витоків громадянського суспільства, то його сутність свого часу досліджували Ч. Беккаріо, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Дж. Локк. Становленню громадянського суспільства та його впливу на формування державної політики присвячено праці А. Дюркгейма, Г. Спенсера, Т. Парсонса, Р. Мертона тощо. Комунікативні моделі громадянського суспільства висвітлили у своїх працях Г. Ласуел, К. Шенон, В. Уівер, Б. Уетслі, П. Лазарфельд.

Для сучасної України феномен громадянського суспільства не є новітнім, адже дослідження проводяться як на державному, так і громадсько-приватному рівнях. На думку О. Богінча, громадянське суспільство здебільшого визначається як сукупність індивідів та їх об'єднань з розвиненими політичними, правовими, культурними, економічними зв'язками, що діють формально незалежно від держави, хоча і взаємодіють з нею. При цьому, діючи формально незалежно від держави індивіди одночасно повинні впливати на неї задля досягнення загальносуспільного блага, оскільки саме завдяки такій взаємодії формується громадянська солідарність в суспільстві [1, с. 103].

Необхідно відзначити, що історичні етапи формування ідеї та інституцій громадянського суспільства в Україні багато в чому збігаються з періодами зростання політичної активності суспільства та періодами державотворення, відновлення державності. Пов'язано це, перш за все, з тим, що інституції громадянського суспільства можуть існувати та ефективно діяти лише за умов свободи, що відкриває можливість самореалізації особистості і суспільства, певного рівня розвитку політичної культури та суспільної свідомості, відповідних соціально-економічних і політико-правових умов. Складний шлях українського державотворення і тривалі періоди бездержавності зумовили і складність формування інституцій громадянського суспільства [2, с. 130].

Характеризуючи сучасне громадянське суспільство в широкому сенсі слід сказати що воно розмаїте, при цьому об'єднане навколо спільних цінностей, воно задіяне чи не на всіх напрямках і допомагає країні на військовому фронті, міжнародному і на фронті, пов'язаному з економічним зростанням. Усвідомлюючи, що і у воєнний час і в процесі відбудови нашої країни громадянське суспільство відіграє потужну роль, слід наголосити на найбільших ризиках з якими воно зіштовхується.

Серед основних можна виділити антикорупційний та ризик неефективності. Держава прикладає багато зусиль, аби саме ці ризики було знівелювано. Завдання уряду – запропонувати прозорі та зрозумілі

механізми взаємодії влади, громадськості, бізнесу, донорів, урядів іноземних країн [3]. У цьому контексті важливим також є включення і взаємодія громадянського суспільства не тільки з державним сектором, а й у міжнародному форматі, наприклад у формі консультацій.

Громадянське суспільство як суспільство громадян, які є рівними у своїх правах і обов'язках, суспільство, яке номінально не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради досягнення загального блага, є базисом держави. Держава, у свою чергу, захищає демократичні принципи самоврядування всіх недержавних організацій, які безпосередньо формують громадянське суспільство. Для цивілізаційного розвитку обох феноменів необхідно створити надійний, ефективний та гармонійний механізм їх взаємодії та взаємозбагачення [4, с. 11]. Виходячи з цього можна констатувати, що чим вищий рівень розвитку громадянського суспільства, тим більш у державі яскраво вираженими демократичні процеси. В контексті цього важливо розвивати у суб'єктів громадянських компетентностей, які сприятимуть ефективній реалізації громадянських права й обов'язків зокрема на те, що відбувається у державі, з метою розвитку демократичного громадянського суспільства.

За останнє десятиліття Україна наочно продемонструвала, що успішна співпраця держави та громадянського суспільства може забезпечити трансформаційні зміни. Громадянське суспільство в Україні є одним із ключових факторів, що сприяють стійкості держави перед зовнішніми викликами. За умови належної організації, залучення громадян і громадянського суспільства зміцнить економічний та соціальний капітал України та позитивно вплине на державне й місцеве врядування, соціальну довіру, пришвидшить інтеграцію до ЄС та сприятиме активній повоєнній відбудові.

Література

1. Богінич О.Л. Громадянське суспільство, держава, особа: правові засади взаємодії в умовах демократичного розвитку. *Альманах права*. 2019. № 10. С. 102-107.

2. Цокур Є. Етапи становлення громадянського суспільства в Україні в контексті забезпечення легітимності політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 129-136. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsokur_etepu.pdf

3. Роль громадянського суспільства у відновленні країни: чи можлива співпраця з урядом? Експертна дискусія. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/rol-gromadyanskogo-suspilstva-u-vidnovlenni-krayiny-chy-mozhlyva-spivpratsya-z-uryadom/>

4. Концепція удосконалення діалогу громадянського суспільства, особи та держави в контексті забезпечення та захисту прав людини в Україні /

Шемшученко Ю.С., Оніщенко Н.М., Пархоменко Н.М., та ін. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 116 с.

УДК 342.1(043.2)

Купіна Л.Ф., д.ю.н., професор,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України,
м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ВЛАДИ У ВИЗНАННІ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЄС: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Реалізація Україною взятих на себе зобов'язань в процесі євроінтеграції передбачає проведення низки реформ, за якими наша держава має визнати базові цінності європейської спільноти - повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, зокрема прав меншин. Вбачається, що вказанні зобов'язання та завдання, які стоять перед Україною, можливо виконати при наявності однієї із складових євроінтеграції - потужної інституційної спроможності органів публічної влади. Насамперед, це дозволить завершити імплементацію національного законодавства до права ЄС та повноцінно інтегруватися Україні до європейської спільноти як країни, яка за одним із Копенгагенських критеріїв, сформувала стабільні інституції, що забезпечують демократію, верховенство права, права людини та повагу до прав меншин.

Аналіз аналітичних матеріалів та звітів урядових і неурядових організацій приводить до висновку, що на сьогодні процес імплементації законодавства до acquis ЄС має системні проблеми, які перешкоджають його повній та швидкій реалізації. Такими є, зокрема, недостатня інституційна спроможність відповідальних органів державної влади, які потребують більшої кількості фахівців для розробки необхідного законодавства, додаткових фінансових ресурсів, залучення експертної підтримки в рамках міжнародної технічної допомоги; потреба у створенні нових профільних органів; дія режиму воєнного стану; гостра необхідність проведення заходів серед суб'єктів владних повноважень щодо поглибленого вивчення та аналізу актів права ЄС та з метою підвищення кваліфікації з питань адаптації законодавства України до актів права ЄС [1], [2].

Попри наявність окреслених проблем, інституційні органи продовжують реалізовувати євроінтеграційну політику через План заходів з виконання Угоди про асоціацію, що сприяє інтеграції України зі нинішнього статусу країни-кандидата до повноцінного члена ЄС та є

нормативно-правовим механізмом визнання та усталеного закріплення в українському суспільстві базових цінностей ЄС [3]. Водночас, інтеграція базових цінностей ЄС в українське суспільство не відбувається стрімко, що в певній мірі залежить від викликів, які виникають перед інституційними органами влади та здатністю їх долати, що спробуємо дослідити через аналіз здобутків антидискримінаційної політики України.

Одним із напрямів антидискримінаційної політики України є визнання та впровадження в українське суспільство цінностей рівності та поваги до прав людини, які є основою концепції прав людини та гарантуються державою у відповідності із міжнародними стандартами. Ключовим документом, положення якого, з точки зору європейського вектору розвитку України гарантують утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту є Національна стратегія з прав людини (надалі – Стратегія) [4]. Як вказано в самій Стратегії вона створена задля вдосконалення діяльності держави в сфері прав людини та спрямовується на об'єднання суспільства з питань щодо розуміння цінностей прав і свобод людини, що забезпечуються та захищаються на основі принципів рівності та недискримінації. Документом окреслено 27 стратегічних напрямів, які визначають окремі завдання інституційного механізму, що мають бути виконані задля досягнення цілей. Посеред інших, Стратегією визначені напрями антидискримінаційної політики України в частині запобігання та протидії дискримінації, забезпеченню рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, протидії домашньому насильству за ознакою статті, експлуатації та торгівлі людьми та окреслені завдання [4]. Варто зазначити, що кожен напрям містить оцінку проблем, які необхідно вирішити задля отримання запланованих показників досягнення стратегічних цілей, фактично – формування змісту дорожніх карт та плану заходів щодо законодавчих змін та конкретних дій уповноваженими органами влади в процесі реалізації Стратегії. Документом передбачено щорічне звітування за його виконання, яке викладається у формі аналітичного звіту по кожному напрямку із зазначенням моніторингових та статичних даних щодо кожного показника.

Якщо проаналізувати звіт за 2022 рік, в частині виконання антидискримінаційних напрямів Стратегії, то виконання стратегічної цілі – запобігання та протидія дискримінації забезпечено набуттям чинності змін до трьох нормативних актів (щодо поняття дискримінаційна реклама; розширення переліку підстав порушення рівноправності, за які передбачена кримінальна відповідальність; встановлення адміністративної відповідальності за мобінг), прийняттям Закону України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» та Ратифікацією Україною Конвенції

Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) [5].

На нашу думку, із наведених в звіті показників, Ратифікація Стамбульської конвенції є знаковим критерієм ефективної реалізації цього напрямку Стратегії. Ратифікація Конвенції стала знаменним символом остаточного прийняття міжнародних стандартів прав людини як способу декларування європейських цінностей, робота над чим велася з 2017 року, коли в процесі адаптації законодавства, згідно з вимогами Стамбульської конвенції Україна прийняла Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а згодом було вдосконалено кримінальне та кримінально процесуальне законодавства, що створило правову систему захисту прав жінок і дівчат проти проявів насильства. Ухвалення Закону України про Ратифікацію Конвенції є однією із форм впровадження базових цінностей ЄС з позиції ознак здорового суспільства, що визначає засади політики держави щодо протидії насильству відносно жінок та дівчат і досягнення рівності в правах та можливостях, про що не можна стверджувати оцінюючи інші показники реалізації антидискримінаційному напрямі Стратегії, які викладенні в аналітичному звіті за 2022 рік. На нашу думку, вони виконанні без врахування умов, в яких здійснюється реалізація Стратегії: дія режиму воєнного стану, масова імміграції осіб жіночої статті, ускладнення звернення за захистом порушених прав до правоохоронних органів та суду, у зв'язку із загрозами ракетних обстрілів та інші чинниками суб'єктивного та об'єктивного характеру, які впливають на інституційну спроможність органів влади. Свідченням цього є зафіксована у звіті інформація щодо відсутності у 2022 році вчинених дій для забезпечення функціонування комплексної системи збору даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та визначення кількісного співвідношення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості, які були направлені до суду з обвинувальним актом, до кримінальних проваджень, які розглянуто з постановленням вироку, що набрав законної сили. Це позбавляє можливості фіксувати прояви дискримінацій, запобігати порушенню рівності прав, аналізувати задіяні форми дискримінації та ефективно здійснювати антидискримінаційну політику.

Не варто знецінювати здобутки України в сфері ліквідації дискримінації та формуванню нормативно-правових механізмів запобігання насильству жінок, що впродовж декількох років є одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України. Водночас, викликом, який наразі стоїть перед інституційним механізмом із забезпечення імплементації європейських цінностей, які визнаються через нормативне забезпечення рівності та поваги до прав людини, є проведення активної

роботи із реалізації тих міжнародних зобов'язань та ініціатив до яких приєдналася Україна за останні роки шляху євроінтеграції, не надаючи статус прийнятним нормативним актам національного законодавства декларативного характеру. З цією метою варто більше приділити уваги якості законодавства, яке розробляється в процесі *acquis*, що сприятиме ефективності норм та досягненню позитивних результатів в реалізації соціальної політики рівності, адже досконалий характер норми права – це результат узгодженої правотворчої політики із цілями, які ставить перед собою кожен орган інституційного механізму по наближенню національного законодавства до права ЄС. При цьому, важливим критеріями забезпечення цього є професійний рівень фахівців, які розробляють, реалізують та оцінюють результати правозастосування, що дозволить уникнути «формального» виконання стратегічних документів та належний рівень правосвідомості суб'єктів на яких поширюється дія вказаних норм, що дозволить зробити висновок про достатність поінформованості суспільства щодо способів та форм захисту порушених прав, а також оцінити їхнє прагнення до визнання базових цінностей європейської спільноти.

Література

1. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf
2. На шляху до Європейської інтеграції. Дослідження наявних проєктів та потреб зацікавлених сторін в Україні. URL: https://ednannia.ua/images/Zvit_EI_UKR_WEB.pdf
3. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>
4. Національна стратегія у сфері прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/natsionalna-strategiya-u-sferi-prav-lyudini-6757>
5. Аналітичний звіт про стан виконання Національної Стратегії у сфері прав людини у 2002 році. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/07/20230307203535-51.pdf>

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент,
Савліва Н.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Напередодні повномасштабного вторгнення росії Україна зупинилася за крок від проведення історичних реформ у сфері виборчого законодавства. Ці реформи, які впродовж тривалого часу були предметом політичної боротьби, мали на меті допомогти Україні організувати чесне та вільне волевиявлення громадян. Однак війна докорінно змінила порядок денний і створила нові виклики для майбутніх виборів. У контексті всієї цієї складної соціально-політичної ситуації, особливої уваги потребує інститут виборів, який є однією із найважливіших ознак демократичного розвитку та формою наповнення сучасних політичних інститутів та структур.

Взагалі державні органи і вищі посадові особи повинні вживати ряд заходів щодо забезпечення прав громадян, принципів демократичного суспільства, відкритості у виборчому процесі. Саме тому виборчий процес має здійснюватися на засадах: 1) гарантії реалізації виборчих прав громадян, визначених Конституцією України та Виборчим кодексом України (далі – Кодекс); 2) дотримання основних принципів виборчого права, визначених Конституцією України та цим Кодексом; 3) законності та заборони протиправного втручання будь-кого у виборчий процес; 4) політичного плюралізму та багатопартійності; 5) публічності і відкритості виборчого процесу; 6) свободи передвиборної агітації; 7) неупередженості органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до кандидатів, партій [1].

Треба усвідомлювати, що питання виборів в Україні відразу постане після завершення воєнного стану, тому потрібно вже сьогодні розуміти яким чином організувати та забезпечити прозорий виборчий процес.

Так однією з проблем проведення післявоєнних виборів є їх законодавче забезпечення відповідними державними органами. Попри це, постійний об'єкт жвавих дебатів, критики та недовіри підкреслює, що парламент історично не був вільним від впливу явних і прихованих спеціальних інтересів, але все це сприяло професіоналізації та відкритості у парламентській діяльності. Також з 2014 року європейська інтеграція

стала рушійною силою реформ, а Верховна Рада налагодила тісні відносини з Європейським парламентом та іншими інституціями, що може слугувати забезпеченню майбутньої міжнародної підтримки.

Однак наразі діє Закон України «Про правовий режим воєнного стану», в ч. 1 ст. 19 якого зазначено, що в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування. В статті 20 Виборчого кодексу України визначено, що у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану виборчий процес загальнодержавних виборів та/або виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України. В тій же статті вказується, що після припинення чи скасування дії режиму воєнного або надзвичайного стану перебіг відповідного виборчого процесу, припиненого у зв'язку з цим, розпочинається спочатку [2].

Важливо зазначити, що Центральна виборча комісія (далі - ЦВК) вже почала роботу з питання виборів у післявоєнний період та схвалила пропозиції щодо вдосконалення законодавства України. ЦВК прийняла постанову від 27 вересня 2022 року № 102 «Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні», в якій детально регламентовано проведення виборчого процесу. Зокрема, ЦВК пропонує утворити на тимчасовій основі на час проведення загальнодержавних виборів додаткові виборчі дільниці як в Україні, так і закордоном, також ЦВК наголошує на необхідності удосконалення чинного законодавства в частині регулювання процедури встановлення неможливості проведення виборів на окремих територіях та виборчих дільницях [3].

Варто наголосити, що під час дискусій та розробки законопроекту щодо внесення змін до Виборчого кодексу України також потрібно враховувати і Рішення РНБО (далі - Рада національної безпеки та оборони) щодо заборони низки проросійських партій в Україні. Особливу увагу варто приділити мешканцям сходу та півдня України, які найбільше страждають від збройної агресії Росії, адже складна воєнно-політична реальність може не сприяти електоральній активності, а також посилювати недовіру до влади. Тому необхідна велика інформаційна робота, якщо ми хочемо зберегти державну цілісність.

Окрім цього, після завершення війни для організації й проведення виборів в Україні знадобиться час, щоб упорядкувати ситуацію зі списками виборців, адже є багато людей, які поїхали за кордон, внутрішньо переміщених осіб, загиблих. В свою чергу все це

потребуватиме розробки спеціальних механізмів голосування у безпрецедентному масштабі, що, матиме свої наслідки для фінансування та структурування виборчих процесів.

Отже, післявоєнна Україна має зберегти позитивний демократичний прогрес в аспекті дотримання основних конституційних принципів виборчого права. Нові виборчі технології мають надавати пріоритет прозорості та безпеці, водночас вкрай важливим є удосконалення законодавчої бази, зокрема осучаснення Виборчого кодексу, відновлення фінансової звітності політичних партій та втілення найкращих європейських стандартів з прав людини.

Література

1. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48-49.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

3. Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні: Постанова Центральної виборчої комісії від 27.09.2022 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#top> (дата звернення: 25.01.2024).

УДК 349.3(043.2)

Малюга Л.Ю., д.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Однією з найбільш соціально вразливих верств населення в умовах триваючого воєнного стану є внутрішньо переміщені особи, соціальну структуру яких також складають діти, жінки, особи похилого віку, особи з інвалідністю, особи, які зазнали знущань і наруги на тимчасово окупованих територіях та ін. Вразливою категорією внутрішньо переміщенні особи вважаються у силу невирішеності житлових, трудових, особистісних питань та проблем, пов'язаних із їх самореалізацією та вільним розвитком як особи після вимушеної зміни місця постійного проживання.

Життя внутрішніх переселенців характеризується множиною соціальних ризиків та не втрачають актуальності дискусії і на сьогодні.

Соціальні ризики доцільно окреслити у таких напрямках вияву соціальної безпеки: забезпечення охорони здоров'я; освітній напрям; житлово-побутовий напрям; забезпечення предметами першої необхідності; трудовий напрям; забезпечення підтримки усталених соціальних зв'язків; забезпечення свободи від експлуатації та жорстокого поводження. Особливої уваги у зв'язку зі змінами щодо скорочення державної підтримки внутрішньо переміщених осіб потребує житлово-побутовий напрям вияву соціальної безпеки, який характеризується соціальними ризиками, обумовленими втратою житла, що є обставиною, яка ускладнює реалізацію права на житло та комплексу суміжних суб'єктивних соціальних прав. На територіях, де ведуться бойові дії (чи існує ризик їх ведення у перспективі) або є тимчасово окупованими, особи, які проживають на цій території: можуть бути вимушені покинути власне житло, переміщуючись на території, на яких відсутні критичні ризики для їх життя та здоров'я, пов'язані з війною; вимушені переміститись на мирні території у результаті значних руйнувань їх житла, завданих бойовими діями (тобто, у результаті фактичної втрати житла, придатного для життя у ньому). Отже, рятуючись від насильства та шукаючи безпеки, внутрішньо переміщені особи вимушено втрачають житло, що характеризує їх стан соціальної безпеки, як критичний. Ця обставина створює низку проблем для таких груп осіб і суспільства, адже внутрішньо переміщені особи: 1) зіштовхуються із труднощами пошуку альтернативного житла (у випадку пошуку житла за кордоном проблема може посилюватись мовним бар'єром, відсутністю соціальних програм з надання тимчасового житла біженцям тощо); 2) у результаті нерівномірного розподілу їх на мирних територіях (як правило, такі особи намагаються знайти житло у великих містах, які характеризуються більшою інтенсивністю економічного життя, а отже, з більшою ймовірністю реалізувати право на працю) можуть обтяжуватись наявні на певній території ресурси (зокрема, наявна в приймаючих громадах робота, ринок житла) та інфраструктура (щонайперше, система охорони здоров'я, заклади освіти).

Крім того, коли приймаюча сторона реалізує соціальні програми у межах житлово-побутової форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, створюючи тимчасові притулки (тимчасові табори, спільне житло), ці особи все ще вважаються такими, що перебувають у складних життєвих обставинах, особливо тоді, коли вони: 1) вимушені тимчасово проживати без зручностей та приватності (ця проблема посилюється тоді, коли тимчасові притулки непропорційно наповнюються переміщеними особами та біженцями, що вказує на переповненість цих притулків; при цьому слід мати на увазі безпосередній зв'язок між житловими умовами, в яких проживає людина, та станом її здоров'я [1, с.

1], що охоплено вищою соціальною цінністю правової та соціальної держави); 2) зазнають порушення їх базових прав і свобод (зокрема, свобода поглядів, статевая свобода) з боку інших осіб, котрі проживають на території тимчасового притулку (чи адміністрацією), у разі, якщо адміністрація не забезпечує правопорядку на відповідній території (за таких обставин відповідна вразлива група осіб може зазнавати гендерного насилля (наруги), сексуальних домагань, трудової експлуатації тощо); в) позбавляються можливості поступово інтегруватись у приймаючу громаду (зокрема, через обмеження переміщення внутрішньо переміщених осіб, що позбавляє їх можливості знайти роботу, належне житло, вибудувати соціальні зв'язки тощо).

У випадку тимчасової окупації території України, на якій знаходиться житло (навіть, коли воно зруйноване), вимушено переміщені особи можуть неправомірно обмежуватись чи позбавлятись у фактичній реалізації права на житло на цій території окупаційною адміністрацією. Зокрема, у внутрішньо переміщених осіб може відбиратись житло на користь окупаційної адміністрації або ж на території зруйнованого житла таких осіб можуть будуватись інші житлові (чи нежитлові) об'єкти для інших власників (зокрема, для заселення окупованих територій громадянами держави-окупанта). Відтак, відповідна практика окупаційної адміністрації нехтує соціальною безпекою законних власників житла, а також осіб, яких вони заселили на відповідні території.

На сьогодні соціальні виплати на проживання отримують близько 2,5 мільйонів українців, що потребує значної кількості коштів для їх реалізації. У зв'язку зі зменшенням дохідної частини бюджету України виникла необхідність запровадити зміни задля уточнення критеріїв надання цієї підтримки та фокусуванні на допомозі громадянам, які найбільше її потребують. Так, Кабінет Міністрів України 11 липня 2023 року вніс суттєві зміни до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Оптимізація її надання передбачається через застосування критеріїв майнового стану, встановлення кінцевого терміну виплати допомоги (не більше 12 місяців) і продовження виплати на другий шестимісячний термін лише певним категоріям осіб, які звернулися за допомогою після 1 серпня 2023 року. За міжнародними критеріями два роки для переселенців вважається достатнім періодом для інтеграції та адаптації на новому місці у приймаючих громадах.

Науковці відзначили, що внутрішньо переміщені особи є громадянами своїх країн і мають всю повноту економічних, соціальних, культурних, громадянських і політичних прав. Вони мають право на фізичний захист, матеріальну допомогу (продовольчу, медичну тощо), на свободу пересування і проживання і повинні бути забезпечені всіма документами громадянина [2, с. 68]. Тому, для ефективного реалізації їх прав та

основоположних свобод, урядом схвалено Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затверджено відповідний операційний план на 2023-2025 роки [3]. Зазначені документи є результатом реагування держави на виклики масового переміщення населення, спричинені повномасштабною війною. Нею передбачена державна підтримка внутрішньо переміщених осіб на всіх етапах – від евакуації, у процесі соціальної адаптації на новому місці й до моменту повернення до місця постійного проживання.

Проблема забезпечення соціальної безпеки внутрішньо переміщених осіб (особливо питання розміщення та забезпечення житлом, пошук постійного джерела доходів, відновлення порушених внаслідок внутрішнього переміщення прав та захисту законних інтересів) залишається актуальним питанням у доктрині та практиці. Окремими концептуальними напрямками наукових досліджень та стратегічних завдань держави залишається: забезпечення охорони здоров'я; освіта; забезпечення житлом, предметами першої необхідності; робота; забезпечення підтримки усталених соціальних зв'язків, свободи від експлуатації та жорстокого поводження та ін. Особливо актуальними сьогодні є саме житлово-побутові обставини буття переміщених осіб, адже вони пов'язуються не лише із складнощами реалізації їх права на житло, але й з низкою соціальних ризиків для життя, здоров'я та соціальної реалізації. За обставин ускладненої реалізації права на житло внутрішньо переміщені особи характеризуються критичним рівнем соціальної небезпеки, який посилюється: складнощами в пошуку нового тимчасового житла, постійної роботи, підтримання усталених соціальних зв'язків, ризиками стати жертвою гендерного насилля, порушення статевої свободи, торгівлі людьми, трудової експлуатації тощо. Вказані обставини вимагають здійснення державою всіх належних та доступних заходів для розв'язання проблем та мінімізації негативних наслідків, пов'язаних з внутрішнім переміщенням.

Література

1. Hjelmskog A., Deas I. The equity implications of an expanded health and wellbeing role for housing associations. *Public Health in Practice*. 2023. Vol. 5. P. 1-6. DOI:10.1016/j.puhip.2023.100355.

2. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. 348 с.

3. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: розпорядження Кабінету Міністрів

УДК 340.12(043.2)

Михеєнко Р.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Відновлення України від наслідків війни, що ведеться росією проти нашої держави, матиме вочевидь своїм завданням не просто відбудову економіки, всього матеріального буття, відродження духовного, культурного життя, прискорення динаміки політичних процесів тощо, а також усебічний і бажано стрімкий розвиток країни з адекватним використанням вкладених ресурсів та потенціалу якісних позитивних змін.

Конституція України є осердям національної правової системи, вона є (покликана бути) основою і визначальним юридичним та доктринальним чинником регулювання всіх суспільних відносин, що складаються у державі (на її території).

Як і інші конституції, Основний Закон України закріплює норми-принципи, що визначають конституційний лад, до засад якого безумовно належать приписи перших її статей, за якими Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (стаття 1); суверенітет України поширюється на всю її територію; територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною (частини перша, третя статті 2). Важливо, що на конституційному рівні безпосередньо визначено склад території України, перелічено назви всіх областей, що разом з Автономною Республікою Крим, містами Києвом та Севастополем входять до складу України.

Визначивши територіальні параметри держави та інші змістовні її характеристики і засади діяльності, Конституція України закріпила як юридично непорушні відповідні цінності, сформовані на пріоритеті прав і свобод людини, що їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави (частина третя статті 3).

Важливо нагадати, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо спрямовані на ліквідацію незалежності чи на

порушення територіальної цілісності України, про що категорично застережено у частині першій її статті 157.

Провідний аксіологічний підхід щодо дослідження Конституції України, встановлення її загалом людиноцентричного спрямування посилюється шляхом належних підходів до інтерпретаційної роботи й унаочнюється насамперед адекватними, ухваленими із пристосуванням відомої тріади європейських цінностей (демократія, верховенство права, права людини) та в контексті відповідної практики Європейського суду з прав людини щодо застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року рішеннями Конституційного Суду України. Так, у Рішенні від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 Конституційний Суд України наголосив, що "людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68)" [1, с. 446].

Тож слушно буде виснувати в контексті визначення правової парадигми відновлення України, що базисом є Конституція України, а здійснення повноважень всіх органів держави, органів місцевого самоврядування та відповідна діяльність громадянського суспільства, активних громадян мають пріоритетним завданням відновлення конституційного ладу на всій території України та його захист.

Також в аспекті власне охорони Конституції України не можна не відрефлексувати щодо питання її зміни (фактично заміни), можливо, з часом, шляхом прийняття нової конституції. Подібні ініціативи висуваються протягом фактично всієї історії чинного Основного Закону, але особливо активно на тому акцентується в результаті критичних суспільних зламів, підйому свідомого руху, масового прояву активності та прямої дії громадян на захист гідності, людських і національних прав, свободи і незалежності своєї Вітчизни.

Чи це розширить радикально саму матрицю конституційних цінностей, обшир природноправових першооснов, кардинально покращить їх утвердження, значно поліпшить духовну емансипацію, набагато дієвіше сприятиме задоволенню всіх корисних спроможностей

людини серед інших індивідів у нашому суспільстві? І не лише покликання на категорії правової антропології та аксіології змушують вдаватися до теоретико-правових досліджень з урахування емпіричного аналізу реальної ситуації та потреб розвитку, детермінації відносин держави і суспільства за нормами і принципами Конституції України, її життєздатності та прогресивності.

Відповідь на питання щодо слухності, необхідності й можливості зміни Конституції дасть саме життя, подальші тенденції буття держави Україна, найпаче в умовах євроінтеграції та підтвердження європейської ідентичності Українського народу.

Слід, однак, брати до уваги, що, допускаючи внесення окремих змін, формально-юридично Конституція України в цілому є надзвичайно захищеною, що не може не вітатися.

Література

1. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки / Кн. 16: 2018; відп. ред. С.В. Шевчук. Київ: Ін Юре, 2019. С. 440-463.

УДК 340.12(043.2)

Михеєнко Ю.М., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет внутрішніх справ, м. Київ, Україна

НОВЕЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Новелізація Конституції як її імманентна властивість відбувається навіть під час дії воєнного стану попри те, що найочевидніший її спосіб – внесення змін – не є наразі можливим. Водночас робота щодо напрацювання як власне змін, так і можливих шляхів ухвалення нової Конституції України (викладення її у новій редакції) триває.

Убачається, що інтенсивність виступів та кількість публікацій політиків, науковців, представників громадянського суспільства з відповідної тематики що ближче до перемоги збільшуватиметься. Так само очевидним є те, що відразу після очищення нашої землі від рашистських загарбників, відновлення територіальної цілісності, посиляться політична боротьба всередині країни, лобіювання інтересів різних політичних сил, зокрема, і через спроби новелізації (у різні способи) Конституції України.

Водночас вирішення поспіхом будь-якого політичного питання, у тому числі шляхом новелізації (внесення змін, розвиток доктрин,

ухвалення законів, офіційне тлумачення конституційних приписів тощо) Конституції України поза волею народу було б не лише помилковим, а й фатальним. Український народ сплачує високу ціну за свободу, справедливість, право жити гідно. Тож і в повоєнний час навряд стане толерувати просуванню політики, наративів, що не відповідають інтересам нації.

Ще до повномасштабного вторгнення Московії в Україну до Конституції України були внесені зміни, за якими визначено стратегічний курс України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (абзац п'ятий преамбули, пункт 5 частини першої статті 85, частина третя статті 102, пункт 1¹ статті 116). Зазначене безумовно є важливим при розробці та реалізації політики органами державної влади.

Надбання спільноти (*acquis communautaire*) у цілому, акти Європейського Союзу, практика Європейського суду з прав людини тощо є тими орієнтирами, що на них мали б зважати у своїй діяльності відповідні владні суб'єкти (у процесі законотворення, при здійсненні правосуддя у конкретній справі, формуванні офіційної конституційної доктрини тощо). Водночас важливо не забувати, що усе це – лише засоби, які, поряд з іншими, мають забезпечити утвердження в Україні прав і свобод людини, інших конституційних цінностей.

Саме в цьому аспекті, на нашу думку, має сприйматися і внесення будь-яких змін до Конституції України, її новелізація в інший спосіб (насамперед ідеться про офіційне витлумачення конституційних приписів Конституційним Судом України).

Інше означало б заперечення добропорядного врядування в Україні як такого, нівелювання конституційних приписів, за якими Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3).

Тож незалежно від стану реалізації зовнішньополітичного курсу держави, часу набуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО, найперше та найважливіше у повоєнному відновленні України є утвердження зазначених конституційних цінностей, їх вкорінення в усіх сегментах нашого життя.

Музичка І.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Рудковська О., фахівець,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄВРОСОЮЗУ

Україна робить впевнені кроки на шляху до членства в Європейському Союзі (ЄС). В ЄС офіційно розпочатий скринінг українського законодавства, що включає в себе перевірку національного законодавства на відповідність актуальному праву ЄС для виявлення невідповідностей та прогалин, які необхідно усунути для підготовки України до переговорів про вступ до Євросоюзу. Активізувалась підготовка переговорної бази, дорожньої карти функціонування демократичних інститутів, дорожньої карти виконання реформ у сферах "Судова влада та основоположні права", "Справедливість, свобода та безпека", підготовлено план дій для реформи державного управління. Все це покладено в основу переговорного процесу.

Водночас у ході підготовки до офіційного скринінгу українською стороною були розроблені проєкти нормативно-правових актів, що мають бути прийняті в рамках переговорного процесу та ухвалені відповідні законопроекти для їх імплементації у Верховній Раді України. На думку керівництва ЄС наша країна виконала понад 90% реформ у рамках семи рекомендацій, зокрема, щодо реформи Конституційного Суду, продовження судової реформи, антикорупційних заходів та боротьби з відмиванням коштів, втілення антиолігархічного закону, узгодження аудіовізуального законодавства з європейським та зміну законодавства про нацменшини.

Відповідно до європейських стандартів Україна взяла на себе зобов'язання не лише адаптувати своє законодавство, а й забезпечувати ефективний захист прав та свобод громадян. Щодо практики захисту прав людини в контексті євроінтеграції, то це не лише технічні аспекти адаптації законодавства, але й визначення нових стандартів, які відповідають високим етичним та гуманітарним цінностям. І тут особлива увага має бути приділена вдосконаленню системи захисту прав людини в контексті європейських норм та цінностей. Найважливішим сьогодні у цей важкий для нашої країни період є створення умов для здійснення цих прав. Взявши на себе обов'язок по захисту прав людини і громадянина, держава зобов'язала себе створити конкретні установи для цього захисту, серед яких: суди усіх інстанцій, прокуратура, інститут Уповноваженого

Верховної Ради з прав людини тощо. Кожна людина повинна знати і мати можливість вільно обирати спосіб захисту своїх порушених прав. Крім того ми маємо бути впевненими і в тому, що держава гарантує нам рівні можливості незалежно від віри, раси, місця проживання, віку і статі, скористатися таким захистом. Права людини гарантовано мають бути забезпечені публічною владою з метою їх реалізації громадянами [1].

У процесі євроінтеграції України першочергово варто звернути увагу на: адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема до норм Європейської конвенції про права людини (ЄКПЛ). Цей процес здійснюється через прийняття нових законів та внесення змін до існуючого законодавства.

Наступний важливий крок – підвищення ефективності судового механізму захисту прав людини в Україні, здійснення справедливого правосуддя, що є однією з ключових передумов для відповідності європейським стандартам, особливо в контексті судового захисту прав громадян. Європейська інтеграція передбачає підвищення рівня кваліфікації та професіоналізму національних суддів для забезпечення ефективного захисту прав громадян на внутрішньому рівні. Судові рішення, які приймаються на національному та міжнародному рівнях, визначають рівень захисту прав людини в Україні. Їхні наслідки та вплив формують правовий прецедент, що може послугувати основою для подальших змін у законодавстві та практиці. Однак існують виклики для судового захисту, такі як перевантаженість судової системи та можливість політичного впливу на судовий процес. Подолання цих викликів вимагає системних реформ та зміцнення незалежності судів [2, с. 82].

У контексті євроінтеграції, особлива увага приділяється захисту прав меншин та запобіганню дискримінації. Цей пункт розглядає механізми, що забезпечують дотримання прав меншин, а також заходи з недопущення дискримінації на національному та міжнародному рівнях. Україна прийняла ряд законів, що забезпечують права меншин та запобігають дискримінації. Серед них - Закон "Про національні меншини (спільноти) в Україні", який визначає правовий статус та гарантії для національних меншин. Крім того, Україна є учасницею ряду міжнародних конвенцій, що зобов'язують до захисту прав людини, включаючи права меншин [3].

Гарантії прав людини також охоплюють свободу слова та доступ до інформації. Забезпечення свободи засобів масової інформації (ЗМІ) та інтернет-свободи в Україні, стає важливим аспектом, сприяючи вільному обміну ідеями та розгортанню громадянського суспільства. Свобода ЗМІ та Інтернет-свобода є важливими аспектами гарантій прав людини в контексті євроінтеграції. Забезпечення цих свобод допомагає створити відкрите та прозоре суспільство, сприяє свободі слова, обміну інформацією та розкриттю можливих порушень прав людини. Для

забезпечення безпеки журналістів та активістів ЗМІ Україна вживає заходів для запобігання тискам, переслідуванням та іншим формам атак на представників ЗМІ. Важливою є роль правоохоронних органів у реагуванні на порушення прав журналістів та забезпеченні їхньої безпеки. Прозорість та відкритість ЗМІ грають ключову роль у формуванні довіри суспільства. Україна вдосконалює механізми доступу до публічної інформації, сприяючи роботі журналістів та громадських організацій. Важливу роль у цьому відіграє удосконалене відповідно до європейських стандартів законодавство [4].

Узагальнюючи, процес євроінтеграції визначає новий етап розвитку правової системи України, забезпечуючи більш високий стандарт захисту прав людини. Проте, важливо продовжувати реформи та вдосконалювати механізми захисту, спрямовані на підтримку принципів, які лежать в основі європейської правової системи.

Література

1. Костюк Н.П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. Том 1 (2022): Нове українське право. Спецвипуск. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.28>

2. Череватюк В.Б. Верховенство права як метод захисту прав людини. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 2(67). С. 79-86. DOI: 10.18372/2307-9061.67.17846 (дата звернення: 19.01.2024).

3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX. Редакція від 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 23.01.2024).

4. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

УДК 342.9(043.2)

Мушенко В.В., д.ю.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПУБЛІЧНУ ПОСАДУ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вступ. Захист існуючих суспільно-правових цінностей є важливим напрямом діяльності влади в Україні у контексті реалізації стратегії євроінтеграції та спільного подолання ворожої агресії. Як вид адміністративного стягнення за корупційні правопорушення, позбавлення спеціального права виборної посадової особи, реалізується у

неможливості здійснення нею своїх повноважень протягом певного періоду. Зокрема, при визнанні судом виборного публічного службовця винним у вчиненні корупційних адміністративних порушень за ст. 172⁻⁷ КУпАП, при накладенні основного стягнення – штрафу (ч. 2 ст. 36), може застосовуватися додаткове стягнення – позбавлення права обіймати посаду, пов'язані з виконанням функції місцевого самоврядування до одного року (ч. 6 ст. 30) КУпАП [1].

Мета даного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу системи нормативно-правових актів антикорупційного законодавства, визначити відповідність нормам Конституції України [2] застосуванням додаткового стягнення у вигляді позбавлення права обіймати виборні посади.

Результати дослідження. Отже, у ч. 3 ст. 172⁻⁷ КУпАП зазначено, що дії, передбачені ч. 1 або ч. 2, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, тягнуть за собою накладення штрафу з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік [1]. Суб'єктом правопорушень у ст. 172⁻⁷ КУпАП є особи, зазначені п. 1 (особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) та п. 2 (міські голови) ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [3].

При доведенні факту повторного вчинення публічним управлінцем адміністративного корупційного правопорушення, можна стверджувати, що дії такої особи не спрямовані на захист публічних інтересів, а сама особа не може відмовитися від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих їй повноважень. Саме тому є неможливим збереження за такою особою права обіймати посади, що пов'язані з виконанням функцій публічного управління. Отже, цілком законним є застосування до правопорушника додаткового стягнення за ч. 6 ст. 30 КУпАП: «Позбавлення права обіймати певні посади на строк від шести місяців до одного року...., коли з урахуванням характеру адміністративного правопорушення, вчиненого за посадою, особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за нею права обіймати певні посади...» [1].

Таке стягнення також відповідає принципу реалізації антикорупційної політики на 2021-2025 роки, затвердженої Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [4], як забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за пов'язані з корупцією правопорушення для створення додаткового стимулювального ефекту для всіх суб'єктів, на яких покладено виконання функцій публічного управління.

Аналіз перебігу конкретної судової справи [5] дав можливість дослідити факт, що для захисту свої інтересів суб'єкт корупційного правопорушення, користуючись п. 5 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» [5], порушив клопотання про перевірку відповідності ч. 2 ст. 5; ст. 7; ч. 1 ст. 32; ст. 38 Конституції України [2] – ч. 6. ст. 30 КУпАП [1].

Здійснений аналіз нормативно-правового забезпечення досліджуваних відносин надав нам можливість сформулювати наступні узагальнення щодо захисту норм Конституції України, КУпАП, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших актів вітчизняного законодавства від протиправних посягань суб'єктів корупційних правопорушень. Отже, відповідно до ст. 7 Конституції України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7] визначає засади відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування, яке є гарантованим державою правом та реальною здатністю громади самостійно або під відповідальність посадових осіб вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України (ст. 2) [7]. Тобто, основною гарантією місцевого самоврядування є правомірність виконання посадовими особами функцій та невідворотність притягнення таких осіб до відповідальності за правопорушення, у тому числі пов'язані з корупцією.

Висновки. Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями. Тобто, обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки. Отже, на нашу думку, припис ч. 6 ст. 30 КУпАП відповідає вимогам тлумачення категорії «юридична визначеність» та нормам Конституції України. Адже, реальною можливістю відокремити правомірну поведінку виборної посадової особи на публічній службі від протиправної в подальшому процесі виконання ним функцій місцевого самоврядування є не збереження за особою права обіймати посаду.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n4395>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про запобігання корупції: Закону України 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

5. Постанова Рівненського міського суду Рівненської області по справі № 569/2600/23 про визнання Третяка О.В. винним у вчиненні адміністративних правопорушень. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court/1715/5/>

6. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. Ст. 376.

7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.

УДК 34.07(477):004(043.2)

Наджафлі Є.М., к.ю.н., докторант,
Харківський національний університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК Е-ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

Особливий вплив на розвиток е-парламенту в Україні (в сенсі врахування передового досвіду) має, по-перше, діяльність національних парламентів Західної Європи, де ступінь досягнення цілей формування е-парламенту є досить високою, а по-друге, діяльність міжнародних інституцій, зокрема Глобального центру інформаційних та комунікаційних технологій в парламенті (далі – ГЦ ІКТП), який був спеціально створений Департаментом з економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних Націй спільно з Міжпарламентським союзом на Всесвітньому саміті з інформаційного суспільства (WSIS) в Тунісі у 2005 р. Саме напрацювання ГЦ ІКТП – міжнародні звіти з розвитку е-парламенту, є теоретико-методологічним підґрунтям для багатьох вітчизняних дослідників у цій сфері [1, с. 134]. Водночас, як свідчить аналіз міжнародних стандартів е-парламенту, звіти, підготовлені фахівцями ГЦ ІКТП у 2008–2022 рр., фактично і є тими міжнародно-правовими стандартами, які встановлюють певні вимоги, принципи та характеристики, відповідно до яких повинні функціонувати е-парламенти [2, с. 237].

Водночас не менш важливими є практичні рішення щодо формування е-парламентів у зарубіжних країнах. Так, законодавчі органи в усьому світі зараз активно використовують сучасні ІКТ для покращення демократичних практик та запровадження інклюзивного управління шляхом сприяння ефективній взаємодії між законодавцями та громадянами, яких вони представляють [3, с. 1-2; 4, с. 41]. Відповідно, е-парламент слугує поглибленню відносин між громадянами та їхніми

представниками [5, с. 13-14]. Як головні представники народу, сучасні законодавчі інститути в усьому світі використовують ІКТ, щоб подолати величезний розрив і посилити слабкі зв'язки між ними та їхніми виборцями, зміцнюючи таким чином інституційні засади демократії та охороняючи ключові демократичні цінності. Отже, формування е-парламенту відіграє важливу роль в усуненні бар'єрів між законодавцями і тими, кого вони представляють [6, с. 87], адже завдяки використанню ІКТ у парламентській діяльності можна подолати проблему, яку часто називають дефіцитом демократії [7, с. 69-70; 8, с. 22; 9, с. 103].

При цьому особливо важливим видається завдання поєднання загальновизнаних правових стандартів дигіталізації парламентів із ключовими європейськими рекомендаціями щодо влаштування національної моделі парламентаризму, зокрема, таких, як:

- 1) легітимність законодавчого органу;
- 2) парламентарна незалежність;
- 3) баланс політичних сил у парламенті та наявність опозиції;
- 4) підзвітне правління [10, с. 69].

Так, на нинішньому етапі розвитку українського парламенту стало зрозуміло, що впровадження цих політико-правових засад у практику діяльності національної легіслатури суттєво оптимізується саме завдяки концепції е-парламенту, що передбачає системне застосування ІКТ у парламентській діяльності, дигіталізацію законодавчого процесу та парламентських процедур (всіх чи частини – це є предметом гострих наукових дискусій). Вважається, що «ефективна робота Верховної Ради є передумовою успішного реформування країни, а запорукою її ефективної роботи є запровадження електронного парламентаризму» [11, с. 57]. Отже, у цьому контексті повноцінне впровадження е-парламенту має виконати подвійне соціальне призначення: стати ключовим компонентом е-демократії як сучасним інноваційним засобом функціонування відкритої парламентської установи та взірцевим прикладом для розвитку е-демократії на регіональному і місцевому рівнях [12, с. 231].

Література

1. Чукут С. А. Впровадження електронного парламенту в Україні в контексті сучасних світових тенденцій. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2016. Вип. 1(53). С. 133–137.
2. Омельченко Н. Л. Інформатизація парламентської діяльності в Україні. *Діджиталізація та права людини: зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 берез. 2021 р.)*. Хмельницький: Хмельн. ун-т упр. та права імені Л. Юзькова, 2021. С. 236–241.
3. Niebel D., Kopp G., Beerfeltz H. Information and Communications Technology (ICT): Key Technologies for Sustainable Development. *BMZ Strategic Paper*. 2013. No. 2. Pp. 1–32.

4. Oni A. A., Musa U., Oni S. E-Revenue Adoption in State Internal Revenue Service: Interrogating the Institutional Factors. *Journal of Organizational and End User Computing (JOEUC)*. 2020. No. 32(1). Pp. 41–61.

5. Loukis E. Using advanced information technologies for increasing public participation in the Greek parliament. *Journal of Balkan and near Eastern Studies*. 2011. No. 13(1). Pp. 13–35.

6. Unwunchola A. A., Adinlewa T., Udeh, K. An Appraisal of the Role of ICT as a Tool for Participatory Democracy in Nigeria. *MCC Journal*. 2017. No. 1(1). Pp. 69–87.

7. Vesnic-Alujevic L. Nacarino R. C. The EU and its democratic deficit: Problems and (possible) solutions. *Europen Review*. 2012. No. 11(1). Pp. 63–70.

8. Elliott C. Clientelism and the Democratic Deficit. *Studies in Indian Politics*. 2016. No. 4(1). Pp. 22–36.

9. Байковський П.Б. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС. *Вісник Львівського університету: Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 103–112.

10. Дубас В. Європейські стандарти сучасного парламентаризму (за позиціями Європейської комісії «За демократію через право»). *Часопис конституційного права*. 2019. № 2. С. 60–73.

11. Корж І. Ф. Розвиток електронного парламентаризму як ознака подальшої демократизації держави. *Інформація і право*. 2018. № 3(26). С. 56–67.

12. Нижник А. І. Сучасні тенденції організаційно-правового та інноваційного забезпечення парламентського контролю в Україні. *Інформація і право*. 2021. № 4(39). С. 222–232.

УДК 340: 342.7(043.2)

Олещенко В.Ю., к.держ.уп.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦІННІСНИЙ ЗМІСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Інститут прав людини має тривалу історію свого формування та становлення. Проте, актуальність цієї теми, не має часових обмежень та не є вичерпною. Особливо у ХХІ столітті, створені міжнародні і міжурядові організації все частіше і частіше підіймають питання, пов'язані з правами людини. З одного боку, це є свідченням того факту, що суспільний розвиток має свій безпосередній вплив на розвиток права та його інститути, а також на виклики, які постають перед людством. З іншого боку, актуальність піднятої теми є фактом того, що усталена правова система та правові норми не справляються зі своєї початковою місією. Ця проблема має відсилку до питання про гарантії прав людини.

Але також важливим питанням є питання про зміст прав людини. Що саме ми маємо на увазі, коли говоримо про права людини? Чому

класифікація прав людини має різні форми та вигляди? Які саме «складові» інституту прав людини перебувають під пильною увагою міжнародної спільноти і під загрозою порушення?

Першим міжнародним документом, який започаткував зародження інституту міжнародного права прав людини стала Загальна декларація прав людини 1948 року. Цей Акт впродовж 76 років продовжує утримувати статус найвпливовішого документу із захисту та гарантій прав людини. Його основоположні принципи ратифіковані у національному законодавстві багатьох країн. Але, якщо після Другою світовою війни Загальна декларація стала своєрідною панацеєю для приведення світу до правового порядку, то чи залишилися ці принципи дієвими у XXI столітті? Що змінилося за 76 років? Правова система, виклики чи самі права людини? На аргументацію останнього можна тезисно зазначити, що жоден нормативний акт не зможе передбачити та вмістити весь спектр свобод, які може мати людина. Особа має більше прав, ніж може вмістити перелік одного документу. І тут знову маємо повернутися до питання про сутнісний зміст прав людини. Чи має людина тільки ті права, які визначені нормативно? Можливо вона має більше прав, навіть якщо вони не закріплені юридично.

Права людини не є остаточно визначеною категорією. У науці існує багато визначень та підходів до розуміння прав людини. Різні юридичні школи також формулюють своє розуміння. Попри велику кількість різних підходів до розуміння, більшість визначень зводиться до особистості людини та її можливостей щодо користування правами і свободами у різних соціальних ситуаціях.

Виходячи з цієї позиції та з проаналізованих документів щодо захисту прав людини, можна зазначити, що основними цінностями, на які спрямована охоронна функція міжнародних документів є людська гідність і рівність. «Усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні ставитися один до одного в дусі братерства» [1]. Людська гідність і рівність визначаються першочерговим, базовим принципом, без додержання якого, людина не може реалізовувати себе як особистість у суспільстві. Не менш важливими цінностями, які логічно «продовжують» або підтверджують (закріплюють) базові визначені цінності (рівність і гідність) є свобода, справедливість, недискримінація, повага до інших, відповідальність. Кожна з перелічених цінностей, цей перелік не є вичерпним, має свою специфіку і наукову школу пізнання. Вони існують як ціннісні категорії прав людини автономно, юридично обґрунтовано, але їх реальна юридична сила має дію лише, коли всі інші забезпечені і реалізовані. Не може бути дотримано принцип справедливості, якщо порушено принцип свободи тощо.

Отже, основні цінності прав людини складають фундамент міри та меж правової поведінки і свободи людини. Без визначених цінностей людина є обмеженою у своїх можливостях, а відповідно у тому, що ми звикли називати правами. Тому, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що змістом прав людини є базисні цінності, які спрямовані на визначення автономності людини.

Література

1. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. / База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 31.01.2024).

УДК 342.5 (043.2)

Орлов О.О., адвокат,
м. Носівка, Чернігівська обл., Україна
Меланіч В.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРИНЦИП ПРОЗОРОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Принцип прозорості виступає одним з базових елементів забезпечення демократії та верховенства права, запорукою ефективного функціонування місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства. Проте нормативного відображення в Конституції України цей принцип не набув. До того ж існує проблема визначення поняття прозорості та відповідного принципу. У законодавчій базі України він або згадується без пояснення, або за змістом ототожнюється з принципами відкритості, гласності, публічності. Різні правові акти розглядають його з різних поглядів. Принцип прозорості вкладений у ЗУ «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про публічні закупівлі», «Про державну службу» та інші.

Національне законодавство визначає необхідність дотримання принципів прозорості та відкритості в різних сферах і тільки у конкретних випадках розглядає їхні складові детальніше [1]. Загалом українське законодавство ідентифікує поняття «прозорість» як необхідність дотримання принципів відкритості та підзвітності у різних сферах і в окремих випадках деталізує їх складові.

Необхідно зазначити, що до початку війни Україна мала високий рівень прозорості, який був підтверджений міжнародними рейтингами:

– Open Data Maturity Report (ODM) – 2 місце із 35 (97% зрілості відкритих даних (2022 рік));

– Corruption perceptions index (CPI) – 116 зі 180 країн світу у рейтингу (33 бали зі 100 (2022 рік));

– Open budget survey (OBS) – 65 набраних балів (2021 рік) [2];

Прозорість є одним із ключових принципів післявоєнної відбудови України. Тому відновлення рівня доступу до інформації, враховуючи аспекти безпеки, є невід’ємною частиною цього процесу. Дане положення міститься у Меморандумі між МВФ та Україною. Крім того, прозорість виступає як один із основних принципів, який знайшов відображення у підсумковому документі «Декларація Луганю» під час Міжнародної конференції з відновлення України (URC 2022).

Такі проблеми: як надмірна кількість органів влади, нечіткий розподіл їх повноважень і відповідальності, велика кількість нормативно-правових актів та розбіжності в оцінці руйнування майна - ускладнюють здійснення громадського контролю за процесом відновлення та відбудови. При використанні державних коштів існує ризик корупції, неефективного використання та зловживань. Отже, процес відновлення і відбудови повинен бути максимально прозорим та відкритим. На місцевому рівні підходять до цієї проблеми по-різному. З позитивного досвіду, який вже впроваджений в Україні, важливо відзначити рішення Київської обласної військової адміністрації про створення Спостережної ради, яка забезпечує контроль на всіх етапах відбудови, від планування до завершення проєктів. Ще одним прикладом є рішення міського голови Миколаєва, яке передбачає публікацію всіх кошторисів на капітальний та поточний ремонт у машиночитному форматі, що робить процес відновлення та відбудови більш прозорим. Такі ініціативи важливо розповсюджувати на інші регіони України [3].

Засади відкритості і прозорості стають ключовими у процесах відбудови, оскільки вже можна передбачити, що значну частину необхідних фінансів надаватимуть міжнародні партнери. Кількість цих партнерів буде великою, і кожен з них матиме власні вимоги щодо звітності, закупоківель тощо. Таким чином, важливо забезпечити повну прозорість у всіх проєктах відновлення, щоб громадяни та партнери могли ефективно відстежувати кожен етап цього процесу.

Для прозорого процесу післявоєнної відбудови України розпочала свою роботу державна електронна екосистема DREAM, яка створює єдиний цифровий маршрут для всіх проєктів відбудови [1]. Ця платформа надає можливість громадам створювати власні проєкти та отримувати фінансування не лише з бюджету, а й від міжнародних партнерів,

забезпечуючи контроль за результативністю та ефективністю реалізації проектів. Презентація публічного модуля цифрової екосистеми управління відновленням DREAM відбулася під час конференції Ukraine Recovery Conference (URC) у червні 2023 року в Лондоні.

Таким чином, повна відбудова України буде реалізована після успішної перемоги, але важливо навести основні принципи та створити прозорі умови для цього процесу вже зараз. Відновлення доступу до інформації, яка була обмежена під час війни, визнається ключовим кроком для забезпечення прозорості влади перед громадянами та міжнародними партнерами. Оскільки відбудова України буде великою мірою залежати від фінансової допомоги партнерів, важливо забезпечити відкритість процесу для подальшої підтримки та створення позитивного іміджу країни як демократичної та відкритої. Тому принцип відкритості та прозорості відіграє ключову роль у відновленні, прогресі та підвищенні демократії в Україні.

Література

1. Бондар В. Прозорість як гарантія ефективної діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a0057ac1-d9eb-411b-8ed4-fd62f776daf2/content> (дата звернення: 25.01.2024).

2. Прозорість під час війни та її важливість у відбудові. URL: <https://info/prozorst-pid-chas-viyny-ta-ii-vazhlyvist-u-vidbudovi/> (дата звернення: 25.01.2024).

3. Прозорість – запорука успішного відновлення. URL: https://lb.ua/blog/victor_mazyarchuk/577148_prozorst_zaporuka_uspishnogo.html (дата звернення: 25.01.2024).

УДК 341; 347(043.2)

Островська Б.В., д.ю.н.,
Інститут правотворчості та науково-правових
експертиз НАН України, м. Київ, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ

Одним із актуальних питань захисту прав осіб, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії, або виконують покладені на них завдання в районах воєнних (бойових) дій, зокрема військовослужбовців та поліцейських, професійна служба яких пов'язана з високим ризиком втрати репродуктивної функції в

результаті отримання захворювання чи інвалідності при виконанні ними своїх службових обов'язків.

Ще з 2014 року, а особливо в умовах повномасштабного російського вторгнення після 24.02.2022 р., Україна понесла значні втрати серед чоловічого населення репродуктивного віку. Демографічні показники (за рівнем смертності і народжуваності) демонструють вражаючі цифри. В цих умовах права людини, які регулюють сферу її репродуктивного здоров'я (репродуктивні права), насамперед право на продовження роду, набуває особливої значущості.

22.11.2023 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» № 3496-IX (набирає чинності 23.03.2024 р.), що підіймає питання забезпечення права на охорону репродуктивного здоров'я, яке зокрема охоплює й реалізацію права на біологічне батьківство (материнство) [1]. З одного боку, цим Законом регулюється питання «забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців на випадок втрати ними репродуктивної функції при виконанні обов'язків оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства», що дає певні державні гарантії щодо збереження можливості біологічного батьківства (материнства) для захисників та захисниць України у випадку отримання ними поранень, які впливають на репродуктивні функції. З іншого боку, Законом установлюється, що: «у разі загибелі або визнання померлою в установленому порядку особи, репродуктивні клітини якої зберігаються, їх зберігання припиняється з подальшою утилізацією» [1]. В прийнятті таких змін до пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 05.10.2023 р. № 2011-XII вбачається дискримінаційне рішення не лише стосовно чоловіків військовослужбовців та поліцейських, для яких обов'язок захищати державу і право бути біологічним батьком не мають перетинатися, але й насамперед стосовно їх родин, зокрема репродуктивних прав їх дружин. Втрата чоловіка при виконанні його військового (службового) обов'язку є глибокою психологічною травмою, після якої позбавлення останньої можливості мати від нього генетично рідну дитину є додатковим ударом для жінки. Ця проблема надала суспільного резонансу питанню посмертної репродукції.

Лише донори репродуктивних клітин, а надалі визначені правонаступники мають законне та переважне право на волевиявлення у всіх спірних питаннях щодо їх подальшого використання [2, с. 452-453]. У цьому контексті Пропозиції Міністерства у справах ветеранів України до проекту Закону, що стосується біологічного батьківства (материнства)

(№ 6528/1.1/6.2-22 від 23.09.2022) мають експертну цінність для внесення поправок до зазначеного Закону та подальшої законотворчості в цій сфері [3].

Безумовно для держави надання такої можливості торкається питання витратної частини держбюджету. І не лише на оплату послуг зі зберігання репродуктивних клітин, а й на забезпечення пілг дітям загиблих військовослужбовців та поліцейських. Звичайно, що при підготовці проекту Державного бюджету України на 2025 та наступні роки потрібно передбачити видатки за окремою бюджетною програмою на реалізацію заходів щодо надання особам, визначеним цим Законом, медичних послуг, необхідних для здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин для забезпечення реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство) на випадок втрати репродуктивної функції.

Слід зазначити, що саме держава має сприяти реалізації програм репродуктивного здоров'я населення, зокрема шляхом надання певних послуг у цій сфері бюджетним коштом, оскільки, як проголошує Конституція України, «людина, її життя і здоров'я <...> визнаються Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3), «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» (ст. 51) [4]. У цьому контексті принципово важливим є запровадження спеціальних програм щодо створення державних кріобанків для зберігання репродуктивних клітин [5, с. 66, 69]. Забезпечення таких програм (проектів) коштом держави сприятиме реалізації права вищезазначених осіб, які віддали своє життя за захист України, на біологічне батьківство (материнство). І після їх смерті держава має нести моральний обов'язок забезпечення можливості (закріпленої як право) бути народженим (ба більше – зачатими) їх нащадкам, що є по суті їх правом на продовження роду.

Крім того, має бути запроваджений державний контроль за переміщенням (у випадку об'єктивної необхідності) репродуктивних клітин за межі території України, а саме: встановлена заборона на їх вивезення з урахуванням чітко визначених виключних обставин. Водночас не потрібно забувати, що Україна завжди була в центрі уваги світового репродуктивного туризму. Тому закріплення запропонованих змін в Законі відкриває «вікно» можливостей їх неконтрольованого використання як українськими репродуктивними клініками, так і закордонним з моменту їх транспортування за кордон, до прикладу як донорського біоматеріалу чи з іншою незаконною метою (комерційною чи експериментальною).

Турбота держави про майбутні покоління є довгостроковим вкладом у людський капітал як основу національного багатства країни. Саме на обов'язку держави, закріпленому в ст. 16 Конституції України, що

стосується «збереження генофонду Українського народу», який безумовно охоплює природне право людини на батьківство та материнство, має бути зроблений основний акцент під час розроблення законодавчого регулювання цієї сфери.

Література

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство): Закон України від 22.11.2023 р. № 3496-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-IX#Text>

2. Островська Б.В. Міжнародно-правове регулювання права людини на життя в контексті біоетики. Видання друге. Норма права. 2023. 558 с. URL: <https://jurkniga.ua/author/ostrovska-b-v/>

3. Пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство» № 6528/1.1/6.2-22 від 23.09.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-ta-dopovnen-do-deyakikh-zakoniv-ukraini-z-metoyu-zabezpechennya-prav-uchasnikiv-viyni-na-biologichne-posttravmatichne-batkivstvomaterinstvo>

4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Островська Б.В. Діти in vitro: українські реалії приватноправового регулювання. Нове українське право. 2022 (1). С. 64-70. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.1.9>

УДК 340, 378.1(043.2)

Палеха В.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливістю сучасного розвитку суспільства є швидкоплинність та трансформація зовнішніх факторів і умов, що на нього впливають. Саме тому, характерною ознакою розвитку освіти в Україні є необхідність її адаптації до динамічних змін, спричинених різними факторами. Одним із значних поштовхів у цьому питанні стали, по-перше, пандемія COVID-19, а, по-друге, акт зовнішньої агресії росії проти України, які обидва кардинально змінили традиційне навчання, що значною мірою вплинуло на організацію освітнього процесу в усіх закладах, змусивши пришвидшено оцифровуватись.

Цифровізація вищої освіти є сучасною формою прояву інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, системами налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично створює умови для взаємодії віртуального та фізичного буття, тобто генерує кіберфізичний освітній простір. Вона має дві сторони реалізації: по-перше, формування цифрового освітнього середовища, як сукупності цифрових засобів навчання (онлайн-курсів та сервісів); по-друге, глибока модернізація освітнього процесу, покликаною забезпечити підготовку людини до життя в умовах цифрового суспільства та підвищити рівень її професійної діяльності [1].

Ефективний розвиток вищої освіти можливий лише за умови комплексного розв'язання проблем, щодо її цифровізації, яка в свою чергу має великий вплив на традиційну систему вищої освіти, змінюючи її сприйняття та формуючи її нову якість. Зокрема, це проявляється в таких аспектах як:

- збільшення кількості віртуальних освітніх платформ;
- багаторазове й багатоцільове використання того самого електронного ресурсу в освітньому процесі (для надання різних за змістом освітніх послуг);
- впровадження нових освітніх технологій і цифрових освітніх платформ, що надають освітні послуги.

Введення правового режиму воєнного стану на території України стало потужною причиною для інтенсивного пошуку нових дистанційних методів навчання, оскільки війна спровокувала значне переміщення людей як на території України, так і за кордоном.

Відповідно, цей фактор істотно вплинули на освітній процес, а також емоційний стан студентів і викладачів. За порівняно короткий проміжок часу закладам вищої освіти довелося адаптуватися до нових реалій сьогодення. Відтак, освітній процес став більш гнучким, мобільним та персоналізованим. Означене вплинуло і на зміст вищої освіти, методи, засоби й технологію надання та отримання відповідних освітніх послуг, організаційні форми роботи та управління діяльністю студентів і викладачів.

Як приклад, пришвидшеної цифровізації можемо навести факт того, що наразі більшість закладів вищої освіти проводять заняття за допомогою електронних платформ і додатків, таких як: Zoom, Google Meet, Moodle, тощо, а також використовують навчальні ресурсів із різноманітних освітніх вебсайтів (навчальні відео, пояснення, тести тощо).

До основних освітніх технологій, що забезпечують реалізацію цифрового навчання, відносять: адаптивне навчання, технології

дистанційного, мобільного та змішаного навчання, технологію «перевернутого класу» та ін.

Онлайн технології є основою для взаємодії суб'єктів освітнього процесу у дистанційному форматі, де опосередкована взаємодія віддалених один від одного учасників освітнього процесу функціонує за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Такий спосіб навчання встановлено Законом України «Про вищу освіту» як окрему форму здобуття освіти – дистанційну [2]. Просте запровадження технологій у традиційному навчанні може зробити освітній процес дещо більш адаптованим до вимог сучасності, але принципово не змінить його результативність та ефективності у отриманні послуг[3]. Для того, щоб досягти кращих результатів у високотехнологічному навчанні потрібно опанувати більш новіші технології як студентам, так і викладацькому складу.

Як влучно зазначають науковці, зокрема, Дж. Кіген, наразі існує великий потенціал технологій дистанційного навчання в забезпеченні наданні освітніх послуг різних категорій громадян. О. Рон, К. Поллок, С. Шварц та Д. Бак відзначають важливу роль дистанційного навчання в підвищенні ефективності інформаційно-комунікаційних технологій у процесі отримання, обробки інформації та прогнозуванні моделей розвитку.

Загалом цифровізація освіти повинна стати більш захопливою, інтерактивною, мотивуючою, такою, що спонукатиме молоде покоління до навчання та поглиблення знань аби надавати можливість українським студентам більші конкурентні переваги у працевлаштуванні у сучасному глобальному світі.

Цифровізація вищої освіти є головною метою структурних реформ у багатьох країнах, підставою для запровадження інновацій в навчанні та викладанні, невід'ємною складовою професійної діяльності.

Війна стала глобальним викликом для України та змусила замислитися над тим, якою має бути система вищої освіти, якій належить провідна роль «формування» світогляду особистості й опануванні загальнолюдських знань і вмінь. Питання якості навчання та організації освітнього процесу стали ще актуальнішими в процесі переходу закладів вищої освіти на дистанційний формат роботи у сучасних умовах.

Однією із заporук нашої перемоги є ґрунтовні знання і уміння, використання інноваційного потенціалу в освітній сфері на засадах системного підходу, професіоналізму, творчості та ініціативності.

Література

1. Цифровізація освіти – імператив її розвитку. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія*. Київ: КОНВІ

ПРИНТ, 2021. С. 117-132. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%201%20%281%29.pdf> (дата звернення: 28.01.2024).

2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.01.2024).

3. Clifford Maxwell. What Blended Learning Is - and isn't. URL: <https://www.blendedlearning.org/what-blended-learning-is-and-isnt/> (дата звернення: 28.01.2024).

УДК 340.1(043.2)

Пархоменко Н.М., д.ю.н., професор,
член-кор. НАН України,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Одним із недоліків сучасного правового розвитку є недостатня прогнозованість законодавчого процесу, що негативним чином позначається на ефективності правового регулювання суспільних відносин, забезпеченні прав і свобод громадян, правопорядку та законності в Україні. Важливого значення проблема поетапного, послідовного, логічного, системного та науково обґрунтованого розвитку законодавства буде мати в повоєнний період, період відбудови та відновлення стабільного правопорядку в Україні.

Саме тому для підвищення рівня ефективності правотворчого процесу та, відповідно, якості правового масиву та ефективності правового регулювання суспільних відносин, режиму законності та правопорядку, має науково-правове супроводження правотворчої діяльності суб'єктів державної влади, уповноважених на розробку та прийняття нормативно-правових актів. Особливо це стосується правового моніторингу, наукової експертизи та наукового прогнозування як складових відповідного процесу.

Відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» завдання з підготовки Концепції розвитку законодавства України, спрямованої на створення досконалої системи законодавства, було поставлено перед НАН України, як провідною науковою установою, яка завдяки науковому потенціалу шляхом пізнання об'єктивних закономірностей розвитку суспільних відносин, які потребують правового регулювання, може здійснити прогноз їх подальшого поступового розвитку у повоєнний період.

З огляду на це, модернізації уявлення, конкретизації та виявлення сутності та змісту, вивчення відповідного зарубіжного досвіду, потребує з'ясування поняття та основних ознак наукової концепції розвитку законодавства як прогностичного документу публічної політики, адже саме таку характеристику отримує Концепція у новому Законі.

Згідно зі статтею 22 Закону Наукова концепція розвитку законодавства України є прогностичним документом публічної політики, який розробляється з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України.

Підготовка наукової концепції передбачає існування відповідних аналітичних навичок, умінь та досвіду в певній сфері пізнання соціальної дійсності. Відповідно створення Концепції розвитку законодавства України може бути здійснене науковими установами юридичного профілю, що мають досвід законопроектної, науково-експертної роботи та відповідні наукові здобутки щодо проблем правового регулювання всіх сфер суспільних відносин, реалізації законодавства в аспекті визначення його ефективності. Тобто мають системне уявлення про стан, проблеми розвитку системи права та системи законодавства та здатні прогнозувати їх подальший розвиток.

Тому Наукова концепція розвитку законодавства України як прогностичний документ публічно-політичного характеру має визначати стратегію дій суб'єктів правотворчості у здійсненні планів, програм, реформ у сфері права та перелік нормативно-правових актів, необхідних для розробки і прийняття в хронологічній послідовності, зберігаючи логіку розвитку відповідної галузі законодавства; пріоритети у соціально-економічному розвитку; узгоджуватися з раніше прийнятими стратегічними документами (програмами, планами, стратегіями, концепціями) державного рівня щодо розвитку окремих сфер суспільних відносин або корегувати їх; передбачати необхідність розробки і прийняття лише об'єктивно-зумовлених нормативно-правових актів, уникати зайвого правового впливу, зарегульованості суспільних відносин. Таким чином Концепція визначає план правотворчої діяльності на довгострокову та короткострокову перспективу, є результатом масштабного моніторингу чинної системи законодавства щодо відповідності об'єктивно-існуючим потребам соціально-економічного розвитку.

Безумовно Концепція має охоплювати перспективу правового впливу на найважливіші сфери суспільних відносин, що має включати розробку і прийняття первинних нормативно-правових актів, а також нормативно-правових актів про внесення змін і доповнень до чинного законодавства.

Таким чином забезпечується відповідність його всіх складових реально існуючим суспільним відносинам.

Відповідно, концепція має передбачати заходи спрямовані не лише на модернізацію чинного законодавства, але й на його упорядкування шляхом його систематизації, інкорпорації, кодифікації та консолідації. Ця діяльність має також відбуватися відповідно до євроінтеграційних зобов'язань України, тобто передбачати заходи з адаптації законодавства України до права ЄС. Тому існує необхідність в уніфікації та стандартизації законодавства України.

У цій Концепції як документі юридичного прогнозування, що відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку, засновується на новітніх досягненнях науки, мають бути відображені: тенденції розвитку сучасної правової системи; соціальні потреби, публічні інтереси та суспільні відносини, що потребують врегулювання шляхом правотворчої діяльності; перспективні форми і методи правового регулювання суспільних відносин; системність регулювання суспільних відносин; оцінка впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання.

Крім того, стратегія і тактика Концепції має бути спрямована на завершення реформ, що тривають в Україні десятки років в сфері судоустрою та судочинства, правоохоронної діяльності, адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування та інших важливих сферах суспільних відносин як передумови ефективного розвитку Української держави в повоєнний період. Це також актуалізує потребу в посиленні теоретичних засад законодавчої, виконавчої, судової та інших видів державної влади, високого рівня наукового забезпечення їхнього реформування.

При цьому визначальним щодо сутності та змісту Концепції має бути визначення її загальної мети, або стратегічного напрямку (вектору) державно-правового розвитку.

Пархоменко М.М., к.ю.н., доцент,
Мамедова А.Ф., здобувачка вищої освіти,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,
м. Луцьк, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні електромобілі стали сучасною складовою для автомобільної індустрії та суспільства в цілому, які впевнено захоплюють світовий ринок. Однією з основних відмінностей електромобіля від традиційних автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння є те, що він не використовує бензин або дизельне паливо для приводу, а замість цього отримує електроенергію для руху.

Електромобіль – це автомобіль, який працює на електричному живленні, зазвичай використовуючи електричні батареї як джерело енергії. Перед суспільством виникла проблема дефіциту енергоресурсів та жакливий стан навколишнього середовища, яке страждає від забруднення тому електромобілі, сьогодні є одними із найперспективніших видів транспорту.

Найбільш визначеними у своєму прагненні до сталого доквілля є країни, такі як Норвегія та Німеччина. Перша з них виражає рішучий намір повністю відмовитися від двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ) до 2025 року, тоді як німецька сторона зобов'язала себе досягти цієї мети до 2030 року. Франція оголосила про намір повністю припинити продажів бензинових і дизельних автомобілів до 2040 року. Велика Британія взяла на себе зобов'язання здійснити 100-відсотковий перехід на транспортні засоби з нульовим рівнем викидів до цього ж часу.

Український попит на електромобілі не відстає від світових тенденцій, оскільки за результатом Інституту досліджень авторинку на кінець липня поточного року в Україні було зареєстровано понад 64,3 тисячі електричних транспортних засобів. З цієї кількості близько 62,2 тисячі складають легкові автомобілі, а понад 2 тисячі – вантажівки [1]. Якщо порівнювати з аналогічним періодом у 2022 році, то рік тому на українських дорогах було лише близько 40,3 тисячі електромобілів. Іншими словами, за цей рік спостерігалось зростання кількості електричних транспортних засобів на понад 60%.

Але незважаючи на позитивні тенденції у зростанні кількості електромобілів, інфраструктура для їх зарядки залишається недостатньою та неоднорідною. Слід відзначити, що мережа зарядних станцій

переважно розгортається великими містами, тоді як на міжміських трасах їхня кількість обмежена. Це призводить до упередження, що електромобілі більш придатні для користування в міських умовах.

За даними міністерства інфраструктури, станом на 1 листопада 2021 року українська зарядна мережа для електромобілів налічувала 3244 станції з 7661 терміналом [2]. Дані показники доводять, що для зростання кількості електромобілів їх потенційні власники потребують впевненості в тому, що вони можуть отримати доступ по всій території країни до розвиненої та зручної для них мережі зарядних станцій.

Для сприяння розвитку інфраструктури зарядних станцій та зробити користування електромобілями більш доступним та зручним для користувачів автор пропонує ряд насупних кроків:

1) провести детальний аналіз попиту на зарядні станції та визначити оптимальні місця для їх розміщення, враховуючи рух автомобільного транспорту та місця масового скупчення людей;

2) розробити стратегічний план розвитку мережі зарядних станцій на короткий, середній та довгий терміни, а також визначити необхідну кількість та типи зарядних станцій для кожного регіону;

3) передбачити фінансові заходи для підтримки розвитку інфраструктури заряджання. Це може включати податкові пільги для компаній, які встановлюють зарядні станції;

4) впровадження інноваційних технологій для зарядних станцій, таких як швидке заряджання, автоматизоване управління, системи оплати тощо;

5) залучення до міжнародних ініціатив та співпраці для розвитку міжнародних мереж зарядних станцій тощо.

Варто зазначити, що перехід до електромобілів є важливим етапом у розвитку транспортної системи, який вимагає не лише технічних інновацій, але і ретельного законодавчого впорядкування для ефективної та безпечної імплементації нових технологій.

Основні нормативно-правові акти, які слід враховувати в контексті впровадження електричного транспорту, включають Закони України «Про транспорт» [3], «Про автомобільний транспорт» [4], «Про міський електричний транспорт» [5], які визначають правові, організаційні та соціально-економічні засади функціонування міського електричного транспорту загального користування на ринку транспортних послуг і спрямований на створення сприятливих умов для його розвитку, задоволення потреб громадян у доступних, якісних і безпечних перевезеннях.

Незважаючи на воєнні дії в Україні, які виникли через повномасштабне вторгнення РФ, спостерігається активний розвиток електромобільності.

Держава визнала важливість даного питання був введений в дію Закон України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» від 24.02.2023 № 2956-ІХ [6], спрямований на подолання залежності від традиційних видів палива та сприяння розвитку інфраструктури для зарядки електротранспорту.

Спрямованість суспільства і бізнесу на підтримку електромобільності в умовах воєнних дій може свідчити про бажання зменшення впливу на довкілля та розвитку сталого способу транспортування. Дана позитивна тенденція може виступати не лише як ключовий аспект економічного розвитку, але і як демонстрація впливу сучасних технологій на формування сталого майбутнього, навіть у нестабільних обставинах.

Таким чином, впровадження електромобілів є завданням, яке вимагає ретельного вивчення всіх основних аспектів на рівні законодавства. Ця технологічна перетвореність надає нові можливості, які можуть змінити наше сприйняття транспортування та сприяти зменшенню негативного впливу транспортного споживання на навколишнє середовище. Завдяки належному правовому регулюванню можна створити сприятливі умови для екологічно чистого та сталого розвитку транспортної системи, оскільки перехід до електромобілів представляє собою важливий етап у руху до більш екологічної та енергоефективної майбутньої мобільності.

Література

1. Інститут досліджень авторинку. URL: <https://eauto.org.ua/> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2024).

3. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

4. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

5. Про міський електричний транспорт: Закон України від 29.06.2004 № 1914-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-15#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

6. Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів: Закон України від 24.02.2023

УДК 343.4(043.2)

Похиленко І.С., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ В ЦИФРОВІЙ ПЛОЩИНІ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Цифрові технології є невід’ємною частиною сучасного суспільства. Вони змінюють способи нашого життя, роботи та спілкування. Водночас цифрові технології створюють нові виклики та загрози для прав людини та демократичних цінностей.

Україна, як і інші країни Європейського Союзу, прагне до розвитку цифрової держави. Це передбачає створення ефективної та прозорої системи державного управління, яка використовує цифрові технології для підвищення якості життя громадян.

Успішний розвиток цифрової держави в Україні можливий лише за умови дотримання правових цінностей. Ці цінності є основою для справедливого та рівного доступу громадян до цифрових технологій, захисту їхніх прав та свобод у цифровій площині.

Серед правових цінностей, які є основою для розвитку цифрової держави, можна виділити такі:

Права людини: права людини є основою будь-якого демократичного суспільства. У цифровій площині вони включають право на приватність, свободу вираження поглядів, рівний доступ до інформації та освітніх ресурсів.

Демократичне управління: цифрові технології можуть бути використані для підвищення ефективності та прозорості державного управління. Водночас важливо, щоб ці технології використовувалися у спосіб, який відповідає демократичним цінностям.

Справедливість: цифрові технології можуть посилити соціальну несправедливість, якщо вони не будуть доступними для всіх громадян. Важливо забезпечити справедливий доступ до цифрових технологій для всіх, незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи інших характеристик.

Умови воєнного стану в Україні створюють додаткові виклики для забезпечення правових цінностей у цифровій площині. Російська агресія

призвела до порушення прав людини, зокрема, і в діджиталсфері (порушення приватності, поширення дезінформації та кібератаки).

Загалом кількість DDoS-атак у 1 кв. 2022 р., порівняно з 1 кв. 2021 р., збільшилася на 450%, а тривалість таких атак зросла майже на 8 000% [1]. Хоча найбільше збоїв відбувалось у лютому-березні 2022 р., DDoS-атаки продовжують вражати Україну. За даними Держспецзв'язку, з початку широкомасштабної війни росії проти України, остання зазнала 2 194 кібератаки. Рекорд склав 275 DDoS-атак на добу [2]. З початку війни СБУ нейтралізувала майже 3 500 кібератак на органи влади та об'єкти інфраструктури [3]. З них 1 650 кіберзагроз виявлено в режимі реального часу. Більшість російських атак мали на меті або знищити цифрові сервіси, або дестабілізувати роботу стратегічно важливих підприємств енергетичної та транспортної галузей. Також слід згадати масштабний збій у роботі оператора мобільного зв'язку "Київстар", який стався 12 грудня 2023 року. Офіційно мережу атакували хакери. Через збій по всій країні був відсутній мобільний зв'язок та інтернет від "Київстара" у 24 млн клієнтів. Не працював сайт оператора та мобільний додаток. При цьому компанія «Київстар» заявила, що персональні дані абонентів не скомпрометовані [4]. До ліквідації наслідків атаки були залучені компанії Microsoft, Cisco, Ericsson [5]. За словами начальника служби зв'язків з громадськістю командування Сухопутних військ ЗСУ підполковник Володимира Фітьо [6] збій у роботі «Київстар» не вплинув на дії українських військовослужбовців на лінії фронту. В свою чергу заступник глави Нацбанку України Олексій Шабан заявив, що українські банки мають створити резервні канали зв'язку для своєї інфраструктури через збої частини POS-терміналів після хакерської атаки на «Київстар». Він також зазначив, що Нацбанк «протягом 2022-2023 років постійно фіксував кібератаки різного рівня складності на об'єкти інформаційної інфраструктури банків та небанківських фінустанов» та закликав фінансові установи до посилення їхньої кібербезпеки [7].

Підсумовуючи викладене, слід відмітити, що в умовах воєнного стану важливо посилити правове регулювання цифрової сфери в Україні. Це дозволить забезпечити захист прав людини та демократичних цінностей у цифровій площині, а також сприятиме ефективному використанню цифрових технологій для забезпечення безпеки та розвитку України.

Для забезпечення правових цінностей у цифровій площині в Україні необхідно вжити таких заходів:

- 1) прийняти законопроект про захист персональних даних № 8153 від 25.10.2022 р., який пришвидшить інтеграцію України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу, а також максимально наблизить положення національного законодавства до європейських вимог у сфері захисту персональних даних;

2) посилити систему захисту від кібератак на законотворчому та технічному рівнях;

3) продовжити впровадження освітніх програм з цифрової грамотності.

Процеси цифровізації українського суспільства надалі розгортаються, а інтеграція країни до Єдиного цифрового ринку визнається як логічний крок у напрямку реформ, які Україна активно впроваджує в рамках Угоди про асоціацію. За останні роки, завдяки посиленню співпраці з Європейським Союзом, Україні вдалося розширити свій доступ до онлайн-ринків та електронних послуг країн Європи, подолавши адміністративні бар'єри і розвинувши електронне врядування. Одночасно важливим завданням є забезпечення технічної спроможності та сумісності цифрових систем, поліпшення доступу громадян до високошвидкісного Інтернету, надання якісних онлайн-послуг та підвищення рівня цифрової грамотності.

Література

1. Doyle P. Major DDoS attacks increasing after invasion of Ukraine, TechTarget, 6 June 2022. URL: <https://www.techtarget.com/searchsecurity/news/252521150/Major-DDoS-attacks-increasing-after-invasion-of-Ukraine> (дата звернення: 22.01.2024).

2. Mingas M. Data published on Ukraine DDoS attacks, 28 March 2022, Capacity. URL: <https://www.capacitymedia.com/article/29w6ghrh06rwwjwsg35s/news/scale-of-ddos-attacks-on-ukraine-confirmed> (дата звернення: 22.01.2024).

3. Майже половину кібератак СБУ виявляє у режимі «реального часу». — Укрінформ, 3 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3584942-majze-polovinu-kiberatak-sbu-viavlaje-u-rezimi-realnogo-casu.html> (дата звернення: 22.01.2024).

4. Атака на «Київстар» була дуже потужною. Частина віртуальної ІТ-інфраструктури зруйнована – гендиректор. Громадське телебачення. 12 грудня 2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/polsha-peredaye-novij-oboronnij-paket-dlya-ukrayini-zelenskij> (дата звернення: 22.01.2024).

5. Microsoft, Cisco, Ericsson. У Київстарі назвали ІТ-гігантів, які допомагають відновити зв'язок. NV (New Voice). 13 грудня 2023. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/tech/zbiy-u-roboti-kijivstar-operator-nazvav-inozemni-kompaniji-yaki-dopomagayut-vidnoviti-zv-yazok-50376020.html> (дата звернення: 22.01.2024).

6. Романенко В. Збій у "Київстарі" не вплинув на дії українських військових – Фітьо. 12 грудня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/12/12/7432750/> (дата звернення: 22.01.2024).

7. НБУ рекомендує банкам створити резервні канали зв'язку після кібератаки на "Київстар". РБК-Україна. 14 грудня 2023 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nbu-rekomendue-bankam-stvoriti-rezervni-kanali-1702538362.html> (дата звернення: 22.01.2024).

Пріор Ю.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Головко С.Г., к.і.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На сучасному етапі боротьба з корупцією є важливою умовою для держав на шляху до європейської інтеграції. Готовність до вирішення цієї складної соціально-економічної проблеми є важливим показником для визнання готовності країни приєднатися до європейської спільноти. У такому контексті розгляд правових аспектів боротьби з корупцією є суттєвим елементом, бо визначає ефективність правової системи. Це обумовлено потребою у створенні справедливого та ефективного управління, а також визнанням того, що корупція є значною загрозою для стабільного розвитку суспільства. У контексті європейської інтеграції країни зобов'язані вдосконалювати власну правову систему та механізми з метою забезпечення ефективної боротьби з цим явищем.

Варто визначити чіткі правові рамки, які визначають корупційні злочини та встановлюють відповідальність за них. Саме чітке визначення та класифікація різних форм корупції, таких як хабарі, підкуп, незадекларовані доходи, є основою для ефективної роботи правоохоронних органів. Також важливим фактором запобігання проявам корупції є вдосконалення діяльності відповідних органів. Для підрозділів, які займаються боротьбою з корупцією, необхідно підбирати найбільш відданих справі фахівців, запровадивши нові кваліфікаційні вимоги до працівників органів боротьби з корупцією, методики професійного відбору співробітників підрозділів, які спеціалізуються на антикорупційній боротьбі [2].

Важливу роль у боротьбі з корупцією відіграє забезпечення незалежності та ефективності вітчизняної судової системи. Утвердження відповідних критеріїв відбору та врахування процесуальних гарантій у судочинстві сприяє підвищенню довіри до юридичної системи та реальності покарання за корупційні вчинки.

На державному рівні необхідно вдосконалювати органи внутрішнього контролю, аудиту та антикорупційних служб, які повинні мати достатні ресурси та повноваження для вивчення корупційних випадків, а також для впровадження ефективних заходів профілактики.

Важливого значення набуває міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією, зокрема з іншими країнами, які є членами Європейського Союзу. Обмін досвідом та найкращими практиками може

допомогти у справі вдосконалення внутрішніх механізмів та зміцнення системи протидії корупції. Боротьба з корупцією в контексті європейської інтеграції вимагає комплексного підходу, який охоплює вдосконалення правової бази, зміцнення інституцій та сприяння міжнародній співпраці. Цей процес є суттєвою умовою для наближення нашої держави до європейських стандартів, а також важливим фактором створення і підтримання прозорої системи управління.

У червні 2022 року в Україні було затверджено Антикорупційну Стратегію на 2021-2025 роки, у якій визначено, що Європейська комісія у висновку щодо заявок на членство в Європейському Союзі зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства. Ще 2020 року було проведено опитування щодо рівня корупції в Україні, яке показало, що найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією для бізнесу (57%) та населення України (52%) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38%), поліція і прокуратура (37%), державний сектор економіки (27%), податкова і митна сфери (25%), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21%). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямками у протидії корупції є поліція і прокуратура (41%), податкова і митна сфери (32%), фінансування партій та виборчих кампаній (25%), охорона здоров'я (24%), оборона і безпека (23%) [1]. Тому серед основних принципів Антикорупційної Стратегії були визначені такі: забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Отже, варто зазначити, що боротьба з корупцією в контексті європейської інтеграції сприятиме прогресивному цивілізованому розвитку вітчизняного суспільства. Утвердження дієвих правових норм, їх реалізація на практиці через ефективні механізми контролю та відповідальності слугуватимуть досягненню успіху у справі антикорупційної боротьби. Ефективна і активна співпраця з міжнародними інституціями якраз і створює основу для подолання цього негативного явища.

Література

1. Антикорупційна Стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 31.01.2024).

2. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Про деякі аспекти протидії корупції в Україні. URL:<https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/564-pro-deyaki-aspekti-protidiji-koruptsiji-v-ukrajini.html> (дата звернення: 31.01.2024).

УДК 341.1 (043.2)

Процко В.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Бухер М.О., провідний фахівець,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЄС ЯК КРИТЕРІЙ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Правові цінності є духовними і матеріальними об'єктами, що мають позитивну значущість для людини, людських спільнот і суспільства в цілому і визначають соціальну активність учасників суспільних відносин. Європейські цінності закріплені в нормативно-правових документах ЄС, а саме: Копенгагенські критерії членства в ЄС, Лісабонський договір тощо.

До основних базових європейських цінностей відносяться: мир (відсутність збройних конфліктів та їх вирішення між державами, якщо вони виникають, шляхом переговорів); права людини (дотримуються всі члени суспільства незалежно від сфер діяльності); демократія (дотримання справедливості та рівності для всіх); свобода особистості (необхідна умова існування суспільства, виявляє вищу духовну суть людини і цінність життя); законність (дотримання і виконання законів усіма суб'єктами права); рівноправність (рівність усіх громадян суспільства перед законом і судом); соціальна згуртованість (єдність дій, у процесі яких досягаються певні цілі); повага до інших культур (толерантне ставлення до «чужої» культури) тощо.

Важливим документом, що визначає права та свободи людей, які проживають на території ЄС, передбачає весь набір громадянських, політичних, економічних та соціальних прав осіб-резидентів Євросоюзу, є Хартія основних прав ЄС.

Захист прав людини як базова цінність ЄС має першочергове значення, через неї здійснюється формування, актуалізація, виправдання одних напрямів діяльності та засудження інших. В умовах євроінтеграції України відданість правовим цінностям ЄС, удосконалення власної вітчизняної системи захисту прав людини стають важливими геополітичними завданнями для нашої країни. Бо відповідно до критеріїв вступу до Євросоюзу тільки держава з відповідним рівнем дотримання

прав та основних свобод людини може розраховувати на повноправне членство [1].

На сьогодні однією із найважливіших правових цінностей Європейського Союзу є мир, тобто відсутність будь яких збройних конфліктів. На жаль, Україна і громадяни наразі потерпають від російської агресії. Відповідно до Указів Президента на території України запроваджено режим воєнного стану. Щоденно точаться запеклі бої за цілісність і суверенітет нашої держави. Тому реалізація такої правової цінності як мир поки що неможлива в Україні.

Варто зазначити, що перелік європейських базових цінностей демонструє їх взаємозв'язок, який означає, що одна цінність визначається та реалізується через інші. Так, до прикладу, свобода визначається через рівність всіх перед законом, справедливість неможлива без правової рівності і соціальної солідарності. Демократія існує тільки у поєднанні з цінностями громадянства і правової держави [2]. Тобто цінності Євросоюзу не існують як окремі життєві орієнтації, а реалізуються цілісною системою, в якій кожна базова цінність визначає і конкретизує іншу базову цінність.

Україна інтегрується до Європейського Союзу з метою долучитися до об'єднання країн з розвинутою економікою, що орієнтуються на розбудову демократичного суспільства, забезпечення прав і свобод людини та верховенства права. Завдяки співпраці з ЄС Україна отримує іноземні інвестиції, консультації щодо здійснення системних реформ, модернізації економіки та соціально-культурної сфери.

Пріоритетними основами українського суспільства на сучасному етапі мають стати такі цінності, які об'єднують вітчизняну спільноту і стануть надійним фундаментом функціонування держави, а саме: громадянські права і свободи, толерантність, повага до титульної нації, рівність усіх національностей, спільність громадськості щодо стратегії розвитку держави і суспільства тощо. Формування нової системи цінностей є насамперед справою держави, яка повинна визначити основні напрямні державної політики щодо загальнонаціональної інтеграції, вибудовування національної ідеології, національної ідеї та ідентичності з урахуванням інтересів громадян [3].

Також важливим завданням правової політики України на сучасному етапі є подальше врахування європейських орієнтирів та приведення нормативно-правової бази відповідно до нормативних документів Європейського Союзу [4].

Стратегічний курс України на побудову розвинутої, демократичної і правової держави, що прагне інтегруватися у світовий та європейський простір, передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на загальнолюдські цінності, що визначають отримання нової

якості життя в країні, запровадження різних соціальних, економічних, демократичних європейських стандартів життєдіяльності людини.

Таким чином, імплементація головних європейських цінностей потребує прийняття правових норм і створення інститутів, які будуть впроваджувати ці норми і контролювати їх дотримання. На нашу думку, європейська орієнтація є не тільки одним з напрямків зовнішньої політики України, а й визначальним вектором внутрішніх змін в українському суспільстві.

Література

1. Тичина В.П. Права людини як правова цінність Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1 (48). 2023. С. 126-131.

2. Водолаженко Є.І. Цінності Європейського Союзу. *Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку*: зб. наук. статей, 2019. С. 19-23.

3. Мандрига Т.Б. Європейські цінності та ціннісні орієнтації українського суспільства: проблеми співвідношення. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2015. № 3(31). С. 96-103.

4. Хустова М.Г. Правова політика України в умовах інтеграції до Європейського Союзу. *Право та інновації*. № 1(33), 2021. С. 74-82.

УДК 347.962 (043.2)

Рабко Т.О., адвокат, викладачка
Вищої школи адвокатури НААУ, радниця ТОВ «МБС»,
учасниця АО «Всеукраїнська адвокатська допомога»,
членкиня Ради Комітету з питань електронного судочинства та
кібербезпеки адвокатської діяльності у складі НААУ, регіональна
представниця молодіжного комітету НААУ-UNBA NextGen у Донецькій
обл., членкиня Ради Комітету з гендерної політики у складі НААУ, Вища
школа адвокатури НААУ,
м. Маріуполь, Україна

ОБОВ'ЯЗКОВА РЕЄСТРАЦІЯ В ЄДИНІЙ СУДОВІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ (ЄСІТС)

5 жовтня 2021 р. було розпочато офіційне функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: «Електронний кабінет»; «Електронний суд»; підсистема відеоконференцз'язку. На той час законодавством було визначено коло суб'єктів, які повинні були зареєструвати свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку, однак не були встановлені граничні строки для таких дій. 21 липня 2023 р. набув чинності Закон України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (№3200-IX від 29.06.2023). Закон визначив, що офіційні електронні адреси, зареєстровані до набрання ним чинності, вважаються електронними кабінетами і використовуються судом, учасниками справи за правилами та в порядку, що діють після введення в дію цього Закону. Цей Закон набрав чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та було введено в дію через 90 днів з дня його опублікування (18.10.2023), крім: цивільного та адміністративного процесу в частині обов'язкової реєстрації юридичними особами (приватної форми власності) електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, які вводяться в дію через сім місяців з дня опублікування цього Закону (21.02.2024) [1].

19 жовтня 2023 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» (3424-IX). Зазначеним Законом було внесено зміни до положень Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, якими передбачається, що обов'язок реєстрації електронного кабінету стосується тих органів державної влади та інших державних органів, які зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, а також тих юридичних осіб, які зареєстровані за законодавством України [2]. Наразі до кола суб'єктів, що зобов'язані зареєструвати електронні кабінети в ЄСІТС включено: - адвокатів, нотаріусів, - державних та приватних виконавців, - арбітражних керуючих, судових експертів, - органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, - органи місцевого самоврядування, - інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України. При цьому, інші особи реєструють свої електронні кабінети в добровільному порядку. Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі. При цьому, особа, яка зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, може подавати процесуальні, інші документи, вчиняти інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, з використанням власного електронного підпису,

прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги», якщо інше не передбачено процесуальним кодексом.

13 вересня 2023 р. у постанові по справі № 204/2321/22 Велика Палата Верховного Суду сформулювала правовий висновок, що звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється із безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду. Наведені висновки не стосуються адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки, які реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку [4].

Наразі процесуальне законодавством визначено, що суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) її заявнику без розгляду також у разі, якщо її подано особою, яка відповідно до вимог законодавства зобов'язана зареєструвати електронний кабінет та не зареєструвала його. Процесуальні наслідки, передбачені процесуальним кодексом у разі звернення до суду з документом особи, яка відповідно до законодавства зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються судом також у випадках, якщо інтереси такої особи у справі представляє адвокат. Також визначено, що якщо інший учасник справи відповідно до вимог процесуального кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи (виключення - суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі). Суд, направляючи такому учаснику справи судові виклики і повідомлення, ухвали у випадках, передбачених процесуальним кодексом, зазначає у цих документах про обов'язок такої особи зареєструвати свій електронний кабінет та про можливість ознайомлення з матеріалами справи через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему або її окрему підсистему (модуль), що забезпечує обмін документами. Якщо учасник справи має електронний кабінет, суд надсилає всі судові рішення такому учаснику в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС чи її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами. У разі відсутності в учасника справи електронного кабінету суд надсилає всі судові рішення такому учаснику в паперовій формі рекомендованим

листом з повідомленням про вручення. Якщо судове рішення/повідстку надіслано до електронного кабінету пізніше 17 години, судове рішення/повідстка вважаються врученими у робочий день, наступний за днем їхнього відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про їхнє доставлення. Раніше траплялися випадки, коли недобросовісні опоненти умисно не направляли стороні копію документів по справі, а за рахунок віддаленості судів не завжди була можливість ознайомитися із матеріалами судової справи безпосередньо в приміщенні суду. Але наразі це питання вирішилося можливістю доступу до всіх матеріалів справи у електронному вигляді. Деякі суди ще не в повному обсязі сканують матеріали судових справ та надають можливість ознайомитися з матеріалами справи в електронному вигляді через підсистему «Електронний суд». Однак, рішенням Вищої ради правосуддя № 977/0/15-23 від 12.10.202 р.3 було внесено зміни до п. 115 Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, де чітко було зазначено, що у разі надходження заяви учасника справи про ознайомлення з матеріалами справи чи окремими документами в електронному вигляді через систему Електронний суд, суд, який отримав таку заяву, забезпечує сканування відповідних матеріалів справи у паперовій формі, що перебуває в такому суді, та долучення їх до матеріалів електронної судової справи [3].

Зазначені зміни повинні сприятливо вплинути на розгляд судових справ та забезпечать змагальність сторін.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 р. № 3200-ІХ. URL: <http://tinyurl.com/mrtp4b83> (дата звернення: 25.01.2024).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи». URL: <http://tinyurl.com/59pfv7at> (дата звернення: 25.01.2024).

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. URL: <http://tinyurl.com/mtvkdb4e> (дата звернення: 25.01.2024).

4. Посібник «Електронне судочинство. Сучасні виклики та реалії». URL: <http://tinyurl.com/3jkyzsrc> (дата звернення: 25.01.2024).

Рибікова Г.В., к.ю.н.,
Антух А.І., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ПРОЦЕС ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Загальнолюдські цінності відіграють ключову роль у функціонуванні Європейського Союзу, що й підтверджується бажанням їх «втілення в життя» країнами, які хочуть приєднатися до Союзу. Україна, яка обрала шлях євроінтеграції, свідомо і природно обрала цінності ЄС як стратегічний курс свого розвитку. Саме вони, як інструмент боротьби з тоталітаризмом, бюрократією, волонтаризмом, будь-якими проявами диктатури всередині кожної держави, відображені в Угоді про асоціацію з ЄС [1].

У ст. 3 Конституції України вказується, що людина, її життя і здоров'я, а також честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в країні найвищою соціальною цінністю. Основний закон наголошує, що права і свободи людини, та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності України [2, 3]. Тому, як бачимо, найголовніший напрям внутрішньої політики нашої держави відображається у відомій для всіх формулі демократичних держав світу: «від Людини - до Держави».

Європейська конвенція, яка стосується захисту прав людини та основних свобод, виступає частиною національного законодавства, а також підлягає застосуванню на рівні з національним законодавством України. Для забезпечення виконання догматів Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод функціонує Європейський суд з прав людини, який розглядає скарги, подані тільки після вичерпання всіх національних засобів захисту прав. Тому у сфері захисту прав і свобод людини в Україні важливим є питання виконання рішень Європейського суду з прав людини у нашій державі. А значення кожного із прийнятих Європейським судом з прав людини рішень полягає у тому, що вони впливають на розвиток національного законодавства держав-учасниць Конвенції [4].

З метою виконання Україною своїх зобов'язань, встановлених відповідно до членства в Раді Європи та для ефективного дотримання вимог статті 46 Конвенції, у нашій країні функціонує механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини. Саме Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зафіксував на законодавчому рівні певну систему інституційних

та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду, а також порядок запобігання новим порушенням Конвенції [5].

Особливе місце в охороні прав людини в Україні займає Конституційний Суд України, який є судом права і надає правову настанову щодо праворозуміння положень Конституції чи законів [6, с. 242].

Проте всі процеси реалізації та забезпечення прав і свобод людини та громадянина не можна розглядати без сфери правосуддя, яка має свій безпосередній вплив у всіх сферах національного правосуддя та національної правової системи.

Слід відзначити, що динаміка адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу висвітила важливість функції визначення впливу норм Конституції України на суспільні відносини в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України. Сьогодні в міжнародному праві виявляється деяка обережність із боку світового співтовариства та його інституцій у закріпленні в прямій постановці деяких прав людини, у тому числі й у такій важливій сфері, як політична, де задіяно реальні механізми оновлення державної влади. Це детермінується, перш за все, історичними труднощами з їх гарантування в повному обсязі з боку держав, що може перетворити їх на практиці, по суті, на формальну декларацію [7, с. 16]. Проблемою є й те, що незважаючи на те, що в Україні було прийнято національне законодавство у сфері прав і свобод людини та громадянина, в умовах політичної та соціально-економічної кризи, військового стану – залишаються відсутніми ефективні механізми захисту цих прав.

Тому, як бачимо, процес входження України в європейський правовий простір висуває цілу низку складних проблем у системі розвитку та вдосконалення інституту прав і свобод людини в Україні. Нині держава не забезпечує достатньою мірою реалізацію прав і свобод громадян, а тому зростає недовіра до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб.

Отже, забезпечення та дотримання прав людини в Україні можливо лише за допомогою ефективного реформування системи влади та дотримання комплексного підходу до забезпечення прав людини як з боку держави, так і з боку громадянського суспільства. Саме тому захист прав людини належить до найгостріших проблем України, а їх практичне втілення та вирішення допоможе забезпечити відповідну практику, і все ж таки досягнути загальної мети євроінтеграції.

Література

1. Східне партнерство. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/evropejskaintegraciya/shidne-partnerstvo>.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

6. Шишкін В. Процедура звернення до Конституційного Суду України. *Проблеми сучасного українського конституціоналізму: збірник наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Л. Юзькова / заг. ред. А. Стрижака, В. Тація; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк*. Київ: Лотос, 2008. С. 240–242.

7. Баймуратов М.О. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: монографія. Суми: Університетська книга, 2012. 230 с.

УДК 340:656.025.3(043.2)

Розгон О.В., к.ю.н, доцент,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
м. Харків, Україна

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНИХ МЕРЕЖ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Висвітлення різних форм *міжнародного трансферу технологій*, поширення технологій, розмежування і чітке визначення концептуальних рамок, які висвітлюють нові створені мережі, розширення технологій, розвиток інновацій та стійкої економіки, сприяють заповненню деяких прогалів у дослідженнях в літературі [1].

У 2011 році Україна *приєдналася* до EEN. Ця інфраструктура надає три основні сервіси: міжнародна співпраця, консультаційна підтримка, підтримка бізнесу щодо розвитку інновацій.

В Україні діє Національний Консорціум EEN-Ukraine.

Вирізняють також такі міжнародні мережі трансферу технологій у формі таких об'єднань:

– SIN (Science and Innovation Network, Великобританія). Це мережа, яка налічує приблизно 100 співробітників у понад 40 країнах і територіях по всьому світу, які розбудовують партнерства та співпрацю в галузі науки та інновацій.

– Bulgarian Technology Transfer Network – BTTN – мережа була створена «GIS Transfer Centre». Technology Transfer Office «ICTEE» є частиною мережі технологічних агентів, які пропонують трансформацію знань у технології та забезпечують їх впровадження у виробничі підприємства з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

– ASTP (Austrian TT Network, Austria) – асоціація європейських науковців та фахівців з трансферу технологій. Місія Вдосконалення процесу ТТ (Technology transfer)/КТ (knowledge transfer) шляхом обміну передовим досвідом та навчання

– Bridge Network – консорціум з передачі технологій, складається з 4 офісів трансферу технологій University College Cork, Teagasc, Cork Institute of Technology and Institute of Technology Tralee.

Словник Cambridge вказує різницю між термінами мережа, асоціація та консорціум. Так, мережа – група людей, члени якої обмінюються інформацією один з одним; асоціація – це група людей, які працюють разом в одній організації з певною метою; консорціум – це група компаній, організацій тощо, які об'єдналися для роботи над певним проектом [2].

Мережі трансферу технологій створюються й у формі юридичних осіб та у формі проєктів, технологічних платформ. Зокрема, частина з них створена у формі *асоціації*. На відміну від європейських мереж, які створені та діють на підставі договору *консорціуму* або у формі юридичної особи (*асоціації*), домінуючою організаційно-правовою формою роботи вітчизняних мереж трансферу технологій є договірна шляхом здійснення спільної діяльності щодо конкретного проєкту. Відповідно, актуальною *організаційно-правовою формою мереж трансферу технологій* є договірна з укладенням договорів про спільну діяльність із метою реалізації спільного проєкту. На сучасному етапі розвитку господарських відносин відбулася модифікація договорів про спільну діяльність (зокрема, договори консорціуму), які вже враховують задачі, функції та особливості діяльності мереж трансферу технологій та основний об'єкт відносин між її учасниками – інформацію. Діяльність учасників мережі трансферу технологій може бути спрямована на співробітництво в межах самостійного суб'єкта права – юридичної особи. На прикладі розглянутих мереж ЄС створюється асоціація, як об'єднання учасників, що може бути як комерційним, так і ні. Отже, можна виділити такі організаційно-правові форми діяльності мережі трансферу технологій: договірні (проєктний підхід); інституційні (суб'єктний підхід) [3].

Передача технологій може бути і усередині альянсів як форми міжнародної взаємодії. Наприклад, АТТР (the Alliance of Technology Transfer Professional, альянс) є головною загальноєвропейською асоціацією професіоналів, які займаються передачею знань між

університетами та промисловістю. АТТР – це союз між державами як об’єднання професіоналів з передачі технологій до якого *входять асоціації-засновники та мережі*. Члени Альянсу: ASTP, AUTM, ISTA, ITMA, NETVAL, REDTRANSFER, SARIMA, SNITTS, TransferAllianz, UNITT, KAUTM.

Зауважимо, що *альянс* – це група держав, компаній, організацій тощо, які погодилися працювати разом через спільні інтереси [2].

Таким чином, мережі трансферу технологій країн ЄС, можуть бути у формі юридичної особи асоціації та консорціуму з трансферу технологій. При чому якщо у формі асоціації, то це *асоціація професіоналів із трансферу технологій*, які беруть активну участь у передачі технологій і працюють на перетині наукових кіл, установ, уряду та бізнесу. Якщо у формі *консорціуму з трансферу технологій* створить ефективний зв’язок для обміну досвідом з передачі знань, який буде використовуватися установами-членами, пок ращуючи екосистему інновацій на регіональному та національному рівнях.

Якщо передача технологій відбувається через альянс, то його можна розглядати як форму міжнародної взаємодії групи держав, організацій (об’єднання професіоналів) тощо, які працюють разом для досягнення певних цілей щодо передачі технологій та передачі знань.

Література

1. Craiut L. et al. (2022). Technology Transfer, Sustainability, and Development, Worldwide and in Romania. *Sustainability*, 14 (23), 15728. URL: <https://doi.org/10.3390/su142315728>

2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.

3. Новіков Є.А. Організаційно-правові форми мереж трансферу технологій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6, том 3. С. 13-19. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_3/5.pdf.

УДК 364-322:338.246.8(477)(043.2)

Сіньова Л.М., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні під час війни в Україні волонтерство є однією з найбільш потужних допомог для багатьох верств населення, особливо військових. Завдячуючи волонтерству більшість питань та задач, які є необхідністю для більшості людей та військових закриті саме волонтерами [1, с. 53].

Волонтерська діяльність є запорукою успішного функціонування суспільства, а також однією з найголовніших складових громадянського суспільства. Під час кризових подій в Україні волонтерські організації значно впливають на перебіг подій, відбувається організована підтримка і допомога армії, переселенцям та усім, хто зазнав негативного впливу від війни [2, с. 82].

Слід наголосити, що в Україні ще не завершений процес формування спільної стратегії відновлення на рівні держави. Також не зрозуміло, чи буде достатнім для формування відчуття реальної причетності рівень залучення територіальних громад та громадянського суспільства з цих громад до процесу розробки національної та регіональних стратегій відновлення та чи буде в кінцевому підсумку достатньо враховано їх позиції. Поряд з цим вже зараз значна частина донорських проєктів містить елементи заходів з відновлення [3, с. 10]. Не спровокована військова агресія росії проти України зруйнувала та продовжує руйнувати українську економіку, соціальну, транспортну та енергетичну інфраструктуру та життя людей, руйнує цілі міста, села, знищуючи український народ та цілі екосистеми України. Масштаб руйнування активів вже оцінюється у \$108.3 млрд (за оцінками проєкту damaged.in.ua), а обсяг непрямих втрат економіки за різними оцінками складає \$750 млрд, що є безпрецедентною сумою руйнувань та втрат за часів Другої світової війни [4, с.3]. Таким чином, вже протягом двох років в Україні відбуваються нескінчені руйнування, українці продовжують втрачати свої домівки та майно, російська армія нищить інфраструктуру, шкільні заклади, музеї, готелі та багато ін. Тому вже сьогодні слід думати про відбудову та відновлення України.

За різними даними, кількість українців у всьому світі коливається від 11 до понад 30 мільйонів людей. Українська діаспора показала свою ефективність у підтримці української боротьби за демократичні цінності та свободу після повномасштабного вторгнення росії на територію України, 24 лютого 2022 року. Саме діаспора стала опорою волонтерської діяльності за кордоном, брала активну участь у відстоюванні та адвокації санкцій, зброї, необхідної допомоги для економіки країни. Діаспора також активно просувала членство України в ЄС та започаткувала численні заходи підтримки. Завдяки зусиллям діаспори Україна отримала додатковий механізм впливу на національні уряди та необхідну матеріальну і нематеріальну допомогу. Тим часом багато громадян, які втекли від війни, мимоволі стали новоствореною частиною діаспори, значно збільшивши розміри діаспори. Україна як країна зацікавлена в об'єднанні діаспори в різних країнах та побудові ефективної комунікації для просування національних інтересів [5].

Варто наголосити про проєкт «Мультирівневий діалог щодо ефективного використання соціальних та фінансових ресурсів для інклюзивного відновлення України», який втілюється за сприяння Національним Демократичним Інститутом та фінансується USAID. Мета даного проєкту залучення громадських організацій та активних громадян до розробки, впровадження і контролю над пост-воєнним розвитком громад, організацію багаторівневого діалогу та обговорення спільного бачення пост-воєнного відновлення та розвитку, залучення діаспори та тимчасово переміщених осіб за кордоном до пост-воєнного розвитку громад та України вцілому [5].

Як наголошує Маріанна Кічурчак потрібно модернізувати головні пріоритети, завдання і заходи з реалізації стратегії сталого розвитку з огляду на характер руйнувань і збитків, завданих війною, поствоєнне відновлення української економіки. Модернізація існуючих цілей сталого розвитку в контексті формування стратегії поствоєнної відбудови економіки України ґрунтується на аналізі таких головних детермінант, як: поточна ділова активність підприємницьких структур, зайнятість і соціальний захист населення, людський капітал, інтенсивність воєнних дій та видів руйнувань, спричинених ними, ефективність заходів фіскальної і монетарної політики, екологічні збитки та їх грошова оцінка, успішність боротьби з корупцією та детінізацією, зовнішньоекономічна діяльність та умови інтеграції до ЄС, швидкість і напрями формування фондів відбудови [6, с. 19]. Таким чином, вплив волонтерської діяльності у процесі повоєнного відновлення в Україні має велике значення у відстоюванні інтересів та необхідної допомоги для економіки країни. Необхідно створювати можливість для комунікації на всіх рівнях від локального до міжнародного, надавати більше інформації про програми та проєкти, а також залучати та створювати умови для волонтерських організацій та фондів.

Література

1. Сіньова Л.М. Історія становлення та розвитку волонтерства в Україні. *Соціальне право*. 2023. № 2. С. 52-59. URL: <https://soclaw.com.ua/index.php/journal/article/view/1100/686>
2. Яковлева Д.А., Сільвестрова О.Ю. Напрями та особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного стану на прикладі Радехівської територіальної громади. *Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності*: матеріали III Всеукр. наук-практ. конф. Луцьк, ЛНТУ, 2022. 272 с.
3. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення, 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (дата звернення 09.01.2024).

4. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата зверення 09.01.2024).

5. Повоєнне відновлення України URL: <https://ants.org.ua/projects/povo%D1%94nne-vidnovlennya-ukra%D1%97ni/> (дата зверення 10.01.2024).

6. Кічурчак М. Сталий розвиток і поствоєнна відбудова економіки України: чинники взаємодії Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. Електрон. дані. Київ, 2023. 125 с. URL: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf> (дата зверення 10.01.2024)

УДК 340.1(043.2)

Сунєгін С.О., к.ю.н.,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ

В умовах перманентного ускладнення суспільних відносин, а також посилення кризових реалій їх розвитку, що на сучасному етапі проявляється вже на рівні деструкції системи міждержавних відносин, сформованої за результатами Другої світової війни, особливу значущість та актуальність набувають питання юридичних гарантій прав людини, зокрема, визначення їх сутності, природи, ознак, місця в загальній системі таких гарантій тощо. Очевидно, що в цих умовах створення ефективної системи юридичних гарантій прав людини є нагальною необхідністю, продиктованою вже не стільки певними правовими прогалинами чи колізіями, недосконалістю відповідних механізмів реалізації та/або захисту таких прав, скільки надзвичайно небезпечним фактичним станом справ в системі сучасних міжнародних відносин, що цілком реально загрожує виникненню повноцінної третьої світової війни, можливі наслідки якої ставлять під сумнів саму можливість існування всієї людської цивілізації.

У сучасній юридичній літературі під гарантіями прав людини розуміється система загальних і спеціально-юридичних засобів та інститутів, спрямованих на сприяння реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [1, с. 468].

Таким чином, гарантії прав людини охоплюють собою як загальні засоби та інститути, які забезпечують їх практичну реалізацію, охорону та

захист, так і спеціальний або юридичний інструментарій їх забезпечення, що проявляє себе на національному та міжнародному рівнях. У першому випадку йдеться про політичні, соціальні, економічні, культурні та інші загальні передумови належної реалізації, охорони та захисту прав людини, а у другому – про правовий механізм або взаємопов'язані правові засоби, які надають можливість кожній людині вільно і в повному обсязі реалізовувати та захищати свої права. Адже метою юридичних гарантій прав людини є забезпечення правовими засобами максимального сприяння здійсненню прав і свобод людини, а також їх охорона й захист. Природа юридичних гарантій прав людини безпосередньо пов'язана з природою права як соціонормативної системи, зокрема з тим, що такі гарантії мають загальнообов'язковий, формально визначений характер, втілюються у правових нормах різної юридичної сили (конституційних, законодавчих, підзаконних тощо), приймаються на рівні окремих держав, їх об'єднань (наприклад, Європейський Союз), а також відповідних міжнародних організацій.

Слід погодитися з думкою, що юридичні гарантії прав людини мають визначену структуру, яка включає в себе юридичні засоби реалізації прав людини, юридичні засоби охорони прав людини, а також юридичні засоби захисту прав людини [2, с. 186].

Отже, незважаючи на те, що юридичні гарантії прав людини завжди мають визначену нормативно-правову форму, вони знаходять своє об'єктивне (зовнішнє) вираження у конкретних юридично значущих фактах соціальної дійсності (наприклад, безпосереднє використання особою наданого їй права, організаційна та правозастосовна діяльність суб'єктів владних повноважень, розгляд і вирішення судами певних категорій юридичних справ тощо).

У контексті зазначеного варто зауважити, що створення належної системи юридичних гарантій прав і свобод людини, їх ефективність або позитивна результативність, безпосередньо взаємопов'язано з численними та багатоманітними процесами, що відбуваються в суспільному житті (політичними, економічними, культурними тощо), конкретно історичними умовами розвитку суспільства і держави, з цілями, які ставляться в процесі правового регулювання суспільних відносин, а також завданнями і функціями, на реалізацію яких спрямовуються відповідні правові норми. Адже юридичні гарантії прав і свобод людини органічно поєднують в собі нормативні приписи, спрямовані на забезпечення ефективної реалізації та охорони закріплених прав і свобод, а також норми, які визначають відповідний інструментарій або механізм їх відновлення та захисту у випадку порушення з боку інших осіб. Йдеться, зокрема, про юридичні факти, з якими пов'язується виникнення та використання прав і свобод, про механізм судового та адміністративного контролю і нагляду за їх

дотриманням, у тому числі правові норми, які визначають порядок притягнення до юридичної відповідальності осіб, які своїми діями або бездіяльністю порушують права і свободи людини, про засоби профілактики та протидії порушенням прав людини тощо.

Водночас, слід звернути увагу на те, що юридичні гарантії прав і свобод людини, які встановлює держава в процесі правотворчої діяльності, мають спеціальний характер, у зв'язку із чим їх ефективність безпосередньо залежить від низки об'єктивних та суб'єктивних чинників і умов. У цьому сенсі, мабуть, аксіоматичним слід визнати, що в умовах реалізації збалансованої соціальної, економічної та культурної політики держави, високого рівня моральної та правової свідомості її громадян, стабільно функціонуючої демократичної політичної системи тощо, порушення прав і свобод людини матиме поодинокий, несистемний характер, оскільки мінімізовані основні чинники або передумови, які сприяють таким порушенням. Це означає, що зміст юридичних гарантій прав і свобод людини пов'язується, з-поміж іншого, з загальними тенденціями розвитку суспільства і держави на певному історичному етапі, з особливостями взаємозв'язків та взаємодії в системі координат загального нормативного континууму, зі специфікою організації та діяльності інституційної складової правової системи тощо.

Таким чином, можемо зробити висновок, що однією з основних умов ефективності юридичних гарантій прав людини є закріплення у правових нормах адекватних, справедливих засобів регулювання всієї системи важливих суспільних відносин, зокрема тих, які стосуються соціальної, економічної, політичної, культурної, освітньої, сімейної та інших сфер і галузей суспільного життя. При цьому адекватність вказаних засобів правового регулювання цих відносин безпосередньо залежить як від ступеня врахування специфіки історичного поступу українського суспільства, його ментальних та соціонормативних характеристик, так і від застосування правильного, виваженого підходу у питанні запозичення тих чи інших правових стандартів їх регулювання, прийнятих на рівні відповідних міжнародних організацій, а також окремих держав, їх об'єднань та їх правових систем.

Література

1. Загальна теорія права: підручник / О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.

2. Загальна теорія права. Нормативний курс: підручник / за заг. ред. С.В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

Сушицька Н.В., к.ю.н., доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

УКРАЇНА - ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Широкомасштабна війна, розв'язана росією проти України, змінила картину світу, зумовила низку ризиків і загроз, спричинила турбулентні процеси в політичному, економічному, безпековому середовищах, наслідки яких нині важко спрогнозувати. 1 березня Європарламент на позачерговому засіданні розглянув подання України і рекомендував надати їй статус кандидата на вступ до ЄС. За таке рішення проголосувала більшість зі 676 депутатів, присутніх у залі: за – 637, проти – 13, утрималися – 26.

Безумовно, що така подія в зовнішній політиці України несе ґрунтовне змістовне навантаження і потребує аналізу і корегуванню всієї соціально-економічної та політичної систем України. Перш за все необхідно розглянути похідні чинники вступу України в ЄС, перспективи і проблеми подальшого розвитку нашої держави.

Важливість і актуальність нової ситуації у відносинах Києва і Брюсселя характеризується наступними чинниками.

Перше. Статус кандидата знаменує завершення тривалої невизначеності у відносинах Києва і Брюсселя. Окреслюючи еволюцію євроінтеграції, варто зазначити, що інтеграція до об'єднаної Європи залишалася процесом з «відкладеними перспективами». Усі попередні двосторонні домовленості, угоди і стратегії, зокрема, Угода про партнерство і співробітництво Україна-ЄС (1994р.), Спільна стратегія ЄС щодо України (1999р.), План дій Україна-ЄС (2005р.), Угода про асоціацію Україна-ЄС (2014р.) не визначали чітких перспектив євроінтеграції. Загалом ЄС орієнтувався на укладення партнерських угод, які виглядали де-факто як «домашні завдання», виконання яких не передбачало набуття членства в ЄС [1].

Друге. Новий статус України є додатковим «двигуном» внутрішніх соціально-економічних реформ і «зеленим світлом» для залучення спеціальних фінансових інструментів ЄС з підготовки до вступу. Це складова фундаменту повоєнного відновлення і відродження країни, позитивний сигнал для зовнішніх інвесторів.

Третє. Набуття кандидатства є вагомим морально-психологічним стимулом для громадян країни, які воюють за свій європейський вибір. Це важливий момент з огляду на те, що більшість українців підтримують

вступ до ЄС, ототожнюючи своє майбутнє та майбутнє країни з приєднанням до європейської спільноти.

Четверте. Рішення лідерів країн ЄС щодо надання кандидатського статусу Україні стало об'єднуючим чинником для Євросоюзу.

Вступ України до ЄС матиме вагомий стимул виходу країни на якісно новий рівень розвитку нашої держави, економічного зростання, покращення рівня добробуту населення і можливість зайняти своє місце поруч з провідними країнами Європи. Відповідно до Висновку Комісії про заяву України на членство в Європейському Союзі [2] Україні необхідно було б здійснити ряд кроків. Це унеможливило б повернення до адміністративно-командної системи управління державою, прояву всіх негативних наслідків і стало поштовхом до реформування основних складових внутрішньої політики країни.

Статус кандидата в члени ЄС вимагає від України дотримання всіх вимог європейського міжнародного порядку.

Європейським Союзом було розроблено і прийнято «Копенгагенські критерії» вступу до ЄС. Перший критерій – політичний. Він повинен забезпечувати стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини тощо. Другий – економічний. Зокрема, це спроможність впоратися з конкуренцією в межах ринку Європейського Союзу та існування діючої ринкової економіки в країні яка прагне бути членом ЄС. Третій – критерій членства пов'язаний з тим, що держава здатна взяти на себе обов'язки членства, виключно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу. Четвертий критерій зазвичай називають «незалежним», оскільки він направлений на те щоб ЄС одночасно з прийняттям до себе нових держав, не послабляв європейської інтеграції [3].

Після вступу України до Європейського Союзу, ми матимемо наступні перспективи: брати участь в Європейській колективній безпеці, забезпечувати енергетичну безпеку в рамках статусу без'ядерної держави, реформувати національного судочинства, боротьба з корупцією в органах державної влади, дотримання прав людини через соціальні гарантії, соціальне забезпечення та пенсійну реформу, стимулювати зростання ВВП, розвиток ринкової економіки, відкриття зовнішньоекономічних ринків, що, з одного боку, збільшить експорт товарів та сприятиме нарощуванню виробництва, з другого – збільшиться імпорт якісних європейських товарів, європейська освітня політика, зменшення рівня безробіття через можливість працевлаштування за спеціальністю за кордоном [4].

Отже, для розбудови української держави необхідна чітко спрямована, виважена політика, створення чіткої законодавчої та нормативно-правової бази, відповідних інституцій, які відкриють широкі можливості для

реалізації планів економічного і соціального розвитку України, національної безпеки. Важливо виконати умови визначених Європейською комісією, щоб Україна посіла гідне місце в європейському світовому просторі.

Література

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527. Документ 2411-VI, чинний. Редакція від 08.07.2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF0V101A?an=6>
2. Висновок Комісії про заяву України на членство в Європейському Союзі. 17.06.2022. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10321-2022-INIT/en/pdf>
3. Копенгагенські критерії: червень 1993 року. URL: http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf
4. Макаренко Н.А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №. 1. С. 366–369.

УДК 340.1(043.2)

Тарахонич Т.І., к.ю.н., старший науковий співробітник,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ: СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У правовій доктрині особливої ваги та значення набуває проблема розуміння правового режиму як важливої складової правового регулювання та його механізму. Це проблема є очевидною, оскільки в українському суспільстві мають місце суттєві зміни, що в значній мірі зумовлені повномасштабними воєнними діями, порушенням суверенітету та територіальної цілісності держави. Активізується роль та значення тих форм правових режимів, механізмів їх реалізації та забезпечення, які в значній мірі впливають на територіальну цілісність, права та свободи громадян тощо.

Потреба наукової розробки даної проблеми в значній мірі зумовлена недостатнім рівнем її аналізу на доктринальному рівні, недосконалістю правового регулювання, відсутністю чіткої державної політики в цій сфері, необхідністю вивчення зарубіжного досвіду та його використання в національному законодавстві, нагальною потребою вирішення проблем пов'язаних із запровадженням воєнного стану та необхідністю розробки та введення в дію надзвичайного законодавства.

Зазначене спонукає звернутися до проблеми правових режимів не лише на загальнотеоретичному рівні, а й з точки зору практики його реалізації та запровадження на рівні суспільства та держави.

Насамперед акцентуємо увагу на поняттєво-категоріальному апараті щодо розуміння категорії «правовий режим». В юридичній енциклопедії правовий режим розглядається як особливий правовий порядок встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому (прикордонний режим, митний режим, правовий режим у місцях позбавлення волі тощо) [1, с. 44].

Таким чином, правовий режим слід розуміти як певну сукупність правил поведінки, норм, що забезпечують порядок функціонування певної сфери суспільних відносин.

Характеризуючи правовий режим як юридичну категорію, слід звернути увагу на його особливості. У межах відповідного правового режиму встановлюється певні права та обов'язки для суб'єктів суспільних відносин, держави чи суспільства загалом. Він може бути встановлений в різних сферах суспільного та державного життя, забезпечуватися відповідними імперативними чи диспозитивними нормами права, суб'єкти суспільних відносин, які здійснюють свою діяльність в межах даного правового режиму мають визначені права та обов'язки, а також несуть відповідальність за їх невиконання чи порушення. Виконання чи дотримання цих правил поведінки забезпечується дією механізму їх реалізації та контролю. Також передбачена можливість встановлення відповідальності за порушення правил поведінки, встановлених даними правовими режимами. Поряд з цим, певні правові режими можуть взаємодіяти між собою, створюючи комплексну систему норм.

Це загальні особливості правових режимів, але кожна держава в залежності від характеру її правової системи може встановлювати свої правові режими та змінювати перелік зазначених особливостей в залежності від її конституційного ладу, особливостей діяльності її правотворчих органів, судової системи, правоохоронних органів тощо.

Серед різноманітних форм правового режиму (н-д: прикордонний режим, митний режим, правовий режим у місцях позбавлення волі тощо.) в період повномасштабної війни РФ проти України, особливої ваги та значення набуває правовий режим воєнного стану, який супроводжується прийняттям цілої низки надзвичайних законів. На думку Н.М. Пархоменко в цей період «виникла нагальна потреба термінового удосконалення чинного законодавства України шляхом внесення до нього змін і доповнень, а також прийняття нового правового масиву, пов'язаного із необхідністю організації державного механізму та правопорядку за нових суспільно-політичних обставин» [2, с. 140].

Також серед важливих завдань правового розвитку в умовах війни С.О. Сунегін зазначає «проблеми належного правового забезпечення національної безпеки, тобто стану захищеності людини і громадянина, духовних і матеріальних цінностей суспільства від злочинних та інших протиправних посягань, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, соціальних конфліктів у суспільстві, ризик виникнення яких суттєво зростає в умовах війни» [3, с. 52].

Серед низки прийнятих нормативно-правових актів, які значною мірою торкаються правового режиму надзвичайного стану заслуговують на увагу такі з них як: закони України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», «Про основи національного спротиву», «Про правовий режим воєнного стану», «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану тощо.

На думку вітчизняних вчених, зазначені та інші акти надзвичайного характеру характеризуються такими особливостями як: «тимчасова дія; їх норми мають переважно імперативний характер і передбачають низку зобов'язань, заборон, обмежень; адресатами можуть бути як окремі категорії фізичних та юридичних осіб на певних територіях, так і всі, хто перебуває на території держави або під її юрисдикцією та ін.» [4, с. 29].

Узагальнивши слід зазначити, що правовий режим як юридична категорія потребує подальшого вивчення та обґрунтування, пошуку нових правових механізмів та правового інструментарію впливу на важливі політичні та соціально-економічні процеси в Україні як у воєнний час, так і в період миробудівництва

Література

1. Шемшученко Ю.С. Правовий режим. Юридична енциклопедія: В 6 т / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С. 2003. С. 44. 736 с.
2. Пархоменко Н.М. Парадигма правового регулювання в Україні: змістовно-інструментальні виміри: монографія. Київ: Парламентське видавництво, 2023. С. 140. 320 с.
3. Правотворення і правотворчість в умовах воєнного стану та миробудівництва: монографія. До 75-річчя Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України / Н.М. Пархоменко, О.В. Скрипнюк, Н.М. Оніщенко та ін.: кер. авт. кол. та літ. ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Парламентське видавництво, 2023. С. 52. 312 с.
4. Пархоменко Н.М. Особливості правотворчої діяльності за умов воєнного стану. *Альманах права. Актуальні проблеми правового розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови*. Вип. 13. Київ: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України. 2022. С. 28-33.

Тетруєв К.К., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тарахонич Т.І., к.ю.н., с.н.с.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Будь-які прояви протиправної поведінки вимагають належної кваліфікації для ефективного захисту потерпілих та встановлення покарання для винних осіб. Конституцією України кожному громадянину гарантується право на судовий захист своїх прав і свобод [1]. Не викликає сумнівів, що правильна кваліфікація злочину виступає необхідною умовою реалізації даного конституційного принципу [6, с. 4]. Тривалий час за вчинення правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством було передбачено лише адміністративну відповідальність, що було важливим кроком на шляху протидії домашньому насильству, але нажаль не достатньо ефективним.

Криміналізація домашнього насильства є підтвердження того, що в деяких випадках виникає необхідність встановлення кримінальної відповідальності до осіб, які вчиняють такі діяння. Адже, як показує практика, застосування моральних, адміністративних та інших заходів, не дають бажаного результату [3, с. 192].

Встановлення кримінальної відповідальності передбачає більш серйозні наслідки для винних осіб, що може знизити ризик повторення правопорушення, а саме: можливість потерпілим отримати належний захист і компенсацію за заподіяну шкоду, сприяння комплексному підходу до проблеми домашнього насильства та ефективному захисту жертв, створення спеціальних умов співробітництва між правоохоронними органами та іншими професійними службами, такими як соціальні працівники, психологи, медичні працівники тощо. Особливої ваги та значення набуває необхідність застосування обмежувальних заходів, які передбачені як КК України, так і КПК України [4]. Адже, при виявленні домашнього насильства ключовим моментом стає необхідність забезпечення подальшої безпеки жертвам такого правопорушення. Таким чином наявність кримінальної відповідальності за домашнє насильство створює ефективний та діючий механізм впливу на осіб, які вчиняють домашнє насильство та сприятиме зменшенню його поширення.

Акцентуємо увагу на тому, що ст.126-1 КК України домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного,

психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

З огляду на зазначене, основний безпосередній об'єкт цього злочину буде альтернативним і залежатиме від характеру насильницьких дій та наслідків, які буде заподіяно [5, с. 99].

Проаналізувавши важливі позиції ККС ВС з цього питання, зокрема, в постанові від 14 червня 2022 року у справі 585/3184/20 було визначено ознаки об'єктивної сторони, а саме: ознакою об'єктивної сторони зазначеного кримінального правопорушення є систематичність фізичного, психологічного та економічного насильства. Тобто для кваліфікації дій винуватої особи важливо, що насильницькі дії вчиняються систематично, так як за вчинення одиничних діянь особа буде притягнута до адміністративної відповідальності. Узагальнивши практику Верховного Суду України, слід зазначити, що систематичність діянь передбачає багаторазове вчинення діяння, не менше трьох разів протягом фактичного року.

Кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст. 126-1 КК України, сконструйовано з матеріальним складом, тобто вважається завершеним у момент настання таких наслідків як фізичні чи психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність чи погіршення якості життя потерпілої особи [7, с. 275].

Для визнання злочину таким, що пов'язаний із домашнім насильством звернемося до практики Верховного Суду України. ОП ККС вказали, що поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» не є відсилочним та у розумінні законодавця має комплексний характер та регламентується у різних сферах суспільних відносин. Згідно з висновком Постанови ОП ККС від 12.02.2020 у справі № 453/225/19, злочином пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [2].

Висновки: узагальнивши, слід підкреслити, що на даний момент є ряд позитивних зрушень в контексті кримінально-правової охорони осіб від домашнього насильства. Перш за все на це вплинуло приєднання України до Стамбульської конвенції. Цей крок став можливістю змінити ставлення до жертв домашнього насильства шляхом забезпечення їм справедливого

та ефективного судового захисту. Аналіз судової практики в свою чергу вказує на потребу конкретизації визначених у кримінальному законодавстві ознак домашнього насильства у ст. 126-1. Кримінально-правова кваліфікація домашнього насильства свідчить про те, що це явище є надзвичайно актуальним та потребує правової визначеності злочинів, пов'язаних із домашнім насильством.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.01.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.01.2024).
3. Драгоненко А.О. Соціальна обумовленість норм про кримінальну відповідальність за домашнє насильства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 190-193.
4. Зінсу О.І. Домашнє насильство (ст.126-1 КК України): деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації. *Аналітично-порівняльне законодавство*. 2022. С. 279-286.
5. Мінка Т.П. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. С. 98-101.
6. Панов М.І. Загальні засади кваліфікації злочинів: лекція. Харків: Право, 2016. 104 с.
7. Панькевич В.М. До питання кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 273-276.

УДК 340.1(043.2)

Ткачук О.С., д.ю.н., доцент,
Суддя Великої Палати Верховного Суду,
Вчений секретар Науково-консультативної ради
при Верховному Суді, м. Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА АГРЕСИВНУ ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Вже десять років Україна веде національно-визвольну війну проти росії. Це одна з найбільш тривалих і кровопролитних війн в історії світу. Показовими є воля України до свободи і незалежності та героїзм Українського Народу, адже він протистоїть агресії країни, яка у кілька разів більше його за територією, ресурсами, чисельністю населення та збройних сил.

Протидія російській агресії вимагає зосередження міжнародних та національних політичних, юридичних та економічних зусиль і потенціалу. Зокрема, з початком повномасштабної агресії 24 лютого 2022 року, Україна та міжнародні партнери активізували економічні санкції проти рф. Тепер росія є найбільш підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку світового співтовариства. За даними МЗС України, Радою ЄС ухвалено дванадцять пакетів економічних та індивідуальних санкцій у зв'язку з військовою агресією Росії проти України. У лютого 2022 року Сполученими Штатами Америки запроваджено повні блокуючі санкції проти понад 3200 юридичних та фізичних осіб рф та її прихильників. Застосовано візові обмеження до понад 7000 фізичних осіб, причетних до військового вторгнення росії в Україну. Канада запровадила персональні санкції проти 2 770 фізичних та юридичних осіб рф, Білорусі та Молдови, включаючи федеральні міністерства і відомства, російські державні банки, суверенні фонди, нафтогазові компанії, компанії військово-промислового і оборонного секторів, ЗМІ та пропагандистські структури.

Специфіка економічних механізмів протидії агресивній війні вимагає належного правового забезпечення з боку законодавчих органів та реалізації судових рішень судів України, а також здійснення постійного судового контролю у цій сфері.

Окремо, зупинимося на національних юридичних процедурах, що мають забезпечити відповідальність росії за агресивну війну в Україні.

Законодавство України визнає та захищає абсолютний судовий імунітет іноземних держав. Законом України «Про міжнародне приватне право» визначено, що подання позову до іноземної держави, застосування до іноземної держави та її майна обмежувальних заходів і звернення стягнення на кошти іноземної держави є неможливими.

Разом з тим Український Верховний Суд після повномасштабної війни ухвалив кілька рішень і проголосив, що рф не має судового імунітету в Україні (наприклад, рішення 14 квітня 2022 року у справі №308/9708/19, 18 травня 2022 року у справі №760/17232/20). В обґрунтування своєї позиції Верховний Суд зазначив, що російська федерація не має судового імунітету, оскільки: 1) підтримання юрисдикційного імунітету рф позбавляє є перешкодою для позивача у питаннях ефективного доступу до суду, що є несумісним із положеннями п. 1 ст. 6 ЄСПЛ; 2) судовий імунітет росії не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Європейській конвенції про імунітет держав Ради Європи 1972 року, Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року; 3) підтримання імунітету рф є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з тероризмом; 4) судовий імунітет росії не підлягає застосуванню з огляду

на порушення російською федерацією державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням рф своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом. На підставі наведених вище постанов Верховного Суду суди активно приймають рішення про відшкодування збитків, завданих агресією рф.

У низці інших справ, наприклад, 13 вересня 2023 року, Велика Палата Верховного Суду вказала, що відповідно до частини дев'ятої статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію (справа № 757/64569/16-ц).

Позиція судів України і їх рішення у приватно-правових спорах мають бути забезпечені належною правовою процедурою, яка б дозволяла їх реалізацію.

Такий механізм можливо відшукати шляхом міжнародної співпраці та звернення стягнень по таких рішеннях на майно та права росії за кордоном. На арештовані та заблоковані підсанкційні ресурси рф мають бути накладені стягнення з метою відшкодування збитків спричинених агресивною війною як фізичним особам, так і юридичним особам.

Що стосується публічно-правової сфери, то тут, перш за все, виникає питання про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, порушуючи закони та звичаї війни. Одна з таких справ перебуває зараз на вирішенні у Великій Палаті Верховного Суду. Судді мають визначити хто відповідальний у плануванні, підготовці, розв'язуванні та веденні агресивної війни проти України.

Проте, це лише одна справа. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на початок грудня 2023 року, правоохоронні органи зареєстрували понад 115 тисяч справ, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами агресії. Ще більше 15 тисяч справ стосуються посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, державної зради, колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, диверсій.

Вирішити таку кількість справ можливо лише за наявності ефективної системи спеціалізованого на розгляді таких справ судочинства.

Багато хто вважає, що вирішувати кримінальні справи проти путіна і його прихвостнів має міжнародний трибунал. З такою тезою можна погодитися лише частково, адже досвід після Другої світової війни, війни на Балканах підтверджує необхідність створення національних спеціалізацій для вирішення десятків тисяч справ про воєнні злочини. При цьому, керівництво держави-агресора безумовно має постати перед

міжнародним судом, адже вони розв'язавши нову війну в Європі вчинили міжнародний злочин.

Початок широкомасштабної війни росії проти України, та військово-протистояння на Донбасі протягом дев'яти останніх років, бойові та небойові втрати особового складу Української армії демонструють нагальну потребу підвищення рівня боєготовності і боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, посилення військової дисципліни і, водночас, гарантій соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Правового і судового захисту та поновлення прав в умовах бойових дій потребує мирне населення. Одним із важливих чинників реалізації цих завдань повинна бути діяльність спеціалізованих військових судів. Окрім того, військові суди України можуть стати основою для формування спеціальних юрисдикційних національних та міжнародних органів щодо покарання винних у військових злочинах, вчинених російською армією, зокрема, масового вбивства мирного населення та геноциду Українського Народу.

Запровадження військових судів у судову систему має здійснюватися у повній відповідності з Конституцією України і чинними законами України. Відновлення в Україні військових судів у повній мірі відповідатиме Меморандуму Ради Європи від 16 червня 2003 року щодо судочинства у військових судах та Пункту 8 статті VII Угоди від 19 червня 1951 року між сторонами Північноатлантичного договору (НАТО) стосовно статусу їхніх збройних сил (Погоджено Україною: 26.05.2000).

УДК 342.1(043.2)

Токарчук О.В., д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України,
м. Київ, Україна

СУДОВИЙ ПОРЯДОК У ДАВНІХ ПРАВОВИХ ПАМ'ЯТКАХ

У працях істориків української державності та права проаналізовано особливості формування і функціонування судового ладу на основі давніх правових пам'яток. Їхні дослідження містять цікаву інформацію про процес виникнення суду та судової діяльності, а тому є цінним вкладом в українське право.

Історія українського права поділяється на окремі періоди, що відповідають моментам державності чи бездержавності українського народу, межі яких дозволяють з'ясувати історію українського судового устрою, виникнення і розвитку чинних правових норм.

Відомий адвокат Андрій Яковлів дослідив побудову та компетенцію копних судів, проаналізував і дав визначення «копної околиці», розглянув стадії процесу у копному суді, з'ясував обставини зникнення копних судів в Україні, охарактеризував процесуальні інститути (обряди) сформовані звичаєвим правом.

Історик права Ростислав Лащенко залишався певним, що копні суди литовсько-польського періоду і доби «Руської Правди» перебували у тісному генетичному зв'язку. Копи вчений відносив до старовинних слов'янських інституцій. Українські правники розглядали систему шляхетсько-станових судів у литовсько-польській період: земських – для цивільних справ, гродських – для карних, підкоморських – для земельних. Вищі апеляційні інстанції знаходилися у Вільні та Любліні. У містах, де діяло Магдебурзьке право існували міські суди Магдебурзького права [1, с. 167].

Ученими в еміграції охарактеризовано козацьку судову практику, висловлено міркування, що безладдя у козацьких судах панували не через зміст Литовського Статуту чи Магдебурзького права, а здебільшого від неправильного тлумачення їх не фаховими суддями, від необмеженої свободи змінювати норми одного кодексу на інші, через зловживання адміністративної, військової, судової влади в округах.

Андрій Яковлів подав систематизований виклад правових норм у проекті Українського Кодексу 1743 р. «Права по которым судился малороссийский народ», метою якого стала спроба кодифікації українського права. З його погляду, кодекс не набув офіційного значення з причин щодо яких існують дві позиції. По перше, через недбале ставлення російської влади до кодексу та незнання Литовського статуту й німецького права, через що і неможливість належної перевірки й винесення рішення по даному проекту. По друге, з причин опозиційно налаштованих національно-консервативних кіл козацької старшини, яка не бажала втрачати Литовський статут, який забезпечував їй права і привілеї шляхетського стану.

Андрій Яковлів систематизував засадничі правові положення кодексу, що дозволяє ознайомитися із загальним змістом та правовими ідеями в Україні того періоду, відображеними в праці українських кодифікаторів XVIII ст. Кодекс вміщує норми щодо судового устрою, який існував в Україні в період його укладення, персонального складу суду, обсягу судової компетенції, подаються правила судового процесу від початку до винесення судового вироку.

Правник писав, що через домінуючу роль принципу приватного інтересу в праві й процесі у кодексі не було проведено чіткого розмежування між карним і цивільним процесом. Формуючи процесуальну частину кодексу, зауважував дослідник, комісія по його

укладенню в основу поклала судовий устрій і процес, чинний у 20-30-х рр. XVIII ст. [2, с. 167].

Щодо судового процесу, а в той період українські суди частково керувалися процесуальними нормами російського правосуддя, введеного тимчасово в Україні, то кодифікаційна комісія ввела окремі частини такого процесуального порядку. Однак, більшість процесуальних норм було взято з Литовського статуту, німецького права та практики українських судів [2, с. 167]. Згідно основного принципу кодексу, суд не міг розпочинати судового процесу без прохання чи скарги заінтересованої особи. Процесуально-правові відносини між сторонами виникали у момент явки в суд. Сторони могли просити про перенесення засідання для підготовки й зібрання документів і суд міг задовольнити таке прохання за винятком політичних та інших важливих кримінальних справ. Сторона незадоволена рішенням суду користувалася правом подачі апеляції до вищої судової інстанції, заявивши про це усно після оголошення судового декрету.

На основі аналізу Литовських статутів правник і політичний діяч Сергій Шелухін доводив, що в Україні право суду створювати прецеденти було встановлене звичаєм, який знайшов відображення саме у вище згаданому писаному законі 1524 р. Статут Український 1524 р. встановив те, як перетворювати судову практику в основне джерело права – закон. Пізніше, підкреслює науковець, і статuti Українські 1566 і 1588 рр. вказують ще виразніше на те, що суд користується звичаєм, а якщо немає звичаю, то повинен користуватися законами християнських держав, тобто своєю правосвідомістю, оскільки суддя не міг знати законодавство цілого світу. Така порада, вважає автор, рівноцінна пораді керуватися власною совістю і своєю правосвідомістю. Це можливо лише в країнах, населення яких досягло своїм духовним розвитком правового мислення і вийшло зі стадії панування примітивізму. Він робить висновок, що український народ досяг ступеня правового мислення вже в 1524 р., тоді як російському народу це не відомо аж до 1864 р. [3, с. 112].

Отже, причинами еволюції судової системи стали політичні та соціально-економічні чинники, а також зміна концепції державної влади в певний історичний період щодо функцій органів, які забезпечували правопорядок у державі. Історія українського народу, як писав Сергій Шелухін [4], наповнена боротьбою за права та свободи, проти свавілля, насильства, відсталих законів. Національна правосвідомість, вимагає домінування принципів права на проявами «грубої сили».

Література

1. Лащенко Р.М. Лекції по історії українського права. Ч. 2 Литовсько-Польська доба. Друк державної друкарні в Празі. Прага, 1924. 78 с.

2. Яковлів А. Український Кодекс 1743 року «Права по котрым судился малоросийский народ». Кооперативне Видавництво «Заграва». Записки Наукового Товариства ім. Шевченка Т. 211 с.

3. Токарчук О.В. Державно-правові погляди С.П. Шелухіна: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 178 с.

4. Шелухін С. Історично-правні підстави Української державності. Вінніпег, 1929. 28 с.

УДК 340.12:004(477)(043.2)

Хаустова М.Г., к.ю.н., доцент,
провідний науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Цифровізація – одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами [1].

Використання цифровізації у розвинутих країнах є нормою сьогодення. В Україні на протязі тривалого часу також проводиться активна законодавча робота в цьому напрямку. Так, 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив своєю Постановою Національну економічну стратегію на період до 2030 року, у якій визначаються орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці, і серед них вказується на необхідність подальшого розвитку ефективної цифрової сервісної держави та компактних державних інститутів (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України) [2].

Використання цифрової економіки для української держави стає актуальним завданням. Сьогодні такі сфери життєдіяльності як медицина, політичні процеси, безпека, освіта, транспорт, екологія, адміністративні послуги, підприємницька діяльність, туризм неможливо уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Цифровізація надає такі можливості:

1) здешевлення та спрощення вирішення типових завдань, що реалізуються шляхом проведення великих обсягів операцій, а також

створення нових робочих місць і підвищення продуктивності праці. Група експертів Світового банку зазначає, що безпосередньо у сфері цифрових технологій створюється обмежена кількість нових робочих місць, проте їх розвиток може супроводжуватися збільшенням кількості робочих місць у супутніх сферах діяльності (наприклад, у Китаї зростання електронної торгівлі призвело до створення 10 млн робочих місць в онлайн-магазинах та суміжних службах [4]; 2) збільшення додаткових вигод для споживача (поява нових товарів -електронних книг, цифрової музики; доступу до соціальних мереж, інтернет-магазинів і т.д.); 3) розширення участі в політичному та суспільному житті, онлайн-доступ до державних послуг; 4) підвищення якості життя, в першу чергу за рахунок поліпшення задоволення конкретних вже відомих і нових потреб людей; 5) цифровізація стає важливим джерелом технологічного домінування, та, як наслідок, глобального впливу ряду провідних країн на світовій арені; 6) відкривають широкий спектр нових можливостей впливу на формування політичних настроїв, ведення політичної боротьби.

Серед негативних наслідків цифровізації, які частково вже виявились у межах окремих національних економік, виділяються: нерівномірність розподілу благ цифровізації, пов'язана з обмеженістю доступу до Інтернету. При цьому 60% населення планети в даний час його не мають; зростання поляризації ринків праці і, як наслідок, конкуренції серед працівників за низькооплачувані місця через те, що нові технології замінюють стандартні трудові операції. Багато дослідників відзначають, що тотальна роботизація може викликати значні диспропорції між попитом і пропозицією на ринку праці, що призведе до зростання технологічного безробіття, позбавить заробітку багатьох працівників, призведе до втрати або зниження їх соціального статусу; зміцнення позицій природних монополій, що може стати причиною посилення концентрації на ринках [4].

Отже, для отримання переваг від поширення цифровізації необхідними є виважений підхід до впровадження цифрових технологій в усіх сферах, з врахуванням особливостей процесів, що відбуваються в суспільстві та реального стану і особливостей розвитку (економічних, політичних, соціальних, культурних та інш.) всіх країн світу, а також відповідальна взаємодія держав у поширенні цифрових технологій та контролі за цими процесами.

Література

1. Boudreau, J. (2016). Work in the Future Will Fall into These Categories. Harvard Business Review. URL: <https://hbr.org/2016/03/work-in-the-future-will-fall-into-these-4-categories>.

2. OECD Digital Economy Outlook (2017). URL: <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/9317011.pdf>.

3. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/>.

4. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>.

УДК 342(043.2)

Ходаківська К.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Череватюк В.Б., к.і.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Євроінтеграція України – це процес, у якому Україна наближається до ЄС у політичній, економічній та соціальній сферах. Це передбачає впровадження в Україні європейських стандартів, зокрема у галузі прав людини. ЄС впливає на реалізацію прав людини в Україні за допомогою Угоди про асоціацію.

Інтеграція України до ЄС включає багато секторів, які визначають відносини між Києвом і Брюсселем. Угода моніториться за 24 напрямками, що, серед інших, охоплюють права людини та інтелектуальну власність. Однак варто зазначити, що інтеграція в різних секторах може відрізнятися за масштабами, станом виконання та часовим горизонтом очікуваних результатів [1, с. 15].

Україна прийняла цілий ряд законів, які відповідають європейським стандартам захисту прав і свобод громадян. Однак ефективний захист цих прав залежить не тільки від наявності законодавства, але й від його реалізації та забезпечення. Ефективність дії конституційних норм може бути досягнута тільки за умови високої правової культури не лише серед державних службовців, але й серед усіх громадян. Адже *євроінтеграція* – це і зміна світогляду. Ми маємо відповідати новим світоглядним стандартам, **таким як відповідальність, повага один до одного, до права та гідності**. Діяти як європеєць – це не тільки внести зміни в законодавство, а й дотримуватись його без усяких умовностей.

Сьогодні Україна зосереджує зусилля на реформуванні правової системи з метою створення соціальної, демократичної та правової

держави. Основу цих реформ повинні становити конституційні принципи, оскільки саме Конституція є головним гарантом захисту прав і свобод людини. Практична реалізація прав людини є основним критерієм оцінки рівня демократичного розвитку будь-якої держави та суспільства в цілому.

Конституційні права відрізняються від інших видів права наявністю власної системи та характерних ознак. Ці права мають пріоритет, тобто всі інші права та свободи повинні їм відповідати, і вони є правовою основою для створення інших прав та свобод, які їх деталізують. Конституційні права та свободи є нормами, що діють безпосередньо та гарантовані захистом [2, с. 49].

Одним з ключових прав людини є гарантія права на справедливий та незалежний суд, що визначається як право на правосуддя. Суть цього права включає ряд елементів. Право на судовий захист є громадянським правом, яке забезпечує юридичний захист особи від дій окремих осіб та держави, запобігаючи свавіллю. Саме незалежні та неупереджені суди мають відігравати вирішальну роль у захисті прав людини, вирішуючи спори, тлумачачи закони та притягаючи владу до відповідальності [3, с. 81].

Конституція України надає ряд гарантій, включаючи право на судовий захист (ст. 55). Згідно з цією статтею, права та свободи людини й громадянина мають бути захищені в судовому порядку. Відмова суду розглядати позови та заяви, подані відповідно до законодавства, порушує право на судовий захист, що є неприпустимим згідно зі ст. 64 Конституції України.

Конституція України (ст. 55) гарантує невід'ємне право громадян на судовий захист у разі порушення їхніх конституційних прав. Це становить основний принцип судового захисту, сприяючи забезпеченню законності та захисту прав людини й громадянина. Згідно з цією статтею, кожен громадянин має право звертатися до суду у разі порушення його прав та отримувати можливість захистити їх від свавілля як окремих осіб, так і державних органів.

Необхідно постійно підтримувати та поліпшувати процес захисту прав і свобод людини. Держава та суспільство повинні бути зацікавлені максимально забезпечувати права та свободи громадян, оскільки це не тільки важливо для кожної особи окремо, але й спрямовано на створення умов для нормального життя всього суспільства та покращення його стану [4, с. 24].

Судова влада України має важливе значення для стабілізації держави та її інтеграції в Європу. Одна з проблем забезпечення прав людини, зокрема соціальних, полягає в тому, що конституційні норми не завжди чітко визначають, як вони повинні застосовуватися та захищатися.

Застосування конституційно-правового регулювання є необхідним для розвитку суспільства, оскільки воно гарантує захист прав людини, а також сприяє економічному та соціальному розвитку.

Деякі положення Конституції України, що стосуються прав та свобод громадян, не відповідають сучасним політико-правовим та соціально-економічним умовам. Проблеми дотримання прав людини в соціальній сфері, розвиток правового регулювання соціальної політики та економічна ситуація в Україні розглядалися як негайні політичні питання, а не системні диспропорції, які потрібно вирішити.

Отже, для вступу до ЄС Україна повинна відповідати певним критеріям, включаючи дотримання прав людини. Це вимагає реформування судової системи, забезпечення свободи засобів масової інформації та сприяння розвитку громадянського суспільства. Однією з основних проблем в Україні залишається відсутність належної реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади на рівні положень Основного закону. Основним формами співвідношення інститутів громадянського суспільства та держави має стати відкрита співпраця та консенсус [5, с. 114].

Євроінтеграція наближає національне законодавство України до міжнародних стандартів і забезпечує більш прозорий та демократичний розвиток країни. На результативність захисту прав людини в Україні впливають різні фактори, такі як політична воля, рівень розвитку громадянського суспільства та ефективність правоохоронних органів.

Література

1. Конончук І.М. Конституційно-правове регулювання інституту конституційної скарги в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2022. № 2(19). С. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.32782/24094544/2022-2/2> (дата звернення: 16.01.2024).

2. Макеєва О.М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 2, № 63. С. 48–55. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16709> (дата звернення: 16.01.2024).

3. Череватюк В.Б. Верховенство права як метод захисту прав людини. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 2(67). С. 79-86. DOI: [10.18372/2307-9061.67.17846](https://doi.org/10.18372/2307-9061.67.17846) (дата звернення: 19.01.2024).

4. Сопільник Р. Тенденції розвитку цивільно-правової політики України в умовах євроінтеграції: порівняльно-правовий аспект. *Академічні візії*. 2021. № 1. С. 23-30. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/4> (дата звернення: 16.01.2024).

5. Правова свідомість і правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: колективна монографія / за заг. ред. О.М. Макеєвої. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. 172 с.

НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В останні роки з'явилося цілий ряд інноваційних підходів до забезпечення та захисту прав людини в глобальному світі, який перебуває у постійному русі та розвитку. Ці підходи використовують технології, спільні ініціативи та нові стратегії для вирішення нових викликів. Зупинимось на деяких з них.

Перше на що звертаємо увагу - використання технології блокчейну для безпечного документування порушень прав людини. При цьому забезпечується цілісність та автентичність доказів. Блокчейн забезпечує високоефективні механізми захисту цілісності та доступності інформації та дозволяє створювати повністю децентралізовані системи. Дана технологія зменшить можливості здійснення правопорушень в сфері трудових правовідносин, зокрема щодо працівників та роботодавців і здатна розв'язати певні проблеми, які наявні в сучасному трудовому законодавстві [1, с. 194].

Тенденції трансформації діяльності людини в цифрове середовище загострюють також і проблеми захисту прав інтелектуальної власності. Новим механізмом захисту права інтелектуальної власності стали технології блокчейну, які надали докази створення об'єктів інтелектуальної власності, їхнього використання, виконання кваліфікаційних вимог [2, с. 14].

Як показує досвід України, цифрові послуги – це рівність, справедливість та доступність для кожного. Блокчейн як технологія довіри забезпечує максимальний рівень прозорості та гарантій незмінності даних. Тож має дуже важливий інструментарій для подолання корупційних явищ та зменшує дискреційні повноваження чиновника. Технологія блокчейн має величезний потенціал щоб посилити підзвітність держави перед громадянами, надійно захистити роботу державних реєстрів та сервісів, усунути потребу в зайвих посередниках, прискорити автоматизацію процесів у державному управлінні, зменшити кількість чиновників, перешкоджати нецільовому використанню бюджетних коштів, і таким чином – покращити взаємодію українців з державою та захистити їх від порушення їхніх прав [3].

Важливим сьогодні є також використання платформ соціальних медіа для виявлення та повідомлення про порушення прав людини в режимі реального часу, що забезпечує швидке реагування та адвокацію та

аналітики для виявлення моделей порушень, відстеження тенденцій і пропаганди змін у політиці на основі науково підкріпленої інформації.

Також варто звернути увагу на нові підходи до захисту прав людини, орієнтовані на спільноту, зокрема, це ініціативи під керівництвом громади: Розширення можливостей місцевих громад у визначенні та вирішенні проблем з правами людини за допомогою підходів участі, гарантуючи, що рішення відповідають контексту. У більшості випадків захист прав людини сприймається суспільством як завдання, вирішення якого залежить виключно від центральної влади: парламенту, уряду тощо. Але у переважній більшості випадків, як порушення прав людини, так і запобігання таким порушенням цілком залежить від місцевої громади та органів місцевого самоврядування. Процес децентралізації ще більше підвищує роль органів місцевого самоврядування у захисті прав людини. Саме від громади, місцевого самоврядування залежить, повнота економічних прав та свобод, зокрема права людини на здійснення підприємницької та іншої не забороненої законом економічної діяльності, права приватної власності, права на участь у користуванні об'єктами загальнонародної, державної та комунальної власності, так само як і прав щодо користування соціальними і культурними благами, необхідними для нормального існування людської особи [4, с. 75].

Розширення можливостей захисту прав людини в сучасному світі відбувається через освіту та обізнаність. Як ми вже зауважували у своїх попередніх дослідженнях, інтеграція комплексної освіти з прав людини в шкільні навчальні плани та громадські програми, вкрай необхідна, щоб надати людям можливість розуміти, захищати та відстоювати свої права. Для популяризації розуміння прав людини варто широко використовувати засоби масової інформації, мистецтва та культури. Це сприятиме підвищенню обізнаності та стимулюватиме соціальні зміни через висвітлення проблем прав людини та викликатиме співчуття та розуміння громадян.

Поза всяким сумнівом, важливим також є удосконалення законодавства, яке вирішуватиме нові проблеми прав людини, пов'язані із цифровими правами, екологічними правами, штучним інтелектом тощо.

Ці та інші підходи доповнюють традиційні методи захисту прав людини та пропонують нові інструменти та стратегії для подолання сучасних викликів. Застосування технологій, нових підходів, освіти може посприяти просуванню та захисту прав людини у світі, що швидко змінюється.

Література

1. Остапенко Л.О., Андрушко С.В., Кузь А.О. Роль блокчейну в трудовому праві: значення для особи працівника. *Юридичний науковий електронний*

журнал. № 1. 2023. С. 192-195. С.194. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/45>

2. Зінич Л.В. Перспективи використання технології блокчейн для захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Збірник наукових статей*. 2021. С. 14-22. С. 14. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11141/1/5091-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-11952-1-10-20210624.pdf>

3. Ярова М. Навіщо впроваджувати блокчейн в державний устрій і як це допоможе у боротьбі з корупцією. 2022. URL: <https://ain.ua/2022/12/29/bornjakov-pro-blockchain/>

4. Батанов О. Місцеве самоврядування та права людини в Україні. *Наука і суспільство. Дослідження молодих вчених Світогляд*. 2010. № 6. С. 72-22. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2010-26-6/svit-2010-26-6-72-batanov.pdf>

УДК 327(4+477)(043.2)

Чубенко Я.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Олещенко В.Ю., канд. держ. упр.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській агресії, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує європейську інтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію.

Євроінтеграція – це процес економічного і політико-правового зближення України з європейськими міждержавними структурами, який має завершитися вступом України до Європейського Союзу (далі – ЄС).

Вперше Верховна Рада України декларувавася намір України стати членом загальноєвропейських структур ще у липні 1993 року. І вже у червні 1994 року Україна та ЄС підписали Угоду про партнерство та співробітництво. До речі, це була перша угода укладена Євросоюзом з державами колишнього СРСР. Щоправда, її ратифікація розтягнулася майже на чотири роки, тому документ набув чинності лише 1 березня 1998 року.

У 2007 році Україна знову розпочала переговори щодо укладання угоди про асоціацію. Підписати її мали у листопаді 2013 року, проте в останній момент тодішній президент вирішив поставити процес на паузу. Саме після цього в столиці і розпочалися масові протести, які згодом переросли у Революцію Гідності.

Першою та найголовнішою подією, без якої шлях України до ЄС був би неможливим, стала перемога Євромайдану – втеча Віктора Януковича з країн, усунення його уряду та повернення на проєвропейський курс.

21 березня 2014 року, у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом – документ, який відмовився підписувати режим Януковича, а саме: Преамбула, стаття 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співпраця та конвергенція у сфері зовнішньої політики та безпеки» та VII «Інституційні, загальні та заключні положення» Угоди. Економічна частина угоди була підписана 27 червня 2014 року – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічна та галузева співпраця» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби з шахрайством».

16 вересня Верховна рада України та Європарламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Проте процес ратифікації країнами-членами ЄС розтягнувся аж на два роки – останніми угоду схвалили Нідерланди у червні 2017 року та, зрештою, 1 вересня 2017 року угода набула чинності.

У лютому 2019 року Верховна Рада України ухвалила євроінтеграційні правки до Конституції. Відповідно до них, у преамбулі Основного Закону прописали «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», а Верховній Раді України, Кабінету Міністрів та Президенту доручили робити все належне для набуття повноправного членства України у ЄС та НАТО.

Після повномасштабного російського вторгнення євроінтеграційний процес різко пришвидшився. 28 лютого 2022 року Україна офіційно подала заявку на членство в Європейському Союзі і вже 23 червня Європейська Рада надала нашій країні статус кандидата на вступ.

Наступний важливий етап після отримання статуту кандидата – переговори про вступ до ЄС. Президент Володимир Зеленський очікував, що вони розпочнуться до кінця 2023 року, але, нажаль, цього не сталося. А поки наша країна має виконати сім вимог Єврокомісії, поставлених у червні 2022 року, необхідних для збереження статусу кандидата: завершити реформу добору суддів Конституційного суду України; продовжити судову реформу, включно з перевіркою доброчесності членів Вищої Ради правосуддя та провести добір кандидатів до Вищої

кваліфікаційної комісії суддів; продовжити боротьбу з корупцією, призначити голову Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Національного антикорупційного бюро; продовжити боротьбу з відмиванням коштів та правоохоронну реформу; боротися із впливом олігархів; привести законодавство про ЗМІ у відповідність з європейським аудіовізуальним законодавством; внести зміни в законодавство про національні меншини [1].

Для виконання цих вимог Верховна Рада України ухвалила низку нових законів – про медіа, про національні спільноти, про реформу процедури добору суддів Конституційного суду тощо – хоча не усі з них прийняли в суспільстві однозначно. Зокрема, закон про медіа критикували багато журналістів, а закон про відбір суддів – Венеційська комісія [2; 3].

Наступним кроком для нашої країни є переговорний процес. Під час якого держава-кандидат має адаптувати своє національне законодавство до *acquis communautaire* (з франц. «надбання спільноти», сукупність усіх правових актів ЄС).

Acquis communautaire складається з 35 глав, які входять до шести кластерів: основи; внутрішній ринок; конкуренція та інклюзивне зростання; «зелений» порядок денний та сталий зв'язок; ресурси, сільське господарство та згуртованість; зовнішні відносини.

Європейська комісія моніторить цей процес, а Рада ЄС має одноголосним рішенням затвердити впровадження кожного з шести кластерів. Після того, як усі члени ЄС одноголосно затвердять успішне завершення переговорів, сторони підписують Договір про приєднання. Спочатку його має ратифікувати Європарламент, потім – національний парламент держави-кандидата та усіх країн-членів. І лише після цього кандидат офіційно стає новим членом Союзу. Але це в майбутньому.

Проаналізувавши процес євроінтеграції, який Україна пройшла від початку повномасштабного вторгнення, та розглянувши наявний стан євроінтеграційних процесів, можемо говорити про значний, помітний і доволі стрімкий прогрес на європейському шляху протягом 2022 р. Утім, набуття статусу кандидата – це лише черговий крок євроінтеграції. Однозначним залишається також те, що Україна (як українська влада, так і суспільство) не лише зазначила свою відданість європейським цінностям і продемонструвала надзвичайну волю до євроінтеграції, а й остаточно визначила європейський шлях розвитку як невідворотний та єдиноможливий. Відкритим залишається лише питання, коли саме Україна вступить до ЄС, а в короткостроковій перспективі, коли розпочнуться переговори щодо членства в ЄС. Також процес євроінтеграції України є унікальним, оскільки він проходить у країні, у якій триває повномасштабна війна, і супроводжується значними поступками зі сторони ЄС, чому безпосередньо сприяє політична воля як

України, так і самого ЄС. Наступним кроком євроінтеграції буде початок переговорів, й українська влада всіляко старається пришвидшити цей процес. Окрім того, у цьому процесі вже є зрушення. Так, раніше ЄС указував, що оцінка стану реформ в Україні з'явиться не раніше осені 2023 р. Також, зважаючи на подальший активний тиск української влади щодо цього питання, активної реформаторської діяльності, політичної волі з обох сторін, яка вже була продемонстрована, можливому послабленню впливу проблем євроінтеграції та успіхам українських сил оборони на полі бою, що наближає закінчення війни, можемо говорити про можливість початку переговорів найближчим часом. Цей крок буде дуже важливим етапом євроінтеграції та значно пришвидшить подальші процедурні етапи вступу України до ЄС.

Література

1. Європейська правда. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/arti-cles/2022/06/18/7141516/>.

2. Центр «Нова Європа». Кандидат Check-2: де Україна перебуває у виконанні семи рекомендацій ЄС щодо кандидатства. URL: <http://neweurope.org.ua/visual-materials/13214/>.

3. Центр «Нова Європа». Кандидат Check-3: де Україна перебуває у виконанні семи рекомендацій ЄС щодо кандидатства. URL: <http://neweurope.org.ua/visual-materials/kandydat-check-3-de-ukrayina-perebuvaye-u-vykonanni-semy-rekomendatsij-yes-shhodo-kandydatstva/>.

УДК 342.7(043.2)

Швачка В.Ю., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАВА ПРИРОДИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Право, як основний регулятор суспільних відносин, визнає людину основною цінністю суспільства. Людина, її права та свободи становлять найвищу цінність у правовій державі.

У суспільстві, яке як найважливішу соціальну цінність сприймає людину, її внутрішню свободу та права як прояв цієї свободи, формується імперативний посил до держави та її інституцій щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина. Цей посил поступово трансформується в обов'язок держави і передбачає створення та реалізацію ефективно діючих механізмів правового захисту від будь-яких порушень і неправомірних обмежень, у тому числі таких, що

виходять від самої держави, її органів та посадових осіб, а також відновлення порушених прав і свобод [4].

Права людини, як природні можливості людини закріплені в основних джерелах національного та міжнародного права більшості країн світу.

Першим міжнародним стандартом, що створив правову базу для нормативного регулювання прав людини стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [3].

У той же час, останнім часом у світі все більшого поширення набуває природо-захисна та філософська течія екоцентризму, яка передбачає пріоритет цінності природи по відношенню до потреб людини і радикально протистоїть антропоцентризму.

Саме ексцентризм розглядає природу як повноцінного партнера людини, що наділений невід'ємними правами на існування, процвітання та розвиток.

З метою збереження природи екологи ХХІ століття наполягають на зміні ціннісного підходу до природи.

На їх думку, будь-яка істота, як і екосистема, на відміну від речі, не може за своєю природою бути лише засобом для інших, а існує як ціль у собі і для себе. Етична цінність природи є достатньою підставою для її охорони. Головною причиною сучасної екологічної кризи екологи та філософи вважають ігнорування цінності природи [5].

Природу врятувати, за великим рахунком, зможе тільки створення нової ціннісної системи, основаної на високому оцінюванні внутрішніх і нематеріальних зовнішніх (інструментальних) цінностей природи, використання якої не несе загибелі природі. Неможна цінність диких тварин, рослин, екосистем зводити тільки до корисності для людей. Неможна щастя вимірювати кількістю товару, всі цінності зводити до грошей, а природу розглядати виключно як сировину [2, с. 27].

Згідно з принципами екологічної етики той, хто має внутрішню цінність, володіє моральним статусом.

Саме внутрішню цінність природи поступово починає визнавати людина. Про що свідчить проголошення у 1982 році Генеральною Асамблеєю ООН Всесвітньої хартії природи, у преамбулі якої вказано: "...будь-яка форма життя є унікальною і заслуговує на повагу, хоч би якою була її корисність для людини, і для визнання цієї невід'ємної цінності інших живих істот людина повинна керуватися моральним кодексом поведінки" [1].

Більшість правових систем світу розглядають природу виключно як об'єкт права.

Право не розглядає природу як суб'єкт права, і тому шкода, що наноситься природі людиною або організацією, розглядається лише з

точки зору нанесення шкоди іншій людині, організації або державі, в чий власності знаходиться природний об'єкт [2, с. 93].

Визнання природи в цілому або окремих її елементів суб'єктами права, означає надання їм правосуб'єктності, тобто можливість мати певні права та визначені механізми їх правової реалізації.

Частина правових систем світу вже зробила перші кроки на шляху до визнання прав природи.

Поширення концепції визнання прав природи на юридичному рівні у світі стає все більш актуальним та привертає все більше уваги науковців різних галузей науки і потребує детального дослідження.

Література

1. Всесвітня Хартія природи, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 01 січня 1982 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159404_159404 (дата звернення: 27.01.2024).

2. Екологічна етика: навчаль. посіб.; за заг. ред. О.М. Шуміла / Борейко В.Є., Шуміло О.М., Шеховцов В.В., Шуміло О.О. Харків: Право, 2015. 304 с.

3. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 27.01.2024).

4. Сокупенко В.В. Права людини як фундаментальна цінність. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини. Харків, 2016. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1bec2f85-4049-450c-b632-559a6be8c28d/content> (дата звернення: 27.01.2024).

5. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/Knyha-Hromadyanyna/1-KH-Hromadyanyn-i-derzhava.pdf> (дата звернення: 27.01.2024).

РОЗДІЛ 2
ІННОВАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-
ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ:
ФОКУС НА СТРАТЕГІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА
ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

UDC 340.1:498(043.2)

Dr. Corpădean Adrian-Gabriel,
Dr. Oprescu Mihaela-Adriana
University of Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, Romania

ON ROMANIA'S NORMATIVE APPROACH TO MINORITY
LANGUAGES AMID EU INTEGRATION

The Romanian legislative architecture in the matter of linguistic rights of minorities is consistent and covers a set of policies for the protection of minority languages, in administration, justice, education, mass media, culture etc. It is not our aim to propose a detailed approach to the legal framework in this regard, but we will attempt to highlight certain normative elements intended to illustrate the efforts made by Romania in order to comply with the obligations deriving from its EU membership, perhaps as a source of inspiration for the progress of EU candidates that will need to tackle the subject as part of their applications.

The premise from which we start is that linguistic diversity is not only a factual reality, but a fundamental value protected by the primary law of the EU, which in art. 3 TEU states *expressis verbis* that the Union “shall respect the richness of its cultural and linguistic diversity and shall ensure the safeguarding and development of the European cultural heritage”. The Charter of Fundamental Rights of the European Union contains the prohibition of discrimination based on language (art. 21) and establishes the Union’s obligation to protect and respect linguistic diversity (art. 22). It is of relevance that in 2008, Romania ratified the key international instrument in the field, created under the auspices of the Council of Europe, namely the European Charter for Regional or Minority Languages, by which the Romanian state undertook to ensure a maximum level of protection for 20 minority languages spoken on the territory of Romania, respectively for Albanian, Armenian, Bulgarian, Czech, Croatian, German, Greek, Italian, Yiddish, Macedonian, Hungarian, Polish, Romani, Russian, Ruthenian, Serbian, Slovak, Tatar, Turkish and Ukrainian.

It should be specified that this international legal framework was not perceived by Romania as a purely formal one, but, on the contrary, triggered substantial changes in the way the national legal framework was built with regard to the protection of linguistic rights of minorities, a framework that does not limit but, on the contrary, is quite supportive of the use of minority languages in all areas of public life: education, justice, public administration, mass media, cultural activities and institutions etc. Thus, the legal foundations of the linguistic rights of national minorities are found in the provisions of the Romanian Constitution, Governmental Emergency Ordinance no. 57/2019 regarding the Administrative Code, Law no. 215/2001 on local public administration, Law no. 198/2023 regarding pre-university education, Law no. 199/2023 on university education, Law no. 304/2022 regarding judicial organization etc.

According to art. 6 of the Constitution, under the marginal title “The right to identity”, the state has the obligation to recognize and guarantee to individuals belonging to national minorities “the right to preserve, develop and express their ethnic, cultural, linguistic and religious identity”. Moreover, language can be grounds for discrimination, in which case there are not only provisions in the fundamental law, but also a specific legal framework (Governmental Ordinance no. 137/2020 on the prevention and sanctioning of all forms of discrimination), whose implementation is ensured by the National Council for Combating Discrimination (NCCD). In other words, the legal framework in Romania is an efficient one, with mechanisms to control how linguistic rights, including those of minorities, are respected by individuals or legal entities, public or private. In the period 2008-2023 there were 248 decisions issued by the NCCD pertaining to language-based discrimination.

We also note the existence of special legislation regarding the exercise of linguistic rights in localities where citizens belonging to a national minority have a weight of more than 20% of the number of inhabitants, established at the last census. Furthermore, Law no. 215/2001 on local public administration contains provisions that confer a high degree of protection to the linguistic rights of national minorities: the use of the mother tongue in relation with public authorities (art. 17); ensuring the prior publication of the agenda of local public authorities in the native language of the citizens belonging to the respective minority (art. 40); the communication of individual administrative documents (for example, a building permit, fiscal decisions), upon request, in the native language (art. 51 final sentence). Then, although the Romanian language must be used in the relation between citizens and local public authorities, in the localities where the 20% threshold is exceeded, those minorities have the right to address the local authorities, orally or in writing, both in Romanian and in their mother tongue. In order to ensure the effectiveness of these rights, in localities where the threshold is exceeded,

people who know the language of the respective national minority are employed in positions of local administration that involve public relations (art. 195 paragraph 5 of Governmental Emergency Ordinance no. 57/2019).

Moreover, Law no. 199/2023 provides the right to take the faculty admission exams in one's mother tongue (art. 24 paragraph 8) to those candidates that have studied in that minority language and have a Baccalaureate degree to confirm this, in most higher education institutions, with the exception of military and intelligence.

Finally, "Local public administration authorities ensure the inscription of the names of localities and public institutions under their authority, as well as the display of public interest announcements, both in Romanian and in the language of the respective national minority, in localities where citizens belonging to a national minority have a share of over 20% of the number of inhabitants" (art. 195 paragraph 6 of Governmental Ordinance no. 57/2019). The legal provisions regarding the double inscription of the names of localities have sometimes been interpreted extensively, if one takes into account an opportunity analysis of the decision regarding the display of signs in Hungarian. Some local councils have decided to place bilingual signs even though the 20% threshold has not been reached (Sibiu, Sighisoara, Timișoara), a circumstance that prompted a form of discrimination against minorities based on geographic criteria in the context in which other public authorities have refused to install the signs if the threshold requirement has not been strictly met. This deficiency could be corrected by judicial means, through jurisprudential solutions that oblige local public authorities to install such signs provided that the number of the minority population is significant and there is sufficient demand in this regard. For example, we may refer to Sentence of the Cluj Court no. 4800/2014 in which it was noted that although in the municipality of Cluj-Napoca, the Hungarian minority does not exceed the threshold of 20% (15.27% according to statistical data), it is necessary to apply the principle that what is not expressly prohibited by law is allowed.

All these achievements enable us to state that Romania can be a useful case study for Ukraine and other EU candidates on the way to seeking *acquis* compliance in terms of minorities' languages. This, of course, should come with the proper analysis of the broader national context and note the setbacks Romania has occasionally encountered.

Literature

1. National Council for Combating Discrimination, "Decisions adopted by the Board of Directors". URL: https://www.cncd.ro/hotarari/?_sft_criteriu=limba&sf_paged=31 (date of access: 25.01.2024).

2. 2021 National Census of Romania. URL: <https://www.recensamantromania.ro/rpl-2011/rezultate-2011/> (date of access: 25.01.2024).

3. Official Journal of Romania: no. 123/2007, no. 752/2007, no. 555/2019, no. 166/2014, no. 1104/2022, no. 613/2023, no. 614/2023.

УДК 342.9(043.2)

Markova O., PhD in Law,
National University of Internal Affairs and
Visiting Research Fellow, University of Lincoln, Lincoln, Great Britain

A BRIEF OVERVIEW OF THE AMERICAN MODEL OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE

In the USA, the prerequisite for the emergence of the model of administrative procedure was the provision of due process, which was enshrined in the Constitution of 1787. of the US Constitution of 1787, according to which no one can be deprived of life, liberty or property without "due legal process" [1, p. 876]. The model of administrative procedure in the USA is based on the concept of natural law, natural justice, which are the basis of the legal system created by American courts in the field of administrative procedure. A significant number of precedent cases of the US Supreme Court concerned the interpretation of the content and scope of the due process provision [1, p. 113]. Until the 20th century, there was no single law governing administrative law in the United States.

During the XIX-XX centuries. congress delegated powers to administrative agencies, in connection with which procedural rules were included in enabling legislation [2, p. 45]. Despite the fact that the powers of administrative agencies have expanded, there has been no law that would establish uniform rules for the implementation of actions and decision-making by agencies. The relevant agencies issue rules and regulations that have the force of law. In addition, agencies make administrative decisions that range in procedural format from informal and private to fully complex judicial decisions. Currently, progressive management is largely dependent on public policy decisions made in the course of government rulemaking, and therefore, certain aspects of the modern model of administrative procedure in the United States of America must be reviewed with a view to further reform.

“Rulemaking” refers to the agency process of developing, amending, or repealing rules – statements of a general or specific nature intended to implement, interpret a law or policy, and describe the organizational and procedural requirements of an agency. The model of administrative procedure was objectified, enshrined in the Federal Law on Administrative Procedure Act (1946), became part of the United States Code (2019) and became a model of administrative procedure also for European countries. The National Conference

of Commissioners on Uniform State Laws developed the Model State Administrative Procedure Act (2009) to uniformly apply the provisions of the Administrative Procedure Act (1946) in all states. The specific activities of administrative agencies are manifested in rule-making, law enforcement and adjudication [3]. According to the US Constitution, the Congress is given the right to issue laws, but it cannot control the procedure for their implementation, so the powers of supervision and control over their implementation are delegated to special administrative agencies (administrative agencies). When creating administrative agencies, Congress determines their structure, name, and confers the appropriate competence – the right to issue legislative rules. Consequently, a block of norms of delegated law was formed in the legal system, resulting in the doctrines of delegated and non-delegated law. The emergence of the administrative procedure model has been attributed by positivist scholars to the process of Congress delegating authority to an agency, which created the principal-agent problem. By creating rules, agencies could implement their political preferences rather than legislative ones.

Thus, scholars have identified two types of problems resulting from devolution: “coalition drift” and “bureaucratic drift” [4, p. 39-41]. Bureaucratic drift occurs as the agency’s officials do not seem to be consistent with the coalition’s understanding of the interests of certain groups of individuals and politicians. Coalition drift occurs as official members of the city follow the course of the Congress and implement their policies. In 1987, Matthew McCubbins, Roger Knoll, and Barry Weingast, political scientists known as the McKnollgast team, presented a groundbreaking approach to the question of congressional delegation of broad powers to an administrative agency. They did not focus on direct legislative control, but, on the contrary, suggested considering the administrative procedure as an instrument of political control over the activities of administrative agencies, which can be used by the Congress in the case of enshrining it at the legislative level [5, p. 234].

Thus, Congress “stacks the deck” through an administrative procedure, increasing the likelihood that agencies, adopting rules, will reflect the interests of their constituents in them without further congressional intervention, solving the problem of bureaucratic drift. In addition, Congress can change an agency’s policies as the preferences of its constituents change, while addressing the problem of coalition drift. Administrative procedure allows Congress to obtain more information than it could obtain through legislative monitoring without the expense of direct oversight.

The American model of administrative procedure differs from European models in its peculiar structure, legal status of administrative agencies, species diversity and functional purpose of administrative procedure. It successfully combines two models of the first and second generation of administrative procedure - quasi-judicial and quasi-legislative.

Literature

1. Gellhorn W. *Administrative Law: Cases and Comments*. 2d ed. Brooklyn; New York: The Foundation Press, 1947. 1138 p.
2. Cassese S. Global Standards for National Administrative Procedure. *Law and Contemporary Problems*. 2005. Vol. 68, №. 3/4. P. 109–126.
3. Administrative Procedure Act. 1946. URL: [https://www.justice.gov/sites/default/files/jmd/legacy/2014/05/01/act p. 179-404.pdf](https://www.justice.gov/sites/default/files/jmd/legacy/2014/05/01/act_p.179-404.pdf) (date of access: 28.01.2024).
4. Bertelli, A.M., Busuioc, M. Reputation sourced authority and the prospect of unchecked bureaucratic power. *Public Administration Review*. 2021. № 81(1). P. 38-48.
5. Fiorina M.P. *Congress: Keystone of the Washington Establishment*. New Haven: Yale University Press, 1977.

UDC 347.471.032:27-46:437.6(043.2)

Pauerova K., PhD, Coordinator of the Integration Center,
Kachinetsova B., Coordinator of Material Aid and Safeguarding
for Ukraine of the Integration Center,
Myronets O., PhD in Law, Associate Professor of
the Faculty of Law, National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Interpreter, Teacher of English at the Integration Center,
The Trnava Archdiocese Charity Support Center,
Trnava Archdiocese Charity, Trnava, Slovakia

SLOVAK CHARITY AS AN EFFECTIVE FORM OF RESTORATION FOR UKRAINIANS IN TIMES OF THE WAR

Caritas Slovakia's rich history of helping those most in need dates back to its founding in 1927. After having been closed in 1950 in the years of the Cold War, during which the Caritas was only allowed to operate charitable hospices for the elderly as well as ill priests and nuns, with the fall of communism in 1989, Caritas Slovakia was able to resume its original mission and today provides charitable, social, healthcare, and educational services to the poor and marginalised. With diocesan branches across Slovakia, programmes support assist abandoned and orphaned children, youth, families in need, people who are homeless, migrants and refugees, single mothers and the elderly, including hospice care. Caritas Slovakia also responds in the event of humanitarian emergencies, due to natural disasters and conflict. The Caritas Slovakia Secretariat is in Bratislava and their organisational structure consists of diocesan and archdiocesan charities. Caritas Slovakia's legal representative is the General Secretary, who is responsible for managing the activities of the Caritas Slovakia Secretariat. Caritas Slovakia is a member of the Caritas Internationalis confederation and Caritas Europa and often collaborates with

other Caritas members to provide emergency aid and support to countries across the globe [1].

The integration centres are open for people in difficult and challenging situations, especially vulnerable groups of refugees like mothers with small children, seniors, disabled and others who struggle to find a job. Thus, provision of humanitarian aid is an essential part of our mission. The centres also provide needy refugees with hot meals and clothing and strive to be available to assist wherever it is needed. Refugees and all people are supported in need to integrate into the society and, if possible, to be able to live in the future independently without the need for our help. There are currently 24 integration centers in Slovakia, which are open thanks to the support from Caritas Internationalis financial mechanism for dealing with crises and humanitarian disasters in the world – Emergency Appeal. The integration centers are run by individual arch/diocesan and eparchial charities. Ukrainian refugees themselves also work in many of the integration centers [2].

Trnava Archdiocese Charity as a part of Slovak Catholic charity among its structural units has the Support Center. It provides information and helps in the integration of people from Ukraine in Trnava. In the support center, the following types of service may be provided: – Help with finding accommodation; – Medical assistance (assistance, accompanying and interpretation at a doctor); – Assistance in enrolling children in kindergarten, primary and secondary schools; – Assistance and accompanying to institutions, interpretation (the Labor Office, the Foreign and Border Police, etc.); – Help with job search; – Provision of Slovak and English language courses; – Mediation of children's camps; – Help in mediating legal advice; – Food and material aid; – Help with integration. Community activities focused on the acceptance of people, which are based on the mission of the Charity Close to a person [3].

Integration Center – the Trnava Archdiocese Charity Support Center is one of the few in Slovakia in terms of providing a range of services, which is why it has a unique stamp. The new, more generous spaces will contribute to a better addressability of service provision. These include helping clients integrate into mainstream society, social assistance to people in social crisis, integration of people from Ukraine and people with foreign nationality, or help to people who have suffered a difficult fate – for example, job loss. Counseling, digital skills courses, language courses, including Slovak and English language courses, spaces for mothers with children, development of work skills – clients receive comprehensive care in one place, under one roof [4].

In times of challenges, differently-directed aid from charity organizations is essential and valuable. In current reality, many Ukrainians who escaped from the war in Ukraine are supported by Slovak Catholic charity. In connection with this, the Integration Center – the Trnava Archdiocese Charity Support Center is

one of the most developed, well-organized, and friendly in its humanistic attitude to perform magistral functions of its institution and serve people with the highest aims of its existence and functioning.

Literature

1. Caritas Slovakia. URL: <https://www.caritas.eu/caritas-slovakia/> (date of access: 30.01.2024).

2. Integration centres for Ukrainian refugees. URL: <https://www.charita.sk/utecenci/en/centra-podpory/> (date of access: 30.01.2024).

3. Trnavská arcidiecézna charita – Centrum podpory. URL: <https://www.ukraineslovakia.sk/sk/services/p11133/> (date of access: 30.01.2024).

4. Trnavská arcidiecézna charita otvorila Integračné centrum pod jednou strechou. URL: <https://charitatt.sk/projekty/centrum-podpory/2024/trnavska-arcidiecezna-charita-otvorila-integracne-centrum-pod-jednou-strechou/> (date of access: 30.01.2024).

УДК 343.1.85(477)(043.2)

Заєць О.М., к.ю.н., доцент,
Міжнародна асоціація кримінальних аналітиків (ІАСА),
Оверленд-Парк, США

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ АНАЛІТИКИ

Як концепція, у своїй основній формі, аналіз злочинності має бути лише трохи молодшим за сам злочин. Перший злочин не потребував аналізу, оскільки він ще не був частиною шаблону чи тенденції. Друге могло бути пов'язане з першим, а третє – або з першим, або з другим, або з обома. Кожний наступний злочин мав більше шансів бути пов'язаним з попереднім, і, ймовірно, незабаром настав розвиток першої моделі злочину. Першим злочинним аналітиком, можливо, був кроманьйонець. Умовно назвімо його Гог. Одного разу, збираючись полювати та збирати, Гог чухає голову, повертається до решти свого клану, що мешкає в печері, і каже: «Знаєте... кожного разу, коли ми спускаємося до водопою між часом, коли сонце сходить на світ. На горизонті й у той час, коли він над нами в небі, одному з нас розбиває голову якийсь жулик із Племені Великого Скалу». Гог ненавмисно створив професію та закріпив у ній процес, який відтоді мало змінився. Він зіставив дані (звичайно, у своїй голові, але це робить і досвідчений аналітик двадцять першого століття), знайшов схему нападу при обтяжуючих обставинах, проаналізував і описав її (включно з географічними, часовими та підозрілими факторами),

поширив її членам свого племені та прямо рекомендував рішення. Посадіть Гога перед комп'ютером, намалюйте ягідною м'якоттю карту на стіні його печери та одягніть наймудріших членів клану в блакитне, і ми отримаємо сучасного кримінального аналітика.

Ми намагаємося проілюструвати, наскільки неймовірно основним, наскільки фундаментальним, наскільки нерозривно пов'язаним із людським розвитком є походження аналізу злочинності. Цивілізація існує, щоб сприяти загальному добробуту своїх громадян, починаючи з забезпечення їх безпеки один від одного. Поліція суспільства повинна виконувати цю найосновнішу функцію, а її аналітики злочинності є головним мозком цих зусиль, що дозволяє суспільству запобігати більшості злочинів з найменшими витратами ресурсів.

Звичайно, практика аналізу злочинів передує професії. Безумовно, вартові Ассирії, вартові Вавилону та вартові Риму знали про закономірності, гарячі точки та рецидивістів. Звичайно, вони знали, що зосередити свої ресурси на певних місцях, часах і на конкретних особах, щоб максимізувати свої зусилля. Безперечно, фермери у Фівах, відвідувачі агори в Афінах і кріпаки в Лондоні знали, що їм слід триматися подалі від певних вулиць і залишатися вдома, коли в місто приходять певні банди хуліганів. У центрі кожної з цих видів діяльності лежить зерно аналізу злочинності – зерно настільки базове, що знадобилося десять тисяч років – від світанку цивілізації до 1960-х років – щоб завдання отримало назву та професію. Те, що він розвинувся в поліцейських установах, а не в громадах, університетах чи прес-центрах, наприклад, є функцією двох факторів: близькості до необхідної інформації та близькості до іншої професії – поліції, яка має найкращі шанси та здатність щось зробити: аналізувати моделі та тенденції. Історія аналізу злочинів як професії – на відміну від його історії як концепції – полягає в неформальному методі ідентифікації шаблонів, який використовують патрульні поліцейські, детективи та адміністратори. У 1973 році Управління сприяння правоохоронним органам у своєму посібнику відділу аналізу правопорушень у поліції зазначало те ж саме: неофіційний аналіз злочинів, у найпростішому розумінні, виконується всіма офіцерами під час розслідування злочинів [1, с. 8].

Безсумнівно, поліція – від бойовика до детектива і командира патруля – завжди проводила такий неформальний аналіз злочинів. Однак досвід офіцера обмежений кількістю годин, які він працює, і, по суті, його досвід не узгоджується з досвідом інших. У цьому полягає обґрунтування створення спеціального відділу аналізу злочинів на повний робочий день. Окремі офіцери не знайомі з кожним злочином, про який повідомляють їхні відділи поліції, і вони не мають готового способу порівняти кожне повідомлення про злочин, яке вони отримують, з минулими інцидентами,

окрім їхніх власних спогадів і анекдотичних свідчень їхніх колег. Цей неофіційний аналіз злочинності не проводився на систематичній регулярній основі, тому багато моделей і тенденцій залишилися невиявленими. Оскільки сучасна поліцейська діяльність почалася в Лондоні в 1829 році (із створенням лондонської столичної поліції сером Робертом Пілом), так, ймовірно, з'явилися й найпростіші елементи аналізу злочинності. До 1846 року в LMP (The London Metropolitan Police) працювало по два «детективи» на відділ, і цілком імовірно, що ці перші слідчі використовували деякі методи сучасного аналізу злочинів, щоб зв'язати кримінальні події в закономірності. Індивідуальна статистика злочинів була доступна для міста Лондона ще в 1847 році. Саме серед столичної поліції Лондона вперше було розроблено концепцію *modus operandi* та класифікації правопорушників і злочинів на її основі. *Modus operandi* допоміг поліції точніше визначити закономірності та ряди, хоча він застосовувався переважно до випадків вбивства (найвідоміша серія вбивств в історії сталася між 1888 і 1889 роками в лондонському Іст-Енді). Саме ця концепція, принесена в США, стала початком професії аналізу злочинів [2].

Засновником сучасної системи організації діяльності поліції та використання кримінального аналізу вважається Август Фольмер, начальник поліції м. Берклі (США), який ще у 1906 році запровадив картографічний метод для визначення місць концентрації злочинних угруповань, він був піонером більшості інновацій, які продовжують визначати сучасну роботу поліції сьогодні. Підґрунтям цього стало вивчення результатів діяльності поліції за попередній рік. Наслідком стало запровадження систем нейтралізації злочинності в її осередках завдяки оптимізації використання сил поліції.

«Громадянин очікує від поліцейських мудрості Соломона, мужності Давида, сили Самсона, терпіння Йова, лідерства Мойсея, доброти доброго самарянина, стратегічної підготовки Олександра, віри Даниїла, дипломатичність Лінкольна, толерантність Теслі з Назарета і, нарешті, глибоке знання кожної галузі природничих, біологічних і соціальних наук. Якби у нього було все це, він міг би бути хорошим поліцейським». – Август Фольмер [3].

Перелік внесків Августа Фолмера в сучасну поліцейську діяльність включає велосипедне патрулювання, автомобільне патрулювання, радіозв'язок, наукові дослідження, систему відбитків пальців, вимоги до вищої поліцейської освіти та професіоналізму, а також розвиток поліцейської академії та школи кримінології в Каліфорнійському університеті. Однак набагато важливішими для наших цілей є його інновації в аналізі злочинів. У 1906 році він керував розробкою базової системи управління записами, яка допомогла організувати поліцейські

звіти у спосіб, що сприяв аналізу. Він заохочував регулярно переглядати поліцейські звіти та позначав місця злочинів кольоровими шпильками. Що важливіше, він використовував інформацію про злочини для створення патрульних округів. Коли в 1909 році Август Фоллмер мобілізував своїх офіцерів на велосипедах, він розробив тактику відповідно до очікуваної кількості викликів з кожної частини міста.

Література

1. Law Enforcement Assistance Administration. Crime Analysis in Support of Patrol, 1977, pg. 8.
2. Buck, George A. et. al. Police Crime Analysis Unit Handbook. (LEAA, 1973.)
3. Willard M. Oliver. August Vollmer: the father of American policing. Durham: Carolina Academic Press, LLC, 2017. URL: <https://cap-press.com/pdf/9781611635591.pdf> (дата звернення: 29.01.2024).

УДК 347.85(043.2)

Рокитський Є.Л., докторант,
Український Вільний Університет, м. Мюнхен, Німеччина

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В СВІТЛІ «РЕВОЛЮЦІЙНОЇ» СТРАТЕГІЇ ЄС

Сучасні здобутки України в розвитку космічних технологій, зокрема в розробці, виготовленні й експлуатації орбітальних транспортних систем («висхідні»), управлінні космічними засобами («серединні») і обробці даних з космосу («низхідні») розкрито дослідниками [1]. Ці здобутки і спадщина проектів типу «АН-225-Енергія-Буран», свідчить про спроможність України зробити внесок у європейські космічні програми, зокрема спираючись на дослідницький і технологічний потенціал інноваційних космічних кластерів [2].

Переосмислюючи роль Європи в глобальному космічному секторі та керуючись Європейською космічною програмою [3] Європейський Союз (ЄС) і створена ним Європейська Агенція Космічних Програм (ЄАКП), розробили і представили амбітну стратегію «Революція в космосі» [4]. Істотним елементом реалізації останньої може стати інтеграція української космічної галузі з європейською. Об'єднання ресурсів космічних галузей ЄС й України створить унікальну можливість використавши технологічні здобутки й інновації України, підвищити колективні можливості ЄС і ствердити майбутню ключову роль Європи на глобальній космічній арені.

Сьогодні існує реальна технічна співпраця України з Європейською космічною агенцією (ЄКА), наприклад у забезпеченні 4го ступеня

європейських ракет-носіїв Vega і Vega-C українським двигуном. Проте інтеграція космічних можливостей України та ЄКА впирається у «корпоративні» засади, на яких збудована остання, зокрема в обмеженість залучення держав в основні програми розміром їх щорічного внеску, та в заполітизованість рішень про асоційоване та повне членство. Водночас перспективи і засади інтеграції космічної галузі України у дотичні до космосу програми власне ЄС до сьогодні недостатньо опрацьовані, хоч могла б відкрити нові перспективи для українських організацій і додати технологічних інновацій і операційної ефективності у глобальне космічне лідерство Європи.

Для забезпечення інтеграції української космічної галузі в європейську ми пропонуємо врахувати поточні політики і програми ЄС, а також стратегію європейського лідерства при розробці і втіленні програм європейської інтеграції та розвитку космічної галузі України, врахувавши наступні засади:

1. Відповідність політикам і програмам ЄС, спрямованим на пом'якшення змін клімату, технологічні інновації та соціально-економічний розвиток. Програми Galileo, EGNOS і Copernicus, підтримують ключові політики ЄС з управління екологією і цифрового переходу.

2. Співпраця в перспективних проектах реагування на кризи: ЄС і EUSPA мають амбітні програми розробки нових технологій супутникових комунікацій, космічної безпеки, а також відповідні проекти «Швидкого, стійкого реагування на кризи». Вони спрямовані зокрема на забезпечення швидкості і захисту передачі чутливої інформації, контроль кліматичних заходів, зокрема шляхом використання супутників спостереження Землі, аналізу даних щодо пом'якшення змін клімату й управління кризами.

3. Участь у «новій» космічній економіці: ЄС все більше співпрацює зі стартапами і компаніями в космічному секторі. Космічна галузь України могла б формувати партнерства для участі в комерційній космічній діяльності, зокрема розробку нових технологій і застосувань.

4. Фінансування і підтримка: Європейська комісія, Європейський інвестиційний банк і ЄАКП зміцнюють європейський космічний сектор, надаючи фінансову й консультативну підтримку космічним компаніям. Українські організації могли б користатися цими фінансовими інструментами і підтримкою для просування своїх проектів й інновацій.

5. Участь в освітніх і дослідницьких ініціативах: європейські космічні програми часто поширюються на освітні й дослідницькі установи, наприклад UNIVERSEN [5]; українським установам варто інтегруватися в ці мережі, створюючи спільні знання та космічні технологічні інновації.

6. Дотримання європейських космічних стандартів і правил: Інтеграція з програмами ЄС вимагатиме від українських космічних організацій

дотримання європейських стандартів і правил, забезпечуючи сумісність і взаємодію в спільних проектах і ініціативах.

7. Каталогізація актуальних можливостей і потреб української космічної галузі, достосування до них заходів співпраці з європейськими установами.

Література

1. Результати створення щодо космічної техніки. Аерокосмічний вісник. 2023. № 3. С. 14-28. URL: https://space.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/AKV-2023-3_.pdf (дата звернення: 29.01.2024).

2. Веб-сторінка ОІКК. URL: <https://spacenter.od.ua> (дата звернення: 29.01.2024).

3. EU Space Programme. URL: https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-space-policy/eu-space-programme_en (дата звернення: 29.01.2024).

4. Ucl.ac.uk. URL: https://www.ucl.ac.uk/bartlett/public-purpose/sites/bartlett_ru (дата звернення: 29.01.2024).

5. Universeh. URL: <https://universeh.eu/about-the-project/> (дата звернення: 29.01.2024).

УДК 343.351(043.2)

Акімов М.О., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 10236 ВІД 09.11.2023 р.)

За два роки дії правового режиму воєнного стану в нашій державі прийняті та набули чинності двадцять п'ять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Природно, що переважна більшість їх обумовлена потребами удосконалення правового регулювання відповідальності за ті кримінально протиправні діяння, протидія яким під час збройної агресії проти України набула особливої актуальності. Водночас непоодинокими є випадки, коли під цим приводом зацікавлені особи намагаються реалізувати вельми неоднозначні прагнення у кримінально-правовій політиці.

Законопроект реєстр. № 10236 від 09.11.2023 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів під час дії воєнного стану» [2], далі – законопроект 10236, має на меті, як стверджується у пояснювальній

записці: - зниження рівня злочинності та зменшення зловживань у частині збуту і продажу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів шляхом посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 311 та 320 КК України; - запровадження відповідальності для працівників правоохоронних органів за бездіяльність щодо незаконної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення.

Проте зі змісту законопроекту 10236 випливає, що він передбачає посилення відповідальності лише в частині доповнення КК України ст. 365-4, на якій варто зупинитись окремо.

Доцільність криміналізації певного різновиду бездіяльності працівника правоохоронного органу або службової особи виглядає щонайменше дискусійною. Перш за все, будь-яке невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків і сьогодні є кримінально караним відповідно низки статей КК України. До речі, наявність подібної кримінально-правової заборони (як, власне, і ст. 365-3 КК України) спонукатиме до подальшого перевантаження розділу XVII Особливої частини КК України нормами про відповідальність за бездіяльність працівників правоохоронних чи інших органів у певних сферах діяльності (наприклад, щодо торгівлі людьми, незаконного обігу зброї тощо).

Далі, запропонована законопроектом 10236 норма має отримати номер 365-4, тобто є спеціальною щодо ст. 365 КК України. З об'єктивної сторони кримінально протиправне діяння являє собою бездіяльність («умисне неприпинення...», «...інше умисне невиконання дій...»), що не відповідає поняттю «перевищення влади або службових повноважень», під яким розуміється: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти [3].

Отже, будь-який прояв перевищення влади або службових повноважень передбачає активну поведінку суб'єкта. Бездіяльність, сформульована у ст. 365-4 КК України (в редакції законопроекту 10236), може бути лише різновидом службової недбалості (ст. 367 КК України), тому запропонована норма має розташовуватись після цієї статті (під умовним номером 367-1).

Крім цього, обов'язковою ознакою простого складу діяння, що розглядається (ч. 1 ст. 365-4 КК України в редакції законопроекту 10236) є

спричинення істотної шкоди – уникнення особою відповідальності або сприяння своїми умисними діями або бездіяльністю вчиненню правопорушень.

Подібна редакція норми є вкрай невизначеною, позаяк незрозуміло, про який саме розділ XIII йдеться (адже і в Загальній, і в Особливій частині КК України є розділи з такими номерами). До того ж формулювання «іншого правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» є некоректним, тому що всі такі кримінальні правопорушення передбачені нормами розділу XIII Особливої частини КК України, а криміналізація бездіяльності, що призвела до уникнення особою відповідальності за адміністративне правопорушення, нічим не обумовлена і не обґрунтована. Нарешті, уникнення особою відповідальності не обов'язково обумовлюється певним протиправним діянням конкретного працівника правоохоронного чи службової особи іншого державного органу (особа може бути у визначених КК України випадках звільнена від відповідальності, чи від покарання, чи від відбування покарання тощо). Тому прийняття законопроекту 10236 у запропонованій редакції призведе до порушення принципу правової визначеності, на обов'язковості дотримання якого неодноразово наголошували Конституцій Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.01.2023).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів під час дії воєнного стану: URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43138> законопроект реєстр. № 10236 від 09.11.2023 (дата звернення: 19.01.2023).

3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 25.01.2023).

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Систематизація принципів місцевого самоврядування в науці адміністративного права України є важливим аспектом для розуміння та вдосконалення механізмів управління на місцевому рівні. Цей підхід передбачає впорядкування та класифікацію базових принципів, які визначають організацію та функціонування органів місцевого самоврядування. Безперечно, будь-яка систематизація у цілому, як правило, сприяє ясній організації тієї чи іншої системи. Тому може виникнути думка, що систематизація принципів місцевого самоврядування у науці адміністративного права сприятиме подальшій розбудові місцевого самоврядування та створенню правової бази для забезпечення його функціонування; що це дозволить у подальшому вдосконалювати механізми взаємодії між органами публічної влади на різних рівнях та підвищувати ефективність локального управління.

Однак, наведені вище приклади та авторські творчі розвідки у цьому напрямі надають підстави сформулювати протилежну тезу – щодо того, що принципи місцевого самоврядування в адміністративному праві України не варто систематизувати (як це намагаються зробити численні дослідники-адміністративісти з інституційними принципами). Замість цього, доцільно звернути увагу та дослідити, які особливості має той чи інший принцип права при його застосуванні в межах галузі адміністративного права до інституту місцевого самоврядування.

Автором було обґрунтовано, що в українській юридичній науці не поки що немає хоча б частково усталеного переліку принципів місцевого самоврядування, так само як і в нормативних джерелах (більшість спирається на основний муніципальний кодифікований Закон, що містить такий перелік – на Закон «Про місцеве самоврядування в Україні».

Аналіз більшості принципів, які стосуються місцевого самоврядування, є загальними (універсальними) та застосовними до всіх галузей права. Зазначимо, що такі його принципи, такі як законність, самостійність, відповідальність перед територіальною громадою, прозорість тощо мають загальноправову сутність і можуть бути застосовані у будь-якому правовому контексті (в межах будь-якої галузі національної системи права). Важливо розуміти, що ці та інші принципи є фундаментальними правовими концепціями, які визначають основні

принципи справедливості, ефективності та законності в будь-якій сфері права. Вони є основою правової системи та її цілісності.

Розрізняти принципи місцевого самоврядування лише для адміністративного права може бути необґрунтовано, оскільки вони становлять загальноправовий фундамент. Замість того, щоб виділяти окремі принципи місцевого самоврядування для різних галузей національної правової системи, важливо досліджувати, як ці принципи конкретизуються та застосовуються в різних галузях права. Такий підхід до дослідження надасть можливість краще розуміти, як конкретні принципи впливають на адміністративно-правове регулювання місцевого самоврядування та його особливості. Вивчення конкретних прикладів та використання принципів місцевого самоврядування у різних галузях дозволить розкрити їхню універсальність та реальний вплив на правову систему загалом.

Позитивні аспекти такого підходу включають наступні.

По-перше, це врахування універсальної природи принципів права, які застосовуються в адміністративному праві у контексті інституту місцевого самоврядування. Адже застосування загальних принципів до всіх галузей права сприяє створенню єдиної правової бази та підтримує їхню універсальність і застосовність в будь-якому контексті.

По-друге, це врахування цілісності правової системи: Такий підхід сприяє утриманню цілісності та єднання різних галузей права під загальними принципами, що полегшує взаємодію та розуміння національної системи права в цілому.

По-третє, це ефективність дослідження: Дослідження того, як принципи застосовуються в різних галузях, дозволяє зрозуміти їхню конкретну роль та вплив, сприяючи глибшому розумінню функцій та механізмів правових норм. Відповідно, ці дослідження загального характеру можуть бути деталізовані на рівні галузевих юридичних наук.

Окрім позитивних аспектів, такий підхід має і свої негативні аспекти, які важливо усвідомлювати та враховувати.

До числа цих аспектів належить, у першу чергу, загроза недооцінки специфіки галузей права. Мається на увазі, що застосування загальних принципів може не враховувати унікальні аспекти та особливості різних галузей права, що може призвести до недооцінки їхнього впливу та значення. У нашому дослідженні це враховано, наприклад, значна увага приділяється розробкам фахівців-конституціоналістів, які можуть бути застосовані при проведенні адміністративно-правових досліджень принципів інституту місцевого самоврядування.

Другим недоліком може бути втрата деталізації. Завжди при проведенні наукових досліджень існує ризик того, що загальні принципи можуть бути абстрактними та не надавати деталізованого погляду на

конкретні аспекти галузей права, що ускладнює їхнє реалізоване використання в практиці. Знов-таки, цей недолік як можливу тенденцію доцільно взяти до уваги при дослідженні принципів інституту місцевого самоврядування як одного з інститутів адміністративного права України.

Третім недоліком відмови від систематизації при дослідженні принципів інституту місцевого самоврядування в межах адміністративно-правової доктрини може бути певна втрата специфічності. Вона полягає у тому, що дослідження загальних принципів може втратити аспекти специфічні для адміністративного права, оскільки усі галузі права мають свої особливості та вимоги.

Отже, свідома відмова від систематизації принципів інституту місцевого самоврядування при їхньому аналізі при проведенні адміністративно-правового дослідження є плідною. Загалом, такий підхід має свої переваги та недоліки, і ефективність визначається залежно від конкретного дослідження та його цілей. На підставі цього автором обстоюється підхід щодо того, що на сучасному етапі розвитку адміністративно-правової доктрини недоцільно систематизувати (класифікувати) принципи місцевого самоврядування.

УДК 340.132.83(043.2)

Белкін Л.М., к.т.н.,
м. Краматорськ, Україна

ПРОБЛЕМА ПРАВОМІРНОСТІ ОБРАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА КРИТЕРІЄМ «ОСТАННЬОЇ У ЧАСІ» (НА ПРИКЛАДІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА)

Згідно ч. 1 ст. 3 Закону України від 02.06.2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», суди України утворюють єдину систему. Згідно пункту 4 ч. 4 ст. 17 цього Закону, єдність системи судоустрою забезпечується, зокрема, єдністю судової практики. Однак у практичному дотриманні цих вимог завжди містилися суттєві труднощі [1-3].

Згідно ч. 5 ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Аналогічні норми передбачені у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПКУ) та у Господарському процесуальному кодексі України (ГПКУ). На думку розробників кодексів наступність у виборі норм права повинна забезпечити єдність судових рішень, що приймаються.

З іншого боку, як зазначено у роботі [4], за чинним процесуальним законом правом відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду, наділений Верховний Суд під час касаційного перегляду справи. Для реалізації таких повноважень законом передбачено процедуру, описану у ст. 346 КАСУ [4, с. 4].

Згідно ч. 1 ст. 346 КАСУ, суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати.

Згідно ч. 2 ст. 346 КАСУ, суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати.

Такий підхід або перешкоджає необґрунтованому відступленню від раніше сформованих правових позицій або робить таке відступлення обґрунтованим, впорядкованим і несуперечливим.

Разом із тим, відсутність контролю над судовими рішеннями, які приймаються колегіями Верховного Суду, який (контроль) до судової реформи 2016-2017 рр. здійснювався Верховним Судом України [2], призводить до того, що у практиці вищих спеціалізованих судів виникають протилежні правові позиції, які не узгоджені у порядку ч.ч. 1, 2 ст. 346 КАСУ [2, 3]. Для подальшого узгодження таких правових позицій в обхід процедури ч.ч. 1, 2 ст. 346 КАСУ у деяких постановках Верховного Суду запропоновано обрання правової позиції, «останньої у часі». Так, у Постанові Касаційного адміністративного суду від 21.09.2022 року у справі № 826/15871/16 вирішене таке:

«64. Колегія суддів не вважає обґрунтованими посилення представника на висновки Верховного Суду щодо застосування норм права, викладених у постановках від 15.09.2019 у справі № 826/43/16, від 24.07.2020 у справі № 826/7663/16, від 26.04.2021 у справі № 640/2631/19 та від 25.11.2021 у справі № 826/7415/16, оскільки ці судові рішення не відображають стан поточного правозастосування Верховного Суду в подібних правовідносинах.

65. Колегія суддів акцентує увагу на правовій позиції Великої Палати Верховного Суду, згідно з якою під час вирішення тотожних спорів суди мають враховувати саме останню правову позицію Верховного Суду

(зазначена позиція викладена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 755/10947/17).

67. Тому, колегія суддів, розглядаючи цю справу в касаційному порядку, вважає за необхідне застосувати висновки Верховного Суду, викладені саме у останніх постановках від 04.05.2022 у справі № 826/3483/17 та від 18.05.2022 у справі № 826/3737/18 у подібних правовідносинах, підстав для відступу від яких не вбачається, та які є актуальними й найбільш наближеними до відносин, що виникли у справі, яка розглядається».

Даний підхід не заслуговує на підтримку, з огляду на таке.

Насправді у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 755/10947/17 з цього приводу сформульований такий підхід: «Велика Палата Верховного Суду зазначає, що незалежно від того чи перераховані усі постанови, у яких викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата Верховного Суду, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду».

Отже, висновок Великої Палати Верховного Суду щодо останньої у часі правової позиції стосується виключно Постанов Великої Палати Верховного Суду і не може застосовуватися до узгодження правових позицій спеціалізованих касаційних судів, яке (узгодження) повинно здійснюватися в порядку ч.ч. 1, 2 ст. 346 КАСУ і аналогічних норм ЦПКУ і ГПКУ.

Література

1. Белкін М.Л. Єдність правозастосування як гарантія забезпечення законності в державі. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 10-16.

2. Белкін М.Л., Белкін Л.М. Проблеми забезпечення єдності судової практики у Касаційному адміністративному суді. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 10 (16). С. 316-329.

3. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Белкін М.Л. Проблеми адміністрування ПДВ в Україні в контексті Директиви 77/388/ЄЕС, практики суду ЄС та Європейського Суду з прав людини. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 16. С. 63-69.

4. Стародуб О. Відступ від висновків Верховного Суду. Окремі аспекти практичного застосування статті 346 Кодексу адміністративного судочинства України. Адміністративна юстиція в Україні: Проблеми теорії та практики: шоста міжнар. наук.-практ. конф. (06 липн. 2023 року). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_vidstup_visn_VS_st_346.pdf (дата звернення: 29.01.2024).

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ ЗА РАХУНОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Згідно статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Отже, постійне підвищення рівня захисту прав приватних осіб є важливим завданням в аспекті відновлення України. Як наголошується у монографії [1], після україно-російської війни Україна матиме шанс позбутися залишків радянських законів і перетворитися на сучасну зразкову демократичну країну [1, с. 44].

Згідно статті 62 Конституції України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Формальне застосування цих норм може навести на думку про застосовність цих принципів тільки для кримінального процесу. Однак, зокрема, у рішеннях Європейського Суду з прав людини, наприклад, у рішенні від 19.11.2015 у справі «Михайлова проти Росії», не робиться суттєвої межі між кримінальним і адміністративним процесом в аспекті застосовності статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (пункт 65). Тому питання застосування/незастосування вимоги статті 62 Конституції України в частині дотримання принципу презумпції невинуватості і неприпустимості висновувати судові рішення на припущеннях і при розгляді адміністративних справ є актуальним.

Варто зазначити, що у статті 62 Конституції України принцип презумпції невинуватості безпосередньо пов'язується з принципом неприпустимості висновувати судові рішення на припущеннях. До аналогічного висновку щодо кримінального процесу приходять Сербіна Н.О. [2], яка зазначає, що відповідно до вітчизняного кримінального процесуального законодавства, однією з засад презумпції невинуватості є те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на засадах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях, що покладено в основу вимог законності й обґрунтованості реалізації норм права [2, с. 69].

Далі авторка приходить до висновку, що презумпція невинуватості має діяти не лише для випадків обвинувачення у вчиненні злочину, але й у разі притягнення осіб до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень і потребує законодавчої ініціативи.

При цьому на необхідності дотримання принципу презумпції невинуватості як такого в адміністративно-деліктному провадженні наголошується у низці наукових робіт [3-6 та ін.]. Однак дотримання принципу презумпції невинуватості, взагалі, і принципу неприпустимості висновувати судові рішення в адміністративному процесі на припущеннях, зокрема, в адміністративних провадженнях за Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС) України не досліджувалося.

Згідно ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Згідно ч. 5 ст. 242 КАС України, при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Отже, якщо певні процесуальні норми прямо не містяться у процесуальних кодексах, ці норми можуть походити «від найвищого суду» [7].

Так, у Постанові від 08 липня 2020 року у справі № 463/1352/16-а, адміністративне провадження № К/9901/21241/18, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду визначено:

«39. У силу принципу презумпції невинуватості, що підлягає застосуванню у справах про адміністративні правопорушення, всі сумніви щодо події порушення та винності особи, що притягується до відповідальності, тлумачаться на її користь. Недоведені подія та вина особи мають бути прирівняні до доведеної невинуватості цієї особи. За таких обставин факт вчинення позивачем правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 122 КУпАП є недоведеним».

Література

1. Милованов Т., Жерар Ролан. Повоєнна відбудова та реформи державного управління України. *Зб.: Відбудова України: принципи та політика* / під ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. С. 44-76. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 29.01.2024).

2. Сербіна Н.О. Презумпція невинуватості як об'єктивне правоположення у правозастосовчій діяльності. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 66-70.

3. Ковалів М.В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. № 3. С. 240-248.

4. Сокурєнко О. Презумпція невинуватості як елемент захисту прав особи в адміністративній діяльності. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 7. С. 73-76.

5. Берназюк Я. Презумпція та фікція в адміністративному судочинстві: проблема розмежування понять. Національна школа суддів. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentatia_bernaziuk_PRESUMPTION.pdf (дата звернення: 28.01.2024).

6. Калева А. Презумпція невинуватості у справах про порушення ПДР: позиція Верховного Суду. *Судебно-юридическая газета*. 13.07.2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/173542-prezumpsiya-nevinuvatosti-u-spravakh-pro-porushennya-pdr-pozitsiya-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 28.01.2024).

7. Дояр Є.В. Принципи адміністративного права: засади тлумачення та конкретизація змісту. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-3-01-02> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 341.824:338.47(043.2)

Бут О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЗАСУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРАТОРА

Розбудова України як правової держави, а також її повноцінна інтеграція до високорозвиненої західноєвропейської спільноти передбачає проведення низки реформ в основних галузях і сферах національного суспільного життя з метою узгодження головних інститутів з вимогами, стандартами, встановленими Європейським Союзом. Зокрема, ідеться про вдосконалення інститутів судового та позасудового захисту, нотаріату та державної реєстрації прав та бізнесу. Тривалий час після проголошення незалежності влада в Україні не приділяла належної уваги зазначеним інститутам, що спричинило високий рівень корупції та протиправної діяльності, попри, те, що за своїм призначенням вони орієнтовані на зміцнення режиму законності й правопорядку, гарантування прав та законних інтересів учасників суспільних відносин. Протягом останніх років було зроблено певні важливі кроки в напрямі реформування механізмів позасудового захисту речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та бізнесу, з метою швидкого реагування та зменшення бюрократичного підходу до розгляду справи, державної реєстрації з

метою його спрощення та підвищення доступності, зрозумілості для громадян з точки зору користування ним, забезпечення більшої прозорості та контрольованості його функціонування.

Недоліки правового регулювання позасудового оскарження у сферах державної реєстрації, а саме державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців в Україні, та і взагалі відсутність чітких регуляторів діяльності державних реєстраторів та нотаріусів в Україні, а також відсутність достатньої кількості комплексних наукових праць з цих питань, а з питань позасудового оскарження дій державного реєстратора взагалі відсутні, актуалізують дослідження, присвячене вивченню загальних і специфічних аспектів позасудового регулювання процедури оскарження дій та бездіяльності державного реєстратора у визначеній сфері, визначенню ключових проблем і можливих способів їх розв'язання.

Необхідність дослідження позасудового оскарження дій державного реєстратора у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та бізнесу, також полягає в практичному значенні отриманих результатів та визначення основних правових засад на яких базуються основні права та обов'язки учасників такого оскарження у визначених сферах. Апробація результатів визначення правових засад позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів на дасть можливість юристам-практикам та вченим збагнути не тільки переваги позасудового оскарження, що на сьогодні існує в Україні, як інструмент захисту прав на нерухомість та бізнесу, а й побачити недоліки, які мають бути досліджені та як наслідок за пропозиціями усунуті в установленому законодавством порядку.

Отже основні положення позасудового врегулювання дій та бездіяльності державних реєстраторів, окрім гарантованих Конституцією України [1], встановлені в законах України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2] та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [3].

Варто зауважити, що визначення «загально-правові засади» застосовується у сучасній науково-практичній юридичній літературі для надання більш чіткого розуміння напрямків досліджень, зокрема щодо здійснення діяльності у визначеній сфері, що є регулятором відповідних відносин, пов'язаних, зокрема з встановленою процедурою позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів, а також визначення прав та обов'язків учасників відповідної процедури, з чіткою регламентацією дій кожного з них та без надання комусь з них певних переваг.

Отже, слід зауважити, що під правовими засадами, в першу чергу, розуміють як підґрунтя чогось дуже важливого, це те на чому базується будь що або залежить від будь чого, що має першочергове значення; по друге це спосіб розуміння головного положення, основних принципів (засад) та моделей поведінки; і по третє – варто розуміти, як спосіб досягнення мети через відповідний предмет та метод пізнання.

Можна визначити, як першочерговий, сутність правових засад для правового регулювання позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів, як сукупність нормативно-правових актів, який регламентують певні процедурні складові вказаного механізму захисту прав на нерухомість та бізнесу.

Правовими засадами позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів пропонується вважати чинну нормативно-правову базу нормативно-правових актів (законів та підзаконних актів), положення яких визначають порядок, механізм позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів в Україні, окреслюють особливості, а також правовий статус суб'єктів її реалізації.

На основі такого критерію, як юридична сила нормативно-правового акту, є необхідність здійснення аналізу ключових законодавчих й підзаконних нормативно-правових документів, що регламентують процедуру позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів, а також окремо визначають права та обов'язки учасників такої процедури та в окремих актах знаходять своє відображення організаційні засади діяльності суб'єкта владних повноважень, якому надано право вирішувати питання, що є предметом дослідження під час позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів.

Варто зазначити, що саме норми адміністративного права та законодавства регламентують питання системного впорядкування процедури позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів, особливості встановленого державного контролю діяльності не тільки державних реєстраторів, а й нотаріусів, які в силу приписів закону є державними реєстраторами, а також державні та приватні виконавці, які здійснюють свої повноваження державних реєстраторів у чітко визначній компетенції.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів, актуальність проблематики загально-правових засад позасудового оскарження дій державних реєстраторів, недостатня якість законодавства у визначеній сфері зумовлюють на глибокому аналізі через проведення дослідження адміністративно-правового аспекту позасудового оскарження дій та бездіяльності державних реєстраторів в Україні.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

УДК 334.7:346.5(043.2)

Внукова Н.М., д.е.н., професор,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ,
м. Харків, Україна

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИНЕРГІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ

Розвиток кластерів вимагає синергії, за рахунок якої формується ефективність цього утворення. В інноваційних процесах, які становлять ядро кластерів, недостатньо врегульованими є проблеми визначення джерел синергізму в інноваційних процесах. Синергетичний ефект виникає при зміні кількісних та якісних показників інноваційної екосистеми під впливом синергії. Головною перевагою синергізму в інноваційних процесах є можливість досягнення вищої споживчої цінності створеної інновації через реалізацію спільних зусиль різних видів діяльності, зокрема наукової і науково-технічної діяльності учасників кластера. В умовах економіки знань, яка пов'язана із розвитком кластерів, пошук джерел та можливостей реалізації синергії має стати обов'язковим елементом механізму інноваційного процесу [2]. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року визначає, що в Україні структурні елементи національної інноваційної екосистеми та нормативно-правове поле їх функціонування не вибудовані в єдину конструкцію, тому результати діяльності цих елементів не мають синергетичного ефекту, який полягає у збільшенні ефективності національного виробництва товарів (послуг) та посиленні їх конкурентоспроможності через впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок [8].

Синергетичний підхід базується на принципах взаємодоповнюваності, співпраці та координації дій між різними учасниками кластера [5, с. 159], зокрема, тими, які займаються інноваціями. Кластеризований європейський простір відображений у механізмі «Сполучення Європи» щодо побудови, розвитку, модернізації завершення транс'європейських мереж і підтримки транскордонного співробітництва та підвищення європейської конкурентоспроможності, який базується на сприяттї синергії між транспортною, енергетичною і цифровою галузями [9]. Принцип гнучкості і формування попередніх та поточних заходів із забезпечення синергії передбачений Угодою про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу [Програма ЄС "Міцні регіони" ENI/2020/042-816] [10].

На концептуальному рівні в Україні питання синергії набули своїх акцентів, так, при затвердженні Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади Міністерства розвитку громад та територій України (2022) наголошено на синергії у сфері інтегрованого управління [3]. У Концепції забезпечення національної системи стійкості для запобігання загрозам гібридного типу навпаки має бути зруйнований синергетичний ефект від одночасного застосування комбінованих методів впливу, які часто мають прихований характер або маскуються під інші процеси у межах правового поля [1]. Для забезпечення воєнної безпеки України передбачається підтримання певного балансу та синергії воєнних і невоєнних засобів [6].

Для розвитку кластерів у цифровій економіці та суспільстві України важливі передбачені заходи щодо реалізації в системі державного управління синергетичного потенціалу соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей та ін. [4]. Концепція відкритої науки передбачає синергію у використанні цифрових засобів і технологій [11]. У Стратегії здійснення цифрового розвитку також передбачено синергію від використання спільних рішень, підвищення керованості ІТ-процесів [7].

Аналіз сучасного стану розробки концепцій і стратегій у різних сферах показав, що недоліком законодавчого регулювання є не виокремлення принципів синергії для розвитку не тільки кластерів, але й інновацій.

Література

1. Концепція забезпечення національної системи стійкості: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Лісовська Л.С., Гринів Н.Т. Забезпечення синергізму інноваційних процесів на підприємстві URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4185/lisovskalgrunivn.pdf> (дата звернення: 27.01.2024).

3. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади: Наказ 22.09.2022 № 172 Міністерства розвитку громад та територій України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

5. Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні Херсонщини : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ХНТУ, 26-28 квітня 2023 р.) у 2-х т.; Т. 1 / за ред. О.В. Чепелюк. Одеса: Олді+, 2023. 456 с.

6. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 26.01.2024).

7. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

8. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

9. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, про участь України у програмі Союзу «Механізм „Сполучення Європи“» {Угоду ратифіковано Законом № 3469-IX від 21.11.2023}. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-23#Text (дата звернення: 28.01.2024).

10. Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією, що діє від імені Європейського Союзу [Програма ЄС "Міцні регіони" ENI/2020/042-816]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-20#Text (дата звернення: 27.01.2024).

11. Draft Recommendation on Open Science. UNESCO. General Conference, 41st, 2021 [882]. 41 C/22 + Corr. 2021. 21 pages. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378841> (дата звернення: 27.01.2024).

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ МОРСЬКОГО ПРОСТОРУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується визнанням важливості цінностей, притаманних демократичному суспільству. Серед основних цінностей права людини і навколишнє середовище виходять на перший план, як необхідна умова і природна основа існування громадянського суспільства в цілому.

Екологічні права знаходяться в центрі уваги більшості держав світу, оскільки їх реальне дотримання та наявність дієвих механізмів захисту є показником того, наскільки розвиток держави відповідає сучасним потребам суспільства.

Інтенсифікація людської життєдіяльності, розширення використання об'єктів довкілля призводить до заздалегідь непередбачуваних кардинальних і навіть катастрофічних змін у природі. Це покладає на людей обов'язки щодо захисту навколишнього середовища. Як слушно вказав Суддя Верховного суду Великої Британії Роберт Карнват: «...екологічні права не є «правами людини» у звичайному розумінні. Це набагато більше. Вони включають в себе права та обов'язки. Права – це права не лише людей, але й усіх живих істот, усього живого. Обов'язки – наші, як виду, який має унікальну здатність впливати на навколишнє середовище на благо чи на шкоду» [1].

Водночас постійно посилюються виклики та загрози світовій цивілізації, серед яких найбільшу небезпеку становлять збройні конфлікти. Воєнні дії порушують функціонування усіх природних систем життєзабезпечення, впливаючи на цілісність взаємозв'язків у біосфері, стан природних ресурсів, темпи їх відновлення тощо [2]. Збройні конфлікти суттєво впливають зокрема на річкову систему. У результаті цього страждають природні води не лише тих країн в яких відбуваються конфлікти, але й країн, які мають систему спільну з нею [3].

Отже будь-який збройний конфлікт частіш за все має транскордонні екологічні наслідки. Все наведене зумовлює необхідність розробки оптимального механізму захисту морського простору під час збройного конфлікту, в першу чергу міжнародними засобами.

Варто вказати, що у мирний час правовою основою взаємодії держав є міжнародні договори й конвенції в галузі охорони морського середовища, які визначають міжнародно-правовий режим захисту й збереження

морського середовища, права та обов'язки держав під час здійснення заходів стосовно всіх джерел забруднення в усіх морських просторах.

На міжнародному рівні захист моря від забруднення здійснюється на підставі міжнародних договорів універсального характеру, як-то Міжнародна конвенція про запобігання забрудненню із суден 1973 р. із протоколом, який змінює її, від 1978 р. (МАРПОЛ 1973/1978/), Конвенція про запобігання забрудненню моря в результаті захоронення відходів та інших матеріалів 1972 р., Конвенція про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які загрожують забрудненням нафтою 1969 р., Конвенція про цивільну відповідальність за збитки від забруднення нафтою 1969 р. та інші.

Особливе місце у механізмі захисту морського простору займає Конвенція ООН з морського права 1982 р., яка визначає форми співпраці між державами. Саме внаслідок прийняття цієї Конвенції 1982 р. було створено систему, яка є основою міжнародно-правового захисту й збереження морського простору.

Аналіз наведених та інших міжнародних документів свідчить, що обов'язок застосування їх у мирний час не виключає необхідності застосування під час воєнних дій. Принаймні положення декількох конвенцій підтверджують такий висновок. Проте лише біля 20% конвенцій та угод, проаналізованих науковцями під егідою Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) для дослідження міжнародного права в сфері захисту морського простору під час воєнних дій, містять чіткі положення про незастосування їхніх положень під час збройних конфліктів.

Отже, міжнародним співтовариством розроблено численну кількість документів щодо недопущення забруднення морського простору, встановлено процедури, заходи та обов'язки держав із забезпечення схоронності Світового океану. Проте проведений аналіз показав, що міжнародні інституції та наявні засоби виявилися недостатньо ефективними. Вони не здатні впливати на агресора і обмежувати його злочинні дії, які направлені на завдання шкоди морському простору.

Більше того проведений аналіз попередніх фактів забруднення морського простору під час збройних конфліктів показав чисельні прогалини у регулюванні та реалізації права на відшкодування екологічної шкоди та відновлення порушених екологічних прав під час збройного конфлікту вже після його закінчення.

Література

1. Conflict and Environmental observatory. URL: <https://ceobs.org/un-lawyers-approve-28-legal-principles-to-reduce-the-environmental-impact-of-war/> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Human Rights and the Environment. URL: <https://www.supremecourt.uk/docs/speech-181010.pdf> (дата звернення: 29.01.2024).

3. Toset H. P. W., Gleditsch N. P., Hegre H. Shared rivers and interstate conflict. *Political geography*. 2000. 19 (8). P. 971-996. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S096262980000038X>. (дата звернення: 29.01.2024).

УДК 340:352.001(043.2)

Гедульянов В.Е., к.ю.н., докторант,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОДАЛЬШЕ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ: ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема «Подальше удосконалення функціонування Парламенту України: європеїзація діяльності» має значну актуальність в контексті стратегічних завдань України на шляху до європейської інтеграції.

По-перше, надзвичайно важливим є максимально можливе «зближення» з відповідними європейськими стандартами (стандарти Європейського Союзу). Адже процес європеїзації діяльності Парламенту дозволяє Україні наблизитися до стандартів та практик, які існують в країнах Європейського Союзу. Це допомагає створити єдиний простір у процесі європейської інтеграції України.

По-друге, важливим є як подальше зміцнення демократії, так і подальша розбудова правової держави. Європеїзація сприяє розбудові «сильних» інститутів та підвищенню рівня демократії, що має своїм наслідком більше наближення України до повної практичної реалізації у країні концепції правової держави. Подальше удосконалення функціонування Парламенту є ключовим аспектом в цьому процесі.

По-третє, все більше і більше значення набуває швидкість інтеграції до Європейського Союзу – адже активна європеїзація Парламенту сприяє збільшенню шансів на інтеграцію України до ЄС. Забезпечення відповідності законодавства та норм гармонізує Україну з європейським співтовариством.

По-четверте, європеїзація по відношенню до подальшого удосконалення функціонування представницьких органів завжди передбачає розширення кола випадків, у яких необхідним є залучення громадськості. Досвід тих країн, які відносно нещодавно приєдналися до ЄС, свідчить про те, що процес європеїзації включає в себе активну участь громадськості. Удосконалення роботи Парламенту на європейських засадах сприятиме залученню громадськості до прийняття рішень та стимулюватиме взаємодію між Урядом і громадянами України.

Насамкінець, слід відмітити таку важливу для сучасної Української держави мету, як економічна та соціальна стабільність. Ефективна робота Парламенту за європейськими стандартами сприяє стабільності в економіці та соціальній сфері. Зміцнення інститутів та правових механізмів робить країну привабливішою для іноземних інвесторів та партнерів – чи то йдеться про надання допомоги під час війни, чи про відбудову країни після її закінчення.

Отже, подальше удосконалення функціонування Парламенту в контексті європеїзації є ключовим напрямком для досягнення стратегічних цілей України на шляху до інтеграції до ЄС.

Таким чином, актуальність аналізованого питання не викликає сумнівів. А отже, можна сконцентрувати увагу на визначенні основних завдань та перспектив подальшого удосконалення функціонування Парламенту України з урахуванням такого стратегічного вектору, як вектор європеїзації.

Найбільш важливим для подальшого удосконалення діяльності Парламенту України на сучасному етапі є такий документ, як Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. З точки зору концепції взаємодії між Європейським Парламентом та Верховною Радою України, у тому числі щодо подальшої європеїзації діяльності останньої, повертає увагу зміст статей 467 та 468 Угоди.

Згідно зі статтею 467:

– формується Парламентський комітет асоціації, який стає майданчиком для взаємодії між членами Верховної Ради України та Європейського Парламенту, де вони можуть проводити засідання та обмінюватися думками. Засідання Парламентського комітету асоціації проводяться на регулярній основі, визначеній самим комітетом;

– Парламентський комітет асоціації складається з представників Верховної Ради України з одного боку та членів Європейського Парламенту - з іншого боку;

– Парламентський комітет асоціації встановлює свій власний порядок денний;

– періодично головування в Парламентському комітеті асоціації здійснюється по черзі: представником Верховної Ради України і представником Європейського Парламенту відповідно до встановлених ними правил.

Стаття 468 Угоди передбачає, що:

– Парламентський комітет асоціації має право запитувати в Раді асоціації необхідну інформацію щодо виконання угоди. Рада асоціації, у свою чергу, надає Комітету запитану інформацію;

– Парламентський комітет асоціації повинен бути інформований про рішення та рекомендації Ради асоціації;

– Парламентський комітет асоціації може надавати рекомендації Раді асоціації;

– Парламентський комітет асоціації має можливість утворювати відповідні підкомітети [1].

Крім того, варто взяти до уваги положення такого документу, як Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України. У цій доповіді положення Угоди деталізовано [2].

Резюмуючи, слід зазначити, що органами публічної влади в Україні вже вжито ряд заходів у напрямі європеїзації функціонування Верховної Ради України. При цьому, практична реалізація цих заходів поки що не завершена – а тому у цілому справедливим буде стверджувати, що наявні необхідні програмні документи з відповідних питань, на підставі яких проводяться та / або у майбутньому можуть проводитися реформи, що стосуються діяльності Верховної Ради України.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 29.01.2024).

2. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України. Європейський парламент. Вересень 2015 року – Лютий 2016 року. URL: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf> (дата звернення: 28.01.2024).

УДК 342.98(043.2)

Гордієнко А.В., докторант,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА БЕЗПЕКИ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Забезпечення впровадження ідеї сталого розвитку та економіки замкненого циклу вимагає впровадження дієвих механізмів реалізації права особи на безпечне довкілля в цілому, і зокрема, безпеки атмосферного повітря та ефективності використання повітряного

простору. Безпека атмосферного повітря та повітряного простору відноситься до складових національної безпеки [1].

Справжній сталий розвиток держави вимагає інтегрованого підходу, що враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Роль держави в забезпеченні екологічно сприятливих умов для громадян і збереження природних ресурсів надзвичайно важлива. Ефективне управління природними ресурсами вимагає розробку та впровадження стратегічних планів збереження природних ресурсів, лісів, водних систем і інших природних екосистем. Впровадження ефективних механізмів контролю та нагляду за використанням природних ресурсів, включаючи впровадження сучасних технологій та стандартів. Охорона довкілля та боротьба з забрудненням має відображатися через розробку та впровадження стратегій зменшення викидів та іншого забруднення, включаючи регулювання викидів промислових підприємств. Запровадження стандартів екологічної безпеки для різних галузей економіки та суспільних сфер. Стимулювання сталого споживання та виробництва вимагає впровадження економічних механізмів, що сприяють сталому виробництву та споживанню. Заохочення використання відновлюваних джерел енергії та технологій, які мають менший вплив на навколишнє середовище. Реалізація політики із впровадження політики із забезпечення безпеки атмосферного повітря та безпеки повітряного простору має впровадження механізмів громадської участі в прийнятті рішень, пов'язаних з екологічними питаннями шляхом забезпечення доступу до інформації про стан навколишнього середовища та екологічних проектів [2; 3].

Ефективність здійснення політики із адміністративно-правового забезпечення безпеки атмосферного повітря та безпеки повітряного простору пов'язується із впровадженням новітніх екологічно чистих технологій та інновацій в різних галузях, що вимагає надання фінансової підтримки та стимулювання досліджень у сфері енергоефективності та екологічних технологій.

Отже, збалансована та системна політика у сфері охорони навколишнього середовища, підтримана ефективним адміністративним управлінням, може сприяти сталому розвитку, поліпшенню якості життя громадян і забезпеченню національної безпеки в цілому, і зокрема, у сфері безпеки атмосферного повітря та безпеки повітряного простору.

Таким чином, важливе значення має обґрунтування ролі держави у встановленні змісту та складових елементів адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки атмосферного повітря та безпеки повітряного простору. Забезпечення вимог екологічної безпеки є складовою національної безпеки України, і є однією із найбільш актуальних проблем, врегулювання яких є нагальним та актуальним, і з

врахуванням масштабів антропогенного та техногенного навантаження на довкілля в сучасних умовах.

Природоохоронна політика кожної держави може впливати на екологічну ситуацію не лише в межах власних кордонів, але і на міжнаціональному та глобальному рівнях.

Зміна клімату, втрата біорізноманіття, забруднення океанів та повітря - ці проблеми не зупиняються на кордонах країн. Вони потребують спільних міжнародних зусиль для ефективного вирішення. Забруднення, виникаюче в одній країні, може мати транскордонний вплив на природні ресурси і здоров'я громадян інших країн. Таким чином, ефективна співпраця в галузі екології стає критичною. Участь у міжнародних домовленостях і конвенціях (наприклад, Паризька угода, Кіотський протокол) свідчить про готовність країни приймати спільні зобов'язання і співпрацювати з іншими націями для зменшення впливу на навколишнє середовище. Співпраця у галузі науки та технологій дозволяє обмінюватися передовими методами та інноваціями для розв'язання екологічних проблем. Таким чином, вирішення природоохоронних проблем вимагає співпраці та координації дій на міжнаціональному рівні. Країни повинні працювати разом, враховуючи загальні інтереси збереження природи і забезпечення сталого розвитку планети. Особливого значення набуває це питання в аспекті забезпечення безпеки атмосферного повітря та безпеки повітряного простору.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 29.01.2014).

2. Ворушило С.В. Адміністративно-правова охорона атмосферного повітря: дис. канд. юрид. наук / спец. 12.00.07. Донецьк, 2010. 252 с.

3. Бередіхіна В.Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє середовище. Монографія. Харків: Видавець ФО – П Вакінерчук Н.М., 2008. 168 с.

Добрянська Н.В., к.ю.н., доцент,
Кирильчук І.А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ЇЇ ПРОЖИВАННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Принцип щодо врахування найкращих інтересів дитини є засадничим положенням під час вирішення будь-яких питань, що стосуються прав та інтересів дитини. При цьому, у науковій літературі висловлюються різні точки зору з приводу розуміння поняття та змісту цього принципу.

Крізь призму конституційно-правового та міжнародно-правового регулювання у категорію «the best interests of the child» («найкраще забезпечення прав дитини») закладено підґрунтя захисту прав дитини у судовому порядку, виходячи з принципу рівності, який означає, що всі діти мають рівні права, у своїх правах є рівними з іншими людьми, є рівними перед законом та судом, проте, з огляду на їх вразливий стан потребують диференціації правового регулювання та позитивної дискримінації, що має бути враховане судом [1, с. 19-20].

Таким чином, основними складовими принципу «врахування найкращих інтересів дитини» відповідно до сучасної правової доктрини вважаються: відношення самої дитини до ситуації, що склалася, врахування думки та бажання дитини щодо вирішення того чи іншого питання, з урахуванням її віку, розумового та психічного розвитку; перевага у вирішенні питань щодо дитини на користь близьких родичів дитини (батька, матері, дідуся або бабусі, повнолітніх братів чи сестер тощо); дотримання засад рівності у реалізації дитиною своїх прав; забезпечення дотримання найкращих матеріальних умов, культурно-виховних, освітніх та ін.

У Законі України «Про охорону дитинства» під забезпеченням найкращих інтересів дитини розуміються дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [2].

До важливих складових елементів принципу найкращого врахування інтересів дитини під час визначення її місця проживання у судовій практиці віднесено: можливість створення одним із батьків найкращих

умов для гармонійного розвитку дитини, здійснення належного виховання дитини, забезпечення найкращих умов для отримання освіти тощо.

Цікавий висновок щодо врахування найкращих інтересів дитини міститься у постановах Верховного Суду від 6 червня 2019 року у справі № 495/2106/17 [3] та від 30 жовтня 2019 року у справі № 352/2324/17 [4]. У цих справах було встановлено, що батьки фактично перебувають у рівних умовах, оскільки мають однакові матеріальні можливості та однакове ставлення до своїх батьківських обов'язків та, крім того, дитина однаково добре відносилась до обох батьків. Суди, визначаючи місце проживання дитини за таких однакових умов визначили з тим із батьків, яким створено більш сприятливі умови для проживання дитини, тобто фактичні, а не уявні, можливі гіпотетично.

Отже, конкретно-визначений зміст принципу врахування найкращих інтересів дитини під час визначення її місця проживання залежить від багатьох факторів, у числі яких: вік дитини, її ставлення до одного з батьків або законних опікунів, думка самої дитини, яка досягла 10-річного віку, ставлення батьків до виконання ними своїх батьківських обов'язків, відносини між батьками та дитиною та ін.

Деякі науковці пропонують закріпити на законодавчому рівні визначення принципу правого забезпечення найкращих інтересів дитини та аспекти, які можна буде враховувати під час розгляду справи за участю дитини для врахування її найкращих інтересів [5, с. 77].

Проте з такою пропозицією можна погодитися лише частково, зокрема, можна визначити у законодавстві певні найбільш типові умови визначення місця проживання дитини з урахуванням найкращих інтересів дитини (вік дитини, думка самої дитини тощо). Однак, передбачити всі життєві ситуації неможливо, а тому в будь-якому разі суд, вирішуючи питання про встановлення місця проживання дитини, виходячи з її найкращих інтересів, має оцінити всі обставини в сукупності.

Поряд з цим, доцільною видається пропозиція Ж. В. Петрочко, яка на підставі аналізу законодавства Великої Британії стосовно дітей, вважає за необхідне запровадити міжвідомчий тренінг з різними групами фахівців із громадських, державних та незалежних організацій: тими, хто працює безпосередньо з дітьми, які потребують допомоги (наприклад, терапевти, клінічний та загальний медичний персонал, працівники центрів сім'ї, вчителі, співробітники відділу загальної освіти, соціальні працівники (включаючи постійний та денний персонал) та прийомні батьки; тими, хто працює у службах для дорослих, які мають відношення до дитячого добробуту (наприклад, персонал психіатричних установ та закладів роботи з інвалідами, працівники служби умовного покарання неповнолітніх злочинців); всіма тими, хто контактує або надає допомогу

дітям (наприклад, денні вихователі, поліцейські, співробітники відділів житлових питань, відділів дозвілля та служби у справах молоді) [6, с. 73].

Отже, зміст принципу «врахування найкращих інтересів дитини» відповідно до сучасної правової доктрини включає такі основні елементи: відношення самої дитини до ситуації, що склалася, врахування думки та бажання дитини щодо вирішення того чи іншого питання, з урахуванням її віку, розумового та психічного розвитку; перевага у вирішенні питань щодо дитини на користь близьких родичів дитини (батька, матері, дідуся або бабусі, повнолітніх братів чи сестер тощо); дотримання засад рівності у реалізації дитиною своїх прав; забезпечення дотримання найкращих матеріальних умов, культурно-виховних, освітніх та ін.

Література

1. Губанова О.В. Найкраще забезпечення інтересів дитини як принцип визначення місця її проживання. *Форум права*. 2020. № 62(3). С. 18–28.

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

3. Постанова Верховного Суду від 6 червня 2019 року у справі № 495/2106/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82264465> (дата звернення: 29.01.2024).

4. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 352/2324/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105207> (дата звернення: 29.01.2024).

5. Томляк Т.С. Генезис принципу забезпечення найкращих інтересів дитини в міжнародному праві. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія Право*. 2021. Вип. 36. С. 72-80.

6. Петрович Ж.В. Найкращі інтереси дитини: сутність і шляхи забезпечення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 70-74.

УДК 342.9(043.2)

Дума О.О., здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу, Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

Важливим актом у сфері державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами є Стратегія повернення активів на 2023-2025 роки, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від

1 серпня 2023 р. № 670-р [1]. Зокрема цим документом вказано на проблеми, які потребують розв'язання, аналіз поточного стану справ, тенденції та нормативно-правові акти, які діють у відповідній сфері.

Питання протидії корупції, організованій злочинності, розкраданню та привласненню державних коштів і майна необхідно вирішувати у рамках реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами. Саме виважена та скоординована робота державних органів забезпечує створення передумов для функціонування ефективної національної системи протидії, виявлення та припинення злочинної діяльності [2].

Запровадження комплексної моделі державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами дасть змогу забезпечити повернення активів їх попереднім законним власникам.

Повернення активів є складним процесом, який потребує значного ресурсного забезпечення та повинен бути реалізований за умови належної політичної підтримки, чіткої, тісної взаємодії, співпраці та координації всіх заінтересованих сторін.

Повернення активів здійснюється у кілька етапів, діяльність на кожному з яких залежить від ефективності попереднього етапу.

За загальною світовою практикою процес повернення активів здійснюється за такими основними етапами: досудове слідство (з'ясовується інформація про доходи від кримінальних правопорушень, їх місцезнаходження та докази щодо власності на них); судове провадження (засудження або виправдання обвинуваченого/підсудного, ухвалення рішення про конфіскацію, набрання ним законної сили); виконання рішення про конфіскацію (майно фактично підлягає конфіскації на користь держави відповідно до закону чи міжнародного договору). Повернення активів потребує офіційного декларування політичних намірів щодо необхідності впровадження національної системи повернення активів та визначення стратегічних цілей у цьому напрямі.

Наявні в Україні правові механізми повернення активів не відповідають поточним тенденціям розвитку транскордонної злочинності, не дають змоги своєчасно реагувати та вживати необхідних заходів з протидії сучасним формам та методам легалізації активів.

Також потребує додаткового вивчення питання щодо конфіскації активів без винесення вироку в рамках кримінального провадження та забезпечення ефективного стягнення активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність держави.

Здійснення лише заходів забезпечення кримінального провадження повернення активів не є ефективною практикою. Це пояснюється тим, що схеми, які зазвичай використовуються під час виведення активів, пов'язані

із складними численними фінансовими операціями, які проводяться через фінансові установи різних іноземних держав з використанням десятків фіктивних компаній, зареєстрованих в іноземних юрисдикціях. Так, виявлення, розслідування і доведення зв'язку фінансових операцій з активами і встановлення кінцевого перебування активів потребує не тільки вчинення великої кількості слідчих дій та експертиз, а і подання десятків запитів про міжнародно-правову допомогу у кримінальному провадженні, виконання яких триває роками. Однак навіть встановлення місця перебування активів не означає їх повернення державі, а лише свідчить про можливість накладення на них арешту на певний строк. Передумовою для повернення активів є ухвалення обвинувального вироку в кримінальному провадженні, що майже неможливо отримати у зв'язку із значною тривалістю збору доказів, насамперед з-за кордону, а також тривалим судовим розглядом та оскарженням судового рішення.

Ця Стратегія [1] слугуватиме основою для: довгострокового планування розвитку та вдосконалення системи повернення активів в Україну; виплати компенсації, відшкодування збитків або шкоди, завданих Україні внаслідок вчинення кримінальних правопорушень; відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Література

1. Про схвалення Стратегії повернення активів на 2023-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2023-p#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

2. Волкова Ю.А. Formation of the latest approaches to the doctrinal provisions of criminal law policy on combating crimes against property during martial law. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 282-288.

УДК 342.98(043.2)

Жадан Є.В., канд. держ. упр.,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

СИСТЕМА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Система органів публічної влади у сфері охорони довкілля в Україні передбачає побудову за адміністративно-територіальним принципом, що функціонує на таких рівнях, як: загальнонаціональний, обласний та місцевий (або регіональний) [1]. Н.В. Барбашова визначає, що такий уніфікований підхід не здатен забезпечити належний рівень ефективності здійснення політики у сфері довкілля [2, с. 179-180]. Але при цьому є

необхідним здійснення пошуку забезпечення ефективності будь-якого явища, в тому числі і предмету даного дослідження, що вимагає здійснення критичного аналізу підходів до встановлення структурних елементів системи суб'єктів екологічної політики. При цьому Н. Р. Малишева акцентує, що ефективність екологічної політики може досягатися лише на підставі врахування характеристик місцевості, де вимагається її реалізація [3, с. 114-123].

Побудова екологічної політики та системної структури органів публічної влади та їх компетенцій в Україні визначається на конституційному рівні. Проблема розподілу повноважень між різними рівнями влади є важливою складовою конституційного ладу будь-якої країни. Конституційний лад і розподіл повноважень визначаються Конституцією України [4]. Конституція України передбачає розділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип є основою конституційного ладу і визначає основні сфери впливу кожного з органів влади. Конституція України також визначає принцип місцевого самоврядування. Місцеві ради та виконавчі органи мають повноваження вирішувати питання, які стосуються місцевого рівня. Конституція України визначає повноваження Кабінету Міністрів України, який виконує виконавчу владу та забезпечує формування та реалізацію державної політики. Влада законодавча зосереджена в Верховній Раді України, яка приймає закони та визначає основні принципи внутрішньої та зовнішньої політики. Конституція також встановлює незалежність судової влади та надає Конституційному Суду України право перевірки конституційності законів. Забезпечення ефективної взаємодії між центральною, регіональною та місцевою владою є важливою умовою для забезпечення єдності та стабільності в країні. Ці принципи та засади визначають роль та функції кожного рівня влади в системі управління країною. Однак, ефективність цієї системи також залежить від її практичної реалізації, дотримання принципів правової держави та забезпечення взаємодії між всіма гілками влади.

В сфері здійснення екологічної політики ВР України реалізує певну сукупність повноважень, що безпосередньо визначається ст. 85 Конституції України [4]. Такими повноваженнями є: розробка та прийняття законодавчих актів України, що має реалізуватися згідно із вимогами Закону України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI «Про Регламент Верховної Ради України» [5]; формування загальнонаціональних програм суспільного розвитку в різних сферах; урівноваження обсягу повноважень КМ України шляхом наділення повноваженням із висунення вотуму недовіри уряду; реалізація політики із формування політики внутрішнього займу та зовнішніх запозичень, та здійснення парламентського контролю за дотриманням плановості їх

використання та повернення; утвердження у разі необхідності законодавчого режиму надзвичайної екологічної ситуації; ратифікація та денонсація міжнародних конвенцій, актів та договорів [4]. На законодавчому рівні вирішуються такі питання, як: принципи дозвільно-ліцензійного провадження у сфері використання природних ресурсів; питання дотримання режиму екологічної безпеки, в тому числі питання управління небезпечними та безпечними відходами; засади місцевого самоврядування; правовий режим окремих територій із спеціальним статусом (державний кордон, узбережжя морського простору, території природо-заповідного фонду та ін.); особливостей встановлення бази та принципів оподаткування діяльності у сфері охорони довкілля [1; 4].

Отже, питання конституційного закріплення децентралізації публічної влади відображується, зокрема, у ст. 140 Конституції України, де закріплюються засади здійснення функцій місцевого самоврядування, що розуміється як право територіальної громади чи об'єднаної територіальної громади (ОТГ) на врегулювання важливих для окремих територій проблем. Реалізація функцій місцевого самоврядування допускається через форму безпосередньої участі громадськості у прийнятті управлінських рішень, так і через опосередковану діяльність суб'єктів владних повноважень, тобто через органи місцевого самоврядування.

Література

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264–XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/> (дата звернення: 28.01.2024).
2. Барбашова Н.В. Регіон у правовому забезпеченні екологічної безпеки України: дис. д.ю.н. 12.00.06. Київ, 2013. 446 с.
3. Малишева Н. Екологічне право: вектори розвитку в XXI сторіччі. Право України. 2011. № 2. С. 114–123.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.01.2024).
5. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

Загоруй Л.М., к.ю.н., доцент,
Алексєєва Є.А., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Лупенко А.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна

СУБ'ЄКТИ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ

Зростання популярності криптовалют призводить до збільшення числа учасників ринку, що в свою чергу породжує нові виклики, проблеми та питання захисту їх прав. Термін «суб'єкти криптовалютного ринку» визначає різноманітних учасників цієї системи, які мають певний вплив на його структуру, динаміку та перспективи розвитку. Суб'єкти криптовалютного ринку виконують різні ролі та функції, такі як обмін, зберігання, торгівля, майнінг, інвестування, регулювання тощо. Вони взаємодіють між собою, визначають цінові та ринкові тренди, а також впливають на загальну динаміку розвитку криптовалют та блокчейн-індустрії. Отже, відіграють важливу роль у формуванні, стабілізації та розвитку цієї унікальної фінансової екосистеми.

Учасників криптовалютного ринку класифікують за різними ознаками, але, ми вважаємо, що слушним є підхід щодо класифікації за видом їх діяльності на ринку, зокрема це: - суб'єкти, що здійснюють торгові операції на ринку криптовалют (трейдери, холдери); - суб'єкти, що забезпечують процеси обміну криптовалют та здійснюють за ними розрахунки (криптовалютні біржі, наприклад, Binance, Coinbase, Kraken, також OTC дилери); - суб'єкти, що забезпечують обіг криптовалют (майнери, кошелькові сервіси, платіжні системи та сервіси) [1, с. 29].

Суб'єкти криптовалютного ринку, відповідно, мають широкий спектр прав, у тому числі, й справа споживачів. Отже, це актуалізує питання захисту прав вказаних суб'єктів, зокрема від фінансового шахрайства (притягнення до кримінальної відповідальності), оскільки за допомогою криптовалют можна швидко переміщати кошти без можливості їхнього відстеження. Також висока волатильність криптовалют може призвести до значних збитків для їх споживачів.

Відносно прав споживачів важливим є питання стосовно права на обмін товару належної якості та на розірвання договору, зазначають науковці. Наприклад, у частині 3 статті 9 Закону України «Про захист прав споживачів», вказано, що при розірванні договору купівлі-продажу

розрахунки зі споживачем провадяться, виходячи з вартості товару на час його купівлі [2]. У разі, якщо покупець повертає продавцю придбану криптовалюту, то продавець зобов'язаний повернути суму коштів, виходячи з ціни товару на момент її купівлі. Тоді постає актуальне питання, чи може споживач у разі зниження ціни криптовалюти після придбання повернути її продавцю за ціною купівлі. Як зазначають науковці на волатильному ринку криптовалют така можливість означатиме безпрограшну модель заробітку для покупців та фактично унеможливить господарську діяльність продавців [3, с. 20]. Таким чином, покупець криптовалюти не має права розірвати договір купівлі-продажу та вимагати повернення коштів відповідно до статті 9 Закону України «Про захист прав споживачів». Тому, солідаризуємося з науковцями, які обґрунтовують необхідність розробки чітких правових норм для регулювання діяльності у сфері криптовалюти, зокрема, щодо конкретизації та захисту прав споживачів.

Також науковці звертають увагу на відсутність переліку документів, які підтверджують придбання та продаж криптовалюти [4], що може впливати на питання захисту прав у разі порушення, невизнання або оспорювання.

Криптовалюта не підлягає амортизації (вирахування витрат), тобто податок повинен сплачуватись із загальної суми доходу, а не з прибутку. Податковим кодексом не передбачено звільнення від ПДВ під час продажу криптовалюти, а отже, у продавців виникають податкові зобов'язання сплати ПДВ. У таких умовах прагнення бізнесу платити податки наближається до нуля [4].

З урахуванням викладеного, зробимо висновок. Суб'єкти криптовалютного ринку мають певну сукупність прав, які повинні бути належним способом захищені. Відповідно стаття 9 Закону України «Про захист прав споживачів» потребує доповнення з метою врегулювання вищезазначеного питання. Також, вважаємо, варто створити ефективну систему захисту прав споживачів у сфері криптовалют, зокрема, шляхом створення спеціалізованих органів, які будуть займатися розглядом скарг споживачів. Деякі країни вже мають такі органи, наприклад, Комісія з цінних паперів та бірж США (SEC) та Управління з фінансового нагляду Великобританії (FCA) [5]. В Україні можна створити подібний орган при Національному банку України або Міністерстві цифрової трансформації.

Література

1. Вовк В., Монастирський М. Криптовалютний ринок та його особливості. Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11 листопада 2020 р.), 2020. С. 28–30.

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ: станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

3. Самоходський І., Шелест О. Зелена книга регулювання ринку криптовалют. Київ: Офіс ефективного регулювання, 2018. 69 с. URL: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgiehjai/index.html> (дата звернення: 27.01.2024).

4. Устіменко В. Крипта в законі: що зміниться після ухвалення закону «Про віртуальні активи». Mind.ua. URL: <https://mind.ua/openmind/20236375-kripta-v-zakoni-shcho-zminitsya-pislya-uhvalennya-zakonu-pro-virtualni-aktivi> (дата звернення: 27.01.2024).

5. У Британії встановили умови для діяльності продавців криптовалют. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/8/700952/> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 341.824:338.47(043.2)

Келип С.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЗАГОНАМИ МОРСЬКОЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Безпековий вектор завдань загонів Морської охорони Державної прикордонної служби України на законодавчому рівні безпосередньо закріплений в статті 9 Закону України «Про Державну прикордонну службу України». Функціональним пріоритетом цих підрозділів при здійсненні охорони державних кордонів України є охорона державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цих зонах інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій; участь в операціях з пошуку та рятування суден (кораблів) і людей, які зазнали лиха на морі; припинення у взаємодії з відповідними військовими частинами та підрозділами Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронними органами

збройних та інших провокацій на державному кордоні України. При цьому загонами морської охорони під час дії воєнного стану у встановленому законом порядку можуть залучатися відповідними органами військового управління Збройних Сил України до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України [1].

Такі законодавчі дефініції, не дивлячись на їх певні трансформації та зміни, у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану згідно указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами) [2], повною мірою кореспондуються з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», зокрема в частині охорони пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки при відстоюванні незалежності і державного суверенітету, відновленні територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейської і євроатлантичної інтеграції. Ці завдання реалізуються через посилення спроможностей не тільки Збройних Сил України, а й інших органів сектору безпеки і оборони при виконанні завдань у сфері воєнної безпеки з розвитком, насамперед, ефективного потенціалу стримування, поряд з контрнаступальними діями по звільненню території з виходом на міжнародно визнані кордони України в межах 1991 року. Безумовну першість в даному випадку займає нарощування потужностей підготовки і вмотивованості військового резерву та ефективної територіальної оборони, які у поєднанні зі спроможностями інших органів сектору безпеки і оборони здатні завдати таких неприйнятних для противника втрат на землі, у повітрі, на морі та у кіберпросторі, що унеможливить реалізацію його агресивних намірів [3].

Про взаємопов'язаність реалізації національних інтересів у прикордонній сфері, метою якої є гарантування суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України з системою забезпечення охорони національних інтересів як її складовий елемент слушно зазначає В.Л. Зьолка у своєму дослідженні [4, с. 1].

Все вищевказане, на сучасному етапі, повною мірою забезпечується загонами Морської охорони Державної прикордонної служби України при виконанні ними безпекових завдань з охорони державних кордонів України.

При цьому необхідно зауважити, що у зв'язку із динамічними змінами міжнародної та внутрішньої безпекової ситуації, оперативними потребами її якісного моніторингу та швидкого реагування на загрози, безпекова складова охорони державного кордону загонами Морської охорони Державної прикордонної служби України потребує вдосконалення та більш конкретизованого правового врегулювання на найвищому рівні, адже саме це може надати стале законодавче підґрунтя для впевненого та ефективного виконання виключних специфічних функцій особовим складом загонів Морської охорони Державної прикордонної служби України та дозволить уникати нормативно-правової невизначеності у функціональних обов'язках.

Література

1. Про державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 27.01.2024).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. Урядовий кур'єр. 2020. № 179.
4. Зьолка В.Л. Концепція охорони національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Когут Б.Б., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ, ЩО БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ

Україна прямує в напрямку євроінтеграції, курс який визначено Конституцією України [1], здійснює низку вкрай потрібних для громадян реформ, однією із яких є адміністративна реформа, яка спрямована на підвищення рівня належного взаємозв'язку держави з її громадянами та іншими особами, всебічного забезпечення суб'єктами публічної адміністрації прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Ця сфера адміністративно-правового управління охоплює значну кількість чинників публічно-правового життя громадян, включаючи також

адміністративно-правове регулювання в площині державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є важливим чинником адміністративної діяльності відповідних суб'єктів державної реєстрації та окремо визначених осіб, що здійснюють повноваження державних реєстраторів. Тому від належного нормативно-правового, кадрового та організаційного регулювання діяльності суб'єктів державної реєстрації та державних реєстраторів безпосередньо залежить якість та законність, наданих послуг.

У свою чергу потрібно звертати увагу, і на одну зі складових економічної реформи, яка має важливе значення на шляху України до вступу до ЄС та покращення інвестиційного клімату в Україні, а саме інвестування та фінансування об'єктів нерухомого майна та прозоре залучення коштів для досягнення вказаних цілей, що в кінцевому результаті робить ринок нерухомості в Україні більш привабливим для зовнішніх інвесторів, а також наявні механізми та способи захисту інвесторів від недобросовісних забудовників не тільки в декларативному порядку, а й при наявності дієвого підходу задля реалізації їх прав та захисту фінансової незалежності кожного зовнішнього інвестора.

При укладенні договорів, якими передбачається інвестування (фінансування) будівництва об'єктів нерухомого майна, які будуть споруджені у майбутньому більшість інвесторів, при чому не тільки зовнішніх а й внутрішніх, має обмежену інформацію щодо майбутнього об'єкта будівництва, наявності у замовника будівництва права на виконання будівельних робіт, проектної документації на будівництво, реального стану будівництва об'єкта тощо. Варто зазначити, що при цьому замовник будівництва може вводити в оману потенційних інвесторів відносно важливих для них відомостей, що понижує показник інвестиційного клімату. Через брак вказаної інформації інвестор не може якісно та в повній мірі оцінити ризики, пов'язані з інвестуванням у той чи інший об'єкт будівництва. Також інвестор позбавлений реальної можливості контролювати діяльність замовника будівництва. Внаслідок відсутності прозорого механізму державної реєстрації прав на нерухомість, що будується, неможливо достовірно без допомоги забудовника визначити обсяг залучених ним для будівництва об'єкта коштів та обсяг прав третіх осіб щодо об'єкта або житлових/нежитлових приміщень у ньому. У зв'язку з недосконалістю законодавчого регулювання інвестори тривалий час не можуть ані отримати у власність об'єкти нерухомого майна, ані повернути кошти, залучені у будівництво таких об'єктів.

Важливо зазначити, що термін «загально-правові засади» застосовується у сучасній науково-юридичній літературі для чіткого

формулювання відповідних напрямків досліджень, зокрема щодо діяльності у визначеній сфері, регулювання відносин, пов'язаних, зокрема з регулюванням відносин з державного управління та діяльності відповідних суб'єктів владних повноважень.

Таким чином слід зауважити, що під засадами, в першу чергу, як підґрунтя чогось надважливого, те на чому базується що небудь, що має позачергове та найважливіше значення; по друге це розуміння головного положення, основних принципів та моделей поведінки; і по третє – варто сприймати, як спосіб досягнення мети через відповідний метод пізнання чи застосування чого-небудь.

Отже для врегулювання відповідних відносин у сфері адміністративно-правового регулювання відносин забудовника, інвестора (девелопера) та замовника будівництва було вперше законодавчо врегульовано питання організаційних засад особливості цивільного обороту об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості, що стало гарантом речових прав на вказані об'єкти, та знайшло відображення у Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому» [2] (далі – Закон).

Правові засади гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому визначені в тексті Закону, що підтверджує уніфікований підхід для науково-практичного застосування його положень та надання подальшої оцінки можливості практичного застосування у відповідних випадках.

Однією з важливих складових загально-правових засад гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому, можна визначити публічність діяльності забудовника, інвестора, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та вчинення нотаріальної дії відповідно до Закону, та полягає в тому, що діяльність повинна проводитись відкрито та публічно, і всі суб'єкти відповідних взаємовідносин повинні діяти в межах, визначених законом, тобто відповідно до формули правового регулювання «заборонено все, крім того, що прямо дозволено законом», оскільки мають на меті не лише отримання прибутку та нерухомості в майбутньому, а й підтвердження ділової репутації для забудовника та інвестора.

Отже, публічний характер закріплений, як всіх процедурних складових, пов'язаних із будівництвом об'єктів нерухомого майна, так і функціонування відповідних інформаційних систем, оприлюднення інформації, та прозорості діяльності учасників процесу.

Публічність (відкритість) гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому належить до основоположних її принципів і забезпечує не тільки прозорість цивільного

обороту, але й підвищує рівень безпеки як безпосередніх учасників правочинів із майбутніми об'єктами нерухомого майна, так і третіх осіб.

Варто зазначити, що будь-які правочини щодо майбутніх об'єктів нерухомого майна (відчуження, іпотека, управління, довірча власність тощо) укладаються, якщо відповідне право на таке майно зареєстровано згідно з вимогами законодавства.

Актуальність дослідження загально-правових засад гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому є об'єктивно зумовленою, через необхідність приведення рівня надання відповідних послуг, інвестування (фінансування) в об'єкти нерухомості, а також діяльності учасників цивільних правовідносин до стандартів Європейського Союзу з метою забезпечення законності, дотримання прав фізичних та юридичних осіб, а також контролю держави за виконанням вимог законодавства у визначеній сфері.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2518-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#top> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 346.5:338(043.2)

Корват О.В., к.е.н., доцент,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, м. Харків, Україна

ВРАХУВАННЯ АСПЕКТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державна інноваційна політика України починаючи з 2002 року спрямована на створення умов для ефективного використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних технологій, виробництва та реалізації конкурентоздатної інноваційної продукції [1, ст. 3]. Однак, ця мета регулювання, задекларована Законом України «Про інноваційну діяльність» [1], не означає, що позитивні ефекти обов'язково будуть досягнуті. У 2019 році Кабінет Міністрів України в Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року визнав недоліки попередньої державної інноваційної політики, що призвела до поступової деградації інноваційного потенціалу незалежної України [2].

Натепер, відповідно до світових рейтингів конкурентоспроможності, індексу інноваційного розвитку агентства Bloomberg, інноваційного табло ЄС, глобального індексу інновацій, інноваційна сфера України характеризується високим рівнем знань і навичок громадян, значною ємністю ринку, а також недосконалим регуляторним і бізнес-середовищем, слабкою інфраструктурою, недостатністю фінансування, відсутністю ефективної взаємодії інноваторів і підприємців [2].

З урахуванням існуючих проблем Міністерство цифрової трансформації України та Міністерство освіти і науки розробили проєкт Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, де метою державної політики визначили «підвищення технологічного рівня економіки, її ефективності та конкурентоспроможності ... завдяки розбудові національної інноваційної екосистеми, створенню сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності в Україні, реалізації інноваційного потенціалу та впровадження результатів інтелектуальної діяльності» [3, с. 2]. Автори проєкту Стратегії вважають, що реалізація цієї цілі у 2024-2025 роках дозволить підняти позиції України в Global Innovation Index з 57 до 50, у Global Patent Index – з 46 до 42, в E-government Development Index – з 46 до 40, підвищити бали в Human Capital Index з 0,60 до 0,65, в GovTech Maturity Index – з 0,768 до 0,780 [3, с. 107]. Втім важливо, щоб досягнення більш високих показників України в світових рейтингах відбувалося за рахунок ефективного регулювання, ефективного функціонування інноваційних екосистем та ефективної інноваційної діяльності кожного окремого її суб'єкта.

Категорія «ефективність» є багатогранним поняттям, що включає в себе економічний, соціальний, суспільно-політичний, екологічний, науково-технічний, організаційний, етнічно-культурний та інші аспекти [4, с. 465-474; 5, с. 453; 6, с. 19]. На погляд автора, сутність ефективності полягає в отриманні певного рівня цільових результатів, які за цінністю перевищують витрачені для цього ресурси (фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні, інтелектуальні, нематеріальні), втрачені активи та можливості. Досягнення запланованих цілей може бути результативним, проте не завжди супроводжуватись позитивним ефектом. Якщо внаслідок реалізації політики отримано бажаний результат, однак існують негативні наслідки за окремими аспектами, така політика не буде ефективною, наприклад, коли країна підвищила свої позиції в міжнародних рейтингах за рахунок соціальних, суспільно-політичних або культурних втрат. Таким чином, у правовому регулюванні інноваційної діяльності для її ефективності мають бути враховані всі наслідки, що спричиняють регуляторні норми, наслідки протиріч і прогалин у законодавстві [7] та запроваджено контроль за ефективністю інновацій.

В діючому правовому полі вже унормовані засади нагляду за ефективністю інноваційних проєктів на стадії їх державної реєстрації [8, с. 14-15]. Так, згідно з Примірною структурою бізнес-плану інноваційного проєкту [9], у бізнес-плані надається інформація щодо очікуваної ефективності за такими розділами: економічна ефективність (економічна доцільність, виражена у показниках, термін окупності, суми податків і зборів до бюджетів та позабюджетних фондів, індекс прибутковості проєкту); соціальна ефективність (кількість новостворених робочих місць, зростання зарплати тощо); екологічна ефективність (екологічні наслідки реалізації проєкту та кошторис природоохоронних заходів); інші види ефектів. Крім цього бізнес-план має містити аналіз потенційних ризиків, що можуть призвести до збитків і втрат можливостей, опис заходів з їх управління.

Підсумовуючи слід відзначити, що для отримання позитивних ефектів у регулюванні інноваційної сфери в Україні доцільно впроваджувати правові норми стосовно контролю ефективності інноваційної діяльності на всіх стадіях інноваційного циклу та протягом всього строку реалізації проєктів, а також норми щодо моніторингу ефективності функціонування інноваційних екосистем.

Література

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 28.01.2024).
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схвалено Розпорядженням КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text> (дата звернення 29.01.2024).
3. Проєкт Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Глобальна інноваційна візія України 2030. Грудень, 2023 р. 107 с. URL: https://winwin.gov.ua/assets/files/Проєкт_інноваційної_стратегії.pdf (дата звернення 28.01.2024).
4. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 504 с.
5. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 10. С. 452-456.
6. Подрез-Ряполова І.В. Особливості визначення ефективності інноваційної діяльності. *Право та інновації*. 2021. № 2 (34). С. 18–22.
7. Корват О.В. Актуальні проблеми правового регулювання інноваційної діяльності. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 вересня 2023 р). Одеса, 2023. С. 576-577.

8. Інноваційні проєкти: фінансова і консультаційна підтримка. Керівництво для суб'єктів інноваційної діяльності. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2023. 24 с.

9. Примірний структура бізнес-плану інноваційного проєкту : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2013 р. № 1764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1764729-13#Text> (дата звернення 28.01.2024).

УДК 342.9.075(043.2)

Крайній П.І., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Військова юстиція є невід'ємною складовою правової системи держави. Більше того, її функціонування стає в рази актуальнішим для країни яка перебуває у стані війни чи мала такий досвід раніше. В Україні тривалий час функціонували відповідні органи які мали повноваження для забезпечення належного рівня дисципліни та правопорядку у військових формуваннях Збройних Сил України (далі – ЗСУ) що впливало на загальний рівень їх боєздатності. Актуальність даного питання зумовлена й тим що починаючи з 2014 року, коли наша держава зазнала віроломного нападу, що мало наслідком ведення активних бойових дій в Донецькій та Луганській областях, а також, анексії Автономної Республіки Крим, зросла необхідність у відновленні діяльності органів військової юстиції як під час проходження військової служби так й всіх випадків що пов'язані з військовослужбовцями під час виконання ними бойових завдань, вчинення дисциплінарних, адміністративних та кримінальних правопорушень тощо.

Активізація розмов щодо створення нової військової юстиції набула першочергового значення після того як війна в Україні триває майже два роки. Існує й запит як від суспільства так й від держави щодо розроблення законодавства яким було б врегульовано загальні положення які стосуються функціонування військової юстиції. Хоча, більшою мірою, така ініціатива формується саме тими особами які раніше проходили службу або ж правозахисниками які надають допомогу військовослужбовцям.

Одним із таких способів є прийняття окремого Закону яким визначаються загальні правові засади діяльності військової юстиції. У

нашому дослідженні ми аналізуємо текст Проекту Закону про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України 10042 від 13.09.2023 (далі –Законопроект 10042) щодо наявних адміністративно-правових способів контролю зі сторони громадськості за діяльністю органів що входитимуть до її складу [1].

Відповідно до ст. 1 Законопроекту 10042 Військову юстицію України формують державні органи, які сформовані за стандартами НАТО у межах безпекового сектору, оборони, правосуддя, правової системи які у своїй діяльності використовують правові засоби в межах відповідних процедур у секторі безпеки та оборони, метою яких є забезпечення правосуддя, захисті державного суверенітету, територіальної цілісності та інших важливих національних інтересів від воєнних загроз [1]. Вказане положення викликає багато запитань з точки зору юридичної техніки. Однак, в загальному, його зміст дає змогу зробити проміжний висновок про те що вид юстиції здійснюватимуть уповноважені органи влади, які створені у встановленому Законом порядку, діяльність яких здійснюється на виконання положень Конституції та Законів України для забезпечення відповідного рівня державної безпеки, захисту державного кордону, прав та свобод військовослужбовців.

Конституція України захищає громадян України які перебувають на службі у ЗСУ та інших військових формуваннях [2]. З огляду на важливість та необхідність створення військової юстиції в Україні варто приділити увагу щодо здійснення інституціям громадянського суспільства, громадянам брати участь у здійсненні нагляду та контролю за їх діяльністю. Відповідно до ст. 18 Законопроекту 10042 «Громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю над органами системи Військової юстиції України через громадські об'єднання, членами яких вони є, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів, у порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» та іншими законами України. Сфера громадянського нагляду може бути обмежена виключно Законом України «Про державну таємницю» [1].

На нашу думку, таке формулювання законодавця є поверхневим та таким, що об'єднує в одній статті наступні поняття: громадський контроль; позасудовий захист прав осіб; звернення в порядку Закону України «Про уповноваженого Верховної Ради з прав людини». Для вирішення цієї проблеми, розробникам законопроекту варто передбачити окрему норму яка б стосувалась здійснення громадського контролю. Це дозволяло б уникнути такого узагальнення. Водночас, відповідні нормативно-правові акти, якими врегульовується здійснення такого контролю питання участі громадськості у комунікації з відповідними

органами влади прийняті та діють. Наприклад, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» унормовує діяльність громадської ради доброчесності функціонування якої полягає у перевірці суддів чи кандидатів на посаду суддів критеріям професійної етики та доброчесності [3]. Якщо мова вестиметься про порядок добору суддів до військових судів необхідно, також, передбачити можливість залучення відповідних консультативно-дорадчих органів. Це відповідатиме загально прийнятим практикам залучення фахівців які, по суті, здійснюють громадський контроль та аналізують стан військової юстиції у зарубіжних країнах (наприклад, США, Австралія, Канада) [4, с. 19].

Отже, адміністративно-правове регулювання здійснення громадського контролю є необхідною передумовою належного функціонування системи військової юстиції України та відповідатиме загальновизнаній національній та зарубіжній практиці.

Література

1. Проект Закону про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України 10042 від 13.09.2023. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=76808 (дата звернення: 23.01.2024).

2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2024).

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 23.01.2024).

4. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції : практичне керівництво. Міндія Вашакмадзе, Женева, DCAF, 2018. 52 с. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Military-Justice_Practice-Note_UKR_Final.pdf (дата звернення: 23.01.2024).

УДК 343.326:004.056.53(043.2)

Криволап Є. В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНТРОЛЮ І ПРОТИДІЇ ВРАЗЛИВОСТЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В АСПЕКТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сьогодні практично жодна сфера людської діяльності не обходиться без використання інформаційних технологій. Але повсюдна

інформатизація стала приводом для зловмисників атакувати комп'ютерні інформаційні системи. Таким чином кібератаки стали звичайною справою [1, с. 41-42]. «Яскравим» прикладом цього є нещодавня (12 грудня 2023 року) масштабна хакерська атака на найбільший в Україні оператор мобільного зв'язку «Київстар», внаслідок цього останній втратив близько 95 млн. доларів (3,6 млрд. грн.) . Відповідальність за атаку взяло на себе російське хакерське угруповання «Солнцепёк», яке раніше брало участь в атаках на українські державні органи, банки й ЗМІ. Подальша ворожа діяльність російської федерації проти України ставить завдання при відновленні України приділяти суттєву увагу її захисту від хакерських атак російських проксі-груп.

З цього приводу, зокрема, у публікації [2] наголошується, що Google цього року продовжуватиме підтримувати кібербезпеку в Україні та зусилля щодо зміцнення онлайн-безпеки та, зокрема, надасть уряду України 5 тисяч ключів безпеки. «Цифровий світ має великий потенціал для трансформації, але також несе значні ризики. Вразлива інфраструктура та застарілі методи автентифікації залишають дані чутливими до кібератак. Ця вразливість загрожує не лише критичним операціям, а й довірі з боку громадян та безпеці користувачів», – йдеться у прес-релізі компанії.

У цьому контексті заслуговують на увагу останні перспективні нормативно-правові напрацювання у законодавчому полі України. Так, для підвищення ефективності виявлення вразливостей в Україні протягом 2022-2023 рр. офіційно запроваджена так звана система bug bounty – це тестування електронних сервісів із залученням зовнішніх фахівців, яке дає можливість виявити вразливі місця і недоліки в програмних продуктах [3]. Процедура по суті заохочує так званих «білих» хакерів на договірній основі атакувати певні системи з метою перевірки їх стійкості до таких атак і пошуку вразливостей. За знайдені помилки пропонується винагорода. Це дозволяє розробникам усунути помилки, перш ніж ці помилки можуть бути використані у ворожих цілях. Програми Bug bounty були реалізовані в компаніях Mozilla, Facebook, Yahoo!, Google, Reedit, Square і Microsoft .

Офіційне запровадження даної системи в Україні здійснювалося у 2 етапи [3]. На першому етапі були внесені відповідні зміни у Кримінальний кодекс (КК) України. Так, стаття 361 КК України визнавала кримінально караним «несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж. Разом із тим, Законом України від 24.03.2022 року № 2149-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану»

стаття 361 КК України була доповнена частиною 6, відповідно до якої дії, передбачені цією статтею, не вважаються несанкціонованим втручанням в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, якщо вони були вчинені відповідно до порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж. На другому етапі запровадження системи Bug bounty Кабінет Міністрів України постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2023 р. № 497 затвердив Порядок пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж. Цей Порядок визначає механізм здійснення пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж. Дія цього Порядку не поширюється на інформаційні (автоматизовані), електронні комунікаційні, інформаційно-комунікаційні системи, електронні комунікаційні мережі, в яких обробляється службова інформація та/або інформація, що становить державну таємницю, розвідувальну таємницю, банківську таємницю.

Пошук потенційної вразливості системи здійснюється на підставі публічної пропозиції. Публічна пропозиція оприлюднюється власником системи на власному офіційному веб-сайті. Публічна пропозиція розробляється власником системи або координатором відповідно до примірної публічної пропозиції про здійснення пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж і методичних рекомендацій з розроблення публічної пропозиції про здійснення пошуку та виявлення потенційної вразливості інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, що затверджуються Адміністрацією Держспецзв'язку. Така Примірна публічна пропозиція затверджена Наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 14.07.2023 № 599.

Література

1. Філінович В.В. Кібербезпека та загрози авіаційній сфері: правовий аспект. Наукові праці Національного авіаційного університету: Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право». 2021. № 3 (60). С. 38-43.

2. Жарікова А. Google надасть українському уряду 5 тисяч ключів для покращення кібербезпеки. *Економіческая правда*. 16.01.2024. URL: https://www-epravdacomua.translate.goog/rus/news/2024/01/16/708821/?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 29.01.2024).

3. Криволап Є.В., Юринець Ю.Л., Белкін Л.М. Питання нейтралізації вразливостей інформаційно-комунікаційних систем цивільної авіації: правовий аспект. *Наукові праці Національного авіаційного університету: Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2023. № 3 (68). С. 16-23.

УДК 347.73(043.2)

Кузьмін А.Р., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ШЛЯХОМ СПІВПРАЦІ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Модернізація публічно-правових відносин за допомогою співпраці з міжнародними фінансовими організаціями є одним із елементів в стратегії України для подолання наслідків війни та забезпечення сталого розвитку в повоєнний період. Завдання модернізації охоплює широкий спектр аспектів, включаючи інституційне реформування, оновлення законодавчої бази, впровадження інноваційних технологій, зміцнення громадянського суспільства та захист прав людини [1, с. 185]. На сьогодні Україна стоїть перед викликом повного переосмислення та перебудови своєї системи публічного управління. Воєнні дії спричинили необхідність оперативного вирішення багатьох кризових питань, в той же час відкривають двері для глибоких системних змін.

У контексті повоєнного відновлення України, ряд міжнародних фінансових організацій мають потенціал для залучення та надання значущої допомоги, як фінансової, так і консультативної. До таких організацій можна віднести:

Світовий банк (World Bank Group) – одна з найбільших джерел фінансування та експертиз для розвиткових проєктів у світі. Світовий банк може надавати Україні підтримку у вигляді довгострокових кредитів, грантів, а також консультативних послуг з питань відбудови інфраструктури, реформування публічного сектору, розвитку освіти та охорони здоров'я.

Міжнародний валютний фонд (IMF) – здійснює нагляд за світовою фінансовою системою та надає кредити країнам з платіжними балансами. У рамках повоєнного відновлення, IMF може надати Україні фінансову підтримку для стабілізації економіки, підтримки грошово-кредитної політики та впровадження необхідних економічних реформ.

Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD) – зосереджений на перетворенні країн з централізованої економіки в ринкові економіки. EBRD може зіграти важливу роль у наданні кредитів, інвестицій та консультативних послуг для розвитку приватного сектору, покращення муніципальних послуг та залучення інвестицій.

Європейський інвестиційний банк (EIB) – є банком Європейського Союзу, який надає фінансування для проектів, які сприяють досягненню цілей ЄС. EIB може підтримати проекти в Україні, спрямовані на відновлення та модернізацію інфраструктури, розвиток інновацій та підтримку малих та середніх підприємств [2].

Характеризуючи участь міжнародних фінансових організацій в процесі відновлення України, їх діяльність повинна відповідати наступним аспектам:

1. Вона має бути декларована двосторонніми та багатосторонніми угодами, на основі яких вказані організації діють і сьогодні. Угоди потребують ретельного вивчення та підготовки. Вони мають бути узгоджені з міжнародними стандартами та відповідати внутрішньому законодавству України. Також

Прозорість та підзвітність: Проекти, фінансовані міжнародними організаціями, мають бути прозорими, з чітко визначеними цілями, бюджетами та механізмами контролю. Це допоможе уникнути корупції та забезпечити ефективне використання ресурсів.

Соціальна відповідальність: Проекти повинні враховувати соціальний вплив, особливо в контексті захисту прав людини, підтримки внутрішньо переміщених осіб та відновлення соціальних послуг. Тут також має значення вплив діяльності міжнародних фінансових організацій на життєдіяльність суспільства в цілому. Основою надання кредитів, або будь-якої фінансової допомоги є виконання умов що висуваються вищезгаданими організаціями. На сьогодні загальний державний борг України становить близько 144 млрд. доларів США, і звісно це не може не впливати на життєдіяльність країни [3, с. 47].

Юридична відповідність: Залучення міжнародного фінансування має відбуватися відповідно до міжнародного права, з урахуванням угод про недискримінацію, захист інвестицій та інших важливих аспектів міжнародних економічних відносин, а також імплементация цих норм в національне законодавство країни.

Враховуючи ці аспекти, залучення міжнародних фінансових організацій може стати фундаментом для ефективного та сталого відновлення України, за умови належного планування, управління та моніторингу реалізації проектів.

Окрему увагу слід приділити проблемі поствоєнного відновлення. Це стосується не тільки фізичного відновлення зруйнованої інфраструктури,

але й соціального, психологічного відновлення населення, відновлення економіки, створення умов для повернення внутрішньо переміщених осіб. В цьому контексті міжнародні фінансові організації можуть відіграти ключову роль, надаючи не тільки фінансову, але й технічну, консультативну підтримку. Таким чином розуміємо, що фінансова система має бути гнучкою, динамічною, саморегульованою. Держава повинна знайти оптимальний підхід до реструктуризації, керувати розвитком і забезпечувати стабільність усієї системи. Важливо буде у післявоєнний період вжити більш дієвих та ефективніших заходів щодо посилення платіжної дисципліни та відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за своєчасне здійснення розрахунків та виконання договірних зобов'язань [4, с.105].

Підсумовуючи, можна сказати, що модернізація публічно-правових відносин в Україні є комплексним завданням, яке вимагає консолідації зусиль усіх сторін - держави, громадянського суспільства, міжнародних партнерів. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями відкриває великі можливості для реалізації цього завдання, забезпечуючи необхідні ресурси, знання та підтримку. Реалізація потенціалу цієї співпраці може стати ключем до побудови нової, сильної, демократичної України, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики та створювати умови для процвітання своїх громадян. Міжнародні фінансові організації надають значні фінансові ресурси, які є критично важливими для підтримки бюджету, відновлення інфраструктури та забезпечення соціального захисту населення. Окрім фінансування, Міжнародні фінансові організації надають технічну допомогу та консультування з питань економічного управління, реформ, планування відновлення та інших ключових аспектів. Однак при цьому кредити збільшують зовнішній борг країни, що може призвести до проблем із борговою стійкістю в майбутньому. Також фінансова допомога часто надається на умовах, що можуть бути політично та соціально неприйнятними або болісними для населення (наприклад, зменшення соціальних виплат, підвищення податків). Виходячи з цього, спираючись на зовнішнє фінансування, країна може стати менш самостійною у прийнятті економічних рішень.

Література

1. Вайцеховська О.Р. Міжнародні договори як джерело міжнародного фінансового права. *Правова держава*. 2021. С. 185-194. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/241000/241033> (дата звернення: 30.01.2024).

2. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 30.01.2024).

3. Кузьмін А. Вплив діяльності міжнародних фінансових організацій на розвиток національних правових систем. *Scientific works of national aviation university. series: law journal "air and space law"*. 2022. Т. 3, № 64. С. 44–50. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16875> (дата звернення: 30.01.2024).

4. Устинова І., Савліва Н., Бардачевська А. Проблеми розвитку фінансової системи України. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal "Air and Space Law"*. 2022. Т. 2, № 63. С. 100–105. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16716> (дата звернення: 30.01.2024).

УДК 342.9(043.2)

Лавронова І.О., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПРИЗНАЧЕННЯ САНКЦІЙ ТА СТЯГНЕННЯ ШТРАФІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сьогодні значним темпами набирає обертів автоматизація процесів на державному рівні. Так, значна кількість процедур які раніше потребували особистої присутності або, наприклад, особистого надання звітності, переходить в площину електронного документообігу. З запровадженням Міністерства цифрової трансформації України за даними з офіційного сайту, їх метою до кінця 2024 року є переведення 100% публічних послуг доступних громадянам та бізнесу онлайн. Такий прорив держави в діджиталізації необхідний для того, щоб відповідати сучасним викликам, які вимагають в тому числі і електронні технології. Існує ряд переваг такої діджиталізації, зменшення втручання ззовні, а отже можливих корупційних шляхів, підвищення ефективності моніторингу та можливості для статистичних даних. Саме тому, питання автоматизації скоро торкнеться не тільки публічних послуг, які надає держава, а і внутрішніх процедур, які забезпечує держава.

Процеси автоматизації торкнулись і трудових відносин. Відмова від паперових трудових книжок є ще однією із актуальних процедур автоматизації даних.

Автоматизація трудових відносин дає змогу зменшити навантаження на державних інспекторів, а відповідно і зменшити кількість випадків певних видів порушень трудових відносин.

Удосконаленню трудового законодавства на державному рівні має враховувати також важливий чинник як міжнародні норми трудового права. Таким чином, автоматизуючи процеси на державному рівні,

законодавчі мають враховувати вимоги міжнародних норм, які були ратифіковані Україною. Крім того, задля забезпечення захисту таких прав, має бути розроблена система запровадження санкцій за порушення вимог трудового законодавства, яка буде відповідати сучасним реаліям.

Таким чином, на сьогодні чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення не передбачено застосування санкцій в автоматичному режимі, за порушення, які можуть бути виявлені в автоматичному режимі та обґрунтовані, за потреби, інспектором Держпраці.

Запровадження механізму автоматизації санкцій за порушення вимог трудового законодавства призведе до прозорості та зменшення корупційності процесів притягнення винних осіб у порушенні вимог трудового законодавства.

Проте запровадження таких механізмів потребують значних законодавчих змін. Так, не достатньо передбачити лише в Кодексі Законів про Працю низку вимог, що потребують надання інформації державним органам в електронному вигляді, а також змін до ряду законодавчих актів, які регулюють процес застосування санкцій за порушення вимог трудового законодавства.

Важливою сучасною тенденцією розвитку трудового права є гармонізація національних та міжнародних правових норм у сфері праці, що в свою чергу мають враховувати темпи діджиталізації. Відтак, реформи законодавства про працю здійснюються з урахуванням конвенційних зобов'язань та імплементацією міжнародних норм трудового права в національні нормативно-правові акти. Широкий масштаб регулювання трудових відносин в конвенціях МОП – про трудові договори, про робочий час, про охорону заробітної плати і процедуру встановлення мінімальної заробітної плати, про оплачувані відпустки, про щотижневий відпочинок, про відшкодування працівникам при нещасних випадках на виробництві, про скасування примусової праці, про професійні захворювання, про рівну винагороду, про техніку безпеки і гігієну праці, про служби гігієни праці, про колективні переговори, про охорону материнства, про інспекцію праці, про припинення трудових відносин, визначає напрями реформування національного трудового законодавства, базуючись на міжнародних нормах трудового права. Конвенційні зобов'язання України є важливим чинником реформування трудового права у частині адміністративної відповідальності за порушення трудового законодавства і впровадження міжнародних норм задля унеможливлення адміністративних правопорушень законодавства про працю в тому числі за допомогою розробки автоматизованого механізму призначення санкцій за такого роду порушення.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51, ст.1122.

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

3. Статут Міжнародної організації праці. URL: http://www.ilo.ch/dyn/normlex/en/fp=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO#A1 (дата звернення: 28.01.2024).

4. Офіційний сайт Міжнародної організації праці. URL: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.html> (дата звернення: 29.01.2024).

УДК 340(043.2)

Лупу Ю.Д., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського,
м. Київ, Україна

НАЙБІЛЬШ ТИПОВІ ПОМИЛКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ВИСНОВКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Під час тлумачення та застосування норми права суди нерідко допускають помилки. Не є виключенням суд вищої – касаційної інстанції, а саме – Верховний Суд (далі – ВС). У цьому аспекті варто звернути увагу на такий поширений вид судової помилки, про яку наголошується в Аналітичному звіті за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а саме – помилки під час застосування у судових рішеннях практики ЄСПЛ.

Зокрема, автори Аналітичного звіту вказують, що найбільш суттєвою проблемою є сприйняття частиною суддів практики ЄСПЛ як «цитатника аргументів», що їх можна на власний розсуд комбінувати для обґрунтування власного рішення, що є проявом багатьох прогалин професійної підготовки: нерозуміння природи рішень ЄСПЛ; недостатність знань щодо конвенційних стандартів тлумачення базових інститутів як системних утворень, що «не можуть розкладатися на цитати»; недостатність інформації за окремими темами тощо [1, с. 37].

Інакше кажучи, судді допускають «виривання» із контексту окремих фраз або цитат із рішень ЄСПЛ та інтегрують їх до своїх судових рішень, не аналізуючи, при цьому, за яких обставин або у зв'язку з чим ЄСПЛ

зробило ті чи інші висновки. Таким чином, одна і та сама цитата або навіть правова позиція ЄСПЛ може бути покладена в основу мотивування судових рішень, що містять протилежні правові висновки. Ця проблема особливо гостро стоїть, якщо відповідна помилка допускається на стадії касаційного перегляду справи, тобто ВС.

Ще одним поширеним видом судової помилки у цій сфері автори Аналітичного звіту називають плутанину та нечіткість розуміння правової позиції ЄСПЛ, з огляду на що виникає проблема розрізнення *ratio decidendi* та *obiter dictum* рішення – загальновизнаною є необхідність розрізнення у тексті рішення ЄСПЛ положень, що є обов'язковими і становлять сутність його правової позиції, та інших положень допоміжного характеру; ця проблема має різні прояви залежно від того, про які саме «додаткові обставини/твердження між іншим» йдеться [1, с. 38].

З цією судовою помилкою у застосуванні висновків ЄСПЛ безпосередньо пов'язане помилкове чи нерелевантне обставинам тлумачення рішення ЄСПЛ, тобто судьями не враховуються обставини справи, за яких було сформульовано висновок ЄСПЛ. Однак, важливе значення має подібність правовідносин – як за складом учасників, так і за предметом, оскільки різність обставин може впливати на позицію ЄСПЛ, але судді часто читають рішення ЄСПЛ вибірково, в пошуках «зручного формулювання», що стає причиною того, що ця умова релевантності ігнорується [1, с. 41].

Враховуючи, що правові висновки ЄСПЛ справляють значний вплив на вітчизняну судову практику, то судові помилки під час застосування судових рішень ЄСПЛ та його позицій щодо тлумачення положень Конвенції, особливо якщо вони допускаються у постановках ВС, можуть мати негативні наслідки для єдності судової практики, зокрема, з огляду на можливість маніпулятивного застосування позицій ЄСПЛ з метою дотримання того чи іншого підходу до правозастосування або навіть надання переваги у застосуванні певної норми права.

В якості прикладу можна навести застосування судами, переважно адміністративної юрисдикції, для оцінки вагомості допущених суб'єктом владних повноважень процедурних порушень у процесі реалізації контрольних або інших управлінських повноважень, введене у правовий обіг у рішеннях ЄСПЛ поняття «правового пуризму» або «надмірного формалізму».

Зокрема, це поняття було застосовано, наприклад, у рішенні ЄСПЛ у справі «Sutyazhnik v. Russia» (заява № 8269/02), в якій рішення арбітражного суду, що набрало законної сили, було скасовано в порядку нагляду з припиненням провадження у справі суто з підстави того, що спір не підлягав розгляду арбітражними судами, хоча у подальшому

вимоги заявника були задоволені судом загальної юрисдикції. Під час розгляду цієї справи ЄСПЛ вказав на неможливість скасування правильного по суті судового рішення та неможливість відступлення від принципу правової визначеності лише задля правового пуризму, виходячи з того, що, хоча як принцип, правила юрисдикції повинні дотримуватися, однак, враховуючи обставини даної справи, була відсутня соціальна потреба, яка б виправдовувала відступлення від принципу правової визначеності [2].

Цей підхід розвинутий у низці постанов ВС. Наприклад, у постанові від 5 липня 2022 р. у справі № 522/3740/20 ВС дійшов висновку, що «правовий пуризм», на відміну від обставин «істотного та непереборного характеру», завжди призводить до порушення принципу правової визначеності; «правовий пуризм» - невідступне слідування вимогам процесуального закону при вирішенні питання щодо застосування чи скасування таких, що набрали законної сили, судових рішень без врахування того, чи призведе це у подальшому до реального, а не формального усунення допущених судових помилок; надмірно формальне, бюрократичне застосування правових норм й вчинення дій, що мають юридичне значення, безвідносно врахування їх доцільності, виходячи з обставин конкретної справи й необхідності забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів в цивільному або іншому судочинстві, що призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд [3].

Оперуючи цим поняттям суди в одних випадках виправдовують «незначні» або «несуттєві» процедурні порушення, допущені суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх функцій, щодо яких виник судовий спір, зазначаючи, що вони не могли вплинути на правомірність самого рішення, яке оскаржується в справі (наприклад, постанови ВС від 27 вересня 2022 р. у справі № 320/1510/20 [4], від 23 червня 2022 р. у справі № 380/5097/20 [5] та ін.), а в інших – називають допущені порушення «суттєвими» та «важливими», що надають таким порушенням ознаки «свавільності» та є підставою для скасування відповідного рішення, ухваленого за результатом здійсненого з процедурними порушеннями контрольного чи іншого управлінського заходу (постанова ВП ВС від 2 липня 2020 р. у справі № 11-31сап20 [6], постанова ВС від 18 січня 2023 р. у справі № 500/26/22 [7] та ін.).

З огляду на невиробленість чітких критеріїв «надмірності» або «суттєвості» відповідних процедурних порушень, суди, зокрема ВС, самостійно надають оцінку серйозності відповідних порушень, відносячи такі порушення до «надмірного формалізму» або погоджуючись з доводами позивача про їх вагомість. Це призводить до ситуації, коли спір у подібних правовідносинах може вирішуватися судами по різному, тобто

фактично формується неоднакова судова практика, проте інститут відступу від правового висновку ВС у таких випадках практично не може бути застосовуватися з огляду на те, що, по суті, відсутні різні підходи до тлумачення норми права, а має місце лише різна оцінка обставин справи (зокрема, тяжкості допущеного процедурного порушення).

Література

1. Буроменський М.В., Сердюк О.В. Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. Інститут прикладних гуманітарних досліджень. 2018. 60 с.
2. Case of Sutyazhnik v. Russia: decision of the European Court of Human Rights, 10.12.2009, № 8269/02. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%228269/02%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRAND%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-93775%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%228269/02%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRAND%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-93775%22]}) (дата звернення: 28.01.2024).
3. Постанова Верховного Суду від 5 липня 2022 р. у справі № 522/3740/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105086158> (дата звернення: 29.01.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 27 вересня 2022 року у справі № 320/1510/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545430> (дата звернення: 28.01.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 380/5097/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104904029&red=100003544ba7a923d68247553dab4df23459e9&d=5> (дата звернення: 28.01.2024).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2020 року у справі № 11-31cap20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90355807> (дата звернення: 28.01.2024).
7. Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 500/26/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108463675> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 342.9(043.2)

Ляднов А.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ

На сучасному етапі розбудови української держави одним із першочергових пріоритетів для проведення інноваційної модернізації публічно-правових відносин в Україні, в контексті побудови стратегії під час війни, є створення прозорої системи кадрового забезпечення у

військових адміністраціях, забезпечення її високої ефективності й результативності.

Світова практика показує, що високі результати в процесі реформування державного управління можна здобути лише за умови інноваційної діяльності. Оскільки сфера публічного управління країни повинна реагувати на зміни зовнішнього середовища, а також враховуючи її технологічне відставання необхідне системне впровадження нововведень у діяльність державних органів [1].

Нині на комплекс дій, направлених на пошук нових кадрів впливає військова агресія, що безумовно є найважчим викликом в новітній історії нашої країни. З метою створення державою чіткого та виваженого механізму регулювання процесу кадрового забезпечення, що відбувається в утворених, на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] військових адміністраціях, необхідно забезпечити належної якості нормативно-правове підґрунтя, при чому особливе значення набувають адміністративно-правові принципи і норми, через які мають бути встановлені конкретні та зрозумілі механізми регулювання даного процесу. Це необхідно для того, щоб з одного боку гарантувати захищеність прав працівників таких військових адміністрацій, а з іншого щоб забезпечити чіткий механізм діяльності військових адміністрацій за цим напрямком.

Запуск державою процесу створення інклюзивних робочих місць у новоутворених військових адміністраціях, нехтуючи запровадженням чіткого та виваженого механізму регулювання процесу кадрового забезпечення у військових адміністраціях, може спричинити ризики з невиконання завдань, які Законом України «Про правовий режим воєнного стану» покладені на військові адміністрації.

Досліджуючи питання, які засади здійснення кадрового забезпечення впроваджено у військових адміністраціях населених пунктів в порівнянні з тим, як кадрове забезпечення здійснювалося в органах місцевого самоврядування, на базі яких й утворено такі тимчасові державні органи, стає очевидним, що наразі в правовому полі жодним чином не врегульовано питання «а хто ж такі працівники військових адміністрацій населених пунктів?», «який вони мають правовий статус?».

Як вважає П.В. Євдокимов, принципами кадрового забезпечення органів публічної адміністрації в Україні є обумовлені рівнем соціального, економічного, технічного і політичного розвитку суспільства та держави, закріплені в законодавстві базові положення, які відображають сутність та значення кадрового забезпечення, характеризують його зміст і структуру, а також визначають форми та методи діяльності з кадрового забезпечення, і створюють умови для функціонування органів публічної адміністрації в

напрямі сприяння дотриманню прав, свобод і законних інтересів особи в державі [3, с. 192].

Відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України, яким може утворено такі військові адміністрації, а саме обласні, районні військові адміністрації, а також військові адміністрації населених пунктів. Зокрема, військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження.

Слід зазначити, що Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [4] визначено умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування. Регламентовано порядок прийняття на таку службу та її припинення. Врегульовано статус, права та обов'язки, а також правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування.

Проте, наразі жодним нормативно-правовим документом не врегульовано питання визначення статусу по відношенню до посадових осіб військових адміністрацій населених пунктів, утворених, на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що є обставиною, яка перешкоджає належній організації кадрового забезпечення в таких інституціях.

Таким чином, найвірогіднішим врегулюванням окресленого питання є запровадження змін у законодавство, яке дозволить встановити порядок регулювання процесу кадрового забезпечення та безперервне функціонування військових адміністрацій в умовах воєнного стану.

Література

1. Матвейчук Л.О., Соколова О.М. Інноваційний підхід у розвитку електронного формату в публічному управлінні України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=974> (дата звернення 02.02.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травн. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Євдокимов П.В. Адміністративно-правове регулювання реалізації кадрового забезпечення в органах публічної адміністрації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Євдокимов Павло Валерійович. Запоріжжя, 2020. 230 с.

4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 червн. 2001 р. № 2493-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 33. Ст. 175.

Ляднова О.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Здобувши перемогу, країна постане перед безпрецедентним викликом: у максимально стислі терміни відновити можливості забезпечувати гідне якісне життя людей на основі ефективної реалізації національного людського, природноресурсного, економічного потенціалу. І одним із найважливіших інструментів, яким держава може скористуватися для оптимізації управління в регіонах і громадах в післявоєнних умовах є військові та військово-цивільні адміністрації.

24 лютого 2022 року критичні обставини жорсткої війни змінили звичайний режим функціонування державних інститутів, місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Перед країною постала низка викликів, які безпосередньо вплинули на життєздатність країни, а також обороноздатність та безпеку в умовах повномасштабної озброєної агресії Російської Федерації проти України, що вимагало оперативних реакцій.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] через військову агресію Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року в Україні був введений воєнний стан.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Одним із перших рішень після проголошення режиму воєнного стану на території України було утворення 24 обласних та Київської міської, а також районних військових адміністрацій [3]. Рішення про створення військових адміністрацій приймає Президент України за поданням обласних державних адміністрацій чи військового командування.

Згодом в межах території територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснювали покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» приймалися рішення про утворення військових адміністрацій населених пунктів. На сьогоднішній день утворено більше 140 військових адміністрацій населених пунктів.

Військові адміністрації є тимчасовими державними органами, які можуть утворюватися на територіях, на яких введено воєнний стан для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [2].

Особливістю військових адміністрацій є те, що вони здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.

Зазначені суб'єкти публічної адміністрації військово-цивільного характеру умовно можна класифікувати за територіальністю на обласні, районні та військові адміністрації населених пунктів, які мають різні повноваження залежно від підстав їх утворення.

В критичних умовах воєнного стану утворення військових адміністрацій та виконання ними функцій органів державного управління та місцевого самоврядування є вимогою сьогодення, що забезпечує інтереси національної безпеки та оборони, правопорядок, недопущення гуманітарної катастрофи на територіях, де унеможлиблюється функціонування органів публічної влади.

Військові адміністрації є юридичними особами публічного права і у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про критичну інфраструктуру», Законом України «Про правовий режим воєнного стану», іншими нормативно-правовими актами та наділені широким спектром повноважень [2]. Повноваження здійснюються ними в порядку, визначеному законами України для здійснення повноважень відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Водночас місцеві державні адміністрації (місцеві органи виконавчої влади) і місцеве самоврядування (публічна влада територіальних громад) є різними за своєю юридичною природою системами місцевої влади, передусім повноваження і завдання яких регламентовані різними законодавчими актами.

Компетенція військових адміністрацій передбачає здійснення ними лише тих дій, які безпосередньо засновані на законі або є наслідком необхідності виконання законів. Разом з тим ці тимчасові державні органи наділені відповідно до принципу централізації керівництва правами встановлювати нові правила, видавати на основі законодавства та в межах певних повноважень обов'язкові для виконання підлеглими органами та посадовими особами акти управління як нормативні, так і індивідуальні, які спрямовані на запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану [4].

Воєнний стан не означає відхід від обмежувальної функції Конституції для органів публічної влади та особливо в умовах війни держава зобов'язана забезпечувати дотримання законності, всі обмеження та заходи повинні бути в межах закону, з урахуванням фундаментальних прав та свобод громадян.

Водночас існує низка прогалин в законодавстві, що визначають адміністративно-правові засади діяльності військових адміністрацій, які потребують вирішення.

Необхідність утворення на територіях, на яких введено воєнний стан специфічних органів державної влади, на яких покладено повноваження щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян і забезпечення дії Конституції та законів України, привело до виокремлення нової інституції – військових адміністрацій.

Військові адміністрації - це новий суб'єкт публічної адміністрації, адміністративно-правові засади діяльності якого повинні бути вивчені. На сьогодні, під час виконання функцій військовими адміністраціями, через прогалини в законодавстві виникають питання, які потребують вирішення.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

3. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

4. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 4. Ч. 2. С. 33–37.

Мартищенко С.Л., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна

РЕЗУЛЬТАТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА БАЗОВОМУ РІВНІ

Децентралізація влади у межах проведення адміністративно-територіальної реформи зумовила певні зміни не тільки в адміністративно-територіальному устрої держави та порядку його організації, але й призвела до правових змін у сфері місцевого самоврядування та організації державної місцевої виконавчої влади. До того ж децентралізація сприяла виникненню принципово нових підходів до розуміння місцевої демократії та засад функціонування місцевої публічної влади, що, головним чином, виразилося у наближенні такої влади до територіальної громади як первинного осередка її реалізації.

Отже, досліджуючи питання щодо правових наслідків децентралізації у межах здійснення адміністративно-територіальної реформи, передусім, необхідно окреслити зміни, що відбулися у правовому регулюванні та фактичній організації адміністративно-територіального устрою в Україні за період здійснення реформи на базовому рівні.

Передусім, варто зазначити, що неефективність адміністративно-територіального устрою в Україні та доцільність проведення реформи у цій сфері була, головним чином, зумовлена необхідністю удосконалення територіальної організації місцевої влади, причому як тієї, що реалізується у порядку місцевого самоврядування, так і державною виконавчою владою на місцях. Зокрема, внаслідок диспропорційності за різними показниками адміністративно-територіальних одиниць як базового рівня, так і районного рівня, мало місце неефективне використання бюджетних, людських та інших ресурсів, на основі яких ґрунтувалася місцева публічна влада.

Тому очікуваним правовим наслідком децентралізації влади у рамках проведення адміністративно-територіальної реформи є саме удосконалення територіальної організації місцевої влади на всіх рівнях та, відповідно, підвищення ефективності здійснення публічного управління на місцях.

Як зазначає з цього приводу М.М. Юрченко, створення сучасної дієвої моделі адміністративно-територіальної реформи в Україні, яка сприятиме вирішенню низки завдань у сфері удосконалення місцевої демократії та формування дієвої моделі місцевого самоврядування, спрямоване на корегування та вироблення консолідованої позиції з ряду ключових

принципів і положень, які передбачалося закласти в основу нової адміністративно-територіальної організації влади [1, с. 9].

У свою чергу, на думку О.М. Піх, модернізація адміністративно-територіального устрою, що поєднує як архаїчні інститути, які дісталися у спадок від радянської доби, так і створені в новітні часи, не відповідає реаліям сучасного суспільно-політичного та економічного життя [2, с. 237].

Необхідно погодитися з наведеною думкою, оскільки існуючий до проведення адміністративно-територіальної реформи територіальний устрій відповідав саме вимогам централізованого управління, що ґрунтувалося на безумовному пріоритеті державної влади. Натомість в умовах децентралізації влади та здійснення публічного управління на місцях на умовах поєднання місцевого самоврядування та державної виконавчої влади, виникла необхідність у проведенні деяких адміністративно-територіальних перетворень.

Слід зазначити, що зміни, що відбулися у процесі здійснення децентралізації в межах адміністративно-територіальної реформи на базовому рівні, стосуються, передусім формування спроможних громад, переважно, шляхом їх об'єднання, та як наслідок розширення повноважень органів місцевого самоврядування у різних сферах публічного управління на базовому рівні.

Зокрема, як зазначається з цього приводу у науковій літературі, реформа децентралізації влади, реалізована, головним чином, шляхом створення об'єднаних територіальних громад, мала на меті: надання органам місцевого самоврядування більшого обсягу прав у розпорядженні наявними ресурсами; посилення їх зацікавленості у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів та пошуку додаткових джерел їх наповнення; зміцнення матеріальної та фінансової основи населених пунктів; появу нових осередків активізації господарської діяльності тощо [3, с. 24].

Важливо також звернути увагу, що, як такої зміни в організації територіального устрою на базовому рівні не відбулося, оскільки межі сіл, селищ, міст обласного та районного значення, не зазнали перетворень. Проте відбулися зміни саме в адміністративному устрої на базовому рівні, зокрема шляхом формування єдиних представницьких органів у межах об'єднаних громад, на які покладаються здійснення публічної місцевої влади. До того ж змінилися межі територіальних громад, відповідно базовий рівень тепер представлений не окремим містом, селом чи селищем, а, як правило, громадою, що об'єднує у собі декілька селищ та сіл. При цьому територіальні громади міста обласного значення поки що залишаються спроможними громадами, а тому не були об'єднані або приєднані до інших громад.

Відповідно до Закону України від 28 липня 2023 р. № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» (набрав чинності 21 січня 2024 р.) адміністративно-територіальні одиниці базового рівня – міста, села та селища охоплюються поняттям «населений пункт», яке визначається, як компактно заселене місце проживання людей, що утворилося внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності, має сталий склад населення, власну назву та відокремлену територію із встановленими у передбаченому законом порядку межами [4].

Характерно, що вищезгаданим Законом визначено критерії віднесення населеного пункту до міста (чисельність не менше 10 тис. жителів), селища (не менше 5 тис. жителів) та села (до 5 тис. жителів). Однак, видається, що градація населених пунктів, виходячи лише з кількості жителів, є не досить правильним підходом, оскільки при цьому не враховано соціально-економічну складову, наявність виробничих, промислових та інших підприємств на території відповідного населеного пункту.

Крім того, Закон України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» запровадив таке поняття, як «поселення», що є компактним місцем проживання людей за межами населеного пункту, яке не має сталого складу населення та не віднесено до категорії населеного пункту [4].

Разом з тим, правовий статус поселень Законом не визначений, хоча урегульований порядок їх включення до складу населеного пункту. Отже, надаючи оцінку положенням вищевказаного Закону, слід позитивно оцінити те, що такий нормативно-правовий акт взагалі був прийнятий, проте деякі його норми потребують удосконалення та уточнення. Наприклад, це стосується доповнення критеріїв міських, селищних та сільських категорій населених пунктів, визначення статусу поселень, зокрема того, чи входять вони у громаду (об'єднану громаду) та яким чином здійснюється публічне управління в такому поселенні тощо.

Визначаючи зміни, що відбулися внаслідок реформи децентралізації в межах адміністративно-територіальної реформи на базовому рівні, необхідно погодитися з думкою Н. М. Батанової, яка зазначає, що головною ідеологічною зміною стала нова філософія організації та функціонування місцевого самоврядування, що супроводжується кардинальними змінами у системі територіальної організації держави, головними важелем якої має стати максимальна доступність для людини публічних послуг та віднесення об'єднаної або іншої спроможної громади до первинної одиниці у системі територіального устрою [5, с. 56].

Таким чином, основним здобутком децентралізації влади має стати максимальне інтегрування засад Європейської Хартії місцевого

самоврядування, однією з яких є засада виключності місцевого самоврядування на базовому рівні, що виражається у тому, що представницькі органи об'єднаних територіальних громад уповноважені вирішувати будь-яке питання місцевого значення, невиключене з їхньої компетенції. Однак, запровадження такого підходу стане можливим тільки за умови прийняття нової ідеології місцевого самоврядування, а саме – активної позиції громад у питаннях реалізації місцевої демократії та повної та реальної підзвітності представницьких органів відповідним громадам.

Література:

1. Юрченко М.М. Адміністративно-територіальна реформа як необхідна складова реформування місцевого самоврядування в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. Вип. 4. С. 7-10.

2. Піх О.М. Впровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні через призму польського досвіду. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2(106). С. 231-239.

3. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Political Studies*. 2021. № 1. С. 22-40.

4. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України: Закон України від 28.07.2023 № 3285-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-%D0%86%D0%A5#doc_info. (дата звернення: 01.02.2024).

5. Батанова Н.М. Децентралізація як стратегічний напрямок правової реформи в Україні. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. Конф. (17 червня 2022 р., м. Львів); за наук. ред. проф. О.В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р.Б. Бедрія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ: Щецин, 2022. 300 с.

УДК 342(043.2)

Мінько О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Забезпечення функції інформаційного забезпечення реалізується в межах різноманітних соціальних механізмів, в тому числі шляхом впровадження адміністративно-правових засобів. Інформаційне

забезпечення діяльності учасників суспільних правовідносин відбувається в межах закріплених правових механізмів.

Наприклад, О.І. Корчинський визначає, що специфікою інформаційного забезпечення судової діяльності є створення системи електронного судочинства [1]. В межах публічно-управлінських відносин окремим напрямом, як зазначає О.Д. Лізунова особливої актуальності мають питання створення умов для створення можливостей прояву волевиявлення та участі у виборах через електронні інформаційні реєстри [2].

Питання забезпечення ефективності інформаційного забезпечення виборчих прав розглядалися у публікаціях А.В. Басалаєвої [3], Ю.А. Волкової та Ю.О. Легези [4].

Отже, необхідно зробити висновок про те, що в наукових публікаціях відбувається певне ототожнення понять «інформаційне забезпечення здійснення функцій держави» та «електронне урядування». Реалізація інформаційно-аналітичного забезпечення функцій держави часто передбачає створення публічних електронних реєстрів, що є базисом для здійснення задач електронного урядування.

Певною мірою відмінність підходів простежується у публікаціях А.І. Таїрова, який обґрунтував авторське визначення поняття «електронного уряду» як сукупності організаційно-технологічних елементів системи публічного управління, що пов'язується як із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, так і із запровадженням відмінного унікального ставлення урядовців до створення культури комунікаційних зв'язків та філософії урядування, що має бути впроваджено до сфери надання адміністративних послуг у персоніфікованому електронному вигляді [5, с. 42-45].

Отже, інформаційне забезпечення органів публічної адміністрації - це комплекс заходів та ресурсів, спрямованих на забезпечення ефективного обміну, зберігання, обробки та захисту інформації, що стосується функцій та діяльності державних установ. Це включає в себе різні аспекти, такі як технічні засоби, правові норми, процеси обробки інформації та безпекові заходи.

Основні елементи інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації включають: інформаційні технології (ІТ) для обробки та зберігання інформації, в тому числі електронні бази даних, хмарні технології, програмне забезпечення для автоматизації рутинних процесів; захист інформації через розробку та впровадження заходів безпеки для запобігання несанкціонованому доступу, втрати чи пошкодженню даних, в тому числі кіберзахист, захист від втрати даних, шифрування та інші технічні та організаційні заходи; нормативно-правове регулювання питань із обробки та захисту інформації в органах публічної адміністрації, що

може включати в себе закони про захист персональних даних, доступ до інформації, кібербезпеку та інші аспекти; формування процедур та стандартів обробки інформації, зокрема, стандартів якості, забезпечення конфіденційності та доступності даних; навчання та розвиток персоналу та кадрового забезпечення того, щоб персонал органів публічної адміністрації мав необхідні навички та знання для ефективної роботи з інформацією, а також розуміння важливості безпеки даних.

Отже, інформаційне забезпечення є стратегічно-важливим елементом для забезпечення ефективності та прозорості діяльності державних органів та забезпечення їхньої відповідності вимогам національної безпеки.

Література

1. Корчинський О.І. Інформаційне забезпечення судової діяльності: проблеми і перспективи розвитку в Україні (друга міжнародна щорічна конференція). URL: <http://aphd.ua/publication-257> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Басалаєва А.В. Вибірчі права громадян України як предмет захисту адміністративними судами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. № 40. Т. 3. С. 44-49.

3. Leheza Y.O., Volkova Y.A. Applicability of procedural reflection of the court in the settlement of electoral disputes (analysis of the practice of the ECHR). *Правова позиція*. 2022. № 22. С. 117-120.

4. Таіров Анар Іслам огли. Інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.03. Нац. акад. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2010. С. 42-45.

УДК 342(043.2)

Мінько О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПУБЛІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення прозорості та відкритості діяльності сучасної держави, яка відображається у доступності інформаційних ресурсів та підзвітності перед громадськістю. Прозорість та доступність інформації є ключовими аспектами для забезпечення реалізації та захисту прав громадян. Ці принципи також входять до системи гарантій забезпечення суб'єктивних прав особи. Забезпечення безпеки публічних інформаційних сервісів стає важливим компонентом механізму національної безпеки.

Належний рівень адміністративно-правового забезпечення публічних інформаційних сервісів функціонально має гарантувати ефективність практичної реалізації прав кожної людини, зокрема, щодо отримання державних чи адміністративних послуг, доступу до публічних відомостей та інших адміністративних актів.

Вирішення проблеми встановлення специфіки адміністративно-правового забезпечення вимог національної безпеки публічних інформаційних сервісів та підвищення ефективності цього механізму є стратегічним завданням.

Загальнонаціональною стратегічною метою, що активно реалізується в Україні, є створення системи, що дозволяє гарантувати безпеку публічних інформаційних сервісів та одночасно забезпечує прозорість, відкритість та підзвітність перед громадськістю, що сприяє забезпеченню прав та свобод кожного громадянина.

Одним із основоположних документів, що закріпив рух до впровадження принципів інформатизації суспільно-політичного та державного життя, є Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті», яка була прийнята у 2003 році на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства в Женеві, визначила офіційне визнання пріоритетності взаємодії суспільства та держави на засадах прозорості, гласності та публічності обміну офіційними відомостями та результатами діяльності органів влади та самоврядування.

Ця Декларація відображає важливість розвитку інформаційного суспільства і визначала принципи, на яких повинен базуватися цей розвиток. Зокрема, вона акцентує ідею прозорості публічного адміністрування. Прозорість та публічність в обміні інформацією від державних органів були розглянуті як ключові елементи будівництва інформаційного суспільства.

Отже, розбудова інформаційного суспільства, де пріоритетом є забезпечення концепції прозорості публічного адміністрування, є стратегічним завданням сучасної держави. Це означає визнання важливості партнерства та взаємодії між суспільством і державою, а також необхідності відкритості та доступності інформації про діяльність органів влади.

Така стратегічна задача є надзвичайно важливою, особливо в контексті глобальних світових процесів інформатизації, які визначають сучасний розвиток суспільства та економіки [1]. Реалізація та впровадження ідеї розбудови інформаційного суспільства визначається у Женевському плані дій, прийнятому 12 грудня 2003 року [2].

Дієвим заходом впровадження концепції інформаційного суспільства є створення дієвих публічних інформаційних сервісів як гарантії

дотримання принципів прозорості та відкритості здійснення функцій публічного адміністрування. Саме задача із максимізації соціальних, економічних і екологічних благ інформаційного суспільства має вирішуватися державними органами, які повинні створювати правове, регуляторне і політичне середовище, яке має належний рівень довіри суспільства, прозорості та ефективності здійснення функцій із обміну та доступу до відомостей, що містяться у офіційних базах даних, пов'язані із наданням адміністративних послуг та реалізацією дозвільно-ліцензійних, деліктних та контрольно-наглядових адміністративно-процедурних проваджень [1]. Отже, пріоритетним напрямом розвитку сучасної держави має бути створення таких умов, за яких інформація має бути водночас і публічною.

Загальнонаціональна система інформаційного забезпечення діяльності органів публічного адміністрування має відповідати не лише вимогам прозорості, але і безпечності, що є безумовною складовою системи національної безпеки будь-якої держави світу, в тому числі України. Однак при цьому забезпечення прозорості та інформаційної відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування, водночас виникає постає проблема інформаційної національної безпеки.

Отже, починаючи з 2003 року поступово формується система національних стратегічних документів з питань формування безпечного інформаційного суспільно-державного середовища в цілому, і зокрема, у сфері дотримання вимог безпеки у функціонуванні публічних інформаційних сервісів. Зокрема, одним із перших стратегічних документів, реалізація положень якого спрямовувалась на забезпечення ефективності розбудови інформаційного суспільства стала Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 р. № 14, що визначила пріоритетність запровадження ідеї публічного адміністрування на засадах забезпечення розвитку та захисту національної системи публічних інформаційних сервісів [4].

Література

1. Женевська декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті (Женева, 12 грудня 2003 р.). Асоціація підприємств інформаційних технологій України. URL: <http://apitu.org.ua/wsis/dp> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Женевський план дій. Женева, 12 грудня 2003 року. Асоціація підприємств інформаційних технологій України. URL: <http://apitu.org.ua/wsis/dp> (дата звернення: 29.01.2024).

3. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 № 14. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n14-08/prin> (дата звернення: 29.01.2024).

Москаль Д.Д., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон, Україна

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В Україні на місцевому регіональному рівні є наявним співіснування двох підсистем публічного адміністрування – системи місцевих державних адміністрацій та системи органів місцевого самоврядування.

Існування таких двох підсистем публічного адміністрування вимагає налагодження дієвої взаємодії між ними, задля забезпечення ефективного врегулювання потреб територіальної громад та приватних осіб у дотриманні вимог та інтересів держави. Саме ефективне пропорційне співвідношення повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування є гарантією належності та ефективності здійснення функцій, що стоять перед сучасною державою та суспільством.

Реалізація співвідношення повноважень між органами МС та органами державної виконавчої влади вимагає врегулювання ряду проблем, що існують, та обумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками впливу. До об'єктивних факторів, що формують співвідношення повноважень між органами МС та територіальними управління ЦОВВ і МДА є такі, як: адміністративно-територіальний устрій, політичне сприйняття ідеї децентралізації чи централізації влади в окремих регіонах України; неоднозначність та полісемантичність тлумачення змісту повноважень владних суб'єктів, що часто пов'язується із відсутністю чи недосконалістю нормативного врегулювання обсягу компетентностей адміністративних органів у різних сферах суспільного життя.

Варто зазначити, що складність дослідження співвідношення повноважень органів МС та територіальних органів державної виконавчої влади пов'язується із рядом суб'єктивних факторів, де центральне місце займають питання формування політико-правової ідеології в цілому, і зокрема, ставлення політичної еліти до впровадження ідеї децентралізації влади чи навпаки абсолютного нівелювання таких підходів [1, с.144].

При цьому ряд дослідників підкреслюють, що проблема пошуку оптимальної моделі співвідношення повноважень органів МС та територіальних органів державної виконавчої влади належить до проблем, що і досі, попри її тривалість, не є належним чином вирішеними та врегульованими [2, с. 153].

Варто зазначити, що часто акцентуація проблеми співвідношення повноважень органів МС та територіальних органів державної виконавчої влади пов'язується із нездатністю таких двох підсистем адміністративних суб'єктів розмежувати визначені для них відповідно до чинного законодавства компетенції, в тому числі із питань укладення адміністративних договорів як форм відображення змісту делегування повноважень [3, с. 67; 4, с. 225-236].

Місцеве самоврядування, як засади функціонування сучасної держави та суспільства, є важливим елементом демократії, проте може породжувати різні питання і труднощі, зокрема стосовно встановлення меж функцій і повноважень між різними рівнями влади, а також вирішення компетенційних спорів. Одним із ключових питань є визначення того, які функції належать місцевим органам самоврядування, а які - центральним урядовим органам. Чітке визначення цього розподілу може зменшити можливі конфлікти та невизначеність. Проблеми можуть виникати внаслідок недостатнього фінансування місцевих органів самоврядування для виконання їх завдань. Це може виникати через нерівномірний розподіл фінансових ресурсів між центральним та місцевим рівнями. В цьому сенсі є важливим врегулювання компетенційних спорів, предметом яких є запровадження дієвих механізмів вирішення спорів між центральним та місцевими органами щодо розподілу повноважень. Врегулювання компетенційних спорів може здійснюватися через укладення адміністративних договорів, що є добровільною та вільною формою, через звернення до суду та процедуру оскарження, а також шляхом застосування позасудових процедур вирішення правових конфліктів.

Література

1. Соколов В., Хижняк Д. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування: взаємодія і розмежування повноважень. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2009. Вип. 44. С. 144-150.

2. Сисоєва В.Г. Актуальні питання взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій. *Наукові записки. Серія "Культура і соціальні комунікації"*. 2012. Вип. 3. С. 151-158.

3. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). Київ, 1998. 98 с.

4. Титикало Р.С. Сучасна парадигма інституту місцевого самоврядування: адміністративно-правове дослідження: дис. ... д.ю.н. 12.00.07. Київ, 2023. 460 с.

Олеїнікова Т.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА АТЕСТАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасний світ ставить перед медичною галуззю величезні виклики, серед яких зміна демографічної ситуації, еволюція хвороб, повномасштабна війна, розв'язана країною агресором на території України та постійний розвиток медичних технологій. У цьому контексті підвищення кваліфікації та атестація медичних працівників набуває особливого соціально-економічного значення. Це не лише важливий крок для підвищення якості медичних послуг, але й ключовий елемент у забезпеченні сталого розвитку охорони здоров'я як на національному, так і на міжнародному рівні.

Підвищення кваліфікації медичних працівників сприяє підвищенню їх професійної компетентності, що в свою чергу забезпечує більш високу якість лікування та профілактики захворювань, що не тільки покращує стан здоров'я населення, але й сприяє зниженню витрат на охорону здоров'я в довгостроковій перспективі. З іншого боку, атестація медичних працівників є важливим інструментом контролю за якістю медичної допомоги, що дозволяє підтримувати високі стандарти лікування та профілактики.

У сучасних умовах, коли медицина розвивається стрімко, а новітні технології постійно впроваджуються в практику, регулярне оновлення знань та навичок медичних працівників є необхідним, що дозволяє не тільки підтримувати актуальність медичних знань, але й сприяє адаптації медичних систем до швидко змінюваних умов.

У зв'язку з пандемією COVID-19 та воєнним станом система підвищення кваліфікації та атестації медичних працівників, характеризується активним пошуком новітніх методів навчання, впровадженням інноваційних форм організації освітнього процесу, а також використанням ефективних підходів та сучасних інформаційних технологій.

Згідно з Воєнно-медичною доктриною України [2] та постановою Кабінету Міністрів України щодо затвердження положень про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників [1], ключовими засадами в Україні виступають неперервність та вдосконалення їхніх професійних компетентностей, що дає їм змогу

підтримувати або підвищувати рівень професійної діяльності відповідно до потреб та викликів сфери охорони здоров'я України.

Як відомо, підвищення кваліфікації не тільки забезпечує медичних працівників актуальними знаннями, але й сприяє розвитку критичного мислення та здатності адаптуватися до нових умов і викликів, що у свою чергу, веде до покращення якості медичного обслуговування, оскільки добре підготовлений медичний персонал здатний ефективніше вирішувати клінічні задачі, використовуючи найсучасніші підходи та методики. Таке оновлення професійних компетенцій дозволяє медичним працівникам надавати більш точну та ефективну медичну допомогу, що сприяє підвищенню рівня задоволення пацієнтів та знижує ризик медичних помилок.

Зменшення медичних помилок є однією з ключових переваг систематичного підвищення кваліфікації та регулярної атестації медичних працівників. У контексті неперервного розвитку медичних технологій та методів лікування, постійне оновлення знань та вдосконалення навичок є необхідним для забезпечення високої якості медичного обслуговування.

Коли медичні працівники регулярно проходять тренінги та курси підвищення кваліфікації, вони отримують оновлену інформацію про найновіші медичні дослідження, лікувальні методики та практики, що забезпечує їм можливість використовувати найбільш актуальні та ефективні підходи у своїй практиці, що, в свою чергу, знижує ризик виникнення помилок у діагностиці та лікуванні.

Атестація, як систематичний процес оцінки компетенцій медичних працівників, відіграє важливу роль у підтримці високих стандартів медичної практики. Вона допомагає забезпечити, що медичні працівники володіють необхідними знаннями та навичками для безпечного та ефективного надання медичних послуг [3, с. 347].

Кваліфікація медичного персоналу безпосередньо впливає на економічну ефективність медичної системи. Кваліфіковані лікарі, регулярно оновлюючи свої знання, зменшують медичні помилки та повторні відвідування пацієнтів, знижуючи витрати на охорону здоров'я. Вони також ефективно використовують обладнання та ресурси, забезпечуючи економію та покращуючи профілактику захворювань, що знижує захворюваність та медичні витрати. Атестація медичних працівників підвищує довіру пацієнтів, що сприяє дотриманню медичних рекомендацій та покращує загальне задоволення медичними послугами. Оновлення знань у відповідності до сучасних медичних технологій та методів лікування забезпечує високий рівень догляду за пацієнтами та адаптацію до змін у медичній практиці. Це підвищує професійний статус медперсоналу, стимулює їх до самовдосконалення та покращує сприйняття медичної професії в суспільстві. Крім того, це позитивно

впливає на громадське здоров'я, знижуючи захворюваність та медичні витрати, що підвищує якість життя і економічний стан суспільства.

Враховуючи зазначене, підвищення кваліфікації та атестація медичних працівників мають значний вплив на якість медичних послуг та соціально-економічне благополуччя суспільства. Ці процеси сприяють формуванню ефективної, адаптивної та інноваційної медичної системи, здатної задовольняти потреби населення у високоякісній медичній допомозі.

Література

1. Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 725. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

2. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України: постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 р. № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2024).

3. Савченко В.А. Атестація персоналу та формування резерву керівників як чинники ефективного використання людських ресурсів. Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Спец. вип. Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток: в 2 т. Т 2. Київ: КНЕУ, 2012. С. 346-357.

УДК 347.122(043.2)

Парамонова О.Ю., адвокат,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Поява у ХХІ столітті штучного інтелекту стало чи найвідомішим досягненням людства. Визначений курс України на інтеграцію із Європейським співтовариством, стрімке збільшення використання в різних сферах людської життєдіяльності штучного інтелекту зумовило необхідність прийняття 02 грудня 2020 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», що активізувало розвиток вітчизняних наробок у галузі цифрових технологій та вирішення проблеми правового використання штучного інтелекту. Та, не дивлячись на те, що технологія штучного інтелекту вимагає досконалого правового регулювання, на сьогоднішній день не

прийнято чіткої єдиної прийнятої концепції правового регулювання продуктів штучного інтелекту та робототехніки.

Більшість дослідників природи та змісту ШІ (С. Гордієнко, М. Стефанчук, Є. Харитонов, Н. Бостром, Т. Вандер, К. Уейкфілл та ін.) вважають, що сьогодні правовий статус штучного інтелекту не може бути отриманий з моделі фізичної особи, оскільки ШІ не може бути носієм таких прав людини, як право на гідність, недоторканність, громадянство тощо. Також науковці спільні в думці, що правовий статус не може бути отриманий і з моделі юридичної особи, оскільки вона передбачає наявність людей, які представляють її та керують нею. Тому, будемо вважати, що штучний інтелект якщо і може бути введений в систему права, то лише як новий учасник правовідносин, природа якого поєднує окремі риси як фізичної, так і юридичної особи, але це питання потребує свого унормування.

В процесі цілеспрямованих дій щодо входження в сучасні глобалізаційні процеси із регулювання діяльності в галузі використання ШІ Україна в 2019 р. приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (англ. Organization for Economic Cooperation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) у якості члену Спеціального комітету зі штучного інтелекту при Раді Європи [4]. У зазначених Рекомендаціях викладено пропозиції щодо розвитку штучного інтелекту та заходів із безпечного його використання.

Натомість, в Резолюції Європейського парламенту від 16 лютого 2017 року з питань цивільно-правових норм про робототехніку, зокрема, вже йдеться про запровадження правового підґрунтя для використання штучного інтелекту, створення спеціальної спільної європейської системи реєстрації цих систем, присвоєння індивідуальних реєстраційних номерів, які дають змогу впевнено ідентифікувати апарат і його власників та умови відшкодування завданих збитків ним; передбачається створення спеціального агентства з контролю з робототехніки, охоплюються проблеми залежності людини від технічних приладів, у тому числі проблеми роботизації людського організму. Згідно Резолюції, відповідальність за завдану шкоду не може бути покладена на роботів (у тому числі, на штучний інтелект, який використовує робототехніка), а покладається виключно на людину, яка може бути виробником, оператором, власником або користувачем.

Згідно з визначенням ISO/IEC TR 24028:2020 [2], штучний інтелект (ШІ) є здатністю сконструйованих систем набувати, обробляти та застосовувати знання та навички. У той же час, Європейська Комісія визначає ШІ як системи, які демонструють розумну поведінку завдяки

аналізу їх докiлля та вжиття дiй з певним рiвнем автономностi для досягнення певних цiлей [1].

В Концепцiї розвитку штучного iнтелекту закрiплено використання штучного iнтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав i свобод людини й громадянина, демократичних цiнностей, захисту персональних даних, невтручання у сiмейне та особисте життя, а також закрiплено iнiцiативу розроблення власного Етичного кодексу штучного iнтелекту [3].

Прийняття в Україні Концепцiї розвитку штучного iнтелекту вiд 2 грудня 2020 року вкрай недостатньо, оскiльки поки що воно не передбачає кардинальних системних змiн, у тому числi в нацiональному правi держави, i має дещо декларативний характер. У цьому аспектi зразком для України є системний пiдхiд, який часто використовують мiжнароднi органiзацiї.

Варто зазначити, що проблемнi питання не лишаються без уваги профiльних органiзацiй. Вони виносяться на засiдання Спецiального комiтету зi штучного iнтелекту при Радi Європи (далi – «Комiтет»), членом якого є й Україна, де обговорюються й питання вiдповiдальностi, пов'язаної з використанням штучного iнтелекту.

Як бачимо, вже визрiла необхіднiсть реформування законодавства, що вимагає злагоджених дiй наукової спiльноти, розробникiв штучного iнтелекту, юристiв i громадянського суспiльства. Цей процес має бути зваженим, комплексним i структурованим. Вже на часi розробити та впровадити окрiм Закону про штучний iнтелект сумiжнi закони, якi б регулювали правовiдносини в сферi використання штучного iнтелекту.

Лiтература

1. Independent High-Level Expert Group On Artificial Intelligence Set Up By The European Commission. A Definition Of AI: Main Capabilities And Disciplines. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341 (дата звернення: 19.01.2024).

2. ISO/IEC TR 24028:2020: Information technology – AI – Over view of trust worthiness in AI. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:tr:24028:ed-1:v1:en> (дата звернення: 19.01.2024).

3. Концепцiя розвитку сфери штучного iнтелекту в Україні. М-во та Ком-т цифр. транс-цiї. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/doluchaytes-do-obgovorennya-kontseptsii-rozvitku-sferi-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini> (дата звернення: 19.01.2024).

4. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence / OECD Legal Instruments. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449> (дата звернення: 19.01.2024).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКОВУ ПІДГОТОВКУ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Необхідність впровадження нових підходів щодо удосконалення організації та проведення вогневої підготовки з громадянами України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу, на основі принципів та стандартів прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО, зумовлено широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України.

Аналіз бойових дій свідчить, що вогнева підготовка особового складу військового резерву Збройних Сил України, в тому числі і офіцерів, призваних із запасу, знаходиться на дуже низькому рівні. Це стосується, перш за все, таких питань, як управління вогнем в бою, володіння навичками стрільби зі стрілецької зброї та різних видів гранатометів.

Бойова діяльність всіх категорій військовослужбовців Збройних Сил України відбувається в екстремальних умовах зовнішнього середовища, за наявності значних фізичних і психологічних навантажень та інших несприятливих чинників бойової діяльності. У цьому випадку вміння користуватися стрілецькою зброєю і бойовою технікою, знання тактики ведення дій є далеко недостатньою умовою для успішних дій військовослужбовця в бою. Система продуманої вогневої, фізичної і психологічної підготовки в значній мірі сприяє підвищенню боєздатності й боєготовності військ, успішності військово-професійного навчання, забезпечує поліпшення якості підготовки офіцерів запасу при оволодінні різними видами стрілецької зброї, озброєння і військової техніки, для забезпечення надійності управління нею в складних умовах. Зазначене вимагає обґрунтованого підходу до питань удосконалення системи вогневої підготовки громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу.

Вогнева підготовка є однією з провідних дисциплін у загальновійськовій підготовці офіцерів запасу. Вона проводиться з метою:

– навчити громадян, які проходять військову підготовку, готувати стрілецьку зброю до бойового застосування, вміло та ефективно використовувати її у бою;

– формувати у них практичні навички у правильному використанні стрілецької зброї;

– розвивати у тих, хто навчається, творче мислення і здібності з організації та управління вогнем підрозділу.

Для досягнення необхідного рівня компетентностей з вогневої підготовки у громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу, для успішного виконання ними вогневих завдань в бою необхідно удосконалювати процес вогневої підготовки офіцерів запасу.

Основними шляхами щодо удосконалення вогневої підготовки громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу можуть бути:

– внести в програму військової підготовки офіцерів запасу вивчення таких предметів, як фізична і психологічна підготовка, які безпосередньо впливають на формування компетентностей з вогневої підготовки у офіцерів запасу;

– оновити перелік сформованих компетентностей з вогневої підготовки майбутніх офіцерів запасу для успішного виконання вогневих завдань в бою;

– надати навчанню з вогневої підготовки системного (комплексного, логічно завершеного) характеру, яке забезпечить поступове (від простого до складного) засвоєння визначеного обсягу знань, умінь і практичних навичок щодо застосування стрілецької зброї та озброєння бойових машин в сучасному бою;

– здійснити оптимізацію навчального часу тематичного плану вивчення модуля “Стрілецька зброя та вогнева підготовка”, збільшити частку годин на практичні тренування з різних видів стрілецької зброї та гранатометів;

– практичні заняття з вогневої підготовки проводити у комплексному взаємозв’язку з вивченням питань бойового застосування підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України в сучасному бою;

– розробити (удосконалити наявні) методичні рекомендації з вивчення вогневої підготовки;

– планомірно наростити та вдосконалити навчально-матеріальну базу з вогневої підготовки відповідно до сучасних вимог та впровадити в навчальний процес вивчення та практичне застосування тих видів стрілецької зброї та гранатометів, які застосовуються у військах;

– для вивчення матеріальної частини озброєння, тренування у виконанні вправ стрільб зі стрілецької зброї, гранатометів використовувати сучасні мультимедійні та мультіекранні технології;

– використовувати найбільш ефективні форми і методи навчання;

– постійно підвищувати методичну майстерність НПП шляхом направлення їх на курси підвищення кваліфікації, навчальних зборів, особистих стажуваннях, під час проведення, пробних, відкритих та

показових занять, на інструкторсько-методичних заняттях та засіданнях предметно-методичних комісій та кафедри в цілому;

– створити на кафедрах військової підготовки штатну навчальну лабораторію, де зосередити навчально-лабораторну базу, обладнану сучасними навчальними зразками озброєння та військової техніки та забезпечити її навчально-методичною літературою;

– застосовувати індивідуальний підхід до кожного навчаємого;

– під час призначення на посади НПП надавати перевагу тим кандидатам, які мають практичний бойовий досвід в управлінні тактичними підрозділами в бою;

– під час виконання практичних вправ стрільб зі стрілецької зброї використовувати засоби імітації вибухів, звукові імітатори бою, муляжів поранених, подання команд на маневр вогнем;

– створити електронні курси вивчення матеріальної частини стрілецької зброї та гранатометів, мобільні додатки для вивчення вогневої підготовки у будь-якому місці, у будь-який час, за будь-яких погодних умов.

Враховуючи досвід участі військовослужбовців Збройних Сил України в зоні проведення антитерористичної операції (ООС), у відбитті широкомасштабної агресії російської федерації проти України та потребу сил безпеки та оборони України у якісно підготовлених офіцерських кадрах, зокрема офіцерів запасу, вимагає від науково-педагогічних працівників, які викладають вогневу підготовку, пошуку нових підходів, форм та способів щодо підготовки громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу.

Рекомендації з підвищення ефективності вогневої підготовки громадян України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу, містять конкретні поради щодо покращення навчально-виховного процесу в напрямку викладання вогневої підготовки.

УДК 343.9:343.95(043.2)

Пушкар О.А., к.ю.н.,
Державний податковий університет, м. Київ, Україна

ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Одним із видів корупційних правопорушень є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, за яке передбачена кримінальна відповідальність відповідно до ст. 368 Кримінального

кодексу України (далі – КК України) [1]. Криміналізація цього виду правопорушення здійснена на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. [2], зокрема шляхом заміщення правопорушення «одержання хабаря» на «прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Такі зміни, як слідує з назви Закону № 221-VII, зумовлені необхідністю приведення національного законодавства у сфері протидії корупції до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, насамперед, у частині узгодження понятійного апарату та розширення неправомірних діянь, які охоплюються поняттям «неправомірна вигода», проте не охоплювалися поняттям «хабар» та, відповідно, за вчинення яких службову особу може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Вказані зміни у кримінальному законодавстві спровокували жваву наукову дискусію, яка досі триває, оскільки суттєве розширення об'єктивних ознак складу цього правопорушення, а саме – предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, на думку деяких вчених, може зумовити необґрунтовані репресії або призвести до труднощів у застосовуванні кримінальної відповідальності за цей вид корупційного правопорушення [3].

Разом з тим, більшість вчених схиляються до думки, що криміналізація прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою детермінована не лише міжнародними зобов'язаннями України, але також має соціальну обумовленість, на обґрунтування якої наводяться такі аргументи: 1) значні обсяги матеріальних збитків, що завдаються державному та місцевому бюджету саме внаслідок вчинення цього виду правопорушення; 2) це правопорушення визначає ухвалення відповідною особою рішень, а саме, щодо виконання основних функцій держави, які суперечать інтересам громади, суспільства тощо; 3) це правопорушення є досить поширеним у суспільстві та має негативні наслідки у вигляді прийняття/не прийняття рішень, управлінських функцій, розпорядчих дій, спрямованих на заміну належних проявів господарської діяльності, та створюють протиправні юридичні наслідки [4, с. 271-272].

Необхідно погодитися з тим, що розширення об'єктивних ознак корупційного правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, шляхом доповнення предмету цього правопорушення нематеріальними об'єктами, зокрема послугами, діями, іншими нематеріальними цінностями, а також включення до об'єктивної сторони цього правопорушення не тільки власне одержання неправомірної вигоди у

будь-якій із визначених форм, але й прийняття обіцянки або, навіть, тільки пропозиції неправомірної вигоди, є важливим кроком у подоланні поширених форм корупції.

Деякі вчені також вважають, що з огляду на значні масштаби поширення корупції в державі з метою напрацювання дієвих та ефективних інструментів її усунення та протидії, криміналізації неправомірної вигоди мала важливе значення у механізмі запобігання та протидії корупції [5, с. 27].

Особливо значущим є криміналізація цього правопорушення в умовах дії правового режиму воєнного часу, оскільки саме в таких умовах корупція виходить на новий рівень та може заподіяти значної шкоди не тільки економічним інтересам держави, але й зашкодити її обороноздатності як складової національної безпеки.

Таким чином, у підсумку можна зауважити, що криміналізація прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою детермінована як необхідністю виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань у сфері боротьби та протидії корупції, формування позитивного міжнародного іміджу держави, забезпечення інвестиційної надійності та привабливості України, так і соціальною обумовленістю. В останньому контексті криміналізація вказаного правопорушення спрямована на подолання низки негативних явищ, які є наслідком вчинення цього кримінального правопорушення, яка підриває прозорість, справедливість та рівні можливості в суспільстві. Це може призводити до втрати довіри громадян до державних інституцій та мати негативні наслідки, зокрема для правопорядку, економічної стабільності та розвитку суспільства в цілому, а в умовах воєнного стану – для обороноздатності та національної безпеки. З огляду на поширеність саме цього виду корупційного правопорушення його криміналізація сприяла суттєвому зниженню рівня корупції у державі, а також покращенню індексу сприйняття корупції в українському суспільстві.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

3. Ужва Л.О. Доцільність криміналізації пропозиції неправомірної вигоди чи хабаря. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=462> (дата звернення – 24.01.2024).

4. Шершак-Гукова А.М. Соціальна обумовленість криміналізації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Аналітично-порівняльне право*. 2022. № 2. С. 269-272.

5. Бурда О.М. Запобігання проявам корупції в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. 379 с.

УДК 342(043.2)

Рябченко В.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦТВО В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ

О.М. Перунова та Л.В. Леонтьєва, за результатами опрацювання проблематики сутності та складників процесуальної форми цивільного судочинства розглядають її як сукупність правил, що визначають: поведінку суду та учасників процесу, в тому числі її послідовність і порядок; строки та місце реалізації цивільного процесуального статусу (прав та обов'язків); послідовність та логічність процесуальних дій; доказову базу справи; рух цивільного процесу та фіксацію процесуальних дій [1, с. 834]. Попри те, що зазначені положення висловлені стосовно цивільної процесуальної форми, врахування наведених вище положень, обґрунтованих П.В. Вовком, дає підстави стверджувати про їх справедливість і щодо адміністративного судочинства. Таким чином, елементами процесуальної форми захисту права на підприємництво в адміністративному суді у широкому розумінні є: визначена процесуальним законом зовнішньо виражена поведінка адміністративного суду та учасників судового процесу; доказова база справи; фіксація процесуальних дій; загальний рух судового процесу.

Процесуальна форма адміністративного судочинства як засобу захисту права на підприємництво має забезпечувати такі параметри адміністративного судочинства, як справедливість, неупередженість та ефективність (ч. 1 ст. 2 КАС України). З урахуванням проведеного дослідження вказане надає змогу сформулювати науковий підхід до визначення ключових ознак процесуальної форми судового захисту права на підприємництво як критеріїв подальшого здійснення систематизації процесуальних форм захисту права на підприємництво у адміністративному суді. У цьому зв'язку варто звернутись до наукових

напрацювань у сфері цивільного судочинства, присвячених проблематиці диференціації цивільного судочинства та пов'язаного із цим підвищення ефективності процесуальної форми цивільного судочинства (В.І. Бобрик). Вчений виділяє три аспекти диференціації цивільного судочинства: як тенденція його розвитку; актуальний процес його розвитку (поява нових проваджень, поділ існуючих); закономірність цивільного судочинства (утворення певної його системи на певний момент часу). Завдяки диференціації досягаються відповідно: оптимізація цивільного судочинства; вдосконалення цивільного процесуального законодавства; вдосконалення судової практики його застосування [2, с. 275-276]. Зазначені результати справедливі й для цього дослідження, адже орієнтирами для подальшого розвитку процесуальних форм захисту права на підприємництво виступають саме цінності, визначені у ч. 1 ст. 2 КАС України (справедливість, неупередженість та ефективність судового захисту).

Вимоги оперативності розгляду справ адміністративним судом при захисті права на підприємництво, застосування спеціальних знань у сфері економіки при розгляді таких справ, необхідність забезпечення ефективного захисту вказаного права у ринковому суспільстві, опрацьовані у попередньому підрозділі положення щодо розвитку процесуальних форм адміністративного судочинства (за рахунок використання інституту типових та зразкових справ) диктують висновок про актуальність висловлених В.І. Бобриком положень і щодо адміністративного судочинства. Крім того, варто підтримати висновок вченого щодо актуальності формування єдиного поняття цивілістичного судочинства, що виражає сутнісну єдність цивільного, господарського та адміністративного судочинства в тому контексті, що вони не торкаються розгляду та вирішення кримінальних справ [2, с. 274].

У юридичній літературі з питань адміністративного судочинства відсутня єдність щодо систематизації процесуальних форм захисту права на підприємництво. Так, А.А. Куйбіда, за результатами опрацювання проблематики форм адміністративного судочинства, розрізняє усну та письмову форми провадження, а також виділяє загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження. Вчений оперує поняттям процесуальної форми та зазначає про її залежність від специфіки певних справ, а також умов, визначених у ч. 3 ст. 257 КАС України. Крім того, наголошується на: доцільності визначення процесуальної форми розгляду справ, у яких відсутній спір про право та мають місце неоспорювані вимоги; відсутність усталеної судової практики щодо процесуальної форми розгляду справ незначної складності (малозначних справ) [3, с. 49].

М.І. Смокович та В.М. Бевзенко, не виділяючи окремо поняття процесуальної форми розгляду справ у адміністративному суді,

розкривають систему проваджень у адміністративному судочинстві. Систематизація здійснюється за стадіями адміністративного судочинства: 1) в адміністративному суді першої інстанції; 2) на стадії перегляду судових рішень. В адміністративному суді першої інстанції виділяються такі види проваджень: відкриття провадження в адміністративній справі; підготовче провадження; врегулювання спору при участі судді; провадження щодо розгляду справи по суті. На стадіях апеляції, касації, перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, відновлення втраченого судового провадження: відкриття провадження у справі; підготовче провадження; розгляд справи по суті. Окремо виділяється виконавче провадження [4, с. 183].

З урахуванням викладеного, аналіз законодавства про адміністративне судочинство дозволяє виділити такі види проваджень у справах про захист права на підприємництво: загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження, провадження у справах, передбачених главою 11 розділу 2 КАС України. Серед останніх варто виділити провадження у справах: щодо оскарження нормативно-правових актів (§ 1); за зверненнями податкових, митних органів (ст. 283 КАС України); застосування санкцій (ст. 283-1 КАС України); щодо актів чи бездіяльності суб'єкта виконання судового рішення (ст. 287 КАС України); здійснення державного регулювання, контролю та нагляду у сфері медіа (ст. 284-4 КАС України). Істотні особливості, притаманні кожному з цих видів проваджень дають підстави стверджувати, що у кожного з них є власна процесуальна форма реалізації.

Література

1. Перунова О.М., Леонтєва Л.В. Поняття, значення та складники процесуальної форми цивільного судочинства. Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union: Collective monograph. Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. 1162 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/35/573/1181-1> (дата звернення: 07.01.2024).

2. Бобрик В.І. Диференціація цивільного судочинства: дис. ... д.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака. Київ, 2021. 373 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0521U101521/> (дата звернення: 08.01.2024).

3. Куйбіда А.А. Форми адміністративного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. С. 43-50.

4. Смокович М.І., Бевзенко В.М. Адміністративний процес України: теорія і практика: підручник / за заг. ред. В.М. Бевзенка. Київ: ВД «Дакор», 2021. 1204 с.

Сопілко І.М., помічник ректора, д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні проблема внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) є першочерговою і потребує системного розв’язання. Забезпечення прав і свобод цієї вразливої категорії населення стає завданням не лише гуманітарного характеру, але й передбачає реалізацію ефективних стратегій державної політики, включаючи інтеграцію ВПО у громади та надання соціальної підтримки і працевлаштування. Стандарти забезпечення прав людини узгоджені на міжнародному та європейському рівнях, проте механізми їх дотримання на національному рівні є недосконалими. Безпекові кризові явища та події породжують нові виклики для теорії права, а на практиці загострюють проблеми, пов’язані із захистом прав, свобод та інтересів кожного індивіда. Крім того, національна правова система знаходиться на етапі становлення, коли демократичні інститути та процеси ще формуються [1, с. 134]. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу. Сучасна національна політика щодо ВПО представлена комплексом заходів у правовій, соціально-економічній, організаційній та інформаційній сферах, спрямованих на вирішення їхніх проблем, включаючи міграційний контроль та створення нормативно-правової бази для підтримки.

У квітні 2023 року затверджено Стратегію державної політики стосовно внутрішнього переміщення на період до 2025 року, яка передбачає надання системної державної підтримки ВПО на всіх етапах переміщення таких осіб. Стратегія визначає п’ять стратегічних цілей: реагування на виклики внутрішнього переміщення населення, безпечна евакуація громадян з небезпечних районів та задоволення їх гуманітарних потреб, соціальна адаптація на новому місці проживання, інтеграція та розвиток у приймаючих територіальних громадах, а також підтримка безпечного повернення ВПО до покинутого місця проживання та їхньої реінтеграції [2].

У рамках соціально-економічного виміру національна політика розробляє спеціальні державні програми, спрямовані на надання екстреної допомоги та розв’язання соціально-економічних питань внутрішньо переміщених осіб. Такі програми охоплюють різноманітні сфери, включаючи підтримку, забезпечення житловими умовами,

працевлаштування, медичну допомогу, пенсійне та соціальне забезпечення, а також гарантування належного рівня освітніх послуг.

Згідно з нормами урядового регулювання наявна послуга, що передбачає надання допомоги на проживання ВПО, запроваджена з метою соціального захисту даної категорії населення. Послуга надається на півроку сім'ям, які вперше звернулися за її призначенням, та щомісячно виплачується одному з членів сім'ї (уповноваженій особі) [3]. Виплата допомоги здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги ВПО на проживання» [4].

Щодо питань надання допомоги з працевлаштування ВПО важливо відзначити, що застосовано зміни до механізму компенсації роботодавцям витрат на оплату праці внаслідок працевлаштування ВПО, які ухвалені Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2023 року № 33. Згідно із вказаною постановою, розмір компенсації був підвищений із 6500 гривень до 6700 гривень за кожну особу, яку роботодавець працевлаштовує та сплачує єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Зазначимо, що загальний термін виплати компенсації витрат обмежено 2 місяцями з моменту працевлаштування ВПО [5].

У рамках забезпечення медичного обслуговування ВПО під час воєнного стану в Україні встановлено пільги, спрямовані на забезпечення доступу до лікувально-профілактичної допомоги. Однією з таких пільг є право на безкоштовні ліки під час перебування у стаціонарі, як і продовження дії програми «Доступні ліки» для ВПО в аптеках. У рамках вказаної програми всі ліки за рецептом для осіб, які потребують постійного лікування, доступні безкоштовно [6]. Крім того, під час дії воєнного стану, ВПО мають право на медичну допомогу без укладення декларації з сімейним лікарем, що сприяє забезпеченню їхніх потреб у лікуванні та реабілітації.

Відповідно до положень чинного законодавства, ВПО можуть отримувати пенсійні виплати через АТ «Державний ощадний банк України» без відкриття банківського рахунку або через Укрпошту, що забезпечує зручність та доступність отримання пенсійних коштів [7].

Держава надає дітям, які зареєстровані як ВПО, підтримку для отримання вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах до закінчення навчання або до досягнення ними 23 років. Також, ці особи мають можливість продовжувати навчання на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету чи інших джерел фінансування, встановленого Кабінетом Міністрів України. Діти ВПО, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних

навчальних закладах, забезпечуються безкоштовним харчуванням відповідно до встановленого порядку [8; 9].

Зважаючи на вищезазначене, слід вказати, що державна політика зосереджена на проблемах забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану та передбачає комплексні заходи для забезпечення гідного життя та інтеграції таких осіб в суспільне життя на місцях.

Література

1. Токарева К. Забезпечення права на свободу вираження поглядів в розрізі національної безпеки України. Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України: колективна монографія І.М. Сопілко, Ю.Л. Юринець, Ю.Д. Кунєв та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 320 с.

2. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-p#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

3. Надання допомоги ВПО. *Дія*. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-dopomohy-na-prozhyvannia-vnutrishno-peremishchenym-osobam-1a52a816-12be-4261-8733-bda51a4ef0e1> (дата звернення: 24.01.2024).

4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332: станом на 24 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-p#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

5. Про внесення змін до Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 р. № 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2023-p#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

6. Безкоштовні ліки та медична допомога для ВПО: як отримати/ *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://minre.gov.ua/informacziya/korysna-informacziya/korysna-informacziya-dlya-vpo/bezkoshtovni-liky-ta-medychna-dopomoga-dlya-vpo-yak-otrymaty/> (дата звернення: 25.01.2024).

7. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 р. № 637: станом на 29 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-p#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-

технічної та вищої освіти: Закон України від 14.05.2015 р. № 425-VIII: станом на 1 січ. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-19#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 16.01.2020 р. № 474-IX: станом на 13 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-20#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

УДК 349.2(043.2)

Станішевський Є.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з аспектів соціальної політики будь-якої держави, у тому числі України, визначається соціальна безпека, у тому числі безпека праці та створення належних умов. Тому питання захищеності працюючих, забезпечення належного рівня безпеки праці сторін трудових відносин, а також питання правового регулювання в цій площини є актуальними. В сучасних умовах, ця актуальність підсилюється трагічними обставинами, які не залежали від нашої волі, а виникли у результаті збройної агресії рф проти України.

Питання правового регулювання охорони праці, професійної безпеки завжди цікавили науковців, так окремі аспекти досліджували: М.В. Гришук, Ю.Ю. Івчук, С.В. Волошина, Л.В. Мелех, Л.Г. Погорєлова. Однак, вчені розглядали ці питання в інших умовах та залишились аспекти, які не вирішені, тому метою нашого дослідження є аналіз «професійної безпеки» через призму воєнного часу та визначення шляхів для забезпечення належного рівня безпеки життя та здоров'я.

Конституцією України життя, здоров'я та безпека людини визнано найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 43 Конституції України, кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці [1, ст. 43].

Здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні є основним завданням Державної служби України з питань праці. Проте, у випадку нашої держави, в першу чергу це

стає основним завданням роботодавця та працівника, тобто сторін трудових відносин.

Цьому сприяють наступні норми, закріплені в КЗпП України, а саме, передбачені ст. 60 – щодо гнучкого режиму робочого часу; ст. 60-1 – щодо норм надомної роботи; а ст. 60-2 регулює таку форму організації праці, як дистанційна робота [2]. Питання охорони та безпеки праці також регулюються загальними та спеціальними актами, зокрема, ЗУ «Про пожежну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про охорону здоров'я», «Про соціальний діалог», «Про об'єкти підвищеної небезпеки» тощо.

Однак, вже майже два роки всі підприємства, установи, організації країни працюють в умовах воєнного стану, а сторони трудових відносин вимушені підлаштовуватися під реалії сьогодення у своїй професійній діяльності, особливо це стосується безпеки. Це вказує на необхідність адаптації трудових відносин до складних умов воєнного часу, щоб забезпечити професійну безпеку на належному, новому рівні. І в цей площині другорядним стало питання виключно дотримання правил і техніки безпеки, тому що на першому - питання збереження здоров'я та життя на роботі. До наявних проблем професійної безпеки додалися загрози ракетних обстрілів, замінування, психологічний тиск тощо.

ЗУ № 2136-ІХ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» став основним документом, який регулює трудові відносини під час воєнного стану, однак, майже не торкається питання безпеки праці. Лише зазначено, що у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей [3].

В законодавчій перспективі, є прийняття ЗУ «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» (законопроект розміщено на сайті ВРУ), проте, коли він буде розглянутий, яким буде його зміст та як вплине на професійну безпеку в умовах воєнного стану – ці питання залишаються відкритими.

Все зазначене свідчить про неостанню увагу з боку держави до правового регулювання професійної безпеки в умовах воєнного стану, та вказує на необхідність аналізу наукових позицій в цій площині. Так, на думку С.В. Волошиної: «...українська система охорони праці має трансформуватися у систему професійної безпеки і здоров'я на

підприємстві, яку слід розуміти як частину загальної системи управління підприємством, яка через реалізацію правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів забезпечує ефективне управління ризиками безпеки і гігієни праці, створення безпечних умов праці, збереження життя, здоров'я і працездатності робітників...» [4, с. 5].

Що стосується поняття забезпечення безпеки праці, то його визначила в своїй роботі Л.Г. Погорелова, в якій з'ясовувала сутність та особливості правового регулювання забезпечення безпеки праці в умовах європейської інтеграції України, які є застосовними і наразі, в умовах воєнного стану. А саме, «що це сукупність заходів, створення умов, при яких мінімізовано вплив шкідливих та небезпечних факторів (ризиків) на життя та здоров'я працівників» [5, с. 215]. На думку вченої необхідним є прийняття «уніфікованого нормативно-правового акту, який би визначав цілісний підхід до безпеки праці та здоров'я працівників, незалежно від форми власності, виду діяльності та галузевої належності виробництва» [5, с. 216].

Підтримуючи позиції вчених, зазначимо, що поняття «професійна безпека» є вужчим за змістом поняття «охорона праці». Мета професійної безпеки - мінімізувати вплив шкідливих та небезпечних факторів, ризиків для життя та здоров'я працівників. Вважаємо, що нинішня українська система охорони праці має трансформуватися у систему професійної безпеки і здоров'я на підприємстві. А в умовах воєнного стану для України нагальним є закріплення цілісного підходу до професійної безпеки сторін трудових відносин через встановлення основних принципів та цінностей професійної безпеки; прав, обов'язків та повноважень сторін; заходів та процедур, у тому числі заходів індивідуального та колективного захисту та дієвого контролю за їх дотриманням; та інших важливих моментів в єдиному уніфікованому нормативно-правовому акті.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2024).

2. Кодекс законів про працю в Україні: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення 29.01.2024).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 27.01.2024).

4. Волошина С.В. Сутність системи професійної безпеки і здоров'я та її роль у забезпеченні розвитку людського капіталу підприємства. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2011. № 4. URL:

http://elibrary.donnuet.edu.ua/120/1/Voloshyna_article_23_12_2011.pdf.pdf (дата звернення 28.01.2024).

5. Погорелова Л.Г. Правове регулювання забезпечення безпеки праці в умовах Європейської інтеграції України. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. Р. 211-216.

УДК 340:336.74(043.2)

Устинова І.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ Е-ГРИВНІ В СИСТЕМІ ЦИФРОВИХ ПРАВ ТА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Діджиталізація у фінансовій сфері як механізм демократизації суспільства є актуальний реформаторський крок сучасної України. Серед інших проектів, в перспективним і цікавим є e-hryvnia. Це стало частиною експерименту зі створення національної валюти, який Міністерство цифрової трансформації проводить у співпраці із Нацбанком. Україна, як одна із перших держав, прагне набрати оберти у сфері цифровізації, створивши цифрову версію своєї національної валюти. Та прийнявши Закони України «Про платіжні послуги» та «Віртуальні активи» поклала початок його юридичного закріплення.

Сучасні юристи-науковці активно обговорюють питання проекту е-гривні та погоджуються із тим, щоб суспільні та економічні передумови запровадження нової системи обігу гривні є нагальною необхідністю та процесом вписування України до світового нормативного поля регулювання фінансових систем.

Новий формат цифрової валюти CBDC (central bank digital currency), незабаром стане новим офіційним засобом платежу, захищеним державою. Ідею цифрової валюти підтримує більшість центробанків розвинених країн світу та половина із них перейшла до практичних експериментів. З появою розвитку блокчейну та Ethereum смарт контрактів ще більше заохочує суспільство до переходу цифрової валюти, як третьої форми оплати. Так, CBDC не вважається криптовалютою, вони можуть використовувати або не використовувати базу даних, таку як блокчейн, але дана валюта є повністю децентралізована національним банком країни. Нацбанки створюють та зберігають повний контроль над виробництвом, обігом та розподілом цифрової фіатної валюти. CBDC створений на основі токенів або облікових записів та ключовими принципами є конфіденційність, доступ та легкий спосіб розповсюдження.

Вважаємо визначити чим CBDC відрізняється від звичайної фіатної валюти. Отже, кожна банкнота, тобто гривня, має свій унікальний номер, безготівкові гроші мають спеціальний рахунок в комерційному банку. Цифрова валюта, в свою чергу, емітується у формі унікального коду та зберігається на спеціальному електронному гаманці. Під час проведення транзакцій, посередників немає, або їхня участь взагалі мінімальна, кошти переходять з одного електронного гаманця в інший. Для подібних транзакцій потребується підключення до інтернету, але розробники CBDC працюють також і над можливими офлайн-транзакціями. За допомогою е-гривні можна буде розраховуватись за товари, як і завдяки Apple Pay чи Google Pay, але проведення та процедура транзакцій за кордоном, досі стоїть під питанням та залежить від подальших домовленостями між країнами.

Цифрову валюту не слід зрівнювати із криптовалютою, адже держава не контролює емісію, поширення та використання криптовалюти. CBDC в свою чергу забезпечена реальними валютними резервами країни, тобто цифрова валюта підкріплена до національної валюти у співвідношенні 1:1, де одна цифрова гривня рівнозначна фіатній валюті та є її абсолютним цифровим аналогом.

На правовому рівні результатом пілотного проєкту було прийнято ЗУ «Про платіжні послуги» із закріпленням цифрової валюти як державну форму грошової одиниці. Закон не встановлює безпосередньо правил щодо електронної гривні, але зазначає, що платіжні системи, які використовуються в Україні мають бути зареєстровані відповідно до законодавства, включаючи Закон України «Про електронні гроші». Також цифрова валюта зазначена в Законі як «електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Нацбанк» [4].

Запровадження проєкту е-гривні має потенціал надати значно новіші можливості для держави, бізнесу та громадян. З точки зору організації та проведення фінансового контролю та фінансового моніторингу, цей проєкт зможе чіткіше проведення відслідковування використання адресних допомог соціальним верствам населення та іншим адресним виплатам та проєктам різних рівнів бюджетів. Цей проєкт може створити нові параметри взаємодії між ними, що будуть швидкими та високоефективними, зменшивши затримки, пов'язані з додатковими посередниками, а також уникнувши додаткових ризиків корупції. Безперечно, запуск е-гривні стане вагомим кроком для України у формуванні іміджу сучасної високотехнологічної країни, адже це стане одним з перших прикладів впровадження нового інструменту регулювання грошового обігу на державному рівні. Також впровадження е-гривні зміцнить інтеграцію національної цифрової валюти з іншими державними електронними сервісами. Україна, в свою чергу, планує

реалізовувати пілотний проєкт у 2023 році, в вже в наступному будуть приймати рішення щодо повного провадження цифрової валюти в обіг.

Література

1. Цифрові валюти – що про них говорять у США та в Україні. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/Krytovaluty-tsifrovi-valiuty/5928491.html> (дата звернення: 10.09.2023 р.).

2. Для чого Україні цифрова гривня? Які перспективи для економіки України та суспільства відкриває впровадження електронної гривні? URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/Krytovaluty-tsifrovi-valiuty/5928491.html> (дата звернення: 10.09.2023 р.).

3. Устинова І. Правові засади забезпечення фінансової безпеки державних активів в сучасній трансформаційній парадигмі. Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України / І.М. Сопілко, Ю.Л. Юринець, Ю.Д. Кунев та ін. Київ: Вид-во «Людмила», 2022. С. 45-73.

4. Устинова І.П., Рябоконт Ю.В. Е-гривня як нова форма фінансового контролю в забезпеченні антикорупційної політики. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 3(68). С. 120-125.

УДК 347.73(043.2)

Ушинкіна О.А., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

24 лютого 2022 року відбулося російське повномасштабне вторгнення на територію України, що призвело до довготривалої війни, яка продовжується вже майже два роки. Незважаючи на відсутність об'єктивних чинників, що вказують на завершення цього конфлікту, в Україні вже постає питання стосовно розроблення підходів до повоєнного відновлення країни, які б відповідали сучасним стандартам. Загрози та виклики, які будуть супроводжувати відбудову української держави, мають настільки глобальний характер, що вирішення пов'язаних із цим проблем вимагатиме взаємодії та спільних зусиль усієї міжнародної спільноти.

Програми повоєнного відновлення України повинні бути спрямовані на формування належного правового поля, яке зможе ефективно врегулювати вже існуючі групи суспільних відносин та відповідатиме

керівним принципам права як орієнтирам. Фундаментальними для процесу відбудови України є «Принципи Лугано», викладені у Декларації Лугано, яка є підсумковим документом Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022). «Принципи Лугано» включають:

1) принцип партнерства, який передбачає здійснення процесу відновлення країни під керівництвом та ініціативою України у взаємодії з її міжнародними партнерами;

2) принцип спрямованості на реформи, під яким розуміється, що відновлювальний процес має сприяти швидкому, глибокому, розширеному впровадженню реформ в Україні відповідно до європейського курсу країни;

3) принцип прозорості, підзвітності і верховенства права, що означає чесність, відкритість, прозорість та підзвітність народу України усього процесу відновлення, а також постійне зміцнення верховенства права та викорінення корупції;

4) принцип демократичної участі, який полягає у відновленні української держави зусиллями всього населення та базуватися на демократичній участі суспільства;

5) принцип залучення багатьох зацікавлених сторін, під яким розуміється співпраця між національними та міжнародними суб'єктами під час процесу відбудови;

6) принцип гендерної рівності та інклюзії, який означає зменшення нерівності шляхом забезпечення гендерної рівності та повагу до прав людини при відновленні держави;

7) принцип сталого розвитку, який полягає у забезпеченні сталого відродження України згідно з Порядком денним сталого розвитку до 2030 року та Паризькою угодою, поєднуючи у собі економічні, соціальні та екологічні фактори [1].

Особливої уваги у процесі повоєнного відновлення заслуговують зміни у соціально-економічній сфері. Одним із напрямків таких змін є забезпечення належного державно-правового регулювання правовідносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. З огляду на це, держава повинна закласти фундамент для формування новітнього правового поля у цій сфері шляхом створення таких нормативно-правових актів, які б ефективно забезпечували дотримання закону органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також іншими суб'єктами правовідносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Наразі в Україні прийнято Закон № 2074-IX «Про віртуальні активи», який набере чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами [2]. У Верховній Раді

Україні зареєстровано декілька альтернативних законопроектів, метою яких є врегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначення прав та обов'язків суб'єктів таких правовідносин, визначення правил оподаткування операцій з віртуальними активами, а також адаптація положень до європейських стандартів [3, 4]. Незважаючи на відсутність правового регулювання віртуальних активів, невизначеність з приводу органу, який би здійснював нагляд та контроль за діяльністю учасників правовідносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів, відсутність спеціального податкового режиму для оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами, що призводить до численних зловживань, в Україні активно використовуються віртуальні активи, у тому числі як спосіб виплати та отримання фінансової допомоги під час війни. Однак, така ситуація може стати чинником, що призведе до нестабільності під час відновлення країни після війни, а також визнання незаконними дій громадян і підприємств з використанням таких активів [5].

Національний банк України (далі - НБУ) розробив нову інституційну Стратегію «Фінансова фортеця України», сфокусовану на супротив російській агресії та повоєнне відновлення країни. Відповідно до цієї Стратегії однією з стратегічних цілей НБУ є чітке врегулювання віртуальних активів, з огляду на зростання популярності операцій з віртуальними активами, що заохочує держави створити оптимальні правові умови для цього [6]. Проте, формування державно-правового регулювання обігу віртуальних активів у повоєнний час повинно відбуватися у контексті інтеграції у європейський простір шляхом координації дій органів державної влади України з європейськими регуляторами.

Отже, в основу повоєнного відновлення України у сфері забезпечення належного державно-правового регулювання обігу віртуальних активів має бути покладено розроблення комплексного нормативно-правового акту, який би врегулював усі аспекти, які стосуються обігу віртуальних активів, виключаючи спроби вибіркової фрагментації законодавства. Важливим аспектом відбудови України після війни є імплементація у національне законодавство положень нових директив і регламентів Європейського Союзу, які розширюють рамки та модернізують механізми регулювання відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

Література

1. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022) «Декларація Лугано» Лугано, 4–5 липня 2022 року. URL: https://uploadssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf (дата звернення: 20.01.2024).

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 20.01.2024).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: Проект Закону від 07.11.2023 р. № 10225. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2061102> (дата звернення: 20.01.2024).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: Проект Закону від 17.11.2023 р. № 10225-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2077337> (дата звернення: 20.01.2024).

5. Повоєнне відродження України. Візія відділення економіки Національної академії наук України. URL: https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/Vizya_BE_NANU.pdf (дата звернення: 20.01.2024).

6. Фінансова фортеця України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU.pdf?v=6 (дата звернення: 20.01.2024).

УДК 10:347.99(043.2)

Федоренко Є.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Відповідно до ч. 1 ст. 10 КАС України, адміністративному судочинству притаманний відкритий розгляд адміністративних справ. Лише в окремих, визначених КАС України випадках допускається розгляд справи у закритому судовому засіданні. Такими випадками визначено: імовірність розголошення внаслідок відкритого судового розгляду інформації, що є таємною чи охороняється законом іншим чином; необхідність здійснення захисту особистого та сімейного життя; інші випадки, визначені законом (ч. 8 ст. 10 КАС України). У юридичній літературі можливість проведення закритого розгляду справи у адміністративному суді розглядається як складова принципу гласності та відкритості адміністративного судочинства, яка носить цільовий характер і спрямована на запобігання розголошенню певної інформації [1, с. 121-122]. Отже, транспарентність діяльності адміністративного суду щодо здійснення правосуддя не може передбачати звуження кола підстав для проведення закритого судового розгляду або взагалі виключення такого розгляду. Водночас, необхідно погодитись із М.І. Смоковичем та В.М. Бевзенком, які у складі принципу верховенства права в

адміністративному судочинстві виділяють таку складову, як правова визначеність та наводять такі її вимоги: доступність законодавства; послідовність та прогнозованість його застосування; точність та зрозумілість правових норм. Неодмінною умовою правової визначеності є можливість передбачення наслідків закону і на цій основі регулювання своєї поведінки [2, с. 160-161].

Стабільність судової практики щодо розгляду справи у відкритому або закритому судовому засіданні є важливою гарантією конституційних прав та законних інтересів. Так, ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 08.12.2017 р. у справі № 826/7629/17 призначено до апеляційного розгляду у закритому судовому засіданні про визнання протиправними та скасування рішень та наказів. При цьому суд не розкрив, принаймні у загальних рисах, мотивів розгляду даної справи у закритому судовому засіданні [3]. Таким чином, стосовно розгляду справи у закритому судовому засіданні вимоги транспарентності діяльності адміністративних судів мають передбачати чіткість критеріїв застосування розгляду справи у закритому судовому засіданні, а також обов'язок адміністративного суду мотивувати ухвалу про застосування закритого судового розгляду, не розголошуючи при цьому самої інформації, наявності якої спричинила прийняття такого рішення.

Значення принципу транспарентності у діяльності адміністративних судів зумовлене специфікою завдання адміністративного судочинства: вирішення публічно-правових спорів з метою захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів від порушень з боку суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАС України). В.А. Коврах, опрацьовуючи проблематику оскарження адміністративних актів в адміністративному судочинстві, розглядає адміністративний акт як інструмент або форму здійснення публічного адміністрування та водночас передбачений законом захід, що приймається (здійснюється) суб'єктом владних повноважень, що спрямований на визначення прав та обов'язків передбачених законом суб'єктів, для яких такий акт (захід) носить обов'язковий характер. Так, за критерієм змісту вчений виділяє такі акти, як: зобов'язуючі (мають наказовий характер), правостановлюючі, підтверджуючі. За критерієм характеру впливу вчений виділяє такі адміністративні акти: обтяжуючі; сприяючі; ті, які носять рекомендаційний характер. При цьому право на адміністративний позов визначається як таке, що гарантується державою та є гарантією здійснення права на звернення до адміністративного суду, що включає до себе: право на позов у процесуальному розумінні (право на процес) та право на позов у матеріальному розумінні (право на судовий захист) [4, с. 128-129].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 КАС України, способами захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів є: визнання акта

протиправним та нечинним (щодо нормативно-правового акта); визнання акта протиправним та його скасування (щодо індивідуального акта); визнання дій (бездіяльності) суб'єкта владних повноважень протиправними; встановлення наявності чи відсутності компетенції суб'єкта владних повноважень у конкретному випадку. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 170 КАС України, суддя адміністративного суду має відмовити у відкритті провадження у справі, якщо вже наявне судове рішення, що набрало законної сили у такому ж самому публічно-правовому спорі (між тими самими сторонами, про такий самий предмет та з таких самих підстав). Таким чином, у разі прийняття адміністративним судом судового рішення на користь приватної особи, реалізація відповідного управлінського рішення буде неможливою. І навпаки, у разі позитивного рішення адміністративного суду неможливим буде подальше оскарження управлінського рішення, оскільки адміністративний суд є останньою інстанцією щодо його оскарження. Вказане дозволяє погодитись із О.Ю. Дудченко, що суд, вирішуючи правові конфлікти, здійснює судове управління, а не тільки судовий контроль щодо суспільно-політичних відносин. Суд забезпечує необхідну міру одноманітності у поведінці громадян, забезпечує законність та правопорядок у державі [5, с. 833-834]. З огляду на викладене, представляється необхідним поширити дію принципу транспарентності не тільки на внутрішньоорганізаційні відносини у системі адміністративних судів та відносини вказаних судів із іншими суб'єктами національної правової системи, які не пов'язані із здійсненням правосуддя, але й - на процесуальні відносини, що виникають під час здійснення адміністративним судом правосуддя у адміністративних справах.

Література

1. Гаврилюк О.О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2012. 196 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0412U006211/> (дата звернення: 18.12.2023 р.).
2. Смокович М.І., Бевзенко В.М. Адміністративний процес України: теорія, практика. Заг. ред. В.М. Бевзенка. Київ: ВД «Дакор», 2021. 1204 с.
3. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 08.12.2017 р. у справі № 826/7629/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70830307#> (дата звернення: 18.12.2023 р.)
4. Коврах В.А. Оскарження адміністративних актів в адміністративному судочинстві: дис. ... доктор філософії: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 148 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0821U102392/> (дата звернення: 19.12.2023 р.).
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В.Т. Нор (голова) та ін. 2020. 1005 с.

Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент,
Гелбутівський М.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАНДАРТІВ ІСАО В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день сприйняття європейських цінностей і стандартів часто обумовлюється процесом європейської інтеграції, що є стратегічним напрямом розвитку України. У сучасному світі міжнародні стандарти захисту та забезпечення прав і свобод людини стають все важливішими.

Приєднання України до Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО) стало першим кроком для входження національної цивільної авіації до міжнародного ринку авіаперевезень та польотів. Відповідно до статті 28 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію кожна Договірна держава зобов'язується, наскільки вона визнає це можливим: надавати на своїй території аеропорти, радіо - і метеорологічні служби та інші аеронавігаційні засоби для сприяння міжнародній аеронавігації згідно з цією Конвенцією; приймати і вводити в дію належні стандартні системи процедур зв'язку, кодів, маркування, сигналів, світлообладнання та іншу експлуатаційну практику і правила, які час від часу можуть рекомендуватися або встановлюватися згідно з цією Конвенцією; співпрацювати в міжнародних заходах по забезпеченню видання аеронавігаційних карт і схем згідно зі стандартами, які час від часу можуть рекомендуватися або встановлюватися згідно з цією Конвенцією [1].

Імплементация стандартів ІСАО в національне законодавство спонукає до покращення структури та ефективності регулюючих органів цивільної авіації в Україні, що передбачає покращення взаємодії між різними відомствами і забезпечення координації усіх аспектів цивільної авіації. Окрім цього, відповідність стандартам ІСАО спрямовує Україну на отримання міжнародного визнання в галузі цивільної авіації. Це важливо для розвитку міжнародних авіаперевезень та співпраці з іншими країнами, оскільки Україна стає членом багатьох міжнародних авіаційних організацій та угод, діяльність яких ґрунтується на стандартах ІСАО.

Повна технічна інтеграція України до Спільної системи маршрутних зборів ІСАО сприяє впровадженню системи, що відповідає європейським стандартам, а також формуванню та розвитку національної системи аеронавігації. Наразі основою державного регулювання діяльності даної сфери в Україні є Конституція України, Повітряний кодекс України, авіаційні правила, затверджені наказами Державної авіаційної служби

України, акти Державного підприємства обслуговування повітряного руху України (Украерорух) тощо.

Розвиток аеронавігації України регламентується Авіаційними правилами України «Обслуговування аеронавігаційною інформацією», затвердженими наказом Державної авіаційної служби України від 13 травня 2019 року № 582. Ці правила установлюють вимоги до надання аеронавігаційної інформації в межах України та в повітряному просторі над відкритим морем, де Україна несе відповідальність за обслуговування повітряного руху згідно з міжнародними угодами. Вони розроблені відповідно до законодавчих актів України, що регулюють діяльність у сфері цивільної авіації, і враховують вимоги законодавства Європейського Союзу, актів Євроконтролю, а також стандартів і рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації [2].

Варто зазначити, що документи ІСАО умовно поділяють на відповідні розділи: авіаційні події; планування повітряного руху, системи польотів, посадкові схеми, радіолокаційні системи; аеропорти, аеродроми та вертодроми; захист навколишнього середовища; аеронавігаційне обслуговування; навчання, ліцензування та видача свідоцтв авіаційному персоналу, метеорологічне забезпечення; прогнозування розвитку транспорту [2]. Аналіз законодавства України свідчить про наявність недоліків у юридичних механізмах та недостатній контроль за дотриманням міжнародних стандартів у галузі аеронавігації. Особливо це стосується питань навчання з підвищення кваліфікації, відбору персоналу, охорони навколишнього середовища, метеорологічного забезпечення та аспектів, пов'язаних з людським фактором. Так, наприклад, розділ нормативної бази ІСАО «Метеорологічне забезпечення» охоплює такі документи: метеорологію для диспетчерів обслуговування повітряного руху та пілотів; керівництво зі стандартної атмосфери ІСАО; керівництво з практики спостереження за дальністю видимості на злітно-посадковій смузі; керівництво з координації між органами обслуговування повітряного руху та авіаметеослужбами, метеорологічне забезпечення міжнародної аеронавігації [3]. В Україні ці питання регулюються лише Законом України від 18 лютого 1999 р. «Про гідрометеорологічну діяльність» [4].

Також сьогодні необхідно вдосконалити регулювання процесів у авіаційній промисловості в Україні. Недостатнє використання стандартів ІСАО для авіації, включаючи економіку аеропортів та аеронавігаційні послуги, як правило, має негативні наслідки для промисловості. Це може стосуватися, наприклад, непропорційного збільшення тарифів та зборів, що впливає на вартість квитків і знижує якість послуг через відсутність угод про надання послуг, непрозорість нарахувань та зборів, напруженість

між постачальниками послуг та їх користувачами та/або регулюючими органами.

Отже, імплементація стандартів ІСАО в правову систему України поступово сприяє розвитку цивільної авіації, підвищує безпеку та якість авіаційних послуг, забезпечує міжнародне визнання та покращує міжнародну співпрацю в цій галузі.

Література

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. № 995_038. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата звернення 27.01.2024).

2. Обслуговування аеронавігаційною інформацією: Авіаційні правила України, затверджені наказом Державної авіаційної служби України від 13 травня 2019 року №582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-19#Text> (дата звернення 28.01.2024).

3. Doc. 8896. Посібник з авіаційної метеорології. 1-е вид. Монреаль: ІСАО, 1997. URL: <https://www.skybrary.aero/sites/default/files/bookshelf/2506.Pdf> (дата звернення 26.01.2024).

4. Про гідрометеорологічну діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-14#Text> (дата звернення 25.01.2024).

УДК 340.12(043.2)

Шершель О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Попри те, що війна триває і впливає на всі сфери життя, у тому числі на забезпечуваність реалізації прав людини, настав час осмислювати ті принципи, засади і цінності, на яких відбуватиметься повоєнне відновлення України. Про необхідність дивитися вперед і готуватися до масштабної реконструкції, яка послідує, зокрема, наголошено в комюніке Європейської Комісії "Ukraine Relief and Reconstruction" [1, с. 7].

Тож, яким чином здійснюватиметься правове регулювання прав людини у повоєнний час? У багатьох є сподівання, що обсяг прав, у тому числі соціальних, залишиться на довоєнному рівні. Але, на жаль, це неможливо. Адже важливим для реального забезпечення дотримання прав людини відіграють економічні, соціальні, психологічні чинники. Внаслідок же агресії зруйновано більшість підприємств, що суттєво впливає на наповнюваність бюджету. Крім того, як зауважує Е. Лібанова, в Україні вичерпано потенціал демографічного зростання, доля людей віком 65+ вже перевищує частину молоді до 15 років на 20%, за даними

Євростату на 1 серпня 2023-го, в країнах ЄС зареєстровано 4,1 млн українців [2].

Це безумовно призведе до підвищення навантаження на систему соціального забезпечення і сферу охорону здоров'я. Тож держава скоріш за все вимушена буде піти на непопулярні кроки. Слід нагадати, що Конституційний Суд України неодноразово наголошував на залежності розмірів соціальних виплат від економічних чинників (рішеннях від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001, від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 тощо).

Водночас варто наголосити, що у встановленні обмежень соціальних прав повноваження держави не безмежні. Так, не може бути порушено ієрархію цінностей, закладену в Конституції України. Конституція не є нейтральною в ціннісному відношенні; у розділі про основні права вона встановлює об'єктивну ієрархію цінностей, у чому знаходить свій вираз більш вагоме значення основних прав, на це вказує Федеральний Конституційний Суд Німеччини [3, с. 136].

У відповіді на питання, які соціальні права можуть бути обмежені, варто звернутися на напрацьовану практику судів. Конституційний Суд України вказав, що право громадян на соціальний захист є комплексним, його зміст визначають як Конституція, так і закони України, тож "інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів" (Рішення від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018).

Ще одним проблемним питанням є притягнення до відповідальності громадян України за їх неправомірну поведінку під час війни. При цьому нагадаю, що у 2022 році встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, але є й пропозиція запровадити колективну відповідальність за такі чи інші подібні протиправні дії. А чи не суперечить це приписам Конституції України? Суперечить. Закладені в Основному Законі нашої держави принципи верховенства права, індивідуалізації покарання вимагають дослідження в кожному випадку обставин справи і встановлення вини. У цьому зв'язку варто нагадати справу Європейського суду з прав людини "Полях та інші проти України", в якій п'ятеро заявників – державних службовців були звільнені з посад відповідно до закону про люстрацію. Цей Суд визнав порушення Україною положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (права на справедливий суд та на повагу до приватного і сімейного життя).

Підсумовуючи викладене варто вказати, що Конституція України має пряму дію та гарантує звернення до суду для захисту конституційних прав

і свобод людини і громадянина безпосередньо на її підставі (ч. 3 ст. 8). Отже важлива роль в унеможливленні неправомірного обмеження прав людини відведена суду, в рішеннях якого міститься природничо-правова аргументація. Суд може захистити особу, застосовуючи справедливість як право замість закону і всупереч закону. Верховний Суд США у рішенні справи Хенінгсен проти Блумфілд Моторс Інк. зазначив: "Чи існує принцип більш знайомий і міцніше вмонтований в історії англо-американського права, ніж основна доктрина, згідно з якою суди не повинні дозволяти використовувати себе як інструмент беззаконня та несправедливості?". Суд не може діяти всупереч закону та зобов'язаний відновити справедливість, порушену в процесі прийняття законодавчого акта [4, с. 17].

Література

1. Communication from the commission to the european parliament, the european council, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions "Ukraine relief and reconstruction" COM(2022) 233, 18.5.2022. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf (дата звернення 27.01.2024).

2. Шевчук С. Україні потрібно буде залучати мінімум 300000 мігрантів щороку. Соціологиня Елла Лібанова про екзистенційні проблеми з демографією і що можна зробити? URL: / <https://forbes.ua/war-in-ukraine/35-mln-ukraintsiv-u-2033-mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariy-sotsiologinya-ella-libanova-pro-veliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisy-shche-do-viyni-shcho-z-tsim-roboti-25092023-16201> (дата звернення 26.01.2024).

3. Гришук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: ВАІТЕ, 2019. 416 с.

4. Братасюк М.Г. Філософія захисту прав людини з позиції сучасного правового мислення. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 1 (19). С. 14–20. URL: <https://doi.org/10.33270/02201901.14> (дата звернення 29.01.2024).

УДК 347.962.6(043.2)

Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОБМЕЖЕННЯ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ВРП ЗАЯВНИКАМИ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

За Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, кожній особі повинно бути гарантовано право на справедливий суд (п. 1 ст. 6). Як наголошується у монографії [1], після україно-російської війни Україна матиме шанс модернізувати, зокрема, свою політичну та судову системи та стати повноправним членом ЄС [1, с. 44]. Як зазначається у

статті [2], забезпечення ефективності функціонування судової влади, рівня суспільної довіри до неї вимагає наявності розумного балансу між незалежністю та підзвітністю представників суддівського корпусу, формою виразу якої є їхня юридична, зокрема, дисциплінарна відповідальність [2, с. 110].

Згідно ч. 1 ст. 108 Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій і статус суддів», дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя (ВРП) у порядку, визначеному ЗУ «Про Вищу раду правосуддя». Рішення Дисциплінарної палати щодо дисциплінарної справи судді може стати остаточним рішенням ВРП, якщо не буде оскаржене безпосередньо до ВРП в порядку ч. 4 ст. 35 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя».

Дисциплінарне провадження відносно судді здійснюється виключно за зверненням зацікавленої особи з дисциплінарною скаргою. Згідно ч. 1 ст. 107 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», право на звернення із скаргою щодо дисциплінарного проступку судді має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи – через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування – через своїх керівників або представників. При цьому згідно ч. 5 ст. 107 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», за подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги такий адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності згідно із законом.

Така система норм містить приховану погрозу адвокатам щодо звернень з дисциплінарним скаргами та призводить до явної дискримінації юридичних осіб, оскільки де-факто обмежує, якщо не позбавляє їх права, звернутися із дисциплінарною скаргою. Питання полягає у тому, що в умовах схильності ВРП переважно захищати суддів і явної оціночності судження «завідомо безпідставна дисциплінарна скарга» адвокат завжди знаходиться під загрозою бути притягненим до дисциплінарної відповідальності. За таких умов, адвокату немає сенсу створювати для себе додаткові ризики і подавати такі скарги. Отже, позбавлення юридичної особи права самостійно звертатися із дисциплінарною скаргою є дискримінацією такої юридичної особи.

При цьому вказана норма аж ніяк не сприяє уникненню тиску на суддю з боку органу влади, оскільки органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть звернутися із дисциплінарною скаргою через своїх керівників або представників, такі представники не обов'язково повинні бути адвокатами, і їм не погрожують притягненням до відповідальності за подання завідомо безпідставної дисциплінарної скарги.

Необхідно також наголосити, що подання дисциплінарної скарги на суддю зовсім не гарантує її об'єктивного розгляду. І справа не тільки у

тому, що на момент написання цієї статті у ВРП залишаються нерозглянутими 12.366 скарг на суддів. Питання полягає у тому що ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» передбачає можливість повернення дисциплінарної скарги (ст. 44 цього Закону) та/або відмови у відкритті дисциплінарної справи (ст. 45 цього Закону). Однак відповідно до норм Закону, відсутній орган, який би перевіряв правомірність таких суджень, оскільки згідно ч. 4 ст. 44 та ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», рішення про повернення дисциплінарної скарги та рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи оскарженню не підлягає.

При цьому спостерігається суттєва асиметрія відносно прав судді і скаржника на оскарження остаточних рішень у дисциплінарних справах.

Так, згідно ч. 1 ст. 111 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя може оскаржити рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності; при цьому право суддів на таке оскарження практичне не обмежене. Згідно ч. 1 ст. 51 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до ВРП має суддя, щодо якого ухвалено відповідне рішення. Скаржник має право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до ВРП за наявності дозволу Дисциплінарної палати на таке оскарження.

Згідно ч. 2 ст. 52 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», право на оскарження до суду рішення ВРП, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, має суддя, щодо якого було ухвалено відповідне рішення, та скаржник, якщо рішення ВРП ухвалене за його скаргою.

Отже, якщо суддя не оскаржує рішення дисциплінарної палати до ВРП, то Скаржник може зробити таке оскарження виключно за наявності у нього дозволу; при цьому підстави і умови видачі такого дозволу законом не регламентовано. Про видачу такого дозволу йдеться у пункті 12.39 Регламенту Вищої ради правосуддя, затвердженого рішенням ВРП від 24.01.2017 № 52/0/15-17, за абзацом другим якого (пункту) при ухваленні рішення дисциплінарна палата може надати дозвіл скаржнику на оскарження рішення палати, зокрема у разі, якщо рішення прийнято не одноголосно та/або якщо прийняте рішення не співпадає з позицією доповідача. Але якщо Скаржник не отримає такий дозвіл, а до ВРП рішення Дисциплінарної палати оскаржить суддя, і ВРП прийме рішення на користь судді, то такий Скаржник все одно не зможе оскаржити рішення ВРП до суду, оскільки така можливість є тільки у тому випадку, якщо скаргу до ВРП подав саме Скаржник. Обмеження права Скаржників на оскарження рішень ВРП перешкоджає можливості домогтися справедливості у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності і відповідно реалізації права на справедливий суд.

Література

1. Милованов Т., Жерар Ролан. Повоєнна відбудова та реформи державного управління України. Зб.: Відбудова України: принципи та політика Під ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. С. 44-76. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf (дата звернення: 28.02.2024).

2. Хотинська-Нор О. Дисциплінарна відповідальність vs незалежність судді: у пошуках балансу. *Право України*. 2018. Вип. 3/2018. С. 110-122.

УДК 342.98(043.2)

Яцуба В.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ ЯК КЕРІВНИЙ ЧИННИК ПРАВА

Однією з загальновідомих керівних чинників права є принцип добросовісності. Разом з тим цей принцип відіграє ключову роль у правовому регулюванні суспільних відносин в багатьох сферах життєдіяльності, посідаючи основне місце як у міжнародному праві, праві Європейського Союзу (ЄС), так і у правових системах більшості держав світу, зокрема й України.

Принцип добросовісності, незалежно від сфери його застосування, забезпечує взаємоповагу й обов'язкове врахування прав, обов'язків та інтересів кожного учасника (учасників) правовідносин, неухильне і повне виконання ними, передбачених законом чи рішенням суду, зобов'язань, а також досягнення цілей всіх учасників правовідносин. При цьому, з одного боку, основою принципу добросовісності є юридична рівність та свобода сторін правовідносин, а з іншого – покладає на них певні обмеження. Відповідно наявні вимоги до кожної із сторін визначати свої інтереси, аналізувати цінність відповідних благ для іншої сторони, здійснювати узгодження усіх чинників та поводити себе відповідним чином. Виключно дотримання наведеного сприяє запобіганню спорам, повному врахуванню потреб, реалізації прав та задоволенню інтересів всіх сторін правовідносин.

Принцип добросовісності є багатовимірною, складною правовою категорією, зміст якої суттєво відрізняється в залежності від галузі права. Крім того варто вказати на наявні практичні труднощі застосування принципу добросовісності, які спричинені суб'єктивним виміром добросовісності і проявляються у складності визначення меж застосування цього принципу, переліку та конкретного змісту певних діянь сторін у кожному конкретному випадку.

Певні аспекти теми дослідження розглянуто в наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців, як: О.К. Алмутава, Е. Аннерс, Т. Арнц, С.В. Бобровник, С. Дж. Бартон, К.П. Бергер, В.Г. Буткевич, О.В. Буткевич, Є.В. Вавілін, Н. ван Ейк, Т. Дж. Вергес, С. Віттакер, С. Д. Волт, А. М. Гуменчук, Р. Дворкін, Т.Ю. Дроздова, В.І. Ємельянов, А.П. Єфіменко, К.П. Жилетт, Б. Зеллер, Р.А. Каламкарян, Е. Каннекенс, Т. Кейлі, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, С. Ларссон, О.М. Макеєва, І.М. Мутай, І.Б. Новицький, Н.М. Оніщенко, Д.Г. Павленко, Н.М. Пархоменко, Л.І. Петражицький, О.В. Петришин, В.С. Попов, О.В. Попова, П.М. Рабінович, Р. Ріос-Херран, К.О. Савчук, Р.С. Саммерс, Д. Сім, Т. Скутару, А.В. Смітюх, А. Соломон, М. Е. Сторме, О. І. Тіунова, Ю. А. Тобота, Х. Тревіс, Г. Тюбнер, Ф. Феррарі, Дж. Фітцморіс, С. Хейнс, М. Хесселінк, М.В. Цвік, Р. Циммерманн, Ю.В. Цюкало, Н.Ф. Чубоха, Ю.С. Шемшученко, С.І. Шимон, П. Шлехтрім, М. Шоу, І.В. Шугурова, Л.С. Явич та ін. Вказані та інші автори розглянули загальнотеоретичні основи принципу добросовісності в праві, а також прикладні аспекти застосування принципу добросовісності в міжнародному публічному і приватному праві, праві ЄС, правових системах України та інших держав, аналізували переважно особливості окремих галузей права.

Дослідження принципу добросовісності в адміністративному судочинстві можна дослідити на основі наукових праць таких учених: Ю.П. Битяка, В.М. Бевзенка, В.Н. Васильєва, В.П. Грібанова, О.О. Малиновського, В.Я. Настюка, Н.Б. Писаренко, В.Ю. Поліщука, В.В. Резнікової, М.І. Смоковича, А.В. Стойка, Л.В. Тихомирової, М.Ю. Тихомирова, О.С. Ткачука, Т.А. Цувіної та ін.

Проте проаналізувавши наукові розвідки вчених, варто вказати, що наявні праці вказують на те, що проведені дослідження мають фрагментарний характер, а отже відсутні комплексні дослідження принципу добросовісності, як принципу адміністративного судочинства, його юридичної природи і нормативного змісту, основних аспектів застосування в процесі розгляду та вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства.

У зв'язку з наведеним доцільно підкреслити, що одною з основних та важливих проблем під час вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства є існування такого явища, як зловживання процесуальними правами. Дослідження фундаментальних проблем, пов'язаних із теоретичним осмисленням виявів явища зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, відіграє велике значення та сприяє побудові нових концептів в адміністративному судочинстві. У цьому аспекті ключову роль відіграє аналіз принципу добросовісності в адміністративному судочинстві.

Вказані чинники зумовлюють необхідність дослідження принципу добросовісності в праві на загальнотеоретичному рівні, вирішення низки питань щодо застосування цього принципу в процесі вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства як в міжнародно-правових актах, так і в національному законодавстві. Забезпечення дотримання принципу добросовісності в основних сферах життєдіяльності в Україні й міжнародних відносинах публічного характеру, приведення законодавства України у відповідність до правових стандартів ЄС в умовах європейської інтеграції та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – основні чинники, які актуалізують потребу в дослідженнях проблематики принципу добросовісності в процесі вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства.

Крім того доцільно зазначити, що Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у своїй постанові від 28 липня 2021 року у справі № 380/744/20 (адміністративне провадження № К/9901/19704/21) зауважив, що у практиці вирішення приватно-правових спорів застосовується доктрина *venire contra factum proprium* (заборона суперечливої поведінки), яка базується на римській максимі – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці); в основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться засада добросовісності як одна із складових верховенства права. При цьому, під час вирішення деяких категорій публічно-правових спорів також слід виходити з того, що добросовісність – це певний стандарт поведінки, який характеризується чесністю, відкритістю і повагою до інших суб'єктів правовідносин; поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Відтак, одним з актуальних завдань на сучасному етапі є проведення сучасного комплексного дослідження реалізації принципу добросовісності в процесі вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства, в яких були би висвітлені основні теоретичні та прикладні аспекти цієї теми, проаналізовані особливості застосування принципу добросовісності в нормах міжнародного права і національного законодавства, сформульовані пропозиції щодо імплементації вказаного принципу у правозастосовну діяльність.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

UDC 343(043.2)

Tsikarishvili Kakha, Member of the Union of Legal Scholars of Georgia, PHD candidate, Professor of Georgian Institute of Public Affairs, Tbilisi, Georgia

PROBLEM OF CASE DELAY IN GEORGIAN COURTS AND ABSENCE OF EFFECTIVE REMEDY FOR THE PARTIES

The right to speedy trial is an essential element of the right to fair trial. According to article 6 of European Convention on Human Rights, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time. European Convention does not precisely define the notion of reasonable time but this concept is extensively clarified in the caselaw of European Court of Human Rights.

However, excessive length of the proceedings is serious problem in COE member States, not only in new but also in traditional democracies. To respond to this challenge, the European Institutions have adopted a number of recommendations directed to the acceleration proceedings and relief of the court's workload. The latest of these recommendations are provided in and the updated Saturn Guidelines for Judicial Time Management (4 th revision) (2021) and Backlog Reduction Tool adopted (2023) adopted by European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ).

These recommendations emphasize that it is the ultimate responsibility of the State to organize the justice system in a way that cases are heard within reasonable time defined by art. 6 of ECHR. The recommendations particularly stress the active role of the judge in the management of the cases, the importance of the proper data collection system, the role of alternative dispute resolution mechanisms to discharge the courts and etc.

According to art. 13 of the ECHR, everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

In 2010 to Council of Europe has adopted the recommendation N. CM/REC (2010)3 on effective remedies against excessive length of

proceedings. According to this recommendation, States are encouraged to introduce both preventive and compensatory mechanisms in case of delay in proceedings.

The absence of such compensatory or acceleratory mechanism may lead to finding of violation of art. 13 of the Convention (right to effective remedy) in conjunction with art. 6.1 of the European Convention.

Since the acquisition of independence, Georgia has carried out multiple waves of reforms in the judiciary including but not limited to: creation of Judicial self-government body - High Council of Justice and High School of Justice, introduction of lifetime appointment of judges, reorganizing criminal procedure and introduction of jury trial. However together with the lack of political independence one of the biggest problems of Georgian judiciary remains case delay. According to 2020 study conducted by CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice), civil cases in first instance courts last approximately 430 days and administrative cases last 440 days (the European average is 237 for civil cases and 358 for administrative cases). In 2023-2024 Democracy Index and Group of Independent Lawyers of Georgia have conducted a study of reasons of case delay in Georgian courts. According to the study, some of the primary reasons of case delay in Georgian courts are following:

Excessive workload of the courts: Due to the lack of judges and other reasons connected to low efficiency, the cases have been accumulated in Georgian courts over the years. By 2022 each first instance judge is dealing with approximately 700 cases each year and has approximately 300 pending cases. Some courts are particularly overburdened with approximately 1000 cases pending per judge (at the end of the year). Due to this high caseload, in some courts the duration of administrative cases exceeds 2000 days (more than 6 years).

Lack of collection of proper data: Judicial system does not collect all the data which is necessary for efficient management of cases, such as the data on average or specific duration of cases, reasons of trial adjournments, etc.

Lack of proper judicial commitment: Judges are not properly committed to manage cases swiftly and deter parties from using delaying tactics. There are no clear incentives for the judges to manage cases swiftly and judges are not sanctioned for case delay. Officially, the violation statutory deadlines is a ground for disciplinary liability of the judge, the judges are never prosecuted but on this ground in practice (they are relieved from liability on the ground of excessive workload).

Ineffectiveness of mechanisms of alternative dispute resolution: Georgia does have strong institutional basis for ADR mechanisms such as arbitration and mediation, but these institutions have low public credibility due to which they do not manage to significantly relieve the courts.

The Group of Independent Lawyers and Democracy Index Georgia have carried out an online survey of the practicing lawyers where one of the questions was what the lawyers think about possible ways of expediting case proceedings.

The majority of lawyers - 76 percent believe that it is possible to speed up the case. However, 45% of the responses consider possible speeding up the case by legal means (filing a disciplinary complaint or applying to the judge), while 31% consider it possible to speed up the case by corrupt methods (corruption, personal acquaintance).

In the case of *Schrade v. Georgia* Application N15016/07, Decision of March 11, European Court assessed whether Georgian legislation provided for an effective remedy against delay of case proceedings in Georgia. This case, which involved a dispute over intellectual property lasted two and a half years in the first instance court and almost three years in the appeal court. In the mentioned case, the European Court of Human Rights established a violation of article 13 of the Convention along with the violation of article 6 (effective remedy).

In this case, the Government of Georgia did not argue that the Georgian legislation envisaged any kind of compensatory mechanism in case of violation of reasonable time requirement. The Government of Georgia argued that the applicant could file a disciplinary complaint against the protracted proceedings and that disciplinary action against the judge would speed up the proceedings. As noted by the European Court of Human Rights, the authorities have failed to cite a single case where disciplinary proceedings have expedited the hearing of a case. Disciplinary proceedings were within the discretion of the State and the applicant had no right of appeal. The authorities also did not state that the results of the disciplinary proceedings could become the basis for a claim for damages. Accordingly, the disciplinary complaint was not considered as effective remedy in relation to the complaint related to the length of the proceedings and therefore there was a violation of article 13 of the Convention in conjunction with Article 6 § 1.

A number of countries of Europe including Poland, Slovakia, Portugal, Austria have introduced legal mechanisms through which the party may either expedite proceedings (by filing an application within the same court or superior court or to Constitutional Court) or obtain compensation if the reasonable time requirement is violated. However, as revealed in the case of *Schrade*, Georgia does not have such mechanism. If such mechanism is not introduced by law, Georgia may continue to be sanctioned by Strasbourg Court for failure to comply with art. 13 of ECHR. Thus, the introduction of such mechanism is indispensable.

However, even if the systemic problems causing case delay (for example such as the excessive workload of the court) persist, it is quite probable that acceleratory mechanism will not be effective and only compensatory

mechanism will become available, which does not solve systemic problem and only places emphasis to the satisfaction granted to the victims of human right violations.

Literature

1. Democracy Index Georgia, Group of Independent Lawyers, Problem of Case Delay in Georgian Courts, 2023, https://democracyindex.ge/uploads_script/studies/tmp/phpB8XAL1.pdf (last accessed 03.02.2024)
2. ECHR Judgment - Schrade v. Georgia, March 11, 2021, complaint N15016/07
3. European Court of Human Rights, Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights Right to an effective remedy, 2022. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_13_eng (last accessed 03.02.2024)

UDC 343(043.2)

Wala Krzysztof, PhD, Assistant Professor
at the Department of Criminal Law and Criminology,
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

CRIMINAL LIABILITY FOR PUBLIC INCITEMENT OR PRAISE TO COMMIT A CRIME IN POLISH CRIMINAL LAW

The offence of public incitement or praise to commit a crime is regulated by Article 255 of the Polish Criminal Code. Paragraph 1 specifies public incitement to commit a misdemeanour, paragraph 2 specifies public provocation to commit a felony and paragraph 3 specifies public praise to commit a crime (misdemeanour or felony). At the outset, it should be noted that only Article 255 of the Penal Code will be analysed. It should be emphasised that public incitement or praising of certain offences against peace, humanity and war crimes are separately penalised (Article 117 § 2, Article 126a of the Criminal Code) and constitute qualified types in relation to the generic types of offences under Article 255 of the Criminal Code (the qualifying circumstance in these cases is thus the type of offence to which the perpetrator publicly incites or publicly praises, while the penalty provides for imprisonment from 3 months to 5 years).

It should also be added that public incitement or praising the commission of an offence has the nature of an overpronounced act, which means that in some cases it constitutes a petty offence stipulated in Article 52a of the Code of Petty Offences, where the overpronouncing circumstance is the extent of the act or the effects of the perpetrator's behaviour, which for the existence of an offence cannot be significant. This issue, for voluminous reasons, is only signalled. It is aptly pointed out in the doctrine of criminal law that the

assessment of these elements will be influenced by many factors, such as the place and time of the act, the number of persons who are the recipients of the offender's behaviour, their reaction to the offender's actions, his behaviour at the time of the act and immediately thereafter, such assessment having to be made in concreto and not in the abstract [8, thesis 10].

Object of protection. The offence under Article 255 of the Criminal Code is located in Chapter XXXII of the Criminal Code entitled "Offences against Public Order". It is aptly pointed out in the doctrine of criminal law that incitement to commit an offence or praising it leads to anarchy in public life and thus poses a threat to the functioning of society, to the foundations on which the rule of law is based [1, thesis 4]. It must be added, however, that behaviour of this type may also threaten those legal goods which are harmed by offences which the perpetrator publicly incites to or publicly praises. It has been aptly noted in Polish jurisprudence, against the background of a factual situation involving public praise of the burning of the cottages where people of Roma origin lived, that the perpetrator, by committing this behaviour, also harmed property and human health and life [2].

Subject side. At the outset it should be noted that under Article 255 of the Criminal Code, public incitement to commit a criminal offence (in the case of incitement to a misdemeanour or fiscal offence, Article 255 § 1 of the Criminal Code is involved, and in the case of incitement to a felony, Article 255 § 2 of the Criminal Code), as well as public praise of the commission of a criminal offence (Article 255 § 3 of the Criminal Code) are criminalised. Crimes in the Polish legal system are divided into felonies and misdemeanours. A felony is a prohibited act punishable by imprisonment for a term of at least 3 years or by a more severe punishment (Article 7 § 2 of the Criminal Code), while a misdemeanour is a prohibited act punishable by a fine of more than 30 daily rates or more than PLN 5,000, a restriction of liberty penalty exceeding one month or a deprivation of liberty penalty exceeding one month (Article 7 § 3 of the Criminal Code). In addition, there are also so-called fiscal criminal offences (fiscal offences and fiscal petty offences). A fiscal offence is an act prohibited by the Fiscal Criminal Code under penalty of a daily fine, restriction of liberty or imprisonment (Art. 53 § 2 of the Fiscal Criminal Code). A fiscal petty offence is an act prohibited by the Code under the threat of a fine determined by an amount, if the amount of the public law receivable evaded or exposed to evasion or the value of the object of the act does not exceed five times the amount of the minimum remuneration at the time of its commission. Another offence is also a fiscal petty offence if the Code so provides (Article 53 § 3 of the Fiscal Criminal Code). Thus, outside the sphere of application of Article 255 of the Criminal Code is public incitement to or praise of the commission of an petty offence (including fiscal petty offences), as in the Polish legal system petty offences do not fall within the scope of the notion of "crime", constituting

a separate category of prohibited acts. Public incitement to commit an petty offence (including a fiscal petty offence) is therefore, as a rule, outside the scope of criminalisation (unless, due to the form of the perpetrator's behaviour, it would realise the elements of a prohibited act other than that codified in Article 255 of the Criminal Code - e.g. Article 51 of the Code of Petty Crimes, if the manner of such incitement violated e.g. public order, public peace or rest at night, and the behaviour would be qualified as a prank, which cannot be excluded).

"Incitement" is to be understood as encouraging, inciting, inducing the will to commit a crime. It is aptly pointed out that incitement does not have to take place in some solemn, ceremonial form, nor does it have to be accompanied by legal or ethical, national or party motives for which to submit to incitement [3, p. 15]. Incitement differs in this respect from the construction of abetting as a phenomenal form of committing a criminal act in that it is not directed at a specific person or a concretised group of persons, but at a certain group of unspecified persons and often even unknown to the perpetrator [4, thesis 3].

As far as "praise" is concerned, it is to be understood as any statement in which the offender glorifies, praises, deems the offence worthy of imitation or justification, whereby praise may refer to an already committed offence, but also to an unprosecuted offence or even an unattempted offence [4, thesis 5]. The form of the praise is irrelevant, it is only important that it is apparent from the offender's behaviour that the commission of the offence is right and deserves a positive assessment or approval [3, p. 17]. It is aptly pointed out in the doctrine that praise may be expressed directly or indirectly, e.g. by glorifying the perpetrator of a particular offence for having committed it [3, p. 17]. It should be emphasised that in the case of praising a crime, whether it is a felony or a misdemeanour, the perpetrator's behaviour is qualified under Article 255 § 3 of the Criminal Code, and thus, in contrast to incitement to commit a crime, the legislator does not differentiate criminal liability in this respect from the status of the praised crime. It is argued in the doctrine that praising a fiscal offence does not realise the elements of the offence under Article 255 § 3 of the Criminal Code, as the elements use the term "offence" to the exclusion of the term "fiscal offence", which, as is aptly pointed out, demonstrates the inconsistency of the legislator [4, thesis 5].

For the fulfilment of the elements of the generic types of offences under Article 255 of the Criminal Code, it is necessary that the incitement or praise of the offence is public. It can be assumed that a public action occurs when it is or can be perceived by a larger number of persons, whereby the possibility of being perceived by other persons must be objective and real, and its assessment consists jointly of circumstances related to the place, time and manner of behaviour of the perpetrator [5, pp. 133-134].

All the generic types of offences set out in Article 255 of the Criminal Code are formal in nature, i.e. no result is necessary for their fulfilment [6, thesis 10]. They can only be committed in the form of an action.

Subject of the offence. All the generic types of offences set out in Article 255 of the Criminal Code are common offences, which means that their perpetrator may be any person capable of bearing criminal responsibility.

Subjective side. Each of the offences in question is intentional in nature and can only be committed in the form of direct intent (*dolus directus*). In the context of incitement, it has rightly been pointed out in jurisprudence that this is due to the fact that incitement amounts to influencing the psyche of other, unspecified persons by calling on them or encouraging them in various ways to commit an offence, which determines precisely the need for direct intent [7].

Statutory threat of punishment. The offence of public incitement to commit a misdemeanour or fiscal offence is punishable by a fine, restriction of liberty or imprisonment for up to 2 years (Article 255 § 1 of the Criminal Code). In the case of public incitement to commit a felony, the legislator provides for a penalty of imprisonment of up to 3 years (Article 255 § 2 of the Criminal Code), while in the case of public praise of the commission of a crime, the sanction includes a fine of up to 180 daily rates, restriction of liberty or imprisonment of up to 1 year. All the generic types of offences under Article 255 of the Criminal Code thus have the status of misdemeanours, while the statutory threat of punishment indicates a rather low - in the legislator's general assessment - degree of their social harmfulness. In the event of conviction, it is also possible to apply penal measures. As it seems, the measures that may come into play include a ban on practising a profession (when the perpetrator has committed an offence in connection with practising a profession - e.g. a journalist inciting listeners during a broadcast to commit a crime) or a ban on entering mass events (e.g. when the perpetrator, during a football match being a mass event, through a megaphone incites other supporters to clash with the police). The application of a penal measure in the form of publicising the sentence cannot be excluded either, if the court deems it appropriate in view of the social impact of the conviction.

Statistics. The police statistics on offences found under Article 255 of the Criminal Code are quite interesting (it covers a total of three generic types of offences under Article 255 of the Criminal Code). While initially (between 1999 and 2009) this number was basically negligible (from 1 to 16 offences ascertained annually), in the following years it increased slightly, however it was still not significant as it remained at the level of several dozen offences ascertained annually (the highest number in 2018 - 57 offences ascertained). Quite a significant increase occurred in 2019 when 169 such offences were ascertained, which is quite a sharp increase compared to previous years. The year 2020 sees a drop in this number to 128, which is still well above the

average of previous years [9]. As far as final convictions are concerned, they are dominated by fines, but there are also convictions for restriction of liberty or even imprisonment. For example, in 2020, there were 8 final convictions under Article 255 § 1 of the Criminal Code (in 6 cases it was a fine, and in 2 cases it was a restriction of liberty sentence), 23 final convictions under Article 255 § 2 of the Criminal Code (in 12 cases it was a fine, in 6 cases it was a restriction of liberty penalty, and in 5 cases it was imprisonment, in 4 cases with suspended sentence) and 6 final convictions under Article 255, § 3 of the Criminal Code (in 4 cases it was a fine, in 1 - restriction of liberty penalty and in 1 - imprisonment penalty with conditional suspension of its execution) [10].

Conclusion. The legitimacy of the criminalisation of public incitement or praising the commission of a crime does not raise any doubts, as such behaviour may result (indirectly) in the actual commission of such a crime by a person or may be an encouragement for further criminal activity, and thus not only pose a threat to public order, but also constitutes an abstract exposure to danger of legal goods affected by the type of crime publicly incited to or praised by the perpetrator. The statutory form of offences under Article 255 of the Criminal Code does not raise major doubts, while quite significant doubts are raised by the catching criterion in the form of the extent or consequences of the offence, which cannot be significant for the adoption of legal qualification under Article 52a of the Code of Petty Offences. A certain shortcoming is also the lack of criminalisation of public praise of a fiscal offence. On the other hand, it does not seem reasonable to possibly extend the sphere of criminalisation also to public incitement or praise of the commission of an petty offence.

Literature

1. Ćwiąkański Z. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. art. 212-277d, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 255.
2. Wyrok SA we Wrocławiu z 12.06.2014 r., II AKa 149/14, LEX nr 1489200.
3. Stefański R.A. Przystępstwo publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa (art. 255 k.k.), Prokuratura i Prawo 2006, nr 1.
4. Mozgawa M. [w:] M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, LEX/el. 2024, art. 255.
5. Wala K. Wykroczenie nieobyczajnego wybryku na tle pozostałych wykroczeń przeciwko obyczajności publicznej, Warszawa 2019.
6. Gruszecka D. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2021, art. 255.
7. Wyrok SN z 17.03.1999 r., IV KKN 464/98, LEX nr 1400159.
8. Mozgawa M. [w:] M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, Kodeks wykroczeń. Komentarz, wyd. II, Warszawa 2009, art. 52(a).
9. Nawoływanie do przestępstwa (art. 255). URL: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-13/63612>, Nawoływanie-do-przestepstwa-art-255.html

10. Opracowania wieloletnie. URL: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

UDC 343.222+ 343.3/.7 (043.2)

Poniatowski Piotr, PhD., Assistant Professor
at the Department of Criminal Law and Criminology,
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland

CRIMINAL LIABILITY FOR UNINTENDED CONSEQUENCES OF A CRIMINAL ACT IN THE POLISH PENAL CODE

The Polish Penal Code of 1997 [1] provides in the special part for types of offences which are punished more severely (compared to the so-called basic types, where the statutory penal threat reflects the average degree of social harmfulness of a given type of behaviour) due to the consequences of the prohibited act unintended by the perpetrator. This consequence is a change in the external world that results from the prohibited act committed by the perpetrator (the so-called initial act) [2, p. 9; 3, p. 102]. The consequence must be causally linked to the “initial act” and must be objectively imputable to the perpetrator of that act [4, p. 122].

The “initial act” is an act prohibited as a criminal offence within the meaning of the Polish Penal Code [4, p. 126] (in Polish criminal law *sensu largo* prohibited acts under penalty include, in addition to criminal offences, petty offences, fiscal offences and fiscal petty offences). The prohibited act from which the consequence arises may have the character of a so-called formal offence (i.e. one whose statutory feature is not an effect and whose commission depends on the perpetrator’s undertaking a specific behaviour) or a so-called material (effect) offence (i.e. one whose statutory features include an effect whose occurrence determines the completion of the offence. The “initial act” may be committed intentionally (with intent – Article 9 § 1 of the PC) or unintentionally (Article 9 § 2 of the PC).

According to Article 9 § 3 of the PC, the perpetrator is subject to aggravated liability, which the law makes dependent on a specific consequence of the prohibited act, if he foresaw or could have foreseen this consequence. The phrase: “foresaw or could have foreseen” is also used in Article 9 § 2 of the PC, which indicates when a prohibited act is committed unintentionally. Accordingly, the majority of representatives of the doctrine of Polish criminal law assume that the consequences referred to in Article 9 § 3 of the PC must be unintended. Therefore, it is pointed out that Article 9 § 3 of the PC refers to intentional-unintentional and unintentional-unintentional offences (scheme: “initial act” – consequence). However, it should be emphasised that the Penal

Code divides offences into intentional and unintentional offences (Article 8). This means that intentional-unintentional offences should be treated as intentional wherever the Penal Code attaches specific legal consequences to the commission of an intentional offence [4, p. 125; 5, p. 268] (see Article 41 § 1a (1), Article 41 § 1, Article 43ba § 2, Article 47 § 1 and 2, Article 53 § 2 (1), Article 64 § 1 and 2, Article 66 § 1, Article 68 § 1, Article 73 § 2, Article 75 § 1, Article 93c (4), Article 105 (2), as well as Article 41b § 1, Article 57a § 1 and Article 69 § 4 in connection with Article 115 § 21). However, it may be questionable to treat intentional-unintentional offences as fully intentional in the context of the extraordinary aggravation of punishment for recidivism [6, p. 91].

The Polish Penal Code provides for the following consequences of a prohibited act, which may entail more severe liability for the crime:

1) death of a person or severe detriment to health of many people as a consequence of: a) committing a violent attack on a unit of the Armed Forces of the Republic of Poland, destruction or damage to an object or device of defensive importance (Article 140 § 2), b) intentionally or unintentionally bringing an event that endangers the life or health of many people or property of great size, taking the form of, inter alia, fire or collapse of a building (Article 163 § 3 and 4), c) intentionally or unintentionally bringing a danger to the life or health of many people or property of great size by, inter alia, causing an epidemiological threat or manufacturing harmful substances (Article 165 § 3 and 4), d) bringing imminent danger to the life or health of many people in connection with the seizure of control of a water or air vessel or a public means of land transportation (Article 166 § 3), e) intentionally or unintentionally bringing a disaster in land, water or air traffic (Article 173 § 3 and 4), f) intentional contamination of water, air or land surface with a substance or ionizing radiation; intentional unlawful handling of waste or substances; intentional handling of nuclear material or other source of ionizing radiation (Article 185 § 3);

2) death of a person or severe detriment to his/her health as a consequence of: a) a violent attack on a person or property by persons involved in a riot (Article 254 § 2), b) a soldier's careless handling of military weapons, ammunition, explosives or other means of combat (Article 354 § 2);

3) death of a pregnant woman as a consequence of illegal abortion with or without the consent of that woman (Article 154);

4) death of a person as a consequence of: a) intentional infliction of severe detriment to health (Article 156 § 3), b) brawl or battery (Article 158 § 3), c) rape (Article 197 § 5), d) abandonment of an helpless person (Article 210 § 2);

5) severe detriment to human health as a consequence of: a) a brawl or battery (Article 156 § 2), b) intentional contamination of water, air or land surface with a substance or ionizing radiation; intentional unlawful handling of

waste or substances; intentional handling of nuclear material or other source of ionizing radiation (Article 185 § 2), c) rape (Article 197 § 4);

6) severe or medium detriment to human health as a consequence of: a) forcing a public official or a person assisting him/her to undertake or abandon a legal official act (Article 224 § 3), b) an active assault by a soldier on a superior (Article 345 § 4);

7) suicide or attempted suicide as a consequence of: a) stalking or so-called identity theft (Article 190a § 3), b) maltreatment (Article 207 § 3, Article 352 § 3);

8) destruction in the plant or animal world on a large scale or a significant reduction in the quality of water, air or land surface as a consequence of intentional contamination of water, air or land surface with a substance or ionizing radiation; intentional unlawful handling of waste or substances; intentional handling of nuclear material or other source of ionizing radiation (Article 185 § 1);

9) large property damage or other serious damage as a consequence of a soldier's failure or refusal to obey an order or to obey an order contrary to its content (Article 343 § 2);

10) damage that was intended to be prevented by the soldier's assigned service as a consequence of the soldier's breach of a duty under a regulation or order governing the course of that service (Article 356 § 2).

More severe criminal liability for unintentional consequences of a prohibited act is nothing new both in Polish criminal law and in criminal law in general (it was already present in ancient laws). However, the prerequisites of this responsibility have changed over the centuries (which was connected with the increasing role of guilt in criminal law). Current Polish solutions in this area are quite extensive, but in some countries, unintended consequences of a prohibited act increase the penalty for the criminal offence in a much larger number of cases (e.g. Ukraine, Austria).

Literature

1. Act of 6 June 1997 – Penal Code, consolidated text, Journal of Laws of 2024, item 17; hereinafter “PC”.

2. Gimbut A. Następstwa czynu od których zależy wyższa karalność w prawie polskim – na tle porównawczym. Warszawa, 1966.

3. Piórkowska-Flieger J. Skutek czynu zabronionego w polskim prawie karnym. Lublin, 2019.

4. Wąsek A. Kodeks karny. Komentarz, tom I (art. 1–31). Gdańsk, 1999.

5. Cieślak M. Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia. Kraków, 2011.

6. Kochanowski J. Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej. Warszawa, 1985.

RESTITUTION OF STOLEN WORKS OF ART

Larceny is one of the most common crimes in the Republic of Slovenia. Stolen objects relatively often include works of art. Let us see how the restitution of stolen works of art is regulated in the Republic of Slovenia. This issue is regulated by the Criminal Code [1] and by the Law of Property Code [2].

The criminal law includes the institute of *confiscation of the proceeds of crime*. The basic premise of this institute is the rule that says that nobody shall retain the proceeds obtained or resulting from crime. The Supreme Court of the Republic of Slovenia took the position that it is a *sui generis* measure, which by its nature is closer to a civil sanction than a criminal sanction. The purpose of this measure is primarily restitution, i.e. the re-establishment of the property ownership as it was before the crime was committed. This position is indisputable and causes no problems if the law enforcement authorities find the stolen art in the possession of the offender. In that case, the stolen work of art is taken from the offender and returned to the owner. However, things get quite complicated when the offender sells the stolen work of art to a bona fide purchaser (either a close relative or a third party). According to the provisions of paragraphs three and four of Article 75 of the Criminal Code, the proceeds obtained or resulting from crime may also be confiscated from the persons to whom criminal proceeds have been transferred, but in certain cases such persons may keep the purchased work of art and even acquire ownership right thereto.

In my opinion, even more problematic is the provision of Article 64 of the Law of Property Code, which allows the purchaser of stolen art to acquire its ownership under certain conditions, while depriving the original owner of ownership of the stolen art. The acquirer acquires ownership of movable property provided that a number of requirements have been cumulatively satisfied. These requirements include the following:

- 1) that the acquirer is an acquirer in good faith;
- 2) that movable property has been acquired on the basis of a legal transaction carried out for a consideration;

- 3) that the other assumptions set out in Article 40 of the Law of Property Code have been met, which means that the movable property was acquired on the basis of a valid binding legal transaction; that a disposition transaction has been entered into between the transferor and the acquirer; that the movable

property was handed over to the acquirer in a manner other than by means of *constitutum possessorium* (paragraph three of Article 64) and

4) that it is one of the cases referred to in paragraph two of Article 64 (if the movable property was sold by public auction, if the transferor put such movable property into circulation as part of his activity or if the transferor acquires possession of movable property by will of its owner).

In such cases, acquisition of the property right is original. This means that ownership right is not acquired from the predecessor but is newly established for the acquirer. The basic assumption for acquiring the right of ownership is that the acquirer was in good faith with regard to the transferor's capacity to dispose of his property (which means that he was ignorant of the fact that the movable property had been acquired by crime).

The purpose of such acquisition of property rights is *the protection of legal transactions*, so that the legal order ensures protection to those who purchase an object in good faith and trust that its possessor is its rightful owner. Legal transactions would be significantly more difficult to carry out if the purchaser inquired in all cases whether the seller was the owner of the object or authorised to dispose of it [3].

I understand that trust in legal transactions must be protected, but nevertheless, I think it is not right that the legal order protects the new owner more than the owner whose movable property (work of art) has been unlawfully taken from him and who has lost the right of ownership over the stolen property under the will of the law. Under paragraph five of Article 64, the previous, i.e. original owner may require the acquirer to sell the movable property to him at the market price within one year of the extinguishment of ownership if the property is of special importance to him. I consider the provision which "generously" gives the original owner, who has been robbed of his property, the right to buy back the stolen work of art at the market price if it is of special importance to him, to be an example of utmost cynicism. Instead of protecting the victim of a crime, the law protects the acquirer who has purchased stolen property (work of art) in good faith.

In my opinion, the aforementioned regulation is unjust, as it allows the original owner, from whom the work of art was stolen, to remain without the work of art as well as without compensation. A more equitable regulation would be the one known by Roman law, which strictly adhered to the rule *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet* (one cannot transfer to another more rights than he has) and recognised the unlimited possibility of vindication [4]. This means that the original owner could request each subsequent owner to return the stolen item. The owner, who bought the item in good faith, would be entitled to claim a refund of the purchase plus interest from the seller and thus remain unharmed. The seller (auction house, antique

shop or pawnshop) would bear the risk of not being reimbursed for the purchase price if he failed to exercise sufficient care when purchasing the work of art.

Literature

1. The Criminal Code (KZ-1), Official Gazette of the Republic of Slovenia [Uradni list RS], Nos. 55/08, 66/08, 39/09 (KZ-1A), 91/11 (KZ-1B), 54/15 (KZ-1C), 38/16 (KZ-1D) and 27/17 (KZ-1E); 23/20 (KZ-1F); 91/20 (KZ-1G); 95/21 (KZ-1H); 186/21 (KZ-1I) and 16/23 (KZ-1J).

2. The Law of Property Code (SPZ), Official Gazette of the Republic of Slovenia [Uradni list RS], Nos 87/02; 91/13 (SPZ A) and 23/20 (SPZ B).

3. Tratnik M.: v Juhart M., Tratnik M., Vrenčur R.: Law of Property Code (SPZ) with commentary, Official Gazette of the Republic of Slovenia, Faculty of Law of the University of Ljubljana, Faculty of Law of the University of Maribor, Ljubljana, 2016, pp.397-398. Practically the same in Tratnik M.: Law of Property with commentary, Lexpera, GV Založba, Ljubljana, 2020, pp. 277-278.

4. Tratnik M.: v Juhart M., Tratnik M., Vrenčur R. (editors): Law of Property with commentary, GV Založba, Ljubljana, 2004, p. 323.

УДК 343(043.2)

Третьяков Дмитро, магістр європейських наук,
юрист Секретаріату Європейського суду з прав людини,
заступник секретаря Адміністративного трибуналу Ради Європи,
м. Страсбург, Франція

УЧАСТЬ СТОРОНИ ОБВИНУВАННЯ ПРИ РОЗГЛЯДІ СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЄСПЛ)

В червні 2018 року набуло статусу остаточного рішення у справі Михайлова проти України, в якому Європейський суд з прав людини вирішив, серед іншого, що відсутність сторони обвинувачення в справі про адміністративне правопорушення призвело до того, що не було дотримано принципу безсторонності суду, який гарантує стаття 6 Конвенції. Це рішення ґрунтувалося значною мірою на вже існуючій на той час практиці ЄСПЛ в схожих справах проти інших країн, зокрема проти Росії, де процесуальні норми в справах про адміністративні правопорушення були значною мірою подібними, про що ЄСПЛ зазначив в своєму аналізі у рішенні Михайлова проти України (*Mikhaylova v. Ukraine*, no. 10644/08, § 63, 6 March 2018). На думку ЄСПЛ, за відсутності сторони обвинувачення, національний суд, який розглядає справу, переймає не властиві для себе функції сторони обвинувачення та надає підстави для обґрунтованих сумнівів щодо його безсторонності. У справі

Михайлова проти України, де йшлося про покарання заявниці за неповагу до суду, суд провів усне засідання на якому була присутня тільки заявниця. Національний суд допитав заявницю та дослідив письмові матеріали. Незважаючи на те, що заявниця свою вину не визнавала, суд визнав її винуватою та наклав стягнення у вигляді п'яти діб адміністративного арешту.

ЄСПЛ вирішив, що посадова особа, яка склала протокол про правопорушення, у випадку пані Михайлової це була секретар судового засідання, не відіграла роль сторони обвинувачення. Принагідно варто зазначити, що у справі Карелін проти Росії, на яку посилався ЄСПЛ при вирішенні справи Михайлова проти України, протокол складав співробітник міліції, який згодом був допитаний в судовому засіданні, однак ЄСПЛ дійшов такого ж висновку про те що він не може вважатися стороною обвинувачення, оскільки фактично поліцейський був допитаний в якості свідка і не мав процесуальних повноважень підтримувати обвинувачення в суді (*Karelin v. Russia*, no. 926/08, §§ 64-65, 20 September 2016).

Підсумовуючи, ЄСПЛ вирішивши те, що в справі Михайлова проти України національний суд порушив вимоги безсторонності, взяв до уваги наступні обставини: 1) суд першої інстанції проводив слухання по справі; 2) під час слухань була відсутня сторона, яка б виконувала роль обвинувачення; 3) заявниця була присутня на слуханнях та стверджувала про свою невинуватість; 4) суд першої інстанції визнав заявницю винуватою та призначив покарання у вигляді позбавлення волі; 5) рішення суду першої інстанції не підлягало оскарженню (*Mikhaylova v. Ukraine*, §§ 16-19).

Після прийняття рішення у справі Михайлова проти України, ЄСПЛ визнав порушення статті 6 в низці схожих справ: Бантиш та Інші проти України (*Bantysh and Others v. Ukraine* [Committee], no.13063/18 et al, 6 October 2022) та Пушкар'єв проти України (*Pushkaryov v. Ukraine* [Committee], no.55770/19, 6 October 2022).

Однак питання обов'язковості присутності сторони обвинувачення в справах про адміністративні правопорушення отримало подальший розвиток в практиці ЄСПЛ. В червні 2023 року ЄСПЛ прийняв рішення про неприйнятність у справі Куліш проти України (see *Kulich v. Ukraine* [Committee], no.6023/23, 15 June 2023). Заявник також скаржився на порушення принципу безсторонності суду через відсутність сторони обвинувачення в судовому засіданні. На відміну від справи Михайлова проти України, внаслідок змін до законодавства у заявника була можливість оскаржити рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку. Заявник скористався такою можливістю, але в своїй апеляційній скарзі не порушував питання про небезсторонність суду через відсутність

сторони обвинувачення в судовому засіданні. Проаналізувавши національне законодавство, ЄСПЛ дійшов висновку, що апеляційний суд мав досить широкі повноваження щодо перегляду рішень суду першої інстанції і тому заявник мав порушити це питання в своїй апеляції. ЄСПЛ також зазначив, що заявник і в суді першої інстанції не порушував питання про відсутність сторони обвинувачення. ЄСПЛ дійшов висновку, що заявник не продемонстрував, що він намагався захистити своє право на національному рівні (*Kulich v. Ukraine* [Committee], §§15-21). Згодом, ще шість справ із схожими обставинами було визнано неприйнятними через невичерпання національних засобів захисту заявниками: *Штул та Інші проти України* (*Shtul and Others v. Ukraine* [Committee], nos.64290/17, 14 September 2023).

Однак, той факт, що заявник порушував перед національними судами питання безсторонності суду через відсутність сторони обвинувачення не означає порушення принципу безсторонності. В нещодавньому рішенні *Фігурка проти України* (*Figurka v. Ukraine*, no. 28232/22, 16 November 2023), суд першої інстанції розглянув справу за відсутності сторін, однак в апеляції заявник був присутній, на відміну від сторони обвинувачення. ЄСПЛ вирішив, що незважаючи на те, що заявник заявляв про свою невинуватість, а суд визнав його винним, порушення статті 6 не було. ЄСПЛ порівняв справу заявника із іншими справа з цього питання, та дійшов висновку, що «немає жодних ознак того, що апеляційний суд сам, за відсутності сторони обвинувачення, вжив заходів, які можна було б витлумачити як прийняття на себе ролі сторони обвинувачення, таких як, наприклад, зміна сукупності доказів на шкоду заявнику, введення нових обвинувальних доказів за власною ініціативою або вилучення певних доказів, поданих стороною обвинувачення... Немає також жодних ознак того, що апеляційний суд з власної ініціативи змінив обвинувачення, викладені в протоколі про адміністративне правопорушення» (*Figurka v. Ukraine*, § 37). ЄСПЛ також зазначив, що нічого не заважало прокурору вступити в провадження та подати письмові зауваження, якби він вважав це за необхідне (§ 38). Тому оцінивши ситуацію в цілому ЄСПЛ дійшов висновку, що не можна вважати, що апеляційний суд перейняв на себе роль сторони обвинувачення чи опинився в ситуації, яка б вимагала від нього перейняти на себе такі повноваження (§ 39).

Зазначена вище практика демонструє, що відсутність сторони обвинувачення в справах про адміністративні правопорушення не призводить до автоматичного порушення принципу безсторонності суду та вимагає більш детального аналізу кожної конкретної справи.

Адаменко О.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ РОЗГЛЯДІ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА АБО РЕАЛЬНУ ЙОГО ЗАГРОЗУ

Незважаючи на масштабні воєнні дії на території України за офіційними даними Національної поліції України у 2022 році надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства, що є на 40% більше, ніж у попередньому році (144 394) та на 15% більше, ніж у 2020 році (208 748) і на 41% більше, ніж у 2019 році (141 814) [1].

Таким чином, залишається дуже важливим визначення особливостей дії поліцейського при розгляді повідомлення про вчинення домашнього насильства або реальну його загрозу з метою оптимізації та вироблення ефективного механізму роботи поліцейського.

Так, при отриманні повідомлення про факт вчинення домашнього насильства або при виявленні такого факту під час несення служби поліцейські з'ясовують обставини і у разі підтвердження факту вчинення домашнього насильства: Вживають заходи, передбачені законодавством, щодо негайного припинення правопорушення; у разі необхідності надають потерпілій особі або правопорушнику першу медичну допомогу та/або викликають бригаду швидкої медичної допомоги; приймають заяву про факт вчинення домашнього насильства від потерпілої особи та передають до чергової частини для подальшої її реєстрації; перевіряють кривдника за відкритими базами Національної поліції щодо наявності зареєстрованої зброї, причетності до вчинених раніше правопорушень та злочинів, перебування на профілактичних обліках тощо; за наявності підстав вважати, що поведінка кривдника може бути небезпечною для життя і здоров'я інших членів сім'ї, або наявності інформації про перебування кривдника на профілактичному обліку, доставляють його до підрозділу органу Національної поліції для вжиття заходів, передбачених законодавством (складання адміністративного протоколу за ст.173-2 КУпАП), про що складають відповідний рапорт; при виявленні ознак кримінального правопорушення або злочину на місці події, викликають СОГ та до її приїзду забезпечують заходи з охорони місця події [2].

Хочеться зауважити, що не дивлячись на те, що поліцейські знаходяться на місці вчинення правопорушення при виконанні покладених на них службових обов'язків, вони повинні особливу увагу приділяють заходам особистої безпеки та по закінченню несення служби

скласти рапорт із зазначенням усіх виявлених, припинених правопорушень та вжитих заходів.

Знаходячись при виконанні службових обов'язків кожний поліцейський повинен пам'ятати, що кожен виїзд на виклик щодо домашнього насильства повинен нести індивідуальний характер, неможна нехтувати повідомленням про правопорушення орієнтуючись на аналогічні випадки в цій самій родині.

Необхідно враховувати фактори небезпеки/ризиків щодо вчинення домашнього насильства визначаються за результатами оцінки дій кривдника, які свідчать про ймовірність настання летальних наслідків у разі вчинення домашнього насильства, і представлені у формі оцінки ризиків вчинення домашнього насильства у вигляді питань, на які відповідає поліцейський уповноваженого підрозділу поліції за результатами спілкування з постраждалою особою, та загальної оцінки ситуації вчинення домашнього насильства з метою виявлення вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті такої особи [3].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що особливістю дії поліцейського при розгляді повідомлення про вчинення домашнього насильства або реальну його загрозу є індивідуальний характер кожного окремо визначеного випадку виклику на правопорушення, що мають ознаки домашнього насильства. Проте, слід зауважити, що поведінка самого поліцейського на місці вчинення правопорушення повинна бути обережною, адже треба постійно пам'ятати про заходи власної безпеки як фізичного (недопущення протиправних дій фізичного типу до поліцейського) так і юридичного, що може проявлятися в обмовленні та наклепах на дії поліцейського як зі сторони самого кривдника так і жертви, тому слід пам'ятати про включену боді-камеру, яка фіксує всі дії, та оформленні рапорту поліцейським щодо дій на місці вчинення правопорушення.

Література

1. Марта Змисла. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета»*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html>

2. Висоцький В.М. Кейс заняття на тему «Превентивна діяльність працівників поліції. Робота працівників поліції з підобліковими особами. Попередження гендерного насильства та насильства в сім'ї поліцейськими підрозділів реагування патрульної поліції». URL: <file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/3.%20%20%20.pdf>

3. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства. *Наказ МВС та Мін.соц.політики України від 13.03.2019 № 369/180.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text>

УДК 343.6(043.2)

Аніщенко В.О., д.пед.н., професор,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ- ПРАВООХОРОНЦІВ

Проблема домашнього насильства на теперішній час є загальносвітовою, що існує у всіх без винятку соціальних групах. Відомі форми домашнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, соціальне, сексуальне) потребують ретельного всебічного вивчення з точки зору не тільки правового характеру щодо визначення юридичної відповідальності за його скоєння, але й дослідження психологічної природи вчинення домашнього насильства. Багато випадків домашнього насильства залишаються невідомими, адже жертви про них не повідомляють поліцію. Статистичні дані чітко вказують на зростання кримінальних проваджень щодо домашнього насильства протягом останніх років, а саме: у 2021 році було зареєстровано 3 334 провадження, у 2022 році – 2 080 проваджень, у 2023 році – 3 622 провадження. Правоохоронці протягом 2023 року виявили понад дві тисячі осіб (2 053), які вчиняли домашнє насильство. У попередні роки було виявлено менше громадян України, які вчиняли подібні кримінальні правопорушення. Зокрема, у 2022 році правоохоронці виявили 1 116, а у 2021-му – 1 870 громадян, які вчиняли домашнє насильство. При цьому у більшості випадків домашнє насильство скоювали чоловіки. Так, у 2023 році з 2 053 громадян, які вчиняли домашнє насильство, було 85 жінок; у 2022 році – з 1 116 – 36 жінок, а у 2021 – 68 жінок з 1 870 громадян. Щодо статистики кримінальних правопорушень, у яких закрили провадження, можна зазначити такі дані, як: у 2023 році було 929 кримінальних правопорушень, у 2022-му році – 582, а у 2021-му році – 906. У 2023 році українці частіше повідомляли правоохоронцям про домашнє насильство, ніж у 2022 році, про що свідчать такі дані, як: у 2023 році поліція отримала понад 291 тисячу повідомлень про домашнє насильство, водночас у 2022-му зафіксували понад 244 тисячі таких заяв. До уваги ми маємо також брати кількість звернень до поліції від осіб, які не лише стали потерпілими, а й кількість повідомлень громадян щодо насильства

стосовно інших людей. Так, у 2023 році домашнє насильство найчастіше фіксували у Дніпропетровській області (майже 42 тисячі заяв), на другому місці опинилися Київська область (23,2 тисячі) і Київ (22,8 тисяч), у Житомирській області також було багато заяв про домашніх кривдників: понад 13,8 тисяч, а у Кіровоградській, Миколаївській та Чернігівській областях цей показник перевищив 11 тисяч. Серед людей, які зверталися в поліцію у 2023 році, були здебільшого дорослі (понад 280 тисяч). Про злочини, пов'язані з домашнім насильством, частіше повідомляли жінки – від них надійшло понад 222 тисячі заяв і повідомлень. У відсотковому відношенні протягом 2023 року надійшло 76,5 % від всіх звернень від жінок, 20 % звернень – від чоловіків, а ще понад 3 % – від дітей. Протягом останніх років законодавство стосовно запобігання та протидії домашньому насильству в Україні значно розширилося, а також відбулося структурне вдосконалення Національної поліції. На теперішній час в Україні створено 54 спеціалізовані підрозділи, в яких функціонують 62 мобільні групи реагування на виклики стосовно вчинення домашнього насильства.

Домашнє насильство – це не лише кримінально каране діяння, передбачене ст. 126-1 КК, це широке коло кримінальних правопорушень. Особливості вчинення та превентивні механізми стосовно вчинення домашнього насильства лежать в площині вивчення не тільки адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права, а й психології та корекційної педагогіки, що має обов'язково бути враховане в процесі підготовки фахівців-правоохоронців. Використовуючи принципи міждисциплінарного підходу в Пенітенціарній академії України розроблені спеціальні тренінги для фахівців в сфері правоохоронної діяльності, де логічно пов'язані практичні кейси, що містять ситуаційні завдання щодо визначення форм домашнього насилля, дослідження причин та наслідків насильницьких, поглибленого вивчення законодавства в сфері запобігання та протидії домашньому насильству. В навчальних програмах певних правових та педагогічних дисциплін передбачені кейси, в яких переплітаються та розкриваються не тільки загальнонаціональна картина кризи в багатьох сім'ях, вивчаються критерії визначення форми домашнього насилля, але й досліджуються психологічні складові його вчинення (психотип кривдників(-ць), жертви насильницьких дій, психологічний стан свідка), створюються педагогічні умови для визначення можливих кроків розірвання циклу насильства, зміни оточуючого середовища, побудови траєкторії зміни моделі поведінки осіб, які вчиняють домашнє насильство, та осіб, які стають його жертвами або свідками. Велика увага приділяється в кейсах вивченню міжнародних стандартів, європейському досвіду та національним перспективам

вирішення проблеми щодо превентивних дій вчинення домашнього насильства, визначення певних видів юридичної відповідальності тощо.

Все вище викладене вказує на те, що: 1) необхідно вдосконалення законодавства у сфері регулювання запобігання та протидії домашньому насильству (особливо стосовно захисту жертв та свідків вчинення насильницьких дій) шляхом використання міжнародного досвіду; 2) важливо посилити просвітницьку діяльність щодо обізнаності громадян стосовно форм насилля, відповідальності за скоєння злочинів в цій сфері; 3) у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що відповідають за якісну підготовку фахівців для правоохоронної сфери, ввести в освітні програми обов'язковий компонент з вивчення домашнього насильства, що допоможе набуттю професійних компетенцій в сфері запобігання та протидії такого виду злочинів; 4) актуальним є використання міждисциплінарного підходу в процесі підготовки фахівців правоохоронної сфери, оскільки він дозволяє поєднати правові, педагогічні, психологічні та соціальні компетентності в сфері запобігання домашньому насильству. Це, в свою чергу, впливає на сформованість професійної компетентності правоохоронців, які в подальшому приймають безпосередню участь у вдосконаленні державної кримінально-виконавчої політики.

Література

1. Харківська правозахисна група. URL: <https://khp.org/> (дата звернення: 08.02.2024).

УДК 343.1(043.2)

Бабіков О.П., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ГАРАНТІЇ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РИЗИКИ

Адвокат здійснює свою діяльність в межах діючого законодавства, яким, в тому числі, передбачено гарантії його діяльності, які стосуються заборони будь-яких втручань і перешкод у здійсненні адвокатської діяльності (ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [1]. Так, забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття

адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З перелічених вище питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися винятково з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості; забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; забороняється втручання у правову позицію адвоката.

Відповідно до положень ст. 258 КПК України заборонено втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим [2].

У КПК України передбачено наступні види втручання у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Відповідно до ст. 246 КПК України, НСРД — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. НСРД передбачені ст. 260, 261, 262, 263, 264 (у частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274 КПКУ, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України безвідносно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» суттєво обмежує гарантії адвокатської діяльності, адже ним встановлено заборони щодо спілкування адвоката з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим, при тому, що згаданий Закон розповсюджує гарантії адвокатської діяльності на спілкування адвоката зі всіма клієнтами, у т.ч. поза межами кримінальних проваджень.

Тим не менш практика ЄСПЛ демонструє інший підхід до поставленого питання: Високий Суд у рішенні по справі «Michaud проти Франції» («Мішо проти Франції»), заява №12323/11 від 06.12.2012 року зазначив: «118. Отже, в той час як стаття 8 захищає конфіденційність будь-якої «кореспонденції» між особами, вона передбачає посиленій захист обміну інформацією між адвокатами і клієнтами. Це

підтверджується фактом, що адвокати здійснюють у демократичному суспільстві основоположну місію – захист обвинувачених і підсудних. Зрозуміло, адвокат не може належно здійснювати цю основоположну місію, якщо він не може гарантувати тим, кого захищає, що їхнє спілкування залишиться конфіденційним. Тут йдеться про довірчі стосунки між ними, необхідні для здійснення цієї місії. Від цього залежить також, хоч і непрямо, але неухильно, повага до права підсудного на справедливий судовий розгляд, особливо щодо права кожного «обвинуваченого» не свідчити проти себе» [3]. Отже, позиція ЄСПЛ однозначна: спілкування між адвокатом та клієнтом повинно бути конфіденційним.

При цьому здійснення по відношенню до адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій може здійснюватися лише на підставі рішення суду. Клопотання щодо проведення НСРД стосовно адвоката може подавати виключно Генеральний прокурор, його заступник, прокурор області (керівник регіональної прокуратури) тощо, незалежно від того, чи включений він у склад групи прокурорів у цьому кримінальному провадженні. Така гарантія передбачена п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Проблемними в процесі проведення НСРД залишаються питання недостатнього судового контролю та нагляду за додержанням законів із боку органів прокуратури.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

3. Європейський суд з прав людини. *Michaud проти Франції*. Заява № 12323/11, 06.03.2013 р. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiVjLfypOSDAxULywIHHTpsCvcQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fdocx%2Fpdf%3Flibrary%3DECHR%26id%3D001-126862%26filename%3DCASE%2520OF%2520MICHAUD%2520v.%2520FRANCE%2520-%2520%255BUkrainian%2520Translation%255D%2520by%2520the%2520COE%2520Human%2520Rights%2520Trust%2520Fund.pdf%26logEvent%3DFalse&usg=AOvVaw2GFUY0Y7BdbSsgPnUAP1eQ&opi=89978449> (дата звернення: 17.01.2024).

Бабікова О.С., д.ю.н., професор,
директор Науково-дослідного інституту
проблем досудового розслідування, м. Київ, Україна

НЕЗАЛЕЖНА СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ТВЕРДЖЕННЯ ЧИ ПИТАННЯ?

Відповідно до положень ст. 392 КПК України: «В апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме: вироки, ухвали...». В діючому КПК також визначено коло осіб, які мають звернутись до суду з апеляційною скаргою (ст. 393 КПК), порядок і строки апеляційного оскарження (ст. 395 КПК) вимоги до апеляційної скарги (ст. 396 КПК), вирішуються інші питання, які виникають під час здійснення контролю та нагляду судами апеляційної інстанції над судами першої інстанції та їх рішеннями [1]. Положення аналогічного змісту містяться й у кодифікованих нормативних актах інших галузей права: цивільному, господарському, адміністративному.

Водночас, згідно до ч. 1 ст. 404 КПК «Межі перегляду судом апеляційної інстанції»: Суд апеляційної інстанції *переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги*. При цьому слід також враховувати, що відповідно до ст. 404 КПК України докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, можуть бути досліджені судом апеляційної інстанції виключно, якщо про такі докази стало відомо після ухвалення вироку, або учасником провадження заявлялося відповідне клопотання у суді першої інстанції, але доказ досліджений не був.

Зазначені вище положення затверджені законом та апробовані вітчизняною судовою практикою, й критики не викликають. Здивування викликають лише спроби та численні висловлювання, які можна зустріти в мережі Інтернет та почути по телебаченню щодо оцінювання рішень суду на предмет їх законності. Вражають не лише висловлені думки та їх зміст з цього приводу журналістів, правоохоронців, правозахисників тощо, але й ставлення до цього питання суспільства в цілому, яке, нажаль, демонструє низький рівень правосвідомості, оцінюючи такі думки та висловлювання. І справа в даному випадку не в тому, що рішення суду першої інстанції «повально» законні та справедливі (як практикуючий адвокат я доволі часто стикаюсь з незаконними, на мій погляд, рішеннями суду), але порядок повинен бути: не влаштовує рішення суду – оскаржуйте його до суду вищої інстанції. Без прояву поваги, без дотримання порядку такого оскарження, Україні не досягти статусу цивілізованої правової держави.

На наше глибоке переконання, в правовій державі, де Основним Законом в ст. 129-1 зазначено, що Суд ухвалює рішення іменем України, судові рішення є обов'язковим до виконання і держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, не повинно заохочуватись чи ставати нормою тотальна критика судової влади та її рішень, навіть якщо вони є незаконними [2]. Це, по-перше, суттєво знижує авторитет судової влади, по-друге, провокує суспільство на незаконні дії та, по-третє, ставить під сумнів доцільність її існування як окремої та незалежної гілки влади. Отже, контроль за виконанням судового рішення здійснює суд, рішення суду по силі дорівнює силі самого Закону і ці положення не мають піддаватись сумніву суб'єктами, які виступають учасниками судового процесу, не зважаючи на те, що саме рішення може їх не влаштувати, не подобатись тощо. Не можна забувати, що відповідно положень ст. 7 КПК, в Україні під час здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, серед інших, діють такі засади, як:

1) *законність*, тобто під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства;

2) *верховенство права*, тобто кримінальне провадження здійснюється з додержанням цього принципу, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

3) *рівність перед законом і судом*, тобто під час досудового розслідування не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ДИТИНИ, ЯКА ВЧИНИЛА ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 111- 1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Говорячи про колабораціонізм, насамперед, слід зауважити, що законодавчого визначення терміну «колабораціонізм» немає, проте якщо звернутись до словника, то під останнім розуміють «зрадницьке співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час другої світової війни» [1]. Дійсно, цей термін виник у Франції в часи Другої світової війни й означав співпрацю населення або громадян держави з ворогом.

Чимало науковців присвятили свої дослідження визначенню сутності такого явища як «колабораціонізм» і зараз називають загальноприйнятим наступне визначення: «колабораціонізм – це усвідомлене, добровільне й умисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі» [5, с. 11]. Наукові дослідження також свідчать про те, що до колаборантів найчастіше належали такі соціальні групи: 1) інтелігенція (вчителі, лікарі, священники тощо); 2) репресовані та їхні родичі (силоміць колективізовані селяни або особи, чії родичі стали жертвами політичних репресій); 3) асоціальні елементи (люди з кримінальним минулим, пияки, маргінали); 4) військовополонені [2, с. 11]. Проте нинішні реалії дозволяють нам стверджувати, що до цих груп належать також і діти.

Враховуючи те, що в березні були прийняті зміни до Кримінального кодексу України (надалі – КК України), якими колабораціонізм було віднесено до кримінального правопорушення, постає питання щодо відповідальності дітей за вчинення вищезазначеної діяльності.

Як відомо, вік з якого настає кримінальна відповідальність – це шістнадцять років. Проте, існують виключення, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 22 КК України (колабораційна діяльність у зазначеному переліку відсутня) кримінальна відповідальність настає з чотирнадцятирічного віку. В усіх інших випадках у разі вчинення дитиною кримінального правопорушення їх батьків буде притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 чи ч. 3 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Дитина, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні дій, за які передбачена кримінальна відповідальність підпадає під термін «дитина у конфлікті з законом» [3, с. 92]. Проте, незалежно від того, чи перебуває

дитина, з якою спілкується поліцейський, у контакті, чи у конфлікті з законом, останній має дотримуватись концепції забезпечення «найкращих інтересів дитини» за міжнародним правом та національним законодавством.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [6].

Процес допиту неповнолітнього вимагає від поліцейського спеціальної кваліфікації та особливих навичок, починаючи від бездоганного володіння нормативно-правовою базою та закінчуючи знанням особливостей тактики спілкування з дітьми.

Допит неповнолітніх може проводитись виключно у присутності батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога та не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

Проводячи допит дитини у конфлікті з законом, в тому числі і тієї, що здійснила колабораційну діяльність, поліцейський має дотримуватись відповідної тактики спілкування, а мова спілкування має бути зрозумілою дитині залежно від її вікових, розумових, соціальних, національних особливостей (прості речення-звертання до малолітньої дитини; рідна мова сприйняття дитини; сленг для неповнолітнього, тощо).

Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, для удосконалення системи досудового розслідування щодо неповнолітніх необхідно забезпечити єдиний підхід до допиту дітей незалежно від їх статусу у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо), зокрема з використанням такої спеціальної методики, як «зелена кімната» [4]. Основною метою останньої є запобігання повторній травматизації психіки дитини, а також сприяння відкритому спілкуванню.

Під час спілкування з дитиною-колаборантом важливо встановити причини, які її до цієї діяльності підштовхнули, адже колабораціонізм може бути вимушеним. Тому, під час проведення допиту неповнолітнього не слід забувати, що ця людина, перш за все, є дитиною і в повній мірі залежить від дорослої особи.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/kolaboracionizm>.

2. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії.

Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. 2019. Вип. 1. С. 5-24.

3. Корнієнко М.В. Деякі аспекти профілактичної роботи поліцейського з дітьми. *VIII на-укові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Конейчикова*: матеріали. наук. чит. 22 лист. 2018 р. Київ: НАВС, 2018. С. 92-94.

4. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>.

5. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.

6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

УДК 343.9(043.2)

Бахмач А.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СТАДІЇ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ

Діяльність держави та суспільства, спрямована на протидію злочинності, реалізується різними методами та має різні рівні або стадії. Здійснюючи таку діяльність держава та суспільство застосовують комплекс заходів, які відрізняються в залежності, перш за все, від кола суб'єктів (соціальних груп), на яких ці заходи спрямовані. Адже рівень ризиків вчинення кримінальних правопорушень серед різних соціальних груп суттєво відрізняється. У неповнолітніх, які виховуються у повних сім'ях в економічно сприятливих умовах та проживають в районах з низьким рівнем злочинності, такий ризик буде суттєво нижчим, ніж серед осіб, які вже вчинили кримінальні правопорушення і після звільнення з установ пенітенціарної системи не змогли знайти роботу, мають шкідливі залежності та соціальне оточення кримінальної спрямованості.

Незважаючи на те, що історія кримінології як науки налічує вже більше ніж 250 років, якщо рахувати початок її створення та відокремлення від науки кримінального права від дати опублікування трактату Чезаре Беккарія «Про злочини і покарання» до сьогодні, між кримінологами точаться термінологічні спори щодо більш точного визначення тих чи інших спеціальних термінів, якими оперує ця наука. Зокрема, одна з таких кримінологічних дискусій відбувається навколо

розмежування термінів, які характеризують різні аспекти діяльності держави та суспільства, спрямовану на протидію злочинності.

Слід зазначити, що одна з проблем розмежування термінів виникає у зв'язку з тим, що буквальний лінгвістичний переклад того чи іншого терміну не завжди повною мірою дає можливість перенести його зміст з однієї мови в іншу. Так, С.В. Якімова звертає увагу на суттєву різницю у змістовному (етимологічному, тлумачному) значенні перекладеного з російської слова «предупреждение» та українського «попередження» та значення цього слова, яке наводиться у Великому тлумачному словнику української мови. А саме, слово «попередження» при перекладі з російської слова «предупреждение» має значення «сповіщення», а в українській мові це слово має більш широке змістовне значення. В результаті С.В. Якімова доходить висновку, що терміни «запобігання» та «попередження» в українській мові вживаються як синоніми та їхня етимологічна спорідненість дозволяє використовувати їх як рівнозначні. Незважаючи на це, в сучасній українській кримінології відсутній спільний підхід щодо вживання цих термінів чи то як синонімів, чи то як термінів, які мають різне значення та, відповідно, можуть визначати різні види запобіжної діяльності [1, с. 3].

Загальним терміном для визначення діяльності, націленої на протидію злочинності, яка реалізується у формі відповідних заходів залежно від стадії та суб'єктів, на яких вони спрямовані, зазвичай, у сучасній національній кримінологічній науці є термін «запобіжна діяльність». Його вживають, зокрема, такі відомі вітчизняні кримінологи, як О.М. Джужа [2], В.В. Голіна [3] та інші.

Ми розділимо терміни, які використовуються для характеристики запобіжної діяльності, на дві групи, залежно від стадії вчинення кримінальних правопорушення, на якій застосовуються заходи протидії та від складу суб'єктів, на яких вони спрямовані.

Відповідно, при визначенні кількості та характеристики стадій діяльності, спрямованої на протидію кримінальним правопорушенням, такі стадії діяльності безпосередньо залежать від того, на якому етапі вчинення правопорушень здійснюється протидія. Тут зупинимось на основних стадіях вчинення правопорушення до вчинення кримінального правопорушення, щодо якої, зазвичай, застосовується загальний термін «профілактика», та стадія після вчинення кримінального правопорушення, яка не має загального терміну. Одним з термінів, який характеризує групу заходів, які вживаються на цій стадії, є термін «стримування».

Щодо суб'єктів, на яких спрямовані заходи протидії кримінальним правопорушенням, то тут також розділимо їх на дві загальні групи це особи, які ще не вчиняли кримінальні правопорушення, та ті, які, відповідно, їх вчиняли.

Незважаючи на те, що стадії вчинення правопорушення та коло осіб розділені на дві основні групи, які видаються на перший погляд такими, що мають між собою простий лінійний зв'язок, заходи, спрямовані на протидію злочинності будуть відрізнятися.

Профілактичні заходи застосовуються до обох груп суб'єктів, а заходи стримування, як більш жорсткі та які передбачають значний ступінь втручання державних правоохоронних органів в особисте життя людини та обмеження її соціальних прав, переважно сфокусовані на особах, які вже вчиняли кримінальні правопорушення, та спрямовані на недопущення рецидивів серед таких осіб.

В цілому зазначена класифікація заходів, спрямованих на протидію вчиненню кримінальних правопорушень, відповідає та реалізує два основні підходи щодо протидії злочинності, які існували в суспільстві з прадавніх часів: профілактичному та каральному. Причому каральний підхід сформувався у суспільстві та почав застосовуватись практично ще до виникнення держави та права. Проте з часом суспільство розуміло, що каральний підхід не розв'язує проблему злочинності, адже злочини продовжували вчинятись не зважаючи на те, якими б тяжкими не були покарання за них. Саме по собі покарання не усуває кореневих причин, які призводять до злочинної поведінки. Тому у суспільстві поступово почав зароджуватись інший підхід протидії злочинності - профілактичний. Виникнення профілактичного підходу, зазвичай, відносять до періоду давньої Греції, з часів якої збереглися письмові пам'ятки, в яких були вперше описані теорії запобігання кримінальним правопорушенням через виховання та профілактику. Тобто, профілактичний підхід з самого моменту його виникнення був спрямований на усунення причин, які спонукають людей до вчинення злочинів – економічних, соціальних та інших.

Сучасна система правосуддя, яка побудована на нормах кримінального права, поєднує каральний та профілактичний підходи. Каральний підхід, як і в давні часи, застосовується до злочинців, які вже вчинили злочин, з метою покарання та запобігання подальшим злочинам. Профілактичний підхід тільки частково охоплюється кримінальним правом, адже наука кримінального права вивчає суспільні явища протиправного характеру починаючи з етапу підготовки до вчинення кримінальних правопорушень, коли в суб'єкта вже виник і він почав реалізовувати свій протиправний намір. З розвитком кримінології, важливість профілактичного підходу у протидії злочинності стала більш зрозумілою для суспільства, оскільки його переваги демонструються численними статистичними даними та їхнім кримінологічним аналізом. Замість того, щоб просто карати злочинців, люди стають більш зацікавленими у виявленні та усуненні причин злочинної поведінки. Це

допомагає створити безпечне та гармонійне суспільство, де кожна людина має можливість розвиватися та жити в достатку.

Типи заходів протидії – профілактичні та заходи стримування. Вони реалізують, відповідно, профілактичний та каральний підходи протидії злочинності. І профілактичні заходи і заходи стримування застосовуються на обох стадіях та щодо обох груп осіб, вказаних вище, але в різних пропорціях.

Література

1. Якимова С.В. Попередження чи запобігання: дискусійні питання понятійного апарату сучасної української кримінології. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 3. С. 1-9.

2. Кримінологія: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужі. Київ: Освіта України, 2020. 194 с.

3. Кримінологія: підручник / за ред. проф. В.В. Голіни і проф. Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.

УДК 343(043.2)

Богатирьов І.Г., д.ю.н., професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна

КОЛАБОРАЦІОНАЛІЗМ В УКРАЇНІ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Дослідження колабораціонізму в сучасних умовах великої війни, набуло особливої значущості в Україні, враховуючи тривалу окупацію частини її суверенних територій, що відбулася з початком російсько-української війни, поєднаної з початком малої війни 2014 року.

Варто погодитися з позицією вітчизняних вчених О. Козаченко та О. Мусиченко про те, що питання необхідності впровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність є не новим, воно розглядалося в науковій літературі ще з 2014 року, коли була анексована територія України і частина громадян опинилася на тимчасово окупованих країною-агресором територіях[1, с. 407-408].

На жаль, правової норми, котра б передбачала кримінальну відповідальність не було. Як кримінально-правове явище колабораціонізм з'явився в кримінально-правовій науці після прийняття Верховною Радою України 3 березня 2022 року Закону України № 2108-ІХ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність [2].

Водночас, запропонована законодавцем шкала покарання за таку діяльність, викликає серед вітчизняних вчених наукову дискусійною, особливо предметом обговорення є частина 1, 2 ст. 111-1 КК України. Беззаперечно, що саме велика війна в Україні побудила парламентаріїв, за підтримки вітчизняних науковців напрацювати відповідні правові механізми кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, виробити інструменти нейтралізації її криміногенних факторів та діагностувати, а також адекватно оцінити можливості соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції осіб засуджених за колабораційну діяльність.

Знання особливостей виникнення колабораційної діяльності в Україні, характеру інтенсивності її дії, протікання, є важливою складовою інформаційного забезпечення системи протидії та запобігання, що дозволяє вченим сформулювати обґрунтоване уявлення про кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче значення колабораційної діяльності, через які й реалізуються її зв'язки.

Отже, колабораціоналізм в Україні: має суто доктринальне значення для вітчизняної правової та кримінологічної науки, а також прикладну спрямованість на виконання завдань підвищення ефективності кримінально-превентивної діяльності, забезпеченням національної безпеки в цілому.

Оскільки колабораціоналізм, як суспільно-небезпечне, кримінально-правове явище, можливе лише на окупованих територіях, тому його варто розглядати як співпрацю або діяльність у добровільній, усвідомленій громадянином України допомозі ворогу, на шкоду нашої держави, або громадянам України.

Варто відзначити, що проблема колабораціоналізму в Україні є першою спробою вітчизняних вчених, привернути пильну увагу держави її інституцій, громадськості, наукових шкіл, різних галузей знань до розробки даної проблематики, оскільки наявні на даний час напрацювання в цьому напрямку, носять фрагментарний характер, викладені в межах окремих наукових тез і статей.

До речі за нашим дослідженням, співпраця громадян України з державою агресором під час окупації викликає у місцевих жителів після звільнення Збройними силами України окупованих територій, велику моральну та психологічну проблему. І це пов'язано з тими руїнами, котрі ворог залишив нам на згадку. Школи, мости, лікарні та інша життєво важлива інфраструктура, котра залишається недіючою і на її відновлення може піти багато років.

Крім вищезазначеного, окупант відступаючи залишив нам також і моральну і психологічну спадщину на загоювання якою потрібен час. Це колабораціоналізм, котрий за нашим дослідженням має відкриту і закриту форму прояву.

І якщо про відкрити ми можемо говорити по результатам обвинувальних вироків, які вступили в законну силу, то про закрити форму співпраці з ворогом, ми можемо тільки догадуватися, оскільки латентна прихованість у неї присутня. Що підтверджує нашу гіпотезу про те, що таких людей в Україні залишилося дуже багато, і вони не покидають надію «руського міра». Висновки:

1) дослідження колабораціоналізму в Україні варто розглядати, як фундаментальну сучасну кримінально-правову та кримінологічну проблему, оскільки саме вона становить загрозу для безпеки всіх сфер життєдіяльності суспільства, створює істотні умови соціальної напруги в країні, поширює у всіх регіонах злочинну мотивацію. І хоча *колабораціоналізму* не в повній мірі піддається статистичному виміру, держава, на жаль, не до кінця оцінює її соціальну небезпеку;

2) колабораціонізм підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому доповнення Кримінального кодексу України статтею 111-1 КК України є доречним і обґрунтованим [3, с. 62].

3) обґрунтовується позиція щодо неефективності призначення судом до особи (калоборанта) ст. 111-1 КК України, єдиного покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю, а тому підтримуючи позиції інших вітчизняних вчених пропонується передбачити в частинах 1 та 2 ст. 111-1 КК України такі альтернативні покарання, як: штрафу або громадські роботи.

Література

1. Козаченко О., Мусиченко О. Окремі аспекти застосування кримінально-правових заходів за колабораційну діяльність в Україні, передбачену ч. 1. ст. 111 КК України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 407-408.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 10.07.2023).

3. Богатирьов І.Г. Кримінально-правові та кримінологічні виміри колабораційної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Публічне право. 2023. № 1(49). С. 62.

Вітомський Ю.Л., к.псн.н.,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна
Бондаренко С.Ю.,
Національна академія СБ України, м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ТА МЕТОДІВ ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТУ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Перетин психології та філософії в контексті застосування сили правоохоронними органами та деескалації конфліктів є глибокою темою, яка заглиблюється в сутність влади, моралі та людської природи. В її основі лежить протиріччя між необхідністю підтримувати порядок і захищати суспільство та імперативом поваги до гідності і прав особистості. З філософської точки зору, застосування сили правоохоронними органами ставить питання про природу влади та її легітимність. У правовому суспільстві держава делегує правоохоронним органам повноваження захищати ці закони і забезпечувати безпеку своїх громадян. Однак ця влада не є абсолютною і повинна використовуватися стримано та підзвітно. Філософи протягом всієї історії, від Гоббса до Ролза, дискутували про межі державної влади та суспільний договір, що лежить в її основі [1, с. 92-93].

Етичні міркування виходять на перший план при розгляді питання про застосування сили. Принцип пропорційності вимагає, щоб рівень сили, яку застосовують правоохоронні органи, був співмірним із загрозою, але визначення того, що є пропорційною відповіддю, може бути складним і суб'єктивним. Крім того, етичний імператив надання пріоритету ненасильницьким засобам вирішення конфліктів підкреслює важливість методів деескалації. У зв'язку з цим постає питання про моральну відповідальність офіцерів за вичерпання всіх мирних можливостей перед застосуванням сили, а також про етичні наслідки психологічного впливу сили як на офіцерів, так і на тих, з ким вони стикаються. З психологічної точки зору, розуміння динаміки конфлікту і насильства має вирішальне значення для правоохоронців. Вони повинні враховувати такі фактори, як емоційні стани, моделі комунікації та динаміку влади, щоб ефективно деескалувати напружені ситуації. Однак сама природа їхньої професії також може впливати на їхнє сприйняття та реакцію, що призводить до упередженості, стресу та моральних дилем. Таким чином, глибоке розуміння людської поведінки та пізнання має важливе значення для

розвитку емпатії, комунікації та навичок вирішення конфліктів серед офіцерів.

Дійсно, психологія застосування сили та методів деескалації конфліктів правоохоронцями глибоко занурюється у складнощі людської поведінки, динаміку влади та етичну відповідальність, пов'язану з підтриманням суспільного порядку. По суті, ця тема спонукає нас дослідити складний взаємозв'язок між агресією, емпатією та прийняттям моральних рішень у контексті правоохоронної діяльності. Центральним для розуміння психології сили є визнання багатогранної природи людської агресії. Правоохоронці часто стикаються з ситуаціями високого рівня стресу, коли напруженість зростає, а емоції спалахують. За таких обставин інстинктивною реакцією може бути відповідь на агресію силою, що підживлюється фізіологічним збудженням і первинним прагненням до самозбереження. Однак глибше розуміння психології вчить нас, що агресія зумовлена не лише зовнішніми стимулами, але й внутрішніми факторами, такими як когнітивна оцінка, емоційна регуляція та соціальні норми.

В умовах конфлікту перед правоохоронцями стоїть завдання дотримуватися тонкого балансу між напористістю та стриманістю. Ефективна деескалація конфлікту вимагає не лише вміння керувати власними емоціями, але й розпізнавати та реагувати на емоції інших. Це вимагає високого рівня емоційного інтелекту, емпатії та комунікативних навичок. Використовуючи активне слухання, емпатичну оцінку та неконфронтаційну мову, офіцери можуть розрядити напружену ситуацію та налагодити взаєморозуміння з людьми у кризових ситуаціях. Однак застосування сили не можна повністю відокремити від її етичних наслідків. Кожне застосування сили має певну моральну вагу, оскільки воно являє собою владу над іншою людиною. Етичне прийняття рішень у правоохоронній діяльності вимагає вдумливого розгляду таких принципів, як пропорційність, необхідність і найменша шкода. Офіцери повинні критично оцінювати рівень загрози, наявні альтернативи силі та потенційні наслідки своїх дій як для окремих осіб, так і для суспільства в цілому.

Крім того, психологія сили змушує нас протистояти системним факторам, які формують поведінку поліції та її взаємодію з населенням. Такі питання, як прихована упередженість, інституційна культура та системна нерівність, можуть впливати на те, як сила застосовується та сприймається в правоохоронних органах. Вирішення цих проблем вимагає постійного навчання, механізмів підзвітності та залучення громадськості, спрямованих на зміцнення довіри та легітимності, а також зміцнення довіри до правоохоронних органів. Розмірковуючи над психологією застосування сили та деескалації конфліктів правоохоронцями, ми

стикаємося з глибокими питаннями про владу, мораль і людську гідність. Це вимагає цілісного підходу, що поєднує психологічне розуміння з етичними принципами та міркуваннями соціальної справедливості. Зрештою, мета полягає не лише в тому, щоб зменшити безпосередні ризики, пов'язані з конфліктом, але й сприяти довгостроковому добробуту і безпеці як офіцерів, так і громад, яким вони служать.

Розглядаючи психологію та філософію застосування сили та деескалації у правоохоронній діяльності, ми стикаємося з фундаментальними питаннями про природу справедливості, влади та людського буття. Це вимагає нюансованого підходу, який визнає складність роботи поліції в різноманітному та динамічному суспільстві, водночас підтримуючи цінності справедливості, співчуття та поваги до людської гідності. Зрештою, метою є не лише підтримання порядку та безпеки, але й розвиток культури підзвітності, емпатії та взаєморозуміння між правоохоронцями та громадами, яким вони служать.

Література

1. Gerber M.M. & Jackson J. (2017). Justifying violence: legitimacy, ideology and public support for police use of force. *Psychology, crime & law*, 23(1), 79-95.

УДК 343.102(043.2)

Гольдберг Н.О., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТІ УЧАСТІ ОСІБ, ЩОДО ЯКИХ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, У ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Сьогоднішнє суспільство стикається зі значними викликами у сфері захисту прав та свобод людини, забезпеченні справедливості у сфері протидії злочинності. Одним із складних питань, яке потребує уважного розгляду та обговорення, є можливість участі осіб, щодо яких вирішується питання про застосовуються примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ), у проведенні слідчих (розшукових) дій.

Законодавець у ст. 506 КПК України закріпив, що особа, стосовно якої вирішується питання про застосування до неї примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи,

та здійснює їх через законного представника, захисника [1]. Тобто, фактично, осіб, щодо яких здійснюється провадження щодо застосування до них ПЗМХ, законодавець прирівняв до підозрюваних, обвинувачених. Аналізуючи зазначену законодавчу норму, можна зробити висновок, що цю категорію осіб практично було усунуто від участі в досудовому розслідуванні, адже всі права за них здійснює законний представник, захисник.

Варто зазначити, що не всі права підозрюваного, обвинуваченого відповідають процесуальному статусу особи, щодо якої вирішуються питання про застосування ПЗМХ. З цього приводу Д. О. Шингарьов зазначає, що «процесуальний статус особи, стосовно якої передбачається застосування ПЗМХ або вирішувалося питання про їх застосування не ототожнюється зі статусом підозрюваного та обвинуваченого» [2, с. 4]. Такі права підозрюваного, обвинуваченого як, знати у чому їх підозрюють, обвинувачують або давати свідчення з приводу підозри, пред'явленого обвинувачення, заперечувати проти обвинувачення, давати показання щодо пред'явленого обвинувачення тощо, повністю суперечать статусу осіб, щодо яких здійснюється кримінальне провадження про застосування ПЗМХ. У зв'язку з цим, має сенс законодавчого закріплення прав цієї категорії осіб в окремій спеціальній нормі. Закріплення конкретних суб'єктивних прав дозволить правозастосовним органам краще розуміти межі можливої поведінки в кримінальному провадженні. Це, в свою чергу, зобов'яже слідчих, дізнавачів, прокурорів і суддів твердо й беззаперечно дотримуватися цих прав та забезпечувати всі необхідні умови для їх дотримання.

Незважаючи на те, що на сьогоднішній день кримінальний процесуальний закон визнав можливість здійснення особами, щодо яких здійснюється провадження про застосування ПЗМХ, прав підозрюваного, обвинуваченого в залежність від їхнього психічного стану, на практиці залишається велика кількість питань, що стосуються як порядку провадження слідчих (розшукових) дій за участю цієї категорії осіб, так і подальшої оцінки результатів цих дій, проведених за їхньою участю. Адже, показання таких суб'єктів можуть мати величезне значення при здійсненні доказуванні у кримінальних провадженнях, тим паче, що психічні розлади вельми нестабільні.

Особа може бути визнана неосудною на момент вчинення кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України, проте в повному об'ємі усвідомлювати те, що відбувалося, на момент здійснення кримінального провадження. Водночас слід враховувати, що особа може захворіти на психічний розлад, який позбавляє її можливості усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій, після вчинення злочину.

На практиці можлива ситуація, коли необхідно провести невідкладні слідчі (розшукові) дії за участю зазначених осіб до проведення психіатричної експертизи, а також отримання медичного документу.

Здається практично виправданим, що в цій ситуації ті слідчі (розшукові) дії, які не потребують активної участі особи, що страждає на психічний розлад (у тому числі такий, що виключає осудність), можна проводити, не чекаючи отримання слідчим, дізнавачем, прокурором зазначених раніше медичних документів. Варто передбачити можливість пред'явити таку особу для впізнання, провести її особистий обшук, огляд, отримати в неї зразки для порівняльного дослідження тощо. Проте, неприпустимо проводити слідчі (розшукові) дії, що вимагають реалізації інтелектуально-вольового моменту. До таких дій слід віднести допит, одночасний допит двох та більше осіб, слідчий експеримент тощо.

Підводячи підсумок, варто акцентувати увагу на необхідності розробки чітких та комплексних нормативних механізмів, які регулюватимуть участь осіб, щодо яких вирішується питання про застосування ПЗМХ, під час досудового розслідування.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://kodeksy.com.ua/kpku-2012.htm> (дата звернення: 06.02.2024).

2. Шингарьов Д.О. Особливості проведення допиту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру на стадії досудового розслідування. Теорія і практика правознавства. 2016. Вип. 1 (9). С. 1-18. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/64257-Article%20Text-143047-1-10-20160516.PDF> (дата звернення: 06.02.2024).

УДК 342.9:347.7:340.5:336.1:336.7(043.2)

Грицай С.О., к.ю.н., доцент,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИЗНАЧЕННІ ПРАВОВОЇ СУТНОСТІ І ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ ТА КРИПТОВАЛЮТА

Правова наука, як основний регулятор суспільних відносин, повинна об'єктивно і вчасно висвітлювати сучасні зміни у них, у тому разі і реагувати на нові відносини у сфері новітніх цифрових технологій. Саме вони є серйозним викликом законодавцеві, бо з кінця ХХ століття, саме вони з неймовірно величезною швидкістю змінюють усе наше сучасне суспільство. Належне врегулювання термінології предмету дослідження, як віртуальні активи або як більш знайома назва криптовалюти, є однією з

осново-полягаючи в успішності їх подальшого регулювання на законодавчому рівні.

Встановлено коло законодавчих актів України які на початок 2024 року містять згадування або визначення поняття «віртуальні активи», «криптовалюта», «криптоактиви» і інші тотожні їм, і такими є: Закон України № 2074-IX від 17.02.2022 р. «Про віртуальні активи», який на початок 2024 року ще не набрав чинності [4]; Закон України № 361-IX від 06.12.2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [6]; Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. [5]; Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р. [9]; Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. [1], Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. [2], Цивільний кодекс України [8]; та офіційні роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції [3; 7], Податкової адміністрації України. Для аналізу ми візьмемо до уваги тільки нормативні-акти, які мають силу закону, а не роз'яснення того чи іншого державного органу.

На початку визначимо законодавчі акти де міститься визначення понять що нами досліджуються:

Закон 2074-IX, який містить визначення та правову природу «криптовалют» не набрав чинності, а тому його визначення не може бути прийнято як нормативне;

Закон №361-IX як ще один з законів, що містить (1) визначення поняття «віртуальні активи», тільки натякаючи на правову природу, як «нематеріальну» форму (цифрову).

Інші нормативно-правові акти України не дають визначення поняття, і тільки де-які відносять їх до тих чи інших груп активів, або навіть прямо чи фрагментарно вказують на їх правову природу:

Закон України «Про запобігання корупції» не містить визначення «криптовалют», а тільки відносить їх до нематеріальних активів;

Цивільний процесуальний кодекс України, не дає визначення «криптовалют», але ототожнює «актив» з «криптовалютою» та відносить їх до «нематеріальних»;

Кримінальний кодекс України, не дає визначення «криптовалют», але відносить їх до «нематеріальних активів»;

Кримінальний процесуальний кодекс України не дає визначення «віртуальним активам» але ототожнює їх з «майном» та надає право накладати на них арешт.;

Цивільний кодекс України не дає визначення «віртуальним активам» і відносить їх до «цифрової речі» у складі матеріальних благ (!).

Окрім наявних розбіжностей у визначенні правової природи віртуальних активів: від «нематеріальних» до «річчі». Також виникає когнітивний дисонанс, коли у ч.10 ст.170 Кримінально-процесуального кодексу, яка має назву «Накладення арешту на майно» ідеться мова про накладення арешту на «віртуальні активи», з огляду на те, що: 1) у Кримінальному кодексі України ідеться мова про «криптовалюту», а не про «віртуальні активи», 2) і їх визначено Кримінальному кодексі, як «нематеріальні» активи.

А у розумінні виконання Закону України «Про запобігання корупції», особи на яких поширюються його дія, повинні вказувати в своїй декларації інформацію щодо наявності «криптовалюти» незважаючи на відсутність визначення поняття «криптовалюта» на законодавчому рівні з одночасним визнанням їх об'єктом цивільних прав (бо в Цивільному кодексі іде мова про віртуальні активи).

Нормативно-правове поле України щодо визначення поняття та правової природи цифрових фінансових технологій, не має чіткої та ясної правової позиції щодо їх визначення і правової природи. Воно носить розкиданий та фрагментарний характер, який має ще і не узгодженість термінів: так в одних законах застосовується поняття «криптовалюта» в інших «віртуальний актив»; в одному місці їх відносять до «майна» в інших до «нематеріальних активів».

Література

1. Кримінальний кодекс України. Кодекс України. 05.04.2021. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 05.07.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 17.01.2024).
3. Роз'яснення від 29.12.2021 № 11 Питання: 129-132. Порядок заповнення. Розділ декларації XII: Нематеріальні активи. Офіційна база знань НАЗК. Роз'яснення від 29.12.2021 № 11 Питання: 129-132. 30.12.2021. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/deklaruvannya/hii-nematerialni-aktyvy/> (дата звернення: 25.07.2022).
4. Про віртуальні активи. Закон України. 17.02.2022. № 2074–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 15.04.2022).
5. Про запобігання корупції. Закон України. 14.10.2014. № 1700–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18> (дата звернення: 22.07.2022).
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України. 06.12.2019. № 361–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 09.05.2022).
7. Про затвердження форми декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування. Наказ НАЗК. 23.07.2021. № 449/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0987-21> (дата звернення: 23.07.2022).

8. Цивільний кодекс України. Закон України. 16.01.2003. № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 16.04.2022).

9. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України. 18.03.2004. № 1618–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 14/03/2023).

УДК 341.326.15(043.2)

Гученко К.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Київ, Україна

ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЗЕРТИРСТВО В ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Гармонізація кримінальної відповідальності за вчинення злочину дезертирство в транснаціональних правових системах є складним завданням через наявність різних правових систем і культурних контекстів. Дезертирство, відповідно до ст. 408 КК України, є самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу [1]. Зусилля з гармонізації кримінальної відповідальності за дезертирство можуть здійснюватися різними шляхами. Міжнародні угоди можуть встановлювати загальні стандарти боротьби з дезертирством, гарантуючи, що держави-учасниці погоджуються з визначенням дезертирства і покараннями, пов'язаними з ним. Наприклад, Женевські конвенції містять конкретні положення щодо поводження з дезертирами під час збройних конфліктів. Регіональні організації, такі як Європейський Союз або Африканський Союз, можуть працювати над гармонізацією законів, що стосуються дезертирства, між своїми державами-членами. Це може включати в себе прийняття спільних директив або положень, які встановлюють узгоджені правила для вирішення проблеми дезертирства в регіоні. Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй або Міжнародний кримінальний суд, можуть розробляти типові закони або керівні принципи, які держави-члени можуть використовувати як основу для гармонізації своєї правової

бази щодо дезертирства. Ці типові закони можуть містити вказівки щодо визначення дезертирства, встановлення відповідних покарань і забезпечення належних процесуальних прав для осіб, звинувачених у дезертирстві.

Країни можуть укласти двосторонні або багатосторонні угоди для координації своїх підходів до дезертирства, в тому числі угоди про екстрадицію осіб, звинувачених у дезертирстві, які втекли до інших країн. Механізми судового співробітництва, такі як договори про взаємну правову допомогу, можуть сприяти обміну інформацією і доказами у справах про дезертирство, що уможлиблює більш ефективне переслідування дезертирів за кордоном.

Однак досягнення повної гармонізації кримінальної відповідальності за дезертирство в транснаціональних правових системах залишається складним завданням через відмінності в правових традиціях, культурних нормах і політичних міркуваннях між країнами. Крім того, деякі юрисдикції можуть надавати пріоритет іншим цілям, таким як захист прав людини або сприяння примиренню, що може впливати на їхній підхід до вирішення проблеми дезертирства. Загалом, хоча зусилля з гармонізації можуть сприяти узгодженості і співпраці у вирішенні проблеми дезертирства на міжнародному рівні, вони повинні враховувати складнощі правового плюралізму і поважати суверенітет окремих держав при визначенні своїх правових рамок для вирішення проблеми дезертирства. Гармонізація кримінальної відповідальності за дезертирство в транснаціональних правових системах знаходиться на перетині філософії, права і міжнародних відносин, ставлячи складні питання про справедливість, суверенітет і права людини. Це дослідження вимагає глибокого вивчення як філософських принципів, так і правових механізмів, які допоможуть розібратися в складнощах транскордонного дезертирства.

З філософської точки зору, гармонізація кримінальної відповідальності за дезертирство відображає пошук універсальних принципів справедливості, які виходять за межі національних кордонів. Філософи протягом всієї історії розмірковували над природою дезертирства, ставлячи під сумнів, чи є воно зрадою обов'язку, порушенням суспільного договору або утвердженням індивідуальної автономії. Платон у «Державі» розмірковував про обов'язки громадян перед державою, а Іммануїл Кант у «Метафізиці моралі» обмірковував моральні наслідки відмови від своїх зобов'язань [2, с. 115-120; 3, с. 297]. Ці філософські дослідження створюють основу для розуміння дезертирства не лише як юридичного правопорушення, але й як моральної проблеми, що має наслідки для людської гідності та суспільного ладу. У сфері права гармонізація кримінальної відповідальності за дезертирство

стикається з проблемами узгодження різних правових традицій, культурних норм і політичних інтересів. Транснаціональні правові системи охоплюють мозаїку правових рамок, від загального до цивільного права, кожна з яких має свій власний підхід до визначення дезертирства і переслідування за нього. Женевські конвенції та інші міжнародні договори створюють певну спільну основу, встановлюючи принципи поведінки з дезертирами під час збройних конфліктів, проте існують значні розбіжності в тому, як окремі держави тлумачать і застосовують ці принципи.

Отже, гармонізація кримінальної відповідальності за дезертирство в транснаціональних правових системах втілює конвергенцію філософського пошуку і правового прагматизму, відображаючи одвічне прагнення людства до справедливості в умовах розмаїття і розбрату. Незважаючи на те, що зберігаються величезні виклики, прагнення до гармонізації свідчить про відданість принципам підзвітності, справедливості та гідності без кордонів, створюючи більш справедливий і рівноправний світ для нинішнього і майбутніх поколінь.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 29.01.2024).
2. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.
3. Kant Immanuel. Foundations of the Metaphysics of Morals. In: Seven masterpieces of philosophy. Routledge, 2016. P. 277-328.

УДК 343.9(043.2)

Дідківська Г.В., д.ю.н., професор,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ КІБЕРПОЛІЦІЇ

Сучасні можливості доступу до інформаційних технологій, особливо їх стрімкий розвиток у всьому світі, дедалі активніше застосовуються у всіх сферах життєдіяльності. Стрімке поширення сучасних технологій видозмінює соціум, надаючи соціальному та людському розвитку нових можливостей, що у свою чергу, спонукає злочинців також звертати увагу на ІТ-сектор, використовувати її потенціал у злочинній діяльності.

У нашій державі законодавством про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні визначено та встановлено розмежування повноважень державних органів у сфері охорони кібербезпеки. Так, Національна поліція України забезпечує охорону прав і свобод людини і

громадянина, інтересів суспільства і держави від кіберзлочинності; забезпечує заходи із запобігання, виявлення, припинення кіберправопорушень, здійснюють інформування про безпеку в кіберпросторі.

Як приклад, проведено міжнародну поліцейську операцію, відносно учасників злочинного угруповання, які під брэндами понад 10 компаній, під виглядом торгівлі цінними паперами (акції, облігації, ф'ючерси, опціони) на фінансових ринках, шахрайським шляхом заволодівали коштами громадян Швеції, Нідерландів, Німеччини, Латвії, Іспанії, та інших країн Європи. Встановлено, що від діяльності компаній завдано загального збитку фізичним особам на 70 млн. доларів США. Проведеними заходами встановлено IP-адреси, та ряд осіб які безпосередньо здійснюють злочинну діяльність в даних компаніях та працюють в так званих колл-центрах на території України. Також, кіберполіцейські спільно із правоохоронцями інших держав провели операцію щодо розслідування незаконних дій користувачів домену, який надавав шахраям послуги спуфінгу. У такий спосіб зловмисники могли змінювати номер телефону, щоб це виглядало так, ніби телефонує банк і в той же час дозволяє роботизованому голосу читати сценарій. Обидві ці служби використовуються для введення в оману та спонукання особи до введення одноразового паролю (ОТР) у власному телефоні. Пароль перехоплюється та передається зловмиснику, який отримує можливість контролювати банківський рахунок. За період здійснення протиправної діяльності за допомогою послуги спуфінгу тільки цей домен (50 тис. користувачів) надав можливість «заробити» 3,5 млн. фунтів стерлінгів на підписах. Збитки понад 4,5 тис. ошуканих осіб склали 43 млн. фунтів стерлінгів. Діяльність зазначеного домену припинено. До проведення міжнародних поліцейських операцій залучалися колеги з правоохоронних органів США, Великобританії, Бельгії, Казахстану та інших держав. Загальна сума збитків спричинених діяльністю транснаціональних хакерських угруповань склала понад 120 млн. доларів США. Припинено діяльність низки так званих Call-центрів, вебресурсів, серверів за допомогою яких здійснювалось розповсюдження шкідливих програмних засобів, вилучено комп'ютерне та серверне обладнання [1].

Згідно статті 6 Закону, поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Вказаний принцип гарантується насамперед, статтею 8 Конституції України, відповідно до положень якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на

основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Наступний принцип діяльності Національної поліції – дотримання прав і свобод людини (стаття 7 Закону України «Про Національну поліцію»). Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. У статтях 23 та 24 Основного Закону України також встановлено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [2].

На сьогодні можна погодитись, що злочинам які чинять посягання на електронне управління, електронне банківське обслуговування, електронну комерційну діяльність та інші держава має протипоставити надсучасні технології протидії. Оскільки, високотехнологічні провідні галузі є найважливішим фундаментом правової держави, утвердження принципу соціальної справедливості, захисту прав і свобод громадян то вони потребують першочергового захисту від кібератак.

Наступне, сучасні виклики і загрози, перш за все гібридні, обумовлені впливом комплексу соціально-демографічних, економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних чинників здебільшого пов'язані з воєнною агресією РФ, вимагають посиленого системного реагування, сучасного реформування органів влади, особливо правоохоронних органів, серед яких значна роль відводиться Національній поліції України.

Саме на її підрозділ, Департамент кіберполіції Національної поліції України як міжрегіональний територіальний орган зі статусом юридичної особи публічного права, покладаються основні сподівання щодо охорони кіберпростору та протидії кіберзлочинності.

Література

1. Звіт про результати роботи Департаменту кіберполіції у 2022 році. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/zvit-pro-rezultaty-roboty-departamentu-kiberpolicziyi-u--roczni-969/> (дата звернення 22.01.2024).

2. Береза В.В. Принципи діяльності департаменту кіберполіції національної поліції України: теоретико-правові аспекти. *Forum Prava*. 2017. № 5. С. 44–48.

Дрижакова Д.Ю.,
директор Товариства з обмеженою відповідальністю
«Юридична компанія «Пріма лідер груп»,
здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ (АВТОМАТИЗОВАНИХ), ЕЛЕКТРОННИХ, КОМУНІКАЦІЙНИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ, ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

З метою ґрунтовного дослідження кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних, комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, визначення шляхів подальшого розвитку, удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері потрібно розглянути законотворчу діяльність іноземних держав і вивчити кримінально-правові норми деяких зарубіжних країн, що встановлюють відповідальність за подібний злочин, а також відповідні положення міжнародного права.

Так, згідно зі 17 Основного Закону захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної й інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.

Ключовим різностороннім міжнародним документом з кібербезпеки є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція), прийнята Радою Європи у 2001 році та ратифікована Законом України від 7 вересня 2005 року № 2824-IV [1]. У цій Конвенції наведена класифікація комп'ютерних злочинів і рекомендації органам влади держав щодо боротьби з цими злочинами.

Для реалізації кримінально-правових норм в процесі протидії кіберзлочинності законодавцям країн-членів ЄС необхідно було внести зміни до кримінально-процесуального законодавства та профільних законів, які регламентують оперативно-розшукову діяльність і діяльність у сфері електронних комунікацій у частині, що стосується процесуальних прав органів дізнання та слідства, фіксації доказів в електронній формі, проведення обшуків і вилучення ЕОМ, систем та мереж, а також інформації, яку вони містять [2].

Серед універсальних міжнародно-правових документів, окрім згаданої Конвенції, вирізняємо Довідник ООН із запобігання і контролю злочинності, пов'язаної з комп'ютерами, 1995 рік; Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 рік. Одним із перших міжнародних документів у боротьбі з кіберзлочинністю є «Мінімальний список» правопорушень у цій сфері, прийнятий Європейським комітетом з проблем злочинності Ради Європи у 1990 році, який передбачав наступні злочини: комп'ютерне шахрайство, комп'ютерний підлог, пошкодження комп'ютерної інформації чи програм, комп'ютерний саботаж, несанкціонований доступ до комп'ютерних систем, несанкціоноване перехоплення інформації, несанкціоноване копіювання захищених комп'ютерних програм, незаконне виготовлення топографічних копій. Згодом ця класифікація злочинних посягань була скорегована Конвенцією 2001 року. З метою протидії міжнародній кіберзлочинності, а також для координації діяльності правоохоронних органів країн світу такі злочини класифікуються за кодифікатором міжнародної кримінальної поліції Генерального Секретаріату Інтерполу, який з 1991 року інтегровано в автоматизовану систему пошуку, і сьогодні він доступний підрозділам Національних центральних бюро Інтерполу більшості країн світу, зокрема, й НЦБ Інтерполу МВС України [3].

Ще одним важливим документом у забезпеченні кібербезпеки на міжнародному рівні є Директива про безпеку мереж та інформаційних систем (The Directive on security of network and information systems (NIS Directive)), ухвалена Європейським парламентом у 2016 році.

Зважаючи на важливість процесів у кіберпросторі та зростання кіберзагроз у цій сфері, світові держави розробляють свої стратегії кібербезпеки та відповідне національне законодавство.

Законодавство про кримінальну відповідальність за несанкціонований доступ до комп'ютерних мереж в різних країнах світу суттєво відрізняється. Не у всіх державах воно в належній мірі адаптоване до постійно зростаючих потреб посилення кримінально-правової охорони правовідносин, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій та інформації. Вивчення накопиченого в інших країнах законодавчого досвіду дозволить виробити пропозиції щодо вдосконалення норм Кримінального кодексу України в частині забезпечення безпеки використання комп'ютерної інформації.

Аналіз суб'єктивних ознак складів несанкціонованого доступу, закріплених у КК зарубіжних держав, показує наступне. По відношенню до суб'єктивної сторони можна говорити, що більшості вивчених КК мало місце вказівка на умисну форму вини. Таким чином, можна говорити про практично повну уніфікацію кримінального законодавства у цьому плані. Необережна форма вини зустрічається набагато рідше в кваліфікованих

складах несанкціонованого доступу, причому альтернативно з умисною формою вини (КК Бельгії).

Що ж стосується суб'єкта досліджуваного злочину, то таким в більшості випадків є фізична осудна особа.

Таким чином, незважаючи на те, що несанкціонований доступ знайшов законодавче закріплення в кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних держав, відсутній уніфікований підхід до опису ознак складу даного злочину. Відсутність одноманітного підходу до криміналізації несанкціонованого доступу не сприяє ефективній протидії даного злочину.

Література

1. Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

2. Присяжнюк М.М. Організаційно-правові основи забезпечення кібербезпеки. Київ: Вид-во Ліра К, 2023. С. 194-195.

3. Саєнко М.І., Савела Є.А., Тополянський Ю.Ю. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності та кібершахрайству. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/74.pdf>.

УДК 343.352(043.2)

Дякур М.Д., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ (ст. 369-2 КК УКРАЇНИ)

Стаття 369-2 КК України «Зловживання впливом» передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч.1).

Кримінальне протиправне діяння, що передбачене ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК, є досить складним для розуміння та застосування. Норма ст. 369-2 КК є результатом імплементації ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією і ст. 18 Конвенції ООН проти корупції. Однак, така імплементація є далекою від досконалості, що повсякчас створює проблеми для правозастосування [1, с.195].

В.М. Киричко, зазначає, що за ч.1 ст. 369 КК України суб'єктом визнається будь яка особа фізична осудна особа, яка досягла 16-річного

віку. Саме така особа несе кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди особі, яка є суб'єктом злочину, передбаченого ч.2 цієї статті, і пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (остання визначена у примітці до цієї статті). Водночас існує проблема визначення кола суб'єктів злочину, передбаченого ч.2 ст.369-2 КК України. Тобто йдеться про тих осіб, які несуть відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозицію чи обіцянку здійснити вплив на надання такої вигоди. І таким суб'єктом за ч.2 ст.369-2 КК України може бути службова особа або особа, яка надає публічні послуги [3, с.39].

Автори науково-практичного коментаря кримінального кодексу зазначають, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України – загальний, а кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК України, – спеціальний. Особливостями цього спеціального суб'єкта є дві кумулятивні ознаки: 1) особа не наділена статусом службової особи; і 2) вона має реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [2, с. 1177-1178].

В. Навроцький зазначає, що суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України загальний, адже: по перше, відсутні будь-які вказівки з приводу суб'єкта у тексті ст. 369-2 КК; по друге, у міжнародно-правових актах, які послужили підставою доповнення КК статтею про зловживання впливом та які передусім мають братись до уваги у разі здійснення телеологічного (цільового) тлумачення ст.369-2 КК, вказується на те, що суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка особа; по третє, фактична можливість здійснення неправомірного впливу залежить від індивідуальних стосунків між людьми, а не від їхнього соціального чи правового статусу; наявність додаткових ознак в осіб, які притягаються до відповідальності за ч. 2 (ч. 3) ст. 369-2 КК у конкретних випадках, не свідчить про те, що відповідні ознаки є обов'язковими для всіх суб'єктів розглядуваного злочину [4, с.173-176].

Також варто зазначити, що об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду при розгляді справи № 554/5090/16-к у постанові зазначає, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, є будь-яка фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності на момент його вчинення, яка, за усвідомленням того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на

виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. За відсутності змістовної складової примітки ст. 369-2 КК через посилання в ній на пункти 1 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», що втратив чинність на момент вчинення злочину, правозастосовник має підстави вважати поняття «особа, уповноважена на виконання функцій держави» оціночним і встановлювати його зміст за правилами вузького підходу до тлумачення, де належність слідчих до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з огляду на їх правовий статус і повноваження не викликає сумнівів [5].

Таким чином, питання щодо суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України залишається досить складним для розуміння та застосування. Тому, його дослідження сприятиме системному розумінню і вирішенню проблеми визначення суб'єкта зловживання впливом, в науці кримінального права, а також на законодавчому та правозастосовному рівнях.

Література

1. Тома М.Г. «Торгівля впливом» чи «Зловживання впливом» – проблеми кваліфікації. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 2(20). С. 195-209.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-е вид. переробл. та допов. Київ: Дакор, 2018. 1360 с.
3. Киричко В.М. Проблема визначення суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК України) та її вирішення. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 38-46.
4. Дудоров О.О., Житний О.О., Задоя К.П. та ін. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 464 с.
5. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.

УДК 342.9(043.2)

Залуговська Г.П., старший викладач,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ ПРОБАЦІ В УКРАЇНІ

Реформування пенітенціарної системи в Україні має велике значення для забезпечення безпеки суспільства та держави, а також є обов'язковою

передумовою вступу нашої держави до Європейського Союзу. Саме тому нині, незважаючи на війну, в нашій державі триває реформування пенітенціарної системи України.

В пенітенціарній системі протягом останніх років вдалося досягти запровадження пробації (моделі здійснення альтернативних заходів та санкцій), яка передбачає поєднання нагляду та надання підтримки (соціальної, психологічної тощо) для забезпечення виправлення засуджених, і їх повернення до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [1].

Відповідно до чинного законодавства пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. До суб'єктів пробації належать: засуджені, щодо яких за рішенням суду та відповідно до закону застосовуються наглядові, соціально-виховні заходи; обвинувачені, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь [2].

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. А виконання завдань пробації покладається на персонал органу пробації [2].

А, отже, на персонал пробації покладається низка важливих для України завдань та функцій, зокрема здійснення наглядових заходів та виховного впливу щодо суб'єктів пробації, виконання альтернативних видів покарань, а також забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених.

Разом з тим, реформування пенітенціарної системи супроводжується не тільки позитивними досягненнями, але й новими викликами у сфері пробації.

У лютому 22-річний чоловік, засуджений до п'яти років позбавлення волі (за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень матері), звільнений від відбування покарання з випробуванням, прибув для реєстрації до підрозділу, уповноваженого органу з питань пробації, і здійснив напад на 44-річну працівницю пробації [3].

Надзвичайна подія трапилася під кінець робочого дня (близько 17 години). 22-річний засуджений, який напередодні пропустив заплановану реєстрацію, з'явився до інспектора «Центру пробації», підійшов до робочого місця працівниці (жінка перебувала одна у робочому кабінеті) та почав наносити удари двома ножами по голові,

тулубу та рукам. Після того колеги почули крики постраждалої та прибули до кабінету, зупинили зловмисника, а також викликали бригаду екстреної медичної допомоги і надали жінці домедичну допомогу [4].

Працівницю пробації було госпіталізовано, а зловмисника затримано представниками правоохоронних органів. Після проведення судово-психіатричної експертизи, було встановлено, що правопорушник страждає на психічні розлади. Слідчими було направлено до суду клопотання про застосування щодо правопорушника примусових заходів медичного характеру, а запобіжний захід утримання під вартою замінено на поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги [3].

Беручи до уваги вищезазначене, варто зауважити, що нині існує серйозна проблема забезпечення безпеки персоналу пробації в Україні. Персонал пробації під час виконання завдань пробації та посадових обов'язків ризикує життям і здоров'ям, тому проблема забезпечення безпеки потребує швидкого усунення шляхом реагування від держави і суспільства.

А, отже, назріла необхідність подальших досліджень у сфері забезпечення безпеки персоналу з метою визначення перспективних напрямів забезпечення безпеки персоналу пробації, та пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства, що регулює діяльність у сфері пробації в Україні.

Література

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-ii-realizatsii-u-20222024-rokakh-s1153-161222> (дата звернення: 02.02.2024).

2. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

3. Редакція «Одеське життя». Офіційний сайт. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/na-odeshhini-led-ne-zarizav-pracivnicju-pravoohoronnih-organiv-teper-cholovika-vidpravljajut-do-psihlikarni> (дата звернення: 02.02.2024).

4. Бессарабія Inform. Офіційний сайт. URL: <https://bessarabiainform.com/2023/02/v-izmaili-kolishniy-uv-yazneniy-ponivechiv-nozhami-inspektorku-probatsii-pryamo-na-robochomu-mistsi/> (дата звернення: 02.02.2024).

Ковтун О.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗМІСТ ПРИМУШУВАННЯ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ У ДИСПОЗИЦІЇ Ч. 2 СТ. 180 КК УКРАЇНИ

Диспозиція ч. 2 ст. 180 КК України «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду» складається із двох обов'язкових об'єктивних ознак кримінального правопорушення – об'єкту кримінального правопорушення, де «священнослужитель» як потерпілий є обов'язковою ознакою та об'єктивної сторони кримінального правопорушення, де «примушування» «до проведення релігійного обряду» є злочинним діянням, вчинюваним «шляхом фізичного або психічного насильства».

На нашу думку, у цьому складі злочину, термінологічний зворот «шляхом фізичного або психічного насильства» є вказівкою на спосіб вчинення злочину, а «проведення релігійного обряду» – на обстановку вчинення злочину. «Примушування» тут виступає конститутивною ознакою, тому що без неї неможлива кваліфікація даного злочину. Також, на наш погляд, воно може вчинюватися тільки у формі дії. Термін «примушування» у назві ст. 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» не згадується, тому що, на жаль, назва статті не охоплює злочин, склад якого передбачений диспозицією ч. 2.

Н. Довгань-Бочкова вважає, що примушування – це, в першу чергу, вплив на психіку, що будь-яке насильство (примус) фізичне чи психічне має на меті вплинути на психіку або свідомість потерпілого, щоб змусити його підкоритися злочинній волі суб'єкта кримінального правопорушення [1, с. 200]. Але окремі автори вважають, і треба із ними погодитись, що окрім фізичного та психічного насильства існує ще й психофізичне, як змішана форма насильства [2, с. 29], тому сполучник «або» у диспозиції ч. 2 ст. 180 не відображає усіх можливих форм примушування, доречніше було б, на нашу думку, вжити сполучники «та/або».

Термін «примушування» зустрічається у КК України 36 разів, з них – 8 разів у назвах статей, 25 разів у тексті диспозицій статей та один раз у примітці до статті. Найчастіше цей термін вживається як кваліфікуюча ознака. Так, наприклад, термінологічний зворот «шляхом примушування або обману» може використовуватися у кваліфікованому складі кримінального правопорушення як обтяжуюча обставина якогось злочинного діяння. І лише, декілька разів «примушування»

використовується як конститутивна ознака кримінального правопорушення. Зазвичай у КК України вказується, що «примушування» застосовується до певних вразливих категорій осіб (це, наприклад, малолітні, неповнолітні, вагітні жінки, священнослужителі), або осіб, які знаходяться у вразливому чи залежному стані (наприклад, підпорядкована особа, пацієнт, жертва домашнього насильства тощо).

У загальному вживанні «примушувати» означає вимагати в когонебудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання [3]. Однак, на нашу думку, у цьому складі злочину, це вимагання не просто незалежно від волі потерпілого чи бажання, а обов'язково проти його волі чи бажання, а ще й шляхом насильства.

Також, ми не погоджуємося з М.І. Мельником, який тлумачить «примушування» через «домагання» [4, с. 552]. Згідно словника української мови, домагатися – це наполегливо добиватися когонебудь, чогонебудь [3]. На нашу думку, домагання може мати й позитивну конотацію, на відміну від вимагання, яке має тільки негативне значення.

Тобто, «примушування» у ч. 2 ст. 180 КК України – це злочинна дія, яка проявляється у вигляді фізичного або психічного насильства для вимагання від священнослужителя виконання релігійного обряду незалежно від його волі чи бажання. Так, згідно до ст. 35 Конституції України свобода віросповідання, у даному випадку, і полягає у вільному виборі проводити релігійний обряд чи ні.

Причому, слід взяти до уваги, що «саме насильство може бути направлене не тільки проти особи, яку примушують, і близьких їй осіб, але і на інші зовнішні об'єкти» [2, с. 27].

У Ст. 40 КК України фізичний або психічний примус згадується як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, але, фактично, законодавець вживає поняття «примус» у значенні «насильства», тобто демонструє тотожність цих понять. Тому, у назві юридичного складу злочину «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду», вказувати на види насильства є зайвим, тому що «примушування» (на думку законодавця) і є «насильством».

Тобто, якщо, враховуючи вищезазначене, тлумачити «примушування» як спосіб вчинення кримінального правопорушення, спираючись на Постанову Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» [5], то під примушуванням священнослужителя у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України слід розуміти будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) та/або психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості

тощо) безпосередньо на самого священнослужителя або на його близьких осіб, або на будь-яких осіб і спрямовані на вимагання від нього (всупереч його волі чи бажання) провести релігійний обряд.

Література

1. Довгань-Бочкова Н. Примушування як спосіб учинення злочину. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2014. № 6. С. 199-202.
2. Комісаров А.С. *Юридична наука*. № 2 (104). 2020. С. 27-34.
3. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua> (дата звернення: 01.02.2024).
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ. 2018. 1360 с.
5. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного суду України від 27.02.2004 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

УДК 343.3(043.2)

Коломієць Н.В., д.ю.н., професор,
Лугина Є.Ю., здобувачка вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасному світі можна спостерігати такі явища, що перешкоджають зростанню рівня показників розвитку та демократії. Одним із таких негативних явищ, що міцно закріпилося в Україні, є корупція. Корупція є очевидним порушенням прав та свобод людини і громадянина, загрозою економічному зростанню, а в умовах воєнного стану — загрозою суверенітету та обороноздатності держави. Ключовою ціллю української держави в цій сфері є викорінення корупції на всіх рівнях її прояву. Тому актуальним є аналіз санкцій, впроваджених законодавством з метою протидії корупційним злочинам, які закріплені в Кримінальному кодексі України як основному законодавчому акті, що встановлює кримінальну відповідальність осіб за вчинення кримінальних правопорушень.

У системі юридичних заходів боротьби з корупцією як злочином вагоме місце належить національним та міжнародним нормативно-правовим актам. Деякі з них були ратифіковані в Україні, а отже разом з

тим держава перейняла на себе обов'язок дотримуватися міжнародних стандартів державної політики, що не допускає поширення корупції. Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року (далі – Закон), а також внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кодексу про адміністративні правопорушення України тощо. Відповідно до Закону корупція – це: «використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка чи пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ним можливостей» [1].

Попри насичену правову базу єдине поняття «корупційний злочин» в законодавстві відсутнє. Натомість в Україні застосовуються два інші взаємопов'язані терміни: корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією. Під корупційним правопорушенням в статті 1 Закону розуміється таке діяння, яке містить ознаки корупції, вчинене особою, що зазначена в ч.1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну, цивільно-правову відповідальність [1]. Поняття правопорушення, пов'язаного з корупцією, подібне до попереднього, проте відмінність є суттєвою, адже в ньому відсутні ознаки корупції, але воно порушує положення цього ж Закону, та за його вчинення може бути встановлена кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність.

Спираючись на примітку ст. 45 КК України, також можна виділити дві групи корупційних злочинів: кримінальні правопорушення, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, та кваліфікуються як корупційні у разі вчинення їх через зловживання службовим становищем; кримінальні правопорушення, які безумовно є корупційними (закріплені в статтях 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2) [2]. Тобто, корупційний злочин – передбачене КК України суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що містить ознаки корупції, а особа, що є суб'єктом корупційного злочину несе кримінальну відповідальність.

Вчинення корупційних злочинів, передбачених приміткою до ст. 45 КК України, тягне за собою кримінальну відповідальність. Але разом з цим, спираючись на зміст ст. 1 Закону, додатковим юридичним наслідком може бути дисциплінарна та/або цивільна відповідальність. Також характерною ознакою для кримінальних злочинів є те, що юридична

відповідальність наступає не лише для тієї особи, яка погоджується на вчинення корупційного злочину, а та особа, яка ініціює або пропонує його вчинити.

За вчинення окремого корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, КК України перебачено окремий вид кримінальної відповідальності у різному розмірі, із різним строком відбуття покарання тощо, що залежить від тяжкості того чи іншого кримінального правопорушення. Кримінальне покарання визначається залежно від складу вчиненого кримінального правопорушення, і мінімально може становити штраф, а максимально – позбавлення волі строком до 15 років. Додатковим видом покарання, відповідно до КК України, може бути позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Особливий суспільно-небезпечний характер корупційних злочинів підкреслюється рядом обмежень щодо застосування певних норм КК України. Ці обмеження поширюються на застосування до особи положень про звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від відбування покарання, помилування або амністії, а також інших положень, що поліпшують становище винної особи при призначенні покарання. Наприклад, до осіб, які вчинили корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, не застосовуються підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням винного з потерпілим, передачею особи на поруки, чи зміною обстановки [3].

Отже, в Україні за корупційні діяння встановлено юридичну відповідальність. Характерними юридичними ознаками кримінальної відповідальності зокрема є: відсутність єдиного поняття кримінальних корупційних злочинів, хоча воно неодноразово згадується в законодавстві; крім кримінальної відповідальності, наслідком вчинення кримінального корупційного правопорушення може бути додаткова дисциплінарна та/або цивільно-правова відповідальність; КК України передбачає різні види покарань, кожне з яких відповідає тяжкості та складу конкретного виду кримінального правопорушення; обмеження застосування статей КК України, що поліпшують становище винної особи при призначенні покарання, свідчать про значну небезпеку корупційних правопорушень для суспільства й держави, через що й вимагають впровадження жорсткіших заходів примусу.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 19.12.2023).

2. Міфтахутдінов В.С. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur->

gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravoporushennya.html (дата звернення: 19.12.2023).

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n198> (дата звернення: 19.12.2023).

UDC 343(043.2)

Kolos N.M., a student of higher education
of the first (bachelor) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific Advisor: Tarasiuk S.M., PhD in Law

STAGES OF PROSECUTORIAL SUPERVISION IN UKRAINIAN LEGISLATION IN ADOPTING EUROPEAN STANDARDS

As D. Druch notes, the object of prosecutorial supervision is generally the legality, i.e., its observance by law enforcement and penitentiary authorities, and the subject is the activity of a particular supervised body. It seems appropriate to note that the main function of the prosecutor's office is to support public prosecution in court, while prosecutorial supervision is an optional, but no less important, component of the prosecutor's competence [1].

The full list of functions to implement the prosecutor's activity is enshrined in the Law of Ukraine "On Prosecution". Pursuant to Item Part 1 Article 2 of the Law, a prosecutor is obliged to oversee adherence to laws in the execution of court decisions in criminal verdicts, as well as in the application of other coercive measures related to the restriction of personal freedom of citizens and law enforcement bodies conducting operational and investigative activities, inquiries, and pre-trial investigations. Representation of the interests of a citizen or the state in court is also included [2].

Otherwise, there had been an additional function in the old version of the Law "On Prosecution" which was adopted in 1991 [3]. This function was realized in Article 20 through the competence of prosecutors. The purpose of it was to create all the necessities for a prosecutor to maintain general supervision for the legality on the territory of Ukraine. But in this case, it allowed prosecutors to commit arbitrariness. It has been removed under obligation to remake and create an absolutely new law on prosecution. The prosecutor's office reform was compulsory for implementation by Ukraine after joining to the Council of Europe, as stated in paragraph 11 of Opinion No. 190 (1995) of the Parliamentary Assembly on the application of Ukraine for membership in the Council of Europe [1]. The main goal was to create a democratic, professional and self-governing system of prosecution bodies that is guided by

the Constitution, laws, the rule of law and leading European human rights standards [4].

V. Lipovskyi defines this prosecutorial function as an independent, specific type of state activity, which consists of the inspection by an authorized entity of a specific object, its strict observance of laws to prevent and detect violations of current legislation, human and civil rights and freedoms, while distinguishing the state and social purpose of the prosecutor [1].

To understand the full scope of possibilities for prosecutors under Article 20 a little fragment is provided. When exercising prosecutorial supervision over the observance and application of laws, the prosecutor has the right to:

- to enter the premises of state authorities and bodies of local self-government bodies, military units and headquarters, regardless of the regime established therein, enterprises, institutions and organizations regardless of the form of ownership, without special passes, where such passes are introduced;

- to demand from the state authorities, local self-government bodies, military units, state enterprises, institutions and organizations to request decisions, orders, instructions, orders and other acts and documents, to receive information on the state of legality and measures to ensure it, to have access to relevant information databases of state bodies, etc. [3].

The new law completely eliminated the following inconsistency in the status of the prosecutor's office in the field of prosecutorial supervision European standards, which is confirmed by the Opinion of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), the Directorate-General for Human Rights and the Directorate-General for Human Rights and the Rule of Law on the draft Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office", which states that the exclusion of the general supervision function from the list of functions of the prosecutor's office is the embodiment of significant progress in meeting the requirements of the Council of Europe standards [1].

The law of the 2019 version is based more on protecting the interest of individuals, their rights and freedoms in the sphere of criminal proceedings. According to Item 4 Part 1 Article 2 of the Law "On Prosecution", supervision over the observance of laws in the execution of court decisions in criminal cases, as well as in the application of other coercive measures related to the restriction of personal freedom of citizens is held. Furthermore, there are a lot of provisions in this law that directly state the importance of the prosecution in the criminal branch [2].

In conclusion, as can be seen, Ukraine has been making significant legislative improvements to align its prosecution system with European standards. This has resulted in notable advancements in the state of Ukrainian prosecution, emphasizing the protection of individual rights and adherence to the rule of law. However, there is still space for further improvements in the Ukrainian prosecutorial system. These reforms have led to the elimination of

inconsistencies and a stronger focus on protecting individual rights. This reflects a shift towards a more democratic and professional system of prosecution.

Literature

1. Драч Д. Прокурорський нагляд: український та європейський досвід. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 5. С. 132–136. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.23> (дата звернення: 23.10.2023).

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII: станом на 9 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

3. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII: станом на 25 верес. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

4. Українська правда. Реформа прокуратури: останній крок. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/13/7040568/> (дата звернення: 23.10.2023).

УДК 343.9: 004.738(043.2)

Корнякова Т.В., д.ю.н., професор,
Юзікова Н.С., д.ю.н., професор,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна правоохоронна діяльність – це система заходів та стратегій, спрямованих на забезпечення правопорядку, громадської безпеки та захисту прав і свобод громадян у сучасному суспільстві. Вона включає в себе комплекс дій, спрямованих на виявлення, запобігання та припинення злочинності, а також взаємодію з громадськістю, застосування технологій, інновацій та міжнародне співробітництво для ефективного вирішення сучасних викликів та загроз. Сучасна правоохоронна діяльність також покликана враховувати принципи гуманізації, правової держави та захисту прав людини в контексті розвитку суспільства.

Визначення сучасних тенденцій розвитку правоохоронної діяльності включає в себе декілька ключових аспектів, що відображають сучасний стан і напрями розвитку цієї сфери. Окреслимо ці напрями.

Міжнародне співробітництво. Зростання потреби в узгодженій дії та обміні інформацією між країнами та правоохоронними органами для протидії транснаціональній злочинності, тероризму та іншим загрозам.

Сьогодні прийнято міжнародні акти та конвенції, які визначають сучасні тенденції та стандарти в сфері правоохоронної діяльності. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Конвенція про транснаціональну злочинність). Визначає міжнародні стандарти для боротьби з організованою злочинністю, включаючи питання екстрадиції, правової допомоги та конфіскації активів. Конвенція ООН проти корупції. Встановлює міжнародні стандарти для боротьби з корупцією, включаючи положення про екстрадицію, взаємну правову допомогу та конфіскацію активів. Європейська конвенція з прав людини. Надає загальні принципи та стандарти в галузі захисту прав людини, включаючи право на справедливий судовий процес та захист від неправомірних обшуків та арештів. Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи (Будапештська конвенція). Визначає норми щодо боротьби з кіберзлочинністю та співпраці в цій галузі, включаючи аспекти екстрадиції та обміну інформацією. Україна також активно співпрацює з міжнародними партнерами для боротьби з транскордонною злочинністю та іншими загрозами. Вказані та інші міжнародні норми та засади враховують сучасні виклики та тенденції у сфері правоохоронної діяльності та сприяють співпраці між державами для ефективного протидії злочинності.

Гуманізація правоохоронної діяльності. Звернення до підходів, спрямованих на захист прав та гідне поводження з громадянами, врахування особистих прав та свобод. Україна також спрямовує свої зусилля на вдосконалення правоохоронної діяльності, проте ситуація може варіюватися в залежності від конкретного часу та обставин. Захист прав та свобод громадян є важливим аспектом правоохоронної діяльності в Україні. Робота над покращенням системи правозахисту та взаємодії з громадськістю може бути актуальною.

Підвищення кваліфікації фахівців. Наголос на наданні спеціалізованої підготовки та навичок правоохоронним працівникам для ефективного реагування на складні виклики сучасного суспільства. Підвищення кваліфікації здійснюються відповідно до положень Про систему підвищення кваліфікації у кожному правоохоронному органі окремо

Розвиток міжсекторального підходу. Співпраця з громадськістю, громадськими організаціями, бізнес-сектором та іншими структурами для досягнення комплексних результатів у забезпеченні правопорядку та громадської безпеки.

Ефективному забезпеченню всіх визначених напрямів сприяє *цифрова трансформація*. Впровадження та розвиток цифрових технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, відеоспостереження та інші, для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, виявлення злочинів та захисту громадської безпеки.

Цифрова трансформація в правоохоронній сфері визначається впровадженням та використанням сучасних технологій та цифрових інструментів з метою покращення ефективності, продуктивності та якості правоохоронних служб. Основні аспекти цифрової трансформації в правоохоронній діяльності включають: використання електронних баз даних і систем зберігання що дозволяє правоохоронцям ефективно організувати та отримувати доступ до великого обсягу інформації, забезпечуючи швидкий і структурований доступ до даних; використання аналітики великих даних (Big Data) дозволяє правоохоронцям виявляти та аналізувати закономірності в злочинності. Штучний інтелект допомагає в автоматизації обробки інформації та прогнозуванні можливих злочинів; використання електронних платформ та засобів спільної роботи полегшує обмін інформацією між правоохоронними органами на різних рівнях та в реальному часі; застосування електронної документації спрощує процеси ведення справ, забезпечуючи швидкий доступ до інформації, а також полегшує зберігання та взаємодію з матеріалами справ; застосування цифрових систем моніторингу та нагляду допомагає в забезпеченні безпеки громадськості та зменшенні кримінальних подій через вчасне реагування правоохоронців; врахування сучасних технологій для захисту електронних систем та даних від кіберзагроз дозволяє убезпечити правоохоронні агентства від несанкціонованого доступу та кібератак; розробка та використання мобільних додатків спрощує комунікацію та взаємодію між правоохоронцями, а також дозволяє швидко реагувати на події. Таким чином, цифрова трансформація в правоохоронній діяльності спрямована на підвищення оперативності та ефективності правоохоронних органів за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Хоча існують виклики та завдання, Україна активно працює над вдосконаленням правоохоронної системи та впровадженням сучасних стандартів у цій сфері.

Координаційна діяльність правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Функція координації правоохоронних органів у сфері протидії злочинності покладена на прокуратуру України, відповідно до Наказу Офісу Генерального прокурора № 28 «Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності» в редакції 03.01.2023 року. Суб'єктами цієї діяльності є правоохоронні органи, які мають функції здійснення дізнання, досудового слідства та оперативно-розшукової діяльності. Прокуратура отримує повноваження для координації в разі виявлення проблем у сфері протидії злочинності, які можуть бути вирішені шляхом узгодження дій правоохоронних органів та спільних заходів. Координація діяльності між Національним антикорупційним бюро України та Спеціалізованою

антикорупційною прокуратурою здійснюється з дотриманням принципів законності та незалежності. Основні засади координації включають верховенство права, законність, незалежність та рівність суб'єктів, обов'язковість виконання узгоджених заходів, системність та гласність проведених заходів.

Координаційна діяльність реалізується шляхом створення *міжвідомчих робочих груп*. Це здійснюється з метою запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень певної категорії, вирішення інших проблемних питань, пов'язаних із діяльністю у сфері протидії злочинності. На засіданнях міжвідомчою робочою групою розробляються пропозиції та рекомендації з питань, що належать до її компетенції, та приймаються відповідні рішення. У межах цього напряму здійснюються *превентивні заходи*. Наприклад, розробка та реалізація програм та заходів ювенальної превенції, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень неповнолітніми та взаємодію з громадськістю у роботі з підлітками.

Важливим сучасним напрямом правоохоронної діяльності виступає *аналітична інформація, проведення спільних аналітичних досліджень у сфері запобігання і протидії злочинності*. Органи прокуратури та правоохоронні органи обмінюються аналітичною інформацією на основі власної ініціативи або у виконання спільних узгоджених рішень. Цей обмін має на меті виявлення позитивних і негативних тенденцій у сфері протидії кримінальним правопорушенням, аналізу практики правозастосування та оцінки ефективності спільних заходів. Він також спрямований на виявлення проблем, які потребують оперативного чи комплексного вирішення, та визначення шляхів їх вирішення. Проведення спільних аналітичних досліджень здійснюється за погодженням керівників органів прокуратури та правоохоронних органів. Це включає визначення теми та мети дослідження, учасників, порядок обміну інформацією і матеріалами, а також строк проведення, узгодження кінцевого аналітичного документа та його підписання. Спільні аналітичні документи зазвичай обговорюються на координаційних або спільних нарадах з подальшим визначенням відповідних узгоджених заходів.

Підсумовуючи, зазначимо, що сучасна правоохоронна діяльність орієнтується на забезпечення правопорядку, громадської безпеки та захисту прав громадян у сучасному суспільстві. Це включає в себе комплекс заходів, спрямованих на виявлення, запобігання та припинення злочинності, а також активну взаємодію з громадськістю та використання інноваційних технологій. Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у протидії транснаціональній злочинності та іншим загрозам.

Підвищення кваліфікації фахівців та цифрова трансформація сприяють покращенню ефективності правоохоронних органів та

забезпеченню громадської безпеки. Координаційна діяльність та аналітична робота між правоохоронними органами спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням та розробку ефективних заходів протидії злочинності.

УДК 340:378-351.74(043.2)

Кришевич О.В., к.ю.н., професор,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Відповідно до чинного законодавства, вища освіта це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [1]. Серед освітніх установ окремо виділяють заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, які являють собою заклади вищої освіти державної форми власності, які здійснюють на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [1]. Без якісних кадрів, неможливо побудувати ефективну правоохоронну систему, а питання підготовки кадрів для правоохоронних органів, є важливою складовою і вирішення питання підготовки кадрів для правоохоронних органів не можна в контексті загальної освітніх проблем. Оскільки майбутні працівники правоохоронних органів повинні не тільки набути широкі знання в галузі права, але володіти спеціальними знаннями та навичками, необхідними для виконання повноважень співробітника поліції, тому що існує велика різниця між теорією та практикою. Основне навантаження у навчальних закладах припадає на вивчення теоретичного матеріалу, який надалі знадобиться у практичній діяльності, але необхідно зазначити, що мало знати нормативно-правову базу, необхідно вміти правильно застосовувати ці знання на практиці. Якщо звернути увагу, то основна мета формування системи знань в сфері кримінального права для

слухачів, також підготовка висококваліфікованих наукових та науково-педагогічних кадрів, а також участь в науково-дослідній роботі навчального закладу (написання наукових статей у профільних або спеціалізованих наукових журналах), при цьому застосування інтернет-ресурсів, використання мультимедійних презентацій, кейс-методів при проведенні занять та здійснення постійного моніторингу існуючих інновацій, оскільки у процесі навчання студенту надається можливість набувати певного досвіду проведення досліджень за фахом. Важливе значення має контроль викладачем за опануванням певних питань самостійно, для контролю самостійної роботи пропонуються виконати різні творчі роботи (презентації, есе, тези доповіді на конференцію, сформулювати блок-семи, здійснити порівняльний аналіз інститутів в Україні та іноземній державі за вибором слухача). Головний фактор враховуємо, що орієнтація на практику протягом вивчення фахового циклу дисциплін сприяє формуванню спеціаліста-діяча. У свою чергу здобувачі вищої освіти повинні активно і зацікавлено ставитись до освітнього процесу; брати участь у дискусіях, розв'язанні проблемних ситуацій, виконувати завдання і досліди; професійно вирішувати завдання під час практики. Тому, проблема мотиваційного забезпечення освітнього процесу при опануванні предмету кримінальне право у закладі вищої освіти зі специфічними формами навчання полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти не лише пізнавальної, а й професійної мотивації, спрямованої на становлення особистості майбутнього фахівця (слідчого чи дізнавача). Професійна мотивація і професійна спрямованість можуть і не сформуватися, якщо в освітньому процесі недостатньо тих чи інших елементів майбутньої професійної діяльності.

Підсумовуючи вище викладене, можна з впевненістю констатувати той факт, що особистість курсантів включає питання їх мотивації до успішного навчання, високих знань і опанування професії поліцейського та набуття професійних навиків, що стає останнім часом одним з найважливіших. А володіння знаннями положень кримінального права в умовах воєнного стану дозволяє правоохоронцям відповідним чином реагувати на кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, тому здобувачам освіти у ЗВО МВС для опанування навчальних дисциплін необхідно не лише виділяти більше аудиторного часу, але й значно підвищувати якість його викладання та наповнення матеріалом в яких враховуються зміни до законодавства. Оскільки

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

2. Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання: правовий статус та особливості функціонування: матеріали всеукр. наук.-педагогіч. підвищ. кваліф., 1 травня – 11 червня 2023 року. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2023. 108 с.

3. Підвищення якості викладання галузевих юридичних дисциплін: збірник матеріалів круглого столу, (м. Київ, 7 жовтня 2021 р.). Київ: Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. 92 с.

УДК 343.81(043.2)

Кубрак Р.М., к.ю.н.,

Діденко О.В.,

Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна

ОКРЕМІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСУДЖЕНИХ З ПСИХІЧНИМИ ВІДХИЛЕННЯМИ

Реформаційні процеси, що відбуваються в кримінально-виконавчій політиці України, спрямовані на гуманізацію процесу виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією, прямо корелюють з лібералізацією законодавства, що регулює відносини у цій сфері. Поряд з цим необхідно зазначити, що кримінальні покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічно останні двадцять років інтенсивно застосовуються судами до осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень. Так, протягом 2004 – 2023 рр. воно призначалось судами до кожного п'ятого, в окремі роки шостого правопорушника. Що має наслідком перебування в установах виконання покарань (далі – УВП) значної кількості засуджених, станом на 01.07.2023 р. 27215 осіб [1].

При цьому серед осіб, які трималися в УВП протягом вказаного періоду від 5 % до 12 % становили засуджені з психічними відхиленнями. Вище зазначене свідчить про чисельність такої специфічної пенітенціарної категорії засуджених.

Аналізуючи окремі характеристики засуджених з психічними відхиленнями, результати опитування респондентів з числа персоналу УВП та засуджених ми дійшли наступних висновків:

– серед засуджених до позбавлення волі на певний строк, які мають з порушення психіки 53% осіб, що вчинили злочин насильницького характеру, згвалтування, розбещення неповнолітніх та інші, які за характером вчинених дій можуть свідчити про наявність в особи психічного відхилення. Решта 47% відбувають покарання за вчинення злочинів майнового характеру, як правило крадіжки, при цьому характеризуються множинністю вчинених протиправних діянь;

– переважна більшість, зокрема 85% злочинів вчинено ними в стані алкогольного сп'яніння, під час сумісного вживання алкогольних напоїв або пов'язані з придбанням наркотичних речовин. При цьому слід зазначити, що 82% досліджених осіб вживали наркотичні засоби або зловживали алкоголем [2, с. 235];

– серед респондентів нашого дослідження 84% вчинили групою з 2-3 осіб, до складу яких входили і жінки [3, с. 118];

– переважну більшість засуджених з психічними відхиленнями становлять особи чоловічої статі, що обумовлено загальною тенденцією переважанням кількісних показників осіб чоловічої статі серед правопорушників, у середньому;

– серед засуджених з порушеннями психіки переважають особи працездатного зрілого віку, 25 – 49 років, при цьому за результатами вибірки осіб похилого віку серед них: 5 % – серед жінок, та 7 % – серед чоловіків, що є значно вищим показником, ніж кількість осіб, похилого віку серед загальної кількості засуджених;

– більшість засуджених сприймають призначене покарання, в першу чергу, як кару, відплату суспільства за вчинений злочин. П'ята частина опитаних вбачає в призначеному покаранні засіб виправлення злочинців, лише серед засуджених жінок переконані в цьому 73,2 % опитаних;

– більшість засуджених усіх категорій вважають покарання справедливим, серед н/л. ж. ст. цей показник майже абсолютний – 96 %;

– кожен шостий засуджений з порушеннями психічної діяльності протягом року проходить лікування в спеціалізованому психіатричному лікувальному закладі ДКВС України;

– на сьогодні до найбільш поширених психічних порушень серед засуджених до позбавлення волі на певний строк відносяться порушення психіки внаслідок алкоголізму, нарко- та інших хімічних залежностей, органічні (включно симптоматичні) розлади, розумова відсталість (олігофренія), афективні розлади та шизофренія;

– більшість засуджених злочин, за який відбувають покарання, вчинили умисно, передбачаючи та бажаючи настання злочинних наслідків, при цьому свою провину у вчиненому злочині визнали повністю 66,5 % чоловіків, 70,7 % жінок, 66,0 % неповнолітніх чоловічої статі та 100,0 % неповнолітніх жіночої статі;

– для досліджуваної категорії засуджених характерні невисокі показники пенітенціарного рецидиву (2,67 % – серед чоловіків, та 4,8 % – серед жінок).

– встановлено закономірності криміногенного впливу психічних порушень, який полягає в наступному:

а) наявність психічного порушення сприяє розвитку превалюючих агресивних рис у поведінці засуджених;

б) мають визначальну роль у формуванні свідомих та несвідомих психологічних установок кримінальної спрямованості при вирішенні складних ситуацій, зачасти із застосуванням фізичної сили, насилля;

в) укорінення в психіці антисупільних прокримінальних поглядів та установок, що витісняють морально прийнятні правила та норми поведінки під впливом психічного відхилення, особливо серед осіб з порушенням у формі олігофренії;

г) сприяють легкому залученню іншими особам до вчинення злочинів як безпосередніх виконавців, в тому числі і у групах.

Література

1. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/20230701-zagalna-harakterystyka-dkvs.pdf> (дата звернення: 20.01.2024).

2. Кубрак Р.М. Кримінологічна характеристика засуджених з психічними відхиленнями, які відбувають покарання у виправних колоніях. *Науковий вісник Львівського ун-ту імені Івана Франка*. Львів: ЛДУВС, 2012. № 55. С. 234-239.

3. Кубрак Р.М. Кримінально-виконавча характеристика засуджених до позбавлення волі на певний строк чоловіків, які мають психічні відхилення. *Науковий вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка*. Луганськ: ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2012. № 4. С. 113-120.

УДК 342.95(043.2)

Лихова С.Я., д.ю.н., професор,
Літвінчук Б.С., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національна поліція України це орган, який покликаний забезпечувати охорону прав і свобод людини, протидіяти злочинності, а також підтримувати публічну безпеку і порядок. У зв'язку із введенням на території нашої держави воєнного стану державні органи, в тому числі й поліція, отримали розширення власних повноважень. Це зумовлено тим, що під час дії правового режиму воєнного стану права людей порушуються значно частіше та з більшою жорстокістю, а тому виникає необхідність в інтенсивнішому залученні органів поліції для захисту прав громадян та національної безпеки держави.

Хочемо зазначити, що повноваження поліції було розширено Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з

метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. [1].

Відтепер поліція здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень. Після повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну, багато територій, будівель залишаються замінованими окупантами, що становить загрозу для населення. Оперативне розмінування, тобто невідкладне виявлення та знищення боєприпасів відтепер законодавчо покладено на поліцію (вибухотехнічні підрозділи), що пришвидшує розмінування територій та відповідно в подальшому сприяє належному функціонуванню об'єктів критичної інфраструктури, дорожніх шляхів, житлових будинків тощо.

Окрім цього, поліція здійснює взаємодію з Міжнародною організацією кримінальної поліції - Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європол), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу, що сприяє посиленню міжнародних зв'язків та швидкому реагуванню на порушення національної безпеки України, попередженню загрози життю, здоров'ю та майну людей, забезпечує розшук осіб з метою екстрадиції.

Необхідно наголосити й на тому, що органи поліції постійно залучені в здійснення евакуації населення з територій, на яких ведуться найбільш активні бойові дії або з територій, які внаслідок діянь окупантів є непридатними для нормального життя громадян. Окрім цього, поліція ще більше зосереджує увагу на регулюванні громадського порядку, забезпечує діяльність блокпостів, функціонування яких є вимушеним заходом під час введення воєнного стану.

Важливим аспектом діяльності органів поліції є патрулювання під час війни, оскільки постійне патрулювання на усій території нашої держави забезпечує громадський порядок та безпеку. Саме органи поліції під час патрулювання здійснюють протидію мародерству, ведуть боротьбу з диверсантами та порушниками комендантської години. Наприклад, під час виявлення порушників комендантської години органи поліції можуть перевіряти в осіб документи, що посвідчують особу або підтверджують законність перебування іноземців на території України, а також запитувати про наявність перепустки на переміщення під час дії комендантської години.

Доцільним для забезпечення громадського порядку є й взаємодія органів поліції з громадськістю, оскільки діяльність поліції разом із тісною взаємодією з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на партнерських засадах безпосередньо

спрямована на задоволення потреб самих громадян. Водночас, під час дії воєнного стану така взаємодія сприяє швидкому реагуванню на можливі провокації, допомагає виявляти диверсантів та підозрілих осіб, які можуть нести загрозу національній безпеці держави, бути так званими «наводчиками» та співпрацювати з країною-окупантом. Хочемо наголосити, що працівники поліції також постійно залучаються до здійснення обміну полоненими між Україною та росією, зокрема, здійснюють супровід колон автомобілів з полоненими.

Також Національна поліція під час дії воєнного стану активізує для особливо вразливого населення в період воєнного стану, а саме для біженців та усіх хто постраждав від окупаційних військ профілактично-роз'яснювальну роботу щодо можливих злочинних схем у сфері працевлаштування, торгівлі людьми, незаконного усиновлення.

Доцільно зазначити, що у зв'язку із збройною агресією російської федерації збільшилась кількість злочинів, серед яких такі як порушення законів та звичаїв війни, пропаганда війни, державна зрада, пособництво державі-агресору, колабораційна діяльність, диверсія, перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань тощо. Тому, відповідно, збільшилась навантаженість на органи поліції, пов'язана з реєстрацією заяв про злочини та з їх подальшим розслідуванням слідчими слідчих підрозділів Національної поліції України.

Для того, щоб Національна поліція могла ефективно забезпечувати громадський порядок та безпеку під час воєнного стану, необхідно правильно організувати правові, превентивні, оперативні та інших заходів, пов'язані із особливим режимом виконання службових обов'язків та участю великої кількості поліцейських, метою яких є швидка стабілізація оперативної обстановки. З цією метою необхідно вжити заходів забезпечення їх необхідними матеріально-технічними ресурсами для розробки алгоритмів дій поліції під час можливої надзвичайні ситуації такої як, наприклад, захват будівель органів влади, особливо важливих об'єктів, заручників тощо [2, с. 88].

Отже, діяльність органів поліції має надзвичайно важливе значення, оскільки спрямована на захист прав громадян, забезпечення громадського порядку та національної безпеки держави, яка є основним об'єктом незаконних посягань під час воєнного стану, а тому потребує особливої охорони. На нашу думку, в умовах воєнного стану органи поліції працюють в посиленому режимі з метою недопущення будь яких провокативних, протиправних дій. Проте, доцільно звернути увагу й на те, що під час умов воєнного стану в Україні діяльність органів поліції ускладнюється тим фактом, що поліцейські виконують покладені на них обов'язки в умовах підвищеного ризику - під час постійних масованих

ракетних ударів, активної діяльності колаборантів та диверсантів, які несуть загрозу не лише для безпеки держави, а й можуть завдавати шкоду життю та здоров'ю працівниками органів поліції, які здійснюють діяльність щодо затримання таких осіб.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text> (дата звернення: 02.02.2024).

2. Гіденко Є.С. Дії працівників національної поліції України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. № 6 (106), 2022. С. 87-89.

УДК 343.85:347.63(043.2)

Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент,
Можарівська І.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є серйозною проблемою, яка існує в усіх країнах світу, в тому числі і в Україні. Це насильство є порушенням прав людини і завдає значної шкоди як жертвам, так і суспільству в цілому. Незважаючи на зусилля, які докладаються для боротьби з цим явищем, проблема домашнього насильства залишається актуальною. Тому важливо вивчити досвід інших країн і впровадити в Україні ефективні заходи протидії цьому насильству.

Закони про протидію насильству в сім'ї є важливим інструментом для боротьби з цим явищем. Однак, у більшості країн світу ці закони недосконалі або не виконуються. Це призводить до того, що насильство в сім'ї залишається серйозною проблемою.

В Сполучених Штатах Америки сформувалася ефективна система боротьби з домашнім насильством. Країна розробила систему соціальної допомоги та реабілітації для жертв, активно використовує охоронні ордери або судові накази для захисту жертв насильства. Додатково, існують програми запобігання цьому явищу. У контексті охоронних ордерів це означає наявність письмових судових наказів, що забороняють агресивну поведінку та домагання, забезпечуючи захист потерпілим та їхній сім'ї. Важливо відзначити, що ці ордери можна отримати

безкоштовно і без адвоката, подавши петицію. Крім цього, у США діють спеціалізовані суди, які прискорюють розгляд справ про домашнє насильство. Поліція грає активну роль у протидії домашньому насильству, реагуючи негайно на будь-яке звернення до служби порятунку "911". Прибувши на місце події, офіцери поліції проводять візуальний огляд жертви і квартири, щоб виявити ознаки фізичного насильства та протиправних дій. Арешт правопорушника відбувається негайно, і справа порушується в суді, де розглядається незалежно від думки жертви. Щодо осіб, які вперше вчинили акт домашнього насильства, передбачено проведення 26 сеансів терапії протягом півроку, з обов'язковою участю кривдника у групових семінарах [1].

В Німеччині поліція відіграє ключову роль у протидії домашньому насильству. Діяльність поліцейських підрозділів, починаючи з реагування на випадки домашнього насильства, регламентована Кримінальним процесуальним кодексом, місцевими поліцейськими законами та спеціальним законодавством. Постраждалі можуть звертатися до поліції, включаючи осіб із вадами слуху через факс або SMS. Поліція реагує на повідомлення про насильство, припиняє протиправні дії, здійснює перевірку та збирає докази. Закон дозволяє поліції обмежувати проживання кривдників та забороняти наближення. Кримінальна поліція спеціалізується на розслідуванні справ домашнього насильства, а закон передбачає компенсацію для потерпілих за рахунок доходів чи активів кривдників [2].

Розглядаючи ефективні методи реагування французької поліції на випадки сімейного насильства, можна відзначити їхню співпрацю з "гарячою мобільною лінією", що дозволяє оперативно реагувати на конфлікти. Також важливими є оперативні дії, такі як вилучення кривдників із спільного проживання з потерпілими та використання судових електронних GPS-браслетів, що повідомляють поліції про наближення агресора.

Французьке законодавство містить заходи, спрямовані на запобігання насильства. Зокрема, стаття 138-9 Кримінально-процесуального кодексу встановлює "повне припинення співжиття і контактів кривдника з потерпілою особою від початку судового розгляду і до винесення ухвали". Недотримання цих вимог карається досудовим арештом. Крім того, суд може заборонити кривднику перебувати біля місця проживання жертви на всіх етапах кримінального розгляду справи про насильство в сім'ї. Також передбачено рішення про обов'язкове направлення кривдника на спеціальний курс реабілітації, а суддя в сімейних справах має право видати негайну постанову про використання сімейного помешкання та судовий ордер, що забороняє партнеру входити до помешкання після

вчинення насильства і до розпочаття процесу розлучення, при умові подання заяви про розлучення протягом наступних чотирьох місяців [2].

В Австрії прийнято Акт "Про захист від насильства в сім'ї", який дозволяє поліції виселяти правопорушників та накладати заборонні ордери. Крім того, функціонують "центри втручання", що надають безкоштовні консультації та допомогу постраждалим. Поліція може виселити правопорушника та заборонити йому повертатися, навіть якщо він власник приміщення. Якщо кривдник порушує заборони, це може призвести до адміністративних штрафів та кримінальної відповідальності. Закон також передбачає можливість штрафу для потерпілої особи, яка дозволяє кривднику повернутися. Загалом, законодавство Австрії максимально захищає жертв насильства в сім'ї, але деякі його аспекти викликають сумніви [3].

Іншим позитивним прикладом в боротьбі з домашнім насильством є підхід аргентинської правоохоронної системи. У країні діє Закон "Про комплексний захист жінок", спрямований на запобігання домашнього насильства щодо жінок. Цей закон визначає широкий спектр протиправних дій, за які кривдник несе відповідальність, розглядаючи акти насильства не лише як заподіяння "травм або психологічних страждань". Закон описує відповідальність за гоніння та цькування жертви, що сприяє значному розширенню правозастосовних та превентивних заходів щодо злочинця [4].

В Іспанії важливість боротьби з домашнім насильством стала національним пріоритетом протягом понад десяти років, відзначають В.А. Боровий та Я.С. Спояло. Прийнятий Закон "Про запровадження ключових реформ" призначив та підготував спеціалізованих суддів для оперативного розгляду справ про домашнє насильство протягом 72 годин. За останні п'ятнадцять років кількість випадків насильства в сім'ї в країні зменшилася вдвічі, завдяки систематичним заходам іспанської влади. Спеціалізовані суди, де працюють судді, навчені питанням домашнього насильства, грають важливу роль у досягненні цих результатів. Однак серйозною проблемою у боротьбі з насильством в Іспанії, як і в інших країнах, залишається те, що більшість жертв потребує часу для висловлення своїх переживань. Правозахисники вважають, що використання різних методів та підходів може допомогти подолати цю проблему в Іспанії та інших країнах [5].

Підбиваючи підсумок наведеного вище, слід відмітити, що проблема домашнього насильства отримала визнання серйозною у багатьох країнах, які активно працюють над створенням міцної правової бази для її подолання. Це соціальне явище, що не обмежується кордонами, і обмін досвідом між країнами може сприяти розробці ефективних заходів зменшення випадків домашнього насильства.

Загальна тенденція полягає в розширенні правового захисту та впровадженні різноманітних заходів як для захисту потерпілих, так і для карального впливу на правопорушників. Одним із ефективних інструментів є впровадження інституту охоронних ордерів у багатьох країнах, спрямованого на припинення агресивної поведінки та домагань, а також на захист потерпілих від кривдників.

Література

1. Довгунь К.В. Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 111-114.

2. Гонтаренко В. Міжнародні правові стандарти та зарубіжний досвід протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з домашнім насильством. International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy. 2022. № 1(3). С. 7-21.

3. Грозик Л.О. Механізм подолання домашнього насильства: досвід Австрії. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Збірник тез доповідей учасників ХХІ студ. наук.-практ. конф. іноземними мовами. Харків. 2020. С. 177-178.

4. Продан Т.В. Протидія домашньому насильству: досвід зарубіжних країн. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 8. С. 296-298.

5. Боровий В.А., Спояло Я.С. Домашнє насильство та боротьба з ним в Іспанії. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Збірник тез доповідей учасників ХХІ студ. наук.-практ. конф. іноземними мовами. Харків. 2020. С. 161-162.

УДК 35/354; 351.74/76(477)

Марчук М.П., к.ю.н.,
науковий консультант судді Конституційного Суду України,
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні, як і в багатьох демократичних країнах світу, продовжуються реформи в державному управлінні загалом та кримінальному секторі зокрема, спрямовані на вирішення сучасних суспільних потреб, що нерозривно пов'язані з викликами у правоохоронній сфері, включаючи адаптацію законів до євроінтеграційних процесів. Крім того, виклики, що стоять перед правоохоронцями зумовлені новими вимоги, що ставляться

громадянським суспільством до працівників відповідних структур. Зазначене обумовлює потребу поглибленого вивчення існуючих та перспективних тенденцій модернізації правоохоронної системи та діяльності правоохоронних органів у нашій державі.

Зазначимо, що проблемні аспекти, наявні у правоохоронній системі та діяльності правоохоронних органів, їх управлінського апарату та правового регулювання, були частково досліджені в різні періоди часу вітчизняними науковцями. Зокрема, зазначеним питанням присвятили свої наукові доробки Бутко Р.Ю., Кубаєнко А.В., Шабетя С.А., Шай Р.Я. та ін.

Водночас, аналізуючи проблеми модернізації у відповідній сфері, акцентуємо увагу на те, що вони тісно пов'язані з розумінням правоохоронної системи як явища загалом із усіма його особливостями розвитку та функціонування. На нашу думку, правоохоронна система в контексті можливості її подальшої модернізації має розглядатися як цілісне та комплексне утворення, що являє собою не лише сукупність підпорядкованих правоохоронних структур різних ланок побудованих на ієрархічній основі, а й належне правове, матеріальне та організаційне забезпечення, метою якого є захист загальнолюдських цінностей, невід'ємних прав і свобод людини і громадянина, державної стабільності та правопорядку. З огляду на це, погоджуючись із тезою, що сьогодні «на принципово новому рівні є можливими організація та взаємодія інститутів державної влади з громадянами» [1, с. 122, 124] вважаємо за потрібне акцентувати увагу на тому, що модернізація правоохоронної системи та діяльності правоохоронних органів має бути реалізована через:

– розробку нормативних актів і рішень, спрямованих на зниження негативного впливу адміністративних бар'єрів у діяльності правоохоронної системи [1, с. 125]. Зокрема, варто враховувати досвід європейських країн, які працюють над спрощенням адміністративних процедур, щоб зробити правоохоронну діяльність більш ефективною. Це може включати скорочення бюрократичних кроків через впровадження електронного документообігу, автоматизацію процесів з використанням асистивних технологій, використання баз даних та цифрових інструментів слідства, використання методології SOCTA – Україна (Методологія «Оцінка загрози з боку особливо небезпечних форм організованої злочинності») (Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA), а також забезпечення більшої гнучкості у процесах прийняття рішень (спрощення процедурних моментів), але з чітким дотриманням принципу верховенства права (правовладдя);

– формування нових вимог до навичок співробітників державних органів при прийнятті на роботу та вже працюючих службовців (перевірка цифрової грамотності, аналітичних здібностей (зокрема для посад так званих «кримінальних аналітиків» [2, с. 9]), вміння налагодження

комунікації тощо). Працівники правоохоронних органів мають перетворитися на інструмент «швидкого реагування» на нові умови, чинники та тенденції суспільного розвитку, аби тим самим забезпечити його оптимальність і локалізувати окремі деструкції у системі функціонування професійної підготовки [3, с. 222].

– в законодавстві України повинно бути закріплено єдність правових та організаційних основ в правоохоронних органах [4, с. 241]. Зокрема, це можливо шляхом прийняття закону, який би встановлював чітку систему правоохоронних органів, з визначенням можливих векторів та механізмів її розширення (метою цього є недопущення утворення неконституційних органів із особливим статусом і функціоналом), їхні повноваження й взаємодію з урахуванням чинних положень Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ [5];

– врегулювання питання щодо наслідків недотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України [6], яке сьогодні часто призводить до непомірно тривалих судових розглядів. При цьому, питання щодо закінчення строків досудового розслідування у кримінальному провадженні після повідомлення особі про підозру наразі вже є вирішеним завдяки його своєчасному нормативному врегулюванню;

– вжиття заходів щодо підвищення рівня обізнаності населення стосовно розуміння реального обсягу злочинності. За визнанням практиків та вчених, аналіз злочинності, що базується лише на офіційних статистичних даних, через ряд об'єктивних та суб'єктивних причин далеко не повною мірою відображає її реальний стан. [3, с. 223]. Тому, позитивним у цій сфері буде залучення міжнародних експертів, їх методів збору неофіційної інформації та її аналітики;

– посилення механізмів залучення громадськості до контролю за діяльністю правоохоронних органів, забезпечення прозорості та відкритості їх роботи, адже сьогодні практично відсутні ефективні механізми для контролю за діями правоохоронних органів.

Наведені пропозиції щодо тенденцій модернізації зазначених аспектів у кримінальному секторі в Україні, допоможуть сформувати таку правоохоронну систему та налагодити діяльність правоохоронних органів таким чином, що це відповідатиме сучасним вимогам суспільства та викликам в правоохоронній сфері. Водночас, подальше поглиблене вивчення існуючих та майбутніх тенденцій у модернізації правоохоронної системи ймовірно залишатиметься актуальним впродовж багатьох років, враховуючи її роль у захисті прав і свобод людини та забезпеченні державної стабільності.

Література

1. Кубаєнко А.В. Сучасні підходи до модернізації правоохоронної системи в умовах цифрової трансформації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2022. № 56. С. 122–126.

2. Бутко Р.Ю. Імплементация моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою в Україні. Розвиток підрозділів кримінального аналізу в умовах сьогодення. Матеріали круглого столу: «Імплементация ІЛР моделі в Україні», 2023. 133 с.

3. Роман Шай. Перспективи модернізації правоохоронних органів в умовах глобалізації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки, 2017. № 861. С. 219–224.

4. Шабетя С.А. Сучасний стан та перспективи розвитку нормативно-правового та організаційного забезпечення правоохоронної діяльності у сфері безпеки держави. Юридичний науковий електронний журнал, 2021. № 7. С. 238–241.

5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-ХІІ. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 06.02.2023).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.02.2023).

УДК 343.2(043.2)

Мирошниченко Н.А., к.ю.н., доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ДЕЯКІ ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА ДІЮЧИМ КК УКРАЇНИ, ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ

Проблема покарання в кримінальному праві – це комплекс складних питань, пов'язаних із розглядом самого поняття покарання, його цілей, системи та видів покарання. Система покарань і їх види є обов'язковими для суду, і тільки ті покарання можуть бути призначені судом, які закріплені в КК України.

Санкції статей Особливої частини КК повинні відповідати системі та видам покарань які закріплені в Загальній частині КК України. Кожна стаття Особливої частини КК України має диспозицію і санкцію, така структура норм відповідає загальному визначенню норми в теорії права.

Проект КК пропанує вилучити санкції з норм статей Особливої частини КК та розмістити їх у виді типових санкцій в Загальній частині КК. На мій погляд, така новела не зручна для правозастосування і може

створити лише зайві проблеми щодо застосування кримінального закону. Тому вважаю не доречним відмовлятися від санкцій в статтях Особливої частини КК.

Перш за все, необхідно звернути увагу на співвідношення санкцій статей Особливої частини КК і типових санкцій видів покарань у Загальній частині КК.

В КК України самостійно передбачені види покарань, які можуть бути застосовані до повнолітніх (ст. 51 КК) і до неповнолітніх (ст. 98 КК); але доречно було б внести уточнення щодо видів покарань, які можуть бути призначені лише за проступки, а які - за злочини. Це надасть можливість індивідуалізувати покарання в залежності від ступеня суспільної небезпечності окремих видів кримінальних правопорушень.

Особливу увагу треба приділити видам покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх правопорушників. До неповнолітніх, які вже працюють, на мій погляд, можливе застосування виправних робіт з 15 річного віку. Громадські роботи також можуть бути призначені неповнолітнім правопорушникам з 15 річного віку. Такий вид покарання як обмеження волі можливо застосовувати з 16 річного віку. Цей вид покарання є менш суворим ніж позбавлення волі. Щодо позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як додаткового покарання до неповнолітніх, вважаю можливим залишити лише позбавлення права займатися певною діяльністю [3]. Неповнолітні за віком і освітою ще не можуть займати певних посад.

Крім того, відносно такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, є ряд зауважень та уточнень. В діючому КК цей вид покарання може бути як основним так і додатковим (ст. 55 КК). Закон чітко визначив строки цього покарання як основного від двох до п'яти років і як додаткового – від одного до трьох років. Але пізніше законодавець вніс зміни у ст. 55 КК [1], а саме: у справах передбачених «Законом про очищення влади» і за кримінальні правопорушення проти виборчих прав і свобод громадян передбачене позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання строком на п'ять років. Санкції статей Особливої частини КК, в яких передбачений цей вид покарання, не завжди відповідають положенням Загальної частини КК. Наприклад, санкція ч. 1 ст. 365-2 КК передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання на строк до десяти років, а в кваліфікованих складах (ч. 2 і ч. 3 ст. 365-2 КК), строк того ж самого додаткового покарання залишився до трьох років. В санкції ч.2 ст. 206 КК строк позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю вказаний від двох до чотирьох років, а в частині третій – від трьох до п'яти років. В ч.4 ст. 220-1

та ч. 1 ст. 220-2 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене на строк до 10 років [1].

Ці строки не відповідають ст. 55 КК [1]. Необхідно узгодити санкції статей Особливої частини КК з положеннями Загальної частини КК. Вважаю за необхідне, в умовах воєнного стану, рекомендувати судам частіше застосовувати такий вид покарання як громадські роботи, якщо він передбачений в санкціях статей Особливої частини КК, або з посиланням на ст.69 та ст. 69-1 КК. Зараз необхідна постійна допомога в розборі руйнувань.

Не можу погодитися з останніми новелами, такими як віднесення до видів покарань пробаційного нагляду. До особи, як це визначено в проекті нового закону [2], за вироком суду, можуть бути застосовані наглядові та соціально виховні заходи без ізоляції від суспільства. Сам по собі пробаційний нагляд є позитивним явищем, але це не вид покарання, скоріше за все, це інший захід кримінально - правового характеру або обмежувальний захід (обмеження прав і свобод особи, наглядовий, соціально виховний захід). Крім того, за обов'язками, що покладаються на особу, він нагадує інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням. Тому, перш за все, необхідно визначитися з його правовою природою.

Вважаю, що викладені пропозиції та зауваження, нададуть можливість удосконалити кримінальне законодавство України.

Література

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 1 вересня 2023 року: офіц. текст. Київ: Алерта, 2023, 242 с.

2. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану: Закон України від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX. Голос України. 27 верес. 2023 р.

3. Мирошниченко Н.А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: матеріали конф., Одеса, травень, 2023. С. 172-174.

Мусієнко А.В., к.ю.н., доцент,
Парубець К.А.,
здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЦИДУ В УКРАЇНІ, СПРИЧИНЕНОГО РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ: МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 р., крім прямих воєнних злочинів, російська федерація вчиняє ще і масу інших злочинних діянь. Не останнє місце займають екологічні злочини, які можна охарактеризувати як екоцид.

З початком агресії Російської Федерації проти України у 2014 році навколишнє середовище перетворилося на одну з жертв збройного конфлікту. Станом на січень 2024 року «Збитки, завдані навколишньому середовищу внаслідок російської агресії проти України, оцінюються вже в понад 2,2 трлн грн, а кількість злочинів проти природи сягнула 3,6 тис. випадків» [1]. Сума збитків включає шкоду, завдану атмосферному повітрю, надрам, лісу, об'єктам природно-заповідного фонду, флорі та фауні, а також земельним і водним ресурсам. Враховуючи такі серйозні обсяги шкоди та її характер, у публічному просторі лунають заклики про притягнення РФ до відповідальності за вчинення злочину екоциду [2].

Кримінальний кодекс України в ст. 441 визначає екоцид, як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну.

Знайшовши законодавче закріплення у національному кримінальному законі (ст. 441 Кримінального кодексу України), екоцид не отримав свого закріплення у міжнародному кримінальному праві. Він не визнаний злочином ні у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, ні у будь-якому іншому міжнародному нормативно-правовому акті. Станом на сьогодні злочини росіян проти довкілля можуть розслідуватися Міжнародним кримінальним судом як воєнні злочини [3, с. 152].

«Ми прагнемо добитися справедливості, а це означає покарати росію як державу й отримати компенсації, а також притягнути до відповідальності причетних до злочинів проти довкілля – як з командно-керівного складу, так і виконавців» [4].

«Російська агресія кидає виклик не лише Україні, а й усій системі міжнародного права та глобальної безпеки. Найкраща відповідь на цей

виклик – довести, що ми не просто декларуємо наші цінності, а й готові їх захищати. В тому числі у залах судів» [4].

На думку авторів, заслуговує на увагу позиція науковців про включення злочину екоциду до Римського статуту, оскільки серйозна шкода, яка завдається довкіллю під час збройних конфліктів, ще в певній мірі охоплюється положеннями Римського статуту, а от така шкода, що завдається в мирний час, випадає з-під юрисдикції МКС. Отже, нагальною необхідністю сьогодні є доповнення Римського статуту п'ятим злочином – екоцид. Внесення подібних змін до Римського статуту підтримано ПАРЄ (Резолюція ПАРЄ «Вплив збройних конфліктів на довкілля» від 5 січня 2023 року). Важливо не лише покарати рашистів за всі злочини екоциду, вчинені в Україні, починаючи з 2014 року, але й змусити державу-терориста відшкодувати всю заподіяну екологічну шкоду [3, с. 158].

Але найбільший виклик – відсутність прецедентів і практики застосування цих законів у масштабах міжнародного права [4].

Враховуючи все вищевикладене, на думку авторів, одним з перспективних шляхів реалізації покарання для РФ за екоцид в Україні має бути «Формула миру», яку запропонував Президент України Володимир Олександрович Зеленський. *«У пункті 8 Формули миру Володимира Зеленського передбачено припинення екоциду та компенсація Україні за шкоду довкіллю. І процес реалізації цього пункту вже розпочався»* [5].

Література

1. Україна вже зафіксувала 3,6 тис. злочинів російських окупантів проти довкілля і 2,2 трлн грн збитків від їхньої агресії - глава Мінприроди. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/963998-amp.html>

2. Як писати про злочини проти довкілля? Чому екоцид – це не воєнний злочин? URL: <https://krymbezpravil.org.ua/materialy/yak-pysaty-pro-zlochynu-proty-dovkillia-chomu-ekotsyd-tse-ne-voiennyu-zlochyn/>

3. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286116/280145>

4. Вікторія Літвінова. Створити прецедент: Україна першою у світі розслідує воєнні злочини проти довкілля. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/945034.html>

5. Як війна впливає на довкілля України та Європи: Міндовкілля з партнерами презентувало перше інфографічне дослідження. URL: <https://mepr.gov.ua/yak-vijna-vplyvaye-na-dovkillya-ukrayiny-ta-yevropy-mindovkillya-z-partneramy-prezentovalo-pershe-infografichne-doslidzhennya/>

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШТУЧНО СТВОРЕНІ ДОКАЗИ

У Кримінальному кодексі України (далі – КК) не міститься роз'яснення поняття «штучне створення доказів», а законодавець посилається на це поняття у ст.ст. 372, 383 цього Кодексу як на кваліфікуючі ознаки.

На думку деяких науковців, штучність доказів означає, що у кримінальному провадженні докази були створені, а не існували в об'єктивній дійсності. Тому процесуальні порушення в закріпленні доказів можуть свідчити про їх недопустимість, а не про те, що такі докази створені штучно. Тільки тоді, коли відбувається викривлення фактичних даних (інформації про факти), мова може йти про штучне створення доказів у кримінальному провадженні [1, с. 74].

Законодавцем запропоновано вирішити проблему кримінально-правової охорони доказів від різноманітних форм їх штучного створення, зокрема підроблення шляхом внесених змін до диспозиції ч. 1 ст. 384 КК.

На нашу думку, конструкція та зміст цієї кримінально-правової норми є невдалою, оскільки не відповідає теорії кримінального права та поза заборонаю КК залишаються окремі діяння (за об'єктивною стороною та суб'єктом), що вчиняються у сфері штучно створених доказів. По-перше, не передбачено відповідальності за штучне створення доказів у цивільному, адміністративному чи господарському судочинстві, якими погіршуються якісні характеристики, а відтак, і зменшується вартість предметів (контрабандний товар, майно подружжя, заставне майно тощо), часткове знищення доказової інформації без знищення матеріального носія доказу, зокрема відеозвукозапису. По-друге, суб'єкт подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завдяки наявності процесуальної правосуб'єктності, є спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. Натомість, законодавцем не виокремлено його із загального суб'єкта злочину, що не відображає підвищений ступінь суспільної небезпеки такого суб'єкта підроблення доказів.

Щодо діяння – «складення для надання завідомо неправдивого показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивого висновку експерта», його криміналізація пов'язана із можливістю надавати письмові показання свідками, що передбачено ст.ст. 89 ГПК, 94 ЦПК. В аспекті цього ми поділяємо позицію А.І. Нижника, який зазначає, що «з практичної точки

зору, може бути доволі складним фіксування таких правопорушень, а також доведення умислу у діяннях особи за умови, що ці документи ще не були подані до відповідних органів і не призвели до певних негативних наслідків» [2]. На наш погляд, у даному випадку мова повинна йти саме про надання завідомо неправдивих показань чи висновку під час судового засідання, оскільки не має різниці, наприклад, в якій формі надані показання (усна чи письмова), адже кінцевий результат однаковий – спотворення доказу. У діях учасника процесу, який склав такі показання чи висновок та їх не використав, виключається відповідний склад злочину.

Слід звернути увагу, що ч. 1 ст. 384 КК законодавцем сконструйована таким чином, що її диспозиція включає альтернативні діяння, якими одночасно спотворюється зміст доказу (показання, висновок, звіт про оцінку майна, переклад) та його форма (документи; письмові, речові й електронні докази), а суб'єкт вчинення цих діянь визначений як спеціальний, так і загальний.

З цього приводу у кримінально-правовій науці зазначено, що за об'єктивною стороною найчастіше відбувається розмежування всередині кожної групи злочинів, пов'язаних з посяганням на спільний для них родовий об'єкт, та розмежувальне значення мають не всі ознаки об'єктивної сторони, а лише ті, котрі відображають специфіку саме даного виду злочину, а саме діяння, наслідки, спосіб, ситуацію [3, с. 246-247].

Отже, за об'єктивною стороною та суб'єктом суспільно небезпечні діяння, якими спотворюється зміст доказу та вчиняється підроблення його форми, містять різні склади злочину, тому їх об'єднання у межах однієї диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України не містить наукового обґрунтування.

Слід зазначити, що ч. 2 ст. 384 КК встановлено відповідальність за дії, передбачені ч. 1, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту. З цього приводу В.Я. Тацій сформулював правила кваліфікації за об'єктом при конкуренції кримінально-правових норм, відповідно до яких злочин, при вчиненні якого заподіюється рівна за тяжкістю шкода як основному, так і додатковому об'єкту, і він містить ознаки рівного за тяжкістю злочину, має кваліфікуватися за сукупністю [4, с. 241].

У контексті даного питання, варто зазначити, що штучне створення доказів як одна із форм підроблення доказів, так само як і спотворення змісту чи його форми, за які передбачено відповідальність за ст.ст. 373, ч. 1 ст. 384 КК, мають однакові об'єкти посягання та завдають рівну за ступенем тяжкості шкоду сфері правосуддя, оскільки жоден доказ не має переваг один перед іншим при їх оцінці.

Отже, штучне створення доказів є не кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ч. 2 ст. 384 КК, а окремим суспільно небезпечним діянням, яке не може бути кваліфіковано за цією нормою та підлягає виокремленню. Так само кваліфікуючі ознаки, що вказані у ч. 2 ст. 372 та

ч. 2 ст. 383 КК, відповідно «штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація» та «штучне створення доказів обвинувачення» є окремими злочинами, які підлягають кваліфікації за їх сукупністю із тими діяннями, що зазначені у диспозиціях цих норм.

Література

1. Злочини проти правосуддя: навч. посібник / за заг. ред. В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: зауваження до проекту Закону України від 23.03.2017 р. № 6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

3. Брич Л.П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2014. 465 с.

4. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

УДК 343.3/.7(043.2)

Ніколаєнко Т.Б., д.ю.н., професор,
Сапрун В.А., магістрант,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

ІСТОТНА ШКОДА В НЕЗАКОННОМУ ЗАЙНЯТТІ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

За порушення порядку зайняття рибними, звіриним або іншим водним добувним промислом національним законодавством передбачена кримінальна (ст. 249 Кримінального кодексу України (далі – КК)) та адміністративна (ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення – (далі – КУпАП)) відповідальність [1, ст. 249; 2, ст. 85]. Однією із особливостей, що впливають на визначення виду юридичної відповідальності та вибору правової норми є суспільно небезпечні наслідки.

Відповідно до ст. 249 КК кримінальна відповідальність настає у разі, коли порушення порядку зайняття рибними, звіриним або іншим водним добувним промислом спричинило заподіяння істотної шкоди. Суспільна небезпечність вказаного правопорушення визначається заподіянням шкоди рибним запасам та іншим водним тваринам в Україні шляхом їх

хижацького знищення. Для запобігання цьому, а також врегулюванню діяльності щодо раціонального використання біоресурсів законодавцем було унормовано порядок зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Таке унормування отримало свій вигляд у правових актах, як: Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»; постанови КМУ «Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення та анулювання зазначеного дозволу»; «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення»; про «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», відповідні правила, які розробляються органами рибоохорони, тощо [3; 4; 5; 6].

Однак, з урахуванням суспільної небезпечності незаконного заняття рибними, звіриним або іншим водним добувним промислом, яке полягає у науково необґрунтованому, нераціональному використанні та охороні охорона риб та інших водних тварин та їх відтворенню, протиправна діяльність визначена як така, що може мати прояв у вигляді незаконного рибальства, як: промислового, любительського чи спортивного. Але не будь яке порушення умов рибальства є кримінально караним. Однією із ключових/обов'язкових умов є настання істотної шкоди. Що слід розуміти під «істотною шкодою»? Законодавцем з цього приводу чіткої відповіді немає. Здебільшого, на визначення розміру як заподіяння істотної шкоди можуть вказувати, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо. Проте єдиного розуміння, що таке «істотна шкода» та який це розмір немає. Аналізуючи позиції вчених, враховуючи судову та слідчу практику, можна сказати, що кожний орган досудового розслідування в різних регіонах України вираховує істотну шкоду по різному. Так, наприклад, в Генічеському районі Херсонської області, для реєстрації кримінального провадження та здійснення досудового розслідування сума збитків від незаконного вилову риби враховується у суму, що становить розмір збитків не менше 3 тисяч гривень. В Бердянському районі такий розмір становить 7 тисяч гривень, у Ратвїнському районі Волинській області – 11 тисяч гривень. Зрозуміло, що така нерівномірність та неоднозначність визначення розмірів визначається з урахуванням чималих показників. Це можуть бути: кількість виловленої риби, цінність її породи, вартість, занесення до

Червоної книги України, можливість відтворення тієї чи іншої породи тощо.

Водночас не можна безапеляційно стверджувати, що держава з цього приводу не приймає якихось рішень та не реагує на існування проблемних питань. Так, у 2023 році КМУ було затверджено такси для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів. Проте визначення шкоди як істотної постановою залишено поза увагою [7]. Така ситуація продовжує залишати поняття «істотної шкоди» у категорії оціночних та сприяє неупередженому ставленні до вирішенню правових ситуацій зокрема щодо притягнення до певного виду юридичної відповідальності.

Враховуючи вищевикладене, доцільно розглянути питання унормування «істотної шкоди» як суспільно небезпечного наслідку у разі порушення порядку зайняття рибними, звіриним або іншим водним добувним промислом як поняття з чітким визначенням його розміру.

Визначення розміру істотної шкоди варто розглядати у виді розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян з урахуванням встановлення такого мінімального розміру, що забезпечуватиме справедливе покарання за вчинення саме кримінально протиправного діяння та збереженню й раціональному використанню водних біоресурсів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

3. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>.

4. Про затвердження Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення та анулювання зазначеного дозволу: постанова КМУ від 30.10.2013 № 801. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/343617_710175.

5. Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: постанова КМУ від 10.08.1992 № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF#Text>.

6. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 18.03.2022 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text>.

7. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів постанова КМУ від 29.09.2023 № 1042314. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-taks-dlia-obchyslennia-rozmiru-sh-a1042>.

УДК 343.2(043.2)

Павлов В.Г., к.ю.н.,
Суддя Новозаводського районного суду м. Чернігова,
м. Чернігів, Україна

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ

Важливого значення в межах судової дискреції набуває індивідуалізація покарання. В кримінально-правовій теорії індивідуалізація покарання визнається принципом, суть якого полягає в необхідності врахування характеру і ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, мотиви і цілі вчиненого, особистість винного, характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, думку потерпілого у справах приватного обвинувачення і мотивувати обрання покарання у вирок [1, с. 71]. Принцип індивідуалізації покарання нарівні з індивідуалізацією кримінальної відповідальності виділяють й інші автори. Індивідуалізація покарання визнавалася також одним з системи принципів призначення покарання, до якої включались також законність покарання та його гуманізм. Саме такий підхід був запропонований ще І. Карпецом, В. Меньшагіним, М. Шаргородським. Натомість М.І. Бажанов вважав, що така точка зору має той недолік, що дуже вузько визначає коло принципів призначення покарань [2, с. 413]. Втім М.І. Панов принцип індивідуалізації покарання вважає одним з принципів кримінального права, який забезпечує реалізацію таких основоположних принципів як гуманізм та справедливість [3, с. 401]. Раціональна думка, яка ініціює постановку питання про інструментальний характер цього принципу.

Сучасне розуміння значення принципу індивідуалізації покарання різниться, адже одні автори, розглядаючи принципи кримінального права, не відносять його ні до принципів кримінального права, ні до принципів кримінального закону, ні до принципів правозастосовної практики чи

науки кримінального права [4, с. 47–63]. Інша позиція полягає в визнанні принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання як одного з найважливіших принципів кримінального права, поряд з такими як: відповідальність тільки за вчинення суспільно-небезпечного діяння, що передбачене законом (КК) як злочин; відповідальність тільки за наявності вини; особистий (персональний) характер кримінальної відповідальності [5, с. 18]. Також уточнюється, що принцип індивідуалізації покарання є галузевим принципом [6, с. 17].

Сутність же принципу індивідуалізації покарання вбачається в наступному:

– призначене покарання має бути максимально конкретизоване, індивідуалізоване з огляду на тяжкість вчиненого злочину, конкретні обставини його вчинення та з урахуванням особи винного [5, с. 19];

– суд має враховувати характер та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, мотиви і цілі вчиненого, особистість винного, характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що пом'якшують покарання, думку потерпілого у справах приватного обвинувачення і мотивувати обране покарання у вироку [1, с. 71];

– особі, визнаній винною у вчиненні кримінального правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 65 КК), при призначенні покарання мають враховуватися *ступінь тяжкості* вчиненого кримінального правопорушення, *особа винного* та обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК) [6, с. 18].

Отже єдність підходу щодо практичного втілення принципу індивідуалізації покарання простежується в тому, що його базисними чинниками визнаються: 1) врахування тяжкості кримінального правопорушення; 2) особи винного; 3) обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Стосовно врахування думки потерпілого в справах приватного обвинувачення при індивідуалізації покарання на сьогодні не є унормованим і може бути складовою судової дискреції.

Дискреційні повноваження суду визнаються і Європейським судом з прав людини (зокрема справа «Довженко проти України»), який в своїх рішеннях зазначає лише про необхідність визначення законності, обсягу, способів і меж застосування свободи оцінювання представниками судових органів, виходячи із відповідності таких повноважень суду принципу верховенства права. Це забезпечується, зокрема відповідним обґрунтуванням обраного рішення в процесуальному документі суду тощо. Верховний суд підтвердив позицію, що підставами для судового розсуду при призначенні покарання зокрема виступають: кримінально-правові, відносно-визначені (де встановлюються межі покарання) та альтернативні (де передбачено декілька видів покарань) санкції; принципи

права; уповноважуючи норми, в яких використовуються щодо повноважень суду формулювання «може», «вправі»; юридичні терміни та поняття, які є багатозначними або не мають нормативного закріплення, зокрема «особа винного», «щире каяття» тощо; оціночні поняття, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю суб'єкта правозастосування, наприклад, при врахуванні пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин (статті 66, 67 КК України), визначенні «інших обставин справи», можливості виправлення засудженого без відбування покарання, що має значення для застосування ст. 75 КК України тощо. Індивідуалізація ж покарання визначається як конкретизація виду і розміру міри державного примусу, який суд призначає особі, що вчинила злочин, залежно від особливостей цього злочину і його суб'єкта [7].

Більш того, суди зобов'язані послідовно виконувати вимоги закону про індивідуалізацію покарання і виключити упередженість при призначенні покарання особам, які вчинили злочини у місцях позбавлення волі, маючи на увазі, що до них у повній мірі відносяться загальні начала призначення покарання, тобто має бути всебічне врахування ступеня суспільної небезпечності злочину, особи винного, його поведінки, характеру, мотивів і конкретних обставин скоєного злочину, інших обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. З метою найбільш повного з'ясування даних про особу підсудного до справи слід приєднувати разом з копіями раніше постановлених вироків та інших судових рішень також докладні характеристики про його поведінку та ставлення до праці у місцях позбавлення волі, а у необхідних випадках і документи про стан здоров'я [8].

Література

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчаль. посіб. / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 994 с.
2. Бажанов М.І. Принципи призначення покарання за радянським кримінальним правом. *Радянське право*. 1971. № 2. С. 78-82.
3. Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В.Я. Тацій (відп. ред.) та ін. 2017. 1064 с.
4. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін. [5-те вид., переробл. і доп.]. Харків: Право, 2015. 528 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: тексти лекцій: навч.-метод. посіб. / авт.: А.Я. Берш, В.П. Кедик, Е.Е. Кузьмін [та ін.]; за заг. ред. Н.А. Мирошніченко, Є.Л. Стрельцова; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Астропринт, 2022. 328 с.

7. Постанова ВСУ від 23.01.2014 року по справі № 5-48кc13. Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/1800002361>

8. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова ПВСУ 1993 № 2. Пряме посилання на документ в системі «Прецедент»®: <https://precedent.ua/2110000125>

УДК 351.86(043.2)

Панова О.О., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Лугіна Т.С., головний спеціаліст
сектору громадянства Дніпровського відділу
ЦМУ ДМС у м. Києві та Київській області, м. Київ, Україна

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ МІГРАЦІЇ

Як свідчить семантичний аналіз, категорію «принцип» в сучасній українській мові використовують задля позначення: основних вихідних положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливості, покладеної в основу створення або здійснення чого-небудь; способу створення або здійснення чогось; переконання, норми, правила, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [1, с. 1125]. Майже схожі підходи до розуміння сутності категорії «принцип» можна зустріти й в юриспруденції, де додатково увагу акцентують на їх закріпленні або ж об'єктивізації в нормативно-правових приписах. При цьому, як свідчить аналіз більшості з підходів учених-правознавців до розуміння сутності досліджуваної категорії, вони майже одностайні в своїх позиціях. Певні відмінності можуть спостерігатися лише з огляду на особливості суспільних відносин, які досліджуються й відповідно до яких використовується категорія «принцип». Так, наприклад, Д.С. Слінько вказує, що принцип – це закріплені в правових нормах керівні початки, що відображають характер і основні специфічні властивості окремої його галузі [2, с. 443]. На думку О.Ф. Скакун, під категорією «принцип» слід розуміти об'єктивно властиве відправне начало, незаперечну вимогу (позитивне зобов'язання), що ставиться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [3, с. 221].

Виходячи з вищезазначеного, під принципами державного управління в сфері міграції слід розуміти закріплені в положеннях нормативно-

правових актів керівні, основоположні засади, з урахуванням дії яких реалізуються завдання й функції держави щодо здійснення впливу на суспільні відносини в сфері міграції. Враховуючи те, що сфера міграції має багато складових, значну кількість суб'єктів, які виконують завдання та функції щодо здійснення державного управління нею, будуть знаходити свій прояв і доволі багато принципів, на основі яких функціонує даний різновид суспільних відносин. Звичайно, лише в межах представленого дослідження всі з таких принципів не можуть бути детально охарактеризовані. А тому увагу слід звернути на найважливіших серед них, які обумовлюють дію інших принципів та визначають вектор розвитку державного управління сферою міграції [4, с. 25-27].

Принцип рівності є загальноправовим принципом. У ст. 24 Конституції України встановлено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. При цьому не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [5]. Фактично дані конституційні положення уособлюють в собі зміст принципу рівності, що має місце в тому числі й у межах державного управління в сфері міграції. У цьому контексті слід відмітити, що в положеннях Стратегії державної міграційної політики [6] принцип рівності не згадується, проте в якості окремих принципів називаються його складові – запобігання і боротьба з усіма формами та проявами расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості; неприпустимість будь-яких форм дискримінації; заохочення культурного розмаїття [6].

Таким чином, вважаємо, що більш правильно в положеннях Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року згрупувати запобігання і боротьба з усіма формами та проявами расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості; неприпустимість будь-яких форм дискримінації; заохочення культурного розмаїття – в єдине формулювання принципу рівності.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Слінько Д.С. Реформування принципу змагальності та диспозитивності. Форум права. 2008. № 2. С. 442–446.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
4. Панова О.О. Принципи державного управління в сфері міграції. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 8. С. 25-27.

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 60. Ст. 1837.

UDC 343(043.2)

Pyzhov M.S., a student of higher education
of the first (bachelor) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Scientific Advisor: Tarasiuk S.M., PhD in Law

PROSECUTOR AS REPRESENTATIVE IN CIVIL PROCEEDINGS

In my opinion, the topic: “Prosecutor as a representative in civil proceedings” is interesting because we can analyze the main actions and skills of the prosecutor in his work, and understand the importance of the prosecutor’s office in our country.

First, we need to consider the article by N.V. Volkov on the topic: “Regarding the participation of the prosecutor in the civil process (separate aspects)”.

The Constitution of Ukraine established one of the functions of the prosecutor’s office as the representation of the interests of a citizen or the state in the court in cases specified by law (clause 2 of article 121) [1, p. 115].

From this part, we can conclude that the prosecutor represents the people’s interests.

So, for example, the prosecutor cannot act as a party, a third party, because he is not defending his own rights and interests, but the rights and interests of another person, he has no personal interest in the consideration and resolution of the case, but a state interest, since it is the state following the basic law, endowed the prosecutor’s office with such a function as representing the interests of a citizen or the state in the court [1, p. 115].

From this part, we can conclude that the prosecutor is entrusted with his functions from the state and in his interest to protect the interests of other citizens.

The prosecutor does not represent the party, as it is expressly stated in Part 2 of Art. 41 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, that the prosecutor cannot be a representative in the court, except when he acts as a representative of the relevant body that is a party or a third party in the case, or as a legal representative. Having analyzed the civil procedural legislation, it is possible to distinguish certain differences between the legal position of the prosecutor in

the civil process and the representative: firstly, the prosecutor himself decides the issue of going to the court, and the representative acts in the court based on a power of attorney (or by the law); secondly, the prosecutor acts on behalf of the state body - the prosecutor's office, and the representative acts on behalf of the person he represents in the court; thirdly, to confirm his powers, the prosecutor does not need to provide the court with any documents, powers of attorney, except for an official certificate, unlike the representative, since the prosecutor does not enter into any legal relations with the party, etc [1, p. 116].

From this part, we can conclude that the prosecutor has individual positions in the civil process and has several differences from representatives.

Under Part 2 of Art. 45 of the Civil Code of Ukraine, to represent the interests of a citizen or the state in the court, the prosecutor, within the limits of the powers defined by law, applies to the court with a statement of claim (application), participates in consideration of cases based on his claims, and can also enter on his initiative in a case, proceeding in which, at the request of other persons, at any stage of its consideration, he files an appeal, a cassation complaint, an application for review of the court decision by the Supreme Court of Ukraine, for review of the court decision based on newly discovered circumstances [1, p. 116].

From this part, we can see exactly how the prosecutor intervenes in the case and how his claim is implemented.

From the analysis of the above norm, two forms of participation of the prosecutor in the civil process can be distinguished, namely: opening of proceedings in the case by applying to the court with a statement of claim (application); entry into the started process, at any stage of its consideration, by filing an appeal, cassation complaint, application for review of the court decision by the Supreme Court of Ukraine, for review of the court decision based on newly discovered circumstances [1, p. 116].

Considering this part, we can understand that the prosecutor can not only apply to the court at various stages of the case itself but also has the right to appeal the court's decision.

We also need to consider the article written by V. Bontlab on the topic: "Peculiarities of the legal status of the prosecutor in civil proceedings".

In turn, Part 2 of Article 23 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" enshrines the provision according to which the prosecutor represents the interests of a citizen (a citizen of Ukraine, a foreigner, or a stateless person) in the court if such a person is unable to independently defend his or her violated or disputed rights or exercise procedural powers due to underage, incapacity or limited legal capacity, and legal representatives or bodies empowered by law to protect the rights, freedoms and interests of such a person do not or improperly perform their protection [2, p. 12].

From this part, we can understand who the prosecutor can represent and why he represents citizens who cannot speak for themselves.

Only after the court has confirmed the validity of the grounds given by the prosecutor for representing the interests of the state or an individual, the participation of the prosecutor in the interests of the said entities in the legal process is allowed. At the same time, the prosecutor is obliged to inform the citizen and his legal representative or the relevant subject of authority about the need for the court to confirm the validity of the reasons for the prosecutor's participation in the court process, before applying to the court [2, p. 12].

From this part, we can understand that the prosecutor and his actions are under the control of the court, and the prosecutor's intervention in the case can be implemented only after the permission of the court.

In conclusion, I would like to note that the prosecutor's actions in the civil process are important and he is helped by a large number of rules, laws, and nuances thanks to which the prosecutor can effectively perform his duties.

Literature

1. Волкова Н.В. Щодо участі прокурора у цивільному процесі (окремі аспекти). *Правова держава*. 2016. С. 115-117. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339377.pdf> (дата звернення: 31.10.2023).

2. Бонтлаб В. Особливості правового статусу прокурора у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. С. 12. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/3.pdf> (дата звернення: 31.10.2023).

УДК 341.4(043.2)

Плисюк Н.М., к.ю.н., доцент,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У міжнародному кримінальному праві застосування зброї масового знищення визнається злочином проти людства. А, відповідно, будь яка особа, яка вчинила злочин проти людства може бути притягнена до відповідальності Міжнародним кримінальним судом. Окрім цього відповідальність настає і за виробництво, транспортування, зберігання зброї масового знищення. Такі дії визнаються злочинами проти миру. Також держави зобов'язані приймати відповідні заходи для забезпечення

належного контролю за використанням зброї масового знищення. У випадках порушення заборон щодо зброї масового знищення, настає відповідальність за вчинення міжнародного злочину, адже внаслідок незаконного обігу зброї масового знищення створюється серйозна загроза миру та безпеці людства, що може мати непередбачувані наслідки для всього світу.

Зброя масового знищення є озброєнням, яке внаслідок його застосування, може призвести до настання особливо тяжких наслідків у вигляді великої кількості жертв та знищення великої кількості майна. Зброя масового знищення включає в себе: ядерну, біологічну та хімічну зброю. У випадках, коли зброя масового знищення застосовується у збройному конфлікті, за міжнародним кримінальним правом до відповідальності перед Міжнародним кримінальним судом можуть бути притягнені не тільки окремі фізичні особи, але й певні організації. Так, міжнародним кримінальним правом передбачено відповідальність військових лідерів, військових командирів або лідерів терористичних організацій у випадках застосування такими організаціями, формуваннями зброї масового знищення у збройних конфліктах.

В процесі розгляду таких справ Міжнародний кримінальний суд обов'язково дотримується принципу презумпції невинуватості та забезпечує право на справедливий суд для підозрюваних та обвинувачених. Норми міжнародного кримінального права мають на меті забезпечення захисту життя та безпеки громадян та запобігання використанню зброї масового знищення, що може призвести до заподіяння надто тяжкої шкоди як людству, так і довкіллю.

В сучасному світі на превеликий жаль незаконний обіг зброї масового знищення став великою проблемою. Одними з найвідоміших прикладів незаконного обігу зброї масового знищення можна назвати наступні. У 1995 році секта Аум Синрікьо вчинила напад хімічної атаки на метро в Токіо, в результаті якої загинуло 13 людей, а більше 50 тис. людей отруїлися. У 2003 році Лівія заявила про відмову від програми з розробки ЗМЗ, проте в 2004 році було виявлено, що Лівія відправляла секретні посилки в Ліван, Сирію та Іран. У 2010 році відбулася велика міжнародна операція по вилученню російських супутників, які використовувалися Іраном для розвитку ядерної програми. У 2013 році було доведено, що сирійський режим використовував отруйний газ проти свого народу. Велика кількість людей загинула, а цей акт був визнаний як злочин проти людства. У 2016 році Судан було звинувачено у використанні хімічної зброї проти цивільних осіб в регіоні Дарфур. У 2017 році США заявили, що Північна Корея надала технічну допомогу Сирії для виробництва хімічної зброї. Конго було місцем конфлікту, в якому були використані деякі з найбільш жорстоких збройних форм, включаючи хімічну та

біологічну зброю. Після Іракської війни були виявлені великі запаси хімічної та біологічної зброї в Іраку. Було встановлено, що Ірак активно розробляв ядерну зброю та було підозрювано у виробництві біологічної зброї.

Із наведених прикладів видно, що держави все таки можуть порушувати міжнародне кримінальне право, працюючи над розвитком та використанням зброї масового знищення. Такі дії можуть стати реальною загрозою для безпеки світу. Саме тому важливим є забезпечення ефективного контролю над таким видом зброї та дотриманням норм міжнародного права.

З метою попередження та боротьби з незаконним обігом зброї, міжнародне кримінальне право пропонує широкий спектр інструментів, за допомогою яких можуть притягуватись до відповідальності винні особи. Зокрема Міжнародний кримінальний суд може проводити досудове розслідування, відкрити справу проти винних осіб [1]. Також можуть застосовуватись санкції, заборона транспортування та постачання зброї масового знищення, міжнародний контроль над технологіями, які застосовуються при виробництві зброї масового знищення. Одним з основних інструментів міжнародного кримінального права є Загальна конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення та використання хімічної зброї та бактеріологічних (біологічних) засобів (Конвенція про заборону хімічної та біологічної зброї). Дана конвенція була прийнята в 1993 році і є однією з найбільш важливих міжнародних угод, які регулюють використання хімічної та біологічної зброї. Конвенція передбачає, зокрема, заборону виробництва, розробки, поширення, передачі та використання ЗМЗ, а також зобов'язує держави-учасниці приймати необхідні заходи для забезпечення виконання цих заборон [2]. Окрім цього, існують і інші міжнародні угоди та документи, які регулюють обіг зброї масового знищення. Наприклад, Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (Мінна заборона), яка була ратифікована зокрема Україною в 2005 році та передбачає заборону використання, зберігання, виробництва та передачі мін [3]. Існує також Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення ракет з балістичними ракетами середньої та малої дальності і договір START, який встановлює межі в зберіганні та розміщенні ядерної зброї між США та Росією та інші. Якщо держава-учасниця конвенції порушує будь-яку з цих угод або не виконує зобов'язання, яке вона на себе взяла, то інші держави-учасниці можуть вживати різних заходів, включаючи санкції, щоб примусити її виконувати свої зобов'язання.

Отже, зброя масового знищення є однією з найбільш страшних і небезпечних форм збройного конфлікту, оскільки її використання може

мати руйнівні наслідки для людей, тварин та навколишнього середовища. Однак, на жаль, незаконний обіг зброї масового знищення продовжує існувати. Це може бути через бажання деяких держав або неправомірних організацій отримати цю зброю для своїх цілей, а також через корупцію, торгівлю на чорному ринку та інші причини. Запобігання незаконному обігу зброї масового знищення та їхнього використання є важливим завданням міжнародного співтовариства, тому необхідно продовжувати зусилля з боку держав та міжнародних організацій, спрямованих на забезпечення дотримання заборон на використання та незаконний обіг зброї масового знищення.

Література

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text
3. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення, ратифікована Україною 18 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#TextURL

УДК 343.137.5:343.122:343.988:159.98(043.2)

Попович М.В., доктор філософії,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ТАКТИКА ДОПИТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Можна без перебільшення стверджувати, що без допиту неможливо уявити жодне кримінальне провадження, і варто погодитися з точкою зору О.В. Капліної, що допит, а також огляд, обшук, залучення експерта та проведення експертизи є слідчими (рошуковими) діями, направленими безпосередньо на збиранні доказів, на відміну від пред'явлення для впізнання, освідчування та ін., які спрямовані на перевірку вже отриманих доказів [1, с. 42].

Як вказують криміналісти, «допит розглядається як процес передачі слідчому особою, яка допитується, інформації про подію, що розслідується, або про пов'язані з нею обставини й осіб. Під час досудового розслідування допиту належить визначальне місце: з усього бюджету часу, що витрачається слідчим на проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, на допит витрачається понад 80

%. На практиці – це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій... Тому допит вимагає від слідчого високої професійної майстерності [2, с. 440].

Дуже розширене тлумачення допиту надають О.В. Авраменко і Р.І. Благути, які зазначають, що під допитом варто розуміти слідчу (розшукову) дію, проведення якої спрямоване на збирання, перевірку, оцінку доказів шляхом отримання у словесній формі та подальшої їх фіксації в протоколі й іншими передбаченими законом способами належними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності показань від допитуваної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення або про такі обставини, які мають значення для кримінального провадження [3, с. 54].

У монографії Я.Ю. Конюшенко, посилаючись на свої доробки та враховуючи детальний аналіз положень КПК України і різних точок зору вчених, приходять до висновку, що допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка спрямована на збирання, перевірку та оцінку доказів шляхом отримання та подальшої їх фіксації слідчим, дізнавачем, прокурором, судом у протоколі й іншими передбаченими законом способами від потерпілого, свідка, підозрюваного, обвинуваченого та експерта показань про відомі їм обставини, що мають значення для кримінального провадження [4, с. 81].

На нашу думку, як слідчу (розшукову) дію допит осіб можна розглядати з кількох сторін.

Із кримінальної процесуальної сторони, допит – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою збирання доказів або їх перевірки шляхом отримання зафіксованих у словесній формі в протоколі показань допитуваної дитини про відомі їй обставини кримінального правопорушення, або обставини, що можуть мати значення для кримінального провадження.

Із криміналістичної сторони, під допитом розуміють засіб збирання і перевірки не лише доказів, а й будь-якої інформації, що може мати орієнтуюче для процесу доказування значення.

З аксіологічного погляду, під допитом осіб слід розуміти таку дію, що має на меті в широкому сенсі не лише виконання завдань кримінального провадження (зокрема, всебічне, повне та неупереджене розслідування), а й завдання відновлення довіри, авіктимізацію, оскільки сам по собі такий допит інтегральний.

Отже, отримання (збирання) доказів чи їх перевірка під час проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії відбувається у суворій процесуальній формі, що має уніфікований характер, тобто єдина для кримінальних проваджень. Однак в кримінальних провадженнях визначальна диференціація кримінальної процесуальної форми, в тому

числі, в частині такої слідчої (розшукової) дії, як допит. Термін «диференціація», відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, означає «поділ, розчленування чого-небудь на окремі, різнорідні елементи», а «диференційований» визначається як «узгоджений певними правилами, умовами; роздільний, неоднаковий» [5].

Література

1. Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 42.

2. Криміналістика: підручник / [В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. допов.]. Харків: Право, 2020. 440 с.

3. Авраменко О.В., Благута Р.І., Гуцуляк Ю.В. Слідчі (розшукові) дії: навч. посіб. / за заг. ред. Р.І. Благути, Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. С. 54.

4. Конюшенко Я.Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Факт, 2020. 81 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2007. 1736 с.

УДК 343(043.2)

Присяжна А.В., к.ю.н., доцент,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА РІШЕНЬ РАДИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Основним призначенням органів адвокатського самоврядування, у тому числі й Ради адвокатів України (далі - РАУ), є забезпечення незалежності адвокатури України, її корпоративного самоврядування, запобігання незаконному впливу на будь-якого адвоката при здійсненні ним професійної діяльності, а також гарантування оптимальності управління в системі адвокатури тощо. Не випадково щойно було зазначено про управління, адже у правовій науці самоврядування завжди пов'язується саме з управлінням. Варто нагадати наступну думку, відповідно до якої самоврядування розцінюється як тип соціального управління. Цікавим моментом є те, що при такому управлінні суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто самі люди управляють своїми справами, спільно приймають рішення, а також вживають усіх заходів задля їх реалізації [1, с. 413].

Головними ознаками самоврядування є: влада належить усьому колективу і при цьому вона реалізується або всім колективом, або ж через виборні ним органи; збіг суб'єкта та об'єкта управління; самоконтроль та саморегуляція, які забезпечуються спільно прийнятими соціальними нормами; самофінансування; обстоювання та захист спільних інтересів на основі самодіяльності й самовідповідальності [1, с. 413–414].

Рада адвокатів України – є національним органом адвокатського самоврядування, на який державою покладено виконання у період між з'їздами адвокатів України публічно-представницьких функцій недержавного самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання правової допомоги на професійній основі адвокатури України.

Постало ключове питання: чи має рішення РАУ ознаки нормативного акта? Для початку необхідно вказати на основні ознаки нормативно-правового акту, які й роблять його таким. Так, *нормативно-правовий акт – це офіційний документ, ухвалений уповноваженими суб'єктами нормотворчості у визначеній формі і порядку, який встановлює (змінює, доповнює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин.*

Ознаки нормативно-правового акта: є правоутворювальним актом; є офіційним актом; поширюється на необмежене коло осіб і розрахований на неодноразове застосування; має конкретну форму; займає чітко визначене місце серед інших нормативних актів; розробляється і приймається з додержанням встановленої законом нормотворчої процедури; має форму письмового документа, що складається відповідно до правил нормотворчої техніки, визначену структуру й офіційні реквізити; підлягає обов'язковій державній реєстрації та обліку; доводиться до відома населення у встановленому законом порядку.

У своїй діяльності РАУ керується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року [2], Положенням про Раду адвокатів України, затверджене Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року [3] та ін.

Зокрема, у п. 8 Р. V Положення зазначається, що рішення РАУ, прийняті в межах її повноважень, обов'язкові до виконання адвокатами, адвокатськими об'єднаннями, бюро, регіональними органами адвокатського самоврядування, а також у межах реалізації публічних функцій органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх територіальними органами, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності і громадянами [3].

Для обґрунтування відповіді на питання про наявність ознак у рішень РАУ нормативного акта можна навести позицію Верховного Суду (постанова від 21.12.2020 р. у справі N 816/2353/17), де вказується, що

нормативно-правовий характер актів РАУ підтверджується і їхньою обов'язковістю, визначеною ч. 1 ст. 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та відповідно підпадає під розуміння п. 18 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, яким визначено, що: нормативно-правовий акт – акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин, і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування [4].

Важливим також є питання офіційного оприлюднення рішень РАУ. Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» наголошує на тому, що рішення органів адвокатського самоврядування (у тому числі й РАУ) набирають чинності з дня їх прийняття, якщо інший строк не передбачений рішеннями. Але, як бачимо, Закон не вирішує питання про офіційне оприлюднення. Таку законодавчу норму деталізовано у п. 11 Р. V Положення про Раду адвокатів України, де вказано, що рішення РАУ оприлюднюються на офіційному сайті Національної асоціації адвокатів України, а також можуть бути оприлюднені у засобах масової інформації, які визначаються Головою Ради або Радою адвокатів України.

Опираючись на вищевикладенні нормативні положення приходимо до висновку, що рішення РАУ, оприлюдненні на офіційному сайті Національної асоціації адвокатів України, є одним із способів доведення до відома населення у порядку, встановленому законом.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що рішення Ради адвокатів України мають ознаки нормативного акта.

Література

1. Батанов Р.В. Самоврядування. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енцикл., 2003. Т. 5: П–С. С. 413–414.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282 (дата звернення: 09.02.2024).
3. Положення про Раду адвокатів України, затверджене Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS21069> (дата звернення: 09.02.2024).
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року. № 2747-IV Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446 (дата звернення: 09.02.2024).

Продан Т.В., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
м. Чернівці, Україна

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Зростання масштабів наркозлочинності у більшості країн світу має негативний вплив на економічні, соціальні, політичні та інші устрої суспільства. Усвідомлюючи, що незаконний обіг наркотичних засобів є не лише проблемою окремої країни, більшість країн світу вважають, що лише спільні зусилля в межах міжнародної співпраці є передумовою успіху у протидії наркозлочинності. А тому, країни співпрацюють у даній сфері за допомогою різних механізмів, організацій та шляхом участі у проєктах для ефективною протидії поширенню наркотичних засобів та пов'язаних із цим вчинених кримінальних правопорушень.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії наркозлочинності становить складну та взаємодопоміжну систему заходів, спрямованих на попередження, усунення та нейтралізацію криміногенних факторів наркозлочинності.

У напрямку міжнародного співробітництва країн щодо протидії наркозлочинності важливу роль відіграє Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) [1]. Даний орган є головним департаментом ООН, який відповідає за координацію міжнародних зусиль у сферах боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, протидії транснаціональній злочинності та підтримки правопорядку. Управління ООН з наркотиків та злочинності активно співпрацює з Україною, а саме: організовує тренінги та семінари для представників правоохоронних органів та інших зацікавлених сторін, з метою підвищення їхніх навичок у боротьбі з наркозлочинністю; надає технічну допомогу та консультації у сфері розробки та впровадження стратегій боротьби у даній сфері; сприяє обміну інформацією між країнами, що допомагає виявляти та протидіяти наркозлочинності; допомагає у ратифікації та виконанні міжнародних угод і конвенцій, спрямованих на запобігання даному негативному явищу.

Вагомим кроком у міжнародному співробітництві є набуття Україною членства в Групі Помпиду. Дане членство дозволяє розширити участь України у співробітництві в рамках Ради Європи щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. До того ж, таке членство відкриває додаткові можливості для залучення міжнародної технічної допомоги, вивчення та запровадження міжнародного досвіду у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів; забезпечує отримання

в постійному режимі інформацію щодо тенденцій поширення наркотрафіку; отримує фінансову підтримку для впровадження проєктів щодо зменшення злочинності у даній сфері.

Також необхідно відзначити й те, що Україна активно приймає участь у різних міжнародних проєктах. Так, Україна бере участь у проєкті «EU-AST: заходи по боротьбі зі зловживанням наркотиками та організованою злочинністю» [2]. Зокрема, за підтримки проєкту EU-AST відбувається інтенсивна співпраця та нарощування потенціалу для боротьби з організованою злочинністю у сфері торгівлі наркотиками у межах проєкту «героїновий шлях», який фінансується Європейським Союзом. Також у рамках Неформальної мережі прокурорів Чорноморського регіону (Вірменія, Болгарія, Грузія, Молдова, Румунія та Україна), створеної за підтримки проєкту «EU-AST», представники Генеральної прокуратури України беруть участь у вебінарах, які фокусуються на темах міжнародного співробітництва у розслідуванні наркобізнесу, а також акцентують важливість використання методів прослуховування телефонних розмов у розслідуваннях незаконного обігу наркотиків. Слід зазначити, що 15 червня 2021 року в рамках даного проєкту затверджено проєкт дорожньої карти із дослідження психоактивних речовин. Дорожня карта передбачає вдосконалення діючого національного законодавства, забезпечення інформаційної підтримки та сприяє впровадженню Стратегії державної політики з протидії розповсюдженню наркотиків на період до 2030 року [2].

Ще одним значущим аспектом у міжнародному співробітництві є те, що Україна співпрацює із Європолем. Зокрема, Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України здійснює координацію участі правоохоронних органів України у таких операціях, які проводяться під егідою Європолу як: ACATAR (протидія контрабанді прекурсорів з країн Європейського Союзу до України); WONKA (протидія контрабанді кокаїну); HARIKA (протидія контрабанді героїну) та FROST (протидія контрабанді героїну).

Слід відзначити також існуючу міжнародну співпрацю України у сфері протидії наркозлочинності, зокрема, співпрацю України та Республіки Молдова. За підтримки Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Республіці Молдова та Україні (EUBAM), спрямованої на протидію незаконному обігу наркотичних засобів, було створено Спеціальну групу для боротьби із незаконним переміщенням наркотичних засобів та психотропних речовин [3]. Діяльність цієї групи спрямована на залучення партнерських служб Місії та інших правоохоронних органів в регіоні та впровадження інформаційно-орієнтованого підходу в протидії наркозлочинності. Основний акцент групи зроблений на поліпшенні профілювання та обміну інформацією, а

також проведенні розслідувань, що сприяє розвитку операційних можливостей партнерів у впровадженні подібних заходів.

Таким чином, міжнародне співробітництво є важливим інструментом у протидії наркозлочинності. Адже, пріоритетним напрямком ефективної координації міжнародного співробітництва є спільне, об'єднане, інтенсивне та послідовне нарощування протидії даному негативному явищу.

Література

1. Управління ООН з наркотиків та злочинності. URL: <https://vienna.mfa.gov.ua/ustanovi-oon-u-vidni/2722-unz-oon#> (дата звернення: 27.01.2024).

2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік. URL: <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/zvit-shhodo-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2022.pdf> (дата звернення: 27.01.2024).

3. EUBAM. URL: <https://eubam.org/ua/what-we-do/combating-drug-smuggling/> (дата звернення: 27.01.2024).

УДК 343.2(043.2)

Рябчинська О.П., д.ю.н., професор,
Большакова Д.О., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ Ч. 3 СТ. 111¹ КК УКРАЇНИ

Одним з видів колабораційної діяльності є дії, передбачені ч. 3 ст. 111¹ КК України, а саме: здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти. Караються такі дії виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Призначаючи покарання за ці злочини, суд має враховувати дані про особу обвинуваченого, наявність обставин, що пом'якшують і обтяжують

покарання, та вимоги ч.2 ст.50 КК України, якою передбачено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами. Таке покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення особи та попередження нових злочинів. При призначенні покарання суд ураховує також роз'яснення, які містить п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання» (в редакції Постанови Верховного Суду № 8 від 12.06.2009 р.), що суди при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо додержувати вимог ст. 65 КК України стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання [1].

Зважаючи на це викликає питання включення до санкції ч. 3 ст. 111-1 КК, такого виду покарання як *виправні роботи*. Зрозуміло, що суспільна небезпечність зазначених дій визначається саме суб'єктом здійснення пропаганди – освітянами. Саме тому вважаємо недоцільним призначення покарання у виді виправних робіт освітянам (педагогам), які пропагували збройну агресію, виправдовували її, пропагували антиукраїнську ідеологію в середовищі підростаючого покоління. Проблема відповідальності освітян за пропаганду антиукраїнської ідеології в системі освіти породжена не з початком збройної агресії РФ, а набагато раніше, про що свідчить Лист МОН України № 1/9-302 від 24 червня 2015 року «Щодо протидії пропаганді сепаратизму та антиукраїнській ідеології в системі освіти». Тож держава має будь-якими засобами, у тому числі і кримінально-правовими, унеможливити подальше здійснення педагогічної діяльності такими особами.

Аналіз практики призначення заходів кримінально-правового характеру за цей вид колабораційної діяльності дозволив зсувати наступні тенденції:

– вид і міра призначеного покарання переважно залежить від того чи розглядається кримінальне провадження в порядку спеціального досудового розслідування (*in absentia*) (ст. 297¹ КПК) чи в загальному порядку. Так, у першому випадку, зрозуміло, не можуть бути застосовані звільнення від відбування покарання відповідно до вимог ст.ст. 75, 76 КК України, або для призначення відповідно до ст.69 КК України покарання нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією ч. 3 ст. 111-1 КК України, оскільки не встановлено фактів визнання вини, щирого каяття, які є обов'язковими умовами застосування вказаних кримінально-правових норм. В таких справах суд, як правило, призначає найбільш

суворий вид покарання, передбачений санкцією, а саме позбавлення волі строком на три (3) роки з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ятнадцять років;

– в інших випадках суди керуючись кримінально-правовими принципами доцільності, справедливості, індивідуалізації покарання застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст.75 КК України з покладенням обов'язків повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи [2]. Непоодинокими є випадки призначення покарання або звільнення від нього на підставі угоди про визнання винуватості;

– різняться підходи судів щодо формулювання обсягу обмежень такого додаткового покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. В переважній більшості випадків цей вид покарання формулюється як позбавлення права обіймати посади в освітніх закладах незалежно від типів та форм власності, органах державної влади та місцевого самоврядування, органах державного управління та контролю, підприємствах та організаціях державної чи комунальної власності та займатися освітньою і виховною діяльністю на строк [3]. Утім зустрічаються формулювання цього виду покарання, зокрема й шляхом вказівки на заборону обіймати посади в органах державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органах [4];

– суди по-різному підходять до оцінки пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин. Зокрема це стосується такої обтяжуючої ознаки як вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану. В одних випадках суд ураховував вказану обставину, в інших, за схожих обставин – ні.

Отже, зазначені вище особливості визначення наслідків кримінально-правового характеру щодо осіб, винних у вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст. 111¹ КК України потребують більш глибокого наукового аналізу.

Література

1. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова ПВСУ № 7 від 24 жовтня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>

2. Вирок Галицького районного суду м. Львова 21.08.2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112976100>.

3. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 вересня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113341455>.

4. Вирок Ленінського районного суду міста Запоріжжя від 06 червня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111345392>.

Рябчинський Д.А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Вчинення військових кримінальних правопорушень в воєнний час досить зросло. Якщо в 2022 році, приміром, за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК (самовільне залишення військової частини або місця служби) було засуджено 733 особи, а за діяння, передбачене ст. 408 КК (дезертирство) засуджено відповідно 160 осіб, то вже за 2023 рік за даними Офісу Генерального прокурора було обліковано за ст. 407 КК України 16515 кримінальних правопорушень, а за ст. 498 КК України відповідно 7771. Збільшилися показники і по іншим категоріям військових кримінальних правопорушень, таких як непокора (ст. 402 КК), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК), викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК). Проблематика запобігання військовим кримінальним правопорушенням аналізувалась науковцями неодноразово, здійснена кримінологічна характеристика цього виду кримінальних правопорушень, запропоновані заходи запобігання та протидії як на загально соціальному так і спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівні (М.Г. Колодяжний, С.Ю. Лукашевич, Є.Б. Пузиревський та ін.). Утім в аспекті належної реалізації запобіжних заходів та їх адекватного впливу на рівних рівнях недостатньо лише визначитися з системою таких заходів. Виключно важливого значення набуває питання про визначення належних суб'єктів реалізації подібних заходів в Збройних силах України на різних рівнях. Саме наукових розробок в такому напрямку недостатньо, особливо в умовах воєнного стану.

В кримінології запропоновано наступну класифікацію видів суб'єктів за їх компетенцією (сферою діяльності), а саме: 1) суб'єкти правового регулювання і владного управління: органи державної влади в центрі та регіонах; 2) суб'єкти планування і координації: міністерства, відомства та виконавчі органи влади регіонів; 3) суб'єкти управління окремими напрямками запобіжної діяльності: правоохоронні органи, спеціалізовані

контролюючі органи, громадські організації; 4) суб'єкти безпосереднього здійснення запобіжної діяльності: служби і посадові особи правоохоронних і контролюючих органів, члени громадських організацій та окремі громадяни (О.М. Литинов) [1, с. 571]. За іншою класифікацією такими суб'єктами є ті: 1) які визначають її основні напрями, завдання, форми, планують, спрямовують та контролюють її, забезпечуючи її правове регулювання; 2) здійснюють безпосереднє управління та координацію окремими напрямками запобігання злочинам; 3) виявляють та вивчають об'єкт запобіжного впливу й інформують про нього інших суб'єктів; 4) виконують запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ і процесів, захисту людини і соціальних благ; 5) реалізують заходи щодо відвернення і припинення злочинів [2, с. 161].

Розглянемо місце в системі суб'єктів запобігання військовим кримінальним правопорушенням такого правоохоронного органу як військова служба правопорядку у Збройних силах України (далі Служба правопорядку), яка відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [3] є спеціальним правоохоронним формуванням у складі Збройних Сил України, призначеним для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах [3].

Задля належної реалізації цього завдання Служба правопорядку наділяється відповідними правами та функціями. Співробітники служби наділені правом затримувати і тримати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів на гауптвахтах Служби правопорядку з метою застосування тимчасового запобіжного заходу, крім випадків, визначених військовими статутами Збройних Сил України, на строки, встановлені законом: підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, обвинувачених (підсудних), які переховуються від органів досудового розслідування або суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання та інші права, передбачені ст. 7 ЗУ «Про військову службу правопорядку в

Збройних силах України». Подібне коло повноважень дає підстави визнавати службу правопорядку суб'єктом безпосереднього здійснення запобіжної діяльності, тобто спеціалізованим суб'єктом запобігання військовим правопорушенням.

Література

1. Литвинов О.М. Суб'єкт запобіжної діяльності. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т.2.: М-Я / редкол.: В.В. Сокурєнко (голова), О.М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О.М. Литвинов. Харків: Факт, 2021. С. 570-571.

2. Кримінологія: підручник / [Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.В. Лисодєд та ін.]; за заг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 384 с.

3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України № 3099-III від 7 березня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>

УДК 343(043.2)

Сисак В.Г., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ОДНА З ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному суспільстві виникає необхідність активно досліджувати та впроваджувати альтернативні методи вирішення кримінально-правових конфліктів. Це впливає з сучасних вимог суспільства до використання гнучких та адаптивних підходів у правоохоронній діяльності, спрямованих на забезпечення справедливості та задоволення інтересів всіх сторін. Традиційні методи розгляду кримінальних проваджень часто призводять до перевантаження судової системи, тривалих процесів та незадовільного вирішення конфліктів.

Оскільки під правоохоронною діяльністю розуміється система політичних, управлінських та правових засобів, що спрямованні на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруги та правових конфліктів, то стає зрозумілим важливість вивчення такого явища як «кримінально-правовий конфлікт», способи вирішення таких конфліктів, зокрема, альтернативних способів вирішення подібних конфліктів.

Дослідження альтернативних методів вирішення кримінально-правових конфліктів стає нагальним завданням, спрямованим на

покращення ефективності правосуддя, правоохоронної діяльності та відповідь на запити суспільства щодо справедливості. Впровадження таких методів може сприяти вирішенню конфліктів шляхом врахування інтересів усіх сторін, а також сприяти відновленню справедливості, уникаючи завантаження судової системи та забезпечуючи більш ефективний підхід до вирішення правових питань.

Застосування альтернативних методів вирішення кримінально-правових конфліктів є доволі новою та мало дослідженою у юридичній науці темою. Попри це, поступово вона набуває все більшого визнання та підтримки як у загальнотеоретичних дослідженнях, так і в спеціалізованих галузевих дисциплінах. Зокрема, цю тему досліджували Нільс Крісті, Т. С. Барабанова, А. І. Бородавка, Н. Ю. Волосова, Р. А. Сабітова, І. В. Красницький, Л. М. Карнозов та ін.

Традиційні способи вирішення кримінально-правових конфліктів базуються на досудовому слідстві та покаранні визнаних судом винних. Чинна система має свої обмеження та недоліки. Так, зосередження кримінальної юстиції на покаранні злочинця призводить до того, що потерпіла особа досить часто фактично опиняється поза межами вирішення кримінально-правового конфлікту, втрачаючи право на участь у власній справі.

Каральне спрямування кримінального процесу прямо пов'язане із трактуванням кримінального правопорушення як порушення законів держави, а не спричинення шкоди конкретним індивідам та їхнім відносинам. Своєю чергою потерпілі взагалі зазнають подвійного фізичного, морального та матеріального навантаження: по-перше, безпосередньо від кримінального правопорушення та, по-друге, від встановленого способу побудови правосуддя, який не дає змоги комплексно розв'язувати їхні проблеми, вчасно та правильно реагувати на їхні переживання [1, с. 211].

Важливо що, альтернативні методи вирішення кримінально-правових конфліктів у кримінальному провадженні, зокрема, медіація, яка включає переговори сторін у кримінально-правовому конфлікті для досягнення взаємоприйняттого рішення, набувають все більшого поширення. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI (далі – КПК України) [2] істотно розширив сферу використання альтернативних методів вирішення кримінально-правових конфліктів, об'єднавши елементи, характерні для сімей континентального права (інститут звільнення від кримінальної відповідальності) та сімей загального права (інститут угоди). Це призвело до певної гуманізації кримінального провадження в Україні та забезпечило права його учасників [3, с. 310].

Нільс Крісті, характеризує кримінальне правопорушення як «конфлікт» тих, хто безпосередньо постраждав від нього. Він стверджує, що даний «конфлікт» між зацікавленими сторонами «вкрадений» з боку держави та фахівців, які представляють цих зацікавлених сторін у процесі здійснення правосуддя. Як наслідок, постраждалі безправні, будучи позбавленими можливості не тільки висловити свої почуття, але і вирішити конфлікт самостійно [4, с. 5].

С. Бобровик визначає, що «правовий конфлікт – це стан двостороннього зв'язку суб'єктів, який заснований на правовому протиріччі, що характеризується порушенням або перешкоджанням реалізації ними своїх інтересів і є причиною розвитку або кризи суспільних відносин [5, с. 29]. О. Сенік розкриває правовий конфлікт як «протиборство сторін, що спричиняє правові наслідки, у якому бодай один з елементів має правовий характер, і розв'язати яке можна за допомогою правових заходів» [6, с. 22].

Отже, визначальною особливістю, що відмежовує юридичні конфлікти від соціальних є застосування закону як інструменту вирішення конфлікту.

В залежності від сфери дії закону можна класифікувати правові конфлікти за галузями права, в залежності від виду правовідносин, в яких виникають правові конфлікти. Так, поряд із цивільно-правовим, міжнародно-правовим, адміністративно-правовим, сімейним, трудовим тощо можна виділити кримінально-правовий конфлікт.

Форми вирішення кримінально правових конфліктів перебувають виключно під контролем держави оскільки подібні конфлікти стосуються охоронюваних державою інтересам та несуть певну, іноді значну, суспільну небезпеку, а отже є правоохоронною діяльністю з боку держави.

У цьому контексті важливо відзначити, що методи досягнення мети у вирішенні кримінально-правового конфлікту, відповідно до сучасних підходів до регулювання кримінально-правових відносин, розподіляються на каральні та відновні. Традиційний каральний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту відображений у розділі X «Покарання та його види» та розділі XI «Призначення покарання» загальної частини Кримінального кодексу України [7].

Відновне правосуддя – це підхід до реагування на злочин, який фокусується на відновленні шкоди, заподіяної злочинцем, і на сприянні реінтеграції правопорушника в суспільство. Відновне правосуддя розглядає злочин як порушення стосунків між сторонами конфлікту, а не як порушення закону.

Відновне правосуддя може застосовуватися в різних сферах, таких як кримінальне право, сімейне право, цивільне право та право охорони навколишнього середовища.

Отже, цей підхід ставить під сумнів традиційну модель правосуддя, орієнтовану на покарання, та зосереджує увагу учасників процесу саме на відновленні статусу сторін до початку конфлікту, взаєморозумінні та справедливості в процесі вирішення конфліктів.

Підсумовуючи слід зазначити, що розв'язання конфлікту розглядається як система взаємопов'язаних, офіційно узаконених методів та шляхів. Ці методи та шляхи реалізуються та гарантуються державою з метою захисту прав та інтересів учасників, досягаючи конструктивного вирішення кримінально-правових конфліктів. Цей підхід є суттєвою частиною еволюції сучасної правоохоронної діяльності в Україні.

Сучасне кримінальне правове законодавство насичене різноманітними механізмами, спрямованими на вирішення кримінально-правових конфліктів. Серед них виділяються каральні та альтернативні методи, що закріплені в відповідних нормах кримінального та кримінального процесуального права України. Важливість відновного правосуддя в сучасній Україні виявляється в реальних можливостях ефективного врегулювання кримінально-правових конфліктів, що підкреслює актуальність подальших наукових досліджень для оцінки перспектив широкого впровадження цього підходу та його застосування з метою підвищення рівня якості правоохоронної діяльності.

Література

1. Umbreit M. The Handbook of Victim Of Tender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research. San Francisco, 2000. 438 p.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 16.12.2023)

3. Денисюк П.Д. Медіація в кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. Серія Право. Вип. 64. С. 308-312. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/238742/237349>.

4. Suzuki M., Hayes IL Current Debates over Restorative Justice: Concept, Definition and Practice. Prison Service Journal 2016. Issue 228. P. 4-5. URL: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/PSJ%20228%20November%202016.pdf>

5. Бобровик С. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1(64). С. 28-29.

6. Сеник О.М. Загальна теорія правового конфлікту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 22 с.

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2141-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.10.2023).

Сорока М.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НЕОБХІДНІ ЗМІНИ ДО СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Про розслідуванні кримінальних проваджень особливої складності часто виникає необхідність проведення негласних слідчих (розшукових) дії (надалі – НСРД).

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) відомості про факт та методи проведення НСРД не підлягають розголошенню. Як наслідок відсутня необхідна ступінь контролю за органами, залученими у їх ініціюванні, погодженні і проведенні, який є притаманний для демократичного суспільства.

Чинна редакція КПК України в частині розгляду клопотання про надання дозволу на проведення НСРД містить корупціогенні фактори, адже їх розгляд проводиться головою апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування чи за його визначенням іншим суддею відповідного апеляційного суду. Такий механізм розподілу клопотань не може забезпечувати випадковий характер визначення слідчого судді і його неупередженості, адже заявнику клопотання наперед відомо хто буде здійснювати його розгляд.

Відповідно до щорічного звіту про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році, на контролі (є невиконаними) перебувало 707 рішень, які потребують комплексного підходу для вирішення проблем, констатованих Європейським судом, зокрема, проблеми, пов'язані з незалежністю та неупередженістю судової влади [1, с. 26].

Європейські партнери теж зацікавлені в усталенні в Україні незалежної суддівської системи із забезпеченням дотримання прав людини. Так, План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», затверджений Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022, який спрямований на подальшу підтримку зусиль України щодо виконання своїх зобов'язань як держави-члена Ради Європи передбачає підтримку впровадження національної правової бази захисту прав людини з акцентом на найбільш уразливих верствах населення [2, с. 5, 10]. Запропоновані заходи із надання стратегічних та юридичних консультації органам державної влади (Уряду, Верховній Раді,

судовій системі, прокуратурі, правоохоронним органам тощо), а також адвокатурі в частині відшкодування шкоди, заподіяної особам, які постраждали від порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, і в частині протидії безкарності за допомогою заходів і реформ, у тому числі пов'язаних з розслідуваннями порушень прав людини, кримінального переслідування винних в їх скоєнні, відшкодування збитків, увічнення пам'яті та гарантії неповторення, а також у ширшому контексті в межах реформ кримінального правосуддя та правоохоронних органів.

Крім того, відповідно до документа “Інтегрована стратегія країни. Україна”, опублікованого Державним департаментом США на своєму офіційному веб-сайті 29 серпня 2023 року, допомога Україні має бути зосереджена на створенні більш незалежної, прозорої та підзвітної судової системи; підвищення підзвітності та ефективності системи правосуддя; розширення доступу до правосуддя, орієнтованого на людей, для вирішення правових проблем; перетворення поліції та прокуратури на ефективних, надійних громадських партнерів; підвищення рівня знань громадян про свої права та доступ до правових послуг; зміцнення потенціалу організацій громадянського суспільства для адвокації та моніторингу реформ [3].

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях щодо заходів таємного розслідування зазначав, що дії слідчих органів, такі як НСРД становлять серйозне втручання у приватне життя, тому мають ґрунтуватись на точному законодавстві. Вкрай важливо мати чіткі, детальні правила з цього питання. Врівноважуючи інтерес держави захистити національну безпеку за допомогою заходів таємного стеження і серйозність втручання у права людини необхідно враховувати обставини справи, такі як характер, обсяг і тривалість можливих заходів, підстави, необхідні для їх вжиття, державні органи, уповноважені дозволяти, здійснювати і наглядати за ними, а також різновид засобу правового захисту, передбачений національним правом.

Таким чином, задля реалізації можливості взяти Україною на себе зобов'язання провести антикорупційну та судову реформи, потрібні для реалізації прагнень інтегруватись в Європу необхідним є створення незалежної, прозорої та підзвітної судової системи і забезпечення засобу правового захисту, зокрема, в частині надання дозволу на проведення НСРД.

Література

1. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/31/20230331153828-89.pdf> (дата звернення: 09.02.2024).

2. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/31/20230331153828-89.pdf> (дата звернення: 09.02.2024).

3. Integrated Country Strategy. Ukraine. U.S. Department of State – Home. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/09/ICS_EUR_Ukraine_29AUG2023_PUBLIC.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

УДК 343.359.3(477)(043.2)

Сосніна О.В., к.ю.н., доцент,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОНТРАБАНДИ ТА ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

9 грудня 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу (далі – КК) України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» [1]. Цим Законом було внесено зміни до статей 201 і 201-1 КК України, а також доповнено Кодекс новими статтями 201-3 і 201-4, якими встановлено кримінальну відповідальність за контрабанду товарів та підакцизних товарів.

Розглянемо тезово ці зміни.

1. Назва *статті 201 КК України* «Контрабанда» у попередній редакції змінена на «Контрабанда культурних цінностей та зброї». Поняття контрабанди і коло її предметів, вичерпний перелік яких міститься у диспозиції ч. 1 цієї статті, а саме – культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації – залишились без змін. Відтак, перелік предметів цього злочину є ширшим, ніж вказано у назві статті. Статтю 201 КК України доповнено приміткою, що містить три пункти, у яких подається визначення понять «переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем» (п.1), «...з приховуванням від митного контролю» (п.2), «особи, раніше судимої за контрабанду» у статтях 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305 цього Кодексу. Завдяки доданій примітці чітко визначені форми прояву об'єктивної сторони контрабанди, суб'єктивна сторона яких характеризується прямим умислом.

2. Назву *статті 201-1 КК України* у попередній редакції «Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України» замінено на «Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев». Вичерпний перелік предметів цього злочину, вказаний у диспозиції ч. 1 розглядуваної статті, залишився без змін. Отже, перелік предметів цього злочину є ширшим, ніж вказано у назві статті. Слід зауважити, що назви статей 201 та 201-1 КК України в новій редакції не відповідають змісту цих статей, що порушує вимоги правотворчої техніки.

Внесено зміни до ч. 2 ст. 201 та ч. 2 ст. 201-1 КК України, відтак, кваліфікуючу ознаку, яка характеризувала суб'єкта як особу, раніше судиму за злочин, передбачений відповідною статтею, замінено на особу, раніше судимою за контрабанду.

3. Щодо *статті 201-3 КК України* «Контрабанда товарів» важливо зазначити, що 15 листопада 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» № 4025-VI, чим декриміналізувала контрабанду товарів [2]. Відтак, з 2012 року переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю не вважалось злочином а розглядалось як правопорушення, за які передбачена адміністративна відповідальність, – порушення митних правил відповідно до ст. 458 Митного кодексу України.

З 1 липня 2024 р., коли ст. 201-3 КК України набере чинності, предметом контрабанди товарів уважатимуться товари (крім підакцизних товарів та електричної енергії) у значному розмірі (ч. 1). Кваліфікуючими ознаками цього злочину буде вчинення його за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за контрабанду, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі (ч. 2). Поняття значного та великого розміру визначені в примітці до цієї статті (значний розмір має місце, якщо загальна вартість предметів контрабанди в п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ), великий розмір – якщо загальна вартість предметів контрабанди у десять тисяч і більше разів перевищує НМДГ).

4. Предметом злочину, передбаченого диспозиції ст. 201-4 «Контрабанда підакцизних товарів» є підакцизні товари (крім електричної енергії) у значному розмірі. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки цього злочину такі самі як і у ст. 201-3 КК України. Поняття значного та великого розміру вказано у примітці до цієї статті (значний

розмір має місце, якщо загальна вартість предметів контрабанди (крім електричної енергії) у сімсот п'ятдесят і більше разів перевищує НМДГ, великий розмір – якщо загальна вартість предметів контрабанди (крім електричної енергії) в одну тисячу п'ятсот і більше разів перевищує НМДГ. Вважаємо, що для уникнення неточності трактувань слід було би у КК України надати визначення поняття «товар» та «підакцизний товар», які на даний час містяться в інших нормативно-правових актах.

Зазначені зміни, є виправданими, такими, що сприятимуть припиненню схем незаконного переміщення товарів, зменшенню сектору тіньової економіки, позитивно впливатимуть на розвиток національної економіки, зокрема в частині збільшення податкових надходжень до Державного бюджету України, особливо це важливо в умовах війни та повоєнної відбудови країни. Однак, видається, що більш доцільним було би внесення змін до чинної в попередній редакції ст. 201 «Контрабанда» КК України шляхом доповнення цієї статті новими частинами, в яких відповідальність була би диференційована залежно від виду предмету контрабанди, а не шляхом конструювання окремих спеціальних кримінально-правових норм, які відрізняються між собою тільки видом товару – предметом контрабанди.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів: Закон України № 3513-IX від 9 грудня 2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n6>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України № 4025-VI від 15 листопада 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>

УДК 343.615:343.226(043.2)

Степаненко О.В., д.ю.н., доцент,
Степаненко А.С., к.ю.н., доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНЕ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації

положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII Загальну частину КК України було доповнено розділом XIII-I «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство» в рамках якого передбачена ст. 91-1 КК України, в якій зазначено, що «в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів». У ст. 76 КК України передбачено, що «на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені статтею 91-1 цього Кодексу». Тобто, у КК України мова йде саме про злочин, пов'язаний з домашнім насильством.

Враховуючи зазначені положення, науковці зазначають, що з врахування приписів ст. 12 КК України, поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» охоплює такі види кримінальних правопорушень, як нетяжкі злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини [1, с. 151].

У свою чергу, у положеннях КПК України в ряді випадків вказується «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», а в інших «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством». Наприклад, в ч. 6 ст. 194 КПК України: «В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством ...». У той же час, у ст. 284 КПК України: «Кримінальне провадження закривається в разі, якщо: ... 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством». Слід зауважити, що п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України доповнити словами «крім кримінального провадження щодо злочину, пов'язаного з домашнім насильством» Законом України № 2227-VIII від 06.12.2017, а Законом України № 720-IX від 17.06.2020 р., у пункті 7 слово «злочину» замінено словами «кримінального правопорушення».

Такий же підхід і в ст. 469 КПК України: «Угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника», а Законом № 720-IX від 17.06.2020 р. в абзаці 2 ч. 1 ст. 469 слово «злочинів» змінено словами «кримінальних правопорушень».

Тобто виходить наступна ситуація. Законом «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII від 06.12.2017 р. законодавчо закріплено

конструкцію «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018 р. в КК України були внесені численні зміни в аспекті передбачення категорії кримінальні правопорушення, у той же час і в КК України, і в КПК України залишилось формулювання «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-IX від 17.06.2020 р. були внесені численні зміни, яким слово «злочин» замінено словами «кримінальне правопорушення», однак в КК України так і залишилось формулювання «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», а в КПК України в одній статті вказано «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», а у двох інших статтях «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством».

В свою чергу, у судовій практиці [2, 3] є численні рішення, коли за вчинення саме кримінального проступку до особи застосовували поряд з покаранням обмежувальні заходи.

Аналіз наукової літератури [4] та судової практики дає можливість зробити висновок, що формулювання в законодавстві «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» є недоліком законодавчої техніки, а тому в КК України та КПК України повинні бути внесені зміни в частині уніфікації підходу та передбачення у всіх випадках формулювання «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством». У свою чергу такі зміни приведуть у відповідність законодавство та існуючу судову практику.

Література

1. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк [та ін.]; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 404 с.

2. Вирок Очаківський міськрайонний суд Миколаївської області від 11 березня 2020 року (категорія справи № 483/1562/19; судове провадження: 1-кп/483/67/2020). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: веб-сайт. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88129436>

3. Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 27 жовтня 2022 року у справі № 307/1875/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: веб-сайт. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106967410>

4. Степаненко О.В. Теорія і практика кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Одеса, 2023. 420 с.

УДК 343.14(043.2)

Тарасюк С.М., доктор філософії,
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

НЕВІДКЛАДНЕ ПРОНИКНЕННЯ У ЖИТЛО ЧИ ІНШЕ ВОЛОДІННЯ ОСОБИ. ВАГОМІСТЬ ПІДСТАВ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасні виклики в боротьбі зі злочинністю, які постали перед правоохоронною системою зокрема останнім часом, потребують перегляду усталеної практики щодо невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи.

Так, Верховний суд послідовно висловлює позицію, що наявність формального рішення слідчого судді, яким «легалізовано» невідкладне проникнення не є достатньою та вичерпною ознакою законності такого проникнення. Таке рішення має відповідати вимоги ст. 370 КПК України, зокрема бути вмотивованим та обґрунтованим, що відповідає поняттю ефективного «ретроспективного» судового контролю висловленому ЄСПЛ у справі «Ілева проти Болгарії» [1].

Так, у постанові ККС ВС по справі № 462/3127/22 [2] судом надано оцінку доводу сторони обвинувачення щодо законності невідкладного проведення обшуку. Так, у постанові слідчого була обґрунтована метою унеможливлення знищення доказів, фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, збереження усієї доказової бази. Судом, зроблено висновок, що такі підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчим суддею не відносяться до переліку невідкладних.

В той же час, подібні судові прецеденти існують і в практиці слідчих суддів. Так, ухвалою слідчого судді Цюрупинського районного суду Херсонської області відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про надання дозволу на проведення обшуку у володінні особи. Встановлено, що слідчий звернувся з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку невідкладно після проведення огляду, однак у наданих матеріалах були відсутні докази щодо невідкладного характеру даного заходу, а також клопотання слідчого не містило відповідної мотивації. Так, слідчий не мав достатніх підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді [3]

Отже, маємо питання на обговорення - у яких випадках необхідність віднайти і вилучити речові докази є такою, що підпадає під винятки передбачені ч. 3 ст. 233 КПК України. І чи достатньо буде слідчому, прокурору обґрунтовувати своє клопотання необхідністю саме врятувати речові докази та вказати на обставини, які доводять загрозу знищення. Другу проблему, яку ми маємо вирішити - це проаналізувати чи взагалі тотожні поняття речовий доказ та майно, в контексті вимог ст. 32 Конституції України.

Звичайно, що рятування майна не передбачено ст. 2 КПК України, тим більше не є діями спрямованими на отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, яким є слідчі розшукові дії, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України. Відповідно підставами для проведення СРД є наявність достатніх відомостей для досягнення мети.

Конструкція ст. 233 КПК України змушує погодитись, що вона є спеціальною і до ч. 1 ст. 234 КПК України та стосується передусім обшуку, метою якого є відшукування речових доказів, майна здобутого внаслідок кримінального правопорушення чи встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Щодо майна, отриманого внаслідок кримінального правопорушення, то відповідно до ч. 1 ст. 98 КПК України відноситься до родового поняття «речові докази».

Формально-юридичний метод, дозволяє прийти до висновку, що в актуальному вигляді, положення ч. 3 ст. 233 КПК України стосуються саме майна, отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а не речових доказів у всіх формах та видах. Такий висновок призводить до проблеми, чи можна проникати до володіння особи, без відповідного рішення суду з метою врятування саме речових доказів, а не лише майна. Такий підхід народжує ряд інших проблем при ретроспективному розгляді клопотання про легалізацію невідкладного обшуку або проникнення, як на тому наполягають прихильники формального підходу. Саме на цю проблему і вказав с ККС ВС по справі № 573/2028/19 [4].

Досить логічним напрошується висновок, що зміна формулювання у ч. 3 ст. 233 КПК України з «майно» на «речові докази» розв'яже проблему. На нашу думку, цього недостатньо для того, що ця норма набула ознак передбачуваності, а може призвести до погіршення його застосування з точки зору гарантій дотримання права на недоторканність житла. Адже, фактично кожен обшук, як тактично «раптова» слідча розшукова дія може розцінюватися саме, як рятування речових доказів.

На нашу думку, критерій якості закону буде дотримано за умови, що сторона обвинувачення має довести існування ризику знищення речових доказів та обґрунтувати такий ризик з посиланням на існуючі до невідкладного проникнення докази. Внесення змін до ч. 3 ст. 234 КПК

України дозволить слідчим суддям приймати рішення на основі не лише думки органу досудового розслідування про існування таких ризиків, але й перевіряти існування інших доказів наявності ризиків знищення майна. На нашу думку - це обов'язкова вимога до клопотання про надання дозволу на обшук у разі невідкладного проникнення в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України.

Кримінальне процесуальне законодавство потребує змін спрямованих на покращення ступеню захисту прав особи на недоторканність житла, адже існуючий механізм має ряд недоліків, від потенційної можливості для зловживань з боку правоохоронних органів до відсутності усталеної судової практики.

Ці прогалини у кримінальному процесуальному законодавстві мають надзвичайно негативний вплив та підлягають врегулювання через внесення змін до чинного законодавства, передусім до ч. 4 ст. 234 КПК України, а саме доповнити пунктом 4-1 «обґрунтування невідкладності проникнення з посиланням на докази, у разі проведення обшуку у в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України».

Література

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 12.12.2019 р. у справі № 22536/11. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-ilyeva-proti-bolgarii/> (дата звернення: 19.01.2024).

2. Постанова Верховного Суду від 01.11.2023, справа № 462/3127/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726887> (дата звернення: 19.01.2024).

3. Ухвала слідчого судді Цюрупинського районного суду Херсонської області від 07 лип. 2016 р. у справі № 664/1557/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58801925> (дата звернення: 19.01.2024).

4. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021, справа № 73/2028/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231> (дата звернення: 19.01.2024).

УДК 343.9(043.2)

Тигов В.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШПИГУНСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ І МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Сучасне українське суспільство наразі не тільки розуміє необхідність того, щоб Україна стала демократичною та правовою державою, але й усвідомлює величезну важливість захисту її від існуючих конкретних загроз. Російський агресор вторгся на територію України, піддавши

сумнівам її територіальну цілісність і продовжує чинити намагання змінити внутрішньо-державні політичні процеси. РФ також намагається руйнувати економіку країни.

Останнім часом Україною все більше цікавляться, як об'єктом розвідки. Сусідня держава, росія, вживає системні заходи для знищення української державності, активізує розвідувальні та розвідувально-підбивні дії своїх спецслужб проти України. Підготовка до агресії, анексія території та застосування методів «гібридної війни» відзначається тривалим і системним процесом. Що триває ще з 2014 року.

Діяльність розвідувальних служб іноземних країн та організацій, якими вони керують, стала важливим чинником, який загрожує національній безпеці та територіальній цілісності України. У зв'язку з цим особливо важливою стає розробка комплексу заходів, спрямованих на покращення роботи Служби безпеки України у виявленні, розкритті та досудовому розслідуванні, запобіганні та припиненні шпигунства та державної зради в їх різних формах. Ефективність боротьби з цими злочинами залежить від численних факторів, у тому числі від вироблення дієвих методик взаємодії правоохоронних органів при розслідуванні даного злочину.

Необхідно відзначити, що в більшості країн Європейського Союзу існують контррозвідувальні служби у структурі спеціальних органів, їхню діяльність регулюють відповідні закони. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина контррозвідувальна діяльність спецслужб регулюється Федеральним законом «Про захист Конституції», прийнятим 20 грудня 1990 року. Цей закон визначає завдання контррозвідки, включаючи збір і аналіз інформації щодо напрямків, що загрожують конституційному порядку, цілісності та безпеці Федерації.

Контррозвідувальні органи мають право використовувати методи, сили та засоби для таємного збирання інформації в процесі виявлення загроз, що дають підстави сумніватися у безпеці держави. Ці методи включають в себе використання конфіденційних агентів, проведення таємних спеціальних операцій (прослуховування, відеозапис, зовнішнє спостереження тощо), використання шифрованих засобів комунікації, а також інші розвідувальні заходи.

З метою виявлення та запобігання розвідувально-підбивній діяльності, контррозвідувальним органам надано повноваження залучати до співпраці телекомунікаційні, транспортні підприємства, а також кредитні та фінансові установи. Крім цього, їм дозволено запитувати від фінансових установ інформацію про банківські рахунки та їх власників, а також дані про банківські вклади та рух активів. Законом передбачені спеціальні повноваження контррозвідувальних органів у отриманні інформації від інших державних органів. У таких випадках ключовим критерієм обміну

інформацією є захист державної безпеки. Зокрема, їм дозволено направляти запити для отримання матеріалів щодо будь-яких осіб, які цікавлять контррозвідувальні органи, до будь-яких державних органів без необхідності обґрунтування причин свого запиту.

Розслідування злочинів представляє собою важливий та складний аспект соціальної діяльності. Розслідування тяжких злочинів, що становлять загрозу національній безпеці України, таких як шпигунство та державна зрада у формі шпигунства, вимагає великого обсягу роботи та урахування специфіки умов розслідування. Цей процес передбачає проведення комплексу контррозвідувальних, оперативно-розшукових та слідчих заходів, включаючи негласні слідчі (розшукові) дії.

Необхідність вивчення слідчим обставин шпигунства виникає як вимога та обов'язковість реагування держави на загрозу гарантіям розвитку безперешкодної роботи влади та існуванню суспільства. Фактичні обставини, встановлені в результаті процесуального пізнання, стають юридичною істиною з урахуванням їхнього змісту та наслідків. Зміст і напрямок пізнання, а також встановлені слідчим фактичні обставини під час проведення ним різних процесуальних дій є вкрай специфічними, оскільки вони піддаються юридичній оцінці та визначаються законодавчими нормами щодо порядку вчинення дій слідчим та обмежень в пізнанні, встановлених правовими нормами.

Таким чином, можна беззаперечно констатувати, що взаємодія різних правоохоронних органів між собою та із представниками громадськості займає важливе місце у процесі успішного виявлення і розслідування шпигунства, що належить до злочинів проти основ національної безпеки України.

Література

1. Марущак А.І., Петров О.Г. Інформаційна взаємодія вітчизняної контррозвідки із громадськістю: теоретико-правові передумови і сучасність. Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення. Київ. ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 28-29.

Ткаченко О.Г., к.ю.н., доцент,
Олефір Л.І., к.ю.н., доцент,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна

НОВІТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ ЩО СПРЯМОВАНІ НА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Важливою основою міжнародних відносин та фундаментальним принципом міжнародного права є принцип «мирного співіснування держав», який закріплений у низці міжнародно-правових документів. Проте на превеликий жаль ознакою сьогодення залишається війна та збройні конфлікти.

Таким чином наша держава стикнулася з новітнім напрямом діяльності її правоохоронних органів, а саме необхідність дотримання прав військовополонених.

Відповідно до норм чинного законодавства на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Проте, активні бойові дії призводять до захоплення великої кількості військовополонених, які відповідно до норм Третьої Женевської Конвенції [1] потребують створення належних умов тримання і гарантування дотримання їх правового статусу.

Військовополонені, які утримуються в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України, мають наступні права:

– з військовополоненими завжди поводяться гуманно, не допускаючи стосовно них насильства, репресалій, жорстокого поводження і тортур, образливого та принизливого ставлення, залякування та цікавості публіки, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином;

– військовополонені мають право особисто або через довірену особу звертатися до адміністрації табору, Мін'юсту чи держави-покровительки з клопотанням (заявою, скаргою) щодо умов їх тримання в таборі;

– також у цієї категорії осіб залишається право на свободу релігії та відправлення релігійних обрядів. Проте вони не можуть ухилятися від виконання своїх обов'язків, а також установлених вимог режиму тримання, посилаючись на власні релігійні переконання;

– військовополоненим надається право підтримувати зв'язки із зовнішнім світом;

– право на медичну допомогу. У наведеному аспекті Україна демонструє свою прихильність демократичним цінностям. Так, вже після початку протистояння збройній агресії російської федерації, в Україні було прийнято Постанови Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413 [2] «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» та від 17.06.2022 № 721 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» [3], у яких серед іншого, визначено питання охорони здоров'я військовополонених;

– наступним правом військовополонених є право на нормальне матеріальне забезпечення. Здійснюється організація триразового харчування військовополонених гарячою їжею (або дворазового з додатковим проміжним харчуванням) згідно з нормами, визначеними у додатках 2-5 та 6 Порядку тримання військовополонених [2];

– військовополонені повинні мати укриття від повітряних атак та інших небезпек війни в такій самій мірі, в якій їх має місцеве цивільне населення.

Основні права військовополонених гарантуються як на міжнародному, так і національному рівнях. Міжнародні стандарти, зокрема Женевські конвенції та їх додаткові протоколи, встановлюють права військовополонених та зобов'язують сторони збройних конфліктів поважати ці права.

Національні нормативно-правові акти, такі як Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, також відображають ці міжнародні стандарти та забезпечують їхню реалізацію на практичному рівні.

Стосовно відповідальності за порушення прав військовополонених, на міжнародному рівні такі порушення можуть призвести до судової відповідальності перед міжнародними трибуналами чи судами, такими як Міжнародний кримінальний суд. Національні закони також передбачають відповідальність за порушення прав військовополонених, включаючи кримінальну відповідальність перед національними судами.

Таким чином, права військовополонених є невід'ємною частиною міжнародного гуманітарного права, і їх захист є обов'язком всіх сторін конфлікту, а порушення цих прав може мати серйозні юридичні наслідки.

Література

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р.: ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03 липня 1954 р. (у редакції від 08 лютого 2006 р.). База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

2. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

3. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поведження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#n13> (дата звернення: 01.02.2024).

УДК 343.9(043.2)

Топчій В.В., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

З початку повномасштабної військової агресії РФ проти України кіберполіція бере активну участь у протидії державі-терористу у віртуальному просторі. Зокрема, спільно з волонтерами створено проєкт «МРІЯ» для протидії ворогу на інформаційному фронті. Результатом співпраці є блокуванням понад 20 тис. осередків ворожої дезінформації. На каналі <https://t.me/stoprussiachannel> щоденно надаються онлайн-завдання для підписників, які готові дати відсіч ворогу. Суть функціонування такої діяльності полягає в припиненні функціонування ворожих ресурсів. Інструкції залученим особам до роботи для боротьби на інформаційному фронті додаються у самій екосистемі. Кількість підписників на каналі на кінець 2022 року становила більше 428 тис. осіб. Створено Telegram-бот «Народний месник», де громадяни можуть зручно та швидко повідомити правоохоронців про ворожі дії. Зокрема про ворожі мітки, рух техніки/живої сили окупанта, нерозірвані снаряди, мародерів та колаборантів. Громадяни, які мають камери зовнішнього відеоспостереження, де перебувають окупанти, можуть надати доступ до відео правоохоронцям, слідуючи інструкціям у боті [1].

З розвитком інформаційних технологій та глобалізації суспільства людство зробило великий крок вперед у своєму розвитку. Але у всього є зворотний бік. Так вийшло і з мережею Інтернет, яка стала не тільки корисним надбанням суспільства, але й великою площею для скоєння злочинів у цій мережі, а також за її допомогою. Правовою основою для протидії комп'ютерній злочинності на національному рівні є Кримінальний кодекс України. Даний вид протиправних дій називається злочинами у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361, 361, 363 ККУ) або, як їх прийнято називати, «кіберзлочини». Даний вид злочинів є досить

новим, але, за даними Інтерполу, за рівнем зростання він вже перегнав такі види злочинів як незаконний обіг зброї та торгівля наркотиками. Такий швидкий розвиток даних кримінальних правопорушень зумовлений тим, що мережа Інтернет є доволі сприятливою для вчинення злочинів, адже їй притаманні глобальність, транскордонність, анонімність, взаємозамінність вузлів мережі. Якщо такі підрозділи поліції, як кримінальна поліція та органи досудового розслідування, створені та функціонують вже дуже давно та мають певну методику та напрацювання, які застосовують під час здійснення правоохоронної діяльності, то напрямок боротьби з кіберзлочинами є досить новим у правоохоронних органах України [2].

Запобігання заворушенням, терактам, забезпечення безпеки на концертах або інших масових скупченнях людей – для подібних завдань теж розробляються спеціальні рішення. Компанія Evolv Technology розробила машину безпеки на базі штучного інтелекту, що працює через додаток Evolv Pinpoint і використовує функцію розпізнавання осіб. Конструкцію можна встановити на вході у комерційні установи, школи, торгові центри, аеропорти, нічні клуби, ресторани тощо. Для перевірки людині досить пройти через конструкцію, як через звичайний металодетектор. Пропускна можливість такого детектора становить 600–900 осіб на годину. Перевірка проводиться вбудованою камерою, алгоритми Evolv Pinpoint зіставляють особи відвідувачів з особами в списку спостереження, завантаженому у базу даних системи. Якщо з'ясується, що відвідувач представляє інтерес для поліції або інших служб, його зображення і особисті дані відображаються на планшеті співробітника служби безпеки і підсвічуються червоним. Жовте підсвічування говорить про неперевірену загрозу, тоді профіль перевіряється у реальному часі протягом декількох секунд [3].

У 2015 році поліція Північної Дакоти запропонувала оснастити дрони сльозогінним газом. Правоохоронці пояснили свою ініціативу тим, що використання дронів зменшує потребу в наземному регулюванні агресивної поведінки натовпу і знижує ризик травмування поліцейських. Безлади простіше відстежувати і контролювати з повітря, до того ж дрони можуть звітувати про ситуацію в режимі реального часу. На залізничному вокзалі Чженчжоу також працюють патрульні поліцейські, які використовують смарт-окуляри. Гаджет має функцію розпізнавання облич і допомагає офіцерам впіймати злочинців. Розумні окуляри – це розробка пекінської компанії Llvision Technology. Девайс підключається до невеликого пристрою по дротяному зв'язку. Після сканування обличчя перехожого комп'ютер підключається до єдиної бази даних і за допомогою системи розпізнавання облич починає пошук збігів. Усе це дозволяє виявити злочинця набагато швидше, ніж це зробили б камери. В

Україні, роботи допомагають не тільки виявляти факти злочинів, наприклад, місця незаконного видобутку бурштину та вугілля, але й затримувати зловмисників. Поліцейські з підрозділу з боротьби з наркозлочинністю за допомогою безпілотників знайшли в Дніпропетровській області 36 ділянок, засіяних коноплями. Також роботи зможуть виявляти браконьєрів, незаконний видобуток корисних копалин, незаконні рубки лісу, осередки лісових пожеж, допоможуть шукати заблукалих в лісі чи горах. Дрони також моніторять дорожню ситуацію на трасах Дніпропетровської та Київської областях і шукають викрадений транспорт. Нацполіція планує створити спецгруп аеророзвідки в кожному регіоні України [4].

Тож, як бачимо, останні десять років, Україна як і передові країни світу використовувати максимально сучасні технології. Хоча економічно розвинені країни мають можливість інвестувати сотні мільярдів доларів у розробку технологій. Їх використання в продуктах та послугах, а також в оборонній сфері стає фундаментом успіху на міжнародному рівні. Використання сучасних технологій у правоохоронній діяльності дає велику можливість ефективному виявленню, розкриттю та запобіганню злочинності.

Література

1. Звіт про результати роботи Департаменту кіберполіції у 2022 році. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/zvit-pro-rezultaty-roboty-departamentu-kiberpolitsiyi-u-rozci-969/> (дата звернення 22.01.2024)
2. Андруш Л.В. Проблематика здійснення правоохоронної функції при протидії кіберзлочинам. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 30.10.2018)*. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2987/1/3.pdf> (дата звернення 22.01.2024).
3. Можливості штучного інтелекту у правоохоронній системі міста. URL: <https://www.everest.ua/mozhlyvosti-shi-u-pravoohoronnij-systemi-mista/> (дата звернення 22.01.2024).
4. Штучний інтелект та робототехніка на службі поліції. URL: <https://matrix-info.com/shtuchnyj-intelekt-i-robototehnika-na-sluzhbi-politsiyi/> (дата звернення 22.01.2024).

ПРО ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ

Унікальність нотаріату, як самоврядного органу цивільної юрисдикції, не викликає жодних сумнівів. Проте, навіть із урахуванням корпоративної відокремленості (орган же – самоврядний), є ряд виключень, коли держава делегує функції нотаріуса іншим суб'єктам. Одне із таких виключень – посадові особи органів місцевого самоврядування (у сільських населених пунктах), котрі, відповідно до приписів ст. 37 Закону України «Про нотаріат», уповноважені вживати заходи з охорони спадкового майна; посвідчувати заповіти (крім секретних); видавати дублікати посвідчених ними документів; засвідчувати відповідність оригіналам (хоча в тексті закону всупереч правилам української мови вказано «вірність» – О.Ч.) копій (фотокопій) документів і виписок із них; засвідчувати справжність підпису на документах; видавати свідоцтва про право на спадщину.

Хоча, кримінально-правовому забезпеченню нотаріальної діяльності у різний час присвячували свою увагу такі вчені-криміналісти як О.В. Коротюк [1], І.П. Фріс [5], Ю.І. Шиндель [6], М.В. Саламатова [4], Р.О. Ніколенко [2], М.В. Рябенко [3] та інші фахівці-правники, поточні реалії вимагають актуалізованого погляду на вказану проблематику.

Детальний аналіз судової практики щодо злочинної діяльності посадових осіб місцевого самоврядування під час здійснення ними нотаріальних функцій демонструє підхід, який ми умовно називаємо «суб'єктно орієнтованим», тобто прив'язаним до суб'єкта – посадової особи місцевого самоврядування, що є коренем легальних проблем такого зловмисника.

Разом із тим, маємо наголосити, що злочини, про які йдеться у відповідних вироках, вчинялися посадовими особами місцевого самоврядування не через те, що вони мали статус цих самих осіб, а саме через те, що вони, як такі посадові особи місцевого самоврядування, були наділені правом здійснювати певні нотаріальні дії. Тобто в цих випадках органічно поєдналися ці дві характеристики суб'єкта, проте рушійною обставиною, так би мовити криміноспонукальною ознакою тут необхідно вважати саме можливість здійснити нотаріальні дії. Якщо б посадова особа місцевого самоврядування здійснила їх, не будучи вповноваженою

на це, тобто, виходячи за межі своїх службових обов'язків чи, правильніше сказати – посадових можливостей, то такі дії не мали б своїм наслідком настання певних юридичних фактів.

Таким чином, по своїй суті не службове становище посадової особи місцевого самоврядування, а функціональне наповнення її діяльності створює організаційні можливості для можливих протиправних діянь. Визначальним же фактором для суспільно небезпечної поведінки є не службове становище посадової особи місцевого самоврядування, а вповноваженість на вчинення нотаріальних дій.

Наприклад, якщо б законом передбачалася можливість покладання нотаріальних функцій не на посадову особу місцевого самоврядування, а, через певні процедури (наприклад, таємне голосування мешканців певної місцевості), на будь-яку дієздатну особу (додатково можна було б передбачити віковий і освітній ценз та/або якість мінімальне навчання), то питання кваліфікації злочинів за статтями, суб'єктами яких є посадові особи місцевого самоврядування відпало б само собою. При цьому, визначальний фактор для суспільно небезпечної поведінки особи у вигляді можливості здійснення нотаріальних функцій нікуди б не подівся, а навпаки – підтвердив би свій криміноутворюючий характер.

По суті ми виходимо на можливість здійснювати окремі нотаріальні дії за спеціальним повноваженням за аналогією зі службовими особами в світлі примітки до чинної ст. 364 КК України. Більше того, самі посадові особи місцевого самоврядування вчиняють нотаріальні дії за спеціальним повноваженням, передбаченим у ст. 37 ЗУ «Про нотаріат» і процедурно уточненим у Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування.

Ураховуючи вищевикладене, вважаємо, що виокремлення вказаної спонукальної ознаки як криміноутворюючої, було б логічним при подальшому розвитку кримінального законодавства в цій сфері. Відповідаючи на наше питання в назві цих тез, відповідально заявляємо – саме в цьому напрямку його й потрібно рухати. Більше того, така логіка вже й зараз проглядається у ст. 365² КК України. Із одного боку, прив'язуючи в диспозиції норми діяння у вигляді зловживання повноваженнями до конкретних суб'єктів – аудитора, нотаріуса, оцінювача тощо, із іншого боку законодавець у самій назві статті наголошує, що тим фактором, який є вирішальним у визначенні суспільної небезпечності вказаних діянь, є особлива діяльність певних осіб – надання ними публічних послуг.

Література

1. Коротюк О.В. Нотаріус як спеціальний суб'єкт злочину: монографія. Київ: ОВК, 2015. 224 с.

2. Ніколенко Р.О. Кримінально-правова протидія зловживанню повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2018. 209 с.

3. Рябенко М.В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2016. 267 с.

4. Саламатова М.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 241 с.

5. Фріс І.П. Кримінально-правове забезпечення охорони нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015. 231 с.

6. Шиндель Ю.І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2014. 250 с.

УДК 344.1.35.085 (043.2)

Шведова Г.Л., к.ю.н., доцент,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Важливим завданням в умовах військової збройної агресії є посилення правопорядку і законності в лавах ЗСУ. Надзвичайно актуальним питанням є дотримання військової дисципліни, обороноздатності і боєздатності. Центральне місце в системі заходів забезпечення норм військової дисципліни належить Розділу XIX Кримінального кодексу України.

Слід відмітити, що наразі активізувалась законодавча діяльність щодо протидії військовим кримінальним правопорушенням, адже вони мають зараз достатню питому вагу в масштабах всієї злочинності в Україні. Зокрема, у 2015 році Кримінальний кодекс був доповнений ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [1]. Звертає на себе увагу особливість конструкції складу даного кримінального правопорушення. Зокрема, обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і водночас критерієм відмежування службового кримінального правопорушення від дисциплінарного проступку є: завдання шкоди додатковому об'єкту - здоров'ю, честі і гідності особи, відносинам власності, безпеці, довкіллю [2, с. 66].

Щодо кваліфікованого складу, передбаченого ч. 5 ст. 426-1 КК України, тобто дії, передбачені частинами 1-3 даної статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, то: згідно положень Статуту внутрішньої служби ЗСУ, командир (начальник) із метою затримання військовослужбовця, який вчиняє непокору, опір чи погрозу начальнику, застосовує найманство, самовільно залишає бойові позиції у районах виконання бойових завдань, має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу без спричинення шкоди здоров'ю військовослужбовця та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій (п. 22). В зв'язку з цим застосування командиром (начальником) в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, які явно перевищують міру, достатню для припинення зазначених протиправних дій з метою затримання військовослужбовця, має бути кваліфіковано за ч. 5 ст. 426-1 [3, с. 159].

Визначення суб'єктного складу даного кримінального правопорушення звертає нас до примітки ст. 425 КК України, на підставі аналізу якої можна виявити відмінні ознаки військової службової особи від ознак службової особи, як суб'єкта службових кримінальних правопорушень. Військова службова особа не може ухвалювати рішення, обов'язкові для виконання будь-ким, окрім персоналу ЗСУ, однак усередині організації (ЗСУ) вони наділені управлінськими повноваженнями [2, с. 67].

На сьогодні відсутня усталена судова практика для даної категорії справ. Разом з тим Верховний Суд 5 липня 2023 року сформулював свою позицію щодо окремих аспектів відповідальності за ст. 426-1. Зокрема, визначено, що кримінальна відповідальність за такі дії настає лише за умови, що дії військової службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватись за статтями Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти особи, власності, громадського порядку тощо.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кізюн О.П. Юридичний аналіз складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. Південноукраїнський правничий правопис. 2020. № 3. С. 64-68.
3. Звенигородський О.М. Поняття перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 4. С. 156-161.

Ющик О.І., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВНАСЛІДОК ЗБІГУ ТЯЖКИХ ОСОБИСТИХ, СІМЕЙНИХ ЧИ ІНШИХ ОБСТАВИН

Призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення повинно відповідати загальним засадам встановленим ст. 65 КК України. Відповідно, суд повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Перелік пом'якшуючих обставин передбачено ч. 1 ст. 66 КК України, хоча суд може визнати і інші обставини не зазначені у вказаній статті [1]. Вплив пом'якшуючих обставин на призначення покарання пов'язаний із тим, що суду надається можливість призначити менш суворе покарання із альтернативної санкції, не застосувати додаткове покарання, призначити основне і додаткове покарання ближче до мінімуму відповідної санкції. Врахування пом'якшуючих обставин при призначенні покарання пов'язано із тим, вони є факторами, які свідчать про знижений ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення та особи винного.

На думку Н.А. Сторчак, більш вдалим видається визначення, подане В.І. Тютюгіним: «До обставин, які пом'якшують покарання, належать як зазначені, так і не зазначені у законі, але встановлені судом за конкретною справою об'єктивні та суб'єктивні чинники, що не є ознаками конкретного складу злочину і не впливають на його кваліфікацію, проте свідчать про знижений ступінь суспільної небезпеки особи винного і (або) вчиненого ним діяння і тим самим надають суду право для пом'якшення покарання» [5, с. 362-364].

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 66 КК України пом'якшуючою обставиною визнається вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Така обставина передбачає, що кримінальне правопорушення вчинено внаслідок тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, які мали вплив на свідомість особи та вибір поведінки особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння. Важливо також встановити, що такий збіг обставин виник не з вини особи, яка вчинила кримінальне правопорушення є об'єктивно існуючими, а не в уявленні цієї особи [4, с. 186].

Під важкими особистими обставинами судова практика передбачає різноманітні життєві ситуації, наприклад, важка хвороба особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, або членів її сім'ї чи близьких родичів. Прикладом є вирок Голосіївського районного суду м. Києва, який визнав пом'якшуючу обставину, вчинення кримінального правопорушення внаслідок тяжких особистих обставин – тяжку хворобу дружини та відмову лікарів швидкої допомоги у госпіталізації, чим винний вирішив повернути увагу до себе зателефонувавши і повідомивши про намір здійснити підриг будинку. Відповідно був притягнутий до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху (ч. 1 ст. 259 КК України) [2].

До тяжких сімейних обставин можна віднести конфлікти, які виникають в сім'ї між потерпілим та родичами, проживання у неблагополучній сім'ї, в якій є домашнє насильство, пияцтво, наркоманія, аморальна поведінка, що призводять до душевних переживань і стають причиною вчинення кримінального правопорушення.

До інших тяжких обставин можуть належати обставини пов'язані із відсутністю матеріальних засобів для проживання, навчання, лікування, втрата місця роботи, банкрутство, залишення матері новонародженої дитини батьком, підтримки близьких тощо. Але слід визначити, що тяжке матеріальне становище не може визнаватись як пом'якшуюча обставина при вчиненні кримінальних правопорушень некорисливого правопорушення, а сімейні обставини, конфлікти не є причиною вчинення корисливих кримінальних правопорушень. Хоча є приклади судової практики, коли суд визнає збіг тяжких особистих, сімейних обставин пом'якшуючою обставиною (сварка з майбутньою дружиною) при вчиненні відкритого викрадення чужого майна, в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 186 КК України) [1].

Наявність лише факту однієї із обставин не достатньо для визнання її як пом'якшуючої. Необхідно встановити причинний зв'язок між встановленою пом'якшуючою обставиною та поведінкою особи, яка саме виникла внаслідок цієї обставини. Крім того, такі обставини повинні існувати в реальності, виникати в об'єктивній необхідності та викликані суб'єктивними факторами. Не може визнаватись поведінка винної особи, яка викликана її аморальними або протиправними діями, як обставина, що викликана важкими особистими, сімейними або іншими обставинами. При призначенні покарання суд визнаючи таку обставину пом'якшуючою повинен не лише вказати на її наявність, але і зобов'язаний розкрити її зміст та вплив на вчинене кримінальне правопорушення, встановивши причинний зв'язок між обставиною та поведінкою винної особи.

Отже, врахування вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, як обставина, що

пом'якшує покарання повинно бути вмотивоване в судовому рішенні, із роз'ясненням причинного зв'язку між станом винного та вчиненим кримінальним правопорушенням.

Література

1. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 16 жовтня 2023 р. у справі № 461/5654/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114251403> (дата звернення 10.01.2024).
2. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 24 травня 2023 р. у справі № 752/17048/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111087305> (дата звернення 10.01.2024).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028>
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2018. 1360 с.
5. Сторчак Н.А. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання: теоретичний і практичний вимір. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4. 2015. С. 362-364.

РОЗДІЛ 4

ВІЗІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ЧАС

УДК 347.78.025(043.2)

Batozhska Oleksandra,
PhD (Law), Associate Professor, lawyer,
Berlin, Germany,
Kmetyk Khrystyna,
PhD (Law), Associate Professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

A PRELIMINARY CONTRACT: THE PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION

The financial crisis forced many business subjects to reconsider their attitude to the search for buyers, which led to the use of legal structures that make it possible to plan not only the quantity of the purchased goods (including the imported goods), but also the volume of its following sale. In this regard, the practice of concluding the preliminary contracts for the supply of products and goods has become somewhat widespread.

The main features of a preliminary contract are defined in Part 1 of Article 635 of the Civil Code of Ukraine, in particular: 1) a preliminary contract is a contract, the parties of which undertake to enter into a contract in future (a main contract) within a certain period of time (at a certain time) on the terms determined by such preliminary contract; 2) the law could determine a limitation on the period (deadline) in which a main contract should be concluded on the basis of a preliminary contract; 3) the essential terms of a main contract, which are not determined by a preliminary contract, are agreed upon in the order determined by the parties in a preliminary contract, if such order is not determined by the acts of civil legislation; 4) a preliminary contract is concluded in the form determined for a main contract, and if the form of a main contract is not determined – in writing.

The consequence of concluding the preliminary contract is only the obligation to conclude a main contract within the period set by the parties and on the conditions and procedure already agreed upon. Such an obligation is terminated if one of the parties does not propose a draft of such main contract to another party before the end of the period in which the parties have to conclude a main contract (Part 3 of Article 635 of the Civil Code of Ukraine). The party

that unreasonably evades the conclusion of a main contract provided for in a preliminary contract should compensate the other party for damages caused by the delay, unless otherwise is established by a preliminary contract or acts of civil legislation (Part 2 of Article 635 of the Civil Code of Ukraine).

Relations with regard to the conclusion of a preliminary contract are regulated by the Civil Code of Ukraine, taking into account the features determined by the Civil Code of Ukraine. So, for example, in Part 1 of Article 182 of the Civil Code of Ukraine states that under a preliminary contract, the business entity undertakes to conclude a main economic contract on the terms stipulated by a preliminary contract within a certain period, but no later than one year after the conclusion of a preliminary contract. However, in our opinion, the parties of a preliminary contract could deviate from this rule if the circumstances of concluding the main contract require more time (in particular, this applies to the contract on purchase and sale of real estate, contract on manufacturing the products, etc.).

Taking into account the practice of concluding the preliminary contracts, let us emphasize that the legislation does not establish the restrictions on which the contract (on the transfer of property, on performance of works, on provision of services or on delivery of goods) could be preceded by a preliminary contract. But, unlike an ordinary economic contract (the one that will be concluded in the future – the main contract), taking into account a preliminary contract, the parties do not have the right to demand the actual fulfillment of the obligation that will arise from a main one – to transfer work, to provide service or to pay for it.

A term “preliminary” in relation to a contract does not mean the incompleteness of the expression of the will of the parties, but only indicates that a contract that has taken place should be followed by another – a main (more specific, detailed) contract.

Therefore, two contracts should be distinguished: one (has already concluded) determines the obligation for the both parties to conclude a main one in the future, by which the parties will determine a main economic obligations to each other.

There is one more rule, without which a preliminary contract could not be recognized as concluded – it should contain all the essential terms of a main contract (a subject matter, the conditions defined by the law as essential or necessary for such type of a contract, as well as all those conditions on which a contract should be reached at the request of at least one of the parties).

A preliminary contract becomes an invalid if the parties do not conclude a main contract within the stipulated period. But, a lot will depend on whether or not the parties will take certain legal actions before concluding the main contract (pay for the goods, make a partial or full delivery, etc.). In this case, it

will be difficult for a business entity to hope on a positive resolution of the dispute, including in the case of going to the court.

УДК 347.78.025(043.2)

Diduk Alla, PhD (Law), Associate Professor,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Lytvyn Stepan, PhD (Law), Associate Professor,
Institute of Educational and Professional Development,
Budapest, Hungary

THE PROBLEM ISSUE OF UNDERSTANDING INFORMATION AS AN OBJECT OF CIVIL LAW

The science of civil law, both national and foreign, has not sufficiently explored information as an object of law. The very term «information» is also atypical for the science of civil law, which may be why it remains insufficiently studied. There is no generally accepted concept of information in civil law.

In the current Civil Code of Ukraine, the term «information» is found in many articles (201, 202, 278, 279, 286, 303, 304, 507, 508, 509, 510 and others).

The term «information» (from the Latin «informatio» – explanation, representation, presentation, concept of something) means some information, a collection of any data, knowledge. It can usually be interpreted as a variety of information about events, facts, processes that are transmitted by some people to other people, verbally, in writing or in any other way, as well as the process of transmitting or receiving this information.

In Ukraine, public relations in the field of information are regulated by the Law of Ukraine «On Information», the Law of Ukraine «On Scientific and Technical Information», the Law of Ukraine «On Protection of Information in Information and Communication Systems».

The Law of Ukraine «On Information» dated October 2, 1992 defines information as any information and/or data that can be stored on physical media or displayed electronically (Article 1). The identical definition of information is fixed in Article 200 of the Civil Code of Ukraine.

We cannot agree with this definition of information, as it does not fully reveal the essence of the information itself. In addition, the legislator did not take into account that information has many inherent natural qualities, but two of them are of particular importance for determining the legal regime of information. On the one hand, information is «information» (which has content), and on the other hand, information is «information» (which has no content). In the future, the thesis that «information» is always only a «message»

that conveys «information» will be proven. For this, it is necessary to consider the concept of «information as such» and to separate «information as such» from other objects of law that are constantly accompanying and inseparably connected with it.

Other legal objects that constantly accompany «information as such» mean: a) its «material carrier», an object of property rights, for example, a disk; b) «content» of information – a certain way of formulated idea – it can be, for example, a technical solution – an object of the industrial property institute; the mathematical formula is set out in the article – the object of copyright.

To carry out the analysis, let's conventionally call it: «material carrier» of information – object of law «A»; «content» of information is the object of «B» law. As a «pure» object of law – «information as such», we will point to its «form» – object «C». In turn, the «form» of information can be subdivided into «that which is read by a machine» (the conventional designation is the object of the right «C-1») and «which is read by a person» (the conventional designation is the object of the right «C-2»).

Then, as far as computer programs are concerned, the object of the «C-1» law is programs and databases in the form of object codes that can only be read by a computer (machine). The object of the «C-2» law is those programs and databases that a person reads. Both objects are copyright objects.

The question arises as to how these objects are consistent with the object provided for by the Law of Ukraine «On Information», where «objects of information relations» are documented or publicly announced information about events and phenomena in the field of politics, economy, culture, as well as in social, environmental, international and other spheres». In Article 1 of the Law of Ukraine «On Information», information is considered as any information and/or data that can be stored on physical media or displayed in electronic form. As can be seen from the conducted analysis, this provision is erroneous. Next, we will prove the thesis that information is always just a message, and its content is information. So, information is a message containing information about anything.

For a better understanding of the meaning the terms «information» and «message», it is necessary to refer to the judgments of specialists in this field of knowledge. Thus, some specialists in the field of information believe that clarification of the concept of «information» is possible only in the system of information flow and interaction, in the process of which certain information is transmitted. For this, it is necessary to separate the concepts: «knowledge» and «properties». Where «knowledge» is often understood as information about certain properties of the organic and inorganic world. In fact, they acquire the characteristics of information only after an individual or a group of people is informed about them. And until then, we are dealing rather with «properties»,

which can only conditionally be considered as «information in a hidden form». Without taking into account the consumer – let it be even fictional, potential, it is impossible to talk about information. For this, it is necessary to establish the difference between the concepts: «properties», «known», «information». Information about events that took place in society, even if they are documented, are in the state of the legal regime of «properties» and only conditionally, as already noted above, can be considered as «information in a hidden form». Specialists in the field of cybernetics insist on a fundamental difference between the concepts of «properties», «knowledge», «information». As for the specified recommendations, you should listen to them and separate these concepts.

Other specialists in the field of information point out that, only by connecting with the consumer, the message «excretes» information, and in itself it does not contain any informational substance. In addition, the same «message» can give a lot of information to one consumer and not enough to another. It is appropriate to talk about the amount of information in the case when the «properties» and «messages» of the person who receives them are known.

So, the scheme of the information process that leads from the «source to the final» (which we just talked about) can look like this: Object – Properties of the object - Information about the properties of the object – A message containing information about the properties object = Amount of information received from the message, or = Information.

Accordingly, the informational (legal) relationship regarding information about this or that event in society (object) can have five legal regimes: «about the object» – «about the properties of the object» – «about information regarding the properties of the object» – «a message that contains information about the properties of the object» and, finally, – «the amount of information received from the message».

Accordingly, the Law of Ukraine «On Information» incorrectly reflected the object of information. The legislator did not take into account all inherent natural properties of information, especially two of them, which are important for determining its legal regime. On the one hand, information is «information» (which has content), and the Law of Ukraine «On Information» is based on this concept, and on the other hand, information is «message» (which has no content). The last object is «information as such».

The unit of measurement of the amount of perceived information can be, for example, «one bit» (as used in computer science). It is important to emphasize that without taking into account the amount of characteristics of the information received from the message, it is only possible to talk about «information as such» conditionally. It makes no legal sense to point to

«information as such» as the direct object of the right, because then the same information can serve as the «object» of different rights and the most diverse rights will result in the same object.

Based on this, the following conclusion can be drawn: «Information as such» is the «object» of not one separate relationship regulated by legal law, but many relationships capable of intersecting in «information as such». This happens because the law does not deal with «things» or «information as such», but with such properties of them, from which, according to the law, certain obligatory actions of people should proceed.

Accordingly, the question arises: what are these or other similar properties inherent in «information as such»? Properties (legal facts) with which the law can connect certain mandatory actions of people. Taking into account the specifics of this object of law, we are talking about such properties of «information» that are unknown to civil law.

When studying information as a subject of legal relations, it is impossible to talk about it not specifically at all. The subject of consideration should be, first of all, information that is in civil, administrative or other public circulation and about which, or in connection with which, because of this, social relations arise that are subject to regulation by law.

The most important direction of improving the effectiveness of law is currently improving the legal information system, improving legal information services, which is due to the huge role of legal information in law-making and law enforcement activities, in legal education.

Thus, it can be concluded that the legislator of Ukraine mistakenly understands the essence of the term «information», defining it exclusively as «information ...», at the same time as it is nothing more than a «message» (1) containing «information» (2) about anything. Of course, it (information) has objectively inherent properties, just like other objects – physical, social and any other. Therefore, it would be advisable to hold a scientific discussion with the participation of experts in the field of cybernetics, computer science, mathematics and civil lawyers to more accurately define the properties objectively inherent in such a complex phenomenon as «information as such», so that lawyers can associate certain legal consequences with them (properties) and reflect this in their sources of law.

Samojłow Maksymilian,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor,
Head of the HR department of the company «GeoComply»,
Warsaw, Republic of Poland

THE CURRENT CHANGES IN THE REGULATION OF THE LEGAL STATUS OF UKRAINIAN MIGRANTS IN THE REPUBLIC OF POLAND

On Saturday, 26 March 2023 the President of the Republic of Poland signed the act amending the act on assistance to citizens of Ukraine in connection with the armed conflict on the territory of that country. The new solutions entered into force on 26 March 2023 and apply retroactively from 24 February 2022. Foreigners who are not covered by the aforementioned Act and belong to the category of displaced persons listed in the Executive Decision of the EU Council establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine, may benefit from temporary protection in accordance with the Act on granting protection to foreigners within the territory of the Republic of Poland.

1. Legislation.

The Act on assistance to Ukrainian citizens in connection with armed conflict on the territory of that state sets out, inter alia, specific rules for legalizing the stay of Ukrainian citizens (and their spouses who do not hold Ukrainian citizenship) who have come to Poland from the territory of Ukraine in connection with military operations conducted on the territory of that state, and of Ukrainian citizens holding a Card of the Pole who, together with their immediate family, have come to the territory of Poland because of those military operations.

The provisions of the Law shall not apply to citizens of Ukraine possessing:

- permanent residence permit;
- residence permit for long-term EU resident;
- temporary residence permit;
- refugee status;
- subsidiary protection;
- approval for tolerated stay;
- and who:
  - have applied for international protection in Poland (or on whose behalf such applications have been lodged);
  - declared their intention to submit applications for international protection.

2. Legal residence on the territory of Poland.

Ukrainian citizens who left their homeland as a result of Russian aggression will be able to legally stay in Poland for 18 months starting from 24 February 2022. This applies to persons who came to Poland from Ukraine and declared their intention to stay on the territory of our country.

The Council of Ministers shall determine, by means of a regulation, the date which is the last day of the period in which the legal entry of a Ukrainian citizen into the territory of Poland from Ukraine results in his/her stay in the country being considered legal.

There is also a pathway for further legalization of the residence of Ukrainian citizens who fled the war. Persons whose stay on the territory of Poland is or was considered legal will be granted a temporary residence permit. It will be granted for a one-off period of 3 years, starting from the date of the decision.

An application for a temporary residence permit, a citizen of Ukraine shall submit no earlier than after 9 months from the date of entry and no later than within 18 months from 24 February 2022. An application submitted before the expiry of 9 months from the date of entry will not be considered by the voivod.

The law provides for the assignment of a PESEL number to Ukrainian citizens who have come to Poland in connection with the war. This solution will allow a range of public services to be delivered to these persons. For this purpose, a special procedure is provided for obtaining a PESEL number, on application containing a catalogue of basic data. This will be a de-formalised procedure to obtain a PESEL number without having to demonstrate a legal basis for having one. In order to facilitate access to online public services, it is envisaged that along with the assignment of a PESEL number, Ukrainian citizens will be able to obtain a trusted profile.

3. Ukrainian citizens who stayed in Poland before February 24 this year.

If the last day of the period of stay of the citizen of Ukraine in the territory of Poland on the basis of a national visa falls within the period from 24 February 2022, the period of stay on the basis of this visa and the period of validity of this visa shall be extended by law until 31 December 2022. In this case, a new visa sticker shall not be affixed to the travel document of the citizen of Ukraine. A national visa during the period of extension and the period of validity does not entitle the holder to cross the border.

If the last day of the period of validity of a temporary residence permit granted to a citizen of Ukraine falls within the period from 24 February 2022, the period of validity of this permit shall be extended by operation of law until 31 December 2022. The extension of the temporary residence permit does not entitle the holder to obtain a new residence card.

If the deadline for a Ukrainian citizen to leave the territory of Poland (referred to in Article 299 section 6 of the Act on Foreigners of 12 December 2013) falls in the period from 24 February 2022, it shall be extended by operation of law for a period of 18 months.

If the deadline for voluntary return (referred to in Article 315 section 1 of the Act of 12 December 2013 on foreigners) specified in the decision issued to the citizen of Ukraine falls within the period from 24 February 2022, it shall be extended by law for a period of 18 months.

4. Access to the labor market.

Access to the Polish labor market for Ukrainian citizens is guaranteed. In order to use this solution, an employer will have to notify, via the praca.gov.pl portal, to the competent labor office within 14 days of employing a foreigner.

Ukrainian citizens will also be able to benefit from labor market services in the form of, inter alia, job placement, vocational counseling and training - on the same principles as Polish citizens.

5. Economic activity.

Ukrainian citizens will be able to undertake and carry out economic activity on the territory of Poland on the same principles as Polish citizens, provided that they obtain a PESEL number.

6. Social assistance and maintenance support.

Provision has been made for assistance to Ukrainian citizens by provincial governors and local authorities. This may include accommodation or the provision of collective full board.

Any entity, in particular a natural person running a household, which provides accommodation and food to Ukrainian citizens fleeing the war may receive a benefit on the basis of a contract concluded with the municipality. This benefit will be paid for a maximum of 60 days and its amount is determined by a Council of Ministers regulation.

Citizens of Ukraine can apply for a one-off living allowance of PLN 300 per person. In particular, this involves covering expenses for food, clothing, footwear, personal hygiene products and housing costs.

Aid will also be provided in the form of food parcels or meals under the Food Aid Operational Program 2014-2020 co-financed by the European Fund for Aid to the Most Deprived.

7. Social benefits.

Ukrainian citizens will have access to social assistance, parental benefit, family benefits, Good Start, family care capital or funding to reduce the fee paid

by the parent for the stay of a child in a crèche, children's club or day-care centre.

8. Healthcare.

Every citizen of Ukraine legally residing in Poland is guaranteed access to the public health care system on the same basis as Polish citizens.

The National Health Fund will pay for any medical service for a Ukrainian citizen in public health care. Funding for these benefits will be guaranteed from the state budget.

9. Third-country nationals and stateless persons.

Foreigners who are not covered by the Act on assistance to citizens of Ukraine in connection with armed conflict on the territory of this country, but who belong to the category of displaced persons mentioned in Article 2(1) and (2) of the Executive Decision of the Council of the EU stating the existence of mass influx of displaced persons from Ukraine may benefit from temporary protection within the territory of the Republic of Poland.

In the case of third-country nationals and stateless persons, this applies to persons who can prove that prior to 24 February 2022 they enjoyed international protection or equivalent national protection in Ukraine, legally resided in Ukraine on the basis of a valid permanent residence permit issued in accordance with Ukrainian law, and who are unable to return to their country or region of origin in safe conditions.

УДК 349.2 (043.2)

Анатійчук В. В., к.ю.н.,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Проблема розуміння меж правового регулювання є неоднозначною, оскільки використання нових підходів до проблеми щодо меж правового регулювання загалом і правового регулювання трудових відносин зокрема, не було засновано на сучасних типах праворозуміння. Більшість вітчизняних досліджень, пов'язаних з вивченням вказаного питання досліджувалася в рамках теорії юридичного позитивізму, проте, визначеність меж правового регулювання трудових відносин повинна бути зумовлена не тільки нормативними правовими актами, що регламентують трудові відносини, а й іншими джерелами права, зокрема принципами права. Дослідження меж правового регулювання трудових

відносин повинно пов'язувати між собою загально-філософське поняття «меж» (міри), загальнотеоретичне дослідження права як певної міри (свободи, впливу, регулювання, справедливості – залежно від типу праворозуміння) а також галузеві принципи трудового права, які також можна розглядати як певні прояви міри права.

Необхідно підкреслити, що дослідження меж правового регулювання трудових відносин обумовлено потребами як юридичної науки так і юридичної правозастосовної практики, що постійно стикається з проблемами та визначенням меж впливу права на суспільні відносини у сфері найманої праці та розмежуванням предметів правового регулювання – трудового права і цивільного, відповідних інститутів права, при вирішенні конкретних юридичних справ.

Основне, в правовому регулюванні трудових відносин, дотримуватись балансу між соціальним і виробничим аспектами у процесі праці, сприяючи розвитку соціально-трудова відносин, їх стабілізації та охороні. Тому межі правового регулювання трудових відносин являють собою обумовлену наявністю об'єктивних і суб'єктивних чинників міру допустимого, необхідного і достатнього впливу права на суспільні відносини у сфері найманої праці, що здійснюється за допомогою спеціальних юридичних засобів.

Межі правового регулювання трудових відносин можна розглядати не тільки як межі правового регулювання, що здійснюється за допомогою норм позитивного права, а й як межі здійснення трудових прав і межі виконання трудових обов'язків, що є індивідуальним (приватним) видом меж правового регулювання.

Розуміння меж правового регулювання трудових відносин залежатиме від того, у межах якої теорії праворозуміння розглядається вказана проблема. Наприклад, соціологічний підхід до визначення меж правового регулювання виходить з того, що правила створюються в надрах суспільства, «за наявності різноманіття соціальних регуляторів саме право наділене ознаками, які є нехарактерними для інших соціальних регуляторів». Представник дискурсивної теорії права Роберт Алексі, аналізуючи межі правового регулювання, веде мову про визначеність права мораллю та справедливістю [1, с. 40], оскільки включення моралі в змістовну права може допомогти у вирішенні проблеми визначення меж правового регулювання поряд з такими проблемами, як проблема базисних цінностей (свобода, воля, рівність, гідність) що лежать в основі права.

Представник інтегральної теорії права, який виробив концепцію «право як цілісність» (Law as Integrity), Рональд Дворкін підкреслює, що «право є істинним, якщо воно слідує своїм засадам, принципам правосуддя, справедливості та процесуальним вимогам, що забезпечується

кращою конструктивною інтерпретацією суспільної юридичної практики» [2, с. 52]. Лон Фуллер також вважає, що право найбільш тісно пов'язане з мораллю, а саме з «мораллю боргу», яка, як він зауважує, є його «найближчим родичем» [3, с. 15].

З точки зору теорії юридичного позитивізму проблема меж правового регулювання є проблемою меж втручання держави, її органів та посадових осіб у суспільне життя за допомогою прийняття нормативних правових актів та їх подальшого застосування. Проте правове регулювання трудових відносин на сьогодні не зводиться тільки до державного способу регулювання, оскільки в його арсеналі існують і колективно-договірний і індивідуально-договірний способи регулювання, які ... відображають специфіку трудових відносин на всіх рівнях правового регулювання [4, с. 88–89].

Межі правового регулювання трудових відносин, залежить не тільки від певного типу праворозуміння, а й від конкретного виду правового регулювання, що розглядається в рамках одного типу праворозуміння. Наприклад, якщо в якості різновиду правового регулювання аналізувати централізоване (державне) і локальне (договірне) регулювання, то факторами, що впливають на встановлення меж такого регулювання, будуть як загальні фактори, що є характерні для правового регулювання так і особливі, що обумовлені природою локального правового регулювання. Наглядно це видно коли мова йде про сферу державного і договірної регулювання оплати праці (ст. ст. 8, 14 Закону «Про оплату праці») [5].

Отже межі правового регулювання трудових відносин обумовлені об'єктивними так і суб'єктивними чинниками, що є властивими на даному етапі розвитку держави і суспільства.

Література

1. Alexy R. The Argument from Injustice. A Reply to Legal Positivism / trans. B. Litschewski Paulson and S. L. Paulson. Oxford: Clarendon Press, 2002. Pp. 40–62.

2. Dworkin R.M. Law's Empire. Cambridge, Mass., 1986. P.p 43–72. URL: https://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1135&context=fac_artchop.

3. Fuller L.L. The Morality of Law. New Haven and London: Yale University Press, 1964. Pp. 13–26.

4. Гетьманцева Н.Д. Правове регулювання трудових відносин в сучасних умовах господарювання. дис ... докт. юрид. наук: 12.00.0.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ, 2016. 481 с.

5. Про оплату праці: Закон України від 20.05.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Андрій В., д.ю.н., професор,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЩОДО МІНІМАЛЬНОГО РОЗМІРУ ОПЛАТИ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Відповідно до положень Загальної декларації прав людини (ч. 3 ст. 23) – працівник має право на справедливу та задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування його самого та його родини і яка, у разі необхідності, доповнюється іншими засобами соціального захисту [1].

В ст. 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [2] зазначено, що держави визнають право на працю, що включає право кожної людини на одержання можливості заробляти собі на життя працюю, на яку вона вільно погоджується; держави визнають за кожним право на справедливі та сприятливі умови праці, що включає винагороду, яка б забезпечила, як мінімум, усім працюючим справедливу заробітну плату та рівну винагороду за труд рівної цінності без будь-якої різниці, задовільне існування для них та їхніх сімей (ст. 7).

Першими актами МОП у сфері оплати праці були Конвенція № 26 «Про запровадження процедури встановлення мінімальної заробітної плати» 1928 р. [3] та одноіменна Рекомендація № 30. Конвенція № 26, по суті, не зобов'язує, а лише закликає уряди встановлювати мінімальні ставки заробітної плати працівників, зайнятих у певних галузях чи секторах промисловості.

У 1970 р. були прийняті Конвенція № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» [4] і Рекомендація № 135 «Щодо встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» [5]. В зазначених актах передбачено, що мінімальна заробітна плата має силу закону й не підлягає зниженню, незастосування цього положення спричиняє застосування належних кримінальних або інших санкцій щодо відповідальної особи чи осіб.

В цілях забезпечення дотримання умов Конвенції № 13, МОП використовує відносний метод, який засновано на такому статистичному показнику як відношення мінімальної зарплати до медіанної (основний показник) або до середньої (альтернативний показник).

За даними МОП співвідношення мінімальної трудової винагороди до середньої заробітної плати становить у розвинених державах у в середньому в 44,6%, а у державах, що розвиваються – 46,9%. Експерти МОП справедливо зазначають, що національний розмір мінімальної

трудової винагороди, встановлений нижче половини медіанної зарплати зумовлює отримання низької винагороди за працю переважно робітників. Однак, слід також зазначити, що обчислення мінімального розміру заробітку на рівні медіанного рівня заробітної плати або вище його, призведе до того, що багато установ та організацій не зможуть його забезпечити [6, с. 112].

Саме тому Конвенція № 131 – один з перших, досить важливих документів МОП, який зобов'язує держави встановити єдину систему обчислення мінімальної заробітної плати, що відповідає певним вимогам.

19.10.2022 р. Європейським парламентом та Радою було прийнято Директиву (ЄС) 2022/2041 про адекватну мінімальну заробітну плату в ЄС, в якій зазначено (п. 4 ст.5), що держави-члени ЄС мають використовувати орієнтовні значення для визначення адекватності встановленої мінімальної заробітної плати. Серед таких показників виділено 60% від медіанної заробітної плати та 50% від середньої заробітної плати.

Комітет експертів з питань застосування конвенцій та рекомендацій МОП, рішення якого слід розглядати як різновид прецедентного права, виходячи з доповідей держав-членів МОП, що стосуються Конвенції № 131 та Рекомендації № 135, сформував низку критеріїв, пов'язаних з потребами працівників та їх сімей, за допомогою яких відбувається визначення розміру мінімальних заробітних плат в державах-членах МОП: 1) прожитковий мінімум, який гарантує працівникам певну купівельну здатність; 2) індекс споживчих цін, який визначає ціну кошика товарів та послуг через регулярні проміжки часу та встановлює її у вигляді індексу; 3) рівень інфляції; 4) види потреб працівників, які мають бути задоволені мінімальною заробітною платою; 5) мінімальний споживчий кошик.

Таким чином, визначення розміру мінімальної трудової винагороди вимагає, щоб її обчислення проводилося на основі певних загально визнаних критеріїв. Необхідно, щоб мінімальна заробітна плата забезпечувала захист працівників від надмірно низької оплати праці і давала їм гарантований мінімум доходу, достатній для покриття базових витрат життя. З іншого боку, розмір мінімальної заробітної плати має співвідноситися з рівнем економічного розвитку держави та можливостями роботодавців.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

3. Про запровадження процедури встановлення мінімальної заробітної плати: Конвенція МОП № 26 від 16.06.1928 р. URL: http://www.rada.gov.ua/laws/show/993_196.

4. Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються: Конвенція МОП № 131 від 22.06.1970 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_149.

5. Щодо встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються: Рекомендація МОП № 135 від 22.06.1970 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_252.

6. Global Wage Report 2020-21: Wages and minimum wages in the time of COVID-19. Geneva: ILO. 2020. P. 112.

УДК 349.3 (043.2)

Белуга Ю. М., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В сучасному світі питання захисту прав та благополуччя дітей набуває особливого значення, особливо в умовах збройних конфліктів, які несуть серйозні загрози їхньому фізичному та психосоціальному розвитку. Міжнародно-правове регулювання в цьому контексті визначає основні принципи, які спрямовані на забезпечення адекватного соціального захисту дітей під час конфліктів. Запровадження цих норм спрямоване на гарантування безпеки та нормального фізичного, психічного та соціального розвитку молодших членів суспільства в умовах складних геополітичних ситуацій.

За інформацією, опублікованою Офісом Генерального прокурора, понад 1399 дітей в Україні постраждали через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації, і ця кількість постійно збільшується [1].

У період війни права дитини, такі як право на життя, належність до сім'ї та спільноти, право на здоров'я, особистісний розвиток і на отримання турботи та захисту, стають порушеними. Поновлення та захист цих порушених прав дітей вимагає дій як на національному рівні, так і за участю міжнародних інституцій. Ці порушення вимагають правового регулювання та захисту з боку як національних, так і міжнародних інституцій.

Міжнародно-правові стандарти щодо прав дитини визнають універсальність, недоторканність та невідчужуваність цих прав для кожної дитини. Ці стандарти містять принципи та норми, які держави зобов'язані

дотримуватися для захисту та реалізації прав дитини. Одним з основних міжнародних документів, що регулює права дитини, є Конвенція про права дитини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році. Ця Конвенція визначає те, що діти мають право на повноцінний фізичний, психологічний, соціальний та культурний розвиток. Вона закріплює основні принципи, такі як недискримінація, інтерес дитини як найвищий пріоритет, право на вираження своїх поглядів та участь у справах, що стосуються їхнього життя [2, с. 90].

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах, є ключовим документом у сучасних умовах для захисту прав дітей під час воєнних конфліктів. Цей протокол вимагає вжиття всіх можливих заходів, щоб військовослужбовці, які ще не досягли 18 років, не брали безпосередньої участі у бойових діях. Також передбачається запобігання вербуванню та використанню осіб, які не досягли 18 років, у воєнних діях збройними групами, що відрізняються від збройних сил держави [3].

Тобто, Протокол має значний плюс у збільшенні мінімального віку обов'язкового призову. Адже положення Конвенції про права дитини та Додатковий протокол I до Женевських конвенцій зазначали, що держави-учасники «намагаються віддавати перевагу особам старшого віку», а даний протокол зазначає конкретний мінімальний вік для призову.

Під час збройних конфліктів важливу роль відіграють міжнародно-правові механізми, які спрямовані на реєстрацію й документування порушень, пов'язаних із дітьми, для подальшого притягнення винних до відповідальності. Згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН 1612 від 2005 року, був створений механізм «Моніторинг і звітність щодо важких злочинів». Його основна мета – забезпечити збір достовірної інформації про серйозні порушення прав дітей у збройних конфліктах [4].

Отже основними міжнародно-правовими актами, що утворюють основу захисту прав дітей під час збройних конфліктів є: Конвенція ООН про права дитини (1989); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році); Женевські конвенції про захист жертв війни (1949); Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977); Конвенція Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999); Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Це і є норми міжнародного гуманітарного права, які в умовах війни стають пріоритетними та передбачають не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний, та їх головною метою є насамперед захист цивільного населення, тобто населення, яке не

бере участі безпосередньо у військовому конфлікті, тобто воно не має у руках зброї. І якраз міжнародне гуманітарне право має на меті захистити передусім їх, зробити все можливе, щоб мінімізувати насильство, яке є невід'ємним, на жаль, для будь-якого військового конфлікту.

Отже, міжнародно-правове регулювання соціального захисту дітей в умовах збройних конфліктів представляє собою важливий інструмент для забезпечення безпеки, гідності та благополуччя найвразливішого населення під час воєнних дій. Конвенція ООН про права дитини та її протоколи, а також інші міжнародні нормативні акти, встановлюють чіткі стандарти щодо захисту дітей від примусового включення у збройні конфлікти, їхнього використання у бойових діях, та визначають механізми гуманітарної допомоги та реабілітації.

Однак важливо визнати, що незважаючи на існуючі норми, реалізація заходів соціального захисту дітей залишається викликом в умовах активних конфліктів. Необхідна більш ефективна координація зусиль міжнародних організацій, держав-учасниць та громадянського суспільства для забезпечення не лише прийняття, але й практичної реалізації визначених стандартів. Гуманітарна, та медична допомога, освіта повинні бути доступними для всіх дітей, щоб забезпечити їхнє повноцінне фізичне та психосоціальне відновлення.

Враховуючи комплексні виклики, які стоять перед міжнародним співтовариством, важливо посилити зусилля з превентивної дії, спрямованої на запобігання виникненню конфліктів, а також вирішення кореневих причин, які призводять до порушень прав дітей в умовах збройних конфліктів. Тільки такий комплексний підхід може гарантувати сталу та ефективну систему захисту дітей під час воєнних ситуацій та сприяти їхньому відновленню після завершення конфліктів.

Література

1. Державний портал розшуку дітей «ДІТИ ВІЙНИ» Веб-сайт. URL: <https://childrenof-war.gov.ua> (дата звернення: 22.01.2024).
2. Магда С.О. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Право 20. 2015. С. 88–92.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 7 вересня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text.

Бесчастний В.М., д.ю.н., професор,
Керівник Секретаріату Конституційного Суду України,
м. Київ, Україна

Щербина В.І., д.ю.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК НЕЗАПЕРЕЧНА КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ

В Україні протягом останніх років стає все більш поширеною доктрина «живої конституції». Вважається, що перехід до доктрини «живої конституції» гарантує більш високий рівень вирішення правових питань. Ця доктрина передбачає можливість нового бачення положень Конституції України з огляду на політичні, соціально-економічні та інші зміни, що відбуваються у суспільстві і державі. У цілому з такою точкою зору треба погодитися, оскільки прояви суспільного життя не можна вкласти у раз і назавжди встановлені рішення, навіть такої важливої інституції як Конституційний Суд України.

З огляду на невідворотність змін акцентів у поглядах на праворозуміння, актуальним є розкрити зміст права на працю по-новому, розглядати його як конституційну цінність для розвитку сучасних держави і суспільства. На виявлення нових аспектів змісту права на працю на основі його бачення як конституційної цінності, зміну, з огляду на це, доктринального тлумачення соціально-економічних прав громадян України мають бути спрямовані зусилля науковців.

В Україні, як й у світі, точиться дискусія між прибічниками гарантування свободи і демократії, але без гарантування соціальних прав громадян, і прибічниками пріоритету гарантування соціально-економічних прав громадян з певними поступками для визначальної ролі держави у житті суспільства.

Для обґрунтованого визначення змісту права на працю, перш за все, необхідно виявити його місце серед конституційних прав.

Аналіз природи конституційних прав на працю та права на соціальний захист, проведений С.П. Головатим, дає підстави стверджувати, що ці конституційні права – це частина самостійного виду конституційних прав громадян України – соціально-економічних прав. Щодо неточностей у формулюваннях права на працю, то С.П. Головатий обґрунтовано вказує на те, що на національному органі конституційної юрисдикції лежить головна відповідальність за те, що він і досі не виправив тієї методологічної помилки, якої допустився вітчизняні конституціостворці,

коли у частині першій статті 43 Конституції України віднесли «право на працю» до категорії прав, що належать «кожному», а у частині другій цієї ж статті – можливість здійснення цього права передбачена лише для громадян України [1, с. 55]. Поділяємо думку вченого, що ні «право на працю» (стаття 43 Конституції), ні «право на соціальний захист» (стаття 46 Конституції), ні «право на житло» (стаття 47 Конституції) не є тими правами, що належать до категорії природних прав людини.

Природа права на працю, як й інших соціально-економічних прав громадян, викликає дуже багато дискусій і суперечливих тлумачень.

Так, Л.Р. Наливайко вважає, що економічні права та свободи людини і громадянина – це самостійний вид прав та свобод у загальній системі конституційних прав та свобод людини і громадянина, під якими слід розуміти можливості людини та громадянина володіти, користуватися та розпоряджатися економічними благами, а також набувати та захищати їх у порядку, межах, формах і способ, передбачених Конституцією та законами України. На її думку, за об'єктною ознакою слід виділяти таке соціальне право та свободу людини і громадянина як право на працю [2, с. 282]. У Науково-практичному коментарі Конституції України зазначається, що соціальні права: «право на працю», «право на освіту», «право на соціальне забезпечення» неможливо реалізувати, якщо державою не встановлено відповідної юридичної процедури. У той же час «свободи людини» можуть здійснюватися і без такого втручання держави («свобода слова», «свобода совісті» та «свобода вибору місця проживання») [3, с. 21]. В теорії конституційного права виокремлюють конституційні (основні) права громадян і галузеві (поточні, похідні) права громадян [4, с. 86].

Правовий характер Конституції України як умова і складова її верховенства виявляється у практиці Конституційного Суду України шляхом переорієнтації його діяльності саме на сферу забезпечення прав і свобод людини і громадянина [5, с. 142].

Частина перша статті 43 Конституції України передбачає, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Конституційний Суд України, розкриваючи зміст права на працю, звертався й до інших положень Основного Закону, а визначене статтею 43 право на працю Конституційний Суд України розглядає як природну потребу людини своїми фізичними і розумовими здібностями забезпечувати своє життя. Це право передбачає як можливість самостійно займатися трудовою діяльністю, так і можливість працювати за трудовим договором чи контрактом. Такої правової позиції, зокрема щодо права на працю, яке є невідчужуваним, Конституційний Суд України дотримувався і у своїх рішеннях (абзац 3 пункту 4 мотивувальної частини рішення від 9 липня 1998 року № 12-рп/1998; підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної

частини Рішення від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004; підпункт 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007; Рішення від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008).

Право на працю слід розглядати як вищу цінність у ієрархічній системі конституційних цінностей. Це обумовлено низкою причин. Глибинна сутність конституційних цінностей полягає в упорядкуванні ідей, засад, закономірностей, у встановленні та збереженні гармонійних та домірних явищ, процесів, понять, категорій. Саме конституційні цінності допомагають виділити в трудовому праві інваріанти, своєрідні точки опори, зашифровані в генетичному коді трудового права, сакральна сутність якого полягає в його соціальній спрямованості, основоположною, відправною точкою якої є пріоритет прав та законних інтересів працівника [6, с. 32].

Література

1. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2015. № 1. С. 13-91.

2. Лекції з дисципліни «Конституційне право». Для студентів факультету соціально-психологічної освіти та управління / укл. д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2019. 925 с.

3. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. кол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків, 2012. 1128 с.

4. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М.В. Афанасьєва, Ю.Ю. Бальцій, Ю.Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А.А. Єзерова; тех. ред. Ю.Д. Батан. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

5. Багрій О.І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис... канд. юр. наук: 12.00.02 / Багрій Олена Ігорівна. Ужгород, 2016. 239 с.

6. Андрушко А.В. Конституційні цінності як основоположні засади в трудовому праві України. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації*: збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації», 17 травня 2019 р. [у 2-х част.]. Частина 1 / Хмельницький ун-т управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2019. С. 31-33.

Білий В. М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ЛОКАЛЬНОГО НОРМАТИВНОГО АКТУ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Відповідно до статті 43 Конституції України [1], кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Зазначене право реалізується, як правило, шляхом укладання трудового договору між працівником і роботодавцем (роботодавцем – фізичною особою). І як стає зрозумілим із норм статті 21 КЗпП України [2], працівник виконує покладені на нього обов'язки відповідно до укладеного договору. Водночас законодавець зазначає, що працівник зобов'язаний дотримуватися вимог локальних нормативно-правових актів, таких як правила внутрішнього трудового розпорядку (п. 5 ст. 29 КЗпП України), нормативних актів про охорону праці (ст. 159 КЗпП України), та багатьох інших. Це, зокрема, стосується вимог, встановлених нормами колективного договору, інструкції з пожежної безпеки, положення про преміювання, положення про відрядження а, наприклад, у випадках закладів вищої освіти – притаманних саме їм інструкції про академічну мобільність, академічну доброчесність тощо.

З метою всебічного дослідження застосування локальних нормативно-правових актів, насамперед необхідно надати правову характеристику поняттю «локальний нормативний акт». Так, юридична енциклопедія визначає локальний нормативний акт як нормативно-правовий документ, що приймається і діє у межах підприємств, установ та організацій. У системі права за своєю юридичною силою локальні нормативно-правові акти займають найнижчий рівень. Локальні нормативні акти є підзаконними нормативно-правовими актами. Держава наділяє локальні нормативні акти юридичною силою у двох основних формах: а) попереднє надання повноважень відповідним посадовим особам, органам та іншим суб'єктам; б) затвердження компетентним органом прийнятого локального нормативного акту [3].

Болотіна Н. Б. наголошувала на важливості ролі локальних нормативно-правових актів. Зазначала, що ці акти чинні тільки в межах

конкретного підприємства, установи, організації. Вони приймаються, частіше за все, на певний термін. Локальні нормативно-правові акти повинні пристосовувати загальні норми до умов конкретного виробництва, характеру і профілю підприємства з урахуванням економічного становища останнього. Вони не повинні погіршувати становище працівників порівняно із законами, а також іншими підзаконними нормативно-правовими актами [4, с 114–115].

Бірюкова А. зазначає, що інститут локальної нормотворчості та локальних нормативно-правових актів відомий вітчизняному законодавцю вже тривалий час. Існує ціла низка позицій щодо розуміння поняття та сутності таких явищ, як локальна нормотворчість, локальні норми і локальні нормативно-правові акти. Локальна нормотворчість зводилася в основному до прийняття взаємоузгоджених рішень двома суб'єктами. З переходом до ринкової економіки в питаннях правового регулювання сфери праці почали відбуватися зрушення, зокрема, великого регулятивного значення стали набувати локальні нормативно-правові акти. Локальні нормативно-правові акти можна приймати з метою розвитку централізованого законодавства, тобто для конкретизації окремих норм. Локальні нормативно-правові акти є результатом правотворчості трудового колективу і роботодавця (їх представників). Сфера дії локальних нормативно-правових актів обмежена рамками конкретної організації, в якій вони прийняті. Суб'єкти, які уповноважені на видання локальних нормативно-правових актів, не мають права виходити за межі їхньої компетенції [5].

Позиція авторського колективу за редакцією професора О. М. Ярошенка полягає в тому, що локальні нормативні акти регулюють трудові відносини та встановлюють правила поведінки на підприємстві. Вони є обов'язковими для виконання і поширюються на працівників та роботодавців конкретного підприємства. Процедура затвердження деяких локальних актів визначається централізовано [6, с. 32-33].

Верес Ю. М., досліджуючи принципи локального правового регулювання оплати праці, проаналізував еволюцію підходів до локального регулювання праці, яка пройшла кілька стадій. Спочатку за радянських часів воно зводилося до окремих узгоджених рішень адміністрації та профспілок. Згодом, в умовах ринку, посилилася роль локальних актів для гнучкішого регулювання трудових відносин на рівні конкретних підприємств. На сучасному етапі локальні нормативні акти розглядають як самостійне джерело трудового права, результат взаємодії роботодавців і найманих працівників [7].

Аналізуючи сутність та соціальне призначення локальних нормативних актів, Сіроха Д. І. доходить висновку про те, що локальні нормативно-правові акти, як і будь-які інші джерела права, є формою

об'єктивізації волі нормотворчих органів. Тому специфіка цих актів полягає в тому, що вони ухвалюються (розроблюються) роботодавцем і працівниками або їхніми представниками й обмежені сферою їхньої дії – конкретна організація, в якій вони ухвалені. Як наслідок, значення документів, ухвалених у самій організації, й посилення ролі договірного регламентування збільшується. Виникає потреба у відповідній нормативній регламентації поведінки суб'єктів у сфері найманої праці. Ці акти в сучасних умовах є тією формою права, яка без громіздких процедур ухвалення і введення в дію здатна врегулювати соціально-трудова відносини на будь-якому підприємстві й забезпечувати їхній динамічний розвиток. Це об'єктивний процес, спричинений реальними потребами життєдіяльності кожної організації. Ухваленням такого акту сторони створюють визначені правила поведінки для працівників, на яких поширюється його дія [8].

Узагальнюючи все вищенаведене, можна стверджувати, що питання локальних нормативних актів до цього часу було предметом наукових досліджень. Проте, можна констатувати, що відсутність чіткого понятійного апарату в чинному КЗпП України, невизначеність щодо системи локальних нормативних актів на сьогодні є головною проблемою у правозастосуванні, а також у системі доказів під час розгляду спорів у суді.

Література

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.
2. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата звернення: 25.01.2024).
3. Юридична енциклопедія. URL: <http://advokat-didenko.com.ua/ua/glossary/597/> (дата звернення: 25.01.2024).
4. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник. Київ: Вікар, 2003. 725 с.
5. Бірюкова А. Поняття і сутність локальних нормативних актів. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/16.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).
6. Трудове право України: підручник / за ред. проф. О. М. Ярошенка. Харків, 2022. 376 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/521578.pdf> (дата звернення: 25.01.2024).
7. Верес Ю. М. Принципи локального правового регулювання оплати праці. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/64466?show=full> (дата звернення: 25.01.2023).
8. Сіроха Д. І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc41/part_2/13.pdf (дата звернення: 25.01.2024).

Бориченко К. В., д.ю.н., доцент,
Ігнатенко А. А., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ ГІДНОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ

Соціальний захист є важливим фактором відбудови України після війни. Він забезпечує громадянам гідний рівень життя, соціальну стабільність у суспільстві та створення умов для відновлення економіки та зайнятості. Цілком очевидно, що оцінка рівня життя як гідного, що забезпечується системою соціального захисту, залежить від рівня розвитку суспільства та його потреб, які в умовах воєнного стану в Україні лише зростають. Проте орієнтирами у цьому цілком виправдано можуть бути міжнародні стандарти, особливе місце серед яких, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, займають європейські соціальні стандарти.

Так, на переконання С. І. Запари, «міжнародний соціальний стандарт – це впорядкована система універсальних міжнародних норм та принципів, розроблених на основі взаємних угод між державами щодо питань, пов'язаних зі створенням економічного, політичного, соціального, культурного і правового середовища, яке б дозволило людям досягати соціального розвитку» [1, с. 540].

Максимально спрощуючи цитоване визначення можна зауважити, що міжнародними соціальними стандартами є універсальні положення актів ООН, МОП, ВООЗ та інших міжнародних інституцій всесвітнього значення, членами яких є більшість країн світу, які зобов'язанні імплементувати відповідні норми та принципи у національне законодавство тим самим забезпечивши уніфікацію правового регулювання відносин соціального захисту у його широкому розумінні.

Водночас з огляду на процес зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві, який триває, надважливого значення набувають європейські соціальні стандарти, зокрема й категорії «гідний життєвий рівень».

Л. Ю. Малюга визначає європейські соціальні стандарти як «впорядкований комплекс єдиних вимог між державами-учасницями ЄС щодо встановлення для своїх громадян соціальної безпеки і можливостей соціального розвитку з метою реалізації ними соціальних прав та свобод»

[2, с. 72]. Такі вимоги визначаються як безпосередньо актами ЄС, так і Ради Європи.

Серед міжнародно-правових актів європейського рівня, які закріплюють соціальні стандарти гідного життєвого рівня, у першу чергу варто згадати Європейську соціальну хартію (переглянуту) 1996 року. Як зазначає К. Довбиш, «в Європейській соціальній хартії (переглянутій) 1996 року право на гідний рівень життя визначається наступним чином: усі працівники мають право на справедливу винагороду, яка забезпечить достатній життєвий рівень для них самих та їх сімей; кожна людина має право користуватися будь-якими заходами, що дозволяють їй досягти якнайкращого стану здоров'я; усі працівники й особи, які перебувають на їх утриманні, малозабезпечені сім'ї та особи похилого віку мають право на соціальну та медичну допомогу; кожна людина має право користуватися послугами соціальних служб; особи з інвалідністю мають право на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства; сім'я, діти та підлітки мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист для забезпечення всебічного розвитку; кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження, а також відповідні права у сфері праці, підприємницької діяльності, житловій сфері [3, с. 134–135].

Неостаннє місце серед європейських соціальних стандартів гідного рівня життя займають положення Хартії Європейського Союзу про основоположні права 2000 року, у ст. 34 якої закріплено, що «з метою боротьби з соціальним відчуженням і бідністю Європейський Союз визнає і дотримується права на отримання соціальної і житлової допомоги, призначених для забезпечення гідного існування для всіх, кому бракує достатніх ресурсів, відповідно до правил, встановлених законодавством Європейського Союзу та національним законодавством та національними практиками».

З іншого боку положеннями Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 року закріплено, що: «працівникам забезпечується справедлива заробітна плата, достатня для забезпечення їм гідного рівня життя (ст. 5); працівникам Європейського Співтовариства гарантується право на адекватний соціальний захист і користуватися адекватним рівнем допомоги з соціального забезпечення; особам, які не мають можливості увійти або повторно увійти до ринку праці та не мають засобів до існування, забезпечується можливість отримувати достатні кошти і соціальну допомогу з урахуванням особливостей їхньої конкретної ситуації» (ст. 10).

Крім того, Хартією передбачено, що кожний працівник Європейського Співтовариства при досягненні пенсійного віку повинен мати можливість

користуватися засобами, що забезпечують йому/їй гідний рівень життя (ст. 24).

Це положення має фундаментальне значення для оцінки рівня життя осіб пенсійного віку в Україні. Перш за все, важливою є вказівка на ту обставину, що забезпечити гідний рівень життя пенсіонера неможливо в рамках одного виду соціального захисту. З цією метою можуть здійснюватися і соціальне обслуговування, і грошові виплати, і медична допомога, і т.д. По-друге, визначені заходи мають забезпечувати саме гідний рівень життя особи, зокрема й в аспекті доступу до медичної допомоги, соціального обслуговування, здатності створювати собі умови для покращення життєвого рівня, що на жаль, у сучасних умовах в Україні недосяжно.

Важливим є закріплення Хартією також права осіб з інвалідністю на заходи, спрямовані на поліпшення їхньої інтеграції в соціальне та професійне життя, що повинні стосуватися професійного навчання, ергономіки, доступності, мобільності, транспортних засобів та житлових умов. При цьому Хартією передбачено, що відповідні види соціального захисту є додатковими до загальної системи та в сукупності мають забезпечити гідний рівень життя та максимальну самостійність особи з інвалідністю.

На жаль, не дивлячись на стабільний еволюційний розвиток системи соціального захисту в Україні та підвищення рівня соціальної захищеності громадян, все ж національні стандарти гідного життєвого рівня особливо в умовах воєнного стану далекі від відповідних європейських соціальних стандартів, а отже останні мають бути повністю імплементовані у чинне законодавство України у сфері соціального захисту з метою встановлення соціальної стабільності для громадян України. Мова йде про зміст категорії «гідний життєвий рівень» та значення системи соціального захисту для забезпечення відповідного рівня життя працездатними особам, пенсіонерам, особам з інвалідністю тощо. Впровадження досліджуваних європейських соціальних стандартів гідного життєвого рівня в Україні сприятиме підвищенню рівня гарантування прав людини і громадянина при реалізації особами в Україні своїх соціальних прав.

Література

1. Запара С. І. До питання про сутність міжнародного соціального стандарту. *Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідом. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: Кросроуд, 2011. С. 443–447.

2. Малюга Л. Ю. Європейські соціальні стандарти: сучасний стан та шляхи імплементатії у соціальне законодавство України. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 48. С. 70–76.

3. Довбиш К. К. Оплата праці як основний спосіб забезпечення достатнього рівня життя. *Право та інновації*. 2014. № 1–2 (5–6). С. 133–142.

УДК 347.454.1 (043.2)

Вавженчук С. Я., д.ю.н., професор,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА У КЛЮЧІ ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

По сьогоднішній день залишається відкритим гостре методологічно-правове питання щодо побудови та структури системи права. Не зважаючи на численні напрацювання у цьому правовому векторі, в правовій доктрині відсутній єдиний підхід до вирішення цього складного питання. В сучасній національній правовій доктрині домінуючою точкою зору є виділення двох основних критеріїв розмежування галузей права: предмету та методу правового регулювання. Як наслідок, розуміння предмету трудового права дає чітке уявлення про трудове право, як галузь права та окреслює його сферу дії. Особливо це важливо при аналізі тих чи інших правовідносин та встановленні їх правової природи на практиці. Адже в умовах сьогодення існує ціла низка правовідносин у трудовому праві: секундарні охоронні трудові правовідносини, правовідносини, що виникли з антиконкурентних угод, угод про нерозголошення тощо, аутсорсингові, аутстафінгові правовідносини тощо [1, с. 81–87]. Такі відносини далеко не завжди вкладаються у класичну рамку розуміння предмету трудового права. Це означає, що виникає необхідність переосмислити деякі підходи до розуміння предмета трудового права.

Предмет трудового права був цікавим для дослідження у різні епохи розвитку трудового права. Проблемам предмету трудового права присвятили свої праці такі українські науковці як Н. Болотіна, І. Ваганова, С. Венедіктов, Л. Грузінова, О. Жолнович, М. Іншин, В. Короткін, О. Процевський, В. Прокопенко, П. Пилипенко, Г. Чанишева, В. Щербина, О. Ярошенко та ін. [1, с. 81–87]

У 2006 р. О.І Жолнович написав статтю «Предмет трудового права як критерій систематизації галузевих норм». В цій роботі автор, не зважаючи на широку критику у правових колах, все ж таки наполягає на виділенні в предметі трудового права колективно-трудова відносин. Так, він зауважує, що до предмета трудового права слід віднести саме два блоки відносин: 1) індивідуально-трудова та 2) колективно трудові. На його думку «колективно-трудова відносини об'єднують відносини щодо

утворення та діяльності профспілок, утворення і діяльності організації роботодавців, щодо укладення і виконання колективних договорів і угод та встановлення умов праці, а також вирішення трудових спорів» [2, с. 271–275]. Безумовно, запропонований підхід не є новим, адже він відображає концепцію запропоновану ще у 70-х роках С.А. Івановим та Р.З. Лівшицом, яка одразу зазнала гострої конструктивної критики в наукових колах [1, с. 81–87]. Те, що сьогодні знову піднімається питання про виділення колективно-трудова відносин у предметі трудового права, свідчить про нову хвилю дискусії про предмет трудового права.

Окремо слід звернути увагу на роботи О.І. Процевського, адже саме він в Україні глибоко досліджував предмет трудового права. Особливої уваги заслуговує його остання монографічна праця в цьому ключі, яка називається: «Методологічні засади трудового права», 2014 р., де він піднімає цілий пласт проблем у розумінні предмета трудового права [3, с. 138]. І. Ваганова у власній статті 2017 р. під назвою: «Щодо предмету трудового права» прийшла до висновку, що «аналіз вчення про предмет трудового права дає можливість уточнити критерії виділення (об'єднання) суспільних відносин, що складають предмет, зрозуміти історичні обумовлені особливості змісту його окремих елементів, запропонувати ринкову модифікацію цієї правової категорії» [4, с. 302–316]. Таким чином, стає зрозумілим, що дискусії навколо предмету трудового права не зникла, а набирають нових обертів. Як наслідок, варто поглибити правову розвідку у заданому дослідницькому векторі [1, с. 81–87].

В юридичній літературі доволі часто в характеристиці окремих правових конструкцій використовується позначення тих чи інших правовідносин, які включені до предмету трудового права, терміном «трудова правовідносини». Вказане не применшує розуміння складної системи правовідносин у трудовому праві та диференціації розглядуваних правовідносин у їх правовій природі, а лише покликане показати приналежність тих чи інших правовідносин до галузі трудового права. Однак, за ради справедливості варто підкреслити, що розуміння предмету трудового права через жорстку призму класифікації відносин на трудові відносини та відносини пов'язані з трудовими відносинами позбавляє, на методологічному рівні, можливості називати узагальнюючим терміном «трудова відносини» будь-які відносини, що входять до предмету трудового. Таким чином виникає хибне уявлення про неприналежність таких відносин до галузі трудового права, що й породжує хвилю дискусій у правових колах та на практиці. Тобто, якщо мова йде про відносини, так названі, «пов'язані з трудовими відносинами», то цілий комплекс відносин «випадає» з сфери дії терміну «трудова відносини», що не сприяє як кращому розумінню предмета галузі трудового права так й практики застосування. Адже виходячи з методологічно-етимологічних чинників

такого роду класифікація відносин має бути побудована на дихотомічному поділі з єдиним класифікаційним критерієм, на кшталт: «трудові відносини – не трудові відносини». У класифікаціях відносин в трудовому праві на трудові відносини та відносини, що пов'язані з трудовими відносинами або відносини, що передують трудовим відносинам, їх супроводжують, слідує за ними, порушений основний принцип такої класифікації – принцип дихотомії та не застосовується єдиний критерій дихотомічної класифікації, до того ж відбувається «замилування» в термінології. Більше того термін «трудові відносини» повинен виступати родовим по відношенню до усіх інших термінів, що позначають відносини, що включені до предмету трудового права. Останні ж мають мати ознаки видового поняття по відношенню до терміну «трудові відносини» [1, с. 81–87]. Як наслідок, є необхідність звернути увагу на класифікацію трудових відносин через призму класичних правил класифікації понять в праві.

Не можливо не врахувати у предметі трудового права низку нових правовідносин, що виникли з розвитком штучного інтелекту (далі – ШІ). А вже останнім часом попит на використання алгоритмів ШІ в трудовому праві лише стрімко збільшується. Сьогодні створюються електронні платформи рекрутингу з використанням алгоритмів ШІ, відбувається прийом на роботу з використанням алгоритмів ШІ, аналіз даних потенційних працівників з використанням алгоритмів ШІ тощо.

Все вище наведене свідчить про необхідність осмислення, а в окремих випадках й переосмислення підходів до розуміння предмету трудового права в сучасних координатах, цифровізації трудових відносин, адже в останньому випадку виникають нові форми взаємодії між учасниками трудових відносин.

Література

1. Вавженчук С.Я. Предмет трудового права (частина 1: постановка проблеми). Публічне право. 2023. № 1. С. 81–87.
2. Жолнович О.І. Предмет трудового права як критерій систематизації галузевих норм. Університетські наукові записки. 2006. № 3–4. С. 271–275.
3. Процевський О.І. Методологічні засади трудового права. Монографія. Харків: ХНАДУ. 2014. С. 138.
4. Ваганова І.М. Щодо предмета трудового права. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 2. С. 302–316. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_2_XX.pdf.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Дослідження у галузі економіки праці та соціально-трудових відносин розглядають професійне навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовку як елемент професійного зростання, тобто кар'єрного зростання. Такий підхід до організації професійного навчання в межах трудових правовідносин повинен і надалі враховуватися при розробці нових норм трудового законодавства. Реалізація пропозицій, що визначаються економікою та соціологією праці, ефективно їх використання у сфері професійного (службового) зростання працівника, як суб'єкта трудових відносин, можливе тільки шляхом розробки на їх основі юридичних норм, впровадження механізмів їх реалізації та успішного використання.

Професійне зростання працівника може бути: вертикальним та горизонтальним. Вертикальне зростання передбачає професійне посадове просування від нижчої посади до вищого рівня професійної ієрархії професій (посад) в межах однієї організації або в межах різних організацій, що, як правило, супроводжується розширенням повноважень та компетентності працівника. Горизонтальне зростання передбачає розширення повноважень або ускладнення завдань за тією ж професією (посадою), але із збільшенням оплати за виконувану роботу, розширення професійного досвіду, отримання поваги та авторитету у колективі та серед працівників відповідної сфери професійної діяльності.

Плануючи професійне зростання своїх працівників та визначаючи професійний рівень працівника, роботодавець повинен враховувати вид професійного зростання. В залежності від виду професійного зростання повинен нормами права закріплюватися різний підхід до встановлення пільг та додаткових гарантій таким працівникам.

Дослідження у сфері економіки праці, зокрема проведені О.А. Грішновою, вказують на те, що формування трудової кар'єри здійснюється з урахуванням таких основних її етапів протягом трудового життя людини: підготовчий етап (до 25 років), етап становлення (25–30 років), етап просування (30–45 років), етап збереження (45–60 років), завершальний етап (60–65 років), пенсійний етап (після 65 років) [1, с. 205].

На кожному з зазначених вище етапів трудової кар'єри людина задовольняє різні потреби та керується різними мотивами, врахування

яких важливе для процесу управління персоналом підприємства, зокрема кар'єрою співробітників. При цьому управління персоналом, кадрова робота, професійне зростання працівників (професійна кар'єра) повинні перебувати у полі зору правових норм, які комплексно повинні забезпечувати реалізацію державної політики у сфері підвищення та забезпечення професіоналізму працівників та задоволення їх особистих потреб у сфері професійної діяльності, зокрема, у сфері професійного зростання.

Планування, реалізація і контроль ділової кар'єри з боку організації полягає в тому, щоб з моменту прийняття працівника на роботу і до моменту його звільнення організувати планомірне горизонтальне і вертикальне просування співробітника в системі службових посад.

Навчання персоналу передусім потрібне в тих випадках, коли: працівник приходить на підприємство; працівника призначають на нову посаду або доручають йому нову роботу; у працівника не вистачає навичок для виконання своєї роботи, а також коли відбуваються серйозні зміни в економіці підприємства, у зовнішньому середовищі, технологічних процесах тощо.

У розвинених зарубіжних країнах професійне навчання дорослого працездатного населення сформовано в окрему систему, яка охоплює навчання зайнятих громадян і функціонує на основі спеціально розробленої законодавчої, управлінської та методологічної бази. Професійне навчання у більшості зарубіжних країн здійснюється у спеціальних Центрах професійного навчання і підвищення кваліфікації. Навчання здійснюється на основі виробничого партнерства Центрів навчання та підприємств, оскільки значна частина працівників навчається за направленням підприємств на яких вони працюють або будуть працювати. Професійне навчання фінансується, як правило, за рахунок підприємств (при цьому федеральна та регіональна влада їх активно стимулюють для здійснення таких капіталовкладень). Набір слухачів для професійного навчання здійснюється в залежності від потреб, за системою замовлень від підприємств (установ, організацій). Вказані Центри професійного навчання активно співпрацюють із біржами праці та підприємствами, виступаючи посередниками у працевлаштуванні професійно підготовлених кадрів.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо що настав час суттєво переглянути систему професійного навчання, підвищення кваліфікації та перенавчання працівників. По-перше, необхідно ретельно дослідити ринок професій та ринок освітніх послуг в Україні та відновлювати зв'язки між професійною освітою та професійною працею. По-друге, ринок послуг з професійної освіти повинен узгоджуватися із майбутнім можливим реформуванням економіки виробництва, враховувати впровадження нових

технологій, реагувати на збільшення обсягів продукції, що випускається та враховувати інші зміни. По-третє, професійне навчання на будь-яких рівнях та у будь-яких сферах повинно здійснюватися шляхом тісного партнерства закладів освіти та підприємств (установ, організацій), тобто необхідне застосування так званої дуальної системи навчання. Сприяння партнерству між закладами освіти та підприємствами повинно забезпечуватися державою. По-четверте, потребує перегляду організація виробничого навчання, зокрема ліцензування підприємств щодо їх освітньої діяльності вважаємо недоцільним, достатнім є зовнішній контроль за освітньою діяльністю підприємства компетентною особою, яка або є представником органів державної влади, або компетентним працівником ліцензованого освітнього закладу. По-п'яте, потребує перегляду система оцінювання результатів професійного навчання, що повинно сприяти створенню більш об'єктивного оцінювання, спонукання до кращого навчання та реального освоєння професії.

Професійне навчання повинно стати не тільки засобом кар'єрного професійного зростання працівника, а також елементом загальної професійної культури працівника. Кар'єрне зростання повинно напряду залежати від рівня професійної освіти працівника, його бажання і здатності підвищувати свою професійність і майстерність та рівня професійної культури працівника.

Література

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник, 5-те вид., оновлене. Київ: Знання, 2011. 390 с.

УДК 347.941 (043.2)

Vypriyskyi A. O., Candidate of Law, Associate Professor,
Scientific organization «Center of Ukrainian-European
Scientific Cooperation»,
Dnipro, Ukraine

DISTRIBUTION OF BURDENS OF PROOF IN CIVIL JURISDICTION

Article 129 of the Constitution of Ukraine includes the adversarial nature of the parties as one of the main principles of judicial proceedings. According to Part 1 of Art. 12 of the Civil Procedure Code of Ukraine, civil proceedings are conducted on the basis of adversarial parties. Each party must prove the circumstances it refers to as the basis of its demands or objections, except for the cases established by the Code of Civil Procedure of Ukraine (Part 3 of Article 12, Part 1 of Article 81 of the Code of Civil Procedure). As a general

rule, the duty (burden) of proving certain circumstances rests with the person who refers to these circumstances. However, legislative acts may place the burden of proving certain circumstances on one of the parties to the material legal relationship.

In particular, in accordance with Part 2 of Art. 81 of the Civil Procedure Code of Ukraine, in cases of discrimination, the plaintiff is obliged to provide factual data confirming that there was discrimination. In the case of providing such data, it is up to the defendant to prove their absence.

In accordance with Part 3 of Art. 81 of the Civil Code of Ukraine in cases concerning the application by the manager or employer or the threat of negative influence measures being applied to the plaintiff (dismissal, forced dismissal, disciplinary action, transfer, certification, change of working conditions, refusal to be appointed to a higher position, reduction of salary fees etc.) in connection with notification by him or his close persons about possible facts of corruption or corruption-related offenses, other violations of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» by another person, the obligation to prove that the decisions made and actions taken are lawful and not were motivated by the actions of the plaintiff or his relatives regarding the implementation of this notification, rests with the defendant.

If a party to the case refers to the non-commitment of certain actions by another party to the case or the absence of a certain event, the court may oblige such other party to the case to provide relevant evidence of the performance of these actions or the presence of a certain event. In the event of failure to provide such evidence, the court may recognize the circumstance of failure to take appropriate actions or the absence of an event as established (Part 4 of Article 81 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine).

Legal presumptions play an important role in the distribution of the burden of proof, i.e. the assumptions established in the law about the existence of certain facts due to the connection of other facts with them. The presumption exempts the party in whose favor it is established from proving the fact. However, the main purpose of the presumption is not to exempt certain facts from being confirmed by evidence, but to most expediently distribute the responsibilities of proving these facts between the parties [2]. An example of a presumption can be the norm of Part 1 of Art. 9 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights», which states that copyright to a work arises as a result of the fact of its creation. A work is considered created from the moment of its initial presentation in any objective form (written, tangible, electronic (digital), etc.). In addition, in Part 2 of Art. 9 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» states that in the absence of evidence to the contrary, the author of the work is considered to be a natural person whose name as the author is indicated in the original or copy of the work (presumption of authorship) [3]. All presumptions are rebuttable, that is, the interested party

can rebut the presumption if it believes that it does not correspond to the circumstances of the case.

It should be noted that the Civil Code of Ukraine separately also notes the specifics of the rule of allocation of responsibilities of proving certain circumstances in cases of recognition of assets as unsubstantiated and their collection into state income. Yes, Part 2 of Art. 81 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine established that in cases of recognition of assets as unfounded and their collection into state revenue, the plaintiff is obliged to provide factual data in the lawsuit confirming the connection of the assets with a person authorized to perform the functions of the state or local self-government, and their unfoundedness, i.e. the presence of the specified Part 2 of Art. 290 of the Civil Code of Ukraine, the difference between the value of such assets and the legal income of such a person. In the event that the court recognizes sufficient proof of the specified facts on the basis of the evidence submitted by the plaintiff, the refutation of the unreasonableness of the assets rests with the defendant.

It should be noted that in the doctrine of civil procedural law, the problem of the subjects of proof has long been the cause of discussions, which even today boil down to the search for answers to the following questions: does the court belong to the subjects of proof? How should the burden of proof be allocated between the parties? Despite the fact that the legislator considers the parties to be the main subjects of proof, freeing the court from the obligation of proof, still today the issue of distribution of proof between the parties has not been clearly resolved either in the law or in judicial practice. There is also no clarity regarding the possible involvement of the court in the process of proof, including in cases of recognition of assets as unsubstantiated and their collection into state income.

Literature

1. Civil Procedure Code of Ukraine: dated 07.18.1963. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0009.html (access date: 01/20/2023).

2. Civil process: education. manual / [O. H. Bortnik, O. L. Zaitsev, V. A. Kroitor and others]; in general ed. Prof. V. A. Kreitor; Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Kharkiv. national University of Internal Affairs affairs Kharkiv: KhNUVS, 2022. 336 p.

3. On copyright and related rights: Law of Ukraine dated December 1, 2022. No. 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.

Вишновецька С. В., д.ю.н., професор,
Вишновецький В. М., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО БАЛАНС ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЙ ТРУДОВОГО ПРАВА У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Історично склалося, що суспільна значимість трудового права полягає в його соціальному призначенні, визначенні комплексу норм, спрямованих на захист працівників. І цьому аспекту проблеми, а саме соціальній функції трудового права в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, ми вже присвячували свої публікації [1].

Але в повоєнний період значна роль відводиться економічній функції, що полягає в підвищенні ефективності співпраці працівників і роботодавців, посиленні їх впливу на економічний розвиток. В. І. Щербина, розкриваючи зміст економічної функції трудового права, слушно зауважував, що трудове право не повинно стримувати прогресивний розвиток економіки України, воно має бути інструментом, який поєднує інтереси тих, хто працює, і тих, хто забезпечує таку можливість [2, с. 740].

Основою для змін у трудовому законодавстві стають обопільні економічно обґрунтовані інтереси його сторін. Адже стабільність цілей і задач трудового права не означає незмінності середовища, інститутів і інструментарію по їх досягненню і реалізації [3, с. 140]. Постає питання підвищення конкурентоздатності роботодавців внаслідок збільшення і якісного ускладнення конкуренції, що має як глобальний, так і локальний національний характер. В зарубіжній науці трудового права висловлювалась пропозиція інтегрувати в цілі правового регулювання праці забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, в тому числі в рамках сприяння змінам в організації управління працею, які тягнуть за собою зміну характеристик трудових відносин [4, с. 34].

Для забезпечення конкурентоздатності нагальним стало впровадження гнучкості в правове регулювання трудових відносин. З точки зору А. Л. Каллеберга, роботодавці в умовах соціально-економічних, технологічних та інших змін вдаються до двох видів гнучкості в організації управління працею: 1) чисельної або зовнішньої гнучкості, що полягає у можливості організації пристосовувати чисельність своєї робочої сили до ринкових коливань, у тому числі шляхом залучення робочої сили за рамками трудових відносин; 2) функціональної чи внутрішньої гнучкості, що полягає у можливості роботодавців «переводити» працівників з однієї роботи на іншу [5, с. 154-155].

Водночас, як застерігала Л. П. Амелічева, гонка за прибутком і наступ на трудові права у вигляді надмірної гнучкості норм трудового права призвели до кризи гідної праці, а якщо бути ще точнішим, – до кризи моральних цінностей трудового життя, таких, як честь, гідність людини праці, її ділова репутація [6, с. 202]. Тому актуальною залишається проблема відшукування балансу між гнучкістю трудових відносин і соціальним захистом працівників, балансу в правовому регулюванні для оптимізації бізнес-процесів і при цьому збереження соціального призначення трудового права у повоєнний час. Важливим завданням є підвищення конкурентоздатності бізнесу зі збереженням соціальних гарантій для працівників і підвищенням їх трудової активності, оскільки трудові ресурси є ключовим фактором в реалізації економічної функції. Загалом йдеться про баланс інтересу соціального й економічного, оскільки в реалізації економічної функції проявляються інтереси роботодавця, а в реалізації соціальної – працівника. Адже задоволення інтересів роботодавця насамперед обумовлене отриманням більшого прибутку за рахунок трудового внеску працівників при мінімальних витратах, а інтересів працівника – отриманням більшої заробітної плати при зниженні трудових витрат і підвищенні соціальних гарантій.

На досягнення балансу інтересів сторін трудового договору і держави спрямований принцип поєднання державного і договірної регулювання. Як слушно зауважував С. Дікін, саме втручання держави сприяє забезпеченню справедливості у сфері трудових відносин [7, с. 870]. У цьому контексті актуальною для науки трудового права є проблема визначення меж договірної регулювання відносин сфери трудового права, а також розсуду роботодавця при визначенні змісту локальних нормативних актів. Труднощі звільнення працівника, необхідність виплати вихідної допомоги і надання інших передбачених законом і колективним договором гарантій розглядаються як фактор, що перешкоджає ринку праці ефективно функціонувати, а безробітним – знайти місце роботи. В результаті робиться висновок про необхідність пом'якшення правил, що регламентують звільнення, і розширення сфери індивідуально-договірної регулювання на протигагу колективно-договірному. Співвідношення права роботодавця на здійснення підприємницької діяльності і з цією метою прийняття необхідних управлінських і кадрових рішень та права працівника на соціальний захист є одним із актуальних питань. Вважаємо, що навіть заради забезпечення конкурентоспроможності бізнесу при визначенні меж нормотворчої влади роботодавця необхідно керуватися не свободою його розсуду, а законодавчими нормами, що встановлюють гарантії для працівника. До речі, європейське право використовує для розуміння конструкції покращення положення працівників більш чітку модель, яка

зводиться до пріоритету позитивного права з тих питань, які ним врегульовані, над корпоративним. Конкретизація загальної норми у змісті локального нормативного акту не повинна обмежувати права працівників та перешкоджати реалізації встановлених законом гарантій.

Не втрачає актуальності проблема пропорційності обмежень трудових прав працівників, особливо якщо такі обмеження обумовлені об'єктивними економічними факторами, економічною обґрунтованістю. Вважаємо, що орієнтиром для роботодавця мають служити не лише конституційні норми, принципи і цінності, а й весь комплекс нормативних правових актів і узагальнення судової практики.

Отже, у повоєнний час важливим є не протиставлення економічної і соціальної функцій трудового права, а їх інтеграція. Беручи до уваги вразливість працівника, її необхідно розглядати не лише у фізіологічному і соціально-психологічному аспектах, а й в аспекті соціально-економічному, що дає змогу оцінювати працівника як людину, яка отримує основний дохід від своєї праці і має при цьому обмежені ресурси (фінансові, часові тощо) для забезпечення своїх прав. Тому незалежно від будь-яких трансформацій трудове право має залишитись галуззю соціального спрямування. Трудове право, як сфера соціально-економічного правового регулювання, потребує не лише врахування економічних перспектив і прогнозів, а й неухильного дотримання і орієнтації на панівні у суспільстві принципи соціальної справедливості, рівноправності, гуманізму.

Література

1. Вишновецька С. В., Вишновецький В. М. Соціальна функція трудового права в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови. *Соціально-правова політика України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 листопада 2023 р.) / за ред. Д.І. Сірохи, С.М. Черноус, І.С. Сахарук; уклад. М.О. Денисюк. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 59–64.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 11: Трудове право. Харків: Право, 2018. 776 с.
3. Langille B. A. Labour Policy in Canada – New Platform, New Paradigm. *Canadian-Public Policy / Analyse de Politiques*. 2002. Vol. 28. № 1. P. 132-142.
4. Collins H. Regulating the employment relation for competitiveness. *Industrial Law Journal*. 2001. Vol. 30 (1). P. 17-48.
5. Kalleberg A. L. Flexible Firms and Labor Market Segmentation: Effects of Workplace Restructuring on Jobs and Workers. *Work and Occupations*. 2003. № 30. P. 154-175.
6. Амелічева Л. П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 360 с.

УДК 347.9 (043.2)

Гетманцев О. В., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна,
Гетманцев М. О., к.ю.н., старший дослідник,
завідувач лабораторії захисту суб'єктивних прав
відділу проблем приватного права,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ІНТЕРПРТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄСПЛ НА ФОРМУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Забезпечення в Україні повної та реальної незалежності судової влади від законодавчої та виконавчої влад може бути здійснено на основі конституційних положень, які здатні практично впливати на формування законотворчих нормативів навіть у такій важливій сфері функціональної діяльності держави, якою є правосуддя.

Вже достатньо тривалий період обґрунтовувалися наукові пропозиції щодо офіційного визнання судового прецедента джерелом системи права України. Де факто, це почало відбуватися вже давно адже він поступово проникав, спочатку не офіційно, у вітчизняну систему правового регулювання. Особливо цей процес почав проявлятися практично активно у судовій практиці національних судів України після офіційного визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини з часу ратифікації Верховною Радою України 9 листопада 1995 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї (Рим, 1950 р.) [1]. Ратифікація Конвенції Україною призвело для неї правовий наслідок – надання своєї згоди на обов'язковість рішень Європейського Суду в Україні. Основним мотивом прийняття такого рішення Україною було усвідомлення українським суспільством необхідності проведення демократичних і прогресивної реформ, на основі своєї національної внутрішньої та зовнішньої політики, для усунення національними органами, у тому числі судами загальної юрисдикції, порушень прав людини, які гарантуються їй Конвенцією.

Юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на Україну. Правовою основою для цього є Закон України «Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року [2]. Це дає можливість розглядати його рішення як складову частину судової практики України [3, с. 46]. Також, значимість прийнятого нормативно-правового акту полягає у тому, що в Україні поступово будуть відбуватися реформаційні процеси у сфері цивільного судочинства, які спрямовані на підвищення ефективності на основі рішень ЄСПЛ діяльності національних судів із вирішення цивільних справ.

Визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини у вигляді його інтерпретаційної діяльності положень Конвенції передбачає правові наслідки обов'язковості результатів такої діяльності для України як держави, яка має наміри стати повноцінним членом Європейського Союзу. Таким чином, надається практична можливість використати механізм такої діяльності Європейського суду для усунення недоліків у національному законодавстві.

Європейський Суд з прав людини наділений функцією наднаціонального судового органу. Він уповноважений здійснювати контрольні функції з приводу дотримання державами членами-Ради Європи положень Конвенції при виконанні ними своїх зовнішніх і внутрішніх державних функцій, у тому числі у здійсненні правосуддя в цивільних справах – цивільному судочинстві.

ЄСПЛ у своєму рішенні не дає своїх роз'яснень відносно питань пов'язаних з його виконанням, яке повинно вирішуватися на підставі національного законодавства. Існує загальне правило: виконання (реалізація) рішень ЄСПЛ повинно переслідувати мету – подібні порушення Конвенції не повинні повторюватися знову, а цивільне судочинство повинно надалі відповідати міжнародним стандартам судового захисту, які прописані в Конвенції.

Функціональна діяльність ЄСПЛ має дуалістичний (подвійний) зміст у сфері здійснення контролю за дотриманням положень Конвенції: 1) встановлення наявності або відсутності порушень Конвенції державою-учасницею (правозастосовна функція); 2) тлумачення положень Конвенції у межах конкретної справи (функція тлумачення Конвенції). Кожна з функцій здійснюється ЄСПЛ спільно в наслідок Конвенційної юрисдикції ЄСПЛ але при цьому вони (функції) зберігають свою самостійність. На це зверталася увага самим Європейським судом, який у своїх справах зазначав, що рішення Європейського суду ухвалюються не лише для вирішення конкретної справи, але й у широкому розумінні, для прояснення, розвитку і збереження положень Європейської конвенції, для того, щоб таким чином сприяти дотримання державами своїх зобов'язань, які вони повинні виконувати у якості учасників Конвенції. Відповідно, рішення ЄСПЛ повинні виступати в якості орієнтиру для удосконалення діючого національного законодавства України, а також враховуватися

законодавчим органом при розробці та прийнятті нових законодавчих актів.

Однією з функцій ЄСПЛ є здійснення ним інтерпретаційної діяльності, яка проявляється у змісті усього рішення, тобто у кожній з його частин: процедурі; факти; питання права. Тому, рішення ЄСПЛ ухвалюються (приймаються) у декларативній формі. У ньому переважно оголошуються те, у чому саме полягає порушення Конвенції у конкретній справі.

Отже, такий напрямок судової ЄСПЛ, як інтерпретаційна діяльність може проявлятися також з урахуванням національних правових правил і традицій правового регулювання, рівня прояву соціальних норм, досконалості та ефективності національного правосуддя.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

3. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2022, 408 с.

УДК 349.2 (043.2)

Гетьманцева Н. Д., д.ю.н., професор,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна,

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЗАКОННОСТІ

Правові позиції Конституційного Суду України – явище неординарне, оскільки, незважаючи на відсутність його законодавчого визначення, воно регулярно застосовується в актах органу конституційної юрисдикції у випадках посилання на його попередні рішення, висновки або окремі ухвали. Така практика є цілком слушною, оскільки впливає насамперед зі значення терміна «позиція» - точка зору, ставлення до чого-небудь [1, с. 63]. В наш час здатність суду бути універсальним засобом вирішення правових спорів і ліквідації правової невизначеності невпинно зростає. Наразі в суспільному житті практично відсутні відносини, які не були б

підвідомчі органам правосуддя [7, с. 179]. Це ж саме стосується і сфери трудових правовідносин. Однак, в плані тлумачення, роз'яснень та рекомендацій доленосними є рішення Конституційного Суду України, єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Згідно ст. 147 Основного Закону держави «Конституційний Суд України дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України». Зважаючи на положення відповідної норми, можемо говорити, що саме правова позиція даного суду, відображена у формі конкретного рішення, є не що інше як нормативно-інтерпретаційне вирішення законодавчої проблеми, якому притаманний офіційний та остаточний характер. Зауважимо, що рішення і висновки Конституційного Суду України не можуть мати характеру нормативно-правових актів, які здатні активно регулювати суспільні відносини. Адже конституційно і законодавчо визначена компетенція Конституційного Суду України не передбачає нормотворчості, крім тої, що пов'язана з регламентацією частини питань організації його внутрішньої роботи [6, с. 29.]. Однак це не заперечує можливості визнання нормативного характеру відповідних актів в тому розумінні, що вони конкретизують чинне законодавство України і не регулюючи самостійно суспільні відносини, вони, тим не менше, задіяні в цьому процесі, адже застосування положень Конституції і законів України, щодо яких Конституційним Судом України дано офіційне тлумачення, можливе лише з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України, викладених у відповідних рішеннях. Останні, як відомо, є обов'язковими до виконання на всій території України [5, с. 59]. У контексті сказаного варто підкреслити думку В. П. Тихого про те, що функціональне призначення рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України - це юридичний засіб забезпечення їх правильного й однозначного розуміння і застосування, а отже, й один з юридичних засобів укріплення конституційної законності, охорони Конституції України [4, с. 107.].

Сфера трудового права та відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією людиною її природного права на працю та здатності до праці як такої – не виняток у плані наявності неоднозначного тлумачення норм трудового законодавства. З огляду на це проаналізуємо рішення Конституційного Суду України, що має місце в сфері трудових відносин. Так, першоосною всього «трудового життя» є конституційне право на працю. Як відомо, це природне право людини, в основі якого право суб'єктивного вибору – працювати чи ні, а у випадку вільного волевиявлення до праці – право обирати форму її здійснення та рід трудової діяльності. Так чи інакше, але КЗпП України містить дещо іншу інтерпретацію конституційного положення, що врешті-решт призводить до зміни сутнісного наповнення категорії «право на працю». Зокрема,

право на працю у відповідності з нормою ст. 2 даного Закону – це право на одержання роботи. У зв'язку з цим очевидним є той факт, що на практиці відповідне формулювання викликає ряд непорозумінь. А основне питання пов'язане з роллю держави, яку вона відіграє у забезпеченні реалізації права на працю. Адже ч. 2 ст. 43 Конституція України визначає, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Однак, КЗпП України гарантує громадянам право на одержання роботи, що забезпечується державою.

Вирішує дану колізію офіційна позиція органу конституційної юрисдикції, сформульована у рішенні Конституційного Суду України від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004. Її суть полягає у наступному: кожен має право на працю, а держава, у свою чергу, створює умови для повного здійснення даного права та гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Реалізація права громадянина на працю здійснюється шляхом укладення ним трудового договору і виконання кола обов'язків за своєю спеціальністю, кваліфікацією або посадою, яка передбачається структурою і штатним розписом підприємства, установи чи організації [3]. Згодом відповідне формулювання було змістовно розширене та доповнене положеннями наступного змісту: конституційне право громадян на працю означає можливість кожного заробляти собі на життя працею, вільно вибирати професію чи спеціальність відповідно до своїх здібностей і бажань, реалізовувати свої бажання щодо зайняття працею за трудовим договором (контрактом) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності або самостійно забезпечувати себе роботою». «Виходячи із зазначеної позиції можна стверджувати, що право на працю означає не гарантування державою працевлаштування кожній особі, а забезпечення саме рівних можливостей для реалізації цього права [2]. Крім того, у рішенні Конституційного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 1-18/2013 зазначено, що «право на працю є природною потребою людини своїми фізичними та розумовими здібностями забезпечувати своє життя». Дане твердження, на наш погляд, підтверджує, що у процесі забезпечення практичної реалізації права на працю держава відповідальна за створення умов та організацію сприятливого середовища, щоб праця та її здійснення приносила людині не лише заробіток, але й сприяла її розвитку як особистості та фахівця своєї справи. Таким чином, вищезазначені рішення Конституційного Суду України шляхом офіційного тлумачення положень Основного Закону держави, а також КЗпП України подолали правову колізію щодо

визначення змісту категорії «право на працю», визначивши при цьому роль держави у його забезпеченні.

Література

1. Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 5. С. 62–71.
2. Рішення Конституційного Суду від 16 жовтня 2007 року у справа № 8-рп/2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-07>.
3. Рішення Конституційного Суду від 7 липня 2004 року у справі № 14-рп/2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04>.
4. Тихий В. Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 97–110.
5. Цимбалістий Т.О. Правова природа актів органу конституційної юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 59–61.
6. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії. *Право України*. 1998. № 5. С. 27–30.
7. Ярошенко О.М. Рішення Конституційного Суду України як джерела трудового права. *Право і безпека*. 2004. № 3 (4). С. 178–181.

УДК 349.22 (043.2)

Дибань М. П., к.ю.н.,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дотримання трудового законодавства про працю в процесі реалізації права на працю, зокрема на етапі виникнення індивідуальних трудових правовідносин – укладання трудового договору, в багатьох аспектах є визначальним фактором демократизації та стабільності трудових правовідносин, а також запорукою сумлінності, узгодження інтересів сторін у подальшому перебігу трудових правовідносин. Але відсутність ефективного правового механізму регулювання виникнення трудових правовідносин щодо дотримання гарантій, як засобів забезпечення прав особи при укладанні трудового договору, призводять до порушень роботодавцями трудових прав осіб, які влаштовуються на роботу.

Насамперед, обмеження прав та інтересів осіб, які прагнуть укласти трудовий договір відбувається на початковому етапі досягнення згоди про укладання трудового договору, а саме коли роботодавець відмовляє особі у прийнятті на роботу без законних підстав. У законодавстві такі дії роботодавця дістали назву «необґрунтована відмова у прийнятті на

роботу». В ст. 22 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпПУ) встановлена імперативна вимога про заборону необґрунтованої відмова у прийнятті на роботу. Відповідно якої: «Будь-яке пряме або непряме обмеження трудових прав при укладенні, зміні та припиненні трудового договору не допускається. Вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватися законодавством» [1]. Як бачимо, згідно законодавства про працю допускається відмова у прийнятті на роботу на підставі вікових, професійно-кваліфікаційних (рівень освіти), медичних (стан здоров'я) критеріїв, при цьому в КЗпПУ не розкривається правовий зміст понять «обґрунтована відмова у прийнятті на роботу» та «необґрунтована відмова у прийнятті на роботу».

Розглядаючи вказане питання, О.І. Процевський справедливо зазначає, що: «Обґрунтованою відмова у прийнятті на роботу буде вважатися у тому випадку, коли професійні і ділові якості працівника або стан його здоров'я не відповідають вимогам роботи, на яку працівник претендує» [2, с. 40]. Тому обґрунтованою відмовою у прийнятті на роботу, варто вважати відмову, яка зумовлена відсутністю вакансій на підприємстві, в установі, організації; відсутність у претендента якостей необхідних для виконання роботи (професії, освіти, кваліфікації, досвіду роботи; наявність прямих обмежень, встановлених у нормативних актах). Насамперед, лише професійні якості особи (відсутність відповідної освіти, необхідної для виконання трудових обов'язків), стан здоров'я (якщо робота протипоказана за станом здоров'я), в окремих випадках, визначений законодавством вік можуть бути підставою для законної обґрунтованої відмови у прийнятті на роботу. Чітке розуміння сутності обґрунтованої відмови у прийнятті на роботу дозволить визначити зміст поняття «необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу» як виду порушення трудових прав працівників. Імперативний зміст ст. 22 КЗпПУ щодо заборони будь-якого прямого або непрямого обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання, дозволяє констатувати, що «необґрунтована відмова у прийнятті на роботу» – це фактично дискримінація особи за визначеними в законодавстві ознаками.

На підставі проведеного аналізу порушень трудових прав працівників у частині необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу, ми прийшли до наступних висновків: чинне законодавство про працю України, зокрема ст. 22 КЗпПУ не містить чіткого визначення понять «обґрунтована відмова у прийнятті на роботу» та «необґрунтована відмова у прийнятті на

роботу». Це призводить до неправомірних перепон у реалізації права особи на укладання трудового договору на конкретному підприємстві, установі, організації. На нашу думку, за змістом ст. 22 КЗпПУ, під «обґрунтованою відмовою у прийнятті на роботу» варто розуміти відмову роботодавця особі в укладенні трудового договору на підставі невідповідності працівника віковим, професійно-кваліфікаційним та (або) медичним вимогам, визначеним законами». Таким чином, встановлення можливості визначення вікових, професійно-кваліфікаційних, медичних критеріїв лише законами, вказуватиме на заборону розширення цих вимог в підзаконних нормативно-правових актах.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10.12.1971 р. ВВР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Процевський О. І. Правові наслідки домовленості сторін про випробування при прийнятті на роботу: URL: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc...10/Procevskiy_O.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

УДК 349.2 (043.2)

Карпенко О. О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна,
Науковий керівник: Чанишева Г. І., д.ю.н., професор

ЩОДО СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Нормативно-правова основа механізму здійснення соціального діалогу складається з Конституції України, міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, та актів законодавства України. Правові основи соціального діалогу вперше були закріплені в Законі України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 року № 2862-VI [1], який на той час виконав свою функціональну роль рамкового Закону в цій сфері, а зараз потребує нової редакції у зв'язку з необхідністю адаптації національного законодавства до законодавства ЄС та забезпечення доступу до участі в соціальному діалозі всіх зацікавлених сторін.

Так, у лютому 2023 року Європейська комісія презентувала аналітичний звіт щодо відповідності законодавства України до вимог ЄС, в якому було зазначено про необхідність зміцнення консультативних механізмів та спроможності учасників соціального діалогу [2, с. 37].

Елементами механізму здійснення соціального діалогу в Україні є рівні та сторони соціального діалогу. Соціальний діалог в Україні реалізується на принципах біпартизму та трипартизму. Однак превалюючим є саме принцип трипартизму, коли до профспілкової сторони та сторони роботодавців долучається держава. Багаторівневність соціального діалогу встановлено ст. 4 Закону України «Про соціальний діалог в Україні», що передбачає здійснення соціального діалогу на національному, галузевому, територіальному рівнях на тристоронній або двосторонній основі, або ж на локальному рівні (на підприємстві, в установі, організації, а також з фізичною особою, яка використовує найману працю) на двосторонній основі.

На національному рівні сторонами соціального діалогу є всеукраїнські об'єднання профспілок, всеукраїнські об'єднання організацій роботодавців та Кабінет Міністрів України. На галузевому рівні суб'єктами соціального діалогу є: (а) всеукраїнські профспілки та їх об'єднання залежно від виду їх економічної діяльності; (б) роботодавці в особі всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців з урахуванням виду їх економічної діяльності; (в) відповідні центральні органи виконавчої влади. На територіальному рівні: (а) профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території певної адміністративно-територіальної одиниці і виступають від імені найманих працівників; (б) організації роботодавців та їх об'єднання відповідної адміністративно-територіальної одиниці; (в) місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, що діють від імені держави і в межах своїх повноважень. На локальному рівні існує біпартизм, оскільки сторонами соціального діалогу є (а) первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності – вільно обрані для ведення колективних переговорів представники (представник) працівників; (б) роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця.

Цікавим є той факт, що в державах ЄС активно використовується «трипартизм з позначкою плюс», що передбачає участь у соціальному діалозі громадських організацій різного спрямування, а не тільки профспілок та об'єднань роботодавців [3, с. 193] Пропозиції щодо реформування українського законодавства у сфері соціального діалогу розвиваються саме в такому напрямку. Так, Законом України «Про колективні угоди та договори», який наразі ще не набрав чинності, доповнено ч. 3 ст. 8 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» нормою, яка передбачає можливість залучення громадських об'єднань, мета (цілі) та напрями статутної діяльності яких відповідають предмету консультацій в межах соціального діалогу [4].

Наступним елементом механізму здійснення соціального діалогу є його форми, перелік яких передбачений частиною першою ст. 8 Закону

України «Про соціальний діалог в Україні». На практиці на національному, галузевому та територіальному рівнях сторони соціального діалогу співпрацюють у таких формах, як: обмін інформацією (на запити соціальних партнерів органи державної влади інформують профспілки та організації роботодавців про стан ринку праці, у тому числі про виплату заробітної плати); участь представників профспілок, їх об'єднань та об'єднань організацій роботодавців у засіданнях Кабінету Міністрів України, урядових комітетів та колегій центральних і місцевих органів виконавчої влади під час розгляду питань, що стосуються трудових, соціальних, економічних відносин; попередні консультації органів державної влади з представниками профспілок, їх об'єднань та об'єднань організацій роботодавців у процесі прийняття рішень; участь соціальних партнерів у розробці та експертизі проектів законодавчих актів і програм соціально-економічного розвитку; колективні переговори з укладення колективних угод та договорів та ін.

Органи соціального діалогу також є складовою механізму здійснення соціального діалогу, проте їх діяльність у теперішній час вирізняється низькою ефективністю.

Таким чином, структуру механізму здійснення соціального діалогу в Україні формують рівні, сторони, форми та органи соціального діалогу. Цей механізм потребує вдосконалення з урахуванням міжнародних та європейських стандартів, кращих законодавчих практик країн ЄС у цій царині.

Література

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 2023. 66 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.

3. Огієнко І.В. Окремі аспекти проблеми ефективності моделі соціального діалогу для України. Актуальні проблеми трудового законодавства, законодавства про державну службу та службу в правоохоронних органах: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 16 листопада 2018 р. Харків, 2018. С. 192–194. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4e9b82ad-14ff-4c84-96ae-90f5054e3072/content>.

4. Про колективні угоди та договори: Закон України від 23.02.2023 р. № 2937-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

Кашицький А. В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ БЛАГОДІЙНИЦТВА

Під благодійництвом розуміють добровільну безкорисливу пожертву фізичних та юридичних осіб у наданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [1]. Благодійна діяльність найчастіше оформлюється у вигляді договору дарування, пожертва не потребує договору взагалі і не вимагає від набувача благодійної допомоги реакції у відповідь.

Формами благодійництва є меценатство, спонсорство і волонтерська діяльність.

Під меценатством розуміють добровільну, безкорисливу матеріальну, фінансову, організаційну та іншу підтримку фізичними особами набувачів благодійної допомоги. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», меценатська діяльність – благодійна діяльність у сферах освіти, фізичної культури і спорту, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України. А згідно з ч. 1 ст. 10 цього Закону, меценатською діяльністю визнається підготовка чи підтримка благодійних заходів, пов'язаних із створенням, відтворенням чи використанням у встановленому законодавством порядку творів та інших об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема благодійних гастрольних заходів, за умови забезпечення вільного доступу до таких заходів, а також меценатська діяльність у сфері фізичної культури і спорту, що здійснюється відповідно до цього Закону та інших законів України. Отже, можна зробити висновок, що для меценатства характерна вузька сфера діяльності, оскільки меценат допомагає не так людині, як тій суспільній ролі, яку вона відіграє, і мотивація. Меценати надають підтримку проектам у сфері культури, мистецтва і науки.

Під спонсорством розуміють добровільну матеріальну, фінансову, організаційну та іншу підтримку фізичними та юридичними особами набувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого

імені (найменування), свого знака для товарів і послуг. Спонсорський договір передбачає обов'язки для обох сторін і виключає безоплатність. Спонсорська діяльність сприяє формуванню і підвищенню іміджу спонсора в очах його потенційних клієнтів і є одним із найважливіших інструментів маркетингу.

На відміну від спонсорства меценатство не передбачає додаткової вигоди, це безкорислива та безоплатна допомога.

Для позначення безоплатної допомоги іншим людям використовують термін «волонтерство». Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності і ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості. Це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами [2]. Загалом волонтерство покликане доповнювати послуги, що надаються державою.

З волонтерською і благодійною діяльністю тісно пов'язане поняття фандрайзингу як процесу залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних), які організація не може забезпечити самостійно і які є необхідними для реалізації певного проєкту чи своєї діяльності загалом. Найчастіше фандрайзинг практикується в основному некомерційними організаціями для підготовки спеціальних заходів, таких як конкурси, марафони, аукціони, презентації, конференції. Під час підготовки й проведення таких заходів привертається увага потенційних донорів і одночасно збираються необхідні кошти.

Варто зауважити, що в сучасний період змінюється парадигма благодійництва, патерналістський ціннісний підхід до розуміння благодійництва змінюється орієнтацією на самостійну діяльність набувача благодійної допомоги. В контексті цього варто зупинитись на понятті краудфандингу, яким позначають діяльність, спрямовану на залучення фінансів, де адресатом виступає значна кількість осіб, які об'єднали на добровільних засадах власні ресурси на краудфандинговому майданчику з метою підтримки чи створення продуктів або послуг, проведення заходів, надання допомоги вразливим категоріям громадян.

На думку зарубіжних дослідників, краудфандинг можна розділити на чотири категорії: «Donation Crowdfunding» (безоплатне надання), «Reward Crowdfunding» (оплатне надання замість винагороди), «Crowdfunded Lending» (кредитне надання від краудбекера з наступним поверненням творця проєкту вкладених фінансів з відсотками), «Equity Crowdfunding» (оплатне інвестування з метою в подальшому брати участь у діяльності організації) [3].

На підставі цієї класифікації можна зробити висновок, що для краудфандингу характерна як оплатність, так і безоплатність. Якщо має місце платне надання, то воно не має ознак благодійництва, оскільки є класичною моделлю інвестиційних вкладень. Якщо йдеться про безоплатність пожертв на реалізацію проєкту, то їм притаманні ознаки благодійної діяльності. Яскравим підтвердженням цього є різновид краудфандингу «Donation Crowdfunding» (безоплатне надання), за якого фізичні і юридичні особи добровільно і безоплатно направляють свої грошові кошти на реалізацію проєктів конкретних осіб.

Література

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 25.01.2024).
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3236-17>. (дата звернення: 25.12.2023).
3. Mollick E. The Dynamics of Crowdfunding: An Exploratory Study. *Journal of Business Venturing*. Vol. 29. Issue 1. January 2014.

УДК 341.215.4 (043.2)

Кирильчук І. А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна,
Науковий керівник: Добрянська Н. В., к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ЇЇ ПРОЖИВАННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Принцип щодо врахування найкращих інтересів дитини є засадничим положенням під час вирішення будь-яких питань, що стосуються прав та інтересів дитини. При цьому, у науковій літературі висловлюються різні точки зору з приводу розуміння поняття та змісту цього принципу.

Крізь призму конституційно-правового та міжнародно-правового регулювання у категорію «the best interests of the child» («найкраще забезпечення прав дитини») закладено підґрунтя захисту прав дитини у судовому порядку, виходячи з принципу рівності, який означає, що всі діти мають рівні права, у своїх правах є рівними з іншими людьми, є рівними перед законом та судом, проте, з огляду на їх вразливий стан потребують диференціації правового регулювання та позитивної дискримінації, що має бути враховане судом [1, с. 19–20].

Таким чином, основними складовими принципу «врахування найкращих інтересів дитини» відповідно до сучасної правової доктрини вважаються: відношення самої дитини до ситуації, що склалася, врахування думки та бажання дитини щодо вирішення того чи іншого питання, з урахуванням її віку, розумового та психічного розвитку; перевага у вирішенні питань щодо дитини на користь близьких родичів дитини (батька, матері, дідуся або бабусі, повнолітніх братів чи сестер тощо); дотримання засад рівності у реалізації дитиною своїх прав; забезпечення дотримання найкращих матеріальних умов, культурно-виховних, освітніх та ін.

У Законі України «Про охорону дитинства» під забезпеченням найкращих інтересів дитини розуміються дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [2].

До важливих складових елементів принципу найкращого врахування інтересів дитини під час визначення її місця проживання у судовій практиці віднесено: можливість створення одним із батьків найкращих умов для гармонійного розвитку дитини, здійснення належного виховання дитини, забезпечення найкращих умов для отримання освіти тощо.

Цікавий висновок щодо врахування найкращих інтересів дитини міститься у постановках Верховного Суду від 6 червня 2019 року у справі № 495/2106/17 [3] та від 30 жовтня 2019 року у справі № 352/2324/17 [4]. У цих справах було встановлено, що батьки фактично перебувають у рівних умовах, оскільки мають однакові матеріальні можливості та однакове ставлення до своїх батьківських обов'язків та, крім того, дитина однаково добре відносилась до обох батьків. Суди, визначаючи місце проживання дитини за таких однакових умов визначили з тим із батьків, яким створено більш сприятливі умови для проживання дитини, тобто фактичні, а не уявні, можливі гіпотетично.

Отже, конкретно-визначений зміст принципу врахування найкращих інтересів дитини під час визначення її місця проживання залежить від багатьох факторів, у числі яких: вік дитини, її ставлення до одного з батьків або законних опікунів, думка самої дитини, яка досягла 10-річного віку, ставлення батьків до виконання ними своїх батьківських обов'язків, відносини між батьками та дитиною та ін.

Деякі науковці пропонують закріпити на законодавчому рівні визначення принципу правого забезпечення найкращих інтересів дитини та аспекти, які можна буде враховувати під час розгляду справи за участю дитини для врахування її найкращих інтересів [5, с. 77].

Проте з такою пропозицією можна погодитися лише частково, зокрема, можна визначити у законодавстві певні найбільш типові умови визначення місця проживання дитини з урахуванням найкращих інтересів дитини (вік дитини, думка самої дитини тощо). Однак, передбачити всі життєві ситуації неможливо, а тому в будь-якому разі суд, вирішуючи питання про встановлення місця проживання дитини, виходячи з її найкращих інтересів, має оцінити всі обставини в сукупності.

Поряд з цим, доцільною видається пропозиція Ж. В. Петрочко, яка на підставі аналізу законодавства Великої Британії стосовно дітей, вважає за необхідне запровадити міжвідомчий тренінг з різними групами фахівців із громадських, державних та незалежних організацій: тими, хто працює безпосередньо з дітьми, які потребують допомоги (наприклад, терапевти, клінічний та загальний медичний персонал, працівники центрів сім'ї, вчителі, співробітники відділу загальної освіти, соціальні працівники (включаючи постійний та денний персонал) та прийомні батьки; тими, хто працює у службах для дорослих, які мають відношення до дитячого добробуту (наприклад, персонал психіатричних установ та закладів роботи з інвалідами, працівники служби умовного покарання неповнолітніх злочинців); всіма тими, хто контактує або надає допомогу дітям (наприклад, денні вихователі, поліцейські, співробітники відділів житлових питань, відділів дозвілля та служби у справах молоді) [6, с. 73].

Отже, зміст принципу «врахування найкращих інтересів дитини» відповідно до сучасної правової доктрини включає такі основні елементи: відношення самої дитини до ситуації, що склалася, врахування думки та бажання дитини щодо вирішення того чи іншого питання, з урахуванням її віку, розумового та психічного розвитку; перевага у вирішенні питань щодо дитини на користь близьких родичів дитини (батька, матері, дідуся або бабусі, повнолітніх братів чи сестер тощо); дотримання засад рівності у реалізації дитиною своїх прав; забезпечення дотримання найкращих матеріальних умов, культурно-виховних, освітніх та ін.

Література

1. Губанова О. В. Найкраще забезпечення інтересів дитини як принцип визначення місця її проживання. *Форум Права*. 2020. № 62(3). С. 18–28.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
3. Постанова Верховного Суду від 6 червня 2019 року у справі № 495/2106/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82264465>.
4. Постанова Верховного Суду від 30 жовтня 2019 року у справі № 352/2324/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105207>.
5. Томляк Т. С. Генезис принципу забезпечення найкращих інтересів дитини в міжнародному праві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Право*. 2021. Вип. 36. С. 72–80.

6. Петрочко Ж. В. Найкращі інтереси дитини: сутність і шляхи забезпечення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 70–74.

УДК 347.65/.68 (043.2)

Кожевникова В. О., д.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

В юридичній літературі наголошується, що цивільні правовідносини виникають та існують між людьми. З точки зору організації відносин це можуть бути як окремі люди, так і колективи. Стосовно людей, як суб'єктів тобто носіїв цивільних прав й обов'язків, ЦК України вживає термін «фізичні особи», тим самим підтримуючи загальновизнану тенденцію про характеристику людини як носія цивільних прав та обов'язків, що підкреслює реальне, фізичне існування людини як частини живої природи [1, с. 46]. Шлюбні правовідносини ґрунтуються на багатогранному осередку суспільства, яким є сім'я – одне з найдавніших соціальних досягнень людства, яке відіграє певну роль у становленні та житті суспільства. Можна стверджувати, що сім'я відіграє також роль, так би мовити, виробника (єдиного та незмінного) нових членів суспільства, носіїв культурних, духовних та національних цінностей. Завдяки своїй багатогранності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, соціальних функцій сім'я дуже чутливо реагує на всі зміни (соціальні, економічні, правові), які відбуваються у сфері становлення сім'ї, що впливає на суспільство [2, с. 46]. Подальше дослідження спадкування подружжя, як учасника цивільних правовідносин, фактично не можливе без встановлення чіткого кола суб'єктів, котрі можуть бути віднесені до правової категорії «подружжя».

Сталою залишається законодавча позиція, що подружжям є жінка та чоловік, які відповідають встановленим законом умовам вступу в шлюб та пройшли процедуру реєстрації шлюбу в державному органі реєстрації актів цивільного стану. За використання такої дефініції виключається можливість набуття статусу «подружжя» одностатевими парами та охоплюються всі умови вступу в шлюб [3]. Шлюбні відносини мають тривалий характер. Ця особливість визначається метою правовідносин. Так, реєстрація шлюбу спрямована на створення сім'ї, існування якої розраховується в принципі на період життя подружжя. Тривалий характер шлюбних правовідносин визначається тим, що в основі лежать не обмежені часом відносини подружжя, споріднення. Шлюбні

правовідносини виникають часто як безстрокові, оскільки подружні права та обов'язки тривають усе життя [2, с. 52], за виключенням випадків розірвання чоловіком та дружиною шлюбу.

Перебування осіб у шлюбі становить шлюбні правовідносини, які виникають на підставі сукупності юридичних фактів, учасниками цих правовідносин є подружжя, які мають відносно один одного взаємні права і обов'язки, визначені нормами сімейного права та гарантовані державою [4, с. 223]. З наведеного випливає, що шлюбні правовідносини мають ускладнений зміст, який доцільно розглянути через призму елементів таких правовідносин.

В науковій літературі наводиться твердження, що шлюбні правовідносини варто розглядати з урахуванням загальних уявлень про природу правових відносин «як складову трьох елементів: а) суб'єктів правовідносин, якими є дружина та чоловік (подружжя); б) об'єктів, до яких належать певні майнові та немайнові блага; в) змісту правовідносин, який складають відповідні права та обов'язки подружжя. Саме в розумінні шлюбу як правовідношення використовують такі вислови, як «сторони перебувають у шлюбі», «сторони пов'язані шлюбом» тощо» [5, с. 84]. Отже, наразі залишається доцільним дотримуватися загально прийнятої структури правовідносин (традиційної).

Правовий статус подружжя, безсумнівно, належить до числа спеціальних статусів (модусів). Цей статус визначає коло прав та обов'язків, якими особа володіє у зв'язку з виконанням нею певної соціальної функції, зокрема подружньої. Подружні відносини вкрай специфічні, вони мають глибоко особисте підґрунтя. Це та сфера, що не підпадає правовому регулюванню. Однак шлюб являє собою соціальний інститут, у зв'язку із чим подружні відносини деякою мірою є предметом правового впливу. Визначаючи подружній статус, тобто загальне коло прав та обов'язків подружжя, держава демонструє, яка поведінка в сім'ї підтримується та заохочується, якими правами наділяється особа, яка набуває статус подружжя, які обов'язки має вона нести та яку відповідальність за порушення в сімейній сфері. Держава виконує роль не стільки контролюючої сторони, скільки визначеного гаранта здійснення сімейних обов'язків і захисту сімейних прав [6, с. 46].

У випадку коли йде мова про спадкові правовідносини, то крім вказаної відсутності визначення подружжя, залишається дискусійним навіть питання про суб'єктний склад спадкових відносин [1, с. 47]. Зазвичай визначене законодавством коло спадкоємців за законом задовольняє більшість і спадкодавців і спадкоємців, проте особливості взаємовідносин у конкретній сім'ї чи родині зумовлюють уже *post factum* переглянути існуючий порядок спадкування за законом. За загальним правилом зміна черговості можлива лише у випадку, коли родичі ближчої

черги відмовляються від спадщини чи не приймають її, або усуваються від спадщини як негідні спадкоємці. У ЦК України з'явилися новели, які регламентують порядок отримання спадщини спадкоємцями подальших черг і на інших засадах [7, с. 455].

Положення ч. 1 ст. 1234 ЦК України, встановлюють, що спадкодавцем є громадянин, майно якого після його смерті переходить у спадщину до іншої особи чи до інших осіб. Спадкодавцем може бути особа незалежно від віку, статі, стану здоров'я тощо. Спадкування відбувається як після смерті дієздатних, так і недієздатних громадян. Однак заповідати майно може лише дієздатна особа. Тобто, право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Спадкодавець, загалом, не є суб'єктом спадкових правовідносин, оскільки останні виникають у наслідок його смерті. Спадкоємцем ще може бути будь-який суб'єкт цивільного права: фізична особа, юридична особа, територіальні громади, держава, інші суб'єкти публічного права [8, с. 165], яка у випадку смерті тієї чи іншої особи (спадкодавця) набуває права одержати його спадкове майно. Проте, якщо мова йде про такого учасника спадкових правовідносин, як подружжя, то з огляду на те, що під обумовленим терміном розуміється юридичне уособлення двох осіб (чоловіка та дружину), а точніше сукупність їх прав та обов'язків, яка існує в спадкових відносинах та виникла внаслідок спільного мешкання осіб, що знаходиться в особливих стосунках, яка характеризується сукупністю прав та обов'язків нематеріального та матеріального характеру [1, с. 47] та займає особливе місце серед учасників спадкових правовідносин.

Предметний аналіз положень чинного спадкового законодавства, зокрема книги шостої ЦК України, надає можливість вказувати, що виокремлення «подружжя», як учасника спадкових правовідносин не є випадковим, з огляду на особливий правовий статус останнього, який пережив іншого. Ключовою правовою підставою для віднесення такого учасника до кола спадкоємців зумовлено в першу чергу наявністю особливого правового статусу (чоловіка, дружини) у сім'ї, незважаючи на відсутність кровного споріднення між учасниками спадкових правовідносин. Набуття правового статусу подружжя є наслідком офіційно зареєстрованого шлюбу в органі державної реєстрації актів цивільного стану, що дозволяє зрівнювати одного з подружжя, який пережив іншого з колом інших спадкоємців, які пов'язані тісною кровною спорідненістю та дозволяє відносити останнього до першої черги спадкування за законом. Разом з тим, законодавець не виключає можливості складання спільного заповіту подружжя, за для фактичного забезпечення можливості функціонування стабільних правовідносин спільної сумісної власності подружжя та переходу майнових прав від

спадкодавця до його або її чоловіка/дружини в порядку спадкування після смерті одного з подружжя.

Література

1. Донцов Д. Ю. Подружжя як суб'єкт спадкових правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 12. Том 2. С. 46–48.

2. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.

3. Ватрас В. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3130>.

4. Труба В. І. Класифікація сімейних правовідносин: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 360 с.

5. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 84 с.

6. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03/ Я. В. Новохатська. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2006. 189 с.

7. Оновлення договірної регуляції приватноправових відносин в Україні: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

8. Кухарев О. Є. Спадкове право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2013. 328 с.

УДК 349.3 (043.2)

Кучма О. Л., д.ю.н., професор,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРАВО ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, НА ПЕНСІЮ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058-IV) чітко визначений суб'єктний склад осіб, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника, зокрема така категорія як діти: діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років [1].

Можна припустити, що законодавець встановлюючи умови для визначення категорій осіб, які можуть вважатися утриманцями, що мають право на пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника, зважав на такі фактори як те, що утриманці отримували чи могли отримати від померлого годувальника утримання. Законодавець врахував, що на час смерті годувальника утриманці вже були народжені або мали народитися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника, зважаючи на людську фізіологію.

Проте, на сьогодні розвиток науки у сфері медицини, зокрема, репродуктивних технологій зробив можливим, наприклад, жінці народити дитину від чоловіка, який помер декілька років тому.

Виникає питання, а які права має дитина, народжена, наприклад, через три роки після смерті чоловіка, який був її біологічним батьком, чи буде прирівняна дитина, яка народжена за допомогою репродуктивних технологій у своїх правах до дітей, які народжені також за допомогою репродуктивних технологій, але за життя чоловіка, який був біологічним батьком чи дітей, які були зачаті без допомоги репродуктивних технологій, і які саме права: сімейні, спадкові, пенсійні?

В Україні це питання належним чином не врегульоване, хоча розвиток медицини, попит на такі послуги зростає і ситуації потребують юридичного врегулювання. Так, в одній сім'ї чоловік захворів на невиліковну хворобу та порадившись із дружиною вирішили звернутися до Центру реконструктивної та відновної медицини щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій, у зв'язку з чим було здійснено кріоконсервацію біологічного матеріалу, необхідного для подальшого запліднення. Через два роки після смерті чоловіка, його дружина за допомогою репродуктивних технологій з використанням біологічного матеріалу покійного чоловіка завагітніла, та народила дочку. Вона звернулась до пенсійного фонду для отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Пенсійний фонд відмовив їй у призначенні пенсії у зв'язку із втратою годувальника, мотивуючи тим, що дитина народилась після спливу десяти місяців від дня смерті чоловіка, а тому не отримала право на пенсію у разі втрати годувальника. Суд першої інстанції підтримав позивачку, суд апеляційної інстанції підтримав пенсійний фонд, Верховний Суд скасував рішення суду апеляційної інстанції та залишив у силі рішення суду першої інстанції, аргументувавши свою позицію наступним: «...право пари зачати дитину і для цього вдаватись до репродуктивної медицини захищене статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, оскільки цей вибір є різновидом вияву приватного і сімейного життя (S.H. і Інші проти Австрії [ВП], § 82; Knecht проти Румунії, § 54)... право дитини, народженої в результаті штучного запліднення, що відбулось після спливу 10 місяців

після смерті батьків (одного з батьків), які в розумінні статті 36 Закону № 1058-IV є годувальниками, на отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника, як складової частини права на соціальний захист, яке гарантується, в тому числі, міжнародними зобов'язаннями України, не може ставитись в залежність із часом її народження, оскільки таке народження може відбутись й після спливу 10 місяців після смерті годувальника... до спірних правовідносин підлягає застосуванню положення частини другої статті 36 Закону № 1058-IV з дотриманням статті 24 Конституції України та статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року без дискримінації за ознакою часу народження та способу запліднення, тобто без прив'язки до народження дитини до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника.» [2].

Враховуючи судову практику, яка суперечить нормі Закону № 1058-IV, є необхідність переглянути законодавство, і не тільки пенсійне та якісно визначити правовий статус дитини, зачатої за допомогою репродуктивних технологій після смерті одного з батьків. Судова практика не повинна суперечити законодавству, а законодавство суперечити справедливості у суспільстві.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон від 09 липня 2003 р. № 1058-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення 29.01.2024).

2. Постанова від 19 жовтня 2022 р. у справі № 420/5/22 / Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106840444> (дата звернення 29.01.2024).

УДК 349.2:331.105.441(477) (043.2)

Кушнір Р. С., здобувач
ступеня доктора філософії 1-го року підготовки,
Донецький національний університет ім. Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

Для кожного учасника трудових відносин, виходячи навіть із його загальної ерудиції, відома основна мета, функції і завдання діяльності профспілкових організацій, що є важливими елементами їх правового статусу. Адже, професійні спілки були і залишаються одним із найважливіших та поширених у царині праці демократичних інститутів суспільства, який стає на захисті трудових прав та інтересів працівників. В умовах зростаючих економічних, соціальних і безпекових викликів саме

профспілки покликані захищати права і законні інтереси своїх членів, активніше впливати на формування економічної, трудової, соціальної політики й суспільно-політичне життя країни [1, с. 209].

Правовий статус професійних спілок регламентується Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV (далі Закон № 1045), який визначає особливості правового регулювання, засади створення, права та гарантії діяльності профспілок [2, с. 35].

Як вірно зауважує Б.М. Ринажевський, правовий статус суб'єктів права як явище складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна комплексно пізнати це явище, виходячи із розмаїття сфер суспільної діяльності. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів якої можна виділити головні й допоміжні, можна з'ясувати характер її взаємозв'язків з середовищем функціонування [3, с. 16–17]. Базуючись на такому системному підході до правового статусу будь-якого суб'єкту, необхідно дослідити елементи правового статусу профспілкових організацій за темою цього дослідження.

Із ст. ст. 2, 6, 8, 11–16 Закону № 1045 впливають головні елементи правового статусу профспілкових організацій, а саме: мета і завдання їх діяльності, повноваження (статутні права і обов'язки), порядок легалізації, державні гарантії забезпечення та додержання прав та інтересів профспілок. Ці елементи безвідносно є головними.

Проте допоміжну роль відіграють елементи правового статусу профспілкової організації, які пов'язані з її правом на господарську і фінансову діяльність та правом захищати у господарському судочинстві свої майнові інтереси.

Ці елементи впливають із ст. 35 Закону № 1045, в якій зазначається, що з метою реалізації статутних завдань профспілки, їх об'єднання, які є юридичними особами, можуть здійснювати необхідну господарську та фінансову діяльність шляхом надання безоплатних послуг, робіт, створення в установленому законодавством порядку підприємств, установ або організацій із статусом юридичної особи, формувати відповідні фонди, кредитні спілки.

Відповідно до ст. 34 Закону № 1045 профспілки, їх об'єднання мають право власності також на майно та кошти, придбані в результаті господарської діяльності створених ними підприємств та організацій. Позбавлення профспілок права власності, а також права володіння та користування майном, переданим їм у господарське відання, може мати місце лише за рішенням суду на підставах, визначених законами.

Професійні спілки, їх об'єднання є незалежними, зокрема, від державних органів, їм не підзвітні і не підконтрольні. Незалежність

діяльності професійних спілок значною мірою визначається їхньою майновою самостійністю, тобто гарантуванням державою захисту і стабільності у сфері відносин щодо власності професійних спілок, їх об'єднань визначених статтею 34 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та низкою інших законодавчих актів України. У випадку порушень майнових прав профспілки, вона може скористатися судовим захистом у господарських судах, набуваючи вже права і обов'язки як суб'єкт господарських процесуальних відносин.

Як права і обов'язки профспілкових організацій у господарських відносинах і в господарських процесуальних відносинах, що є допоміжними елементами їх правового статусу, дозволяють відстоювати незалежність та економічну самостійність можна проілюструвати на судовій практиці, пов'язаній із захистом майна Федерації професійних спілок України.

Протистояння держави та Федерації професійних спілок України тягнеться ще з початку 90-х років, коли Верховна рада в Законі України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» встановила, що майно та фінансові ресурси підприємств, установ, організацій та інших об'єктів союзного підпорядкування, розташованих на території України, є державною власністю України.

Саме це положення і використовує прокуратура для численних судових позовів і кримінальних проваджень проти Федерації професійних спілок України.

Виходячи з аналізу положень Конституції СРСР 1977 року організаціями союзного підпорядкування можна було вважати лише такі, управління якими організувала Рада Міністрів СРСР та фінансування здійснювалося за рахунок союзного бюджету. Водночас, Рада Міністрів СРСР ніколи не організувала управління Укрпрофрадою (сьогодні – Федерація професійних спілок України), остання ніколи не підпорядковувалась жодним органам влади СРСР і за рахунок коштів союзного бюджету не фінансувалася, а таким чином не була організацією союзного підпорядкування [4].

Починаючи із 2011 року в провадженні господарських судів з'явилась нова категорія справ за позовами органів прокуратури в інтересах держави в особі Фонду державного майна України до суб'єктів господарювання, створених за участі Федерації професійних спілок України, про визнання права власності за державою на майнові профспілкові об'єкти, витребування майна із незаконного володіння. Тиск на профспілки продовжувався на всіх рівнях. За період судової компанії, ініційованої органами прокуратури в інтересах держави в особі Фонду державного

майна України, за рішеннями відповідних судів профспілки були позбавлені права власності на понад 70 належних їм об'єктів.

Як свідчить результати аналізу відповідних судових справ, судами не брався до уваги історичний аспект формування незалежних професійних спілок України.

Досліджуючи питання про право профспілкової власності, можна звернутися до практики інших судових органів, зокрема, Вищого арбітражного суду України (пізніше перейменовано у Вищий господарський суд України) Так, керуючись нормами Конституції України та Цивільного кодексу суд розглянувши позовну заяву Фонду державного майна України щодо установчих документів АТ «Укрпрофоздоровниця» та його майна (справа № 37 від 20.01.1997), прийняв 17.06.1997 рішення, яким визнав правомірним створення АТ «Укрпрофоздоровниця» та набуття права власності на передане йому Федерацією професійних спілок України майно [4].

В подальшому 30.08.2002 Всеукраїнський громадський благодійний фонд «Батьківська турбота» придбав у АТ «Укрпрофоздоровниця» нерухоме майно, в якій облаштував центр соціальної реабілітації «Ковчег» для дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. У 2011 році прокуратура вирішила, що ця будівля належить державі. В результаті судових розглядів в Україні суд прийняв рішення задовольнити позов прокуратури та повернути в державну власність будівлю.

23.01.2015 до Європейського суду з прав людини із заявою проти України (№ 5876/15) [5] звернувся Всеукраїнський громадський благодійний фонд «Батьківська турбота» зі скаргою щодо втручання в його майнові права, які зводилися до того, що суди України визнали недійсними його права власності на майно. У ст. 1 Першого протоколу до Конвенції зазначено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права.

В рішенні по цій справі Європейський суд зазначив, що в Україні не має закону, який би регулював правовий статус майна Всесоюзних громадських організацій колишнього Радянського Союзу. Відсутність такого законодавства, у свою чергу, призвело до різного розуміння національними судами того, яке майно належало таким організаціям та чи входило до цього майна власність профспілкових організацій [4].

Після розгляду скарги в Європейському Суді, яким було встановлено порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні зазначеної справи судами Великою Палатою Верховного Суду (відповідно до ч. 6 ст. 321 Господарського процесуального кодексу України) було прийнято 02.07.2019 рішення [6], яким скасовано рішення Господарського суду

міста Києва від 19.09.2011, постанову Київського апеляційного господарського суду від 01.04.2014 та постанову Вищого господарського суду України від 24.07.2014 у справі № 48/340 та яким ухвалено нове рішення, яким відмовити у задоволенні позову прокуратури [4].

Таким чином, все вищевикладене дозволяє дійти висновку, що профспілкові організації мають правовий статус, що складається з головних елементів (мета і завдання їх діяльності, повноваження (статутні права і обов'язки), порядок легалізації, державні гарантії забезпечення та додержання прав та інтересів профспілок) і допоміжних, які пов'язані з їх правом на господарську і фінансову діяльність та правом захищати у господарському судочинстві свої майнові інтереси. У даній роботі зазначені були не всі допоміжні елементи правового статусу цих суб'єктів. Адже окремо можна розглядати права і обов'язки профспілкових організацій як суб'єктів цивільних правовідносин і цивільно-процесуальних. Такі допоміжні елементи також заслуговують на окреме дослідження.

Література

1. Куртакова Г.О. Роль профспілок у соціальному партнерстві в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2023. 258 с.

2. Куртакова Г.О. Правовий статус профспілок у формування системи соціального партнерства в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки.* № 2(62). С. 34–43. URL: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.2.6>.

3. Ринажевський Б.М. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних силах України. *Право і безпека.* 2010. № 1. С. 15–21.

4. Осовий Г., Кондик П. Інформація Федерації професійних спілок України щодо правового статусу майна професійних спілок України. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму.* 2018. № 4. С. 96–104. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2018-96-104.pdf.

5. Рішення Європейського Суду з прав людини справа «Фонд «Батьківська турбота» проти України» (Заява № 5876/15) від 09.10.2018. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d03#Text.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.07.2019 № 48/340, провадження 12-14звг19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83454696>.

Кушнір Я. Р., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Белуга Ю.М., старший викладач

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Поняття «електронні докази» почало використовуватися у 70-х роках ХХ століття разом із появою «машинних документів». Тоді такі документи, як правило, розглядалися як аналоги письмових доказів, оскільки вони не відрізнялися від звичайних паперових документів, створених друкарським способом.

На сьогоднішній день електронні докази відіграють важливу роль у системі доказів. Термін «електронний доказ» у юридичній науці може мати різні тлумачення, іноді асоціюється з терміном «цифрові докази». З розвитком комп'ютерної техніки цей тип доказів став відомий також як «електронний», вражаючи не лише цифровими, а й електронними засобами доведення.

Безперечно, введення в ЦПК нового незалежного засобу доказування - електронного доказу, є позитивним явищем. Це дозволяє уникнути ряду проблем, які раніше виникали в судовій практиці через відсутність нормативного регулювання використання таких джерел доказової інформації.

О. Воронюк зауважує, що під час дослідження цифрової інформації через відсутність у процесуальних кодексах такого виду доказів як електронні, суди були змушені відносити звуко- та відеозаписи до речових доказів, а електронне листування, електронні документи – до письмових [1, с. 12].

Т. В. Цюра ще у 2005 році запропонувала виділити докази, отримані за допомогою технічних засобів. До останніх вказаний автор відносить звуковідеозапис, фотографії, інформацію, отриману через Інтернет, комп'ютерні програми, що ґрунтуються на комп'ютерній обробці поданого матеріалу [2, с. 42].

Електронним доказам присвячені статті 100 та 101 ЦПК України. Вперше на законодавчому рівні в Україні визначено поняття електронного доказу. Відповідно до частини 1 статті 100 ЦПК електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній

формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

У ЦПК детально регламентовано порядок подачі суду електронних доказів. Вони подаються в оригіналі або в електронній копії, на яку накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [3].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу [4].

З огляду на вищезазначену норму закону, можна виокремити таку суттєву ознаку електронного документа як наявність декількох оригінальних примірників на різних носіях інформації.

Як зазначав К. Б. Дрогозюк, на відміну від звичайного документа, електронний документ може бути «прочитаний», тобто перетворений у форму, доступну для сприйняття людиною лише за допомогою технічних засобів або спеціальних програм [5, с. 61]. Таку природу електронних доказів потрібно враховувати суду при їх дослідженні та оцінці. Тобто відтворена на папері копія такого доказу не буде визнаватись оригіналом електронного доказу, а лише його паперовою копією.

Особливу природу мають такі електронні докази як звуко-, відеозаписи, цифрові зображення, примірники яких є однаковими на всіх джерелах інформації, де вони зберігаються. Тому такі види електронних доказів не можуть мати електронних копій та є оригіналами незалежно від кількості примірників.

Однак, у даній ситуації необхідно звернути увагу на такий момент. Якщо відео-, звукозапис чи цифрове зображення завантажені на будь-який веб-сайт з мережі Інтернет, то файл, створений в подальшому шляхом копіювання з такого сервісу на інший технічний засіб (оптичний диск,

карту пам'яті тощо) є електронною копією такого електронного документа.

Отже, електронні докази – це новий вид доказів, що застосовується в цивільному процесі порівняно недавно і за своїм внутрішнім змістом поділяється та може існувати у вигляді електронного документа, аудіозапису, відеозапису якої-небудь події, цифрової фотографії тощо. У зв'язку з вищевказаним, в суді, а також серед сторін, які беруть участь у процесі, виникають питання, пов'язані з оцінкою цифрових доказів в контексті їхньої допустимості та достовірності. Проблема невизначеності в процедурі засвідчення та посвідчення копій електронних доказів залишається актуальною, особливо при розгляді конкретних електронних доказів, таких як інформація з мережі Інтернет. Це обумовлено тим, що до моменту судового розгляду така інформація може бути видалена, що суттєво збільшує ризик невдачі у доведенні факту її наявності.

Література

1. Воронюк О. Електронні докази: що вважати оригіналом а що – копією? *Закон і Бізнес*. 2017. № 45 (1343). С. 12.

2. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: науково-практичний посібник. Київ: КНТ, 2005. 256 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV (із змінами і доповненнями в редакції від 30.09.2015 року). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

5. Дрогозюк К. Сучасні джерела доказування в цивільному процесі України та Франції. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 52–63.

УДК 349.2 (043.2)

Мирончук В. В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна,
Науковий керівник: Чанишева Г. І., д.ю.н., професор,

ЩОДО ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Здобуття Україною незалежності ознаменувало перебудову всього суспільного життя, включаючи сферу праці та регулювання трудових відносин, характерною рисою чого стало закладення підвалин подальшого формування механізмів соціального партнерства між представниками

працівників, роботодавців і урядом. На міжнародному рівні широкої ефективності набуває принцип соціального партнерства на державному, галузевому та виробничому рівнях, що передбачає проведення діалогу між роботодавцями та працівниками за участю уряду та профспілок з визначенням спільних позицій та заходів, спрямованих на співробітництво та захист прав працівників [1, с. 59]. Саме принцип соціального партнерства між роботодавцями та працівниками, їх представниками при визначенні умов праці став базисом нормативного закріплення укладання колективних угод і договорів в Україні при регулюванні трудових, соціальних, економічних відносин.

Основу нормативно-правової бази укладення колективних угод і договорів складають норми Конституції України про права і свободи людини і громадянина, інші положення. Крім того, відповідно до частини шостої ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються засади регулювання праці [2]. Ця конституційна норма стосується й означеної сфери.

Складовою національного законодавства в цій царині є міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною. Це, зокрема, конвенції та рекомендації МОП, акти Ради Європи. Так, у ст. 4 Конвенції МОП № 98 про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів 1949 року зазначається, що у випадках, коли це необхідно, приймаються заходи, що відповідають специфіці країни, з метою сприяння повному розвитку і використанню процедури добровільних переговорів між підприємцями або організаціями підприємців, з одного боку, та організаціями працівників, з іншого боку, для регулювання умов праці через укладення колективних договорів [3].

Поняття «колективний договір» визначене у Рекомендації МОП № 91 щодо колективних договорів 1951 року через наступні ознаки: 1) письмова угода; 2) має відношення до умов праці та найму; 2) сторонами є роботодавець (група роботодавців або одна чи кілька організацій роботодавців) та одна чи кілька представницьких організацій працівників (або ж самі працівники) [4].

Україна взяла на себе зобов'язання за пунктами 1, 2, 3, 4 ст. 6 «Право на укладання колективних договорів» Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року [5] відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14 вересня 2006 року [6].

У теперішній час основним законодавчим актом у сфері колективно-договірного регулювання є Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01 липня 1993 року № 3356-ХІІ [7], яким передбачено, що «колективний договір, угода укладаються на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання

виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавці» (ст. 1). Норми про колективний договір закріплені у главі II Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [8], натомість норми про колективні угоди до цього часу в Кодексі відсутні, що є однією з істотних прогалин основного кодифікованого законодавчого акту.

Чинне законодавство України про укладення колективних угод і договорів складається також із законів України «Про соціальний діалог в Україні», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», інших нормативно-правових актів.

Введення на території України воєнного стану зумовило внесення змін щодо дії колективних договорів. Так, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ роботодавцеві надане право зупиняти дію окремих положень колективного договору [9], що призводить до обмеження прав працівників.

Водночас варто відзначити, що в умовах воєнного стану було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12 травня 2022 року № 2253-ІХ [10], яким внесено важливі зміни до КЗпП України, Закону України «Про колективні договори і угоди» щодо посилення захисту прав працівників за допомогою зазначених актів.

Особливо важливим кроком в удосконаленні колективно-договірного регулювання, подальшому розвитку соціального діалогу в Україні стало прийняття 23 лютого 2023 року Верховною Радою України нового «євроінтеграційного» Закону України «Про колективні угоди та договори» [11], який відповідає міжнародним та європейським стандартам у цій сфері, кращим законодавчим практикам країн ЄС.

Таким чином, нормативно-правову основу колективно-договірного регулювання складають Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, закони України, інші нормативно-правові акти, що визначають сферу укладення та дії колективних угод і договорів, їх сторони, порядок проведення колективних переговорів, розробки, укладання, виконання, контроль за виконанням колективних угод і договорів і відповідальність сторін за їх невиконання.

Процес формування нормативно-правової основи колективно-договірного регулювання на сучасному етапі можна бути вважати завершеним з прийняттям Трудового кодексу України, до Книги четвертої

«Колективні трудові відносини» якого увійдуть норми про колективні угоди та договори.

Література

Жернаков В. Міжнародний аспект правового регулювання соціально-трудових відносин. *Право України*. 2001. № 4. С. 59–61.

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Конвенція про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів № 98: Міжнародний документ від 01.07.1949 року № 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_004#Text.

Рекомендація щодо колективних договорів № 91: Міжнародний документ від 29.06.1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_231#Text.

Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062/print.

Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.1996 № 137-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 43. Ст. 418.

Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 року № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>.

Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прав працівників: Закон України від 12 травня 2022 року № 2253-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>

Про колективні угоди та договори: Закон України від 23.02.2023 року № 2937-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text>.

Наньєва М. І., к.ю.н., доцент,
Бевза К. В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Проблема забезпечення поваги і додержання прав людини є однією з найактуальніших тем. В умовах сьогодення особливо сфера захисту прав людини у соціальній сфері набула глобальних масштабів не тільки на міжнародному, а й на національному рівні. Україна прагне стати членом Європейського співтовариства, а це передбачає міцну соціальну політику першочергово, дієвий механізм соціального захисту, що відображає міжнародні стандарти і забезпечує громадянам гідний рівень життя. Імплементация Україною міжнародних соціальних стандартів є чинною складовою участі нашої держави у міжнародно-правових інституціях та виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань у даній сфері.

Спочатку визначимо поняття «міжнародний соціальний стандарт». Так, на думку А.М. Юшко та Н.М. Швець, міжнародні соціальні стандарти є комплексом норм, що закріплені в міжнародно-правових актах та визначають гідні умови життєдіяльності людей, забезпечують розвиток особи та соціальну захищеність. Ці стандарти мають бути сприйняті законодавством кожної держави шляхом підписання та ратифікації міжнародних договорів, а надалі повинні бути розвинені та пристосовані до наявних у цій країні умов [1, с. 30].

Всі міжнародно-правові акти, а, отже, і ті, які закріплюють стандарти прав людини у соціальній сфері, класифікуються за сферою дії на універсальні, регіональні та партикулярні. До універсальних норм міжнародного права можна віднести акти Організації об'єднаних націй та Міжнародної організації праці, до регіональних – акти, які чинні тільки в межах конкретного регіону. Партикулярні ж міжнародні стандарти у соціальній сфері закріплені двосторонніми міжнародно-правовими договорами, на підставі яких сторони беруть на себе певні зобов'язання у цій сфері.

Також існує поділ на загальне та спеціальне законодавство. У соціальній сфері. Загальні стандарти містяться в актах універсального і регіонального рівнів. Їх особливість полягає у тому, що вони не декларують умов реалізації закріплених стандартів. Спеціальні ж стандарти вже передбачають конкретні зобов'язання держав щодо питань,

які постають у сфері соціального захисту і пов'язані з соціальними ризиками, рівнем, умовами та порядком надання соціального захисту.

Найважливішими для соціальних стандартів джерелами міжнародного права є: Загальна декларація прав людини 1948 року; Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права 1966 року; Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року; Конвенції МОП.

Так, наприклад, Загальна декларація прав людини містить ряд універсальних міжнародно-правових норм, що стосуються соціального захисту: право на соціальне страхування та достатній рівень життя; на працю; на захист від безробіття; на відпочинок; на достатній рівень життя, тощо [2]. У разі неспроможності досягти всі ці блага громадянин може отримати їх у результаті застосування до неї заходів соціального захисту.

Регіональні або європейські міжнародно-правові норми соціального захисту не суперечать універсальним міжнародно-правовим нормам і приймаються регіональними міжнародними організаціями (групою країн в межах певного регіону). Їх діяльність спрямована на заохочення, захист і забезпечення соціального захисту.

Основною метою створення та прийняття регіональних міжнародно-правових норм соціального захисту є встановлення юридично обов'язкових зобов'язань між державами-членами щодо забезпечення того, щоб люди, які проживають у певному регіоні, мали доступ до мінімального рівня соціального захисту, приймаючи до уваги соціальні ризики, які характерні для цього регіону та не враховані в універсальних міжнародно-правових нормах соціального захисту. Тому регіональні правові норми соціального захисту мають значний вплив на життя людей, які проживають у певному регіоні [3, с. 73].

У спеціальних міжнародно-правових актах регіонального характеру містяться особливі норми соціального захисту: щодо соціального захисту жінок, дітей, безробітних, працівників і гарантується доступ до соціальних послуг та в разі необхідності надання фінансової та іншої підтримки.

До основних стандартів у соціальній сфері відносять стандарти, що закріплені у таких актах регіонального рівня як: Європейська соціальна хартія (переглянута); Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий); Хартія Європейського співтовариства про основні соціальні права працівників; Хартія основних прав Європейського Союзу.

Отже, на національному рівні має бути запроваджена система соціальних стандартів, яка б відповідала міжнародним та регіональним стандартам, була не просто декларативною, а на практиці мала дієвий механізм, завдяки якому буде забезпечуватись гідний рівень життя громадян з урахуванням всіх економічних та політичних змін, які відбуваються у нашій державі.

Література

1. Юшко А. М., Швець Н. М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посіб. Харків: НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», 2013. 121 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
3. Малюга Л. Ю. Міжнародно-правовий соціальний захист: підручник. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 242 с.

УДК 349.2 (043.2)

Осадчук Т. В., асистент,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ВОЛЬОВИЙ АСПЕКТ У РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКА ТА РОБОТОДАВЦЯ

Реалізація суб'єктами трудового права належних їм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків передбачає наявність у них відповідної волі та вольових якостей. Без здійснення вольового компонента неможливе повноцінне забезпечення сторонами трудових правовідносин реалізації своїх повноважень. Саме воля є підґрунтям ініціативи, активності та наполегливості у досягненні мети, подоланні перешкод тощо у сфері трудових відносин.

Важливо відзначити, що у юридичній науці поняття «воля» є багатозначним та широко використовується у правовому дискурсі і розглядається: «як психічний процес, що визначає свідомий вибір людини стосовно її правової поведінки»; «як волевиявлення учасників суспільних відносин, які, будучи врегульовані правом, набувають форми правовідносин» [3, с. 441]; «як свідома, цілеспрямована дія» [4, с. 183].

З огляду на представлені визначення, можемо побачити, що поняття «воля» тісно пов'язане з психологією, адже стосується внутрішніх мотивів і намірів людини. Це пояснює тісний зв'язок психології та юриспруденції в аналізі вольових процесів, котрі лежать в основі правомірної поведінки. Юридична наука також наділяє волю регулятивною функцією, вбачаючи в ній механізм упорядкування суспільних відносин.

Переходячи безпосередньо до тлумачення волі у трудовому праві, можна зазначити, що ця категорія є однією з базових засад, на яких ґрунтуються трудові відносини. Воля у трудових правовідносинах – це здатність суб'єктів свідомо обирати варіанти поведінки у сфері праці. Вона реалізується насамперед через принципи свободи праці та вільного вибору професії і роду трудової діяльності. Звідси впливає той факт, що

трудове право ґрунтується на принципах свободи праці та автономії волі сторін. Тобто працівник має право вільно обирати місце працевлаштування, а роботодавець – вільно наймати працівників на умовах трудового договору. В свою чергу, цілком логічним є те, що укладення трудового договору є неможливим без волевиявлення його сторін – працівника та роботодавця. Так, відповідно до ст. 21 Кодексу законів про працю України [2], трудовий договір – це «угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець – фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін».

Досить влучним є твердження Н. Д. Гетьманцевої, яка відзначає в своєму дисертаційному дослідженні те, що «саме договірний характер залучення до праці дозволяє задовольнити інтереси не тільки самого працівника у виборі роду трудової діяльності і професії, а й задовольнити потреби роботодавців у підборі кваліфікованих кадрів на виробництві з урахуванням виробничих вимог і специфіки завдань, що стоять як перед конкретним працівником зокрема, так і перед трудовим колективом, підприємством у цілому» [1, с. 192–193]. Сказане цілком логічно привертає увагу дослідників до вольового аспекту реалізації трудових прав. Оскільки вступаючи у трудові відносини, змінюючи їх умови під час роботи чи припиняючи такі відносини, працівник і роботодавець реалізують свої права та обов'язки саме на підставі усвідомленого волевиявлення.

Тим не менше, важливо відзначити, що Кодекс законів про працю України містить положення, які опосередковано відображають вольові аспекти регулювання трудових відносин. Зокрема, вживаються такі дефініції як «ініціатива», «бажання», «згода», «угода». Це явно вказує на те, що дії працівника і роботодавця є усвідомленими, обміркованими і зрештою вольовими. Звідси впливає той факт, що воля може бути реалізована суб'єктом трудового права у трьох формах: по-перше, в односторонньому порядку, без узгодження з стороною трудових правовідносин на основі тільки його внутрішнього прагнення чи спонукання («ініціатива», «бажання»); по-друге, шляхом прийняття позитивної відповіді на пропозицію протилежної сторони («згода»); і, по-третє, шляхом ухвалення сторонами спільного рішення («угода»).

На основі аналізу вольового аспекту реалізації трудових прав працівника і роботодавця можна зробити висновок, що воля є важливим психологічним чинником, котрий визначає свідомий вибір суб'єктів

трудового права стосовно їх поведінки у сфері праці. Вона забезпечує ініціативу, активність і наполегливість у реалізації трудових прав на основі принципів свободи праці та автономії волі сторін трудових відносин. Тому, воля виступає регулятором поведінки суб'єктів у сфері праці та передумовою реалізації їх трудових прав і обов'язків.

Література

Гетьманцева Н. Д. Правове регулювання трудових відносин у сучасних умовах господарювання: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2015. 481 с.

Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Глави 1–17. Харків: Консум, 2001. 656 с.

Трофімова Л. В., Савчук С. В. Онто-гносеологічні засади актуалізації волі у правовій реальності. *Проблеми філософії права*. 2008–2009. Том VI–VII. С. 182–185.

УДК 351.746.1:351.816/.817:004 “364” (043.2)

Пендюра М. М., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах Україна як країна, що знаходиться у стані відкритого збройного конфлікту, є об'єктом різнобічного, безперервного інформаційно-психологічного впливу, що обумовлено її геополітичним положенням і наявністю політичних, економічних, промислових, екологічних та інших інтересів щодо нашої держави з боку розвинених країн та сусідніх держав, що зумовлює велику ймовірність втягнення її в інформаційну війну [1].

У цьому контексті проблеми забезпечення інформаційної безпеки, національних інтересів останнім часом набувають усе більшої ваги. Згідно зі ст. 17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки держави стоїть на одному рівні із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпеченням її економічної безпеки як найважливішими функціями держави [3].

Державна політика забезпечення інформаційної безпеки України є невід'ємною складовою державної політики національної безпеки України і являє собою офіційно прийнятну систему поглядів та практичну діяльність органів державної влади, спрямовану на забезпечення такого

стану соціальних суб'єктів, при якому дія будь-якої інформаційної загрози не призводить до зниження рівня їх інформаційної безпеки нижче припустимого, небезпечного з високою ймовірністю реалізації негативних інформаційних впливів [1; 2]. Нині кожний громадянин України має володіти високим рівнем свідомості і культури у сфері інформаційної безпеки країни, суспільства, особистості, глибоко розуміти механізми інформаційного (інформаційно-психологічного впливу) та захисту від нього. Стан захищеності буде тільки тоді співрозмірним викликам і загрозам, коли суспільство буде високоосвіченим та володіти достовірною інформацією.

На жаль, як вбачається із сучасних реалій, неефективність державної інформаційної політики, кризовий стан економіки країни, створюють передумови для ескалації загроз інформаційній безпеці України. За окремими ознаками, рівень інформаційної безпеки в Україні наближається до критичної межі, за якою – втрата демократичних принципів і засад діяльності держави, повернення до авторитаризму, ізоляції України на міжнародній арені.

Сьогодні саме чинники політичного характеру провокують ескалацію головних загроз інформаційній безпеці, ставлять під сумнів реалізацію прав українських громадян на свободу слова. Передусім, це впровадження політичної цензури, тиск на засоби масової інформації (далі – ЗМІ), прояви політичного екстремізму стосовно журналістів, недостатня відкритість органів державної влади для громадського контролю, перетворення ЗМІ на засоби масової пропаганди.

В існуванні політичної цензури впевнена переважна більшість громадян України; проблема свободи слова в Україні отримала розголос в міжнародних організаціях. Існування політичної цензури суперечить демократичним перетворенням у суспільстві, обмежує права громадян на отримання та поширення інформації, формує в світі імідж України як недемократичної держави. Окрім цього, низький економічний рівень життя громадян України обмежує їх доступ до інформації. Обмеження доступу широких верств населення до інформації спричиняє «внутрішнє» звуження інформаційного простору України, стримує розвиток інтелектуального потенціалу суспільства. В інформаційному просторі України існують чинники негативного (іноді деструктивного) впливу на суспільну свідомість і психіку громадян, що уможлиблює маніпуляцію свідомістю людини і може мати негативні суспільні наслідки. Результатом дії цих чинників є руйнування високих моральних цінностей, духовного здоров'я українця. Органи державної влади залишаються недостатньо відкритими для громадського контролю, що порушує права громадян та юридичних осіб на отримання достовірної інформації, унеможлиблює

створення зворотних зв'язків між владою та громадськістю, є свідченням неефективності державної інформаційної політики.

Недосконалою є правова база, що регламентує використання новітніх інформаційних технологій та визначає нові види злочинів, вчинених з їх використанням. Численні факти порушень чинного законодавства свідчать про його неефективність. Неузгодженими є принципи національного законодавства в інформаційній сфері з нормами міжнародного права. Витік таємної, конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом становить реальну загрозу інформаційній безпеці України. Її ескалація може призвести (і призводить) до значних втрат політичного, економічного, воєнного та іншого характеру для держави, завданням шкоди юридичним особам і громадянам України.

Таким чином, з урахуванням вище окреслених реалій, на нашу думку, необхідно в процесі формування й розвитку інформаційного простору України висунути та зреалізувати такі цілі:

1. Надання можливості громадянам і громадським організаціям на законних підставах здійснювати жорсткий контроль за діяльністю органів державної влади й органів місцевого самоврядування. В свою чергу з боку цих організацій має бути постійна доступна комунікація із громадянами про цілі заходів, які плануються.

2. Підвищення рівня правосвідомості і культури, ділової й суспільної активності громадян шляхом надання їм вільного доступу до правових і нормативних документів, які визначають їхні права та обов'язки, а також, рівної можливості скористатися відкритою науково-технічною, соціально-економічною, суспільно-політичною інформацією, інформаційними фондами сфер освіти і науки, культури тощо.

3. Побудова сучасного інформаційного суспільства в Україні та її входження в світове інформаційне співтовариство за умов забезпечення захисту всіх елементів національного інформаційного простору, прав і свобод суб'єктів України, що діють у ньому, як важливому чинникові збереження інформаційного суверенітету України.

Література

1. Про Доктрину інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

2. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4239>.

Панченко А. О., к.ю.н., доцент,
Боброва С. В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Створення штабів допомоги, фондів, заснування численних благодійних організацій для збору коштів на допомогу ЗСУ, постраждалим від воєнних дій, внутріньо переміщеним особам та іншим соціально вразливим категоріям громадян сприяли швидкому набуттю популярності культури благодійності в Україні. Дотепер увага до діяльності благодійних організацій у спеціальній юридичній літературі здебільшого приділялась в світлі адміністративних (Р.А. Сербия [2], цивільних (І.І. Шпуганич [3]), корпоративних (Н.С. Бутрин-Бока [1]), фінансових (Я.М. Буздуган [4]) та деяких інших видів правовідносин. Безспірно, благодійні організації можуть реалізуватися у правовідносинах різної галузевої природи, проте саме через призму соціального забезпечення зазначені суб'єкти досі дослідженими не були.

Нині благодійні організації переймають на себе низку функцій, з-поміж іншого, із соціального захисту населення. Так, наприклад, благодійний Фонд «Там де живе надія» (м. Львів) займається приготуванням та роздачою їжі та одягу для осіб похилого віку та бездомних, благодійна організація «Благодійний фонд «Киян» (м. Київ) здійснює комплексну реабілітацію дітей з інвалідністю, благодійний фонд «Серця майбутнього» (м. Київ) надає допомогу дітям із вродженими вадами серця тощо [5]. Благодійною діяльністю можуть займатись і окремі фізичні особи, що ми можемо особливо спостерігати з початком війни. Як вдало зазначається в літературі: «Згуртованість українського народу, який об'єднав свої сили у прагненні допомагати і підтримувати, потребує водночас і юридично правильного оформлення та реалізації такої благородної мети» [6, с. 62].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI, благодійна організація – це юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим законом як основну мету її діяльності. Зазначене дає можливість сформулювати дві групи ознак благодійної організації: 1) ознаки, притаманні

усім юридичним особам приватного права; 2) спеціальні ознаки, які властиві їм як суб'єктам соціально-забезпечувальних відносин.

Під час виділення ознак в рамках першої групи слід звернутись до цивільного та господарського законодавства. Так, згідно зі ст. 80 Цивільного кодексу України «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку». Напрацювання вчених, переважно цивілістів, також дають можливість виокремити ознаки, властиві для всіх юридичних осіб, передусім: наявність державної реєстрації, організаційна єдність та відокремлене майно. Юридичні особи приватного права на основі такого критерію диференціації, як мета діяльності конкретного суб'єкта (отримання/без-прибутку), можуть бути як підприємницькими, так і непідприємницькими (ст. ст. 83, 84, 85).

Варто звернути увагу на існування відмінного підходу до підстав їх розмежування. Зокрема, у літературі пропонується головною відмінністю підприємницьких організацій від непідприємницьких визначати те, що для перших господарська діяльність є основною, а других може виступати допоміжною, такою яка забезпечує їх участь у майновому обороті. Досить оригінально у дисертації О.Ю. Літвіної «Правове положення благодійних організацій в Україні» вказується те, що «основною метою чи цілями створення неприбуткової організації є досягнення суспільних благ (користі), тобто «виконання того чи іншого змістовного завдання, так званої місії, що з різних причин може мати «негрошову» цінність для засновників» [7, с. 60–61].

Проте, із законодавчого визначення благодійної організації бачимо вказівку на її основну мету – благодійну діяльність, під якою у ст. 1 Закону пропонується розуміти «добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара». Цілями, своєю чергою, Закон називає «надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених Законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах». До таких сфер законодавець відносить освіту, охорону здоров'я, екологію, довкілля, подолання бідності, соціальний захист та забезпечення, захист населення у надзвичайних ситуаціях та багато інших.

Вказівка у Законі на основну мету діяльності, на нашу думку, не виключає можливості для благодійних організацій мати додаткову мету, з-поміж іншого якою може виступати отримання прибутку.

Положення законодавства України дозволяє говорити про ще один варіант поділу юридичних осіб: на прибуткові та неприбуткові. Так, метою неприбуткових організацій слугує не одержання прибутку, а

провадження благодійної діяльності, меценатства і іншої діяльності, передбаченої законодавством (п. 14.1.121 ПК України).

По суті вживання двох категорії «непідприємницькі» та «неприбуткові» лише ускладнює розуміння, створює простір для пошуку відмінностей між ними, а тому – свідчить про необхідність формування уніфікованого понятійного апарату, та основі нього – здійснення єдиної класифікації. Ми переконані, що саме друга із запропонованих в рамках цієї роботи є більш вдалою з практичних міркувань. Адже вказівка на основну мету діяльності дозволяє говорити й про можливість отримання прибутку (дохід), проте із застереженням, що використовуватись такий прибуток повинен за для досягнення основної мети.

На нашу думку, окреслений підхід повинен знайти своє вираження на законодавчому рівні, адже можливість для благодійних організацій отримувати дохід від ведення господарської діяльності означала б наявність додаткового джерела фінансування для досягнення їх цілей. Слід підтримати висвітлену на рівні наукових праць думку про необхідність у той же час закріпити обов'язок благодійної організації використовувати отриманий прибуток на реалізацію основної (статутної) мети [6, с. 64].

Отже, характеризуючи благодійні організації як суб'єктів правовідносин із недержавного соціального забезпечення, доцільно виділити дві групи їх ознак: загальні та спеціальні. Найважливішими серед другої групи є основна мета їх діяльності у вигляді благодійної діяльності в одній чи декількох сферах, які визначені у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», серед яких важливе місце в контексті нашого дослідження посідають сфера соціального захисту, соціального забезпечення, соціальних послуг і подолання бідності (ст. 3).

Література

1. Бутрин-Бока Н.С. Благодійна організація як суб'єкт корпоративних відносин: сучасний стан національного законодавства. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції “MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE”, 26–28.02.2023. Львів, Україна. С. 977–982.

2. Сербия Р. А. Права й обов'язки благодійної організації як суб'єкта адміністративних правовідносин. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6601/Serbin%20nauk%20pra%2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Шпуганич І. І. Благодійні організації як суб'єкти цивільного права: дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.03/ Шпуганич Ірина Ігорівна; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2018. 215 с.

4. Буздуган Я.М. Благодійні організації як суб'єкти фінансового права й фінансових правовідносин. *Віче*. 2014. № 14. С. 2–5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_14_2.

5. Перелік благодійних організацій та фондів України. URL: <https://rating.ufb.org.ua/rating/fund?id=286>.

6. Бобик І.І. Поняття та ознаки благодійних організацій як учасників цивільних правовідносин. *Удосконалення правового регулювання статусу невідприємницьких організацій в Україні*: збірник наук. праць (за результатами роботи «круглого столу»). Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. С. 62–65.

7. Літвіна О. Ю. Правове положення благодійних організацій в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03/ Літвіна Ольга Юріївна. Харків, 2003. 190 с.

УДК 347.123 (043.2)

Петровська Д. Р., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
Науковий керівник: Тихомиров Д. О., д.ю.н.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Належне здійснення цивільних прав – одна з ключових проблем цивілістики. Наразі державою розроблено низку механізмів, спрямованих на пошук ефективних шляхів здійснення цих прав. Законодавчо встановлено, що цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, передбачених актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, не передбачених цими актами, які за аналогією породжують цивільні права та обов'язки.

Статтею 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] окреслено загальні засади цивільного законодавства, які також поширюються на здійснення цивільних прав, а саме: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність.

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків передбачені ст. 11 ЦК України [1]. Цивільним кодексом України визначено, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом.

Зокрема, здійснення цивільного права розуміється науковцями як вчинення уповноваженою особою дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у праві, для задоволення потреб носія цього права або інших осіб [2, с. 224]. У цьому контексті В. М. Марченко наголошує, що свобода є підґрунтям та змістом цивільного права, яке передбачає можливість для встановлення обмежень з метою забезпечення справедливого правопорядку лише як виняток із загального правила [3, с. 45].

Слушною є позиція науковців, які вважають, що наразі немає єдиного підходу до розуміння поняття та змісту меж здійснення цивільних прав.

М. О. Михайлів наголошує на необхідності розмежування поняття «межі здійснення прав» та «обмеження прав» [4, с. 56]. Розвиваючи цю думку, Є. О. Мічурін вказує, що обмеження прав – це елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення [5, с. 130]. На переконання М. О. Стефанчука, межі здійснення права відображають позитивний аспект у здійсненні суб'єктом свого права, тобто ними встановлюються можливі (дозволені чи незаборонені) варіанти поведінки суб'єкта, а «обмеження» виражають негативний аспект, а саме забороняють (звужують чи виключають) окремі можливості для здійснення суб'єктом свого права [6, с. 62].

Аналізуючи думки науковців на вказане питання, О. О. Кот доходить висновку, що залежно від юридичної конструкції існують індивідуальні межі здійснення цивільних прав – тобто межі, установлені самими сторонами на рівні договору, а отже, це найвищий рівень деталізації таких обмежень; загальні межі – звичайні норми законодавства, які, як правило, є диспозитивними, а відтак діють лише за відсутності встановлення індивідуальних меж сторонами договору; та надзагальні межі здійснення суб'єктивних цивільних прав, які діють за відсутності будь-яких інших обмежень у договорі або у законі [7].

Цивільні права можуть здійснюватися фактичними та юридичними способами. Фактичні дії здійснюються будь-якою особою, якій належить відповідне право, безвідносно до того, володіє ця особа дієздатністю чи ні. Юридичні дії може – лише особою, яка володіє дієздатністю. Власне від розсуду власника права залежить спосіб його здійснення.

Своєю чергою, здійснення цивільних прав залежить від правоздатності, якою наділена особа відносно своїх цивільних прав. Крім того, суб'єкт правовідносин повинен мати необхідний обсяг дієздатності, а дії особи щодо здійснення своїх цивільних прав мають відповідати принципам їх здійснення.

Слушною з цього приводу є думка Б. С. Щербини, який акцентує на тому, що для здійснення суб'єктивного цивільного права необхідними є певні передумови: – наявність в особі достатнього обсягу правоздатності; – наявність в особі – суб'єкта права – належного обсягу цивільної дієздатності; – відсутність юридичних та фактичних перешкод для відповідної поведінки суб'єкта; – належний суб'єкт здійснення права [8, с. 15].

Таким чином маємо констатувати, що цивільні права як складова цивільних правовідносин мають цінність лише тоді, коли вони здійснюються. Здійснюючи свої права вільно, на власний розсуд, особа має здійснювати належне їй права без примусу, тобто особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї. Законодавчо забезпечуючи особі можливість не здійснювати свої цивільні права, що не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом, особа має бути убезпечена від настання негативних наслідків через нездійснення певного права.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (редакція від 01.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Цивільне право України: навч. посіб. / за заг. ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. Київ: Істина, 2004. 480 с.
3. Марченко В. М. Здійснення суб'єктивних цивільних прав: нотаріальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 44–49.
4. Михайлів М. О. Межі здійснення права на вчинення заповіту. *Правова позиція*. 2021. № 2 (31). С. 55–59.
5. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія. Харків: ЮрСвіт: НДІ прив. права та підприємництва АПрН України, 2008. 482 с.
6. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія. Київ: КНТ, 2008. 184 с.
7. Кот О. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 127–137.
8. Щербина Б. С. Здійснення цивільних прав за законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. Вип. 29 (2). С. 12–16.

Підгородський Б. М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
Науковий керівник: Старицька О. О., к.ю.н., доцент

ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ НОРМ ПРАВА ТА ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ

Не дивлячись на те, що питання теоретичного сприйняття юридичної природи норми права є доволі дослідженим із наукової точки зору, однак останнім часом позиції деяких правознавців нашої науки набувають наукову спільноту на видозмінення усталених позицій. Зокрема, це стосується проблематики щодо структури цього правового явища, оскільки дискусійність наявних, подекуди, діаметрально протилежних бачень спонукає до розгляду цього питання під новим кутом. Відтак, за класичною схемою, юридична конструкція норми права складається із гіпотези, диспозиції та санкції. При цьому, цілком відомим є той факт, що таких (тричленних) норм права у чинному законодавстві зустрічається доволі мало. Більш розповсюдженими є норми, юридична конструкція яких є двочленна, що цілком відповідає юридичним конструкціям багатьох нормативно-правових актів. Також, доволі неоднозначним залишається питання щодо нетипових норм права (дефініцій, принципів та декларативних норм), конструювання яких відбувається за децю іншими правилами юридичної техніки.

У зв'язку із цим, деякі сучасні вчені ввели у юридичний обіг таке поняття як «нормативно-правовий припис».

Як зазначає Ю.Ю. Штурцев, у сучасній науковій літературі існує твердження, що нормативно-правовий припис визнається велінням держави, при цьому не ототожнюючи, а саме корелюючи це поняття із нормою права, оскільки однією із ознак останньої є те, що їй притаманне державно-владне веління [2, с. 122]. Таким чином, на переконання автора нормативно-правовий припис «є самостійним від юридичної норми логіко-мовним явищем, яке відображає її в нормативно-правових актах та інших юридичних актах, що містять загальнообов'язкові правила поведінки» [2, с. 124].

Звертаючи свою увагу на закордонні джерела та їх інтерпретацію цього терміну, можемо навести положення 7 U.S. Code § 2204-1 (a), що також буде цікавим для наукового сприйняття. Відтак, термін «нормативний припис» означає наказ, маркетингову угоду, стандарт, дозвіл, ліцензію, реєстрацію, призупинення або скасування дозволу, ліцензії або реєстрації, сертифікат, нагороду, правило або постанову, якщо

вони мають силу і дію закону, і якщо вони можуть бути прийняті, прописані, видані або оприлюднені тільки після повідомлення та проведення слухань або надання можливості для слухань [3].

Однак, ані визначення науковця, ані у положення законодавчого акту не звертають увагу щодо структури такого правового явища, що на наше переконання, має доволі актуальний аспект, адже саме конструювання дає можливість на його подальшу реалізацію.

Підтримуючи наукові погляди Н.В. Стецика, варто вказати на те, що ці явища співвідносяться як зміст або ціле (норма права) і форма чи частина (правовий припис). Юридична конструкція норми права побудована таким чином, що має своє закріплення у двох правових приписах. Фактично ситуація складається таким чином, що якась із конструкцій норми права (здебільшого санкція) міститься відокремлено від двох інших, що у такий спосіб призводить до забезпеченості останніх. На переконання автора: «Особливістю нормативно-правового припису є те, що він формулюється у реченні. Граматична форма речення дозволяє сформулювати у ньому лише два, а не усі три елементи норми права. Тому для утворення норми права завжди необхідно два нормативно-правових приписи» [1, с. 214].

Таким чином, можемо зробити узагальнення, що усі три юридичні конструкції норми права (гіпотеза, диспозиція та санкція) є юридичними конструкціями двох правових приписів, де останній проявляється не лише як форма вираження правової норми, але й як забезпечувальний елемент на її реалізацію.

Література

1. Стецик Н.В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 212–219.

2. Штурцев Ю.Ю. Поняття та значення нормативно-правового припису. *Зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.)*. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 121–124.

3. 7 U.S. Code § 2204-1 (a). Regulatory order. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/7/2204-1#a>.

Плотян Д. С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
Науковий керівник: Старицька О. О., к.ю.н., доцент

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Питання щодо функціонування Міжнародного комерційного арбітражу (надалі – МКА) становлять особливий інтерес як у науковій, так і практичній сфері юридичної діяльності. І хоча особливості правового регулювання сучасного МКА є доволі дослідженими, все ж таки актуальним питання залишається історія його становлення та розвитку, а також нормативного регулювання як в Україні, так і інших державах.

Аналіз наявної літератури щодо генези існування та функціонування МКА дозволяє виокремити чотири етапи його розвитку. Відтак, характеризуючи *перший етап*, слід зазначити, що МКА застосовували ще в часи Стародавнього Китаю, а перші історичні записи датуються 2100 р. до н. е. [10, с. 180]. Розв'язання спорів шляхом посередництва в Китаї набуло особливої підтримки за конфуціанства. Згідно з ученнями Конфуція, конфлікти та судові процеси є джерелами дисгармонії, яка, у свою чергу, руйнує соціальні відносини. Популярністю арбітраж користувався і на Сході, а також у Стародавньому Єгипті. Більшість спорів врегульовувалися в позасудовому порядку шляхом звернення до авторитетних, мудрих, людей [10, с. 102].

У Давній Греції інститут арбітражу виник як форма вирішення спорів також і між містами-державами (полісами). До найбільш відомих, описаних в літературі проваджень належав так званий спір Афіни – Мегари, що відбувся у 600 р. до н.е. Серед значущих спорів, які закінчилися вирішенням шляхом арбітражу, слід згадати укладення арбітражної угоди у трактаті між Спартою й Афінами в 445 р. до н.е. Зазначений історичний факт став одним з перших задокументованих випадків використання механізму арбітражу для вирішення спорів [5].

Широкого розвитку МКА набув і в Римській Імперії після втручання у політичне життя Стародавньої Греції [10, с. 103]. Виступаючи в якості міжнародних арбітрів у вирішенні спорів між вільними містами та лігами Греції, римський сенат, який вирішував справу по суті, конкретні питання передавав на рішення третьої сторони.

Особливістю арбітражного розгляду спорів у Римській Імперії була заборона оспорювання рішень. Це відображено у спеціальному рескрипті Імператора Антонія, де зазначено, що на рішення третейського судді не

може бути подана апеляційна скарга. У V ст. н. е. імператор Східної Римської Імперії Юстиніан своїми приписами надав рішенню арбітражу силу рішення державного суду.

Другий етап розвитку МКА характеризується появою звичаєвого права у сфері регулювання відносин арбітражу, який пов'язується із виникненням християнства. У цей період такий суд виносив рішення по совісті, ґрунтуючись на моральних заповідях християнства, ігноруючи процедуру арбітражного розгляду. Суддями зазвичай обиралися представники християнських громад. Пізніше такими представниками найчастіше виступали єпископи.

Отже, в період розквіту християнства недержавні способи вирішення спорів превалювали над державними та користувалися значним авторитетом, були більш ефективними і близькими до досягнення мети – вирішення конфлікту та збереженню у сторін доброзичливого ставлення один до одного [7, с. 60].

Третій етап ознаменувався прийняттям низки міжнародних договорів та початком функціонування міжнародних інституцій у сфері МКА.

У Середньовічній Німеччині – з XII ст. під впливом римського та канонічного права комерційний арбітраж набув свого розвитку, передумовами якого стали: намір надати переважне право принципу справедливості, прагнення забезпечити перевагу над писаним правом та вимога вирішення справи особами того ж кола та стану [6].

У березні 1673 р. у Франції був прийнятий Торговий Ордонанс після чого було засновано арбітражний суд комерсантів. Цей документ та Ордонанс 1681 р. стали тими нормативними актами, що започаткували розвиток комерційного права всієї Європи, послугували базою для розробки та прийняття Комерційного кодексу 1807 р. [11].

У період XVII – XIX ст.ст. відбувався різкий розвиток міжнародного права та арбітражу, основоположником якого вважають Гуго Гроція. У своєму творі «Право війни і миру» 1625 р. він вказав основні методи запобігання війнам та функціонування комерційного арбітражу [9, с. 363].

Окрім цього, до найважливіших документів МКА належать Договір Джея 1794 р. та рішення Гаазьких конференцій [4]. Практика арбітражу, заснована на положеннях Договору Джея, створила ґрунтовну базу для подальшого розвитку МКА у країнах загального права [8, с. 15]. У свою чергу, на основі прийняття постанов мирних Гаазьких конференцій було створено Постійну палату Третейського суду [13, с. 990]. Вони також узагальнюють наявну судову практику для держав правової системи загального права, вказуючи на те, що такі узагальнення можуть застосовуватися як до вже існуючих спорів, так і тих, які можуть виникнути в майбутньому [12, с. 321].

Четвертий етап розвитку МКА можна описати як сучасний, якому властива законодавча унормованість на національних рівнях. Відтак, із здобуттям незалежності України, був прийнятий Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1], а згодом «Про міжнародний комерційний арбітраж» [2], «Про третейські суди» [3], якими врегульовані правовідносини щодо діяльності МКА, а також створено дві постійно діючі арбітражні інституції: Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України.

Із прийняттям зазначених актів були створені передумови для сучасного функціонування МКА в Україні, закріплено принципи вільного зовнішньоекономічного підприємництва, надано можливість вільно вести таку діяльність, вирішувати спори шляхом використання інструментів арбітражу.

Таким чином, можемо підвести підсумок, що МКА має доволі довгу історію існування, яку умовно можна поділити на чотири етапи, кожному із яких притаманні свої особливості.

Література

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ. *Голос України*. 1991 р.
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 25. Ст. 198.
3. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-ІV *Відомості Верховної Ради України*. 2004 р. № 35. Ст. 412.
4. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах від 15 листопада 1965 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_890.
5. Міжнародне приватне право: підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред.: В. П. Жушман, І. А. Шуміло. Харків: Право, 2012. 320 с.
6. Веген Г., Шепель Т. Діяльність комерційних суддів у Німеччині. Історія та перспективи відновлення діяльності комерційних суддів в Україні із застосуванням німецького досвіду. Київ, 2020. 23 с.
7. History of commercial judges 500 years of commercial judges – Imperial edict of Maximilian I in 1508 Association of Commercial Judges <https://www.handelsrichter.eu/en/commercial-judges/history-of-commercial-judges/>.
8. Волощук О.Т. Міжнародний комерційний арбітраж: навч. посіб. Чернівці: Чернівецький Національний університет, 2011. 260 с.
9. Історія вчень про державу і право: підручник / за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. – 256 с.
10. Коваленко І.В. Міжнародний комерційний арбітраж: від античності до сьогодення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон. 2016. Випуск 6. Т. 1. 180 с.

11. Французький торговий кодекс 1807р URL: http://ni.biz.ua/3/3_20/3_205172_torgoviy-kodeks-frantsii-.html.

12. Przyborowska-Klimczak A. Prawo międzynarodowe publiczne: wybór dokumentów. Lublin: Lubelskie Wydaw. Prawnicze. 2003. S. 321–579.

13. Czapliński W., A. Wzroyumska Prawo międzynarodowe publiczne Zagadnienia systemowe. Wyd. 3. Warszawa: C.H. Beck. 2014. S. 990–1012.

УДК 347.6 (043.2)

Погребняк М. В., к.ю.н.,
Літвінчук Б. С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ФІКТИВНИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ

Шлюб – це інститут, який регулює взаємовідносини між чоловіком і жінкою, визначає їхні права і обов'язки відносно один одного, а в подальшому відносно їх дітей. Саме шлюб є першоосновою сім'ї, яка без якої неможливе відтворення населення. В сучасних реаліях, коли український народ щоденно страждає від країни-агресора, особливо важливо зберегти цінність інституту шлюбу. Однак, укладення фіктивних шлюбів певним чином знецінює цей інститут, ставить під сумнів необхідність закріплення відносин між партнерами шляхом укладення шлюбу, а також зумовлює звернути увагу на законодавче регулювання шлюбних відносин в цілому. Тому, ми вважаємо що наразі укладення фіктивних шлюбів є актуальною проблемою приватного права, яку необхідно дослідити, щоб в подальшому використати з нашого суспільства.

Хочемо зазначити, що відповідно до положень Сімейного кодексу України, шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя [1].

На сьогодні, проблемним аспектом є доведення фіктивності шлюбу. Оскільки окреме проживання подружжя, відсутність спільно набутого майна, небажання народжувати спільних дітей, явна демонстрація перед іншими відсутності шлюбних відносин, а також наявність відносин з іншими партнерами не можуть стовідсотково свідчити про те, що укладений шлюб є фіктивним, оскільки вказані обставини можуть бути обумовлені й іншими життєвими причинами. Довести фіктивність шлюбу досить складно, а особливо тоді, коли укладання такого шлюбу відбувалось в інтересах обох сторін.

Варто зазначити, що укладення фіктивних шлюбів може бути зумовлене вирішенням таких особистих питань як набуття громадянства, приховання нетрадиційної орієнтації, яка часто викликає обурення суспільства, а також вирішення житлового питання. Наприклад, у рішенні Деснянського районного суду м. Чернігова від 23.01.2017 року по справі № 750/6471/15-ц, Позивач зазначила, що вона погодилась укласти шлюб з Відповідачем у зв'язку з тим, що він обіцяв поліпшити квартирні умови. Він переконав, що, якщо вони зареєструють шлюб, то Позивач, у зв'язку з хворобою, отримає від держави безкоштовно квартиру. Тому вона погодилась укласти шлюб з Відповідачем, оскільки він пообіцяв їй посприяти в отриманні квартири, а наміру створювати сім'ю у неї не було [2].

Причиною укладення фіктивного шлюбу може бути й передбачене п. 8. ч. 2 ст. 17 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» право на відстрочку від призову на строкову військову службу, якщо такий призовник має вагітну дружину. В умовах воєнного стану в нашій державі укладення фіктивних шлюбів також можливе для отримання підстав для відстрочки від військової служби під час мобілізації, серед яких можна зазначити: наявність дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи, необхідність здійснювати постійний догляд за хворою дружиною (чоловіком), а також батьками своїми чи дружини (чоловіка). Окрім цього, укладення фіктивних шлюбів можливе для отримання права виїзду за кордон у ролі члена сім'ї під час дії воєнного стану.

Особливо актуальним є укладення фіктивних шлюбів з метою досягнення цілей у сфері міграції. Зокрема, у рішенні Соснівського районного суду м. Черкаси від 11.01.2024 року по справі № 712/7002/23, Позивачка зазначила, що реєстрація шлюбу Відповідачу була необхідна для отримання дозволу на проживання в Україні. Домовленість між ними була на два роки, після чого він обіцяв зв'язатись з нею та спільно подати заяву до відділу РАЦС про розірвання шлюбу. Разом з тим, вона більше не бачила Відповідача після реєстрації шлюбу. Суд дійшов висновку, що у сторін дійсно не було наміру на створення сім'ї [3].

Доцільно звернути увагу на позицію Касаційного цивільного суду Верховного суду, який у Постанові від 17 квітня 2019 року у справі № 752/2337/16-ц зазначив, що причини реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними, як правило, вони пояснюються та зумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самостійно чи у складі інших юридичних фактів є шлюб, наприклад отримання спадщини, житлової площі тощо. У разі встановлення фіктивності шлюбу намір визначається стосовно речей неправового характеру – бажання

проживати разом, вести спільне господарство, дбати про добробут і моральний стан сім'ї тощо. Саме за речами неправового характеру, що супроводжують відносини осіб після реєстрації шлюбу, можна визначити намір осіб щодо шлюбу. Водночас слід мати на увазі, що відсутність наміру створити сім'ю у момент укладення шлюбу може бути цілком компенсовано його появою після реєстрації шлюбу, наприклад коли після реєстрації шлюбу, який мав ознаки фіктивності, особи почали разом проживати, вести спільне господарство, дружина завагітніла або у подружжя народилися діти, батько піклується про дружину та дітей, подружжя запрошує до себе своїх батьків та друзів, підтримують інтимні стосунки, разом відпочивають та відвідують своїх рідних та близьких тощо [4].

Також проблемним є питання відповідальності за укладення фіктивних шлюбів. Оскільки чинним законодавством України відповідальність за укладання фіктивного шлюбу не передбачена. Проте, за законодавством Португалії передбачено покарання обох сторін при укладанні фіктивного шлюбу з метою легалізації в країні. Покаранням є позбавлення волі від року до чотирьох років, а організатори шлюбних шахрайств підлягають тюремному ув'язненню строком до п'яти років [5, с. 577]. У Німеччині за укладення фіктивного шлюбу з метою отримання виду на проживання та соціальних пільг передбачена кримінальна відповідальність до трьох років ув'язнення та штраф [6, с. 179].

Отже, укладення фіктивних шлюбів в Україні є актуальним та водночас проблемним питанням приватного права. Оскільки укладення таких шлюбів не має на меті створення сім'ї, набуття прав та обов'язків подружжя, а також не покликане розвивати інститут шлюбу в нашій державі. Причини реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними та обумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самостійно чи у складі інших юридичних фактів є шлюб. Можна вважати, що фіктивні шлюби укладаються з корисливих мотивів, для отримання власної вигоди та певних наданих законодавством привілеїв. Окрім цього, на практиці залишається складним процес доказування фіктивності шлюбу, а також встановлення відповідальності за укладення таких шлюбів.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
2. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 23.01.2017 року по справі № 750/6471/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64222038> (дата звернення: 28.01.2024 року).

3. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від від 11.01.2024 року по справі № 712/7002/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116233607> (дата звернення: 28.01.2024 року).

4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного суду від 17 квітня 2019 року по справі № 752/2337/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82034524> (дата звернення: 28.01.2024 року).

5. Верейці О. Застосування презумпцій та фікцій у регулюванні сімейних відносин. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5 (89). С. 174–181.

6. Оганісян Ц.В. Окремі аспекти фіктивного шлюбу: поняття, підстави, наслідки. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 573–579.

УДК 349.22:316.647.82 (П 462) (043.2)

Пожарова О. В., к.ю.н., доцент,
Кушнірова А. С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ВІКОМ НА РИНКУ ПРАЦІ

У сучасному світі проблеми запобігання та протидії дискримінації є дуже важливими, особливо це стосується трудових відносин. Вікова дискримінація на ринку праці відбувається, коли особа стикається з негативними обставинами через свій вік у процесі пошуку, утримання або просування на роботі.

Слід звернути увагу, що вікова дискримінація на ринку праці - це обмеження прав людини через вік, що не має під собою об'єктивних підстав [1, с. 13]. У трудових відносинах дискримінація може бути як пряма, так і опосередкована, остання більш розповсюджена. Вона може проявлятися в різних формах, зокрема:

-необґрунтована відмова у прийнятті на роботу. Наприклад, роботодавець може відмовити у прийнятті на роботу кандидата через його вік, навіть якщо він відповідає вимогам вакансії;

-нерівні умови праці. Включає в себе те що, молоді працівники можуть отримувати більш високу заробітну плату, ніж працівники старшого віку, навіть при однаковій кваліфікації та досвіді роботи;

-нерівні можливості для професійного розвитку. Наприклад, молоді працівники можуть мати більше можливостей для підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання, ніж працівники старшого віку.

А. Гоць вважає, що: «Вимоги до віку - один з суттєвих аспектів оголошень про вакансії, що має подальший негативний вплив на

зайнятість населення. Більшість роботодавців шукають молодих працівниць до тридцяти або до сорока років. Роботодавці часто вимагають досвіду роботи, не думаючи про те, як і де молода людина могла його набути. Часто практикуються не передбачені законодавством, не оформлені юридично, надмірно довгі випробувальні терміни, під час яких випробуваний отримує зменшену заробітну плату, а іноді й взагалі – ніяку» [2, с. 73].

Вікова дискримінація може мати негативні наслідки, як для працівників, так і для економіки в цілому. Для працівників вона може призводити до зниження доходів, погіршення умов праці та обмеження можливостей для професійного розвитку. Для економіки вона може призводити до втрат робочої сили та зниження продуктивності праці.

Як підкреслює О. М Ярошенко «трудова правосуб'єктність, крім вікового, характеризує і вольовий критерій, тобто стан психічної здатності громадян до праці в певному віці» [3, с. 39].

В Україні вікова дискримінація на ринку праці є поширеним явищем. За даними Державної служби зайнятості населення України, у 2023 році рівень безробіття серед осіб віком 55–64 років становив 12,4%, тоді як серед осіб віком 25–34 років – 6,5%. Це свідчить про те, що працівники старшого віку мають більший ризик безробіття.

Вікова дискримінація на ринку праці є неприпустимою в Україні згідно з законодавством. Зокрема, стаття 22 Кодексу законів про працю України встановлює заборону на необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу. Це означає, що роботодавець не може відмовити кандидату у працевлаштуванні без обґрунтованих мотивів або на підставах, які не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника. Відмова також не може ґрунтуватися на інших підставах, які не передбачені законом.

Однак, незважаючи на законодавчі заборони, вікова дискримінація на ринку праці залишається актуальною проблемою. Для її вирішення необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед роботодавців та працівників, а також посилювати контроль за дотриманням законодавства.

«На загальнодержавному рівні необхідно розробити та затвердити комплексні програми забезпечення трудової зайнятості молоді, а також осіб старших вікових груп, які б передбачили не лише основні напрямки політики держави щодо додаткового захисту цих категорій працівників, але й переваги для роботодавців, що сприяють працевлаштуванню останніх» [4, с. 69].

В багатьох країнах існують законодавчі акти, які забороняють вікову дискримінацію на робочому місці. Наприклад, в Сполучених Штатах це регулює Закон про старших працівників (Age Discrimination in

Employment Act), а в Європейському Союзі – Рішення Суду від 18 листопада 2010 р. у справі С-356/09.

Організації та працівники можуть вживати заходів для протидії віковій дискримінації, таких як освіта професійних кадрів, розробка політики відмови від вікової дискримінації, та захист прав працівників через правові засоби.

Наприклад можна назвати кілька рекомендацій, щодо боротьби з віковою дискримінацією на ринку праці:

а) роз'яснення законодавства. Необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед роботодавців та працівників, щодо заборони вікової дискримінації;

б) створення позитивного іміджу літніх працівників. Необхідно формувати позитивний імідж літніх працівників, акцентуючи увагу на їхньому досвіді, знаннях та навичках.

Таким чином, важливо пам'ятати, що вік не є критерієм оцінки професійних якостей працівника. Будь-яка дискримінація за віком є порушенням прав людини та може мати негативні наслідки для економіки нашої країни.

Література

1. Білослудцев С.О. Дискримінація за віком на ринку праці України. 2013. С. 64.

2. Гоць А. А. Прояви дискримінації на ринку праці України: соціологічний аналіз. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. № 11. С. 70–75.

3. Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 1999. 180 с.

4. Сахарук І.С. Дискримінація за ознакою віку в сфері праці. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 3. С. 63–70.

УДК 346.93 (043.2)

Процьків Н. М., к.ю.н., доцент,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ВИЗНАННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПРИМУСОВО ВИЛУЧЕНІ АКЦІЇ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Суб'єктивні права, які належать учасникам корпоративних відносин, повинні бути не лише реально здійсненими. Суб'єкти повинні мати можливість їх поновлювати, присікти порушення та компенсувати втрати,

викликані їх порушенням. Об'єм можливостей захисту залежить від природи порушеного права, виду та ступеня його порушення та правовим статусом особи, яка порушила права.

В механізмі захисту корпоративних прав та інтересів використовуються як приватноправові, так і публічно-правові елементи. Дана обставина обумовлена природою корпоративних правовідносин, оскільки їх суб'єкти можуть мати спільний корпоративний інтерес, який стосується в загальному юридичної особи і приватний корпоративний інтерес, який стосується окремо взятого учасника.

Стаття 20 Господарського кодексу України [1] передбачає, що права та законні інтереси суб'єктів господарювання та інших суб'єктів захищаються не лише шляхом стягнення збитків, а й, зокрема, шляхом визнання наявності або відсутності прав. Відповідно до узагальнюючої практики Верховного Суду до спеціальних способів захисту прав та інтересів суб'єктів корпоративних прав відносять і визнання права на отримання компенсації за примусово вилучені акції.

З 2017 року законодавець дозволив застосовувати процедуру сквіз-аут (squeeze-out) для викупу акцій міноритарних акціонерів без їх згоди. Примусовий викуп акцій розглядається як можливість завершити процес консолідації акцій акціонерного товариства в руках одного акціонера або кількох афілійованих акціонерів на умовах найбільш вигідних для обох сторін. Викупити акції може акціонер, який має пакет акцій, розмір якого дорівнює або перебільшує 95% загального обсягу простих акцій.

В країнах загального права, крім корпоративного законодавства, велике значення мають судові рішення, які захищають права міноритарних акціонерів, зокрема, при викупі акцій. Суди оцінюють справедливість умов, на яких укладався договір про викуп акцій. Це дозволяє вирішити справу на користь міноритарних акціонерів в тих випадках, коли вимоги корпоративного законодавства формально дотримані, але умови правочину є несправедливими.

Однак, в Україні відсутня методика оцінки, яка б дозволила об'єктивно визначити ринкову ціну акцій, що призводить до виникнення корпоративного спору. Як зазначає Яворська О., одним з найважливіших аспектів реалізації сквіз-аут є механізм виплати справедливої ціни та створення процедури контролю за її формуванням, адже отримання справедливої компенсації за примусово викуплені акції є єдиною метою міноритарного акціонера [2, с. 255]. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 24.11.2020 у справі № 908/137/18 [3] зазначено, що законодавство не визначає спеціальних способів захисту прав міноритарних акціонерів, права та інтереси яких були порушені примусовим викупом акцій за ціною, меншою за їх ринкову вартість, то особи, які вважають, що їх права та інтереси на акції були порушені

вчиненням такого правочину, можуть самостійно обирати між визначеними нормативними приписами способами їх захисту. Можливість міноритарного акціонера захистити свої права в загальному порядку, визначеному нормами ЦК, у спосіб пред'явлення вимоги про стягнення з особи, на користь якої відбулося примусове відчуження акцій, грошових коштів у розмірі різниці між визначеною ціною у публічній безвідкличній вимозі та справедливою ціною таких акцій або ж у спосіб визнання недійсним зазначеного правочину, не може вважатися достатньою гарантією захисту прав цього учасника, адже за таких обставин обов'язок доказування справедливої ціни викупу акцій буде здійснюватися вже після фактичної втрати слабшою, в цих відносинах, стороною права власності та супроводжуватись необхідністю понесення останньою значних витрат на проведення оцінки майна товариства, сплату судового збору, витрат на професійну правничу допомогу тощо.

За сквіз-ауту ціною викупу має бути не середня ринкова (біржова) ціна, а найбільша з наявних на ринку та визначених експертом за допомогою різних методів, і саме така ціна має вважатися справедливою. На цьому наголосила палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у постанові від 15 червня 2022 року у справі № 905/671/19 [4].

Міноритарний акціонер має право звертатися з позовом про стягнення збитків, про визначення суми компенсації не лише до покупця, але і до третіх осіб, які брали участь у придбанні пакету акцій в процедурі сквіз-аут, а також до кінцевого власника та емітента.

Таким чином, суди звертають увагу на недосконалість законодавства через відсутність контролю за процедурою про сквіз-аут, зокрема, ціною на акції, що викупляються.

Можливість вибору способу захисту корпоративних прав передбачає необхідність врахування характеру порушення, оскільки обраний спосіб захисту повинен сприяти поновленню порушеного права та задовольняти матеріально-правовий інтерес.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

2. Яворська О.С. Практика застосування процедури сквіз-аут та її вплив на впровадження рахунка умовного зберігання (ескроу) як нового виду банківських рахунків в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Випуск 80. С. 253–258.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.11.2020 у справі № 908/137/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/104987465>.

4. Постанова Касаційного господарського Суду у складі Верховного Суду 15 червня 2022 року у справі № 905/671/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/104987465>.

УДК 346.93 (043.2)

Реуцька В. В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
Науковий керівник: Соловйов О.В., к.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАЦІВНИКІВ

Ведення воєнного стану в Україні спровокувало зміни в законодавстві. Сфера трудових відносин не є виключенням. 14.11.2023 р. зареєстровано проєкт Закону № 10261, який вносить доповнення в Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у вигляді нової статті 16-1, яка передбачатиме забезпечення права ветеранів війни на працевлаштування, шляхом встановлення для підприємств, установ, організацій, у тому числі фізичних осіб, які використовують найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування ветеранів війни у розмірі 2% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік [1]. Перебуваючи на фронті, нервова система військових постійно знаходиться у стресі, стає більш вразливою. Очевидно, що ветерани війни стикаються з психологічними проблемами, які впливатимуть на їх продуктивність під час роботи. Та людина дуже чутлива, життя сповнене багатьма ситуаціями, які наповнюють негативними емоціями. З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, кількість таких ситуацій значно збільшилася. Психологи стверджують, що найбільш руйнівним почуттям для людини є тривожність – те почуття, яке охопило всю країну. Тож війна має значний вплив на психологічний стан суспільства в цілому (як військових, так і цивільних). Це викликає у людей апатію, депресію, зустрічаються випадки суїциду – як наслідок, продуктивність падає, що негативно впливає на показники підприємств.

Роботодавці змушені застосовувати дисциплінарні стягнення, обмежувати у додаткових виплатах та іншими способами реагувати на неефективну роботу своїх працівників [3], адже дохід і прибуток підприємства напряму залежить від показників ефективності праці. Але ні догани, ні позбавляння премій не вирішують проблему, коли її причиною

є апатія, вигоряння, депресія. З такими першопричинами, з огляду на менталітет більшості держав-вихідців з СРСР, люди звикли боротися самотійно, що не виявляється неможливим, однак консультація психолога допомогла б скоротити необхідний для цього час.

Однією з проблем є суб'єктивне ставлення населення до психологів. У суспільстві поширюється думка щодо вагомості ролі психологів. Однак з цим твердженням не корилують практичні дії людей – коли якість їхнього життя погіршується. Так опитування, проведене в рамках проекту «Психологічна реабілітація військових» доводить: 78% його учасників впевнені, що військовим необхідна психологічна реабілітація та особисто до психологів своє ставлення характеризують як «добре», однак 61% цих же опитуваних, стикаючись з психологічними проблемами намагалися вирішити ситуацію самотійно і лише 16% зверталися за допомогою до спеціаліста. Аргументуючи відмову звертатися до психолога нестачею коштів, відсутністю часу чи нагальної потреби, люди призводять своє психологічне здоров'я у незадовільний стан, адже, за відсутністю досвіду, не усвідомлюють на скільки швидше та ефективніше можна боротися з проблемами психологічного характеру за участі спеціаліста.

Забезпечення працівників правом на безкоштовну первинну консультацію з психологом дозволить швидше та ефективніше поборювати негативний стан, одним із проявів якого є інвалідизація в роботі. Такі можливості сформують у суспільства думку про доступність психології, змінить сталі переконання про те, що психологія потрібна лише «у крайніх випадках», що боротися з негативними емоціями та руйнівними станами значно легше за супроводу психолога. Таке ставлення корилуватиме з науковим твердженням доказовості психології та дозволить не соромитися та не відкладати психологічну консультацію, коли якість життя погіршилася (інвалідизація в комунікації, в роботі), відбувається дезадаптація в соціальному плані (погіршується комунікація з близькими/колегами, немає бажання комунікації взагалі), а суб'єктивна оцінка свого психологічного чи фізичного стану не задовільняє. Це значно покращить показники ефективності на підприємствах, адже до роботи швидко повертатиметься продуктивний, спокійний та натхненний працівник.

З правової точки зору, аби врегулювати питання забезпечення працівників правом на безоплатну первинну психологічну консультацію, підприємствам, установам, організаціям необхідно буде вступити у договірні відносини з психологами. Найдоречнішим оформленням останніх буде укладення договору цивільно-правового характеру на користь третіх осіб. Зазначений тип договору передбачає зобов'язання боржника (в даному випадку психолога) виконати свій обов'язок (надання первинної психологічної консультації) на користь третьої особи

(працівника), яка встановлена або не встановлена у договорі. Доречним є норма законодавства, яка дозволяє вимагати виконання договору безпосередньо третій особі [2].

З огляду на викладене, вбачається позитивною перспектива запровадження для підприємств, установ, організацій, у тому числі фізичних осіб, які використовують найману працю, обов'язку укладати договір ЦПХ на користь третіх осіб з психологами. Це надасть можливість працівникам швидше та ефективніше поборювати негативні емоції, які призводять до інвалідизації в роботі, що в свою чергу підвищить показники підприємства. Впровадження такої новації повинно покращити загальний стан економіки.

Література

1. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо гарантій працевлаштування ветеранів війни: Проект Закону України від 14.11.2023. № 10261. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43181>.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV: станом на 05.10.2023: чинний. Відомості Верховної Ради України. Ст. 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Кодекс законів про працю від 23.07.1997. № 322-08: станом на 01.10.2023: чинний. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

4. Вища школа адвокатури НААУ (Higher school of advocacy). Всесвітній день запобігання самогубству. 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/10-veresnya-vsesvitnij-den-zapobigannya-samogubstvu>.

5. Державна служба статистики України. Архів за 2022 рік. Кількість померлих за причинами смерті у січні 2022 року. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, РЕГЛАМЕНТОВАНИХ ЧАСТИНОЮ
ЧЕТВЕРТОЮ СТАТТІ 41 КУпАП ТА АБЗАЦОМ ТРЕТІМ
ЧАСТИНИ ДРУГОЇ СТАТТІ 265 КЗпПУ, ДО ФОП У КОНТЕКСТІ
СТАТТІ 61 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ**

Частиною першою статті 265 Кодексу законів про працю України [1] (далі – КЗпПУ) регламентовано, що посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, винні у порушенні законодавства про працю, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Згідно з положеннями абзацу другої частини другої указаної статті КЗпПУ у разі фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час або за трудовим договором з нефіксованим робочим часом у разі фактичного виконання роботи протягом усього робочого часу, установленого на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків до фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП), які використовують найману працю та є платниками єдиного податку першої - третьої груп, – застосовується попередження. При цьому за вчинення правопорушення, передбаченого абзацом другим частини другої статті 265 КЗпПУ, повторно протягом двох років з дня виявлення порушення до таких суб'єктів застосовується штраф у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, стосовно якого скоєно порушення.

Водночас звертає на себе увагу і той факт, що відповідно до частини четвертої статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2] (далі – КУпАП) повторно протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною третьою цієї статті (зокрема дії, пов'язані з фактичним допуском працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту)), за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, - тягне за собою накладення штрафу на ФОП, які використовують найману працю, від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У аспекті викладеного ключовим для правозастосовної практики є питання можливості одночасного притягнення ФОП до юридичної відповідальності за абзацом третім частини другої 265 КЗпПУ та частиною четвертою статті 41 КУпАП за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) у аспекті приписів частини першої статті 61 Конституції України. Так, відповідна конституційна норма закріплює, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Мусимо констатувати, що, на перший погляд, у разі притягнення ФОП до відповідальності на підставі положень цитованих вище правових норм КЗпПУ та КУпАП за допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) збігаються суб'єкт відповідальності та вид правопорушення. Законодавство, на жаль, не визначає, до якого саме виду юридичної відповідальності належать заходи впливу, передбачені у частині другій статті 265 КЗпПУ. У той же час частина третя статті 265 КЗпПУ визначає, що штрафи, накладення яких передбачено частиною другою цієї статті, є фінансовими санкціями і не належать до адміністративно-господарських санкцій, визначених главою 27 Господарського кодексу України. Нормативне номінування штрафів, визначених частиною другою статті 265 КЗпПУ, як фінансових санкцій та формальне відмежування їх законодавцем від адміністративно-господарських свідчить про здійснення формальної правової кваліфікації відповідно до національного законодавства в межах автономного виду відповідальності з тяжінням до означення фінансової відповідальності [3]. За таких умов, нормативних та фактичних підстав відносити такі штрафи до заходів адміністративної відповідальності немає. Саме тому, положення досліджуваних правових норм КЗпПУ та КУпАП охоплюють різні за своїм змістом види юридичної відповідальності. Незважаючи на формальну відмінність видів відповідальності та, у зв'язку із цим, фактичне забезпечення дотримання гарантій частини першої статті 61 Конституції, на наше глибоке переконання, прослідковується абсолютна тотожність складів правопорушень та природи санкцій аналізованих матеріально-правових норм, коли суб'єктом відповідальності виступає ФОП. Тому, вирішення питання одночасного застосування абзацу третього частини 2 статті 265 КЗпПУ та частини четвертої статті 41 КУпАП лежить у площині принципу верховенства права особи, а не об'єктивної законності і передбачає необхідність дослідження відповідальності з позиції «комплексності» дії санкцій як елементів єдиної системи боротьби з правопорушенням, а не дублювання заходів відповідальності з метою фіскалізації штрафів. У спектрі викладеного звернемо увагу на висновки Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду, сформульовані у

справі № 260/1743/19 [3]. Так, в умовах одночасного застосування санкцій до ФОП за статтею 265 КЗпПУ та частиною третьою статті 41 КУпАП, очевидно, що провадження не є пов'язаними за своєю суттю, оскільки за цілями та застосовуваними санкціями не є взаємодоповнюючими, а передбачають подвійне застосування щодо однієї і тієї ж особи двох штрафних каральних заходів. Це є не лише непропорційним та надмірним обтяженням щодо такої особи, але й ставить у нерівне правове становище при вчиненні аналогічного правопорушення у діяльності юридичної особи та ФОП не на користь останнього.

Враховуючи вищевикладене, зауважимо, що ФОП, яка використовує найману працю, не може бути одночасно притягнута до юридичної відповідальності за абзацом третім частини другої статті 265 КЗпПУ та частиною четвертою статті 41 КУпАП за дії, пов'язані з фактичним допуском працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у зв'язку з порушенням принципу «non bis in idem» як складового елементу принципу верховенства права.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 01.02.2024).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 01.02.2023).

3. Постанова Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду від 22.12.2020 у справі № 260/1743/19 (номер судового провадження К/9901/18177/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708687> (дата звернення 01.02.2024).

УДК 349.22 (043.2)

Стадніченко С. В., к.ю.н., адвокат,
керівник адвокатського об'єднання «Стадніченко і партнери»,
м. Запоріжжя, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

За результатами офіційної статистики відсоток зайнятості жінок працездатного віку у 2021 році становив 42,9%, у той час, як для чоловіків цей показник був на рівні 56,9% [1]. Причин такої кількості непрацевлаштованих жінок – дуже багато, зокрема на сьогодні у суспільстві досі зберіглась низка обмежень: гендерні стереотипи, які

виявляються у нав'язуванні хибних уявлень щодо переважно виховання дітей та ведення домашнього господарства як основних завдань жінки; дискримінація та упереджене ставлення за ознаками статі; особливості культури тощо. Так, існує думка, що «до чоловіків і жінок по-різному ставляться, їм присвоюють різні ролі, власне й вони є носіями «гендерних переконань» [2, с. 81]. В цілому, про складність питання правового забезпечення працевлаштування жінок свідчать численні порушення їх трудових прав, які нерідко представлені у виді обмежень або безпідставних відмов у прийнятті на роботу [3, с. 17]. Однією із причин існування проблем при працевлаштуванні жінок є недосконалість законодавчих норм та механізмів реалізації передбачуваних у них гарантій та пільг, що спричиняє необхідність висвітлення їх, аналізу та формування можливих пропозицій для майбутніх змін із можливим запозиченням позитивного досвіду вирішення проблеми в зарубіжних країнах, посиленням ефективності механізму реалізації існуючих норм.

Правова основа праці жінок в Україні ґрунтується на принципах забезпечення гендерної рівності [4, с. 130], а також – єдності та диференціації правового регулювання трудових відносин. Зазначена єдність проявляється у рівності всіх суб'єктів трудових правовідносин перед законом та забороні дискримінації за будь-якою ознакою [5, с. 100]. У цей же час, не викликає сумнівів те, що жінці для того, щоб бути спроможною конкурувати із чоловіком на ринку праці, особливо за сучасних економічних умов та жорстокої конкуренції.

Проблемою у сфері працевлаштування жінок залишається небажання роботодавців укладати із ними трудові договори з причини того, що жінкам біологічно властиве народження дітей, а отже вірогідність виходу у відпустку після пологів для відновлення сил та доглянути за дитиною досить висока, що може позначитись на доході підприємства, упущеній вигоді та недоотриманому прибутку. Незважаючи навіть на те, що у ст. 184 КЗпП зазначається про «заборону у відмові жінкам щодо прийняття їх на роботу і знижування їх заробітної плати з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років», вочевидь, ефективність даної статті низька. А тому, необхідним є розробка реалізації механізму охорони права жінок на працю у цьому сенсі.

Продовжуючи цю думку, цілком логічним та важливим завданням в процесі вдосконалення сучасного трудового законодавства є пошук та формування юридичних умов для гармонійного поєднання інтересів роботодавця та працівника, що дозволить кожній зі сторін трудових відносин досягнути бажаного результату через реалізацію кожним своїх прав у сфері праці та задовільними інтереси.

Так, за допомогою норм трудового законодавства повинні виконуватись важливі завдання – стимулювання та позитивна мотивація працівника до високопродуктивної праці згідно з умовами укладеного трудового договору, стороною якого він виступає; захист працівника від сваволі роботодавця. Проте, у цей же час, захист працівника не повинен бути надмірним, для того, щоб не виховувати споживчі настрої у працівника, він не повинен заважати розвитку виробництва, вдосконаленню умов праці.

Проте поки в Україні вразливе становище жінок на ринку праці – сьогоденні реалії. Проблеми, з якими зіштовхуються жінки у сфері зайнятості та працевлаштування, залишаються дуже актуальними. Все ж, ми переконані, що внесення змін у вітчизняне законодавство повинно відбуватись у напрямку закріплення додаткових пільг та гарантій для даної категорії працівників, які б відображали більш гнучку політику щодо них, розуміння об'єктивної потреби у необхідності створення сприятливішого режиму праці. Жорстка конкуренція, крім цього, обумовлює необхідність розроблення актуальної та більш оптимальної системи надання юридичних гарантій жінкам саме у галузі працевлаштування, якою адекватно відображалися б новітні економічні і юридичні умови соціального становища працездатних жінок. Але такі гарантії повинні уособлювати компроміс за якого жіноча праця була б економічно вигідною як їм самим, так і роботодавцям.

Література

1. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2021 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_znsmv_u.htm.

2. Краліна А. О., Плохих В. В. Вплив гендерних особливостей самооцінки на реалізацію можливостей працевлаштування. Актуальні проблеми сучасної психології: матеріали II Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 15 жовтня 2021. Одеса, 2021. С. 81–94.

3. Власенко Н. С., Виноградова Л. Д., Калачова І. В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 54 с.

4. Шульженко І. В., Романюк О. І. Диференціація правового регулювання правового регулювання праці жінок в умовах ринкових відносин. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер.: Гуманітарні науки. 2013. Вип. 2. С. 129–137.

5. Шульженко І.В. Ефективність юридичних гарантій у галузі працевлаштування жінок в сучасних ринкових умовах економіки. Журнал східноєвропейського права. 2016. № 26. С. 99–105.

Ступакова І. Г., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ

Одним із основних трудових прав працівників є право на захист трудових прав, свобод і законних інтересів. Зазначене право до цього часу не отримало законодавчого закріплення у ст. 2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [1]. Цю прогалину усунуто у проєкті Трудового кодексу України [2], розробленого на виконання припису підпункту 4 пункту 3 розділу II Закону України від 21.04.2022 № 2215-IX «Про дерадянізацію законодавства України» [3]. У п. 11 частини першої ст. 21 «Основні права працівників» законопроекту передбачене право на захист, у тому числі самозахист, своїх трудових прав і законних інтересів. Включення цього права до переліку основних трудових прав працівника потребує розробки ефективного галузевого механізму його забезпечення, важливе значення для функціонування якого має соціальний діалог у сфері праці.

У п. 7 Рекомендації Ради щодо зміцнення соціального діалогу в Європейському Союзі від 13 червня 2023 року зазначається, що «соціальний діалог, включно з колективними переговорами, є важливим і корисним інструментом для добре функціонуючої соціальної ринкової економіки, що сприяє економічній і соціальній стійкості, конкурентоспроможності, стабільності та сталому та інклюзивному зростанню та розвитку. Соціальний діалог також відіграє важливу роль у формуванні майбутнього праці, беручи до уваги певні тенденції глобалізації, технологій, демографії та зміни клімату. Держави-члени з міцною системою соціального діалогу та широким охопленням колективних переговорів, як правило, мають більш конкурентоспроможну та стійку економіку» [4].

Поряд із цим варто відзначити важливу роль соціального діалогу і необхідність використання його потенціалу у забезпеченні права працівника на захист трудових прав, свобод і законних інтересів. На значення соціального діалогу у захисті порушених прав звертає увагу В. Я. Бурак, який зазначає, що «механізм соціального діалогу допомагає ширше врахувати права усіх сторін трудових правовідносин, зокрема і при захисті порушеного права» [5, с. 66]. Вчений підкреслює значущість

збалансування інтересів працівників і роботодавців для уникнення порушення трудових прав працівників, застосування більш ефективних форм захисту з метою відновлення порушеного права.

Поняття соціального діалогу закріплене у частині першій ст. 1 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 року № 2852-VI [6], відповідно до якої соціальний діалог є процесом визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу.

Спільні домовленості та прийняті узгоджені рішення закріплюються в актах соціального діалогу, які можуть бути правовими і неправовими. Правовими актами соціального діалогу є колективні угоди та договори, що укладаються відповідно до законодавства про колективно-договірне регулювання. Ці акти також захищають трудові права, свободи та законні інтереси працівників, але не є окремою формою захисту зазначених прав, свобод та інтересів.

У науці трудового права висловлена точка зору про класифікацію форм захисту трудових прав та інтересів працівників залежно від суб'єкта, уповноваженого застосовувати передбачені законодавством способи і засоби. Так, І. В. Лагутіна за цим критерієм виокремлює: індивідуальний захист (самозахист); колективний захист (через профспілки, систему колективних угод і колективних договорів, органи з вирішення трудових спорів), державний захист (судовий захист, державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю) [7, с. 8]. Наведена класифікація викликає заперечення в частині віднесення до колективного захисту системи колективних угод і договорів, адже вони не є суб'єктами, уповноваженими застосовувати передбачені законодавством способи і засоби трудових прав та інтересів.

Тим не менш ці акти виконують з-поміж інших функцій і захисну функцію, оскільки містять положення, що безпосередньо спрямовані на захист трудових прав, свобод і законних інтересів працівників.

Право працівника на колективний захист трудових прав, свобод і законних інтересів здійснюється в рамках правовідносин із соціального діалогу у сфері праці, що реально виникають та існують на практиці як конкретні види колективних трудових правовідносин. Ідеться про такі колективні трудові правовідносини, як правовідносини із діяльності профспілок, їх об'єднань із представництва та захисту прав та інтересів працівників, правовідносини із ведення колективних переговорів з укладення колективних угод і договорів, правовідносини із вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

Аналіз чинного законодавства та проектів законів України, прийняття яких очікується найближчим часом (Закону України «Про колективні трудові спори», нової редакції Закону України «Про соціальний діалог в

Україні») дає підстави для висновку про посилення ролі та значення соціального діалогу у забезпеченні права працівника на захист трудових прав, свобод і законних інтересів.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Проєкт Трудового кодексу України. URL: https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/1proekt_trudovogo_kodeksu_12.01.2024.pdf.

3. Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#n40>.

4. Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on strengthening social dialogue in the European Union (Brussels, 13 June 2023). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10542-2023-INIT/en/pdf>.

5. Бурак В. Я. Правовий механізм захисту трудових прав та законних інтересів працівників: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 440 с.

6. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2852-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 28. Ст. 255.

7. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса: Фенікс, 2007. 20 с.

УДК 349.2 (043.2)

Тарасенко В.С., к.ю.н., доцент,
Комарова Д.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВІДПУСТОК

24 грудня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» від 22 листопада 2023 року № 3494-IX (далі – Закон № 3494-IX) [1], яким було внесено низку змін до КЗпП України [2], законів України «Про відпустки» [3] та «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо видів та порядку надання відпусток [4].

Зокрема, Законом № 3494-IX були внесені зміни до статті 84 КЗпП України, статті 26 Закону України «Про відпустки», статті 12 Закону

України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», які визначають тривалість відпусток без збереження заробітної плати.

Так, статтею 84 КЗпП України та статтею 26 Закону України «Про відпустки» визначено, що за сімейними обставинами та з інших причин працівнику може надаватися відпустка без збереження заробітної плати на термін, обумовлений угодою між працівником та роботодавцем, але не більше 30 календарних днів на рік.

На час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії проти України, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру працівнику може надаватися відпустка без збереження заробітної плати без обмеження строку. Тривалість такої відпустки визначається угодою сторін.

Як і раніше, у період дії воєнного стану за згодою сторін може надаватися відпустка без збереження заробітної плати і більшої тривалості ніж 30 календарних днів.

Разом з тим, починаючи з 24 грудня 2023 року, час перебування у відпустках без збереження заробітної плати, наданих як за сімейними обставинами, так і з урахуванням збройної агресії проти України згідно із статтею 26 Закону України «Про відпустки», не зараховується до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини 1 статті 9 Закону України «Про відпустки».

До запровадження цих змін таке правило діяло лише відносно відпусток без збереження заробітної плати, які роботодавець надавав на вимогу внутрішньо переміщеної особи чи працівника, який перебуває за кордоном, тривалістю не більше 90 днів згідно з частиною четвертою статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Згідно з частиною четвертою статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану роботодавець за заявою працівника, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, в обов'язковому порядку надає йому відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки».

Таким чином, починаючи з 24 грудня 2023 року, до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, зараховується час перебування працівника лише у відпустці без збереження заробітної плати, що надана на підставі статті 25 Закону України «Про відпустки» або інших видів відпусток, передбачених законодавством.

Також Законом № 3494-IX були внесені зміни і до статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», зокрема встановлено, що якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати.

У період дії воєнного стану надання працівнику будь-якого виду відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустки у зв'язку з усиновленням дитини) понад щорічну основну відпустку, передбачену абзацом першим цієї частини, за рішенням роботодавця може здійснюватися без збереження заробітної плати. Надання невикористаних днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати.

Така редакція статті 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» вперше надала роботодавцю безумовне право приймати самостійно рішення про переведення невикористаних днів такої щорічної відпустки працівника у відпустку без збереження заробітної плати. У попередній редакції цього Закону у роботодавця не було безумовного дискретного права на прийняття такого рішення.

Такі обмеження в порядку надання відпусток прийнятні виключно в інтересах роботодавців та на практиці можуть призводити до зловживань роботодавцями своїми правами, зокрема відносно окремих працівників, оскільки це може стати видом прихованого покарання працівників з боку роботодавців або прийняття такого рішення роботодавцем з метою економії фонду оплати праці підприємства.

Крім того, необхідно констатувати, що відповідно до статті 6 Закону України «Про відпустки» щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору. Таким чином, заробітна плата працівникам за весь час відпустки визначається як частина винагороди за вже виконану працівником роботу. Тому можна стверджувати, що право роботодавця на прийняття рішення про заміну невикористаних днів щорічної відпустки працівника на відпустку без збереження заробітної плати, є обмеженням права працівника на отримання винагороди за відпрацьований період.

На нашу думку, зазначені положення Закону № 3494-IX та наслідки їх впровадження не узгоджуються з вимогами статей 22, 24 та

45 Конституції України та призводять до обмежень конституційного права працівників на відпочинок, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод працівників, а також не відповідають принципам розумності та справедливості.

З урахуванням вищевикладеного, існують достатні правові підстави для внесення до Конституційного Суду України конституційного подання щодо відповідності Конституції України (неконституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» від 22 листопада 2023 року № 3494-ІХ.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань: Закон України від 22.11.2023 року № 3494-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2024. № 9. Ст. 458.

2. Кодекс законів України про працю від 10.12.1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

3. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 року № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1634.

УДК 349.2 (043.2)

Тищенко О. В., д.ю.н., професор,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ ПРОЄКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЗАСАДНИЧИМ ПОЛОЖЕННЯМ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ АКТІВ

Одним із першочергових завдань у контексті євроінтеграції та дерадянізації законодавства України є необхідність удосконалення трудового законодавства шляхом здійснення нового етапу кодифікації, як найвищої правової форми систематизації, впорядкування норм права у сфері правового регулювання праці у кодифікованому нормативно-правовому акті. Чинний Кодекс законів про працю України (КЗпПУ), який був затверджений Законом від 10.12.1971 р. № 322-VIII (у редакції станом на 24.12.2023 р.), попри численні зміни та доповнення, які вносилися і вносяться законодавчим органом держави протягом всього періоду його

дії, потребує подальшого конструктивного осучаснення з урахуванням новітніх тенденцій розвитку законодавства Європейського Союзу (ЄС).

З метою активізації дій у напрямку реформування трудового законодавства України, у підпункті 4 пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21.04.2022 р. № 2215-IX (набув чинності 05.07.2022 р.), зазначено, що «Кабінету Міністрів України: протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проекти Житлового кодексу України, Трудового кодексу України та Кодексу України про адміністративні проступки» [1].

Означене положення сприяло пришвидшенню ініціатив щодо реалізації правотворчої діяльності у напрямку підготовки Проєкту Трудового кодексу України (Проєкт ТКУ). Відповідно Міністерством економіки України як головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу (абз. 4 п. 1 Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124) [2], було підготовлено Проєкт ТКУ.

Утім, концепція закладена в основу представленого для обговорення Проєкту ТКУ містить багато дискусійних норм, які не повною мірою відповідають засадничим положенням міжнародно-правових актів, Конституції України і потребують додаткового аналізу та обґрунтування. Звернемо увагу на окремі з них.

1. У сучасних умовах появи нових форм зайнятості, інших інноваційних тенденцій, які спостерігаються на ринку праці, вагоме соціально-захисне значення для сторін трудового договору (роботодавця і працівника) має чітке визначення ознак трудових правовідносин. Саме з урахуванням труднощів встановлення факту існування трудових відносин у ситуаціях, коли відповідні права й зобов'язання зацікавлених сторін не ясні, коли робляться спроби замаскувати трудові відносини або коли у правовій базі чи у її тлумаченні й застосуванні є невідповідності або обмеження, 31 травня 2006 року була прийнята Рекомендація Міжнародної організації праці (МОП) № 198 «Про трудові правовідносини». У п. 11 даної Рекомендації закріплено, що «з метою сприяння визначенню факту існування трудових відносин держави-члени Організації повинні в рамках своєї національної політики, про яку йдеться в цій Рекомендації, розглянути можливість: (а) передбачення широкого набору засобів для визначення існування трудових відносин; (б) встановлення правової презумпції існування трудових відносин у тому випадку, коли визначена наявність однієї чи декількох відповідних ознак;

(с) визначення, на основі попередніх консультацій з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників, що працівники, які мають певні характеристики, повинні в цілому або в рамках конкретного сектору вважатися або найманими, або самозайнятими працівниками» [3]. Проте є неузгодження цих положень з абз. 1 п. 1 ст. 29 Проекту ТКУ, де записано, що «Договірні відносини незалежно від їх назви та виду визнаються трудовими за наявності трьох і більше зазначених ознак» [4]. На нашу думку, застосування необґрунтовано розширеного трактування окремих положень Рекомендації МОП № 198 створюватиме умови для нівелювання принципу презумпції існування трудових відносин і ускладнюватиме реалізацію захисту трудових прав працівників на практиці. Виходячи з цього, вважаємо, що при обранні правових підходів щодо визначення факту існування трудових відносин слід послуговуватись положеннями Рекомендації МОП № 198, згідно яких наявність навіть однієї ознаки трудових правовідносин має вказувати на їх існування.

Також дискусійними з точки зору визначення ознак існування трудових правовідносин видаються нам положення п. 3 ст. 9 Проекту ТКУ, згідно якого «дія цього Кодексу та інших актів трудового законодавства не поширюється на відносини між гіг-спеціалістами та резидентами Дія Сіті, визначеними Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [4]. Разом з тим, базуючись на положеннях п.13 Рекомендацій МОП № 198, де наведено перелік ознак трудових правовідносин (серед них: (б) періодична виплата винагороди працівникові; визнання таких прав, як щотижневі вихідні дні й щорічна відпустка тощо) [3] та на підставі огляду окремих положень Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 р. № 1667-ІХ (у редакції станом на 01.01.2023 р.), слід зауважити, що у цьому Законі щодо особливостей Гіг-контрактів застосовуються правові поняття, які характеризують саме трудові відносини. Серед них, такі, які-от: належні умови (п. 1 ст. 1), заробітна плата (п. 12 ст. 1), час відпочинку (п. 2 ст. 20), перерви протягом дня (п. 3 ст. 20), щотижневий відпочинок (п. 3 ст. 20), додаткові компенсаційні виплати та гарантії (п. 6 ст. 20) [5] тощо. Окреслений стан речей дозволяє зробити висновок, що закріплені у Законі «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», характерні ознаки Гіг-контрактів як виду угоди складають симбіоз цивільно-правових та трудових ознак, розмежування яких варто чітко закріпити у законодавстві з відповідними уточненнями щодо поширення положень кодифікованого акту у сфері праці на відносини між гіг-спеціалістами та резидентами Дія Сіті, вказавши на цю особливість у Проекті ТКУ (п. 3 ст. 9).

2. Хоча у преамбулі Проєкту ТКУ наголошено на забезпечення гідної праці з імплементацією міжнародних стандартів регулювання трудових відносин у національне законодавство, утім багато положень міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, не знайшли свого відображення у проєкті нового кодифікованого акту у сфері праці, зокрема у частині застосування правничої термінології. Одним з таких прикладів є фактична відсутність у змісті Проєкту ТКУ поняття «працівники з сімейними обов'язками», за винятком п. 2 ст. 59 Проєкту ТКУ, де записано, що «тимчасове переведення на іншу роботу, передбачену частиною першою цієї статті, вагітних жінок, працівників із сімейними обов'язками, які мають дитину віком до шести років або дитину з інвалідністю, осіб віком до 18 років, працівників з інвалідністю, а також осіб, які фактично здійснюють догляд за особою з інвалідністю I або II групи, дозволяється лише за їхньою письмовою згодою» [4]. Слід звернути увагу, що вказане поняття закріплено у Конвенції МОП про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 від 03.06.1981 р., ратифікованої Законом України від 22.10.1999 р. № 196-XVI. Як зазначено у п. п. 1, 2 ст. 1 Конвенції МОП № 156: «1. Положення цієї Конвенції поширюються також на чоловіків і жінок, які мають зобов'язання щодо інших найближчих родичів-членів їхньої сім'ї, котрі дійсно потребують на їхній догляд чи допомогу, якщо такі обов'язки обмежують їхні можливості підготовки, доступу, участі чи просування в економічній діяльності. 2. Для цілей цієї Конвенції терміни «дитина, що перебуває на утриманні» та «інший найближчий родич-член сім'ї, котрий дійсно потребує на догляд чи допомогу» означають осіб, що визначаються в кожній країні одним із способів, указаних у статті 9 цієї Конвенції». Тобто, коло осіб, які віднесені у міжнародно-правових актах до «працівників з сімейними обов'язками» [6] не обмежується лише працівниками, які мають дітей.

Крім того, у ст. 27 Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 03.05.1996 року (у редакції від 07.09.2016 р.), ратифікованої Законом України № 137-V від 14.09.2006 р., передбачено право працівників із сімейними обов'язками на рівні можливості та рівне ставлення до них. А саме: «з метою забезпечення здійснення права працюючих чоловіків та жінок із сімейними обов'язками на рівні можливості та рівне ставлення до них, а також між такими працівниками та іншими працівниками Сторони зобов'язуються: 1. Вживати належних заходів для того, щоб: а) працівники із сімейними обов'язками мали можливість влаштуватися на роботу і працювати, а також повертатися до роботи після відсутності, зумовленої такими обов'язками, включаючи заходи у галузі професійного орієнтування та підготовки; б) враховувати їхні потреби у тому, що стосується умов прийняття на роботу та соціального забезпечення» [7].

Закріплення у Проекті ТКУ особливостей правового становища «працівників з сімейними обов'язками» у трудових відносинах сприятиме формуванню в Україні норм національного законодавства, які відповідають нормам міжнародного права та законодавства ЄС.

3. Визначення правових підстав та порядку припинення трудового договору має важливе значення для захисту трудових прав сторін індивідуальних трудових правовідносин. Наявність чіткого правового регулювання припинення трудового договору є основою правового механізму захисту права працівників від незаконного звільнення. Принцип гарантування захисту від незаконного звільнення проголошено у ч. 5 ст. 43 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (у редакції станом на 01.01.2020 р.) [8]. Про значення обґрунтування законності припинення трудових правовідносин зазначається у Конвенції МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця від 22.06.1982 року, ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3933-ХІІ. У ст. 4 Конвенції МОП № 158 записано, що «трудова відносина з працівниками не припиняються, якщо тільки немає законних підстав для такого припинення, пов'язаного із здібностями чи поведінкою працівника або викликаного виробничою потребою підприємства, установи чи служби» [9]. Право працівників на захист від звільнення без поважних причин, закріплено у ст. 24 Європейської соціальної хартії (переглянутої), згідно якої: «З метою забезпечення ефективного здійснення права працівників на захист у випадках звільнення Сторони зобов'язуються визнати: а) право всіх працівників не бути звільненими без поважних причин для такого звільнення, пов'язаних з їхньою працездатністю чи поведінкою, або поточними потребами підприємства, установи чи служби; б) право працівників, звільнених без поважної причини, на належну компенсацію або іншу відповідну допомогу.

З цією метою Сторони зобов'язуються забезпечити, щоб кожний працівник, який вважає себе звільненим без поважної причини, мав право на оскарження в неупередженому органі» [7]. Варто звернути увагу, що у постанові Верховного Суду від 28.04.2021 року у справі № 755/14564/18 вказано, що під незаконним звільненням, слід розуміти як звільнення без законної підстави, так і звільнення з порушенням порядку, встановленого законом [10]. Разом з тим, вважаємо, що передбачаючи у ст. 80 Проекту ТКУ можливість встановлення додаткових, порівняно з визначеними законом підстав для припинення трудового договору, мінімізується дієвість принципу обґрунтованості припинення трудових правовідносин, закріпленого у міжнародно-правових актах. Якщо підтримувати позицію, що для окремих категорій працівників, ураховуючи значущість їх трудової функції, є практична потреба визначення у трудовому договорі

додаткових підстав для його розірвання, то, у цьому випадку, завчасною була відмова розробників Проєкту ТКУ від контракту як особливого виду трудового договору, яким допускається встановлення додаткових підстав для його розірвання і сфера застосування якого визначається законами. Відмова від контракту і досить нечіткий зміст ст. 80 Проєкту ТКУ можуть слугувати поширенню практики застосування додаткових підстав для розірвання трудового договору щодо всіх категорій працівників, що, на нашу думку, не є обґрунтованим та доцільним.

Враховуючи все вищезазначене, слід констатувати, що розглядуваний Проєкт Трудового кодексу України потребує суттєвого доопрацювання у частині приведення до відповідності з міжнародно-правовими актами у яких закріплені значущі положення у частині соціально-правового захисту у сфері праці.

Література

1. Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>.

2. Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-п#Text>.

3. Про трудові правовідносини: Рекомендація МОП № 198 від 31.05.2006 р. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-europe/-ro-geneva/-sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748379.pdf.

4. Проєкт Трудового кодексу України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/nt4655?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01.

5. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.

6. Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками: Конвенція МОП № 156 від 03.06.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010#Text.

7. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05. 1996 року (у редакції від 07.09.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010#Text).

8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (у редакції станом на 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

9. Про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця: Конвенція МОП № 158 від 22.06.1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_005#Text.

10. Постанова Верховного Суду від 28.04.2021 р. у справі № 755/14564/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96787927>.

Фіщук В. С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна,
начальник відділу супроводження
судових спорів за матеріалами камеральних
перевірок управління правового забезпечення
Головного управління Державної податкової служби міста Києва

ЗВІЛЬНЕННЯ ТА ПОРУШЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

У вітчизняному державному управлінні та законодавстві існує актуальна проблема щодо визначення факторів і причин виникнення корупції, а також здійснення заходів щодо її протидії.

Серед антикорупційних механізмів в органах місцевої влади ключове місце займає відсторонення корупціонера від державної служби шляхом звільнення або позбавлення права займати певні посади державної служби.

Слід зазначити, що згідно ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною в частині першій статті 3 Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Правопорушення, пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною в частині першій статті 3 Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Таким чином, законодавство встановлює два схожі термінологічні поняття: «корупційне правопорушення» і «правопорушення, пов'язане з корупцією».

Відповідно до ст. 36 Кодексу Законів про працю, адміністрація підприємства, установи, організації за місцем роботи засудженого у випадках, передбачених пунктами 7 і 7-1 частини першої статті 36, зобов'язана його звільнити в триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організації копії відповідного судового рішення, яке набрало відповідної законної сили, а у випадку, передбаченому пунктом 7-2, особа підлягає звільненню в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади» [2].

Таким чином, залежно від судового рішення, згідно з яким державного службовця визнано винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, він може бути звільнений з державної служби або притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до ст. 84 Закону України «Про державну службу», державний службовець підлягає звільненню з державної служби у разі набрання законної сили:

– рішенням суду щодо притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності за пов'язане з корупцією правопорушення, яким на особу накладено стягнення у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

– обвинувальним вироком суду, яким державного службовця визнано винним у вчиненні умисного, зокрема, корупційного злочину (перелік корупційних злочинів визначено у примітці статті 45 Кримінального кодексу України) незалежно від призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, у тому числі у разі звільнення від покарання [3].

Проте, особа, яка вчинила корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, однак судом не застосовано до неї покарання або не накладено на неї стягнення у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (або такою, що прирівнюється до цієї діяльності), підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності на підставі частини другої ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції»[1].

Слід зазначити, що підставою для порушення дисциплінарного провадження щодо державного службовця є отримання одного з таких рішень суду:

– ухвали про звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення у зв'язку із закінченням строків давності.

– постанови у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, згідно з якою особу притягнуто до адміністративної відповідальності без накладення стягнення у вигляді права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

– постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення з nereабілітуючих підстав (зокрема, у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених у статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також у разі звільнення від адміністративної

відповідальності при малозначності правопорушення на підставі ст. 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Відповідна процедура регламентована Порядком проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та осіб, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950 (із змінами) [4].

Однак, у разі, якщо орган місцевої влади не застосував вимоги щодо дисциплінарної відповідальності на підставі частини другої ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції», Національне агентство з питань запобігання корупції вносить припис щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності згідно з частиною другою статті 12 Закону України «Про запобігання корупції» [1].

Таким чином, з вище викладеного слід констатувати, що в Законі України «Про запобігання корупції» норма щодо обов'язкового звільнення особи за вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією – відсутня.

Більш того, фактично обмеження щодо заборони особі, яка звільнена із посади за корупційне правопорушення, в подальшому займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, встановлюється тільки за вмотивованим рішенням суду.

Також, законодавством визначається, що особа, яка вчинила корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, однак судом не накладено на неї стягнення у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, підлягає лише до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Кодекс Законів про працю від 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

4. Порядок проведення службового розслідування. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-%D0%BF#Text>.

Чанишева Г. І., д.ю.н., професор,
Костенко К. А., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ПРОЄКТ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

У ст. 8 проєкту Трудового кодексу України [1], розробленого на виконання припису підпункту 4 пункту 3 розділу II Закону України від 21.04.2022 № 2215-IX «Про дерадянізацію законодавства України» [2], закріплюється коло відносин, що регулюються цим Кодексом. Відповідно до частини першої зазначеної статті цей Кодекс регулює індивідуальні та колективні трудові відносини, які виникають в установленому цим Кодексом порядку.

На відміну від усіх попередніх проєктів Трудового кодексу України концепція індивідуальних і колективних трудових відносин як складових предмету трудового права нарешті отримала послідовне законодавче закріплення. До попередніх законопроєктів було включено окрему Книгу «Колективні трудові відносини», при цьому інші трудові відносини не іменувалися індивідуальними.

Такий підхід розробників законопроєкту, безумовно, заслуговує на підтримку, оскільки відповідає юридичній практиці МОП, кращим законодавчим практикам багатьох країн ЄС. Визнання в частині першій ст. 8 проєкту Трудового кодексу України індивідуальних і колективних трудових відносин як кола суспільних відносин, що регулюються цим Кодексом, є важливим кроком на шляху адаптації національного трудового законодавства до законодавства ЄС.

Структура законопроєкту складається з шістьох книг: Книга перша «Загальні положення», Книга друга «Індивідуальні трудові відносини», Книга третя «Безпека та здоров'я працівників», Книга четверта «Колективні трудові відносини», Книга п'ята «Трудові спори» і Книга шоста «Нагляд і контроль за додержанням трудового законодавства», поділених на розділи, а розділи окремих книг – ще на глави.

Виникає питання щодо виділення норм про безпеку та здоров'я працівників в окрему Книгу третю, оскільки у такому випадку виходить, що відносини із забезпечення безпеки та здоров'я працівників знаходяться поза межами індивідуальних трудових відносин, що не відповідає дійсності. Здійснення проголошеного в частині четвертій ст. 43 Конституції України [3] права кожного на належні, безпечні і здорові умови праці відбувається в рамках індивідуальних трудових відносин,

тому закріплені в чотирьох розділах (ст.ст. 134–160) Книги третьої норми, що регулюють цей вид індивідуальних трудових відносин, доцільно перенести до Книги другої «Індивідуальні трудові відносини». Відповідно варто до Книги другої включити розділ V «Безпека та здоров'я працівників», а розділи Книги третьої вважати главами цього розділу.

Згідно з частиною другою ст. 8 проєкту Трудового кодексу України «цей Кодекс також регулює відносини, що пов'язані з індивідуальними трудовими відносинами, що виникають: до укладення трудового договору (працевлаштування); після припинення трудового договору; під час вирішення індивідуальних трудових спорів; під час здійснення державного нагляду та контролю за додержанням трудового законодавства».

До частини другої цієї статті, як видається, потрібно внести деякі уточнення. Що стосується відносин, пов'язаних з індивідуальними трудовими відносинами, що виникають до укладення трудового договору. Потрібно відзначити, що це не тільки відносини із працевлаштування, а й, зокрема, відносини із професійного добору працівників безпосередньо роботодавцем. Тому слово «працевлаштування» у дужках варто було б виключити з цієї частини.

Також викликає заперечення зазначення в цій частині про такі відносини, пов'язані з індивідуальними трудовими відносинами, як відносини із здійснення державного нагляду та контролю за додержанням трудового законодавства. Розробники законопроекту взяли за приклад норми, закріплені в частині другій ст. 1 Трудового кодексу Литовської Республіки від 14 вересня 2016 року [4]. Проте зазначені відносини не є відносинами, що пов'язані з індивідуальними трудовими відносинами. Галузева природа цих відносин є спірною, але в науці трудового права обґрунтовано позицію про включення цих відносин до предмету трудового права, а відтак і необхідність включення відповідних норм до основного кодифікованого законодавчого акту [5]. Тому відносини з нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю і про охорону варто розглядати як окремий вид відносин, що регулюється Трудовим кодексом України, про що слід зазначити в частині другій ст. 8 законопроекту.

На нашу думку, норми про коло суспільних відносин, що регулюються Кодексом, мають бути закріплені не у ст. 8, як це має місце у законопроєкті, а якщо не у ст. 1, то, принаймні, у ст. 2. Логічним було б закріпити їх в частині другій ст. 1 та іменувати цю статтю «Завдання Трудового кодексу України та коло відносин, що ним регулюються». Адже спочатку треба визначити коло суспільних відносин, що регулюються цим Кодексом, а вже після цього передбачати основні принципи їх правового регулювання.

Викликає також питання про закріплення в ст. 7 проекту Трудового кодексу України гарантій прав на належні, безпечні і здорові умови праці. Відповідно до частини першої цієї статті «держава гарантує реалізацію конституційного права кожного працівника на охорону його життя та здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні та здорові умови праці». Як уже відзначалося вище, у частині четвертій ст. 43 Конституції України проголошене право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці. В жодній іншій частині цієї статті право кожного працівника на охорону його життя та здоров'я у процесі трудової діяльності не передбачене, тому незрозуміло звідки у ст. 7 з'явилася згадка про таке «конституційне» право. Крім того, право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці необхідно розглядати у прив'язці до іншого основного трудового права – права на працю, проголошеного в частині першій ст. 43 Конституції України. Тому доречним було б зберегти норми, закріплені у ст. 5¹ Кодексу законів про працю України [6], про гарантії забезпечення, насамперед, права на працю.

Зауваження варто висловити щодо змісту Книги четвертої «Коллективні трудові відносини». Її основою стали вже прийнятий Закон України «Про колективні угоди та договори» і проект Закону України «Про колективні трудові спори». Проте це не все коло колективних трудових відносин, що регулюються нормами трудового права, які також відсутні у чинному КЗпП України. Видається необхідним доповнити Книгу четверту окремим розділом «Соціальний діалог у сфері праці», взявши за приклад законодавчий досвід країн ЄС у цій царині.

Література

Проект Трудового кодексу України. URL: https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/1proekt_trudovogo_kodeksu_12.01.2024.pdf.

Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#n40>.

Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Lietuvos Respublikos darbo kodeksas Redakcija: 40 - 2023-11-16 (nuo 2023-11-30) Aktuali. URL: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=368200&title=LR%20darbo%20kodeksas#.

Бурлаченко Д. В. Нагляд і контроль у системі захисту трудових прав і свобод: дис. ...докт. філоф. за спеціальністю 081-Право. Одеса, 2021. 184 с.

Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

Чернега В. М., д.ю.н., професор,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

РЕЛЕВАНТНІСТЬ ТА ІРРЕЛЕВАНТНІСТЬ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВИМОГАМ НАШОГО ЧАСУ

Термінологія завжди перебуває в центрі уваги правознавців не одного покоління, зважаючи на потужний потенціал, що вона має. Проблеми цивільно-правової термінології тривалий час дискутуються в спеціальній літературі. Розглого досліджені проблеми сімейно-правової термінології в Україні [2, с. 52–56]. Однак наукових розроблень, щоб досягти наведеної нижче мету дослідження, досі недостатньо.

Метою дослідження є встановлення релевантності та іррелевантності цивільно-правової термінології вимогам нашого часу.

1. Цивільний договір або цивільно-правовий договір?

З.В. Ромовська радить скерувати «цивільно-правовий договір» у термінологічний архів. За її висновками, зважаючи на те, що договір – це право, стверджує, то для вживання словосполучення «цивільно-правовий договір» немає жодної підстави, оскільки неправового цивільного договору бути просто не може. Водночас учена наголошує, що «за винятком хіба що договорів, оголошених законом нікчемними, чи договорів з кабальними умовами» [1, с. 16]. Зрештою, науковиця «цивільно-правовий договір» порівнює зі «старою одежею, яку треба рішуче скинути з пліч і віддати до термінологічного архіву» [1, с. 16]. Тому, як констатує З.В. Ромовська, мають рацію науковці в сфері трудового права: «жодному з них не спало на думку говорити про «трудова-правовий договір»» [1, с. 16].

Висловлену вище думку має бути підтримано автором цієї публікації. Адже в низці різногалузевих законодавчих актів використовуються терміни: «адміністративний договір» (п. 16 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України); «господарський договір» (ч. ч. 3, 4, 7 ст. 179; ст. ст. 180–181; ч.ч. 1, 3 ст. 184, ст. 185; ст. 187; ч. 1 ст. 188; ч. 2 ст. 189; та ін.); «корпоративний договір» (ч. 2 ст. 46 Закону України «Про міжнародне приватне право»; ст. 7, ч. 1 ст. 8 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [3, с. 214]; Закону України «Про акціонерні товариства» (ст. 29; ч. 1 ст. 30).

Принагідно треба зазначити, що в Цивільному кодексі України (далі – ЦКУ) жодного разу не фігурує термін «цивільно-правовий договір».

Постають такі питання. По-перше, чи резонно згадувати термін «цивільно-правовий договір», приміром, у законах України «Про акціонерні товариства» (ч. 2 ст. 32; п. 25 ч. 2 ст. 39; абз. абз. 3, 4 ч. 5, абз. 1

ч. 6 ст. 64; ч. 2 ст. 69; ч. 1 ст. 85; ч. ч. 3, 4 ст. 85; ч. 2 ст. 88), «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (ч. ч. 5, 7 ст. 38; ч. 12 ст. 39; ч. 6 ст. 39-1), «Про холдингові компанії в Україні» (п. 4, п. 7 ч. 5, п. 9 ч. 7 ст. 7-1)?

По-друге, чи виправданим є фігурування терміна «цивільно-правовий договір» у підзаконних нормативних актах, наприклад, у таких розпорядженнях Кабінету Міністрів України: «Деякі питання укладення цивільно-правових договорів з членами наглядової ради акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» від 30.01.2023 № 81-р; «Деякі питання укладення цивільно-правових договорів з членами наглядової ради акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» від 04.02.2023 № 100-р; «Про внесення змін до цивільно-правових договорів» від 08.08.2023 № 684-р.

Відповіді на такі питання є заперечними, зважаючи на наведені вище аргументи українських цивілістів-сучасників.

2. Договір чи цивільний договір? Під час рекодифікації ЦКУ увага законотворців має бути прикута не лише до місця розташування поняття цивільного договору в структурі модернізованого кодифікованого акта, але і до усунення такої хиби: відсутність у законодавчих назвах галузевої належності договору до сфери цивільних відносин. Насамперед ідеться про те, що: по-перше, в розділі 2 ЦКУ («Загальні положення про договір») терміну «договір» не передують прикметник «цивільний»; по-друге, аналогічна проблема наявна в назвах глав 52 («Поняття та умови договору»), 53 («Укладення, зміна і розірвання договору») цього самого законодавчого акта. Крім того, в ч. 1 ст. 626 ЦКУ закріплено дефініцію *договору*, а не цивільного договору, як це мало б бути [3, с. 214–215]. Отже, в ЦКУ має фігурувати збірний термін «цивільний договір».

3. Цивільні угоди щодо земельних ділянок або правочини із земельними ділянками? Наприклад, у п. 6 ст. 21 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) згадуються *угоди щодо земельних ділянок*. Тоді як насправді мали б згадуватися правочини із земельними ділянками. Адже в ЦКУ фігурує термін «правочин», а угода є ретротерміном цивільного права України (він згадувався в колишньому цивільному законодавстві). Це означає, що термін «угода» та похідна від нього термінологія є іррелевантною із вимогами нашого часу.

Предметом майбутніх цивілістичних розвідок може бути термінологія, навколо якої тривають палкі дискусії.

Література

1. Ромовська З. Українське цивільне право. Договірне право: академічний курс. Львів: ПАІС, 2020. 464 с.
2. Чернега В. Проблеми сімейно-правової термінології в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Vol. 1. P. 52–56.

3. Чернега В. М. Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 508 с.

УДК 349.2 (043.2)

Черноус С. М., к.ю.н., доцент,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВІДПУСТКУ

22 листопада 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» № 3494-ІХ [1] (далі – Закон № 3494-ІХ). Зокрема цим актом було внесено ряд змін та доповнень до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ (в редакції Закону № 2352-ІХ від 01.07.2022) [2] (далі – Закон № 2136-ІХ).

Серед новел у правовому регулюванні трудових відносин – встановлена Законом № 2136-ІХ в редакції Закону № 3494-ІХ можливість (право) роботодавця 1) не надавати будь-який вид відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), 2) переносити частину невикористаної щорічної відпустки (що перевищує 24 календарні дні за поточний робочий рік) на період після припинення або скасування воєнного стану, 3) надавати невикористану частину щорічної основної відпустки без збереження заробітної плати, 4) надавати працівнику будь-який вид відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустки у зв'язку з усиновленням дитини) понад щорічну основну відпустку (24 календарні дні за поточний робочий рік) без збереження заробітної плати, 5) переносити надання невикористаних днів такої відпустки на період після припинення або скасування воєнного стану, 6) надавати невикористані дні такої відпустки без збереження заробітної плати, 7) надавати невикористані дні щорічної основної відпустки та інших видів відпусток понад щорічну основну (понад 24 календарні дні), які були перенесені на період після припинення або скасування воєнного стану, без збереження заробітної плати до моменту використання днів таких відпусток (отже й після припинення або скасування воєнного стану!).

Слід зауважити, що в розвиток положень статті 45 Конституції України [3], згідно з якою, право на відпочинок забезпечується, зокрема, наданням оплачуваної щорічної відпустки, механізм реалізації права на

відпустки унормовано Законом України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року № 504/96 [4] (далі – Закон № 504/96). Відповідно до вказаного закону право на відпустки забезпечується гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених цим законом. Щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору (стаття 6 Закону № 504/96). Водночас цим же законом для окремих категорій працівників встановлено щорічну основну відпустку подовженої тривалості (наприклад, працівникам, зайнятим на підземних гірничих роботах; працівникам лісової промисловості та лісового господарства; особам з інвалідністю; неповнолітнім працівникам та іншим. Подовжена тривалість щорічної основної відпустки обумовлена або особливими умовами праці, або станом здоров'я (втратою працездатності) працівника, чи потребами підвищеного захисту неповнолітніх працівників. Крім того, окремі категорії працівників мають право на щорічні додаткові відпустки, які є оплачуваними (за роботу із шкідливими і важкими умовами праці, за особливий характер праці (стаття 8 Закону № 504/96)) та мають надаватися понад щорічну основну відпустку за однією підставою, обраною працівником.

Підкреслимо, що і основна, і передбачені законодавством додаткові відпустки (зокрема статтею 8 Закону № 504/96) є щорічними оплачуваними, наданням яких забезпечується право на відпочинок відповідно до статті 45 Конституції України. Отже, норми статті 12 Закону № 2136-IX (в редакції Закону № 2352-IX від 01.07.2022 та Закону № 3494-IX від 22.11.2023) спрямовані на звуження змісту та обсягу права на відпочинок.

Наголосимо на висновках, оприлюднених нами раніше [5], що однією з умов законності обмеження прав людини і громадянина в Україні є дотримання порядку такого обмеження, встановленого законом. Відповідно до статті 64 Конституції України однією з умов правомірного обмеження прав людини і громадянина в Україні є запровадження правового режиму воєнного стану. В силу указаних положень Конституції України, трудові права в умовах воєнного стану можуть бути обмежені – можливе звуження змісту та обсягу деяких трудових прав працівників із збереженням сутності таких прав. Механізм обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану визначено на рівні Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [6]. Стаття 6 вказаного закону встановлює, що в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень. Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в

Україні» [7] визначено як такі, що обмежуються трудові права, встановлені статтями 43 та 44 Конституції України, водночас право на відпочинок, закріплене статтею 45 Конституції, у вказаному переліку відсутнє.

Отже, на наше переконання, в Україні прогресує обмеження права на відпустку, яке, за нашою оцінкою, не відповідає умовам законності обмеження прав людини і громадянина в Україні.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань: Закон України від 22 листопада 2023 року № 3494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3494-20#Text>.

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Черноус С.М. Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2022. С. 71-78.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

УДК 347.822 (043.2)

Юдіна І. В., адвокат, здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Троцюк Н. В., к.ю.н., доцент

ЕКСПЕРТНА ІНІЦІАТИВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

В українському процесуальному законодавстві та в законодавстві у сфері судово-експертної діяльності, станом на сьогодні, понятійний апарат експертної ініціативи не знайшов свого відображення. У п. 3 ч. 6 ст. 68 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачено тільки те, що експерт має право викладати у висновку експерта виявлені в ході проведення експертизи факти, які мають

значення для справи і з приводу яких йому не було поставлені питання, а ч. 8 ст. 101 КАС України зазначає, що якщо під час підготовки висновку експерт встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини [1]. Серед юридичної спільноти таке право судового експерта дістало назву «експертна ініціатива».

Системний аналіз зазначених вище норм дає можливість зробити висновок, що експертна ініціатива може мати місце виключно по відношенню до об'єктів дослідження, зазначених в ухвалі про призначення експертизи або в інших документах, як наприклад звернення та/або договір з суб'єктом судово-експертної діяльності у разі проведення експертизи на замовлення учасників адміністративної справи.

Потрібно зазначити, що такої точки зору дотримуються не усі правники. У науковій юридичній літературі існують інші підходи до розуміння експертної ініціативи. Наприклад, Д. Г. Шумаєв вважає, що для забезпечення об'єктивності та достовірності експертного дослідження необхідна активна процесуальна позиція експерта, змістом прояву якої є ініціативне застосування спеціальних знань. Більше того, судовому експерту рекомендується не тільки під час провадження експертного дослідження, але й після його проведення проявляти свою активну процесуальну позицію і повідомляти суд про завершення експертизи [2, с. 429–430]. Така думка видається не зовсім вірною, оскільки судовий експерт є незалежним учасником судового процесу з конкретно визначеними правами та обов'язками. Так, відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 68 КАС України експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання, а також з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. Крім того, експерт має право заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом (п. 2 ч. 6 ст. 68 КАС України) [1]. Аналогічні норми містяться у ст. ст. 12, 13 Закону України «Про судову експертизу». Разом з тим судовий експерт не наділений правом з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи (ч. 2 ст. 105 КАС України).

Важливо відмітити, що експертна ініціатива тісно пов'язана з багатьма іншими правами і обов'язками судового експерта та його незалежністю, оскільки при проведенні експертного дослідження він зобов'язаний бути не тільки компетентним, але й абсолютно об'єктивним та незацікавленим.

Тому, реалізація експертної ініціативи може створити ризик для судового експерта, пов'язаний з експертною помилкою та виходом останнього за межі кваліфікації за відповідною експертною спеціальністю, що відповідно до ст. 14 Закону України «Про судову експертизу» є дисциплінарним проступком, а сам висновок експерта у подальшому на стадії оцінки його судом може бути визнаний як недопустимий доказ.

Водночас варто зауважити, що експертна ініціатива покликана звернути увагу суду та учасників справи на не відомі обставини (факти), які входять до предмета доказування та мають значення для вирішення справи. Повне та якісне експертне дослідження в багатьох випадках потребує прояву та реалізації експертної ініціативи. Тому, вважаємо, що в окремих випадках експерт має право викласти з власної ініціативи ті суттєві обставини (факти) з приводу яких йому не було поставлені питання з додержанням наступних вимог: 1) встановлені обставини мають суттєвий характер та виявлені за результатами використання своїх спеціальних знань; 2) не виходять за межі компетенції експерта; 3) встановлені під час проведення експертного дослідження і впливають з нього; 4) мають значення для предмета висновку експерта та адміністративної справи в цілому.

Безумовно, на доцільність реалізації експертної ініціативи впливає компетентність судового експерта, яка в свою чергу залежить від наявності у нього спеціальної вищої освіти, досвіду роботи, вмінь та навичок щодо застосування та використання при проведенні експертного дослідження відповідних методик та методів.

Таким чином, неналежне виконання судовим експертом своїх обов'язків, зловживання своїми правами, грубе порушення порядку проведення судової експертизи мають вагомий вплив на оцінку висновку експерта як засобу доказування в адміністративному судочинстві, які в результаті можуть призвести до ситуації, коли правильний по суті висновок експерта з процесуальних підстав не прийнято судом як доказ.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 38. Ст. 320.
2. Шумаєв Д. Г. Активна процесуальна позиція експерта. *Збірник наукових праць Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 72. С. 424–432.

РОЗДІЛ 5
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО,
ПОВІТРЯНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ
ПРИЗМУ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ПОВОЄННОЇ
ВІДБУДОВИ КРАЇНИ І НАЦІОНАЛЬНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ

UDC 341(043.2)

Martín Beltrán Saucedo, PhD,
Facultad de Derecho “Abogado Ponciano Arriaga Leija”,
Universidad Autónoma de San Luis Potosí, México
Gali Aleksandra Beltrán Zhizhko, PhD,
Universidad Tecnológica de Durango, México

**INTERNATIONAL, ECONOMIC AND GEOPOLITICAL SITUATION
OF UKRAINE IN THE CONTEMPORARY WORLD**

I. Introduction. In order to be able to address in a general and precise manner all aspects of the problematics relating to the situation of Ukraine in the context of Central Eastern Europe and its geographical proximity and borders with the Russian Federation, it is necessary to point out aspects: historical, cultural identity and geopolitical.

II. Background. On February 24, 2022, the President of Russia Vladimir Putin announced a special military operation in Ukraine whose main objectives were to demilitarize and denazify the country, protecting the inhabitants of the pro-Russian region, which has been at war for more than eight years with the Ukrainian central government.

Russian-Ukrainian Relations. The history of Russia and Ukraine are linked by traditions that intersect over time. Taking into account the regional history of these Slavic peoples, we could speak of the existence of five stages: Kievan Rus, Russia under Mongol ruling, Moscow Russia, Imperial Russia of the Romanovs and the Soviet Union. A sixth period could be added, being that of the nation states of Russia and Ukraine in the Post-Cold War, after the disintegration of the Soviet Union.

Historical process:

1. Kievan Rus: towards the year 860 the Vikings played a fundamental role in its foundation. This first state formation was formed on the basis of two large population centers, on one hand, the city of Novgorod in the north and on the other, the city of Kyiv in the south.

Among these new States that were formed, we can find a first civilizational break between the Principality of Vladimir-Suzdal, which is the cradle of the Russian nationality and language, and the Principality of Galicia-Volhynia, which is recognized by Ukrainians as the origin of their nation. This fracture had great consequences since both cities developed different ethnicities, political and economic systems.

2. Mongol ruling: when the Mongols took the territory of Kyiv in the year 1240, they were already in a civil war, which helped the Mongol empire to establish its dominance over the territory.

3. Moscow Russia: during the first years of the 17th century, a period of internal political instability occurred in Moscow, and Poland tried to take advantage of it.

4. Imperial Russia of the Romanovs: At this time the “Age of Turbulence” or “Russian history” is progressively overcome.

IV. USSR. Founded in 1922 as a Confederation of Russia, Belarus, Ukraine and Transcaucasia, it eventually grew to 15 republics and a world superpower. Nearly 130 ethnic groups populated the vast country, which spanned 11 time zones. Of the fifteen constituent republics of the USSR, three of these countries, Lithuania, Latvia and Estonia, declared and obtained independence a few months before the fall of the Soviet Union in 1991.

There are also several reasons why the dissolution of the USSR can be explained, such as: the role played by the United States and its then President Ronald Reagan, starting with the Hollywood-style launch of “Star Wars,” as the Strategic Defense Initiative was called, which forced Moscow to intensify an arms race in a new phase of the Cold War, for which its economy was no longer prepared.

Likewise, the role that Pope John Paul II played with his Vatican diplomacy in Eastern Europe in general, and in his native Poland, in particular.

Moving on to the political sphere, the role played by the first Ukrainian president, Kravchuk, in the dissolution of the USSR was fundamental by calling a referendum on national self-determination held on December 1, 1991, which showed that 90.6% of Ukrainians wanted to become independent. It was the final blow against the USSR, and what ended up encouraging Russian President Yeltsin to call a meeting in Belavezha on December 8 of that year.

V. Geopolitics in Ukraine in the 20th century. Currently, Ukraine is going through an extremely delicate situation. On one side, the inhabitants of western Ukraine have a great affinity with Europe and, in particular, want its incorporation into the European Union. In contrast, those who live in eastern and southern Ukraine have had greater historical affinity with the Russian Federation, in their culture, religion and language.

Faced with this situation, events in Ukraine in 2014 have accelerated dramatically, since the decisive actions of the Russian Federation, by

incorporating Crimea and the city of Sevastopol, have shown a sharp contrast with the responses of the European Union and USA. Thus, it is possible that the situation in Ukraine takes an important turn that cannot be predicted in the near future.

On the other hand, geopolitics has taken a heavy toll on Ukraine. Various catastrophes have devastated that nation: just a century ago it was one of the bloody scenes of the Great War (1914-1918), which was later called World War I. In 1917, after the triumph of the Bolsheviks, it was involved in a costly civil war. During Stalin's government, more than three million Ukrainians lost their lives due to the repression carried out to collectivize agriculture in the 1930s. It is estimated that another 70,000 Ukrainians were taken to forced labor camps, better known as Gulag. Ukraine has always been coveted for its high agricultural productivity; For example, in 1940 its enormous plains produced 90% of the food required by the USSR.

Post Cold War. Due to the current situation, it has been insisted that it is the return of the Cold War. The term Cold War refers to the period 1945-1991, in which two superpowers, the United States and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), confronted each other for political, economic, social, military, scientific, technological, informational and economic supremacy, and even sports. This confrontation was expressed as the fight between two incompatible ideologies: the capitalist one, led by the United States and supported by its Western allies, and the socialist one, led by the USSR and supported by a group of Eastern nations.

VI. Recent history of Ukraine. Ukraine's Orange Revolution is the symbol of the nation's promises of political and social regeneration. It all started in 2004 with the presidential election in Ukraine, in which the pro-European Viktor Yushchenko and the Russophile Viktor Yanukovich faced each other. In the first electoral round Yushchenko obtained a tiny advantage over Yanukovich, without achieving an absolute majority, and a second round had to be called.

However, on that occasion the adversaries accused each other of fraud, and Yushchenko's supporters went to open mobilization. The Orange Revolution began on November 22, 2004. The Supreme Court of Ukraine declared the elections null and void and called for a third round, a measure that was not contemplated in the Constitution of Ukraine. The victory on that occasion belonged to the pro-European Yushchenko, a victory that was tainted by the attack he suffered: he was on the verge of death from poisoning with dioxin, a powerful toxin.

Accusations of the attempted murder fell on supporters of Yanukovich, although direct action by Russian agents was also suspected.

In this situation of acute conflict, in January 2005 Yushchenko assumed the presidency of Ukraine and appointed Yulia Tymoshenko as Prime Minister.

However, the new government failed to stabilize: within a year Yulia Tymoshenko was impeached by Parliament for alleged shady dealings in the gas industry and sentenced to prison. In 2010, the Russophile candidate Viktor Yanukovych won the election and assumed the presidency of Ukraine.

VII. Economical impact. Ukraine's economy requires a necessary rescue to prevent it from going into receivership. Its short-term financing is around 25,000 to 35,000 million dollars; for this reason, the International Monetary Fund is willing to provide financial resources in the range of 14,000 to 18,000 million dollars.

The Ukrainian economy had a drop of 1.25%, after several years of slow growth, in 2009 the Gross Domestic Product had a drop of almost 15%, for the period 2013-2017 a growth of 1.4% was expected, compared with one of almost 7% that was obtained in the period 2003-2007. In 2013, it reached a deficit of 8.3% in its GDP and it is estimated that its external debt was 86% of GDP in 2014.

La economía de Ucrania requiere un necesario rescate para evitar que se declare en suspensión de pagos. Sus financiamientos a corto plazo están alrededor de 25,000 a 35,000 millones de dólares; por eso, el fondo Monetario Internacional está dispuesto a proporcionar recursos financieros en el rango de 14,000 a 18,000 millones de dólares.

VIII. Food Distribution. The war in Ukraine has impacted supply chains, with prices on commodities and agricultural supplies rising. Exports of wheat and corn to countries in the Middle East and Africa have been threatened, as Russia and Ukraine export 40% of the wheat that goes to these two regions.

As the war continues in Ukraine, the impacts of rising food prices and shortages of staple crops are being felt in the Near East and North Africa region and have spread to the world's most vulnerable countries, including the Horn of Africa, where the poorest people are most at risk, the United Nations International Fund for Agricultural Development (IFAD) warned.

IX. Countries that support Ukraine. Ukraine has progressively approached the West in recent decades, expressing on different occasions its intentions to become part of the European Union (EU) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO). Kyiv managed to sign an association trade agreement with the European Union in 2014, and although it did not advance in possible entry to the EU or NATO, those who did achieve greater proximity with Ukraine were Germany, France and the United States.

Sometime after learning of the Russian attack on Ukraine, the president of Ukraine, Volodymyr Zelensky, spoke of the support that the United States provided him. Over the following days, the United States and Europe launched a multitude of sanctions against Russia, and numerous NATO countries, including the US, Germany and the United Kingdom. However, they were not the only ones to provide weapons to Ukraine. The Czech Republic sent tanks,

Slovakia S-300 air defense systems and Australia armored vehicles, among others. Without becoming allies, most of the international community showed its support for Ukraine and rejection of the Russian invasion.

On March 2, 2023, the United Nations General Assembly approved a resolution that reaffirmed support for the independence and sovereignty of Ukraine, considered Russian aggression deplorable and demanded that Russia cease the use of force and withdraw its troops. The Resolution was approved with 141 votes in favor, 5 against and 35 abstentions.

Conclusion. It is essential to achieve a climate of understanding and dialogue that leads to a negotiated solution. Ukraine should not be divided into two independent states; that would perhaps be an extremist and forced solution, which would not lead to a stable and lasting peace. On the contrary, the fertile ground for a permanent conflict between the parties involved would be secured. It would be as difficult and complicated to seek a total political, economic, administrative and cultural distancing between Ukraine and Russia as it would be to promote a separation between the eastern and western territories of the current Ukrainian State.

None of these processes would be able to consolidate lasting peace in the region. Seek greater federalization of the State within the framework of already existing laws, but without establishing a complete separation of the eastern territories? Perhaps this would be the most convenient solution for all parties to the conflict; but above all for the Ukrainians themselves.

The center of any solution must be the people of Ukraine, who are the victims and will have to be the essential subject of lasting peace, deserved not only since the disintegration of the Republics of the USSR in 1991, but for the great sacrifices experienced in different stages of its entire national history. The people of Ukraine, kind and peaceful, who today are experiencing a regrettable and never deserved war.

References

1. Acemoglu, Daron. Robinson, James A. Por qué fracasan los países, los orígenes del poder, la prosperidad y la riqueza. Ediciones Culturales Paidós S. A. de C. V. Barcelona. Crítica ed. 2013.
2. Hutin, Ignacio, Apostroph, ed. Ucrania/Donbass: Una renovada Guerra Fría. 2022. ISBN 9788412450439.
3. Losano, Mario G. Los grandes sistemas jurídicos, Debate ed. Madrid, España, 1993.
4. Menon, Rajan; Rumer, Eugene B., MIT Press, ed. Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order (en inglés). 2015. ISBN 978-0-262-53629-5. OCLC 1029335958.
5. Ortiz Ahlf, Loretta, Derecho Internacional Público, Porrúa ed. México, 2021.

6. Patiño Villa, Carlos Alberto, Guerra en Ucrania, origen, contexto y repercusiones de una guerra estratégica de impacto global, Debate. Penquim Random House ed. México. 2022.

УДК 349/347/342(043.2)

Армаш Н.О., д.ю.н., доцент,
ДП «Інформаційні судові системи»,
«Центр судової експертизи та експертних досліджень»,
м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Утвердження демократичних норм у відносинах між політиками і бюрократією в Україні пов'язане, насамперед, з підвищенням професіоналізму політиків, а також із законодавчим розмежуванням політичних та адміністративних посад або в системі державної служби, або поза межами цієї системи, чітким правовим визначенням порядку призначення та звільнення, характеру повноважень і відповідальності осіб, що обіймають такі посади. Відповідно до цього, четвертою демократичною засадою варто зазначити існування чіткої політики держави щодо підбору кадрів органів публічної влади (кадрової політики).

Кадрова політика в сфері цивільної авіації – це цілеспрямована, визначена нормативно, науково обґрунтована діяльність щодо формування складу загальних та спеціальних органів публічної влади, які реалізують завдання у сфері цивільної авіації шляхом реалізації положень Повітряного кодексу України та інших нормативних актів.

Потрібно визначити, що така діяльність в сфері цивільної авіації має декілька основних засад: перше – це науковість та методичність, друга – системність та постійність і третє – обґрунтованість та цілеспрямованість.

У науці під кадровою політикою розуміють «систему взаємовідносин та відповідної діяльності державних органів, недержавних організацій, посадових осіб тощо, а також принципів, пріоритетів теоретичних знань, установок, скерованих на визначення кадрової доктрини, ефективних форм і методів кадрової діяльності. При цьому існує два підходи до визначення змісту кадрової політики. Кадрова політика у широкому значенні – система офіційно визнаних цілей, завдань, пріоритетів і принципів діяльності держави з регулювання всіх кадрових процесів і відносин у країні. У свою чергу, кадрова політика у вузькому значенні – це вираження стратегії держави з формування, професійного розвитку і

затребування кадрового потенціалу країни (тобто, це наука регулювання кадрових процесів у суспільстві)».

Зауважимо, що загальні питання добору кадрів неможливо так чи інакше вирішити і з урахуванням трьох попередніх демократичних засад. Наприклад, додержання рівності громадян України у впливі на діяльність органів публічної влади є гарантією вільного доступу до публічної служби необмеженої кількості претендентів на посади, а законодавче визначення алгоритму діяльності органів державного управління та встановлення чіткого контролю за ними вирішить питання механізму формування кадрового потенціалу цих органів і притягнення до відповідальності службовців. Але значення якісного добору кадрів на службу в органи публічної влади в цілому, і на посади державних політичних діячів зокрема, настільки важливе, що вбачається доцільним виділення цього напряму характеристики органів в окрему засаду, яка б поряд з іншими відображала демократичний характер діяльності органів публічної влади.

У теорії управління такі питання одержали назву «кадрові процеси», як позначення того, що йдеться саме про наступність, єдність та зумовленість явищ, які відбуваються як всередині, так і ззовні служби в органах публічної влади. За визначенням В.М. Олуйка, «кадрові процеси в державному управлінні розглядаються як сукупність послідовних дій для досягнення певного результату в кадровій політиці, об'єктивна повторюваність кадрових явищ. Крім того, ці процеси відображають кадрові відносини, тобто сукупність взаємодій між суб'єктами та об'єктами кадрової політики: відносини, що виникають між державою і державними службовцями, керівниками і підлеглими в межах державної служби».

Тобто у цьому визначенні проводиться чіткий розподіл за специфікою предмета цього процесу: «дії» суб'єктів як окрема, абсолютна (статична) величина та «взаємодії» як реалізація (динаміка) цих окремих дій у службових, міжособистісних відносинах суб'єктів. До перших, вочевидь, можна віднести сам механізм добору кадрів – це і порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад, процедура призначення, обрання тощо, встановлення вимог до кандидатів на заміщення цих посад, визначення службової та службово-політичної кар'єри, питань ротації та закінчення служби. До других – усі явища, які виникають на підставі відносин «влада – підпорядкування» (відповідальність, координація, управління тощо) та відносини у форматі «державна - публічний службовець», що передбачає повне служіння останнього інтересам держави (при чому незалежно від політичної належності), а отже підпорядкування власних інтересів інтересам публічним. До цього слід додати також і відносини співробітництва та взаємозамінності як універсальних службовців, які також відіграють певну роль у кадрових

процесах у державному управлінні. Наприклад, можливість виконання обов'язків одного керівника органу публічної влади іншим (делегування повноважень, адміністративні договори тощо).

Щоб стати еталоном демократії в державному управлінні кадрові процеси в сфері цивільної авіації мають враховувати фактори, на яких ґрунтується не тільки механізм державного управління, а й механізм управління колективом.

По-перше, це специфіка системи – її цілі та завдання, внутрішні управлінські структури та функціональний зміст статусу керівника (політичний діяч або державний службовець).

Головною метою органів публічної влади є не тільки формування політики в тій чи іншій сфері, а й виконавчо-розпорядча діяльність, направлена на забезпечення виконання Конституції та законів України, актів Президента України. Саме на цьому і має базуватися процес кадрового забезпечення зазначеної системи, демонструючи виконавчу дисципліну та розпорядчу правонаступність.

Особливістю внутрішніх управлінських структур у системі органів публічної влади є їх неоднорідність не тільки функціональна (одні органи та їх керівники долучені до політики, а інші – суто адміністративні), а й кадрова. Так, у виконавчій гілці влади, залежно від певних її структур, спостерігається абсолютна безсистемність у суб'єктному підході до призначення на посади. Єдина управлінська структура – центральні органи виконавчої влади, якими є міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, має різний механізм призначення керівників та службовців. Так, призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення здійснює Верховна Рада України, другої частини – Кабінет Міністрів України, третьої – міністри – Президент України. Подібне можемо простежити, проаналізувавши механізм призначення керівників по вертикалі – від Кабінету Міністрів України до місцевих державних адміністрацій.

По-друге, мають враховуватись особливості керованого органу (колективу) – його структура (проста чи розгалужена); рівень, на якому цей орган функціонує (центральний або місцевий); властивості безпосередньо колективу (фахова направленість, згуртованість, вікова характеристика тощо). Зокрема, особа, яка не має керівного досвіду, навряд чи впорається з органом, який має складну внутрішню структуру або великий штат співробітників зі специфічними фаховими напрямками діяльності (як наприклад, Державна податкова адміністрація України, Пенсійний фонд України тощо).

Вищезазначені фактори суттєво впливають не лише на демократичність кадрових процесів у державі, а й на ефективність самого державного управління.

УДК 342.9(043.2)

Бараненко Д.В., д.ю.н., професор,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ПОКАЗНИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Питання демократичного цивільного контролю над діяльністю органів сектору безпеки і оборони та іншими органами, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, завжди гостро стояло в нашій державі та не втратило своє гостроти й зараз. Варто підкреслити, що такий вид контролю слугує каталізатором стану демократичності суспільства та правової держави.

Подібну думку висловлює У. Ільницька, зазначаючи, що «демократичний цивільний контроль над Збройними Силами є ознакою правової демократичної держави з розвиненим громадянським суспільством. Принцип цивільного контролю над армією відображає суспільно необхідну діяльність, метою якої є узгодження демократичних цінностей з адекватною оборонною політикою, поліпшення координації та взаємодії між цивільною та військовою сферами» [1, с. 64-65].

Варто зауважити, що Закон України «Про національну безпеку України від 21 червня 2018 року визначає демократичний цивільний контроль як «комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України» [2].

У контексті удосконалення демократичного цивільного контролю, А. Сіцінський та Ю. Вичалківська, зазначають, що в Україні відбувається постійна модернізація механізмів контролю у сфері державного управління, формується нова система демократичного цивільного контролю за дотриманням вимог законодавства, що регулюють діяльність

сектору безпеки і оборони України. Науковці підкреслюють, що для України демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України – це не лише вимога сьогодення, чинник стабільності суспільства на складному етапі його розвитку, а стратегічний напрям розвитку України на тривалу перспективу [3, с. 33-34].

Водночас, на думку В. Дроздюка, широка сфера академічних досліджень зосереджена навколо аналізу і розуміння різних відносин між політичним керівництвом і збройними силами. Парадокс, властивий військово-цивільним відносинам, як раз і робить їх важливими – нація повинна мати можливість забезпечувати захист своїх громадян не тільки військовими, а й від військових. З одного боку, контроль над збройними силами шляхом встановлення жорстких заходів послаблює збройні сили і збільшує ймовірність зовнішніх загроз. З іншого боку, посилення військового захисту від зовнішніх загроз може послабити цивільний контроль, ослаблюючи внутрішню безпеку і стабільність. Саме тому так важливо будувати цивільно-військові відносини таким чином, щоб одночасно забезпечувати національну безпеку і військовий контроль [4, с. 202-203].

Натомість, К. Тушко, А. Мірошніченко та Д. Олешко, зауважують, що в Україні вказані питання є особливо актуальними, «оскільки це відбувається в умовах переходу від тоталітарної системи до демократичної, військової агресії Російської Федерації, нездатності політичних еліт виконувати свою роль у суспільстві, відсутності належної політичної культури. Українська держава намагається узагальнити світовий досвід реформ у соціально-економічній і політичній сферах для ефективного здійснення власної модернізації» [5, с. 139].

Отож, варто висновувати, що питання забезпечення належного демократичного цивільного контролю над діяльністю органів сектору безпеки і оборони та іншими органами, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини є доволі вагомим для подальшого розвитку України як правової, демократичної і соціальної. Вочевидь, для досягнення такої мети вказаний вид контролю має забезпечити відповідний паритет між громадянським суспільством та сектором безпеки і оборони. Натомість, потрібно пам'ятати, що в міцній демократичній державі сектор безпеки і оборони також має бути не менш міцним.

Література

1. Ільницька У. Демократизація оборонної сфери через реалізацію механізмів цивільного контролю над Збройними Силами. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. С. 63–67.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

3. Сіцінський А.С., Вичалківська Ю.С. Деякі питання удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 6. С. 33–36.

4. Дроздук В.А. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 202–208.

5. Тушко К.Ю., Мірошніченко А.А. Олешко Д.О. Основні механізми реалізації демократичного цивільного контролю у Державній прикордонній службі України. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2021. № 3. С. 138–144.

УДК 346.7(043.2)

Д.О. Безубов, д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
В.І. Шевченко, викладач,
Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ АВІАЦІЇ

З прийняттям нової редакції Повітряного кодексу України від 19.05.2011 р. № 3393-VI авіаційна спільнота вступила в новий етап правового регулювання діяльності в галузі авіації та використання повітряного простору України. Преамбульні норми ПКУ недвозначно вказують на цілі такого регулювання: гарантування безпеки авіації, забезпечення інтересів держави, національної безпеки та потреб суспільства і економіки у повітряних перевезеннях та авіаційних роботах.

Характерною особливістю ПКУ є те, що наведені у ст. 1 терміни вживаються в певному значенні. Так, основоположним, на нашу думку, що «пронизує» увесь ПКУ, є термін «авіаційна діяльність», який визначається як діяльність фізичних та юридичних осіб у галузі авіації та/або організація повітряного руху України.

Аналіз понять «організація повітряного руху», «цивільна авіація» (п.п. 74), 102) ПКУ), авіація як галузь, що є складовою частиною транспортної системи країни (Положення про використання повітряного простору України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 401) дає підстави визначити два основних елементи цих дефініцій – суб'єкти та об'єкти авіаційної діяльності.

Суб'єктний та об'єктний склад авіаційної діяльності достатньо чітко розмежовуються. Так, суб'єкти авіаційної діяльності – фізичні та юридичні особи незалежно від форми власності, відомчої

підпорядкованості, які провадять діяльність у галузі цивільної авіації, а об'єкти авіаційної діяльності – повітряні судна, їх компоненти та обладнання, авіаційна наземна техніка та аеродромне обладнання, інженерно-технічні споруди, рухоме та нерухоме майно, що використовуються для провадження авіаційної діяльності.

Новелою ПКУ, на нашу думку, (порівняно з ПКУ 1993 року) є те, що до нього включено Розділ XVIII (Відповідальність за порушення законодавства в галузі цивільної авіації), норми статей якого відсилочно-бланкетно визначають правило поведінки і відповідальність за порушення законодавства в галузі цивільної авіації; фінансові санкції у вигляді штрафу за правопорушення в галузі цивільної авіації, що застосовуються до юридичних осіб – суб'єктів авіаційної діяльності; орган, уповноважений розглядати справи про правопорушення у галузі цивільної авіації; порядок накладення, оплати та стягнення штрафів за правопорушення в галузі цивільної авіації; порядок оскарження постанови у справі про правопорушення у галузі цивільної авіації.

Статтею 126 ПКУ (Відповідальність за порушення законодавства в галузі цивільної авіації) визначено, що за протиправні дії юридичні і фізичні особи, діяльність яких пов'язана з використанням повітряного простору України, розробленням, виготовленням, ремонтом та експлуатацією авіаційної техніки, здійсненням господарської діяльності в галузі цивільної авіації, обслуговуванням повітряного руху, забезпеченням безпеки авіації, несуть відповідальність згідно із законом.

Для характеристики зазначених видів діяльності в галузі цивільної авіації слід звернутися не тільки до дефініцій, що містяться в ПКУ, а й до інших нормативно-правових актів. Так, відповідно до п. 26) ч. 1 ст. 1 ПКУ під використанням повітряного простору України розуміється провадження діяльності, пов'язаної з польотами повітряних суден, з переміщенням (перебуванням) матеріальних об'єктів у повітряному просторі України, а також з вибуховими роботами, пусками ракет, усіма видами стрільб, у тому числі з метою здійснення впливу на гідрометеорологічні процеси в атмосфері, що становлять загрозу безпеці польотів повітряних суден та інших літальних апаратів. Аналогічна дефініція міститься й у Положенні про використання повітряного простору України.

Розроблення, виготовлення, ремонт та експлуатація авіаційної техніки характеризується тим, що розробники (юридичні особи), виробники (юридичні або фізичні особи), ремонтні підприємства та експлуатанти (юридичні або фізичні особи) здійснюють розроблення авіаційної техніки або змін до неї, виробництво авіаційної техніки, усувають руйнування або серйозне пошкодження повітряного судна, що призвело до порушення міцності його конструкції або погіршення льотно-технічних

характеристик внаслідок впливу зовнішнього середовища або порушення технології обслуговування, правил зберігання і транспортування, та експлуатують чи пропонують послуги з експлуатації повітряних суден.

Враховуючи положення ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV та п. 102) ч. 1 ст. 1 ПКУ, під господарською діяльністю в галузі цивільної авіації слід розуміти діяльність суб'єктів господарювання в зазначеній галузі як елемента суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію об'єктів авіаційної діяльності, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру щодо повітряних перевезень і авіаційних робіт, що мають цінову визначеність, а також виконання польотів у приватних цілях.

Обслуговування повітряного руху як елемент системи організації повітряного руху – це забезпечення польотно-інформаційного обслуговування, аварійного чи диспетчерського обслуговування повітряного руху (районного диспетчерського обслуговування, диспетчерського обслуговування підходу або аеродромного диспетчерського обслуговування) (п. 73) ч. 1 ст. 1 ПКУ).

Чинне законодавство не містить легальної дефініції «регулювання авіації». Натомість відповідно до п. 20) ч. 1 ст. 1 ПКУ безпека авіації – стан галузі цивільної авіації, за якого ризик завдання збитків людям чи майну знижується до прийняттого рівня у результаті безперервного процесу визначення рівня небезпеки і керування ним та утримується на такому рівні, або знижується далі, у сферах безпеки польотів, авіаційної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, економічної безпеки та інформаційної безпеки.

Відомо, що юридичні особи у сфері авіації визнаються суб'єктами не лише цивільних та господарських правових відносин, а й адміністративних. Вони можуть здійснювати діяльність в межах правомірної поведінки, набувати та реалізовувати надані їм права та виконувати покладені на них обов'язки, але можуть і порушувати приписи норм права, що передбачає притягнення зазначених осіб до юридичної відповідальності.

Беззубов Д.О., доктор юридичних наук, професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Синиця В.Т., здобувачка вищої освіти,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Загалом, у сучасній науковій літературі поняття «економічна безпека підприємства» досить часто виводять безпосередньо з більш загальної категорії «безпека». У спеціальній літературі наводиться визначення безпеки як стану, при якому будь-який об'єкт знаходиться в надійній захищеності і не піддається негативному впливу будь-яких факторів. У широкому науковому сенсі під безпекою розуміється захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних і ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації та моральних ідеалів, необхідних для життєдіяльності та розвитку населення.

Основною метою створення системи економічної безпеки підприємства є забезпечення поточної ефективної діяльності та забезпечення подальшої стійкості та розвитку компанії за рахунок своєчасного виявлення, мінімізації та запобігання внутрішнім та зовнішнім викликам, небезпекам, загрозам, ризикам. Отже, головними цілями формування системи економічної безпеки будь-якого підприємства є: 1) забезпечення фінансової стійкості і незалежності компанії, результативність її діяльності; 2) висока конкурентоспроможність і технологічна незалежність ресурсів компанії; 3) оптимальна організація структури та висока ефективність управління нею; 4) ефективність колективних досліджень і розробок, високий рівень кваліфікації персоналу підприємства та його інтелектуальний потенціал; 5) найменший можливий вплив підприємства на навколишнє середовище, його екологічність та економія витрат ресурсів; 6) правове забезпечення будь-якої діяльності компанії; 7) високий ступінь захисту комерційної таємниці компанії та її працівників, інформаційної бази, з високим рівнем інформаційного забезпечення діяльності всіх його структур; 8) максимально можливий рівень безпеки компанії, її працівників, активів, капіталу та комерційних інтересів.

Специфіка економічної безпеки для авіаційних підприємств включає в себе два ключові аспекти. По-перше, авіаційні підприємства операційно залежать від ряду технічних та технологічних складнощів, таких як підтримка повітряних суден, безпека польотів та технічна експлуатація. Це створює унікальні виклики для забезпечення економічної стійкості,

оскільки витрати на технічне обслуговування та модернізацію можуть бути значними. По-друге, високий рівень конкуренції в авіаційній індустрії та часті зміни в регулюючому середовищі можуть суттєво впливати на фінансові показники підприємства. Економічна безпека авіаційного підприємства вимагає розробки стратегій адаптації до змін у ринкових умовах та швидкого реагування на нові технологічні та регуляторні виклики. Врахування цих аспектів дозволяє визначити конкретні елементи економічної безпеки, які є важливими для стабільної та успішної діяльності авіаційного підприємства.

Для покращення економічної безпеки авіапідприємств слід звернути увагу, що економічні та політичні фактори найбільш негативно впливають на підприємства. Тому для усунення негативного впливу економічних факторів підприємству необхідно ввести фінансові операції, спрямовані на підтримання купівельної спроможності заощаджень, розвиток та поширення національних товарів, стабілізацію валютного ринку за рахунок політики інфляційного таргетування, закриття нелегальних каналів втечі капіталу з країни за допомогою офшорів, фіктивного імпорту та експорту товарів. Для усунення впливу політико-правових факторів необхідна активна політична позиція керівництва; внесення змін до законодавчої бази, які будуть сприяти стимулюванню розвитку авіаційної галузі, а також інших галузей економіки; стабілізація політичної ситуації в країні; активізування використання науково-технологічного потенціалу авіаційної галузі в практичній діяльності; продовження ринкових трансформацій в економіці шляхом створення прозорого конкурентного бізнес-середовища, протидії застосуванню неконкурентних методів ведення господарської діяльності; залучення інвестиції для технічного переозброєння та реконструкції виробництв стратегічних авіабудівних підприємств, а також забезпечення їх виходу на нові ринки збуту тощо.

У висновку можна констатувати, що економічна безпека авіаційного підприємства є ключовим аспектом його стійкості та успішності. Сучасне господарювання та конкурентне середовище вимагають від авіаційних підприємств уважного розгляду та ефективного управління ризиками, щоб забезпечити економічну стабільність та уникнути негативних наслідків.

Способами підвищення рівня економічної безпеки авіаційного підприємства є:

1. Оптимізація фінансових процесів та контроль витрат.
2. Інвестиції в інновації та технологічний розвиток.
3. Розвиток системи ризик-менеджменту та використання страхування.
4. Стратегічне планування та адаптація до змін у ринкових умовах.
5. Навчання та розвиток персоналу для підвищення кваліфікації.
6. Впровадження систем безпеки та контролю польотів.

7. Розвиток партнерств та міжнародна співпраця.

Ці стратегії спрямовані на забезпечення ефективного управління ресурсами, зменшення фінансових ризиків та готовність до змін, що допомагає забезпечити стабільність та високий рівень економічної безпеки авіаційного підприємства в сучасних умовах.

УДК 351+342.9(043.2)

Бортник Н.П., д.ю.н., професор,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Інформаційна безпека для нашої держави стала актуалізуватись з першими проявами формування інформаційного суспільства і вже тривалий час перебуває на піку такої актуальності. Складові, які охоплює категорія «інформаційна безпека», це передусім, людина, держава та загалом суспільство, які мають бути убезпечені від негативного впливу у сфері інформації.

Необхідно зауважити, що нинішнє суспільство, яке прийнято називати інформаційним, вже давно і досить глибоко вкорінилося в наше життя, зробивши нас залежними від такої категорії як інформація. Як зазначає, О. Прудникова, «сучасна інформаційна епоха, яка з проекту перетворилась на реальність, уже виявляє як сильні, так і слабкі свої сторони, проявляється у нових формах і феноменах, породжує небувалі можливості й ризики. Формується єдине інформаційне середовище, яке визначає нову культуру як суспільства в цілому, так і кожної людини окремо. Нинішній етап розвитку цивілізації характеризується тим, що жодна сфера буття людини не може нормально функціонувати і розвиватися без своєчасного й повного забезпечення необхідною інформацією, уміння її швидко, якісно й адекватно сприймати, зберігати, обробляти, використовувати і передавати» [1, с. 5].

Звертаючи увагу на деякі інформаційні виклики сучасності та їх відображення в інформаційному просторі Д. Ланде висновує, що суспільні виклики щодо інформаційної сфери можуть привести до руйнування або переформатування засад сучасної економіки, зокрема у питаннях, що стосуються авторського та суміжних прав, приватності, екстериторіальності тощо [2, с. 19].

З огляду на це надзвичайно важливого значення в умовах сьогодення набула категорія «інформаційна безпека», яка на рівні Конституції України як Основного Закону держави визнана найважливішою (з-поміж інших) функцією «держави, справою всього Українського народу» [3].

Характеризуючи питання інформаційної безпеки, варто наголосити на тому, що вона є одним із видів національної безпеки, а отже, будь-які виклики та загрози, що посягають на інформаційну безпеку, безпосередньо впливають на безпеку національну. У цьому контексті цілком обґрунтованими видаються думки І. Мусієнка, стосовно того, що лише надійна та ефективна система забезпечення національної безпеки може бути гарантом суверенітету і незалежності країни, її стабільного соціально-економічного розвитку й добробуту [4, с. 76].

В сучасних умовах Україна намагається протидіяти інформаційним загрозам Російської Федерації шляхом забезпечення належної інформаційної безпеки. Вказане зокрема прослідковується з низки законодавчих та підзаконних актів, які прийняті в Україні протягом останніх років. Так, п. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII встановлює, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями» [5].

Важливим кроком на шляху посилення діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки стало введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [6].

Стратегія інформаційної безпеки, яка введена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 розглядає загрози та виклики інформаційній безпеці у двох вимірах: по-перше, через глобальні виклики та загрози та по-друге, через національні виклики та загрози [7].

Отже, можемо констатувати, що інформаційне суспільство, яке практично у багатьох державах світу вийшло зі свого етапу формування та розпочало активний розвиток, разом із значними перевагами внесло і такі небезпечні аспекти як загрози та виклики. Інформація, що стала необхідною для людини, держави і суспільства, зачепила важливі безпекові питання, що зумовило виникнення таких категорій як національна безпека та її складової – інформаційної безпеки.

В умовах сьогодення цілком логічно розглядати питання інформаційної безпеки на двох рівнях, якими є глобальна інформаційна безпека та національна інформаційна безпека. У цьому контексті вагоме значення має бути надано правовому регулюванню сфери інформаційної безпеки, сутності та специфіці змісту діяльності органів публічної влади

щодо забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки.

Література

1. Прудникова О.В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс: монографія. Харків: Право, 2015. 352 с.
2. Ланде Д.В. Деякі інформаційні виклики сучасності та їх відображення в інформаційному просторі. *Правова інформатика*. 2012. № 2(34). С. 19–27.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Мусієнко І.І. Інформаційно-психологічні аспекти безпеки суб'єктів сектору державної безпеки. *Правова інформатика*. 2012. № 4(36). С. 76–82.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

УДК 341.1/.8(043.2)

Дараганова Н.В., д.ю.н., професор,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ЗМІНА ВЕКТОРУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Майбутній розвиток економіки України, особливо у повоєнний період, безпосередньо залежить від визначення пріоритетних напрямів правового врегулювання, зокрема й у цивільній авіації. Цивільна авіація України відображує у собі всі ті зміни, які у цілому сталися за останні роки, і насамперед те, що у ній з'являються, або суттєво модернізуються об'єкти її правового регулювання – з урахуванням того факту, що визначальним чинником конкурентоспроможності економіки країни, найважливішим рушієм інновацій та найбільш цінним капіталом, що визначає стратегію і тактику розвитку нашої країни, стає інтелектуальна власність. Насправді, на початку третього десятиліття ХХІ ст. «з'являються нові потужні фактори, які впливають на напрямок інноваційної діяльності у таких

сферах, як: наука, техніка, медицина. Настає епоха цифрових технологій загального призначення, включаючи штучний інтелект, технології прогнозування, складну автоматизацію та передачу даних» [1].

Більше того, завдяки розвитку цих технологій не лише розробляються та створюються нові об'єкти, але й виникають та розвиваються нові галузі. Сучасний світ характеризується надшвидкими змінами та створенням глобального інформаційного простору, де головними продуктами виробництва стають інформація та знання, а інформаційні технології проникають практично у кожен сферу діяльності країни. Не залишається осторонь цих процесів і авіатранспортна сфера – на сьогодні широкого розповсюдження набувають нові об'єкти, які потребують усебічного правового розгляду та врегулювання. І насамперед, вважаємо, це стосується правового регулювання безпілотних повітряних суден цивільної авіації.

Загалом, згідно з пунктом 23 частини першої статті 1 Повітряного кодексу України, безпілотне повітряне судно (далі – безпілотне ПС) – це «будь-яке повітряне судно, що експлуатується або розроблене для експлуатації автономно чи яке пілотується дистанційно без пілота на борту». Крім того, враховуючи зміни, що відбулися з удосконаленням цього об'єкту, у 2023 році частину першу статті 1 Повітряного кодексу України було доповнено пунктом 23-1, яким було введено новий термін «безпілотна авіаційна система» – це безпілотне ПС та обладнання для дистанційного керування ним.

При цьому у статті 8 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію від 1944 р. встановлено, що «жодне повітряне судно, здатне здійснювати польоти без пілота, не здійснює політ без пілота над територією Договірної держави, окрім як за спеціальним дозволом цієї держави і згідно з умовами такого дозволу. Кожна Договірна держава зобов'язується при польоті такого повітряного судна без пілота в районах, відкритих для цивільних повітряних суден, забезпечити такий контроль цього польоту, який дозволяв би усунути небезпеку для цивільних повітряних суден».

Зазначена норма дістала свого розвитку у Повітряному кодексі України – насамперед, у статті 46 (частина б) і згідно з нормою якої «виконання польоту цивільного повітряного судна в повітряному просторі України здійснюється на підставі дозволу на використання повітряного простору, отриманого в порядку, встановленому статтею 29 цього кодексу, якщо інше не передбачено цим кодексом»; у Кодексі України про адміністративні правопорушення, відповідно до статті 113 якого «порушення правил міжнародних польотів тягне за собою накладення штрафу від шістдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; у статті 281 «Порушення правил повітряних польотів» Кримінального кодексу України.

Проте, на наш погляд, правове регулювання безпілотних ПС має знайти більш широке своє відображення саме у міжнародних правових актах.

Як зазначили Л.М. Невара та С. Гарбар: «Поняття «безпілотний повітряний літальний апарат» (БПЛА) не має єдиного визначення у міжнародно-правових актах та працях дослідників. ІКАО визначає БПЛА і коротко – як повітряне судно, що функціонує без пілота на борту, і більш розгорнуто – як безпілотне повітряне судно, яке виконує політ без командира повітряного судна на борту і або повністю дистанційно керується з іншого місця (із землі, борту іншого повітряного судна, космосу), або запрограмоване і повністю автономне. Це визначення було схвалене 35-ю сесією Асамблеї ІКАО в 2004 р. У Регламенті ЄС № 2018/1139 визначено (ст. 3), що безпілотне повітряне судно – це будь-яке повітряне судно, яке експлуатується або призначене для автономної експлуатації або дистанційного керування без пілота на борту» [2, с. 398]. Тобто, у міжнародних актах відсутня єдність навіть щодо визначення поняття т.зв. «безпілотників» – застосовується як термін «безпілотне ПС», так і термін «безпілотний повітряний літальний апарат». Що ж до єдності у механізмі правового регулювання цього об'єкту, то нині взагалі можна казати про майже повну його відсутність на рівні міжнародних договорів.

Насправді ж багатостороннє міжнародне правове регулювання та укладання міжнародних договорів з метою врегулювання відносин щодо безпілотного ПС, має реальні переваги. Це і концентрація ресурсів для колективного вирішення новітніх поставлених завдань; і вирішення питання щодо правового режиму цього об'єкту; і координація інтересів між країнами-учасниками; і вирішення питань про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності щодо безпілотних ПС; і досягнення домовленостей щодо процедури вирішення спорів тощо.

Таким чином, діяльність щодо установаження на міжнародному рівні єдиних, уніфікованих правил правового регулювання безпілотних ПС, вважаємо, є однією із пріоритетних, у контексті розвитку цивільної авіації України – особливо у повоєнний період.

Література

1. World Intellectual Property Report 2022 / The World Intellectual Property Organization (WIPO). URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-944-2022-exec-summary-en-world-intellectual-property-report-2022-executive-summary.pdf>.

2. Невара Л.М., Гарбар С. Міжнародно-правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів цивільного призначення. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 397-402. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/305>.

Дубинський О.Ю., д.ю.н., професор,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ТРАНСПОРТНА ГАЛУЗЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Однією зі складових економіки, що справляє вагомий вплив на функціонування держави та її обороноздатність, є транспортна галузь, яка, по суті, виступає стратегічною галуззю економіки і дозволяє у складних соціально-економічних умовах бути стабільним джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів. Розвиток цієї галузі залежить від багатьох чинників, одним з яких є належне адміністративно- та господарсько-правове регулювання.

Передусім необхідно зазначити, що ст.1 Закону України «Про транспорт» від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР визначає, що «транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях.

Розвиток і вдосконалення транспорту здійснюється відповідно до державних цільових програм з урахуванням його пріоритету та на основі досягнень науково-технічного прогресу і забезпечується державою» [1].

Вказаний нами Закон України «Про транспорт» у ст.21 закріпив положення про єдину транспортну систему України, до якої входить: «транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен); промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування» [1].

У контексті вказаного вище варто зосередити увагу на деяких видах транспорту та розглянути питання щодо їх правового забезпечення. Так, провідна роль у перевезенні значних обсягів вантажів, а також пасажирів відводиться залізничному транспорту, який, вочевидь, виступає чи не найважливішим елементом дорожньо-транспортного комплексу України. Натомість, Закон України «Про залізничний транспорт» від 4 липня 1996 року № 273/96-ВР визначає залізничний транспорт як «виробничо-технологічний комплекс підприємств залізничного транспорту, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному

сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо» [2].

Ще однією вагомою складовою цілісної транспортної системи України є автомобільний транспорт. Законом України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 року № 2344-III, автомобільний транспорт визначається як «галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами» [3]. Важливе значення в транспортній системі України відіграє також внутрішній водний транспорт. Відповідно до Закону України «Про внутрішній водний транспорт» від 3 грудня 2020 року № 1054-IX, під цим видом транспорту необхідно розуміти «вид транспорту, до якого належать судна, суб'єкти господарювання, що здійснюють та забезпечують перевезення переважно внутрішніми водними шляхами вантажів, пасажирів, багажу і пошти, використовуються для рибогосподарської діяльності, надають інші послуги з використанням суден внутрішнього плавання, забезпечують судноплавство на внутрішніх водних шляхах, утримують об'єкти інфраструктури внутрішніх водних шляхів, здійснюють навігаційно-гідрографічне забезпечення судноплавства» [4].

Отже, можемо констатувати, що сьогодні цілісна транспортна система України є потужним елементом економіки держави, від якої залежить діяльність переважно усіх сфер життєдіяльності суспільства. Вагому роль у цьому відіграють такі складові транспортної галузі, які входять до транспорту загального користування як залізничний, автомобільний та водний.

Варто також зауважити, що сьогодні вже сформована основа правового регулювання цих видів транспорту, шляхом прийняття базового Закону України «Про транспорт», а також низки Законів, що регламентують порядок діяльності окремих видів транспорту. Натомість, з огляду на динамічний розвиток транспортної галузі правове регулювання цієї сфери вимагатиме подальшого розвитку та удосконалення.

Література

Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.

Про залізничний транспорт: Закон України від 4 липня 1996 року № 273/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 40. Ст. 183.

Про автомобільний транспорт: Закон України 5 квітня 2001 року № 2344-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

Про внутрішній водний транспорт: Закон України від 3 грудня 2020 року № 1054-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20#Text>

ПРОБЛЕМА АВІАЦІЙНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Авіаційні перевезення є одними із ключових елементів економіки, що відіграють важливу роль у процесі зміцнення взаємозв'язків між державами, у використанні повітряного транспорту для надання гуманітарної допомоги у разі природних катастроф, конфліктів та інших кризових ситуацій, незалежно від місця розташування, стабілізації економічного потенціалу країни. Пасажирські авіаперевезення сприяють обміну культурними та освітніми цінностями для кращого розуміння та співпраці між націями, а також розвитку туризму і торгівлі на міжнародному рівні, відкриваючи при цьому нові ринки для товарів і послуг. Авіагалузь загалом здатна створити нові робочі місця.

Повітряний транспорт є складною системою, що складається з авіакомпаній, аеропортів та підприємств з обслуговуванням і управлінням повітряного руху, а також міжнародних організацій в галузі цивільної авіації, що постійно взаємодіють одне з одним для спільних цілей та інтересів з метою розвитку авіаперевезень у світі.

Україна займала важливе місце на світовому авіаційному ринку завдяки своєму географічному положенню, адже знаходиться в центральній частині Європи, і це робить її великим транзитним вузлом для авіаційних маршрутів між Заходом і Сходом. А розвинута інфраструктура, що включає в себе декілька міжнародних аеропортів, у тому числі міжнародний аеропорт «Бориспіль», який є найбільшим авіаперевізником в Україні, дає право входити до рейтингу найефективніших летовищ Європи за версією Міжнародної ради аеропортів (АСІ). Однак, стан української авіаційної галузі залишається досить складним через численні виклики та проблеми, що постали перед нашою країною.

З моменту повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави 24 лютого 2022 року і введенням військового стану, в результаті чого Україні довелося закрити весь свій повітряний простір, разом з цим припинити будь-які внутрішні та зовнішні авіаперевезення, зупинилася діяльність аеропортів та авіакомпаній, адже в умовах постійного ракетного терору по цивільній інфраструктурі аеропорти не можуть функціонувати у звичайному режимі. Зокрема цивільні літаки є вразливими цілями через великі розміри, що робить їх видимими для наявних загроз, оскільки вони слідують певним передбачуваним маршрутом, крім того повітряні судна можуть стати об'єктами помилкової

ідентифікації та потрапити в небезпеку через дії системи протиповітряної оборони, особливо в зонах бойових дій [1, с. 53-56].

У результаті завданих ракетних ударів по ключових аеродромах авіаційна інфраструктура України зазнала величезних збитків. За даними KSE на теперішній час відомо про 19 пошкоджених цивільних авіаоб'єктів. Від ударів російських ракет постраждали аеропорти міжнародного та вітчизняного значення, наприклад міжнародний аеропорт у Дніпрі, який був одним із найбільших у нашій країні, серйозно пошкоджений, внаслідок чого є непридатним для використання та не підлягає відновленню. У зв'язку із введенням воєнного стану на території України та закриттям повітряного простору вітчизняні авіакомпанії за підсумками 2022 року здійснили пасажирські перевезення на 89,5% менше у порівнянні із 2021 роком, в результаті чого загальний потік через аеропорти України скоротився на 87,7%, а обсяги вантажних перевезень авіакомпаніями зменшилися на 21,7% [2; 6, с. 21-23].

На сьогодні Україна в умовах війни входить до групи країн, що мають найвищий ризик безпеки польотів. У цих умовах Державною авіаційною службою України розробляються та впроваджуються заходи для забезпечення безпеки польотів та захисту цивільних літаків від можливих ракетних загроз, а саме: здійснюється регулярна оцінка ситуації в повітряному просторі, встановлюються необхідні системи захисту, співпраця з міжнародними авіаційними організаціями та іншими країнами для обміну інформацією та координації дій у разі потенційних загроз.

Тому говорити про відкриття повітряного простору за даних умов ще зарано, адже ризики пасажирських перевезень високі, оскільки неможливо гарантувати безпеку пасажирів та літаків під час рейсів, надалі існує загроза ракетних атак. Для відновлення авіаційних перевезень в Україні можна розглянути деякі приклади інших країн та регіонів, які перебували у конфліктах, зазнали кризових явищ або навіть нині перебуваючи у групі найвищого ризику можуть виконувати авіаперевезення. Наприклад, Ізраїль, що часто опиняється в ситуаціях загрози з боку ракетних атак, має розвинену систему захисту від ракет для цивільної авіації. Літаки цієї держави обладнані системами, що дозволяють захищати їх від ракетних загроз. Такі заходи можуть бути важливими для забезпечення безпеки пасажирів. Як інший варіант можна взяти приклад Молдови, яка періодично зазнає загроз для своєї цивільної авіації через конфлікти в регіоні, зокрема у зоні конфлікту на півдні країни, тому завдяки підтримці міжнародних партнерів та організацій у сфері авіації визначила перелік безпечних аеропортів і виділених повітряних трас, які дозволяють за короткий час покинути повітряний простір. Даний підхід видається вартим для вивчення та запозичення, адже мінімізує ризики для пасажирів

та авіаційних перевізників, забезпечуючи можливість швидкого покидання повітряного транспорту в разі загрози.

Таким чином, Україна може взяти до уваги досвід інших країн, але має ретельно дослідити свою ситуацію і зробити відповідний висновок щодо відновлення авіаційних перевезень на основі аналізу конкретних умов і наявних загроз, адже головним пріоритетом є безпека пасажирів і запобігання можливим ризикам. Тому альтернативним варіантом для відновлення авіаційного ринку України може бути дезагрегація окремих зон повітряного простору, що дозволить урахувати рівень ризику та визначити для кожної зони вимоги до безпеки польотів та спеціальні заходи для їх підтримки.

Література

1. Бригілевич Г., Мальська М. Вплив міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток України в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9(16). С. 50–59. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Galina-Brigilevic/publication/363934351> (дата звернення: 03.02.2024).

2. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України. URL: <http://mtu.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2024).

УДК 349.6(043.2)

Жмур Н.В., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Криса С., здобувачка вищої освіти,
Львівський національний університет природокористування,
м. Львів, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ НОРМАТИВИ ВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

Нинішній стан навколишнього середовища змусив усвідомити світову спільноту, що екологія відіграє визначальну роль в житті людини. До ХХІ століття людство не надавало такого великого значення стану екологічної ситуації в світі, проте зараз все змінилося. Екологічні катастрофи, глобальні природні зміни та природні катаклізми, погіршення стану здоров'я спричинені людською діяльністю, стали каталізатором до переосмислення підходів природовикористання. Основне регулювання в цьому процесі відбувається шляхом перегляду існуючих та затвердження нових екологічних норм.

Екологічне нормування довкілля становить невід'ємну частину всієї діяльності людства і впливає майже на всі аспекти нашого життя. Суть

цього інституту полягає у розробці системи норм, правил і регламентів допустимого навантаження на екосистеми.

Сучасні питання екологічного нормування полягають у створенні науково-методичної та матеріально-технічної основи робіт з розробки нормативних документів та їх впровадженні у практику.

Екологічна норма – це обов'язкова межа збереження екологічного благополуччя системи в цілому і її складових; обмеження рівнів впливу господарської та іншої діяльності відповідно до законодавства і націлення на раціональне природокористування та охорону НПС [1, с. 28].

Екологічне нормування передбачає так зване допустиме навантаження на екосистеми, яке не перевищує природних змін середовища, а отже не викликає небажаних наслідків у біоті і не призводить до погіршення якості оточуючого природного середовища. Отже, воно є прогресивним кроком на шляху до безпечного довкілля. Завдання екологічного нормування полягає у попередженні негативного впливу забруднень довкілля на здоров'я людини і природні системи, встановленні методів спостереження і контролю за станом довкілля та встановленні режимів використання й охорони природних ресурсів.

Говорячи про екологічне нормування саме водних ресурсів як окремої екосистеми природного середовища, варто зауважити, що безпосередньо тут йдеться про норми гранично допустимої концентрації речовин для водних об'єктів, котрі встановлюються з урахуванням категорій водокористування – господарсько-питного, культурно-побутового та рибогосподарського [2].

Нормативи екологічної безпеки водокористування розробляються і затверджуються залежно від напряму водокористування Міністерством охорони здоров'я України та Державним агентством рибного господарства України, а вводяться в дію за погодженням з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України [3, с. 87].

Результативність правового регулювання водовикористання в Україні залежить від якості правової бази, чіткості приписів, наявності прогресивної системи законодавства. Правове регулювання екологічного нормування водовикористання, охорони та відтворення водних ресурсів здійснюється державою за допомогою загальних та спеціальних законів у сфері екології, зокрема «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про систему громадського здоров'я», «Про екологічну експертизу», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про наукову і науково-технічну експертизу», а також на підставі Водного Кодексу України та Кодексу України «Про надра», низки положень, як от «Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного

середовища України», «Положення про державний моніторинг навколишнього природного середовища» та КНД 211.0.001-94 «Порядок розроблення, погодження та затвердження нормативних документів. Основні положення» та ін.

Але основним документом в частині правового регулювання екологічного нормування є Водний кодекс України [2]. Згідно з ним завданням водного законодавства є регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб громадян та галузей економіки України.

Євроінтеграційні процеси спонукали до гармонізації національного законодавства і законодавства ЄС. Тому до багатьох законодавчих актів, зокрема і до Водного кодексу України, з 2014 року внесено зміни, які стосуються впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами та гармонізації екологічних норм, які містяться в положеннях водних Директив ЄС [4].

Проте, зважаючи на екологічну катастрофу, якої завдала нам російська агресія, зруйнувавши Каховське водосховище, що в свою чергу вплинуло на стан водних ресурсів в міжнародній площині, виникла потреба в пошуку нових правових підходів щодо ефективного коригування екологічних норм та стандартів не лише на національному, а й міжнародному рівні, та впровадження змін в водоресурсну систему України, які будуть науково обґрунтованими і відповідатимуть сучасному стану екологічних ризиків країни. Запровадження таких змін позитивно вплине на екологічний стан природної системи загалом і водоресурсів зокрема.

Література

1. Екологічне нормування: підручник / В.В. Тарасова, Є.М. Данкевич, І.М. Ковалевська, В.Є. Данкевич / Заг. ред. В.В. Тарасової. Житомир: Видавець: О.О. Євенок, 2017. 344 с.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.
3. Бредіхіна В.Л., Радіонова П.С. Нормативи екологічної безпеки водокористування: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 84–89.
4. Третяк А.М., Третяк В.М., Капінос Н.О., Третяк Р.А. Визначення та сутність землевпорядного і екологічного нормування режиму землекористування. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_7_9//

Завгородній М.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА

Ринкова економіка створює виклики для розвитку підприємницької діяльності та бізнес структур, проте вона є необхідною складовою розвитку суспільства та належного функціонування держави. Крім того, європейська інтеграція України передбачає активні процеси реформування всіх сфер державної та господарської діяльності. Одним із таких аспектів є створення сприятливих та привабливих умов для ведення підприємницької діяльності на території України. Інститут банкрутства нерозривно пов'язаний з процесами бізнесу, саме тому він потребує уваги з боку законодавця.

У світі існує три моделі банкрутства боржника: британська, яка є способом повернення боргів та передбачає застосування ліквідаційної процедури, орієнтованої на забезпечення інтересів добросовісних та перспективних кредиторів, діяльність яких не повинна підриватися фінансовою складністю стану боржника; американська - полягає в реабілітації (відновленні) платоспроможності боржника, збереженні бізнесу та робочих місць; змішана модель, яка передбачає як можливість застосування санації, так і ліквідації неспроможного боржника (застосована в Україні) [1, с. 381].

В Україні процедури банкрутства чітко регулюються Кодексом України з процедур банкрутства. До набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства відносили, що стосуються відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом і застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів, регулювалися Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Згідно пояснювальної записки до кодифікованого акту, його ухвалення обумовлено необхідністю підвищення ефективності нормативно-правової регламентації правовідносин у сфері банкрутства й у цілому досягнення більш суттєвих результатів у покращенні інвестиційної привабливості вітчизняного ринку та забезпеченні легкості ведення бізнесу в Україні [2, с. 180].

Спершу слід з'ясувати законодавче визначення поняття банкрутства. Згідно п. 2 ч. 1 ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства, банкрутство

- визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до Закону України «Про страхування» або Закону України «Про кредитні спілки» [3].

Кодекс набрав чинності не надто давно, проте його було редаговано вже декілька разів. Зокрема, відповідні зміни до його положень було внесено у зв'язку з ухваленням таких нормативно-правових актів: Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20 вересня 2019 р.; Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 02 жовтня 2019 р.; Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 03 жовтня 2019 р.; Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продовження заходів, пов'язаних із відновленням діяльності Державного акціонерного товариства «Чорноморнафтогаз» від 19 грудня 2019 р. У науковій літературі звертають увагу, що така кількість змін за відносно короткий проміжок часу свідчить про неналежність нормативно-правової регламентації процедур банкрутства, що, зокрема, знаходить свій прояв у відсутності стабільності функціонування цієї сфери суспільних відносин [2, с. 181].

Ефективність правового регулювання та законодавства про банкрутство безпосередньо впливає на реєстрацію нових суб'єктів підприємницької діяльності та ініціювання справ про банкрутство. Показник розглянутих справ, що стосуються банкрутства, також є досить низьким в країні.

Також на розвиток правового регулювання процесів банкрутства в Україні вплинуло повномасштабне вторгнення Російської Федерації. Так, у 2022 році суди відкрили на 42% менше проваджень у справах про банкрутство, ніж у 2021 році, проте кількість боржників постійно зростає. Однією із проблем, які виникли після 24 лютого 2022 року та стосуються законодавства про банкрутство, є підприємства, що розташовані на окупованій території та проходять процедуру банкрутства. Зокрема, це пов'язано із поновленням строків давності. Шанси на поновлення процесуальних строків, які не були дотримані внаслідок початку повномасштабної війни, досить високі. Головне, мати хоч найменші докази того, що вчасне звернення до суду було

неможливим або утрудненим. Як приклад, такими доказами можуть бути виписки з реєстру, які засвідчують місцезнаходження підприємства на окупованих територіях, що, в свою чергу, обмежувало доступ до такого підприємства та його документації.

Крім того, важливою законодавчою зміною, що стосується процедури банкрутства є введення постановою Кабінету Міністрів України № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» мораторію щодо резидентів РФ у процедурі банкрутства, яка встановлює заборону на виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є РФ або особи, пов'язані з державою-агресором [4].

Отже, Україна на шляху до Європейської інтеграції повинна реформувати законодавство та привести його у відповідність до європейських стандартів. Одним із аспектів такого реформування є створення сприятливих умов ведення бізнесу та забезпечення ефективного правового регулювання відносин банкрутства. Русійною точкою у даному питанні було прийняття кодифікованого акту, який регулює процеси банкрутства, проте він також потребує змін. Крім того, повномасштабне вторгнення Російської Федерації також внесло свої корективи у законодавче регулювання питань банкрутства.

Література

1. Самойленко Г.В., Ткалич М.О., Колодіна А.С. Сучасний стан та перспективи удосконалення законодавства України про банкрутство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 380-384.

2. Пчелін В.Б. Сучасний стан нормативно-правової регламентації процедур банкрутства в Україні. *Вісник ХНУВС. Bulletin of KhNUIA*. 2020. № 2(89). С. 178-188.

3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

4. Банкрутство під час війни: практичні аспекти процедури. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/bankrutstvo-pid-chas-vijni-praktichni-aspekti-proceduri/> (дата звернення - 15.01.2024 р.).

Клюєва Є.М., д.ю.н., професор,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасні тенденції бізнесу передбачають обмін товарами широкого призначення та сировиною. Такий обмін забезпечується шляхом організації перевезень різними видами транспорту. Ці перевезення можуть бути постійними чи мати нерегулярний характер, отже кожне підприємство тією чи іншою мірою потребує послуг не тільки з перевезення вантажів, а й послуг з організації перевезень. Тому поряд зі зростанням потреб у перевезеннях вантажів, зростає і розвивається галузь транспортної логістики.

Транспортна логістика - це окрема система, яка націлена на організацію транспортування вантажу розробленим маршрутом, який дозволяє доставити товар в найкоротші терміни та оптимізацію витрат на перевезення [1]. Транспортна логістика – розділ логістики руху (покою) ресурсів, що розглядає управління фізичним переміщенням матеріальних ресурсів у просторі та часі відповідно до інтересів їхніх споживачів [2].

Транспортно-логістична система – це інтегрована сукупність суб'єктів транспортно-логістичної діяльності та об'єктів транспортно-логістичної інфраструктури, що взаємодіють між собою з метою оптимізації організації вантажних перевезень від пункту відправлення до пункту з мінімальними витратами на максимально вигідних умовах. Серед основних напрямків діяльності транспортно-логістичних підприємств можна назвати наступні: комплексна багаторівнева організація перевезень, основною ціллю якої є мінімізація витрат на транспортування вантажів; збереження безпеки та контроль якості транспортування вантажів до кінцевого пункту призначення. З цією метою застосовується спеціальне технічне обладнання та сучасні засоби зв'язку; надання інформаційних послуг для власників вантажів.

Нормативно-правова база у сфері логістики охоплює широку сферу відносин: умови перевезення, оформлення перевізних та інших документів, які використовуються в процесі перевезення, документальне оформлення приймання та передачі товару, зовнішньоекономічні відносини тощо. До нормативно-правових актів, що стосуються даного питання, належать Господарський кодекс України; Цивільний кодекс України, Митний кодекс України; Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 № 1955-IV; Закон України «Про

транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР; Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII; Закон України «Про транзит вантажів» від 20.10.1999 № 1172-XIV та ряд інших нормативно-правових актів.

Цікава з точки зору перспективи розвитку транспортно-логістичної системи Транспортна стратегія України на період до 2030 року. Метою Стратегії є створення інтегрованого до світової транспортної мережі безпечно функціонуючого та ефективного транспортного комплексу України, задоволення потреб населення у перевезеннях та покращення умов ведення бізнесу для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки.

Маючи величезний потенціал в транспортній сфері, зокрема наявність виходу до моря, сприятливе географічне розташування на перетині транспортних коридорів, Україна має низький рівень розвитку транспортно-логістичних технологій та об'єктів мультимодальних перевезень, що знижує її конкурентоспроможність та обмежує вихід української продукції на світовий транспортний ринок.

Одним із завдань, яке визначене Стратегією, є, враховуючи використання кращого світового досвіду, забезпечення розвитку транспортної галузі, підвищення якості та надійності надання транспортно-логістичних послуг з урахуванням зовнішньоекономічних і регіональних зав'язків України та на основі комплексного системного підходу до координації роботи всіх видів транспорту та національної транспортної моделі, а також забезпечення розвитку транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, зокрема удосконалення функціонування пунктів пропуску через державний кордон.

З розвитком інтеграційних процесів у ЄС виник окремий напрям євроінтеграції – Єврологістика, або логістика в європейському вимірі, що відбиває процес формування загальноєвропейської транспортно-логістичної мережі зі створенням відповідних комунікацій і логістичних терміналів [3]. Транспортна Стратегія України до 20230 р. передбачає низку завдань, що необхідно виконати для розв'язання проблем на шляху до євроінтеграції України в транспортну систему Європи, зокрема це розвиток транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, зокрема удосконалення функціонування пунктів пропуску через державний кордон; підвищення ефективності внутрішніх логістичних операцій вантажного транспорту через усунення існуючих перешкод та вдосконалення відповідної інфраструктури, а також її поєднання з міжнародною та Транс'європейською транспортною мережею (TEN-T); створення мережі мультимодальних транспортно-логістичних

кластерів та базових логістичних центрів, «сухих портів», терміналів, спеціалізованих перевантажувальних комплексів тощо [4].

Європейський досвід та стандарти Євросоюзу необхідно широко застосовувати для покращення вітчизняної нормативної бази, яка регулює дану сферу.

Література

1. Мироненко О. Прес-реліз: Суть транспортної логістики та її основні цілі, завдання і методи. URL: <https://cargofy.ua/uk/blog/sut-transportnoji-logistiki-ta-jiji-osnovni-cili-zavdannya-i-metodi> (Дата звернення: 20.01.2024)

2. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Транспортна логістика: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

3. Струтинська І. Україна на шляху до більш стійкого європейського сусідства: напрями трансформації для українського бізнесу. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/7.pdf> (дата звернення: 16.01.2024).

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30.05.2018 № 430-р.

УДК 346.7(043.2)

Клюєва Є.М., д.ю.н., професор,
Чепіль О.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Ключовим нормативно-правовим актом у транспортному законодавстві є Закон України «Про транспорт». Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону транспорт – одна з найважливіших галузей суспільного виробництва, покликана задовольняти потреби населення та суспільного виробництва у перевезеннях. Реалізація поставлених для галузі транспорту завдань відбувається шляхом становлення в Україні Єдиної транспортної системи, до складу якої входять:

- 1) транспорт загального користування у складі залізничного, морського, річкового, автомобільного, авіаційного та міського електротранспорту;
- 2) промисловий залізничний транспорт;
- 3) відомчий транспорт;
- 4) трубопровідний транспорт;

5) шляхи з'єднання загального користування.

Кожен із зазначених видів транспорту, своєю чергою, має відповідну структуру, внутрішню побудову, що складається з цілого ряду матеріальних елементів, серед яких:

1) підприємства залізничного, морського, річкового, автомобільного, авіаційного та міського електротранспорту, що здійснюють перевезення пасажирів та вантажів; підприємства трубопровідного транспорту; підприємства промислового залізничного та відомчого транспорту;

2) залізничні, морські, річкові, повітряні, автомобільні шляхи сполучення, трамвайні та тролейбусні лінії, канатні дороги;

3) засоби перевезення (рухомий склад залізничного, автомобільного та міського електротранспорту, судна, літаки, транспортні засоби підприємств, установ та організацій);

4) пасажирські вокзали, залізничні станції, автовокзали, автостанції, порти, пристані, аеропорти, аеродроми;

5) землі транспорту, захисні та укріплюючі насадження, берегоукріплюючі споруди, снігозахисні споруди, придорожні лісові смуги тощо;

6) промислові, будівельні підприємства; підприємства промислового залізничного транспорту; судноремонтні, суднобудівні-судноремонтні заводи; ремонтні заводи цивільної авіації; ремонтно-будівельні організації; ремонтно-експлуатаційні депо; заводи з ремонту рухомого складу та виготовлення запасних частин; підприємства зв'язку, спорудження локомотивного, вагонного, колійного, вантажного, пасажирського енергетичного господарства та сигналізації; системи керування повітряним рухом, навігаційного господарства; водопостачання, каналізації; гідротехнічні споруди тощо;

7) науково-дослідні, проектно-конструкторські організації, навчальні заклади, технічні школи; заклади підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення їх кваліфікації; кваліфікаційно-експертні заклади;

8) підприємства, установи та заклади соціально-культурної сфери (заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури, дитячі дошкільні заклади); постачальницькі та торгові підприємства; інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують діяльність та розвиток транспорту.

Отже, сукупність внутрішньо узгоджених взаємопов'язаних соціально однорідних транспортних засобів, за допомогою яких забезпечується організуючий та стабілізуючий вплив на виконання основних завдань у перевезеннях, відображає структуру та становить єдину цілісну транспортну систему.

Важливе значення законодавець приділяє функціонуванню єдиної транспортної системи в особливий період. Закон України «Про

функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» від 20 жовтня 1998 р. встановлює правові та організаційні засади її функціонування, виходячи з положень законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про транспорт», «Про оборону України» та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Єдину транспортну систему України у особливий період становлять транспорт та транспортна інфраструктура незалежно від форм власності, крім тих, що належать чи передані Збройним Силам України та іншим військовим формуванням згідно з мобілізаційними завданнями. Управління єдиною транспортною системою у особливий період здійснюється Міністерством транспорту України.

В умовах воєнного стану нормативно-правове регулювання у галузі транспорту зазнало впливу наслідків агресії Російської Федерації і надало відповіді на поставлені виклики сьогодення. Так, відповідно до ч. 4 ст. 15 Закону України «Про транспорт» підприємства транспорту зобов'язані надавати визначеним у Кодексі цивільного захисту України органам транспортні засоби для вивезення населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій. А в ст. 43 зазначеного акта передбачено особливості розміщення мультимодальних терміналів та виробничо-перевантажувальних комплексів в умовах воєнного стану.

Таким чином, єдина транспортна система України сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному та економічному розвитку і зміцненню держави, а в умовах воєнного стану – виконанню завдань, пов'язаних з мобілізаційними та оборонними заходами.

UDC 347.8(043.2)

Kovryhina O.K., higher education seeker,
first (bachelor's) level,

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Zubyk V.R., Lawyer, Master of Law, Ternopil, Ukraine

PREVENTION OF THE MILITARIZATION OF SPACE

At the end of 2022, almost seven thousand active satellites orbited the Earth, serving as essential components for numerous modern technologies [1]. Satellites orbiting the Earth provide various functions, including telecommunications and navigation services like GPS. Some countries, notably the United States, China, etc., invest significant resources in developing space systems, viewing space as a strategic domain for assessing an adversary's

military-economic potential and enhancing the effectiveness of military operations [2, p. 235]. In our opinion, this fact is already somewhat absurd. The essence lies in the fact that reducing the impact of such technologies on the course of war through direct prohibition of their use could indeed be a positive prospect for the demilitarization of space and the reduction of military activity on Earth.

The militarization of space involves developing and deploying military technologies in space. It entails the active use of space weapons, such as destroying enemy missiles in their trajectory, bombing enemy territory from space, and disabling radio-electronic equipment. It may also involve the passive use of space weapons to facilitate communication, coordinate military operations, and conduct reconnaissance.

In 2007, China conducted tests of kinetic anti-satellite weapons, resulting in the destruction of their satellite and the formation of thousands of fragments of orbital debris. This created a risk of collision with other satellites in orbit, and NATO constantly monitors this debris to prevent potential accidents. In another instance preceding Russian aggression in Ukraine, Russian state hackers attacked the American satellite company Viasat, which provided communication services to Ukrainian military forces. These attacks aimed to disrupt equipment and communication systems.

International Space Law establishes important rules. The placement of nuclear weapons and other weapons of mass destruction on space objects is prohibited under the Treaty on the Placement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction in Outer Space [3]. The 1967 Treaty, mentioned above, does not directly prohibit the militarization of space. It limits the placement of weapons of mass destruction and allows the use of the Moon and other celestial bodies exclusively for peaceful purposes. The Outer Space Treaty contains several principles regulating the exploration of space in general, including international law and a special regime of international liability for damage caused by space objects. There are difficulties in interpreting the limitations imposed by the Outer Space Treaty on the use of space for military purposes. The treaties of international space law do not provide direct guidelines for their application in times of war, which is currently crucial in the context of the conflicts in Ukraine, Israel, and other armed conflicts worldwide. Although it may have been anticipated during their conclusion that they would regulate relations exclusively in peacetime, a detailed study shows that their application does not cease even in situations of military conflict.

Another problem is that existing agreements regulating space activities contain prohibitions established decades ago when modern satellite systems and the types of attacks they are subjected to were not even conceivable. We also turn to international humanitarian law, which does not establish a direct prohibition on the use of weapons in space; it can be interpreted as a norm

limiting the types of weapons that can be used in conflict, the manner of their application, and the lawful objectives of an attack. These rules are included in additional protocols to the 1949 Geneva Conventions, added in 1977, along with rules of customary international law. The International Committee of the Red Cross (ICRC) supports a comprehensive set of relevant norms in its International Humanitarian Law databases.

In 2013, cooperation between Russia and the United States under the Joint Threat Reduction Program in space was terminated. In 2014, both countries ceased cooperation on physical security and protecting nuclear materials and facilities. Tensions reached a peak in 2022 due to nuclear threats from Russia. The buildup of military power along the confrontation lines and in space became evident. Everyone must understand that there is no point in having agreements with Russia because they do not adhere to norms of international law in any sphere, while Russia's existence with its military and nuclear potential poses a significant problem that requires resolution.

In summary, attention should be drawn to the absence of a general direct prohibition on the militarization of space, addressing the issue with Russia, and the need for a broader interpretation of space law norms concerning weapons in space. Additionally, existing agreements cannot effectively counter new threats facing satellite systems because they were concluded a long time ago.

References

1. Eagleson D. НАТО Рев'ю - Захист нашої критичної супутникової інфраструктури: важливість космічної інфраструктури для людства і її статус в НАТО. NATO Review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2023/10/24/zahist-nasho-kritichno-sputnikovo-nfrastrukturi-vayolivst-kosmchno-nfrastrukturi-dlya-lyudstva-status-v-nato/index.html> (дата звернення: 07.02.2024).

2. Popov V.M., Bogatov O.I. International space law and militarization of space. Law and Society. 2020. No. 3. P. 231–239. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.35> (date of access: 08.02.2024).

3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла: Договір Організація Об'єднаних Націй of 27.01.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (date of access: 07.02.2024).

Ковтун Д.С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового рівня),
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Малишева Н.Р., д.ю.н., професор, дійсний член
(академік) НАПрН України, Заслужений юрист України

ДЕРЖАВНА ЛІСОВА ПОЛІТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

За даними Міндовкілля війна завдала шкоди майже третині українських лісів. Насамперед, це пожежі, вибухи боєприпасів, перманентне шумове забруднення, будівництво фортифікаційних споруд у лісах та заготівля деревини для цих потреб, а також забруднення лісових ґрунтів і водойм паливно-мастильними матеріалами та іншими токсичними речовинами зі знищеної техніки, розірваних та нерозірваних боєприпасів. Внаслідок цього значна шкода заподіюється лісовому біорізноманіттю, зокрема руйнуються природні оселища та гине значна кількість представників флори і фауни на значній території, втрачаються традиційні місця розмноження і міграційних шляхів багатьох видів фауни. Через зазначені вище негативні явища громадяни України втрачають екосистемні послуги, що надаються лісами, або недоотримують їх.

Захист екосистем суші (а ліси є різновидом таких екосистем) є 15-ою з 17-ти з Цілей Сталого Розвитку (далі - ЦСР), що були визначені підсумковим документом Саміту ООН зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Досягнення Україною ЦСР є однією з основних засад державної екологічної політики [2].

Ліс є складною екосистемою і виконує надзвичайно важливі функції, зокрема водоохоронні, водорегулюючі, протиерозійні, санітарно-гігієнічні та інші. До регулюючих функцій лісів відносяться: захист від ерозій, регулювання водного режиму, захист від вітру, очищення повітря та води, поглинання парникових газів тощо; до культурних та соціальних – забезпечення відпочинку, туризму, наукових знань, лікування тощо.

Державна лісова політика є важливою складовою екологічної політики і являє собою комплекс заходів, спрямованих на забезпечення охорони, відтворення і ефективного, збалансованого використання всіх ресурсів, корисних властивостей та інших цінностей лісів, необхідних

цивілізації сьогодні та в майбутньому. Необхідною умовою її успішної реалізації є наявність системи управління лісами і лісовим сектором економіки на міжнародному і національному рівнях.

Лісова політика України має узгоджуватися з європейською лісовою політикою. У травні 2020 року Європейська Комісія презентувала, можливо, найамбітніший природоохоронний документ в історії Європи — «Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя». Стратегія, зокрема, передбачає збільшення кількості лісів та поліпшення їх стану та стійкості [2].

Для реалізації зазначених вище завдань Європейська Комісія 16 липня 2021 року прийняла Нову лісову стратегію ЄС до 2030 року, флагманську ініціативу Європейського зеленого курсу, яка ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 року. Стратегія сприяє скороченню викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року та мінімізації зміни клімату в країнах ЄС до 2050 року. Лісова стратегія закликає також держави-члени розробити системи виплат та відшкодування за екосистемні послуги для власників і менеджерів лісів та пришвидшити впровадження практики вуглецевого землеробства за допомогою цього та інших державних інструментів [3].

Засади державної лісової політики визначено Державною стратегією управління лісами до 2035 року (далі – Стратегія), схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р, метою розроблення якої є забезпечення ефективного управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття в лісах, адаптованого до кліматичних змін лісового господарства, популяризація професії лісівника у суспільстві, забезпечення фінансової стабільності лісової галузі та створення сприятливих умов для активізації розвитку деревообробної та суміжних галузей економіки [4].

Заподіяння шкоди та збитків лісовому господарству внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України додано до переліку основних проблем у сфері лісового господарства згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 840-р від 22 вересня 2023 року. Серед очікуваних результатів реалізації Стратегії названо відновлення ведення лісового господарства в лісах, забруднених вибухонебезпечними предметами, та відновлення лісів, пошкоджених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [4].

27 липня 2023 року Європейська Комісія опублікувала два нових керівні принципи, спрямовані на сталу лісову практику: керівні принципи «Ближче до природи» та керівні принципи щодо схем оплати лісових екосистемних послуг. Ці два керівні принципи є ключовими досягненнями Лісової стратегії ЄС.

Виконуючи Угоду про асоціацію, Україна поступово впроваджує реформи у лісовій галузі. Адже українські ліси є надзвичайно цінними в масштабах всієї Європи з точки зору збереження біорізноманіття та пралісів. І в умовах зміни клімату вони важливі для подальшої екологічної, економічної та соціальної стабільності континенту.

7 вересня 2022 року Кабмін України прийняв постанову № 1003, яка передбачає адміністративну реформу лісової галузі [5]. Замість 24 обласних управлінь Держлісагентства було утворено 9 регіональних офісів лісового та мисливського господарства. Водночас 158 нещодавно укрупнених лісогосподарських підприємств злились в єдине державне спеціалізоване лісогосподарське підприємство «Ліси України» [5].

Пріоритетами державної лісової політики є забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, та відновлення лісів. Обчислення цієї шкоди потребує врахування концепції екосистемних послуг, що надаються лісами. Проте, наразі відсутня економічна оцінка екосистемних послуг та механізми її врахування при прийнятті рішень. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 29 вересня 2022 року № 404) не враховує концепцію екосистемних послуг. Для оцінки справжньої вартості лісу, окрім вартості самої деревини, слід додати вартість послуг з регулювання клімату, очищення повітря, асиміляції інших відходів, виробництва продуктів харчування, поповнення річкового стоку, послуг рекреації, стабілізації ґрунтів та ін. Держава-агресорка зобов'язана повною мірою відшкодувати шкоду, заподіяну лісовому фонду України зокрема, та українському довкіллю загалом.

Література

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с. URL: <https://uncg.org.ua/stratetiia-bioriznomanittia-ies-do-2030-roku-povernennia-prirody-v-nashe-zhyttia/> (дата звернення: 05.02.2024).

3. Нова лісова стратегія ЄС: про що потрібно знати? URL: <https://forest.gov.ua/news/nova-lisova-strategiya-yes-pro-shcho-potribno-znati> (дата звернення: 05.02.2024).

4. Державна стратегія управління лісами до 2035 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1777-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

5. Деякі питання реформування управління лісової галузі. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2022 року № 1003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.02.2024).

6. У фокусі уваги – виявлення та збереження самосійних лісів. URL: <https://bulletin.com.ua/ukraine/u-fokusi-uvagy-vyyavlennya-ta-zberezhennya-samosijnyh-lisiv/> (дата звернення: 05.02.2024).

УДК 349.6(043.2)

Ковтун О.М., к.ю.н., доцент,
Академія адвокатури України, м. Київ, Україна

РЕЄСТР ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ (ДО ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ)

Російська збройна агресія проти України заподіяла значної шкоди довкіллю. У результаті постійних обстрілів виникають масштабні лісові пожежі, знищуються природоохоронні території, флора та фауна, екосистеми забруднюються небезпечними хімічними речовинами від боєприпасів, військової техніки. За попередніми підрахунками, загалом шкода довкіллю складає уже понад 2 трлн грн. Але це не остаточна сума. Активні бойові дії наразі тривають. Надважливими завданнями сьогодні є фіксація, документування та обчислення розміру екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Російська Федерація має компенсувати екологічну шкоду, заподіяну українському довкіллю. Тому нагальною необхідністю сьогодення є формування компенсаційного механізму у сфері компенсації шкоди та збитків, заподіяних збройною агресією Російської Федерації проти України.

Наразі основним нормативно-правовим актом, що врегульовує відносини з визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, є постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326, якою був затверджений відповідний Порядок та на підставі якої було прийнято низку методик, зокрема: Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій

під час дії воєнного стану (затверджено наказом Міндовкілля від 04 квітня 2022 року № 167); Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди (затверджено наказом України від 13 квітня 2022 року № 175); Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (затверджено наказом України від 21 липня 2022 року № 252); Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами (затверджено наказом Міндовкілля від 15 вересня 2022 року № 366); Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено наказом Міндовкілля від 18 травня 2022 року № 295); Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414); Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях (затверджено Наказом Міндовкілля від 19 серпня 2022 року № 309); Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міндовкілля від 13 жовтня 2022 року № 424).

Але у зазначених вище Методиках практично не враховується фактор недоотримання екосистемних послуг, оскільки наразі в Україні відсутнє законодавче забезпечення концепції екосистемних послуг (зокрема, Закон «Про екосистемні послуги» та відповідні методики оцінювання конкретних видів екосистемних послуг).

Значним досягненням на дипломатичному фронті є ухвалення 14 листопада 2022 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Про сприяння правовому захисту і відшкодуванню шкоди за агресію проти України», якою визнано необхідність створення компенсаційного механізму для України та міжнародного реєстру збитків. Отже, Резолюція ООН стала першою цеглиною в процесі створення компенсаційного механізму для України, громадян та бізнесу. В Україні наразі розпочато створення міжнародного Реєстру збитків, завданих збройною агресією Російської Федерації. Компенсаційний механізм передбачає також створення Комісії з розгляду заяв і Компенсаційного фонду, уповноважених розглядати заяви та виносити рішення та/або виплачувати

компенсацію за збитки, втрати чи шкоду, спричинені міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України.

Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» від 8 листопада 2023 року № 3432-ІХ Верховна Рада України постановила приєднатися до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, встановленої Резолюцією CM/Res(2023)3 Комітету Міністрів Ради Європи, прийнятою 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів [1].

Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (далі – Реєстр), слугує для документального обліку доказів та інформації, що стосуються заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих 24 лютого 2022 року або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води, всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, включаючи її регіональні та місцеві органи влади, державні чи підконтрольні установи, міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України. Реєстр створюється як платформа для міжурядового співробітництва, яка діє в інституційних рамках Ради Європи. Реєстр приймає та обробляє інформацію, що стосується заяв про відшкодування збитків та доказів; категоризує, класифікує та систематизує такі заяви, оцінює та визначає прийнятність заяв для включення до Реєстру та реєструє прийнятні заяви з метою їх майбутнього розгляду та винесення рішення. Реєстр не має жодних юрисдикційних функцій щодо винесення рішень стосовно таких заяв, включаючи визначення відповідальності та присудження будь-яких виплат чи компенсацій. Заяви, докази та пов'язану інформацію до Реєстру подають заінтересовані фізичні та юридичні особи, а також держава Україна (включаючи її регіональні та місцеві органи влади, державні чи підконтрольні установи) [2].

Як бачимо, Реєстр створено як платформу для міжурядової співпраці, що діє в інституційних межах Ради Європи. Він розташований у місті Гаага; слугує документальною формою обліку доказів та претензій про заподіяні збитки, шкоду чи ушкодження, які з 24 лютого 2022 року сталися на території України внаслідок повномасштабної російсько-української війни.

Отже, Україна має створити компенсаційний механізм екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Безперечно, він буде безпрецедентним, оскільки безпрецедентною є нинішня російсько-українська війна. Реєстр збитків не уповноважений розглядати заяви та призначати компенсації, очевидно ще це буде

прерогатива відповідної комісії та компенсаційного фонду, без створення яких робота Реєстру немає жодного сенсу. В основу майбутнього компенсаційного механізму має бути покладено «підхід екосистемних послуг», що дозволить значно збільшити суму компенсації, що сплачуватиме Російська Федерація Україні. Для забезпечення правового регулювання концепції екосистемних послуг необхідно розробити та прийняти Закон України «Про екосистемні послуги» та нормативно-правові акти, спрямовані на його реалізацію (насамперед, методики інвентаризації та оцінювання екосистемних послуг).

Література

1. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Закон України від 8 листопада 2023 року № 3432-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3432-20#Text>

2. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Резолюція СМ/Res(2023)3. Прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#n4

УДК 349.6(043.2)

Лех Т.А., викладач,
Сарненський ліцей № 1 ім. Т.Г. Шевченка, м. Сарни, Україна
Жмур Н.В., к.ю.н., доцент
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Людина разом із навколишнім природним середовищем становить єдине ціле, а більшість екологічних проблем зумовлені прямим або ж опосередкованим антропогенним впливом на довкілля. Тому враховуючи те, що помилки у прийнятті рішень коштують суспільству дорого, адекватна економіко-екологічна оцінка господарських рішень та проектів освоєння природних ресурсів, за якої вони всебічно аналізуються з точки зору їх впливу на довкілля, є актуальною і необхідною.

Стаття 50 Конституції України: «гарантує право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля» [1]. Це основоположна засада, на якій ґрунтується державна екологічна політика. Тобто елементом такої політики є проведення екологічних експертиз, а саме державних, громадських та інших.

Важливість проведення екологічних експертиз як оцінки впливу на навколишнє природне середовище полягає, насамперед, у тому, що вони є, так би мовити, основним рубежем, тією точкою контролю, яку має пройти будь-яка запланована чи така, що проводиться, діяльність, та може так чи інакше завдавати шкоду навколишньому середовищу. А зважаючи на те, що Україна є державою з великою кількістю об'єктів промисловості, проблеми контролю за дотриманням екологічного законодавства за допомогою екологічних експертиз потребують вивчення та вжиття заходів до їх вирішення.

«Екологічна експертиза в Україні — це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки» [2].

На сьогоднішній день відносини в галузі екологічної експертизи регулюються Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [3], Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII [4], Законом України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 06.07.1999 р. № 832-XIV [5], Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (Орхуська Конвенція) [6] та іншими законодавчими актами України.

Слід відмітити, що з прийняттям Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», який запровадив нову європейську модель процедури оцінки впливу на довкілля замість екологічної експертизи, даний акт дозволив забезпечити на належному рівні виконання Україною низки міжнародних зобов'язань. Сама процедура оцінки впливу на довкілля спрямована на попередження та запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Саме з

прийняттям даного закону законодавцем було вдосконалено механізм щодо оцінки впливу на довкілля.

Отже, можна сказати, що оцінка впливу на довкілля є правовим інструментом попередження шкідливих екологічних наслідків, більш сучасним та наближеним до європейських стандартів. Важливим є те, що тепер оцінка впливу на довкілля здійснюється ще до початку реалізації будь-якого проекту, а не на етапі його затвердження. Шляхом створення електронного реєстру оцінки впливу на довкілля також спрощено процедуру подання документів.

Водночас, незважаючи на те, що запровадження нової процедури оцінки впливу на довкілля покликано замінити морально застарілі інструменти, а також зробити процес оцінки впливу на довкілля більш прозорим та ефективним, кількість етапів отримання висновку з оцінки впливу на довкілля робить цю процедуру складною і надто тривалою, що не може не мати негативний вплив як на бізнес, так і на навколишнє природне середовище.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР. Статус: втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#n428>

4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

5. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Законом України від 06.07.1999 р. № 832-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-14#Text>

6. Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція (Орхуська Конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

Лук'янець Т.П., здобувач вищої освіти,
Горінов П.В., к.ю.н., доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РФ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ НА ПРИКЛАДІ КОМПЕНСАЦІЙ ІРАКУ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ (1990-1991 рр.)

Війна в Перській затоці стала ознаменуванням багатьох подій у міжнародному праві, зокрема у сферах гуманітарного права та екологічного права. Найвизначнішою з них є посилення післявоєнного захисту навколишнього середовища, яке покладає на державу відповідальність виплати компенсацій за екологічну шкоду постраждалій державі внаслідок її поведінки під час збройного конфлікту. Після цієї війни РБ ООН визнала Ірак відповідальним за будь-яку пряму екологічну втрату або шкоду, спричинену незаконним застосуванням збройних сил держави проти Кувейту [1, с. 2].

Метою нашої роботи є аналіз механізму компенсації Іраком збитків, завданих внаслідок війни в Перській затоці, та можливості його застосування до РФ, яка завдала шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії проти України.

Для розгляду та вирішення позовів про відшкодування збитків або травм, що виникли внаслідок цієї війни, в тому числі екологічних збитків, відповідно до резолюції Ради Безпеки була створена Комісія ООН з компенсацій. Як результат було розроблено механізм відповідальності держави, що застосовується для компенсації за шкоду довкіллю [1, с. 2].

Попри цей позитивний крок у розвитку післявоєнного врегулювання екологічних злочинів, у наступних збройних конфліктах у світі держави не дотримувалися практики війни в Перській затоці щодо покладання відповідальності за завдану шкоду довкіллю. Жодна сторона протистояння не була визнана відповідальною за шкоду навколишньому середовищу, тому відповідальність РФ за скоєні екологічні злочини на території України не є аксіомою щодо їх компенсації [2, с. 4].

Комісія мала специфічну природу своїх повноважень, оскільки не визначалася як судовий чи арбітражний трибунал, керуючись своїми повноваженнями, наданими їй безпосередньо Генеральним секретарем ООН. За роки своєї діяльності Компенсаційна комісія зобов'язала Ірак виплатити 5,26 млрд доларів за вчинену шкоду довкіллю [3, с. 1].

Досягнення роботи Компенсаційної комісії ООН є важливим прикладом на міжнародному рівні справного правового механізму

стягнення з держави шкоди, завданої довкіллю, саме тому подібна модель може стати успішною щодо відшкодування шкоди довкіллю, завданої Російською Федерацією [3, с. 3].

Важливо зазначити переваги та ймовірні недоліки у випадку застосування цього механізму для України. До деяких переваг даної моделі варто віднести:

1. Міжнародну легітимність Компенсаційної комісії. Компенсаційна комісія є чинним органом при ООН, її правовий статус визначається як міжнародно легітимний, а рішення є обов'язковими до виконання.

2. Об'єктивність розгляду позовів. Реалізовується завдяки специфіці діяльності Компенсаційної комісії щодо гарантування об'єктивності процесу, яке забезпечується принципом анонімності даних скаржників.

3. Схожість потенційного джерела фінансування компенсації збитків. Так, відшкодування збитків Іраком здійснювалося коштом мита на експорт нафти, тому подібне ймовірно можна буде застосувати і до Росії, зважаючи що в обох державах нафтопродукти є головним джерелом прибутку.

До ймовірних недоліків даної моделі можна віднести:

1. Право вето Росії. Діяльність Компенсаційної комісії як органу при РБ ООН з вкрай високою ймовірністю буде заблокована завдяки праву вето Росії, позаяк комісія не зможе реалізувати свої повноваження без погодження всіх постійних членів РБ ООН.

2. Довготривалість роботи комісії. Робота Компенсаційної комісії щодо розгляду позовів проти Іраку здійснювалася протягом 1991-2005 рр., що ймовірно також стане тривалим терміном у випадку залучення її до вирішення наслідків збройного конфлікту в Україні.

3. Ймовірне невиконання Росією рішень комісії. Рішення Компенсаційної комісії ООН є обов'язковими до виконання. Компенсаційна комісія ООН, яка була створена після війни в Перській затоці в 1991 році, базувалася на резолюціях Ради Безпеки ООН, і її рішення були обов'язковими для Іраку. Проте, виконання таких рішень часто залежить від політичних обставин та готовності держави виконувати ці рішення, тому чи стане РФ подібно до Іраку слідувати резолюціям РБ ООН – предмет дискусії.

Таким чином, досвід екологічних репарацій Іраку завдяки діяльності Компенсаційної комісії ООН може стати дієвою можливістю для застосування з метою притягнення до відповідальності РФ, однак через низку ймовірних перешкод цей варіант не може розглядатися як єдина можливість відшкодування шкоди завданої довкіллю.

Література

1. Sand, Peter H. Catastrophic Environmental Damage and the Gulf War Reparation Awards: The Experience of the UN Compensation Commission. Cambridge Core. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/proceedings-of-the-asil-annual-meeting> (date of access: 21.01.2024).

2. Arie Afriansyah. State Responsibility for Environmental Damage During International Armed Conflict Post the UNCC. Indonesian Journal of International Law 10(4). URL: https://www.researchgate.net/publication/266854441_State_Responsibility_for_Environmental_Damage_During_International_Armed_Conflict_Post_the_UNCC (date of access: 23.01.2024).

3. Laura Glassman and Jacquelyn Walsh. War in the Gulf: Post Mortem of an Environmental Tragedy: Oil Spills and Oil Fires. Earth Island Journal. Vol. 6, No. (Spring 1991), pp. 43-45 (3 pages). URL: <https://www.jstor.org/stable/43882945>. (date of access: 23.01.2024).

УДК 346.1(043.2)

Мілімко Л.В., к.ю.н., доцент,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Інтенсивний розвиток комп'ютерної техніки та технологій сприяють процесам цифровізації у всіх сферах суспільного життя, в тому числі і у господарській сфері. Це сприяє прискоренню господарських зв'язків, отриманню більш ширшої та детальної інформації, можливості користуватися сервісними послугами в дистанційному режимі тощо.

Але при цьому економічні відносини в умовах цифровізації потребують особливого правового регулювання, що має стимулювати суспільно корисне застосування таких технологій та попередження зловживання ними. Комплексний характер відносин у сфері економіки, як зазначає О.М. Вінник, з огляду на склад їх учасників (частина з яких є носіями приватних інтересів, інша – публічних), принципів та засобів регулювання (включаючи поєднання державного регулювання із саморегулюванням), обмеження принципу свободи бізнес-діяльності на користь загальносуспільних інтересів (передусім, законних інтересів більшості – споживачів, дрібних підприємців, найманих працівників) потребують відповідного нормативно-правового регулювання, що має відображати специфіку економічної сфери [1, с. 85–86]. Крім того, цифровізація господарських відносин створює можливості для вчинення нових видів правопорушень, які раніше не були відомі.

Вплив цифрових технологій на ведення господарської діяльності та цифровізацію економічних відносин в Україні є предметом дискусій як

практикуючих юристів так і науковців, зокрема О.М. Вінник, В.С. Мілаш, Л.О. Шапенко та ін.

Формування нових економічних зв'язків вимагає від органів держави вжиття дієвих заходів до надання таким відносинам офіційного формального характеру. В першу чергу це визначення стратегії розвитку правовідносин з використанням цифрових технологій та закріплення таких відносин в нормативно-правових актах.

Зокрема, кроком на шляху розвитку цифровізації є прийняття Верховною Радою України Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр., що схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. Ця Концепція передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій [2].

Концепція спрямована на створення попиту та формування потреб і передбачає реалізацію цілеспрямованої та інноваційної політики створення в різних сферах життєдіяльності таких умов (технологічного середовища, цифрових інфраструктур тощо), які спонукали б громадян та бізнес замість звичних аналогових (традиційних) засобів та інструментів використовувати саме цифрові як більш ефективніші, швидші, дешевші та якісніші.

Як слушно зазначають Л.О. Шапенко, Є.М. Ткаченко, одним із найдинамічніших компонентів процесу цифровізації є правовідносини між суб'єктами, що виникають з приводу об'єктів та відбуваються віртуально. Звісно, на законодавчому рівні вже визнано юридичну силу віртуальних відносин. Для прикладу можна сказати, що в рамках чинного законодавства відбувається і укладення договорів, і настання юридичних наслідків в результаті висловлення власної думки в Інтернетсередовищі, і притягнення до юридичної відповідальності за скоєння злочинів з використання інформаційно-телекомунікаційних мереж. Разом з тим, діючі нормативно-правові акти не в змозі охопити всі правовідносини, що виникають та стрімко розвиваються в умовах цифровізації. І це ще раз доводить необхідність створення спеціальних правил поведінки осіб, що є суб'єктами віртуальних правовідносин [3].

Однак, реалізації положень цієї Концепції в повній мірі заважає введений в державі воєнний стан, що суттєво гальмує трансформаційні процеси.

Цифровізація економіки полягає у впровадженні в ній цифрових технологій: віртуальних підприємств, нових нематеріальних об'єктів

(сайтів, Інтернет-платформ, штучного інтелекту, ботів, інших об'єктів віртуальної реальності), а також в обміні інформацією за допомогою електронного зв'язку, створення електронних документів.

Також цифровізація економіки дає можливість створення віртуальних підприємств як групи осіб зі змінним складом учасників (останні можуть бути як суб'єктами господарювання, так і пересічними громадянами без статусу суб'єкта підприємництва), що не мають організаційної єдності як юридична особа. Зазвичай така група осіб використовує один (одні) електронний ресурс (ресурси) – Інтернет-магазин або торговельну Інтернет-платформу для здійснення електронної комерції, на учасників якої законодавець покладає низку обов'язків та відповідальність у разі їх порушення під час виконання обов'язків продавця [4].

Проте визначити, яка саме особа не дотрималася вимог законодавства і, відповідно, має нести відповідальність, досить проблематично, оскільки: 1) такі Інтернет-ресурси є сайтами, правовий режим яких чітко не визначений на рівні прийнятих в офіційному порядку й оприлюднених на сайті Верховної Ради України нормативно-правових актів; 2) законодавець закріплює визначення сайтів та їхніх власників лише в ракурсі захисту авторських прав, не розрізняє види сайтів, зокрема ті, що використовуються з метою отримання прибутку або сприяють прибутковості діяльності осіб, що використовують сайт для поширення інформації про товари, роботи, послуги; 3) встановити власника сайта або особу, яка фактично його використовує для просування своїх товарів, робіт, послуг, інформації, проблематично, оскільки відсутній офіційний відкритий реєстр таких осіб (принаймні його вельми проблематично знайти), а на практиці пропонується звертатися до Центру компетенції в структурі Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес» (УЦПНА) з огляду на наявність делегованих повноважень у об'єднання підприємств «Український мережевий інформаційний центр» (ОП УМІЦ)) [5, с. 58].

Отже, на сучасному етапі існує низка проблем в функціонуванні цифрової економіки, що тягне за собою правопорушення, які мають ознаки і цивільно-правових деліктів, і адміністративних правопорушень, і кримінальних правопорушень.

Література

1. Вінник О.М. Потенціал Господарського кодексу в ракурсі цифровізації економіки та соціального її спрямування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 85–92.

2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

3. Шапенко Л.О., Ткаченко Є.М. Теоретико-правові аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Юридичні науки»*. 2019. № 4. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40191/1/%.pdf>

4. Кочин В.В. Віртуальні товариства у сфері електронної економіки. *Цифрова економіка та електронний бізнес: окремі проблеми правового регулювання: зб. наук. праць / за заг. ред. О.М. Вінник*. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2019. С. 112–124. URL: <https://drive.google.com/file/d/107aLd8SOPoTOmCхkV8QF5j0VRMTg2Oa/view>

5. Вінник О.М. Господарські відносини в умовах цифровізації та їх правове регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 58.

УДК 347.736/.738:355.01(043.2)

Нецька Л.С., к.ю.н., доцент,
Гелбутівський М.О.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації призвела до того, що не тільки фізичні особи, а й суб'єкти господарювання в Україні зазнають великих фінансових втрат, внаслідок чого набувають надалі ознак неплатоспроможності. Для юридичних осіб одночасно ускладнилось ведення ефективної господарської діяльності, порушилось вчасне проведення повних розрахунків, понизилась можливість виконання визначених зобов'язань.

Як відомо, останні роки в сфері банкрутства характеризуються реформуванням правового регулювання, яке спрямовується на підвищення його ефективності та, відповідно, уніфікацію з європейським законодавством. При цьому одним з основних критеріїв ефективності правового регулювання визначається співвідношення його мети та реальних результатів [1, с. 83].

Умови війни несприятливо позначились на реалізації норм, що врегульовують процедуру визнання юридичної особи банкрутом. Про це свідчить судова статистика [2]. Для забезпечення ефективності правового регулювання зміст правової норми має відповідати реальним відносинам, що складаються на практиці. Тому при дослідженні проблем ефективності реалізації законодавства про банкрутство юридичних осіб варто окреслити основні проблеми, які є факторами, що впливають на результат діяльності

таких осіб. Це надасть змогу в подальших дослідженнях більш структурно та ефективно визначити можливі шляхи їх подолання.

До основних викликів, що впливають на банкрутство юридичних осіб під час воєнного стану, можна віднести: прогалини, колізії та суперечності положень Кодексу України з процедур банкрутства, неефективні норми права під час дії воєнного стану, воєнні дії (безпосередній чинник негативного впливу на функціонування не лише підприємств, а й економіки країни в цілому); переведення економіки країни до воєнної моделі; міграція та мобілізація працездатного населення (впливає на формування попиту та пропозиції на ринку товарів, робіт та послуг в Україні); знищення виробництв або їх розташування у зонах окупації (що унеможлиблює їх подальше функціонування); зростання інфляції, порушення логістичних шляхів постачання та їх ланцюгів (ризик втрати товарів, майна, можливості ефективного функціонування юридичних осіб) і тд. [3; 4, с. 1-8].

Тому завданням у період воєнного стану та кризи є активізація всіх дій не на отриманні більшого прибутку, а на збереженні та виживанні підприємства за поточних умов господарювання. Основними контрзаходами та способами виживання в умовах кризи вбачаються: зниження величини поточних витрат та підвищення продуктивності; збільшення обсягу поточних доходів; оптимізація грошових потоків (збільшення надходжень і зниження відтоку коштів) [5, с. 1094].

Отже, вплив збройної агресії, та, як наслідок, воєнного стану на банкрутство юридичних осіб в Україні, є здебільшого негативним, але ці виклики в подальшому мають посприяти законодавчій розробці ефективного правового регулювання процедури банкрутства, оскільки воно буде напряму залежати від реальних умов за яких реалізуються зазначені норми та їх відповідності даним умовам, зокрема умовам воєнного стану. Тому вирішення питання щодо ефективного регулювання процедури банкрутства зумовлює нагальну потребу внесення змін у законодавство, але змін не вибіркових, а системних і цілісних.

Література

1. Тарахонич Т.І. Ефективність правового регулювання. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8235/Tarakhonych_Efektynv_ist.pdf (дата звернення 24.01.2024).
2. Михалков Т. Як відшукати позитив у процедурі банкрутства навіть під час воєнного стану. URL: <https://zib.com.ua/ua/151903.html> (дата звернення 30.01.2024).
3. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 12.01.2022 р. № 2597-VIII. URL: <https://cutt.ly/zN8zKCb>.
4. Стащук О., Шостак Л., Булик Д. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. С. 1-8.

5. Абрамова А.С., Духніч О.В. Основні причини банкрутства підприємств України та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. URL: <https://cutt.ly/pN8zaJv> (дата звернення: 01.02.2024).

УДК 346.1(043.2)

Нецька Л.С., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

НЕКОМЕРЦІЙНА ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ГОСПОДАРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

Аналізуючи господарську діяльність суб'єктів господарювання, науковці і практики першочергово акцентують увагу на тому, що вона буває комерційною (підприємницькою) і некомерційною (непідприємницькою), як власне визначено і законодавцем.

За визначенням підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Якщо підприємницька діяльність за рядом ознак виокремлюється і не створює труднощів для розуміння, то некомерційне господарювання як самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання і спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку, викликає певні асоціації з господарчим забезпеченням негосподарюючих суб'єктів та призводить до сплутування цих понять. Вивченню даного питання приділена увага у працях О.М. Вінник, В.С. Щербини, В.С. Мілаш, Н.В. Козлової, В.Г. Ротаня, В. Пашкова та ін.

Вважаємо за доцільне розмежувати зазначені вище поняття, зважаючи на те, що Господарський кодекс України не містить достатньо зрозумілих положень, за допомогою яких можна було б повно розкрити зміст господарчого забезпечення.

Некомерційна господарська діяльність особлива тим, що по-перше, здійснюється лише суб'єктами господарювання, по-друге – здійснюється на основі права власності або права оперативного управління, по-третє – тільки в тих галузях чи видах діяльності, в яких забороняється підприємництво, або тими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом (ч. 2 ст. 52 ГК України).

Важливо, що некомерційна господарська діяльність заборонена для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Для того, щоб займатися господарською діяльністю без мети одержання прибутку, у суб'єкта господарювання немає необхідності набувати якусь окрему організаційну форму некомерційної господарської діяльності, хоча такі форми існують (наприклад, державне некомерційне підприємство). Варто також зауважити, що результати некомерційної господарської діяльності суб'єкта господарювання споживаються не ним самим і створюються для інших. Ця ознака суттєва для розмежування некомерційної господарської діяльності від господарчого забезпечення діяльності негосподарюючого суб'єкта.

Як зазначено у ст. 54 ГК України, на суб'єктів господарювання, які здійснюють некомерційну господарську діяльність, поширюються загальні вимоги щодо регулювання господарської діяльності з урахуванням особливостей її здійснення різними суб'єктами господарювання.

У ч. 3 ст. 3 ГК України господарче забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів визначено як діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямовану на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання. Така діяльність не відноситься до господарської діяльності. Отже, відмінною рисою господарчого забезпечення є те, що цю діяльність здійснюють негосподарюючі суб'єкти або самостійно або із залученням суб'єктів господарювання. Термін «негосподарюючі суб'єкти» не визначається законодавцем. Проте логічно зробити висновок, що ними є ті суб'єкти, які не здійснюють господарську діяльність, а отже ті, хто не є суб'єктами господарювання. Відтак, всі, хто не відноситься до суб'єктів господарювання, – негосподарюючі суб'єкти, які вправі здійснювати господарче забезпечення своїх потреб. Потрібно зауважити, що господарче забезпечення не заборонене для органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

За відсутності законодавчих критеріїв розподілу суб'єктів некомерційного господарювання та негосподарюючих суб'єктів наше виокремлення всіх суб'єктів, які не віднесені до суб'єктів господарювання, як негосподарюючих, є досить умовним.

Типовим прикладом юридичної особи, яка здійснює господарче забезпечення діяльності, є об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ). У ч. 5 ст. 4 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» прямо зазначено, що господарче забезпечення діяльності об'єднання може здійснюватися власними силами об'єднання (шляхом самозабезпечення) або шляхом

залучення на договірних засадах суб'єктів господарювання. У випадку залучення суб'єктів господарювання ОСББ виступає споживачем виготовлених ними товарів, виконаних робіт чи наданих послуг. Отже, товари, роботи, послуги, які необхідні для господарчого забезпечення діяльності суб'єкта, виготовляються/надаються лише для нього і визначаються його потребами, а не для певного кола суб'єктів та їх потреб, як це має місце при здійсненні некомерційної господарської діяльності.

У юридичній літературі як приклад господарчого забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів вказується діяльність шкіл, дитсадків, лікарень щодо створення і постачання необхідних для їх функціонування матеріально-технічних ресурсів.

Можна виснувати, що спільним для некомерційної господарської діяльності та господарчого забезпечення діяльності негосподарюючого суб'єкта є лише відсутність мети одержання прибутку.

УДК 340:658.11(043.2)

Нецька Л.С., к.ю.н., доцент,
Чубенко Я.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Українському бізнесу за час війни доводилось тримати удар таких викликів як зупинка господарської діяльності, релокація потужностей, переміщення співробітників, руйнування налагодженої логістики, зміна напрямку діяльності, знищення активів підприємств, неможливість виконання зобов'язань, неможливість проведення розрахунків тощо.

Необхідно визнати, що не весь бізнес переживе такі фінансові потрясіння, тому створення умов, які дозволять українським підприємствам подолати дефолт та зберегти виробничий потенціал країни – є одним із першочергових завдань.

Досягнення такої цілі потребує комплексного підходу і судова процедура фінансового оздоровлення потенційно може стати однією з вагомих складових такого комплексу.

Для оцінки, як же процедура банкрутства здатна допомогти зберегти бізнес та, у разі необхідності, отримати кошти від агресора для погашення кредиторської заборгованості варто пригадати які процедури застосовуються до боржника-юридичної особи в межах процедури

банкрутства та їх основні характеристики: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація боржника.

Провідну роль у названих процедурах банкрутства відіграє арбітражний керуючий, який в залежності від процедури виконує функції розпорядника майном, керуючого санацією або ліквідатора відповідно.

До обов'язків арбітражного керуючого, як керуючого санацією так як і ліквідатора, належить здійснення заходів щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості (ч. 6 ст. 50 та ч.1 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства).

У балансі підприємства поточна та довгострокова дебіторські заборгованості представлена статтями I та II розділу активу балансу «Оборотні активи» та «Необоротні активи» відповідно, які у балансі підприємства представлені такими статтями: короткострокові векселі одержані; дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків); заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокові векселі та інша поточна дебіторська заборгованість (з підзвітними особами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо).

Отже, враховуючи принцип безсумнівної повноти дій арбітражного керуючого, спрямованих на максимальне задоволення вимог кредиторів, у разі якщо провадження у справі про банкрутство відкрито щодо юридичної особи-боржника, який зазнав збитків внаслідок військової агресії російської федерації проти України, то вчинення дій, спрямованих на стягнення цих збитків на користь боржника, є обов'язком арбітражного керуючого.

Саме тут і починаються труднощі. Процедура банкрутства не є простим процесом та в залежності від конкретних обставин може бути ускладнена різними чинниками, а труднощі у складі і так не простого процесу, передбачають необхідність для всіх учасників справи про банкрутство відкласти в сторону суперечності між собою та консолідувати зусилля для стягнення збитків з винуватця. Наслідком буде як справедливе покарання агресора, так і досягнення основних цілей процедури банкрутства.

В юридичній спільноті України ведуться запеклі суперечки та розробки стратегій, за якими «приватний позивач» матиме змогу ефективно отримати відшкодування від агресора.

Імплементуючи ці стратегії у процедуру банкрутства, вкрай важливим є прогноз необхідного часу та витрат, строку та можливості їх реалізації. Одразу необхідно відмітити, що в будь-якому випадку процес не буде простим та швидким, але щонайменше створить передумови для того, щоб на юридичному полі бою український бізнес (як в особі кредиторів так і в

особі боржників) не залишився сам на сам із країною-агресором, а отримав сприяння з боку українських і міжнародних фахівців у галузі права та усіх трьох (судової, законодавчої та виконавчої) гілок влади.

Найбільш життєздатними та реальними стратегіями з урахуванням особливостей процедури банкрутства видаються наступні.

Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі у національному суді іншої держави.

Також постановою Верховного Суду від 14.04.2022 року по справі № 308/9708/19 встановлено, що суди у справах про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії можуть ігнорувати судовий імунітет російської федерації і здійснювати розгляд відповідних позовних вимог.

Водночас з 24.02.2022 року надсилання повідомлень і листів на адресу російської федерації через посольство неможливе з огляду на розірвання дипломатичних відносин. Тому цілком закономірним вбачається здійснення викликів і повідомлень агресора у такій категорії спорів шляхом розміщення публікацій в спеціалізованих виданнях та/або на вебсайті суду.

Безперечно така позиція Верховного Суду є прогресивною, але стосується вона виключно вузького кола справ – щодо відшкодування шкоди завданої фізичній особі в результаті збройної агресії.

Тож для застосування такої стратегії у межах справи про банкрутство спочатку необхідно, щоб аналогічний висновок щодо застосування норм права було викладено Верховним Судом у межах господарського судочинства.

Із явних переваг такої стратегії необхідно відмітити швидкість розгляду спору та процесуальну кореляцію, адже спори стороною у яких є боржник повинні розглядатись господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Із недоліків – реальність практичного виконання. російська федерація неодноразово демонструвала зневагу до міжнародних договорів та своїх обов'язків, що вже казати про її виконання потенційного обов'язку сплатити кошти на виконання рішення українського суду.

У питанні реальності виконання рішень може допомогти інша стратегія, за якої Україна отримає заморожені за кордоном активи російської федерації та розподілить їх частину на виконання судових рішень.

Дана стратегія потребує значного юридичного, законодавчого та найголовніше політичного пропрацювання. Для того, щоб такий спосіб отримання компенсації запрацював щонайменше необхідно: на

національному законодавчому рівні сформувавши механізм, за якого «приватний позивач» (в тому числі боржник у справі про банкрутство) делегуватиме державі своє право вимоги відшкодування завданих збитків в обмін на гарантії отримання компенсації у майбутньому; досягнення домовленостей з міжнародною спільнотою щодо створення спеціального органу, який буде здійснювати розпорядження замороженими активами російської федерації; напрацювання механізму участі у процесі (судитиметься тільки держава чи «приватні позивачі» матимуть змогу приймати участь у процесі); розробка механізму та черговості розподілу коштів на національному рівні; визначення частки судових спорів, у яких бере участь боржник, що зазнав збитків від збройної агресії та здійснення проваджень, у яких є об'єктивно неможливим вирішення питання щодо стягнення відшкодування з агресора.

До явних мінусів такої стратегії можна віднести її надмірне тривання у часі, обмеження можливостей «приватних позивачів», оскільки у цьому випадку отримання коштів стосується держави як суб'єкта міжнародного публічного права, потенційну політизацію процесу розподілу коштів.

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що процедура отримання відшкодування за збитки, завдані військовою агресією, все ще знаходиться на стадії розробки, водночас ця розробка залежить не тільки від України, а й від інших країн. На національному ж рівні для бізнесу, який опинився у стані критичної неплатоспроможності через військову агресію, процедура банкрутства може стати тим механізмом, що гарантуватиме як можливість задоволення вимог кредиторів, так і потенціал фінансового оздоровлення боржника.

УДК 340:338.245(043.2)

Пальчук П.М., к.ю.н., доцент,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

На сьогодні корпорації та їх учасники (акціонери), суб'єкти публічного управління при організації діяльності юридичних осіб корпоративного типу не можуть не брати до уваги тієї обставини, що в Україні тривають бойові дії та введено воєнний стан [1]. Поряд з цим запровадження режиму воєнного стану не стало перешкодою для прийняття нового Закону України «Про акціонерні товариства» [2] та внесення змін до Цивільного кодексу України [3], Закону України «Про

товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4] та інших законів.

Але запровадження військового стану та ведення бойових дій на території України зумовлює обов'язковість закріплення в чинному законодавстві окрім загальних також і спеціальних вимог до провадження господарської діяльності окремих суб'єктів господарювання або до видів господарської діяльності. Тому цілком необхідним є вдосконалення законодавства в сфері оборонно-промислового комплексу, зокрема в частині вимог до його суб'єктів та особливостей провадження діяльності в цій сфері.

Чинні на сьогодні законодавчі акти, що формують систему правових норм, якими керуються розробники та виробники зброї або товарів подвійного призначення, потребують перегляду. Незважаючи на те, що законодавець прийняв низку нормативних актів, які визначають спеціальні вимоги щодо діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, та вніс зміни до чинних законів, стан нормативного забезпечення є досить проблемним. Зокрема у 2021 році була прийнята Радою національної безпеки та оборони України Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (затверджена Указом Президента України від 20.08.2021 р. № 327/2021), яка передбачає створення на базі підприємств оборонно-промислового комплексу державної та приватної форми власності об'єднань (із залученням наукових організацій, підприємств, вищих навчальних закладів і фінансових установ) для впровадження у виробництво високих технологій, комерціалізації науково-технічних розробок, виконання програм розвитку регіонів та програм реструктуризації підприємств оборонно-промислового комплексу [5].

Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» формує вимоги до юридичних осіб корпоративного типу, корпоративні права щодо яких належать державі, але які створюються, переважно, в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю [6].

У зазначеному вище Законі окреслюються питання виключно управління такими корпораціями уповноваженими державою суб'єктами, але не врегульовуються питання щодо взаємодії із приватними корпораціями, на чому акцентується увага в Указі Президента України від 20.08.2021 року. Зокрема зазначений Указ Президента України передбачає використанням механізмів державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва з іноземними державами.

Вбачається, що саме з використанням механізмів державно-приватного партнерства розвиваються відносини за участю приватних

учасників оборонно-промислового комплексу. Про участь юридичних осіб приватного права або приватного капіталу у обороно-промисловій сфері вказують державні посадовці, зазначаючи, що обороно-промисловий комплекс України налічує 500 компаній, з яких 400 – це приватний сектор, а більшість підприємств державного сектору входять до складу компанії «Українська оборонна промисловість» [7].

Поряд з цим науковці вказують, що низка негативних факторів не дозволяє обороно-промислому комплексу України забезпечувати обороноздатність держави на належному рівні, зазначаючи, що структура та напрями використання основних засобів, обсяги досліджень та виробництва, продуктивність праці, кадровий склад тощо не відповідають сучасним вимогам [8, с. 74].

Одним із напрямів діяльності щодо покращення ситуації в сфері оборонно-промислового комплексу є законодавчо забезпечена можливість юридичних осіб приватного права брати участь у необхідних дослідно-конструкторських роботах та виробництві товарів військового призначення, товарів подвійного призначення за умови дотримання стандартів та вимог щодо обігу такої інформації та відповідно товарів. Проте першочерговим є формування системи правових норм, які визначатимуть взаємодію приватних корпорацій і держави, шляхом закріплення відповідних вимог у спеціальному законі, який визначатиме умови участі приватного капіталу у функціонуванні оборонно-промислового комплексу, гарантії та межі господарської діяльності таких корпорацій, особливості державного контролю у цій сфері.

Таким чином, необхідна подальша трансформація корпоративного законодавства в частині діяльності корпорацій (юридичних осіб) оборонно-промислового комплексу незалежно від форми власності, що обумовлює необхідність визначити спеціальні вимоги щодо юридичних осіб публічного та приватного права, які прямо або опосередковано є суб'єктами державного оборонного замовлення, розробляють або випускають військову продукцію, товари подвійного призначення, забезпечують обіг такої продукції, зокрема експорт або її імпорт.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n575>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

5. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України: затв. Указом Президента України від 20.08.2021 р. № 327/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#n361>.

6. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: Закон України від 13.07.2021 р. № 1630-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#n175>.

7. Матяш Т. Оборонний сектор забезпечив 1,5 в.п. з 5% зростання ВВП у 2023 році. URL: https://lb.ua/economics/2024/01/14/593690_oboronniy_sektor_zabezpechiv_15_vr.html. (дата звернення 28.01.2024).

8. Кравченко М.О., Прудкий В.В. Модель державно-приватного партнерства як інструмент забезпечення інноваційної стійкості підприємств оборонно-промислового комплексу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 26. С. 73-78.

УДК 342.9+346(043.2)

Парпан У.М., д.ю.н., професор,
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Сумало Н.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ЧИННИК РУЙНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Сьогоднішня Україна, з його загрозами та викликами стали поштовхом до вирішення окремих питань, що так чи інакше гальмують, а іноді загрожують розвитку нашої держави та її ключових сфер. За таких обставин виникає потреба у кардинальних змінах та підходах до функціонування державного апарату, окремих його складових та суспільства загалом. Вагомою сферою, яка сьогодні зазнає надзвичайно потужного тиску є соціально-економічна. Зрозуміло, що особливим зовнішнім чинником такого тиску є агресивна широкомасштабна війна Російської Федерації проти України, яка намагається знищити нашу державу та її народ. Водночас, не менш негативним чинником руйнування соціально-економічної сфери України є її внутрішній чинник, яким вважається корупція.

Варто погодитись з тезою, яку висловлюють О. Паршина та Ю. Паршин, стосовно того, що корупція в сучасних умовах світової глобалізації стала системним фактором, що здійснює негативний вплив на ефективне функціонування державного апарату, суспільства і окремих громадян. Боротьба з корупцією набуває суттєвого значення, оскільки це

явище уповільнює економічні процеси і політичну систему будь-якої країни [1, с. 41].

Водночас, окремі дослідники схильні вважати, що сьогодні немає жодної країни, де корупція була би повністю викорінена. Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету до корупції. Корупція може існувати тривалий час навіть у розвинутих демократичних країнах та у відкритих ринкових економіках. Відмінність полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливі на економічні, соціальні, політичні, правові та інші процеси [2, с. 7].

На думку А. Петренка, основними причинами виникнення корупції в Україні вважаються:

- відсутність політичної волі на придушення корупції;
- байдужість населення і, як наслідок, зловживання діяльністю чиновників ...;
- недосконалість системи судоустрою ...;
- відсутність ефективної системи покарання хабарників;
- зручність для багатьох підприємців та простих громадян вирішувати свої проблеми з чиновниками за допомогою хабара [3, с. 410-411].

А. Михненко, О. Руснак, А. Мудров та ін. звертають увагу на те, що «в українському суспільстві, на превеликий жаль, міцніють стереотипи толерантності щодо корупції та злочинності, пов'язаної з нею. У масовій свідомості формується думка, що корупційні злочини не завдають значної шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають не правові, а корупційні шляхи вирішення повсякденних проблем. Чесний чиновник часто не влаштовує ні населення загалом, ні підприємців як його найактивнішу частину. Протягом останніх років проблема корупції стала чи не найнагальнішою серед тих, що хвилюють громадян і перешкоджають економічному поступу країни.

Необхідно зауважити, що корупція укріпилася не лише у сфері діяльності держави, а й у приватному бізнес-середовищі, яке також толерує цьому явищу.

Багато українців розглядають корупцію як механізм прискорення розв'язання власних проблем. Зазвичай громадяни, стикаючись із нею, не намагаються відстоювати власні права, оскільки впевнені, що чиновники знайдуть безліч прийомів для отримання хабара. Толерантне ставлення суспільства до цього явища пояснюється тим, що більшість українців не усвідомлюють справжнього масштабу корупції та її наслідків. Тому сформувався такий небезпечний феномен, як «корупційна культура» [2, с. 8].

Отож, можемо констатувати, що корупція нині є одним із внутрішніх чинників руйнування соціально-економічної сфери України. Важливим

аспектом запобігання цьому негативному явищу має стати нульова терпимість до нього. Підвищення правової культури, соціальної та юридичної відповідальності за корупційні правопорушення мають стати тим позитивним поштовхом до зниження рівня корупції державі. Вочевидь, такі заходи дозволять не лише подолати внутрішнього ворога, але й перемогти ворога зовнішнього.

Література

1. Паршина О.А., Паршин Ю.І. Міжнародний досвід протидії корупції. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 15.11.2019). Дніпро, 2019. С. 41–45.
2. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / А.М. Михненко, О.В. Руснак, А.М. Мудров та ін.; за ред. А.М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 666 с.
3. Петренко А.О. Причини та шляхи запобігання корупції в Україні. *Економіко-правовий розвиток сучасної України*: матер. III Всеукр. наук. конф. студ., аспір. та молодих вчених (22–23 листопада 2013 р., м. Одеса) / за ред. д.е.н., проф. О.М. Кібік, д.ю.н., проф. О.П. Подцерковного; Національн. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. Фенікс. 2013. С. 410–412.

УДК 349.6+346.7(043.2)

Пархоменко М.М., к.ю.н., доцент,
Мамедова А.Ф., здобувачка вищої освіти
другого (бакалаврського) рівня,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,
м. Луцьк, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні електромобілі стали сучасною складовою для автомобільної індустрії та суспільства в цілому та впевнено захоплюють світовий ринок. Однією з основних відмінностей електромобіля від традиційних автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння є те, що він не використовує бензин або дизельне паливо для приводу, а замість цього отримує електроенергію для руху.

Електромобіль – це автомобіль, який працює на електричному живленні, зазвичай використовуючи електричні батареї як джерело енергії. Перед суспільством виникла проблема дефіциту енергоресурсів та жахливого стану навколишнього середовища, яке страждає від

забруднення, а тому електромобілі, нині є одними із найперспективніших видів транспорту.

Найбільш визначеними у своєму прагненні до сталого довілля є країни, такі як Норвегія та Німеччина. Перша з них виражає рішучий намір повністю відмовитися від двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ) до 2025 року, тоді як німецька сторона зобов'язала себе досягти цієї мети до 2030 року. Франція оголосила про намір повністю припинити продажі бензинових і дизельних автомобілів до 2040 року. Велика Британія взяла на себе зобов'язання здійснити 100-відсотковий перехід на транспортні засоби з нульовим рівнем викидів до цього ж часу.

Український попит на електромобілі не відстає від світових тенденцій, оскільки за результатом Інституту досліджень авторинку на кінець липня поточного року в Україні було зареєстровано понад 64,3 тисячі електричних транспортних засобів. З цієї кількості близько 62,2 тисячі складають легкові автомобілі, а понад 2 тисячі – вантажівки [1]. Якщо порівнювати з аналогічним періодом у 2022 році, то рік тому на українських дорогах було лише близько 40,3 тисячі електромобілів. Іншими словами, за цей рік спостерігалось зростання кількості електричних транспортних засобів на понад 60%.

Але незважаючи на позитивні тенденції у зростанні кількості електромобілів, інфраструктура для їх зарядки залишається недостатньою та неоднорідною. Слід відзначити, що мережа зарядних станцій переважно розгортається великими містами, тоді як на міжміських трасах їхня кількість обмежена. Це призводить до упередження, що електромобілі більш придатні для користування в міських умовах.

За даними Міністерства інфраструктури станом на 1 листопада 2021 року українська зарядна мережа для електромобілів налічувала 3244 станції з 7661 терміналом [2]. Дані показники доводять, що для зростання кількості електромобілів їх потенційні власники потребують впевненості в тому, що вони можуть отримати доступ по всій території країни до розвиненої та зручної для них мережі зарядних станцій.

Для сприяння розвитку інфраструктури зарядних станцій з метою зробити користування електромобілями більш доступним та зручним для користувачів можна запропонувати ряд наступних кроків:

- 1) провести детальний аналіз попиту на зарядні станції та визначити оптимальні місця для їх розміщення, враховуючи рух автомобільного транспорту та місця масового скупчення людей;

- 2) розробити стратегічний план розвитку мережі зарядних станцій на короткий, середній та довгий терміни, а також визначити необхідну кількість та типи зарядних станцій для кожного регіону;

3) передбачити фінансові заходи для підтримки розвитку інфраструктури заряджання. Це може включати податкові пільги для компаній, які встановлюють зарядні станції;

4) впровадити інноваційні технології для зарядних станцій, зокрема швидке заряджання, автоматизоване управління, системи оплати тощо;

5) долучитися до міжнародних ініціатив та співпраці задля розвитку міжнародних мереж зарядних станцій тощо.

Варто зазначити, що перехід до електромобілів є важливим етапом у розвитку транспортної системи, який вимагає не лише технічних інновацій, але і ретельного законодавчого впорядкування для ефективної та безпечної імплементації нових технологій.

Основні нормативно-правові акти, які слід враховувати в контексті впровадження електричного транспорту, включають Закони України «Про транспорт» [3], «Про автомобільний транспорт» [4], «Про міський електричний транспорт» [5], які визначають правові, організаційні та соціально-економічні засади функціонування міського електричного транспорту загального користування на ринку транспортних послуг і спрямовані на створення сприятливих умов для його розвитку, задоволення потреб громадян у доступних, якісних і безпечних перевезеннях.

Незважаючи на воєнні дії в Україні, які виникли через повномасштабне вторгнення РФ, спостерігається активний розвиток електромобільності.

Держава визнала важливість даного питання, про що свідчить введення в дію Закону України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрзарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» від 24.02.2023 № 2956-IX [6]. Даний акт спрямований на подолання залежності від традиційних видів палива та сприяння розвитку інфраструктури для зарядки електротранспорту.

Спрямованість суспільства і бізнесу на підтримку електромобільності в умовах воєнних дій може свідчити про бажання зменшення впливу на довкілля та розвитку сталого способу транспортування. Дана позитивна тенденція може виступати не лише як ключовий аспект економічного розвитку, але і як демонстрація впливу сучасних технологій на формування сталого майбутнього, навіть у нестабільних обставинах.

Таким чином, впровадження електромобілів є завданням, яке вимагає ретельного вивчення всіх основних аспектів на рівні законодавства. Ця технологічна перетвореність надає нові можливості, які можуть змінити наше сприйняття транспортування та сприяти зменшенню негативного впливу транспортного споживання на навколишнє середовище. Завдяки

належному правовому регулюванню можна створити сприятливі умови для екологічно чистого та сталого розвитку транспортної системи, оскільки перехід до електромобілів представляє собою важливий етап у руху до більш екологічної та енергоефективної майбутньої мобільності.

Література

1. Інститут досліджень авторинку. URL: <https://eauto.org.ua/> (дата звернення: 05.02.2024).

2. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2024).

3. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 № 2344-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>

5. Про міський електричний транспорт: Закон України від 29.06.2004 № 1914-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-15#Text>

6. Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрзарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів: Закон України від 24.02.2023 № 2956-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text>

УДК 346.7(043.2)

Пашинська Д.Ю., старший лаборант,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ

Транспортна безпека – це стан захищеності об’єктів транспортної інфраструктури, що дозволяє забезпечувати національну безпеку і національні інтереси в галузі транспортної діяльності, стійкість транспортної діяльності, здатність запобігати нанесенню шкоди здоров’ю і життю людей, збитку майну та навколишньому середовищу, мінімізувати загальнонаціональний економічний збиток при транспортній діяльності.

Транспортна безпека посідає важливе місце в існуванні будь-якої держави.

Транспорт - одна з найважливіших галузей національної економіки, ефективне функціонування якої є необхідною умовою стабілізації, структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічної

діяльності, задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях, захисту економічних інтересів України.

Розвиток і вдосконалення транспорту здійснюється відповідно до національної програми з урахуванням його пріоритету та на основі досягнень науково-технічного прогресу і забезпечується державою.

Останні десятиріччя характеризуються бурхливим розвитком транспорту. В сучасних умовах транспорт виконує не тільки роль засобу пересування пасажирів та вантажів, але в цілому транспортна система перетворилась на складову частину загального прогресу людства, залучаючи народи і країни до найсучасніших досягнень цивілізації у найрізноманітніших галузях. Цей процес набуває свого розвитку і в Україні, яка поряд з іншими державами має досить велику і розвинуту транспортну систему, зв'язану з багатьма країнами світу.

Стратегія національної безпеки України передбачає інституційну систему забезпечення транспортної безпеки, залучаючи різні органи державної влади і управління, підприємства, що експлуатують різні види транспорту. Варто наголосити, що питання забезпечення транспортної безпеки, перебуваючи в логічному взаємозв'язку з іншими проблемними питаннями забезпечення соціальної безпеки, не можуть бути виключені зі загального контексту забезпечення національної безпеки.

Змістовні особливості транспортного комплексу країни вимагають вельми насиченої правової основи, що стосується його експлуатації, різноманітних правових, технічних і організаційних засобів забезпечення безпечного функціонування. Це питання виходить за національні кордони, оскільки відносини, пов'язані зі забезпеченням транспортної безпеки, регламентуються нормами міжнародного права.

Початком будь-якого напряму правового регулювання є положення Конституції України. Конституція містить не так багато посилань, які вказували б на певне конкретне правове регулювання питань транспорту та функціонування транспортної системи в цілому. Однак в п. 5 ст. 92 Конституції України зазначається, що засади використання та експлуатації транспорту визначаються виключно законами України.

Єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України.

Оскільки єдина транспортна система України налічує кілька видів транспорту, кожен з яких має певні особливості, то і законодавство про транспорт є досить значним за обсягом і різноманітним за змістом.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про транспорт» - єдину транспортну систему України становлять:

– транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен);

- промисловий залізничний транспорт;
- відомчий транспорт;
- трубопровідний транспорт;
- шляхи сполучення загального користування.

Законодавство про транспорт - це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності на транспорті.

Закон України «Про транспорт» визначає правові, економічні, організаційні та соціальні основи діяльності транспорту та транспортну безпеку. Приписи цього документа стосуються регулятивної складової в механізмі забезпечення транспортної безпеки, яка має різноманітні аспекти вияву залежно від особливості роботи транспорту. Саме положення про транспортну безпеку зазначене у ст. 16 Закону України «Про транспорт».

Крім названого закону, відносини, пов'язані зі забезпеченням транспортної безпеки, визначаються Законом України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР «Про залізничний транспорт».

Правові, економічні, організаційні та соціальні основи діяльності транспорту визначено також у Законах України «Про автомобільний транспорт», «Про міський електричний транспорт», «Про трубопровідний транспорт». Крім того, значне коло транспортних відносин регулюється транспортними кодексами і статутами окремих видів транспорту, зокрема, Повітряним кодексом України, Кодексом торговельного мореплавства України, Статутом залізниць України.

В Україні було розроблено проект Закону України «Про забезпечення безпеки на транспорті, об'єктах дорожнього господарства та поштового зв'язку» від 25.11.2015 року, але він не був прийнятий, тому на сьогоднішній день не існує чинного Закону України про транспортну безпеку, що становить собою певну проблему у цій сфері.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати що в сучасності нормативно-правова база для забезпечення транспортної безпеки є доволі розвиненою. Існує низка спеціальних законів, які регулюють питання транспорту та функціонування транспортної системи. Проте питання транспортної безпеки видається недостатньо розкритим, зокрема у статті 16 Закону України «Про транспорт». У чинному законодавстві не закріплені положення про безпеку при взаємодії різних видів транспорту, що потребує вирішення задля покращення транспортної безпеки.

Петруняк Є.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ, Україна

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ

Упродовж тривалого періоду часу в нашій державі мовиться про надзвичайно негативне явище суспільної дійсності, яким є корупція. Доводиться констатувати її неймовірну розповсюдженість, багатогранність, а також те, що саме корупція продукує створення надзвичайно складних соціальних проблем. Варто також підкреслити, що корупція здатна руйнувати підвалини системи влади, соціальну та економічну системи, що в кінцевому результаті, може стати поштовхом до розхитування соціальних зв'язків та державної влади, а навіть і руйнування самої державності.

На думку С.В. П'ясецької-Устич, існування тісного корупційного зв'язку між владою і бізнесом в Україні (на відміну від інших країн, де він менш помітний або носить випадковий характер) перетворює корупцію на інституціональне явище. Стійкість корупційних зв'язків є визначальним фактором характеристики української дійсності і становить серйозну суспільну небезпеку, оскільки завдяки їй існують суттєві корупційні тенета, які не просто отримують прибутки в результаті своєї протиправної діяльності, але й інвестують її в розвиток самої корупції. Це перетворює корупцію на системний фактор української соціально-економічної моделі суспільства [1, с. 25].

Розглядаючи феномен корупції в Україні через політико-економічний аналіз, С.В. П'ясецька-Устич також звертає увагу на те, що зростання корупційно-тіньових відносин, виникнення тенденції підкорення економічної політики держави специфічним економічним інтересам політичних еліт та олігархічних структур, залишаються одними з основних загроз економічній безпеці України.

Вчена підкреслює, що в останній час намітилося посилення небезпечної тенденції в суспільстві: відмиваються величезні нелегальні капітали, формується нова хвиля олігархії за рахунок «прихованої приватизації» державної власності, продовжується процес формування стійких кланових структур в економічній сфері, здійснюється перерозподіл національного доходу в приватних інтересах.

Корупційно-тіньова складова економічних відносин почала створювати реальну загрозу позитивним трансформаційним процесам [1, с. 20].

Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. під корупцією розуміє «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

Вочевидь, як підкреслюють В.І. Сапич та Н.М. Сапич, наявність корупції підриває основи економічної конкуренції. Економічна модель вільної конкуренції передбачає, що ціни на товари і послуги визначаються виключно під впливом ринкових факторів, співвідношення попиту та пропозиції. Корупційні схеми призводять до підвищення цін. Ведення бізнесу стає дорожчим, він втрачає свою конкурентоспроможність. Можна навести чимало прикладів, коли ціни на одні й ті самі товари в Україні є значно вищими, ніж в європейських країнах. Завищені ціни обмежують купівельну спроможність українців, у більшості з яких за низьких доходів вона і так є недостатньою. Відповідно, обмежений попит не стимулює розвиток виробництва товарів і надання послуг [3, с. 53].

Розглядаючи основні засади запобігання корупції, М.В. Романов, звертає увагу на високий показник сприйняття корупції громадянами, що має багато причин. З числа загальносоціальних причин корупції потрібно вказати на ту, яка, на думку вченого, має вирішальний характер. Йдеться про бідність, низькі соціальні стандарти та незадовільний рівень життя більшості населення країни. Як видно із міжнародних досліджень, корупція має найбільше поширення саме в бідних країнах третього світу. Крім того, є специфічні причини існування і поширення корупції.

Основними серед них є сприйняття корупції як норми в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органах. Це феномен «подяки» за позитивне вирішення того чи іншого питання. І у зв'язку з цим науковець відзначає відсутність дієвих реформ у сфері протидії корупції і позиціонування цього явища, як соціально-негативної практики [4, с. 3-4].

Отже, можемо констатувати, що нині в українському суспільстві відбуваються певні процеси, спрямовані на запобігання та протидію корупції, яка досить негативно впливає на різноманітні сфери розвитку держави і суспільства загалом. Особливим негативним впливом корупція охопила сферу економіки, а це має викликати велику стурбованість органів влади та тих, структур, які уповноважені боротись з цим негативним явищем.

Література

1. П'ясецька-Устич С.В. Феномен корупції в Україні (політико-економічний аналіз). *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 20–25.
2. Про запобігання корупції: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
3. Сапич В.І., Сапич Н.М. Економічні наслідки корупції в Україні та чинники їх подолання. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 52–54.
4. Романов М.В. Основні засади запобігання корупції. ГО «Харківська правозахисна група». Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2017. 176 с.

УДК 346.477(043.2)

Поліщук І.В., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ВИМІР

Повітряний транспорт України є стратегічно важливим для її економічного та національного розвитку. Він має великий потенціал розвитку як в межах національного, так і світового ринків. За інформацією Державної авіаційної служби України у 2021 році українські авіаперевізники попри вплив пандемії COVID-19 здійснювали виконання міжнародних регулярних пасажирських рейсів за 23 новими маршрутами, відповідно до затвердженого розкладу руху регулярні польоти до 42 країн світу здійснювали дев'ять вітчизняних авіаперевізників. Кількість пасажирів, які скористались послугами українських авіакомпаній на міжнародних рейсах упродовж 2021 р., зроста порівняно з попереднім роком вдвічі та досягла 2608,9 тис. осіб. Відсоток пасажирського завантаження міжнародних регулярних рейсів українських авіакомпаній збільшився на 6,2 відсотків та становив 75,2 % [1].

З початком повномасштабного вторгнення та закриттям повітряного простору для цивільної авіації, більша частина повітряного транспорту України та його персоналу перебуває у вимушеному простої. Частина бортів просто “застрягла” в українських аеропортах після початку війни, бо не встигла вилетіти за межі країни, свою діяльність у модифікованому вигляді змогли продовжити тільки дві українські авіакомпанії – МАУ та SkyUp, які встигли евакуювати свої літаки та здійснюють за межами України чартерні перевезення для туроператорів, гуманітарні рейси або

здають літаки в оренду разом із екіпажем, технічним обслуговуванням у так званий “мокрий” лізинг, або ветлізинг [2, с. 255].

Одним із головних викликів війни для авіатранспортної галузі стало руйнування її інфраструктури. Кирило Новіков, засновник проєкту Sky Doctor Львівського оборонного кластера зазначає, що практично всі українські аеропорти, що діяли до лютого 2022 р., а також і значна кількість військових аеродромів та аеродромів спільного користування отримали руйнування через повітряні атаки ворога. Фінансування відновлення авіаційної інфраструктури поки що під питанням. Кабмін зупинив «Програму розвитку аеропортів до 2030 р.» через її неактуальність під час воєнного стану, проте часткове відновлення пошкоджених аеропортів передбачено прийнятим ним Планом відновлення. Але ж «дбати про інфраструктуру варто вже зараз, тоді на момент завершення війни багато вже буде підготовлено і відновлення буде швидким, тим паче, що поступова інтеграція в ЄС відкриває нові можливості для залучення інвестицій та розвитку державно-приватних проєктів» [3].

Досить важливим вектором поствоєнного відновлення цивільної авіації, який потребує вирішення вже сьогодні є вироблення стратегій та рішення щодо можливості відновлення польотів цивільних повітряних суден хоча б на певних територіях України при допустимому рівні безпеки польотів. Таке рішення може бути досягнуто, наприклад, через міжнародні домовленості щодо створення безпечних повітряних коридорів та зон, як це було реалізовано із зерновими коридорами через Чорноморські порти півдня України. Адже чим довше триває війна, тим важчою буде ситуація для української цивільної авіації і тим довше потім доведеться відновлюватися, прогнозують експерти. Тому варіантом було б знайти спосіб запустити перельоти навіть в умовах війни. Вперше цю ідею у вересні 2022 року озвучив міністр інфраструктури Олександр Кубраков, сподіваючись на отримання в цьому питанні гарантованої безпеки насамперед від міжнародних партнерів, від ООН, як це було з Чорноморською зерною ініціативою.

У жовтні 2021 р. була підписана угода “Про єдиний авіаційний простір між Україною та ЄС”, спрямована на поступове відкриття відповідних авіаційних ринків та інтеграцію України в Спільний європейський авіаційний простір. Разом із тим Україна повинна дотримуватися стандартів ЄС у галузі авіації, що потребує великих інвестицій у модернізацію аеропортів та авіаційних підприємств. На жаль, впровадження угоди та розвиток галузі сповільнила повномасштабна війна [2, с. 251], проте Європейська Комісія високо оцінила рівень забезпечення Україною відповідності правилам і нормам ЄС в авіаційній галузі. Так, Європейською комісією на основі опрацювання відповідей

України до другої частини опитувальника Європейської Комісії щодо заявки України на членство в ЄС підготовлено аналітичний звіт про рівень наближення законодавства України до актуального права ЄС, у якому звернено увагу на те, що «Україна досягла значного прогресу в забезпеченні відповідності правилам і нормам ЄС в авіаційній галузі, незважаючи на війну, Україна підтримувала відповідний рівень операційної спроможності авіаційного транспорту. Зокрема, Державній авіаційній службі України на сьогоднішній день вдалось забезпечити належний рівень нагляду за безпекою польотів авіаперевізників, зареєстрованих в Україні», продовжити удосконалення чинного авіаційного законодавства України, у тому числі шляхом імплементації відповідних актів ЄС у вітчизняне законодавство.

Література

1. Звіт про діяльність Державної авіаційної служби України за 2021 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/zvit-derjavia2021.pdf>.

2. Горбаль Н.І., Радченко Я.П. Стан та перспективи розвитку авіатранспортної галузі України в умовах євроінтеграції, постпандемії та війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2023. № 1(9). С. 249-260.

3. Новіков К. Авіаперевезення після Перемоги. Як запустити авіатрафік та що для цього потрібно? Thepage. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-vidnoviti-aviaperevezennya-v-ukrayini-pislya-vijnivisnovki-eksperta>.

4. Негода Т. Відновлення аероруху, або коли Україна знову злетить. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3650935-vidnovlenna-aeroruhu-abo-koli-ukraina-znovu-zletit.html>.

5. Звіт про діяльність Державної авіаційної служби України за 2022 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17civik2018/zvit2022/Zvit_avia_2022.pdf

УДК 346.91(043.2)

Понур Ю.С., адвокат,
м. Чернівці, Україна

ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Наразі суди працюють настільки, наскільки це можливо в існуючих умовах, та намагаються дотримуватися балансу між безпекою суддів, працівників апарату, учасників справи та дотриманням процесуальних прав учасників справи і засад судочинства.

24 лютого 2022 року у зв'язку із вторгненням російських федерації в Україну по всій території держави введено воєнний стан, який було продовжено низкою наказів Президента України. В умовах воєнного стану держава максимально старається налагодити й забезпечити стабільну роботу її органів.

Нормативною основою правового режиму воєнного стану є положення п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (надалі – Закон № 389-VIII).

Відповідно до статті 64 Конституції України не підлягає обмеженню право на судовий захист.

Відповідно до ст. 10 та 122 Закону № 389-VIII у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та обмежені. Окрім цього, ст. 26 зазначеного Закону передбачає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Але, забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається. Більше того, існують суди, які взагалі не здійснюють судочинство або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки опинилися під окупацією або в зоні бойових дій.

Отже, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства.

Для врегулювання даного питання 24.02.2022 року Рада Суддів України прийняла ряд важливих та актуальних рішень «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої Ради Правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».

02.03.2022 року Рада Суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні:

а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;

в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

У разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про:

1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника;

2) участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Навесні 2020 року Верховна Рада України прийняла закони, які надали можливість реалізувати право учасникам справи брати участь в судових засіданнях дистанційно, тим самим реалізуючи своє право на справедливий судовий розгляд.

У свою чергу, Державна судова адміністрація України розробила порядок проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином, було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку.

Такий механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте практика підтверджує, що умови воєнного стану перешкоджають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб.

На жаль, наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають повітряні тривоги, що, в свою чергу, передбачає необхідність особи (судді, учасників справи або працівників суду) переміститись в укриття. Очевидно, що про повноцінне судові засідання в такому разі говорити важко, а отже, час усіх учасників процесу буде витрачений марно і врешті-решт все одно розгляд справи доведеться відкладати.

Питання, пов'язані з процесуальними строками, є одними із ключових у судовому процесі. Прямої вказівки, що воєнний стан є підставою для продовження процесуальних строків, немає ні у Конституції України, ні у Законі № 389-VIII.

Проте в Рекомендаціях від 02.03.2022, прийнятих Радою Суддів України, зазначено наступне: «Виважено підходити до питань, пов'язаних із поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану».

Таким чином, Рада Суддів України фактично визнала воєнний стан об'єктивною та поважною причиною для поновлення процесуальних строків.

У ст. 119 Господарського процесуального кодексу України зазначено: «Суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний

строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення».

Іншими словами воєнний стан є поважною причиною пропуску строків, але кожен суддя буде оцінювати цю причину індивідуально в межах справи, яка розглядатиметься.

Таким чином, воєнний стан є однією із вагомих причин, що береться до уваги під час вирішення питання про поновлення процесуальних строків, проте кожен випадок індивідуальний та остаточне рішення за результатом оцінки всіх обставин прийматиме суд.

03.03.2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено.

Внаслідок ведення бойових дій у деяких областях України робота судів не є безпечною, через це відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у таких судах, було змінено. Тобто режим роботи конкретного суду залежить від ситуації в регіоні, де він розміщений.

Інформацію про зміну територіальної підсудності судових справ можна дізнатися безпосередньо на сайті конкретного суду (веб-сайт Судової влади України <https://court.gov.ua>).

В Парламенті зареєстровано Законопроект № 8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді». Законопроектом пропонується: передбачити можливість надавати повноваження секретаря іншим працівникам апарату суду та можливість дистанційної роботи секретаря; встановити, що суд викликає або повідомляє учасників судового процесу про дату, час і місце судового засідання у справі будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. При цьому, виклик або повідомлення вважається врученим учаснику судового

процесу лише у випадку надходження до суду підтвердження про отримання чи ознайомлення із викликом або повідомленням; передбачити, що підготовче провадження та\або судовий розгляд має бути проведений протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи; розширити сферу застосування письмового провадження у судах всіх юрисдикцій; поширити особливості розгляду судових справ, які застосовувалися у зв'язку із введенням карантину з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), також і на період дії воєнного чи надзвичайного стану; передбачити можливість дистанційного доступу до автоматизованої системи документообігу суду з використанням власного кваліфікованого електронного підпису судді; удосконалити процедуру врегулювання спору за участю судді.

Ситуація, яка сьогодні склалася в країні, потребує, нестандартних рішень та ідей для того, щоб налагодити доступ учасників до суду. Зараз, як ніколи, всі виклики, які постали перед судовою системою на шляху до запровадження електронного судочинства, повинні вирішуватись рішуче і без зволікань, надмірний формалізм за таких обставин шкодить авторитету судової влади, яка повинна захищати інтереси громадян у будь-яких умовах.

УДК 346.9(043.2)

Різник О.Ю., голова адвокатського об'єднання
«Агентство банкрутства та реструктуризації»,
адвокат, арбітражний керуючий,
м. Київ, Україна

Матвієва Д.А., здобувачка вищої освіти,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ІНСТИТУТ СУБСИДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ДІЄВИЙ МЕТОД ПОНОВЛЕННЯ ПРАВ КРЕДИТОРА НА ПОГАШЕННЯ БОРГІВ

Важливим інструментом для поновлення прав суб'єкта господарювання на втрачені внаслідок недобросовісних дій контрагента грошові кошти та для стимулювання суб'єктів вести діяльність добросовісно є процедура банкрутства в межах якої активно розвивається інститут субсидарної відповідальності винних осіб.

Процедура банкрутства становить важливий етап в існуванні будь-якої компанії, адже вона визначає майбутнє як для боржника, так і для його кредиторів. Однак, у деяких випадках, існує концепція субсидарної

відповідальності, яка може бути застосована до керівників, учасників та пов'язаних з боржником осіб, які винні у доведенні підприємства до банкрутства. Метою даної наукової роботи є аналіз сутності цієї концепції, її правових аспектів та практичних наслідків.

Одним із юридичних механізмів досягнення таких гарантій захисту прав кредиторів та унеможливлення застосування процедури банкрутства як інструменту виключно списання боргів є, зокрема, застосування доктрини "пронизування корпоративної вуалі" (piercing the veil of incorporation) згідно якої суд може покласти відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи на її органи управління, засновників (учасників, акціонерів) товариства-боржника.

Субсидіарна відповідальність в контексті процедури банкрутства означає, що певні особи, зазвичай директори або учасники компанії, можуть нести особисту відповідальність за зобов'язаннями боржника. Це відбувається в тих випадках, коли встановлено, що ці особи діяли недбало, недостатньо обачно або зі злим умислом для власного збагачення, що призвело до банкрутства компанії.

Юридичним механізмом досягнення такої мети та недопущення використання юридичної особи як інструменту безпідставного збагачення за чужий рахунок є притягнення винних осіб у доведенні боржника до банкрутства, які використовували таку особу як прикриття ("вуаль") для досягнення своїх цілей (отримання доходів, матеріальної вигоди, зокрема через зловживання правом тощо), до додаткової (субсидіарної) відповідальності і стягнення на користь кредиторів непогашених у ліквідаційній процедурі кредиторських вимог.

У національному законодавстві поняття цієї субсидіарної відповідальності закріплене в частині 2 статті 61 КУЗПБ - це господарське правопорушення (за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника), що має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони) [1].

Активного розвитку в процедурах банкрутства інститут субсидіарної відповідальності отримав, починаючи із 2019 року, коли почали з'являтися перші висновки Верховного Суду у спорах про застосування такого виду відповідальності до керівників/учасників банкрута.

Верховний Суд у постанові від 17.08.2023 по справі №910/21049/17 дійшов висновку, що метою покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями банкрута є встановлення та притягнення до

відповідальності осіб, які фактично використовували боржника з метою досягнення власних інтересів. Для цього необхідно застосувати принцип «зняття корпоративної вуалі» з метою виявлення осіб, які будь-яким чином мали можливість визначати дії банкрута, та набули істотний актив банкрута внаслідок таких дій [2].

Як неодноразово зазначав Верховний Суд, системний аналіз приписів частини другої статті 61 КУзПБ свідчить про те, що визначенню розміру субсидіарної відповідальності для звернення із відповідною заявою передують формування ліквідаційної маси, адже законодавець передбачив, що розмір таких вимог визначається різницею між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою, а суми, стягнені в порядку субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства, включаються саме до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані лише для задоволення вимог кредиторів боржника.

Суб'єктом субсидіарної відповідальності може бути особа, яка отримала істотну (відносно масштабу діяльності боржника) вигоду у вигляді збільшення активів, яка не могла б утворитися у випадку відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в т.ч. принципу добросовісності (див. постанову Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16) [3].

При вирішенні питання щодо кола обставин, які мають бути доведені суб'єктом звернення (ліквідатором) та, відповідно, підлягають встановленню судом для покладення субсидіарної відповідальності, мають прийматися до уваги також положення ч. 1 ст. 215 Господарського кодексу України та підстави для порушення справи про банкрутство, з огляду на які такими діями можуть бути:

1) вчинення суб'єктами відповідальності будь-яких дій, направлених на набуття майна, за відсутності активів для розрахунку за набуте майно чи збільшення кредиторської заборгованості боржника без наміру її погашення;

2) прийняття суб'єктами відповідальності рішення про виведення активів боржника, внаслідок чого настала неплатоспроможність боржника по його інших зобов'язаннях;

3) прийняття суб'єктами відповідальності рішення, вказівок на вчинення майнових дій чи бездіяльності боржника щодо захисту власних майнових інтересів юридичної особи боржника на користь інших юридичних осіб, що мало наслідком настання неплатоспроможності боржника.

Презумпція субсидіарної відповідальності осіб, що притягуються до неї, є спростовною, оскільки передбачає можливість цих осіб довести відсутність своєї вини у банкрутстві боржника та уникнути відповідальності. Спростовуючи названу презумпцію, особа, яка

притягується до відповідальності, має право довести свою добросовісність, підтвердивши, зокрема, оплатне придбання активу боржника на умовах, на яких за порівняних обставин зазвичай укладаються аналогічні правочини та довівши, що вчинені за її участі (впливу) операції приносять дохід, відображені у відповідності з їх дійсним економічним змістом, а отримана боржником вигода обумовлена розумними економічними чинниками.

Отже, лише якщо ліквідатор із посиланням на ті чи інші докази належно обґрунтував наявність підстав для притягнення особи до субсидіарної відповідальності та неможливість погашення вимог кредиторів внаслідок її дій (бездіяльності), на неї переходить тягар спростування цих тверджень ліквідатора, з урахуванням чого вона має довести, чому письмові документи та інші докази ліквідатора не можуть бути прийняті на підтвердження його доводів, надавши свої докази і пояснення щодо того, як насправді здійснювалася господарська діяльність.

Аналіз судових справ у Єдиному реєстрі судових рішень дозволяє зробити висновок про поширене застосування цього інституту у справах про банкрутство та про позитивні результати для кредиторів від притягнення винних у доведенні до банкрутства підприємств осіб до відповідальності.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 серпня 2023 року у справі № 910/21049/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112938690>.
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97451198>.

УДК 340.1/8 (043.2)

Слободська І.А., старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

БЕЗПЛОТНИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ

З 24 лютого 2022 року захист повітряного простору став першочерговим завданням для Збройних сил України, тому використання безпілотних літальних апаратів/безпілотних повітряних суден (далі –

БПЛА/БПС) та легких літаків у приватних цілях у період воєнного стану заборонено. Рішення щодо можливості використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами в конкретній області приймається Генеральним штабом Збройних сил України.

На сьогодні, чинне законодавство щодо визначення, класифікації та використання БПЛА регулюється Повітряним кодексом України, Положенням про використання повітряного простору України, затверджене постановою КМУ № 954, Авіаційними правилами України «Правила використання повітряного простору України», затверджені наказом Державної авіаційної служби України, Міністерства оборони України № 430/210, Наказом Міністерства оборони України № 661 «Правила виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України». У Авіаційних правилах України щодо використання повітряного простору визначено, що «безпілотне повітряне судно» – це повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном. Повітряний кодекс України встановлює, що не підлягають реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України – безпілотні повітряні судна, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються для розваг та спортивної діяльності. Крім того, в Авіаційних правилах встановлено, що польоти безпілотних БПС масою до 20 кг включно виконуються без подання заявок на використання повітряного простору України (далі – ВПП), без отримання дозволів на нього, без інформування органів управління Повітряних Сил Збройних сил України та органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України (далі – ОЦВС), органів Державної прикордонної служби України, органів обслуговування повітряного руху (далі – ОПР) та відомчих органів управління повітряним рухом (далі -УПР). Це можливе за умови дотримання переліку вимог, серед низки яких є те, що польоти виконуються без перетинання державного кордону України й поза межами встановлених заборон та обмежень ВПП, крім випадків, установлених Положенням про ВПП. Польоти виконуються не ближче 5 км від зовнішніх меж злітно-посадкових смуг (далі – ЗПС) аеродромів або не ближче 3 км від зовнішніх меж злітно-посадкової смуги, крім випадків узгодження з експлуатантом ЗПС. Також, польоти виконуються не ближче 500 м від пілотованих БПС й польоти не виконуються над: скупченням людей на відкритому просторі та над місцями щільної забудови, зокрема, об'єктами (зонами), які визначені державними органами та відносно яких здійснюється державна охорона. В інших випадках польоти безпілотного БПС масою до 20 кг включно та усі без винятку польоти безпілотного

БПС масою понад 20 кг виконуються у межах спеціально встановлених зон та маршрутів з дотриманням вимог щодо подання заявок на ВПП, отримання дозволів та умов ВПП.

Ще з 2020 року на розгляді Верховної Ради України знаходиться проект № 3716 «Про внесення змін до Повітряного кодексу України щодо удосконалення законодавчого врегулювання у сфері безпілотних повітряних суден цивільної авіації», що прийнято за основу ще 2 лютого 2021 року. У законопроекті № 3716, з метою удосконалення існуючого регулювання у сфері безпілотних повітряних суден цивільної авіації, пропонуються зміни до Повітряного кодексу України, якими, зокрема, уточнюється понятійний апарат, унормовуються питання обліку (реєстрації) безпілотних повітряних суден, встановлюються вимоги до компетентностей дистанційного пілота, його підготовки, перепідготовки, підтвердження/відновлення та підвищення кваліфікації, запроваджується обов'язок експлуатанта БПС щодо страхування відповідальності за шкоду, заподіяну третім особам тощо. До другого читання, профільним Комітетом з питань транспорту та інфраструктури до даного проекту запропоновано зокрема, безпілотні ПС, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються в освітньому процесі для здобуття позашкільної освіти, наукової та спортивної діяльності. Але при цьому, безпілотні повітряні судна, що мають сертифікат або еквівалентний до нього документ, виданий уповноваженим органом з питань цивільної авіації, крім безпілотних повітряних суден з максимальною злітною вагою до 250 грамів – підлягають реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України у випадках, встановлених авіаційними правилами України. Інші безпілотні повітряні судна, крім безпілотних повітряних суден з максимальною злітною вагою до 250 грамів або злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються в освітньому процесі для здобуття позашкільної освіти, наукової та спортивної діяльності, підлягають безкоштовному обліку шляхом заповнення експлуатантом безпілотного повітряного судна форми на офіційному вебсайті уповноваженого органу з питань цивільної авіації в порядку, встановленому авіаційними правилами України. Проте, широкомасштабна збройна агресія внесла свої корективи, а тому даний проект наразі не розглядається Верховною Радою України.

У травні цього року Верховна Рада України прийняла за основу два законопроекти № 8185 та № 8186 щодо протидії незаконному використанню безпілотників. Головним Комітетом в опрацюванні даних проектів виступає Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності. Якщо говорити детальніше, то проект № 8185 спрямований на підтримання громадської безпеки та порядку, захист життя і здоров'я людей, охорону державного кордону, об'єктів критичної

інфраструктури, важливих державних об'єктів від загроз, що виникають у зв'язку з протиправним використанням безпілотних повітряних суден.

Він передбачає розширення повноважень правоохоронних органів, що є базою для створення дієвої системи протидії загрозам учинення за допомогою безпілотних повітряних суден терористичних актів (диверсій), а також забезпечення регулювання у сфері експлуатації цивільних безпілотників шляхом прийняття відповідних авіаційних правил.

Важливий аспект – законопроект передбачає розширення повноважень Нацгвардії, Нацполіції, Прикордонслужби та СБУ (далі – уповноважених державних органів) щодо притягнення правопорушників до такої відповідальності. Тобто, ми говоримо за чітко встановлений правовий підхід щодо використання спеціальних засобів уповноваженими державними органами щодо припинення протиправного використання БПЛА. Також це стосується і встановлення відповідальності за порушення правил використання повітряного простору України. Саме це є основою для ефективної боротьби з терористичними актами (диверсіями) та контролю над використанням цивільних БПС, зокрема для регулювання їх експлуатації. Тому це базове рішення, яке необхідно імплементувати у законодавство України.

Своєю чергою, законопроект № 8186 передбачає адміністративну відповідальність за порушення порядку, а також правил використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами. Відповідно, за ці порушення повітряного простору України при експлуатації БПС запроваджується штрафна система у розмірі від 60 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення будь-якого із зазначених порушень передбачатиме штраф у розмірі від 400 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією безпілотника.

Дані законопроекти – вагоме доповнення в систему національної безпеки завдяки контролю над використанням БПЛА. Не менш важливо, що вони унормовують національне законодавство до вимог міжнародних стандартів та норм щодо використання БПЛА, а це сприяє покращенню репутації України у глобальному співтоваристві та сприяє співпраці з іншими країнами у сфері безпілотних систем.

Крім того, наприкінці травня Верховна Рада України ухвалила в цілому два Закони № 9275 та № 9276 для підтримки виробництва дронів в Україні. Безпосередньо, №9276 тимчасово звільняє від сплати ввізного мита складові для виробництва або ремонту безпілотних систем, а № 9275 скасовує сплату ПДВ при ввезенні в Україну компонентів для безпілотних систем. Обидва будуть чинним до кінця воєнного стану.

Наша держава має значну базу літакобудування та технологічний потенціал, а також можливість стати одним з ключових гравців у

виробництві та розвитку безпілотних літальних апаратів не лише у військовій сфері, а й таких галузях як аграрний сектор, транспорт і логістика. Тому, розширення випуску БПЛА, враховуючи законодавчі регулювання в Україні, відкриває нові можливості для нашої країни у сфері виробництва та застосування безпілотних повітряних суден, що позначиться не лише у сфері національної безпеки, але й сприятиме розвитку економіки та технологічного потенціалу держави.

УДК 342.5+347.7(043.2)

Стародубова О.А., к.ю.н., доцент,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПАРЛАМЕНСЬКИЙ КОНТРОЛЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Визначаючи методологічні засади парламентського контролю за Державним бюджетом України, слід з'ясувати ряд самостійних питань. До таких, зокрема, варто віднести наступні питання:

Про поняття та ознаки парламентського контролю за державним бюджетом та про співвідношення парламентського контролю за державним бюджетом із парламентським та фінансовим контролем.

Про функції парламентського контролю за державним бюджетом.

Про принципи парламентського контролю за державним бюджетом.

Про види парламентського контролю за державним бюджетом.

Про ознаки, за якими здійснюється розмежування парламентського контролю за Державним бюджетом від інших видів контролю.

Бюджетні кошти на розвиток цивільної авіації передбачають наявність двох основних елементів: перший – бюджетування цивільної авіації; друге – контроль за використанням коштів в сфері цивільної авіації. Ці елементи формують фінансову основу державного впливу на стан розвитку цивільної авіації та системність такого впливу.

Розгляд вказаних питань та наукове вирішення пов'язаних з ними проблем створить належне підґрунтя як для встановлення інших загальнотеоретичних засад парламентського бюджетного контролю (зокрема тих, що стосуються характеристики правовідносин у сфері парламентського бюджетного контролю та методів його здійснення), так і для формування механізму здійснення парламентського бюджетного контролю на конкретних стадіях (етапах) бюджетного процесу. Тож розглянемо поставлені вище питання більш докладно.

Поняття парламентського контролю за Державним бюджетом України слід виводити шляхом поєднання загальних визначень парламентського, фінансового та бюджетного контролю. Досліджуючи відповідні базові поняття, ми тут не ставимо за мету проведення їх ґрунтовного аналізу з виведенням власних відповідних визначень. Нижче будуть представлені найбільш поширені точки зору на поняття «парламентський», «фінансовий» та «бюджетний контроль», на базі яких встановлюватимуться загальні ознаки, які покладатимуться в основу поняття «парламентського контролю за державним бюджетом».

Говорячи про визначення парламентського контролю, слід зауважити, що в науковій літературі пропонуються досить різноманітні точки зору щодо цього питання. Так, І. К. Залюбовська відзначає, що парламентський контроль – це така правова форма діяльності Верховної Ради України, юридична природа якої зумовлена тим, що парламент у цілому, його органи і народні депутати перебувають в умовах, коли вони мають безпосередньо використовувати норми права для реалізації конкретних юридичних завдань з аналізу діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб на предмет її відповідності законодавству України [1, с. 171]. В. М. Шаповал вважає, що парламентський контроль – це діяльність парламенту, його органів та посадових осіб, а також інших державних органів і посадових осіб, з відповідною метою функціонально поєднаних з парламентом у здійсненні повноважень контролю за виконавчою владою, насамперед урядом, яка полягає у перевірці виконання законів, рішень тощо [2, с. 323]. С. Ківалов та М. Орзіх характеризують парламентський контроль як функцію та напрям діяльності суб'єктів парламентського контролю по його здійсненню. Під самим «контролем» вказані автори розуміють нагляд і перевірку процесу створення, функціонування, встановлення відповідальності за діяльність (бездіяльність), припинення повноважень об'єкта контролю [30, с. 6–8]. На думку В. С. Журавського, парламентський контроль – це передбачена Конституцією та законами України діяльність Верховної Ради України, утворених нею органів, обраних нею посадових осіб та народних депутатів України щодо отримання, вивчення, оприлюднення інформації про діяльність, рішення, правові акти інших органів і посадових осіб публічної влади, підприємств, установ та організацій і впровадження на основі цієї інформації передбачених Конституцією і законами України заходів реагування [3, с. 24]. М. М. Утяшев та А. О. Корнілова визначають парламентський контроль як здійснюваний вищим законодавчим (представницьким) органом державної влади комплекс різних заходів постійного спостереження та перевірки діяльності системи, а також усунення виявлених в результаті такої перевірки порушень і попередження можливих невідповідностей [4, с. 30]. На підставі аналізу

законодавства зарубіжних країн О. В. Коврякова робить висновок про те, що парламентський контроль може бути визначений як система норм, що регулюють встановлений порядок спостереження і перевірки в основному діяльності органів виконавчої влади, який здійснюється як парламентською більшістю і опозицією, так і допоміжними органами вищого законодавчого органу і спрямований на оцінку цієї діяльності з можливим застосуванням санкцій (вотуму недовіри, резолюції осуду, імпічменту та ін.) [5, с. 17].

Таким чином, у юридичній науці (перш за все науці державного права) контроль вищого представницького органу традиційно розглядається як вид державного контролю. Поняття «парламентський контроль», як правило, використовується під час дослідження «європейських» правових теорій.

Література

1. Залюбовська І.К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади як засіб забезпечення законності у сфері державного управління: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Залюбовська Ірина Костянтинівна. Одеса. 2002. 20 с.

2. Шаповал В.М. Контроль парламентський. Юридична енциклопедія: у 6 т. / [редкол. Ю.С. Шемшученко та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. С. 323–325.

3. Ківалов С., Орзіх М. Парламентський контроль в умовах державно-правової реформи в Україні. *Юридичний вісник*. 1999. № 4. С. 7–14.

4. Журавський В. С. Теоретичні та організаційно-правові проблеми становлення і розвитку українського парламентаризму: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / Журавський Віталій Степанович; Одеськ юрид. акад. Одеса, 2001. 410 с.

5. Утяшев М.М., Корнілова А.А. Контрольні функції регіональних парламентів: порівняльний аналіз. *Право і політика*. 2001. № 1. С. 22–31.

УДК 341:346.9(043.2)

Тімуш І.С., д.ю.н., професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Водоп'янова Єва, магістр,
Університет Торонто, м. Торонто, Канада

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАНКРУТСТВА У КАНАДІ

Процедури банкрутства у Канаді актуальні після наслідків пандемії COVID-19 та скасування програми державної підтримки малих підприємств. За останніми даними сплеск банкрутств у цій державі підскочив на 38% за перші 11 місяців 2023 року [1].

У зв'язку з реформуванням вітчизняного законодавства про неплатоспроможність/банкрутство вважаємо за доцільне вивчити і відповідний досвід Канади, хоча вона належить до англо-саксонської системи права і на процедурах ліквідації та реорганізації відчутний правовий вплив Великобританії і США.

Умовно можна відмежувати підходи до банкрутства корпорацій у Канаді і підходи до індивідуального банкрутства, тобто банкрутства фізичних осіб.

Корпоративне банкрутство у Канаді регулюється кількома федеративними законами: Законом про банкрутство та неспроможність (ВІА), Законом про компромісну угоду компаній (ССАА), Законом про реструктуризацію і ліквідацію компанії. Провінційні закони також застосовуються по відношенню до корпоративного банкрутства, при цьому в багатьох провінціях діють свої власні загальні закони про банкрутство, а також галузеві і спеціальні законодавчі акти [2].

Індивідуальне банкрутство у Канаді регулюється Законом про банкрутство та неспроможність (ВІА), і можливе воно, якщо борг фізичної особи становить більше 1000 доларів США. Проте завдяки залученню експертів і юристів спочатку здійснюються заходи для відновлення боржника, розстрочки його заборгованості під наглядом конкурсного управляючого і пошуку шляхів її погашення.

Корпоративне банкрутство більш складне. Після оголошення про початок процесу банкрутства корпорація на захист свого фінансового становища отримує відстрочку виконання судового рішення, тобто обмежуються засоби судового захисту для кредиторів компанії. З початком процедури банкрутства Закон про банкрутство та неспроможність (ВІА) має пріоритет перед іншими актами, позовами, спорами, тому всі попередні арешти майна компанії скасовуються, а інші розпочаті судові процедури припиняються. Але при цьому залишається обов'язковим дотримання існуючих договірних угод.

Для корпорацій велике значення має Закон про компромісну угоду компаній (ССАА), розроблений для реорганізації великих компаній, що мають борг на суму 5 і більше мільйонів канадських доларів [3].

Усі можливі процедури, пов'язані з неплатоспроможністю, супроводжуються професійною спеціалізованою допомогою, що в рази підвищує рівень успішності процедур та їх результативність. У процедури залучаються не лише бухгалтери, юристи, керуючі з питань реструктуризації, а й довірені особи, розпорядники, консультанти, особи з нагляду за виконанням ССАА.

Особливістю банкрутства у Канаді є також надання соціального захисту працівникам неплатоспроможних підприємств, що ліквідуються.

Вони мають право на отримання гарантованої виплати з державного фонду за 6 місяців до банкрутства [4].

Не менш привабливим є зовнішнє управління при ліквідації боржника, що ініціюється кредиторами і може здійснюватися у формі приватного або судового управління (залежно від того, хто призначає управляючого: кредитори чи суд). Можливе і тимчасове управління в перехідні етапи процедури банкрутства.

Для Канади характерна злагоджена система державних органів у сфері банкрутства. Політику у цьому напрямі формує Федеральне міністерство інновацій, науки й економічного розвитку. Федеральний Офіс Суперінтенданта з питань банкрутства надає дозволи бухгалтерам діяти в якості довірених осіб/осіб із нагляду. Регулятор у сфері неплатоспроможності зосереджений на ліцензуванні довірених осіб. Федеральне міністерство фінансів/ Офіс Суперінтенданта з питань фінансів здійснює нагляд за платоспроможністю фінансових/страхових установ [3]. Таким чином державні органи виконують контрольні, нормотворчі та адміністративні функції у сфері неплатоспроможності. Зокрема Регулятор у сфері неплатоспроможності запобігає шахрайству при банкрутстві, він вправі надавати рекомендації, відкрити провадження у разі виявлення порушень та вступити у справу про банкрутство тощо [4]. Україні бракує такого дієвого державного нагляду і контролю за банкрутством, а отже досвід Канади у цьому питанні корисний і може бути запозичений.

Література

1. Софієнко Н. Тисячі підприємств Канади під загрозою банкрутства через скасування держпідтримки. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/tysiachi-pidpriemstv-kanady-pid-zahrozoiu-bankrutstva-cherez-skasuvannia-derzhpidtrymky>
2. Корпоративне банкрутство. URL: https://rozvytok.ca/?services_post=korporativne-bankrutstvo-v-kanadi&lang=uk
3. Безант К. Канада – банкрутство й неплатоспроможність. 23.04.2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/CJ_1.pdf
4. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: дис. 2018. С. 86. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Chorna-YU.-Svitovi-systemy-bankrutstva.pdf

Tyubay A.V., seeker for higher education,
of the first (bachelor's) level,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Yatskiv Vitalii, attorney at law,
Zhytomyr, Ukraine

LEGAL RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL OFFENSES. FIXATION OF ENVIRONMENTAL CRIMES

Any action or inaction that violates the norms of national and international law negatively affects not only the legal system, but also society and the state as a whole. Of course, the commission of any crime is dangerous, but if most crimes, such as theft (Article 185 of the Criminal Code of Ukraine), concern an exhaustive list of subjects, then the number of victims as a result of the commission of environmental crimes can reach thousands.

Current legislation, namely the first part of Art. 68 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" defines the following types of responsibility: administrative; criminal; civil and disciplinary [1]. Legal responsibility for environmental offenses is a set of legal remedies established by legislation (administrative, criminal, civil, labor, and others), which are used in cases of violation of the requirements of environmental protection and ecological safety of the population, conditions and regime of use of natural resources, damage to the surrounding natural environment environment [2, p. 14]. Environmental crime is characterized by such features as: environmental orientation; environmental hazard; environmental illegality [2, p. 17]. The field of environmental law includes several areas, according to which environmental offenses can be divided into land, forest, mining, atmospheric and other.

The peculiarity of environmental crimes is that they are difficult to record and document. The following areas of documentation are distinguished: energy security (damage to gas pipelines, thermal power plants), damage to industrial facilities (oil depots, factories, gas stations, tanks, destruction of treatment facilities), nuclear danger (potential contamination by radiation), impact on ecosystems (sea, forest, steppe) and other actions of the military (launched missiles, broken equipment and mines, which will later become carcinogenic waste) [3]. The question arises as to how environmental crimes should be documented. In fact, documentation can be done by anyone who has witnessed the commission of an environmental crime. The documentation initiative was taken by a number of public organizations, including: "Ecology - Rights - Human", Save Dnipro, "Ukrainian environmental group", "Ekodia" and others [3]. Public organizations are guided by the following algorithm: 1) monitoring of local social networks and mass media; 2) interviewing witnesses on the spot;

3) verification of information from the heads of local military administrations. Public organizations closely cooperate with international colleagues: they exchange information and compare it, after which they display everything on a special interactive map [3]. The key goal of documenting environmental crimes is to collect the evidence base for bringing the perpetrators to justice.

As a result of the war, Ukraine continues to suffer irreparable damage in the field of ecology. According to the Prosecutor General Andrii Kostin, about 30% of the territory of Ukraine, i.e. 174 square kilometers, is contaminated with explosive objects [4]. The most dangerous environmental offense is ecocide (Article 441 of the Criminal Code of Ukraine). Today, it is not known for sure how many crimes under Art. 441 of the Criminal Code of Ukraine was committed since the beginning of the war by the troops of the aggressor country. The Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, represented by the First Deputy Minister, Oleksandr Krasnolutskyi, claim that the blowing up of the Kakhovskaya HPP is the biggest ecocide since the beginning of the full-scale invasion [5].

Therefore, documenting any actions aimed at harming the environment (environmental crimes) is an extremely important stage for holding the aggressor country accountable and receiving compensation for the damage caused.

References

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n529> (дата звернення: 10.12.2023 року).

2. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: навч. посіб. / Т.К. Оверковська, Н.М. Опольська; Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 252 с.

3. Детектор Медіа. Екологічні гарячі точки. Хто і як документує злочини агресора проти довкілля. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/184831/2022-05-28-ekologichni-garyachi-tochky-khto-i-yak-dokumentuie-zlochynu-agresora-proty-dovkillya/> (дата звернення: 10.12.2023).

4. Радіо Свобода. В Україні розслідуються 15 випадків, які кваліфікуються як екоцид – прокуратура. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-15-vypadkiv-ekocydu/32482609.html> (дата звернення: 10.12.2023).

5. УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. У Міндовкіллі назвали руйнування Каховської ГЕС найбільшим екоцидом з початку війни URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3719619-u-mindovkilli-nazvali-rujnuvanna-kahovskoi-ges-najbilsim-ekocidom-z-pocatku-vijni.html> (дата звернення: 10.12.2023).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВІ

Авіаційна безпека (захист від актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації) є невід'ємною складовою безпеки авіації разом з безпекою польотів, екологічною, економічною, інформаційною безпекою. У той же час очевидно, що концепція авіаційної безпеки так само піддається змінам, як будь-яка інша концепція чи парадигма. Ці зміни, як завжди, обумовлені об'єктивними та суб'єктивними чинниками, відображають запит суспільства та мають відповідати сучасним викликам. У випадку з авіаційною безпекою її заходи повинні бути адекватними та пропорційними рівню загрози (ризик). Тому авіаційну безпеку ми пропонуємо визначати як умови, за яких ризики вчинення актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації контролюються на визначеному стандартах авіаційної безпеки рівні.

Наразі існують різні правові механізми боротьби з актами незаконного втручання в діяльність цивільної авіації, серед яких доцільно розрізняти національні та міжнародно-правові. Множина в останньому словосполученні не помилка: адже сьогодні склалися різні конвенційні механізми. «Старий» (але чинний для багатьох країн, в тому числі й України) конвенційний механізм склався в другій половині ХХ століття, його утворює низка міжнародних конвенцій, зокрема Токійська 1963 р., Гаазька 1970 р. та Монреальська 1971 р., а також додатковий Протокол 1988 р. до останньої. Також не можна забувати Додаток 17 до Чиказької конвенції 1944 р., який (в 2006 році лише у восьмій редакції!) нарешті дав визначення та перелік актів незаконного втручання в діяльність цивільної авіації.

Україна після проголошення незалежності почала імплементувати ці міжнародні норми, стандарти ІКАО а згодом і ЄС (ЖАА, потім ЕАА) в своє національне законодавство (Повітряні кодекси 1993 та 2011 років, дві Державні програми авіаційної безпеки цивільної авіації: 2003 та 2017 років та велику кількість підзаконних актів). Однак у другому десятилітті ХХ століття цей процес почав втрачати набрані на початку темпи (серед останніх змін можна відмітити хіба що зняття Україною 20 грудня 2022 року застережень до двох конвенцій: Гаазької 1970 р. та Монреальської 1971 р. – ці застереження були зроблені УРСР ще при підписанні та ратифікації цих конвенцій).

Так, пройшло півстоліття і держави-учасниці ІСАО «дозріли» до прийняття необхідності оновлення старого конвенційного механізму. У 2018 році набрали чинності відразу два важливі міжнародно-правові договори в сфері боротьби з актами незаконного втручання: Пекінський протокол 2010 р., який доповнює Гаазьку конвенцію 1970 р., Пекінська конвенція про боротьбу з незаконними актами щодо міжнародної цивільної авіації 2010 р., що замінює для держав-учасниць два документи – Монреальську конвенцію 1971 р. і додатковий Протокол 1988 р. до останньої. 1 січня 2020 р. набрав чинності Монреальський протокол 2014 р., який змінює Токійську конвенцію 1963 р. Україна й досі не приєдналась до цих нових міжнародних документів 2010 та 2014 років.

Формат тез доповіді не дозволяє розкрити деталі новел останнього конвенційного механізму та його переваг порівняно зі старим – цим питанням були присвячені окремі наші публікації [1, с. 202-204; 2, с. 245-246]. Відмітимо лише новели, спрямовані на боротьбу з терористичними загрозами використання цивільної авіації у гібридній війні: Пекінська конвенція 2010 р. суттєво розширює у ст. 1 перелік злочинів на борту повітряного судна та в аеропорту, обов'язок застосовувати «суворі заходи покарання» за які покладається у ст. 3 на усі держави-учасниці. Так, у вказаному переліку ст. 1 з'явилися злочини, яких не передбачала ст. 1 ні Монреальської конвенції 1971 р., ні додаткового Протоколу до неї 1988 р., ні ст. 86 ПКУ, ані підпункт 6 пункту 2 нової Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації 2017 року. Це нові злочини, що полягають у протиправному нецільовому використанні цивільних повітряних суден і спрямовані не стільки проти безпеки безпосередньо міжнародної цивільної авіації, скільки проти безпеки третіх осіб або навколишнього середовища (підпункти f), g), h), i) пункту 1 ст. 1 Пекінської конвенції 2010 р.). Втім «Ахіллесова п'ята» і старого, і нового конвенційних механізмів залишається: сферу дії Пекінської конвенції та Протоколу 2010 р. (як і усіх попередніх договорів у цій сфері) суттєво обмежує те, що їх положення не застосовуються до державних повітряних суден (п. 1 ст. 5), а також до незаконних дій проти цивільної авіації збройних сил держав (п. 2 ст. 6). Саме ця вразливість (яка вже мала негативні наслідки у вигляді збиття РФ 17 липня 2014 р. Boeing-777 авіакомпанії Malaysia Airlines, а також знищення Іраном 8 січня 2020 р. українського Boeing 737) є визначальною в умовах спочатку гібридної, а з 2022 р. повномасштабної війни РФ проти України.

Враховуючи гібридний та комплексний характер сучасних загроз вчинення незаконних актів щодо цивільної авіації, коли розмита межа між діями безпосередньо держав та їх проксі сил (наприклад, приватних військових компаній, терористичних угруповань тощо), необхідний системний підхід до забезпечення авіаційної безпеки. Адже в умовах

сучасної агресивної війни, яку веде РФ проти України – не обмежуючи себе ані в методах, ані в засобах (байдуже, що вони прямо заборонені міжнародним правом) – не можна бути упевненим, що держава, яка порушила практично усі основоположні принципи Статуту ООН, буде дотримуватись принципів ІСАО. Отже, тепер необхідно забезпечити цивільну авіацію ще й від військових та гібридних загроз, а ця проблема вже носить комплексний характер і потребує спеціального регулювання міжнародним та вітчизняним правом.

Література

1. Філіппов А.В. Незаконні акти стосовно цивільної авіації: сучасна концепція у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 201-205.

2. Філіппов А.В. Поняття авіаційної безпеки: новели вітчизняного та міжнародного права, проблеми гармонізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 243-247.

УДК 349.6(477)(043.2)

Хом'яченко С.І., к.ю.н., доцент,
Мунтяну М.П., здобувачка вищої освіти,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічні кризи, що відбуваються у різних куточках планети, ставлять під сумнів безпеку всіх країн світу. Зміна та руйнування довкілля, вимирання біологічних видів та втрата біологічного різноманіття, знищення озонового шару та кліматичні зміни – це небезпечні явища, які не обмежуються кордонами країн та регіонів. Міжнародно-правове забезпечення екологічної безпеки - це сукупність норм і принципів міжнародного права, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права щодо охорони навколишнього середовища, запобігання його забрудненню та погіршенню, а також вирішення екологічних конфліктів.

Метою міжнародно-правового забезпечення екологічної безпеки є створення умов для збереження та раціонального використання природних ресурсів, забезпечення сталого розвитку людства та покращення якості життя населення. Основними джерелами міжнародно-правового забезпечення екологічної безпеки є міжнародні договори, як

універсальні, так і регіональні, а також міжнародний звичай, судова практика та доктрина.

Варто відзначити, що першим міжнародним нормативним документом, у якому було закріплено термін «екологічна безпека», є Декларація щодо навколишнього середовища й розвитку, прийнята на Конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку, яка відбулася 14 червня 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, в якій було проголошено 27 принципів. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. визначають, що захист і поліпшення довкілля, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані із забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням перегонів у озброєнні і роззброєнням, у першу чергу ядерним [1, с. 217].

Разом з тим, основою міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища є загальновизнані принципи та норми міжнародного права, які закріплені в Статуті ООН і відіграють ключову роль у цій сфері, а також спеціальні (галузеві) принципи, які розширюють і уточнюють ці принципи з урахуванням конкретних відносин держав щодо різних аспектів охорони навколишнього середовища. До того ж завданням цих норм є забезпечення гармонійного співвідношення між економічним розвитком і охороною довкілля, збереження природних ресурсів і балансу екосистем, захист прав людини на здорове і безпечне життя.

О.А. Шомпол підкреслює, що на міжнародному рівні сформувалась система норм щодо забезпечення екологічної безпеки, які об'єктивуються у міжнародно-правових документах, їх система є досить розгалуженою. Характерними ознаками цієї сукупності норм є такі: ці норми базуються на законах природи; на їх формування впливає сукупність чинників різного спрямування; вони враховують рівень науково-технічного розвитку; є комплексними; мають антропоцентричну спрямованість тощо [2, с. 12].

При цьому слід зазначити, що держави мають дотримуватися міжнародних норм щодо охорони довкілля не лише у мирний час, а й під час збройних конфліктів. Ці норми встановлені як у загальних договорах про охорону природи, так і у спеціальних договорах, які регулюють правовий режим довкілля у випадку воєнних дій. Дотримання цих норм є необхідним для запобігання та зменшення тиску на довкілля, яка може мати негативні наслідки для здоров'я та життя людей, а також для збереження природних ресурсів та біорізноманіття.

Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року є міжнародним договором, який забороняє використання зброї, що може заподіювати шкоду природним процесам та екосистемам. Конвенція була

підписана 18 травня 1977 року у Женеві й набрала чинності 5 жовтня 1978 року [3]. Станом на листопад 2023 року до Конвенції приєдналися 79 держав.

Конвенція є важливим кроком у розвитку міжнародного гуманітарного права та права навколишнього середовища. Вона визнає, що природне середовище є цінним ресурсом для людства та планети, який потребує захисту від нищівних наслідків війни. Вона також сприяє миротворчим зусиллям та запобіганню конфліктам, оскільки вона стимулює співпрацю та довіру між державами щодо спільного користування природними ресурсами.

Відповідно до п. 3 ст. 35 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року (далі – Протокол I) забороняється застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або завдадуть значну, довготривалу і серйозну шкоду природному середовищу [4, ст. 35]. Отже, міжнародно-правове забезпечення екологічної безпеки є важливою умовою сталого розвитку людства та збереження природного середовища. Основними джерелами міжнародного екологічного права є міжнародні договори, зокрема конвенції, протоколи, декларації та резолюції. Вони визначають права та обов'язки держав у сфері охорони навколишнього середовища, встановлюють загальні принципи та норми екологічної безпеки, а також сприяють співробітництву та координації дій на регіональному та глобальному рівнях. Всі ці джерела спрямовані на захист навколишнього середовища від шкідливого впливу антропогенної діяльності та забезпечення екологічної безпеки як однієї зі складових частин загальної безпеки людини.

Література

1. Хом'яченко С.І., Петренко Б.М. Міжнародно-правове забезпечення екологічної безпеки як реалізація суб'єктивного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Міжнародна наукова конференція. International Scientific Conference «Transport Law in the XXI century». URL: <https://ohs.nau.edu.ua/index.php/record/view/48270>.

2. Шомпол О.А. Вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку в контексті міжнародно-правових зобов'язань: автореф. дис.... канд. юр. наук за спец.: 12.00.06. КНУ, Київ, 2011. 18 с.

3. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text.

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

Khotsianovska N., attorney at law, Senior Lecturer,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
Gomon V., manager,
Poland

LEGAL REGULATION OF INSOLVENCY PROCEEDINGS UNDER THE EUROPEAN UNION DIRECTIVES

European Union law does not fully belong to international law and falls under the so-called category of supranational law. This status of European law requires a special procedure for its implementation, which is enshrined in the Lisbon Treaty. Most EU countries recognise the place of EU law as part of their national legislation. For example, the Republic of Poland has established in Article 91(1) and (2) of its Constitution that agreements that are part of the national legal harmony are directly applicable and take precedence over laws. With regard to derivative law, paragraph 3 of the same article states that it takes precedence in situations of conflict with the law of the Republic of Poland [1].

In June 2019, a new text of the European Community Directive on insolvency proceedings was approved, which is the main special act on the regulation of bankruptcy at the supranational level of the European Union member states [2].

The purpose of the Directive is to harmonise the provisions on restructuring and to provide access to new protective mechanisms, the application of which will allow the debtor to continue its business. This is the so-called "second chance approach" [3, p.135], which is one of the most important institutions introduced by the Directive. This principle defines the procedure for debt relief and the period associated with the ban on business activities [3, p.138]. The established procedure allows viable companies with liquidity problems to access preventive restructuring, which in turn allows restructuring at an early stage and thus avoid bankruptcy. The name of the principle is related to this, because entrepreneurs get a second chance [3, p.141]. The established procedure introduces the possibility of full debt relief for entrepreneurs who have excessive debts and restrictions on the prohibition of economic activity [3, p.139].

The Directive also establishes provisions on the framework for preventive restructuring, debt relief and restrictions on the prohibition of activities, measures to enhance the impact of restructuring, insolvency and debt relief proceedings. In addition, the Directive introduces a number of provisions aimed not only at protecting but also at improving the situation of an entrepreneur under threat of insolvency. In particular, it provides for a preference for restructuring through bankruptcy, which is aimed at enterprises and

entrepreneurs. Most of the provisions of the Directive have already been implemented in the countries of the European Union, however, when applying these provisions, it should be remembered that they are divided into *ius cogens* and *ius dispositivum*, according to which the basic principles provide the Member States of the European Union with a significant degree of freedom in choosing legal means to achieve the standards set by the Directive [3, p.135-136].

It is worth noting that the above Directive is not the only act regulating relations in the field of restoration of solvency and bankruptcy, among other acts of the European Union regulating certain aspects of these relations, we can distinguish, in particular: Regulation (EU) No. 596/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on market abuse and repealing Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directives 2003/124/EC, 2003/125/EC and 2004/72/EC; Regulation (EU) 2016/1011 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on indices used as benchmarks in financial instruments and financial contracts or for the performance of investment funds and amending Directives 2008/48/EC and 2014/17/EU and Regulation (EU) No 596/2014; Regulation (EU) 2017/1129 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading on a regulated market and repealing Directive 2003/71/EC; Directive 2001/24/EC of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 on the reorganisation and winding up of credit institutions; Regulation (EU) No. 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No. 648/2012; Regulation (EU) No. 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No. 648/2012; and others [4].

References

1. Worsztynowicz K. Prawo Unii Europejskiej w polskim porzadku prawnym. *Gazeta Kongresy*. URL: <https://www.gazetakongresy.pl/prawo-unii-europejskiej-w-polskim-porzadku-prawnym/>
2. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015R0848> (дата звернення: 10.02.2024)
3. Kuglarz P. Prawo europejskie impulsem do optymalizacji polskiego prawa upadłościowego. O dyrektywie Unii Europejskiej o postępowaniu przedupadłościowym. URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c1c1450e-cffe-4e57-9312-e5cc4ff369dd>
4. Dyrektywy europejskie. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030600535>

Черній Є.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський університет права НАН України, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Дір І.Ю., к.ю.н., доцент

ВИВЧЕННЯ НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ДЛЯ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ З АКЦЕНТОМ НА КРИЗУ В УКРАЇНІ, СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ТА ВНЕСОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Міжнародні військові конфлікти мають значний вплив на авіаційний рух, що може проявлятися через різні аспекти та наслідки. Вплив таких конфліктів на авіацію можна розглядати з кількох точок зору: безпеку польотів, регулювання та обмеження в повітряному просторі, економічні наслідки та гуманітарні питання.

Найбільш безпосереднім наслідком військових конфліктів є загроза безпеці цивільних польотів. Військові дії призводять до закриття повітряного простору над конфліктними зонами або навіть ширших регіонах. Це спричиняє перенаправлення маршрутів, збільшення тривалості польотів та витрат палива, що, в свою чергу, підвищує вартість авіаперевезень.

Міжнародні конфлікти часто ведуть до введення обмежень на використання повітряного простору. Ці обмеження включають повне або часткове закриття повітряного простору над зонами конфлікту, що змушує авіакомпанії змінювати звичні маршрути. Такі зміни вимагають додаткового планування та координації з авіаційними властями інших країн, що також може призвести до затримок і підвищення вартості перельотів.

Військові конфлікти негативно впливають на авіаційну галузь, також і в економічному плані. Збільшення витрат на паливо, необхідність обходити зони конфліктів, втрата доходів від зменшення кількості пасажирів та вантажів – все це підвищує фінансовий тиск на авіакомпанії. Крім того, існує ризик збитків або знищення інфраструктури аеропортів у зонах конфлікту.

Потрібно зазначити, що військові конфлікти також ускладнюють гуманітарні операції, такі як доставка допомоги постраждалим регіонам. Закриття повітряного простору або ризик для безпеки польотів може уповільнити або унеможливити доставку гуманітарної допомоги, необхідної для виживання цивільного населення в зонах конфлікту.

Тому потрібно зазначити, що вплив міжнародних військових конфліктів на авіаційний рух стає ще більш складним через потребу

дотримання міжнародних конвенцій та угод. Дотримання Чиказької конвенції 1944 року про міжнародну цивільну авіацію та її додатки є фундаментом міжнародного авіаційного права, який регулює використання повітряного простору, безпеку польотів та авіаційну безпеку. Вона визначає, що кожна держава має повний і виключний суверенітет над повітряним простором над своєю територією, але також закладає основи для співпраці між державами для забезпечення безпеки та ефективності міжнародної авіації [1, с. 2].

Міжнародне право, зокрема Конвенція про боротьбу з незаконними актами спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Монреальська конвенція 1971 року), забезпечує захист цивільних повітряних суден від актів незаконного втручання. Це особливо важливо в умовах військових конфліктів, де ризик незаконних дій проти цивільної авіації зростає [2, с. 2-3].

У контексті міжнародних конфліктів, Організація Об'єднаних Націй та інші міжнародні організації можуть запроваджувати санкції, які включають обмеження на використання повітряного простору та авіаційні операції. Ці заходи спрямовані на мінімізацію конфлікту та відновлення миру, але також можуть мати значний вплив на міжнародний авіаційний рух.

Міжнародне право вимагає від держав вжиття відповідних заходів для забезпечення безпеки цивільної авіації, що включає захист аеропортів та повітряного простору від військових загроз. У випадку порушення цих обов'язків, держава може бути притягнута до міжнародної відповідальності за шкоду, завдану цивільній авіації.

Міжнародне гуманітарне право, зокрема, закликає до захисту цивільного населення та сприяння гуманітарним операціям, включаючи повітряні перевезення. У зонах конфліктів це означає необхідність забезпечення безпечного доступу для повітряних суден, які доставляють гуманітарну допомогу [3, ст. 207].

Враховуючи ці норми міжнародного права, вирішення проблем, пов'язаних з впливом міжнародних військових конфліктів на авіаційний рух, вимагає не тільки взаємодії на національному рівні, але й активної співпраці на міжнародному рівні для захисту цивільної авіації та підтримки міжнародної безпеки та стабільності.

Вивчення впливу міжнародних військових конфліктів на авіаційний рух може бути ілюстровано на прикладах історичних та сучасних конфліктів. Ось кілька прикладів, які демонструють різні аспекти впливу:

– Конфлікт у Перській затоці (1990-1991 роки), зокрема операція "Буря в пустелі", мала значний вплив на міжнародний авіаційний рух. Через військові дії було закрито повітряний простір над значною частиною Близького Сходу, що спонукало авіакомпанії до перепланування

міжконтинентальних маршрутів, викликаючи затримки та збільшення витрат на паливо.

– Конфлікт в Югославії. Під час бомбардувань Югославії НАТО у 1999 році, цивільний повітряний простір у регіоні був значно обмежений. Конфлікт вплинув на авіаційні маршрути в Європі, змусивши авіакомпанії обирати альтернативні шляхи, що збільшило витрати та вплинуло на розклад польотів.

– Терористичні атаки 11 вересня 2001 року в США, хоча й не є військовим конфліктом у традиційному розумінні, мали величезний вплив на світову авіацію. В результаті було тимчасово закрито повітряний простір США, що спричинило масове скасування польотів та зміни в міжнародних авіаційних правилах безпеки.

– Конфлікт в Сирії (з 2011 року). Сирійський громадянський конфлікт призвів до значних обмежень використання повітряного простору в регіоні. Багато авіакомпаній мусили змінити маршрути, що зв'язують Європу з Близьким Сходом та Азією, збільшуючи час польотів та витрати на паливо.

– Конфлікт на сході України (з 2014 року) та анексія Криму Росією призвели до закриття повітряного простору над цими регіонами, що вплинуло на міжнародні авіалінії. Збиття рейсу МН17 в липні 2014 року ще більше акцентувало на ризиках для цивільної авіації у зонах конфлікту [4].

Повномаштабна агресія Російської Федерації проти України, що почалася в лютому 2022 року, стала причиною значних викликів для міжнародного авіаційного руху, зокрема через закриття повітряного простору над Україною та частково над сусідніми країнами, а також через запровадження міжнародних санкцій проти Росії. Шляхи подолання цих викликів вимагають комплексного підходу, який включає наступні аспекти: а) міжнародна ізоляція агресора (застосування дипломатичного та економічного тиску на країну-агресора через міжнародні санкції, виключення з міжнародних організацій або обмеження участі в міжнародних заходах); б) підтримка України на міжнародній арені (забезпечення Україні політичної, фінансової, військової та гуманітарної підтримки для посилення її обороноздатності та стійкості); в) зміцнення протиповітряної оборони (надання Україні систем протиповітряної оборони для захисту цивільної та військової інфраструктури від повітряних атак); г) розробка міжнародних протоколів (вдосконалення системи раннього попередження та співпраці між авіаційними властями різних країн для запобігання інцидентам у повітрі); д) переорієнтація маршрутів (адаптація міжнародних авіаліній до нових умов шляхом перепланування маршрутів, що оминають зону конфлікту, з мінімізацією витрат та збереженням безпеки польотів); е) фінансова підтримка

авіакомпаній (надання допомоги авіакомпаніям, які зазнали значних збитків через конфлікт, для забезпечення їх стійкості та здатності продовжувати операції); є) застосування новітніх технологій (впровадження сучасних технологій для моніторингу та аналізу ризиків у повітряному просторі, включаючи супутникове спостереження, штучний інтелект та великі дані); ж) розвиток альтернативних транспортних маршрутів (стимулювання розвитку альтернативних транспортних коридорів, таких як залізничні та морські шляхи, для забезпечення логістичних ланцюжків); з) забезпечення гуманітарної допомоги (організація та координація міжнародних зусиль для доставки гуманітарної допомоги постраждалим регіонам, включаючи медичні постачання та продовольство); и) притягнення до відповідальності (зусилля щодо притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за порушення міжнародного права та злочини проти людяності, через міжнародні судові інституції).

Отже, міжнародні військові конфлікти мають глибокий вплив на авіаційний рух, від безпеки та ефективності польотів до економічної стійкості авіаційної галузі та здатності реагувати на гуманітарні кризи. Розв'язання цих проблем вимагає координації між авіаційними властями, урядами, міжнародними організаціями та авіакомпаніями для забезпечення безпеки польотів, мінімізації економічних втрат та ефективної доставки гуманітарної допомоги.

Література

Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.: Міжнародний документ від 7 грудня 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text.

Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації: Міжнародний документ від 23 вересня 1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165#Text.

Вивчаючи міжнародне гуманітарне право: навч.-метод. посіб. 2-ге вид. / Войтенко О., Єлігулашвілі М., Козорог О., Короткий Т., Потапова В., Стокоз О., Хендель Н. / за заг. ред. радника президента товариства червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса: Фенікс, 2021. 268 с.

Рейлант-Кларк В. Пропозиції Канади «Безпечніше небо» спрямовані на підтримку уникнення ризиків конфліктних зон з боку регуляторів і операторів. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації цивільної авіації ICAO. 2020. URL: https://kursach.in.ua/uk/blog/jak_oformiti_spisok_vikoristanih_dzherel#_Toc83662984

МАТЕРІАЛИ
XIV Міжнародної науково-практичної конференції
«ПРАВОВА ПАРАДИГМА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

23 лютого 2024 року

Адреса:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1
Тел. (044) 406–70–35
e-mail: pravo@nau.edu.ua
<http://www.law.nau.edu.ua/>

Підписано до друку 22.02.2024.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 37,67. Обл.-вид. арк. 38,9
Тираж 300 примірників. Замовлення № 02/24/1.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*